

Encyklopedie paleolitu a mezolitu českých zemí

Martin Oliva

ENCYKLOPEDIIE
PALEOLITU A MEZOLITU
ČESKÝCH ZEMÍ

Martin Oliva

Recenzovali: PhDr. Karel Sklenář, DrSc.
Mgr. Petr Kostrhun, Ph.D.

Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Moravské zemské muzeum (DKRVO, MK000094862).

Kniha vychází ke stému výročí úmrtí velkých „diluvialních badatelů“ Martina Kříže a Karla Jaroslava Mašky.

Na obálce vpředu: kolorovaný pohled na předmostecký hřbitov, zbytek sprašových stěn a vápencový blok v podloží centra klasické stanice lovců mamutů. Foto K. Absolon.

Pěstní klínek z barevného silicitu, jeskyně Kůlna, micoquien.

Vzadu: pohled na cihelny v Přerově - Předmostí od hřbitova k severozápadu (foto K. Absolon 1930).

Odkrývání mamutí kostry ve Svobodných Dvorech na pohlednici z roku 1899.

© 2016, Martin Oliva
© 2016, Cover design Šárka Fidrichová
© 2016, Layout Silvie Straková
© 2016, Moravské zemské muzeum

ISBN 978-80-7028-470-4

OBSAH

I. ÚVOD.....	7
II. CHRONOLOGIE A PŘÍRODNÍ PROSTŘEDÍ	9
III. PO STOPÁCH VÝVOJE ČLOVĚKA ANEB VŠICHNI JSME BYLI ČERNOŠI	13
IV. STARÝ PALEOLIT – PRVNÍ LIDÉ VE STŘEDNÍ EVROPĚ	19
V. STŘEDNÍ PALEOLIT – KULTURA (NEJEN) NEANDERTÁLCŮ	27
VI. PŘECHODNÉ KULTURY A SZELETIENSKÝ PARADOX	41
VII. AURIGNACIEN – EXPANZE ANATOMICKY MODERNÍCH LIDÍ.....	52
VIII. GRAVETTIEN – PAVLOVIEN ANEB MAMUTÍ LID NA MORAVĚ	64
IX. MLADŠÍ GRAVETTIEN – ZALIDŇUJÍ SE I ČECHY	83
X. EPIAURIGNACIEN A EPIGRAVETTIEN – KULTURY VRCHOLU A SKLONKU POSLEDNÍ LEDOVÉ DOBY	86
XI. MAGDALÉNIEN – VELKÁ CIVILIZACE LOVCŮ SOBŮ A KONÍ.....	93
XII. POZDNÍ PALEOLIT – LOVCI SE ROZCHÁZEJÍ DO VRCHOVIN	105
XIII. MEZOLIT ANEB KONEC I ZAČÁTEK	109
XIV. NĚKOLIK ÚVAH ZÁVĚREM	118
XV. PŘEHLED VÝZNAČNÝCH LOKALIT	129
XVI. LITERATURA	312

I. ÚVOD

Původním impulzem vzniku této knihy byla výzva z Ústavu pro archeologii FF UK k sepsání skript pro studenty, stručně zachycujících poslední stav poznání jednotlivých epoch našeho pravěku. Po dvou letech od zadání se ukázalo, že skripta nevyjdou tiskem a budou jen vyvěšena na webových stránkách, a že i pro tento způsob prezentace je předložená (již i tak krácená) verze příliš dlouhá. Rozhodl jsem se tedy věcné údaje naopak rozšířit a místo diskuse se stávajícími názory předložit řadu úvah, jimiž bude možno diskusi aktualizovat. Ty pochopitelně mohou působit spíše neotře a provokativně než podložené a nezpochybnitelně, ale vždycky jsem se je snažil alespoň stručně doložit fakty a argumenty. Mohou tak představovat jeden z důvodů, proč by knihu měli číst nejen studenti, jimž byl text původně určen, ale i zasvěcení odborníci. Budou ovšem nuceni strpět (příp. přeskočit) pasáže, určené elementárnímu poučení studentů a laických zájemců. Týká se to hlavně úvodních kapitol o geologii pleistocénu a fyzickém vývoji člověka, podaných snad až příliš zjednodušujícím způsobem, tj. se zřetelem k nepřilíš vyvinuté pili většiny studujících.

Zmíněné úvahy a staronové myšlenky byly do základní faktografie začleňovány na místech, jež se k tomu zdála nejvhodnější, a to tak, aby se nepřerušila plynulost výkladu. Ten potom ovšem nepostupuje podle jednotné osnovy, jak je obvyklé u převážně referativních textů různých kompendií učebnicového stříhu. Závěr jsem koncipoval spíše esejisticky, samozřejmě s vědomím, že někoho přiměje k dalším úvahám a jiného pobouří nebo i znudí. Případný nesouhlas by však bylo vhodné doplnit nastíněním modelu, který se lépe vypořádává s fakty. Archeologie ovšem nepatří mezi disciplíny, v níž by se fakta důsledně domýšlela, ta nevyhovující se raději naopak důsledně zamlčují. Kromě jakéhosi ostychu archeologů (např. ve srovnání s přemýšlivějšími historiky) k tomu dnes vede i potřeba publikovat v impaktovaných časopisech, vyžadujících – alespoň od středoevropských autorů – značnou konformitu.

Při výběru citací z literatury jsem myslel hlavně na našeho domácího čtenáře, jakkoli i ten má dnes možnost opatřit si z různých serverů články v původní podobě. Z různých verzí domácí produkce je dáována přednost širšímu znění v našich časopisech a monografiích před výtahy, zasílanými ze scientometrických důvodů do zahraničních periodik. Některé poznatky zahraničních vědců jsem naopak necitoval z původních statí, ale ze zkrácených verzí v populárněji zaměřených časopisech.

Druhá část knihy – stručná encyklopedie našich lokalit předzemědělského pravěku – vznikla až nakonec, ale počtem stran přesto převážila nad částí výkladovou. Podobný slovník lokalit s aktualizovanými údaji v literatuře citelně chyběl a nenahradil ho ani pokus o sepsání tzv. Kompendia paleolitu Čech a Moravy (grant GAČR 403/03/0157), které přes snahy vedoucího projektu K. Valocha zůstalo nedokončeným torzem jak v části syntetické, tak hlavně soupisové. Zejména nesnáze s dokončením přehledu základních charakteristik lokalit ukázaly, že k zadání se napříště bude muset přistupovat výběrově, protože vytvoření úplného seznamu je úkolem zcela nekonečným a iluzorním. Jediným uveřejněným výstupem projektu bylo podrobné vyličení dějin bádání z pera Karla SKLENÁŘE (2008), na něž tu můžeme odkázat a více se zde tímto tématem nezabývat.

Za spolupráci na ilustracích děkuji naší kresličce Tamaře Janků, za doplnění údajů o lokalitách Karlu Sklenářovi, Slavomilu Venclovi a Petru Šídovi, za upozornění na některé zajímavosti ze života neandertálců Petru Nerudovi a za úpravu do tisku Silvii Strakové.

Minigalerie zasloužilých archeologů paleolitu z Moravy a Čech (řazeno dle data narození)

*Jindřich Wankel
(1821–1897)*

*Martin Kříž
(1841–1916)*

*Karel J. Maška
(1851–1916)*

*Jan Knies
(1860–1937)*

*TGM a Karel Absolon
(1877–1960)*

*Josef Skutil
(1904–1965)*

*Karel Žebera (1911–1986)
s Jaroslavem Böhmem*

*Karel Valoch
(1920–2013)*

*František Prošek
(1922–1958)*

*Bohuslav Klíma
(1925–2000)*

*Slavomil Vencel
(1936)*

*Jan Fridrich
(1938–2007)*

II. CHRONOLOGIE A PŘÍRODNÍ PROSTŘEDÍ

Vývoj člověka a jeho kultury se odehrává v geologické současnosti – čtvrtohorách (kvartéru), přičemž paleolit (neboli starší doba kamenná) spadá do starších čtvrtohor čili pleistocénu. Dříve se tomuto období říkalo diluivium („potopa“), a mladším čtvrtohorám – holocénu – aluvium („náplava“). Pro celý kvartér je typické střídání studených a teplých dob, zvaných glaciály a interglaciály. Ty byly způsobeny dlouhodobými cyklickými proměnami v postavení Země vůči Slunci a modifikovány řadou dalších činitelů (rozdílem v odrazu paprsků od zasněžených a nezasněžených ploch, tepelnou setrvačností oceánů, koncentrací CO_2 v ovzduší apod.). Svou roli mohlo sehrát i enormní množství popela v ovzduší po výbuchu sopky – s takovým efektem po erupci vulkánu Toba v Indonésii je spojován nástup staroviselského pleniglaciálu A před 71 tisíci lety (AMBROSE 1998). Trvání klimatických cyklů se postupně zkracovalo, přičemž studená období trvala podstatně déle než teplá. Od začátku středního pleistocénu trvaly glaciály okolo 100 tisíc let a interglaciály jen 10 až 15 tisíc let (tab. I). I když bylo paleolitickým lidem v nejteplejších obdobích pleistocénu mnohem větší horko než bývá v létě nám, po většinu starší doby kamenné vládla zima a lidové epiteton této epochy zní doba ledová (obr. 1). Počátek pleistocénu byl na geologickém kongresu roku 2009 stanoven na 2,6 miliónu let, čímž se posunul o necelý milión roků vzad. Jeho počátek byl definován změnou v populaci mořských mikroorganismů, která v té době zaznamenala výskyt nového chladnomilného druhu. Kolísání teploty mořské vody lze odvodit z poměru kyslíkových izotopů 18 a 16 ve schránkách foraminifer (dírkovců) z planktonu (EMILLANI 1955). Těmito variacemi se stanovily tzv. stupně OIS či MIS (*oxygen-* či *marine isotope stages*), které dnes tvoří nejexaktnější základ chronologického a klimatického členění čtvrtohor. Sudá čísla značí studené výkyvy a lichá teplejší oscilace. Pleistocén tak začíná OIS 103 a končí OIS 2, kdy po posledním chladném nárazu, tzv. mladším dryasu, začíná geologická současnost – holocén. Ten však patrně není ničím jiným než další dobou meziledovou (KUKLA 2000), která má dokonce svůj vrchol v období atlantiku už šest tisíc let za sebou a celkově již trvá déle než daleko teplejší eemský interglaciál. V blízké geologické budoucnosti by se tedy měly opět začít šířit severské i velehorské ledovce. Sledování vzájemné interakce tohoto astronomického procesu s daleko rychleji působícím antropogenním oteplováním planety zůstane však již našim generacím odepřeno.

Ve střední Evropě nelze variace kyslíkových izotopů nijak měřit a přiřčenit jejich jednotlivá stádia konkrétním stratigrafickým jednotkám je obtížné. Podle OIS by mělo být nejméně 11 velkých zalednění, avšak kontinentální stratigrafické tabulky jich uvádějí podstatně méně. Klasické názvosloví glaciálů podle říček z bavorské strany Alp (Günz, Mindel, Riss a Würm: PENCK – BRÜCKNER 1909) dnes ustupuje členění odvozenému z pevninského ledovce (Elster, Sála a Visla pro poslední 3 glaciály). Pevninský ledovec (inlandsis) zasáhl na naše území jen v elsterském a sálském glaciálu, a to jen do severočeských výběžků a na severní Moravu, resp. Slezsko (MACOUN a kol. 1965). V poslední době ledové se zastavil na severoevropské rovině mezi dnešním Berlínem a Varšavou. Uvedené názvy už spíše jen symbolicky označují velké doby ledové, které se dále dělí na kratší stadiály, oddělené interstadiály. Ty mají větší stratigrafický význam

Tab. I. Synoptická tabulka stratigrafie čtvrtohor. Kompilace z různých zdrojů, data i korelace jsou proto jen alternativní. OIS (též MIS) – stadia kyslíkových izotopů ¹⁸O/¹⁶O, PK pedokomplexy, PM paleomagnetismus. Kurzívou v 2. a 3. sloupci: návrh Deutsche Strat. Kommission.

Stáří tis. let	OIS (MIS)	Klimatická fáze	Biostrat. komplex	PK	Úsek	PM	Archeol. epocha	Některé archeologické lokality
12		Holocén					mezolit sq.	Smolín, Putim, Krum. les (těžba)
	1	Pozdní glaciál	Weichsel-komplex	1a	mladý pleistocén		mladý paleolit	Pekárna, Hostim, Stadice, Mohelno
	2	Würm pleniglaciál B						
	3	střední Würm						
	4	Würm pleniglaciál A						
115	5	a min.4 interstadiály	Eem-komplex	2				Vedrovice Ia, II, V, Mladeč
	5	Eem interglaciál		3				Brno-Bohunice, Stránská skála II-III
126	6	Riss 2 glaciál (Warthe)	Saale-komplex	4			střední paleolit	Kůlna 7-9
200	7	Treene, Gerdau (Dömnitz?) int.						
	8	Riss 1 glaciál, Fuhne? (Saale s.str., Drenthe?)						
300	9(7?)	Dömnitz interglaciál	Holstein-komplex	5				Brno-Dominikánské náměstí
	10(8?)	Fuhne glaciál						
400	11?	Reinsdorf interglaciál						
	12?	glaciál						
	13?(9?)	Holstein interglaciál		6?				Račíněvš
500	12?	Mindel (San) 2 glaciál	Elster-komplex	6?				Znojmo-Sedlešovice?
	13?	Mindel 1/2 interglaciál						
	14	Mindel (San) 1 glaciál						
	(10?)							
600	15	Interglaciál C4?		6?				Brno-Stránská skála I ?
	16	Glaciál C	Cromer-komplex	8?				(780.000)
700	17	Interglaciál C3?						
	18	Glaciál B						
	19	Narew II, Günz? Voigtstedt interglaciál C2						
	20	Helme glaciál A Günz?		9				Brno-Červený kopec
	21	Interglaciál C1		10				u nás zatím žádné nálezy
2600	Biber+Donau glac.etc...			starý pleistocén	MATUYAMA		
	103	Villafranchien						

Obr. 1. Stará školní tabule ukazuje krušný život kromaňonců v nebezpečném periglaciálním prostředí.

Obr. 2. Terasa Svitavy v Brně-Maloměřicích.

až pro mladší pleistocén, tj. viselský glaciál a předchozí eemský interglaciál. Základem stratigrafie pleistocénu ve střední Evropě jsou korelace teras, sprašových pokryvů a v nich obsažených fosilních půd. Říční terasy (obr. 2) jsou šterkopískové nánosy uložené za chladných období, tedy glaciálů/stadiálů, kdy je mrazový rozpad hornin nejintenzivnější a říční transport šterku v důsledku suchého klimatu naopak nejmenší (LOŽEK 1973). V teplých obdobích se řeky naopak zahlubovaly, aby v další studené fázi opět uložily další terasu. Čím tedy terasa leží výš, tím je starší. Nejstarší kvartérní terasa Vltavy spočívá ve výšce 106 až 115 m nad dnešním tokem (BALATKA – SLÁDEK 1962), Stránská terasa u Brna leží asi 55 m nad Svitavou. Na terasách a různých závětrných místech se ve studených obdobích ukládaly spraše, později využívané jako cihlářské hlíny. Spraše jsou jemnějším produktem periglaciálního (předledovcového) klimatu a naše země proto patří ke klasickým oblastem jejich výskytu, který sahá od jižního Polska po údolí Pádu. V teplejších a vlhčích obdobích se ve spraších vytvářely půdy, jevící se tmavšími, případně hnědšími horizonty (obr. 3). Černoziemně indikují spíše sušší stepní klima, zatímco hnědozemě jsou považovány za lesní půdy, vyžadující více vláhy. Půdy vznikají nejen hromaděním humusu z vegetace, ale hlavně provlhčením sedimentů a zvětráváním. Půdotvorný proces tudíž postihuje i svrchní část starších spraší, takže nálezy v nich obsažené mohou pocházet jak z teplého, tak z konce předchozího chladného období. Charakter flóry a fauny však obvykle odpovídá první možnosti. Během stadiálů se po dlouhých zimách rychle a na krátkou dobu výrazně oteplovalo, což způsobovalo rozmrzání povrchové vrstvy na permafrostu (věčně zmrzlé půdě) a její stékání po svazích (CZUDEK 2005). Tato tzv. soliflukce nebo geliflukce měla za následek značné narušování pozůstatků sídlištních struktur. Na jeskynních hlínách se ve vlhčích obdobích usazují sintry, u termálních vyvěraček vznikají travertiny, abychom jmenovali jen ty typy uloženin, které mají význam pro datování paleolitického osídlení v našich a okolních zemích. Travertiny čili čtvrtohorní vápence (KOVANDA 1971) jsou ovšem typické hlavně

Obr. 3. Tým francouzských geologů zkoumá eemské půdy a viselské (würmské) spraše v dolnověstonické cihelně (foto P. Lisý).

pro oblast Durynska a Spiše, na území Česka žádné paleolitické nálezy neobsahují. Jejich předností je uchování širšího spektra organických pozůstatků (plodů, listů, vajec), nevýhodou je obtížný archeologický výzkum.

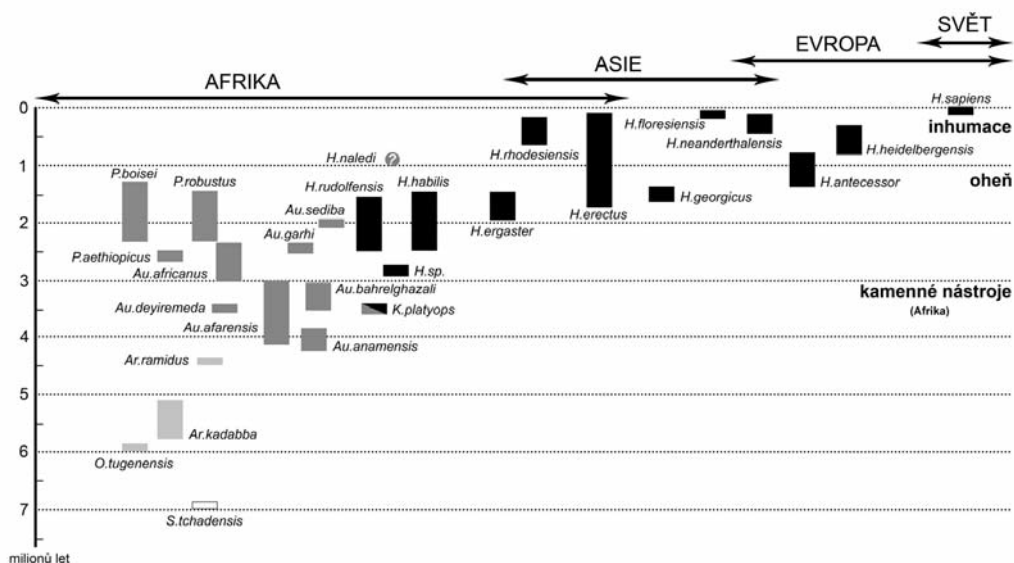
Kromě relativního datování na základě stratigrafie disponujeme celou řadou metod absolutního datování. Pro dobu od současnosti do mladšího úseku středního paleolitu je nejvyužívanější datování ^{14}C pomocí přeměny izotopů uhlíku (přehledně NÝVLTOVÁ-FIŠÁKOVÁ 2012). Radiokarbonové roky se však poněkud odchyľují od skutečného stáří, k němuž se lze přiblížit různými metodami kalibrace. Do 13 tisíc let se vychází hlavně z konfrontace naměřeného stáří s odpočítanými letokruhy stromů (dendrochronologie), pak nastupuje srovnání s daty z korálů. Kalibrovaná data jsou oproti nekalibrovaným údajům vyšší, a to na počátku mladého paleolitu asi o 4 až 5 tisíc let a ke konci pleistocénu o 2 až 3 tisíce let. Pokud nebude uveden opak, používáme zde data nekalibrovaná. Hluběji do minulosti, až před střední paleolit, se dostaneme radiometrickou metodou uranium-thorium, využitelnou především na sintry a krápníky (tzv. speleotémy). Měření vulkanických sedimentů metodou kalium-argon můžeme stanovit např. stáří nejstarších homininů z výchoafriického riftového údolí. K datování celého paleolitu na podkladě spálených předmětů z krystalických hornin lze využít i termoluminiscence (TL), přičemž se měří míra akumulace elektronů od doby posledního přepálení. Dle podobného principu přijaté dávky radiace od posledního vystavení slunečním paprskům lze stanovit stáří sedimentů metodou opticky stimulované luminiscence (OSL). Na zuby, speleotémy a korály je možno použít metodu elektrospinové rezonance (ESR), která však nefunguje pro materiály mladší než 20 tisíc let. V období starého paleolitu lze určit hranici mezi normální (Brunhes) a inverzní polaritou (Matuyama), neboť před asi 780 tisíci lety došlo k elektromagnetickému přepólování zemských pólů. Tato poslední paleomagnetická inverze je současně konvenční hranicí mezi starým a středním pleistocénem, přičemž začátek inverzní epochy Matuyama se zhruba kryje s počátkem kvartéru.

III. PO STOPÁCH VÝVOJE ČLOVĚKA ANEŽ VŠICHNI JSME BYLI ČERNOŠI

Počátek čtvrtohor před 2,6 miliónem let se zhruba kryje s prvním výskytem člověka dle paleantropologické definice (2,8 mil. let v Ledi-Geraru v etiopském Afaru: COPPENS et al. 2015, 26), ale v Africe se první kamenné nástroje začaly tloci nejméně již 700 tisíc let dříve. Stará otázka třetihorního člověka je tedy stále nedořešená, ale spíše jen kvůli neporozumění mezi paleantropology a archeology. Archeologicky nejuhopitelnější definice totiž může znít, že člověk je vědomý a samostatný tvůrce kamenných výrobních nástrojů. Rozbít kámen vědci již naučili i šimpanze, ale ten se pouze „opičil“ a nevěděl, že vyrábí pomůcku k další technické činnosti, čili nástroj (třeba k osekání vý-

růstků z větví, což by možná také zvládnul, ale jen s nástrojem již hotovým). Známy je případ rozbíjení kamenů šimpanzi na Pobřeží slonoviny před 4,3 tisíci lety (MERCADER et al. 2002; 2007). Úštěpky a fragmenty valounů, formálně možná příslušné ke štípané industrii, vznikly jistě neúmyslně při roztloukání ořechů kameny. Přirozené nástroje, byť přinesené, se vznikem těchto fragmentů nevyráběly, ale naopak nechtěně ničily. Možné řezy na kostech, staré asi 3,4 miliónu let, byly zjištěny na habešské lokalitě Dikika. Na místě však chyběly nástroje i přirozeně ostré kameny, takže může jít následky šlapání po kostech na písčitém podloží. Nejstarší kamenné nástroje z východní Afriky (Lomekwi 3 v Keni) jsou staré 3,3 miliónu let, v jejich blízkosti se však nenašly zbytky žádného hominida (HARMAND et al. 2015). V dotyčné oblasti západně od Rudolfova jezera (dnes Turkana) tehdy žil tvor zvaný *Kenyanthropus platyops*, zatímco poněkud severněji v údolí etiopské řeky Avaš již přebývali časní afarští australopitéci gracilních forem. Pokud by tvůrce prvních nástrojů představovali jedni nebo druzí, archeologická definice by se nekryla se zoologickou taxonomií, což je ovšem jen podružný a nepochybně i dočasný problém. Je vlastně otázkou pro paleantropology, zda je podle jejich definice (jaké vlastně?) člověk stejně dobře vyčlenitelný jako podle definice archeologické. Pokud lidský charakter změněné čelisti z Ledi-Geraru spočívá jen v tom, že se méně než jiné podobá čelistem australopitéků, je to pro přiznání statutu člověka dost málo. Pozůstatky nejstaršího již druhově vymezeného člověka *Homo habilis* (člověk zručný) se v etiopském Hadaru objevily až ve vrstvách starých 2,3 miliónu lety a v Olduvajské roklí v Tanzánii ještě později, stejně jako *Homo rudolfensis* u jezera Turkana v Keni, který však může být jen samičí formou předchozího (patří mu slavná lebka KNM-ER 1470). Předchůdci těchto nejstarších lidí z rodu *Homo* jsou starší australopitékové (srov. obr. 4), např. *A. afarensis* (což je např. famózní samička Lucy z Etiopie). Počátky australopitéků („jižních opic“), žijících vzdor matoucímú názvu pouze v Africe, klademe do doby před 5–6 milióny lety, kdy vzešli z nějakého tvora blízkého šimpanzům (*Sahelanthropus*, *Ardipithecus*, *Orrorin*). Vzájemné srovnání jejich genomů je možné na 95 %, v nichž se šimpanzi a lidé liší jen o 1,2 % (HUBLIN 2011, 15–25). Tak nepatrný rozdíl přinesl sice již v některých státech šimpanzům lidská (nikoli občanská) práva, současně však ztěžuje poznání antropogeneze, konkrétně vzájemné návaznosti lidských a předlidských forem. Zvláštní je zjištění, že šimpanzi nabyli od doby rozdělení obou linií před 9 až 6 milióny lety více pozitivně vyselektovaných genů, čili prodělali více adaptivních genetických změn než lidé. Mezi australopitéky a nejstaršími lidmi dochází ke zvětšení mozku z ca 500 na 550–680 cm³ (nedávno však byla na ostrově Flores v Indonésii objevena trpasličí forma člověka *Homo floresiensis* ze starší fáze posledního glaciálu s mozkem velkým jako šimpanz, doprovázená štípanou industrií, srovnatelnou s preoldowanem). Mozek se samozřejmě zvětšuje i v průběhu dalšího vývoje, spolu se zplošťováním obličeje, napřimováním postavy, vývojem ruky apod. V Africe vzniká *Homo ergaster* (dle kostry mladíka vysoké postavy z Nariokotome v Keni) a možná i *Homo erectus*, který se jako první druh člověka šíří do Asie – tam jsou však jeho pozůstatky stejně staré jako v Africe (asi 1,8 mil. let), přežívá ovšem déle (v Čou-khou-tieniu do 300 tisíc let, jinde snad až do 30 tisíc let před dneškem). Vedle něj se ovšem v Zakavkazí vyskytovala mnohem lépe definovaná forma člověka, *Homo georgicus*, jehož africké kořeny je obtížné vystopovat. Tito lidé dosahovali výšky asi jen 1,5 m a obsahu

mozkovny 600–700 cm³, což je koneckonců srovnatelné s africkými habilíny. Jedna z pěti jeho téměř úplných lebek (D3444) postrádá zuby a jejich lůžka jsou už zatažená, takže stařec nemohl žvýkat a byl odkázán jen na kašovitou stravu. Fylogeneze a taxonomie těchto předneandertálských forem člověka je značně neustálená (z naší lit. srov. BENEŠ 1994; VANČATA 2003; ŠMAHEL 2005; SVOBODA 2014; SOUKUP 2015), protože paleantropologové nepracují s dostatečnými vzorky populací, ale pouze s fragmenty kostí jedinců. Ty potom popisují s přehnaným důrazem na anatomické detaily ve snaze definovat nějaký nový druh pračlověka (obr. 4). Jakmile se objeví pozůstatků více, např. několik celistvějších lebek jako v gruzinském Dmanisi nebo četné zlomky ve španělské Atapuerce, nesou logicky znaky hned několika doposud definovaných druhů. Místo aby se vědci shodli na jejich sjednocení do společného taxonu, stanovili Gruzínští paleantropologové nový druh *Homo georgicus* (1,8 mil. let), a jejich španělští kolegové druh *Homo antecessor* (1,2 až 0,7 mil. let). Právě tento člověk asi zanechal kromě nástrojů a kosterních pozůstatků ještě jednu kurióznější stopu, totiž změť skutečných šlápot rodiny asi pěti lidí

Obr. 4. Přehled maximalisticky stanovených druhů člověka a jeho předchůdců (s rokem a zemí nálezů holotypu, v uvozovkách přezdívka). S Sahelanthropus (2001 Čad, „Tumai“), O Orrorin (2000 Keňa, „Millenium man“), Ar Ardipithecus (kadabba 2001 Etiopie, ramidus 1992 Keňa), K Kenyanthropus (1998 Keňa), Au Australopithecus (afarensis 1974 Etiopie, „Lucy“, africanus 1924 JAR, „Dítě z Taungu, Miss Ples, Nožička“, barelghazali 1994 Čad, „Abel“, deyiremeda 2015 Etiopie, garhi 1997 Etiopie, sediba 2013 JAR) P Paranthropus (aethiopicus 1967 Etiopie a Malawi – „Černá lebka“, robustus 1938 JAR, boisei 1955 Tanzánie – Zinjanthropus, „Louskáček“), H Homo (rudolfensis 1971 Keňa, habilis 1959 Tanzánie, ergaster 1970 Keňa, „Turkana boy“, erectus 1890 Indonésie – dříve Pithecanthropus, Sinanthropus aj., georgicus 1991 Gruzie; naledi 2015 JAR, antecessor 1994 Španělsko, heidelbergensis 1907 Německo – dříve též Protanthropus, rhodesiensis 1921 Zambie, neanderthalensis 1829 Belgie, floresiensis 2003 Indonésie, „Hobit“; sapiens – definice 1758 bez holotypu). Upraveno dle BEAUNE – BALZEAU 2016).

na mořském břehu v anglickém Happisburghu. Největší stopy odpovídají velikosti bot 42. Zmíněný lidský druh měl být předchůdcem člověka *Homo heidelbergensis*, který obýval Evropu a dle některých schémat i Afriku. Jeho evropské nálezy byly dříve řazeny k „člověku vzpřímenému“, k němuž má ve skutečnosti blízko i *H. antecessor*. Nelze tudíž vyloučit, že v brzku rehabilitujeme názor našeho antropologa Emanuela Vlčka, který tradiční termín *Homo erectus* nikdy neopustil. Dnes se však mezi heidelberské lidi řadí i zástupci bývalých „presapientů“ (Steinheim, Swanscombe aj.), které se ani dříve nikdo neopovážil zařadit mezi erekty. V poslední době se z těžko přístupných prostor jedné jihoafrické jeskyně vynořilo mnoho výtečně zachovaných kostí nějakých lidí, jimž se pro značnou variabilitu a nezvyklé asociace znaků dostalo opět nového názvu *Homo naledi*. S jejich datováním a fylogenetickým zařazením se však zatím pohybuje – *nomen omen* – na velmi kluzké půdě. V Evropě (a na Blízkém východě?) se ze vzpřímeného, resp. heidelberského člověka měli vyvinout neandertálci, doba přerodu se však přesněji neuvádí a druhové názvy fosilií ze sklonku středního pleistocénu (např. Ehringsdorf, Biache a Fontéchevade) zůstávají nejasné. Předpokládá se, že od doby před cca 350 tisíci lety patří obyvatelé nynější Evropy již k neandertálské linii. Rozbor mitochondriální DNA totiž ukázal, že linie moderních lidí a neandertálců se od sebe oddělily asi před 480 až 330 tisíci lety, tedy dříve, než moderní lidé začali migrovat z Afriky. Nejsou však vyspělé mozkovny ze Steinheimu či Swanscombe svědectvím podobného procesu v téže době i v Evropě, kde však presapienti skončili ve slepé uličce? Ani africké fosilie z doby předposledního interglaciálu totiž nejsou vyspělejší. Klasičtí neandertálci s ubíhající bradou, nadočnicovými valy, velkými klouby a značně vyklenutým hrudním košem (svědčícím prý o namáhavém životě) jsou typičtí až pro mladý pleistocén, zejména první viselský pleniglaciál, a proto se morfoloogické zvláštnosti jejich lebek vysvětlovaly jako adaptace na studené klima; oblast Blízkého východu měla být neandertálci osídlena až druhotně. Jejich lebeční kapacita je o něco větší než u moderního člověka a u některých jedinců (Amúd v Izraeli 1740 cm³) se nachází až na horní hranici současného rozpětí. Jaké mimořádné schopnosti tyto velké mozky oproti nám vykazovaly, netušíme. Méně jsou naproti tomu vyvinuty temenní laloky, zodpovědné u moderních lidí za asociativní tvůrčí myšlení a plánování. Forma genu MC1R ukázala, že alespoň někteří neandertálci byli rusovlasí a pihovatí. Důležitější je ovšem přítomnost verze genu FOXP2, který u moderních lidí zodpovídá za schopnost řeči. Tomu odpovídá i tvar jazyčky, nalezené v neandertálském hrobu v izraelské jeskyni Kebara. Mluvený jazyk byl samozřejmě hlavním prostředkem komunikace, tedy i symbolismu a spirituality. Dnešní jazyk se skládá ze slov, zatímco zvířata se spolu domlouvají zvuky, bohatě odstíněnými hlasitostí, melodikou, harmonií, rytmem, rychlostí apod. Čím hlouběji do minulosti, tím byl lidský jazyk bližší zvířecímu, čím blíže k anatomicky modernímu člověku, tím byl jazyk verbálnější, i když i dnes se u některých populací udržují různé neverbální jazykové prostředky jako hvizdy, mlaskání, melodické prvky apod. Často se diskutuje o jazyku neandertálců, konkrétně o tom, jaké hlásky byl schopen vyslovit. Soudím, že i kdyby nevyslovil všechno jako my (ale kteří my? Angličané, Vietnamci, Sánové...?), byl schopen vyslovitelné hlásky doplnit ostatními jazykovými prostředky a gesty tak, aby to dostačovalo jeho potřebám. Dle rozborů „letokruhů“ v zubech dosahovali tito lidé dospělosti mnohem dříve než sapienti, takže byli ochuzeni o část dětství

a z něj vyplývající strukturace rodinných i obecně společenských vztahů. Čtyřicítky se mezi nimi dožili jen nemnozí, takže málokteré neandertálské dítě poznalo svou babičku. Neandertálci osídlili mírné pásmo Evropy a Asie až po Altaj, ovšem geneticky jsou jim patrně blíže obyvatelé východní Eurasie (a potažmo Ameriky) než Evropy. V genofondu východního lidstva se totiž podstatně častěji (až do 67 %) vyskytuje úsek 18 genů na chromozomu 3, získaný od neandertálců.

Ještě dříve než klasičtí neandertálci se asi před 200 tisíci lety objevili lidé moderního typu, ovšem pouze v Africe (Herto a Omo 1 v Etiopii, Džebel Irhúd v Maroku, Laetoli v Tanzánii, Border cave a ústí řeky Klassies v Jihoafrické unii), kde se vyvinuli z *Homo heidelbergensis* či *rhodesiensis*, který je však dle jiných pojetí již jejich archaickým typem. Analýzy mitochondriální DNA, dědičné pouze v ženské linii, tam předpokládají existenci tzv. africké Evy, jejímž potomkem je současné lidstvo. Neznamená to sice, že by v té době jiné ženy nežily (nepřežilo pouze jejich potomstvo v nepřetržité ženské linii), ale i tak je tato hypotéza stěží pochopitelná a v poslední době se spíše přechází mlčením jako nějaký matematický konstrukt. Na počátku vrcholu prvního studeného maxima viselského glaciálu mělo dojít k ekologické krizi (zřejmě dlouhodobému suchu), která značně redukovala počet lidí (HAWKS – WOLPOFF 2001). Ti kteří přežili se museli o své živobytí lépe postarat, což vedlo k rozvoji myšlení, dovedností, i mozku, zkrátka k pokračující sapientizaci. Český evoluční biolog J. FLEGR (2006) by to nazval táním zamrzlé evoluce, kdy se z omezené palety genů mohou (ale nemusí) začít mobilizovat ty nejprospěšnější.

Genetické analýzy kostí tří neandertálců z různých koutů Evropy (Neanderthal v Německu, Vindija v Chorvatsku a Mezmajskaja na Kavkaze) naznačily naprostou odlišnost jejich mtDNA od moderních sapientů, další luštění neandertálského genomu, a to na podkladě jaderné MTA (přenášené i v mužské linii), však nějaké spojitosti přece jen ukázalo (GREEN et al. 2010). Luštění neandertálského genomu je zdlouhavé, protože jej lze vyjádřit řadou 30 miliard písmen. Průměrný Evropan si od nich přenáší asi 2 až 6 % (někdy udáváno jen 1,5 až 2 %) genetické informace, přičemž nejvyšší hodnoty se objevují v Toskánsku (okolo 4 %). V abstraktní rovině je lze vysvětlit např. tokem genů mezi populacemi (sapienti ve všech částech starého světa totiž vždy přenášejí nějaké specifické znaky předchozích místních populací). V konkrétní rovině ovšem muselo jít buď o přenášení společných znaků od dávných předků obou linií, nebo o občasné pohlavní styky mezi jejich příslušníky. Poslední studie dávají přednost druhé hypotéze (PÁABO 2014). Míšenců obcujících se sapienty ovšem postupně ubývalo, takže neandertálský genom se postupně vytrácel. Zcela však nevymizel dodnes, neboť mimo Afriku stále činí až dvě procenta. Prakticky lze předpokládat zálibu neandertálských mužů v gracilnějších sapientkách a snad i neandertálek v „anatomicky moderních“ mužích. Naplnit se ovšem mohly spíše jen choutky „nemoderních“ mužů vůči slabším sapientním ženám. Bylo by zajímavé promítnout tento předpoklad do výsledků paleogenetických studií. K takovým i jiným kontaktům ovšem docházelo spíše již za vzájemné koexistence obou populací na Blízkém východě; největší výměna genů měla totiž proběhnout před 114 až 77 tisíci lety (dle novějších názorů mezi 60 až 50 ky), čili v době, kdy v Evropě sapienti ještě neexistovali, avšak na Blízkém východě obě populace právě tehdy žily pospolu. Tento jednosměrný pohlavní výběr (tj. převládající touha po spojení se sapientem/sapientkou),

o němž snad nelze pochybovat, musel rovněž přispět k mizení neandertálců a uvolnit cestu sapientům, tím spíše, že spermie neandertálců měly být pomalejší. Sapienti měli naopak vynikat lepším čichem, což je od neandertálců nepochybně vzdalovalo. Z biologie je známo, že když dva blízké druhy soutěží o tytéž ekologické niky, sebemenší rozdíl mezi nimi, hlavně v oblasti reprodukce, vede záhy k vymizení jednoho ve prospěch druhého. A právě *Homo sapiens* vyniká schopností velmi rychlého rozmnožování – je-li při prodloužení délky života k dispozici pomoc prarodičů, mohou ženy přivádět na svět děti každé tři roky (šimpanzům to trvá až osm let). Zde se ovšem rýsují jisté paradoxy: na Blízkém východě by koexistence obou lidských typů měla záhy vyústit v převládnutí sapientů – ti však na několik desetitisíců let zdánlivě vymizeli a pole ovládli opět neandertálci. Že by tedy tělesné inovace anatomicky moderních lidí byly v tomto prostředí předčasná a proto ustoupily lépe adaptovaným neandertálcům? A kde se před asi 40 tisíci lety vzala vlna sapientů, pronikající z jihovýchodu do Evropy? Pokud pocházeli opět až z Afriky a rychle přešli přes Blízký východ, byli to nepochybně černoši. Ale kdy svou pigmentaci ztratili? Tyto nepříjemné otázky nebyly dosud ani řádně zformulovány, takže není divu, že na ně chybí odpověď. Moderní lidé měli od neandertálců převzít imunitu vůči chladu a různým nemocem, na druhé straně však i přehnané imunitní reakce, vedoucí k alergiím, a sklon k duševním nemocem. Druhovému přízvisku *sapiens*, jehož se neandertálcům dostávalo na základě jejich technických a adaptačních schopností, se jim na základě genetiky dnes opět většinou upírá. Je otázkou, zda jim je uznale neponechat (vždyť náš genom je na 99,7 % společný), vzdor tomu, že mezi naše bezprostřední předky podle všeho patřili nanejvýš jen z malé části. Pokud vzájemní míšenci byli plodní, což se třeba dle nových genetických rozborů ženy z Peštera cu Oase zdá nanejvýš pravděpodobné, pak je splněno základní kritérium příslušnosti k jednomu druhu.

Anatomicky moderní lidé se někdy před sto tisíci lety objevili na Blízkém východě a po další tisíce let tam s neandertálci koexistovali, a dokonce sdíleli stejnou středopaleolitickou kulturu. Tato skutečnost nejde mnoha vědcům na rozum, takže se objevila myšlenka, že jde vlastně o jednu variabilní progresivní populaci *Homo sapiens palestinensis*. Tuto nikdy nerozpracovanou, dnes opuštěnou, ale možná slibnou hypotézu zastával například Emanuel VLČEK (1969) a dnes se s ní setkáváme u M. Wolpoffa. Na další pochod do Evropy se předovýchodní sapienti vydali až po svém druhém (?) tamním pobytu. Nejstaršími doklady moderních lidí v Evropě jsou dvě lebky z jeskyně Peštera cu Oase v Rumunsku, staré asi 35 tisíc nekal. let (TRINKAUS et al. 2003). Pozůstatek č. 1 vykazuje podle poslední analýzy mezi šesti a devíti procenty neandertálského genomu, což je nejvíc ze všech evropských sapientů. Předeek ženy musel být ve čtvrté až šesté generaci ještě neandertálec, což ovšem znamená, že šlo o plodné míšence – a to má být základním kritériem stejné druhové příslušnosti rodičů! Lebka nesdílí víc společných alel s pozdějšími Evropany než s východoasiaty, což naznačuje, že sapientní lidé z tehdejších rumunských Karpat nepředstavovali nějaké výlučné předky Evropanů. Pozůstatky se žel našly v přeplavených hlinách, takže je nedoprovázely žádné artefakty, jak tomu bylo u poněkud mladších lebek z Mladečských jeskyní u Litovle, nalezených spolu s nástroji aurignacienu (TESCHLER-NICOLA ed. 2006). Ještě starší výskyt moderních lidí v Evropě naznačuje hrob muže ve skrčené poloze z vrstvy 3 lokality Kostěnki 14-Markina

Gora, nově datovaný na 35–38 tisíc let před dneškem. Ten oproti mužům z Mladče postrádá starobylé tvary na lebce a na rozdíl od zmíněné ženy z Karpat i jakékoli neandertálské geny. Nejstarší stopou moderního člověka má být „sapienční“ tloušťka sklovin na mléčných stoličkách z Grotta del Cavallo v jižní Itálii, starých asi 41–43 tisíc let. Morfologicky však odpovídají spíše neandertálcům, jak byly také dříve určeny. Prováží je typicky přechodná industrie s obloukovými hroty či nožíky, zvaná uluzzien. I když sapienti pronikali do území osídleného neandertálci, přímé doklady kontaktů či střetů zatím chybí. To mají ovšem na svědomí odvápněné půdní sedimenty z kritického středoviselského období (OIS 3), v nichž se nedochovávají kosti – ty by se mohly najít nejspíše v jeskyních, kde bylo vápníku vždycky dostatek. Ve starších učebnicích se setkáváme s dělením evropských sapientů na rasy, např. negroidní grimaldskou, laponoidní chanceladskou, cromagnonskou spojenou s aurignacienem a případně ještě combecapelleskou či brněnskou, typickou prý pro industrie s hroty otupěného boku. Toto dělení se však zakládalo na nedostatečném počtu analyzovaných jedinců a na různých omylech, např. i na chybném slepení lebek, takže je dnes zcela opuštěno. Libozvučný termín kromaňonec lze používat jen jako nepřesné synonymum pleistocenních lidí moderního typu v Evropě. Zcela obecně lze říci, že genetický základ lidských ras, ač na pohled zřetelně odlišných, je velmi vágní: variabilita genomu v rámci velkých lidských skupin je asi 10× větší než rozdíly mezi těmito skupinami (HUBLIN 2011, 139).

IV. STARÝ PALEOLIT – PRVNÍ LIDÉ V ČESKÝCH ZEMÍCH

Asi před 3,3 milióny lety rozbil nějaký mimořádně nadaný hominin prvé kameny za účelem získání rezistentního ostří či sekací hrany a stal se tím mimoděk – alespoň v archeologickém smyslu – prvním člověkem. Těmito nejstaršími kamennými výrobky si novopečení „lidé“ ještě nijak nezlepšili svou obranyschopnost vůči velkým šelmám. Účinnější zbraní než malé fragmenty kamene byly pádné kyje a klacky s výčnělky po ulámaných větvích, případně větší vrhané kameny. K výrobě takovýchto primitivních zbraní, které znají i lidoopi, se první kamenné nástroje příliš nehodily, resp. nebyly nezbytné. Jestliže se malými úštěpkami a sekáčky z vulkanických hornin a křemene dalo těžko bránit či vyrábět účinnější zbraně, mohly být velmi dobře používány na dělení zvířecích těl i velkých plodů. Nejstarší nástroje tedy posloužily především konzumaci. Mohly se s nimi krájet i kůže, ale oděvy nebyly v africkém klimatu asi nutné. Nelze podceňovat ani krájení a dělení rostlinných vláken za účelem pletení primitivních košíků a splétání do provazců. Vytváření jakýchsi hnízd z větví je vlastní i gorilám a různé splétané výtvořky proto musely představovat, vedle dřevěných předmětů, nejdůležitější druh artefaktů po nichž se nám nedochovaly žádné stopy. První kamenné výrobky s možnou funkcí zbraní se objevily až po několika statisících letech v podobě hrotitých sekáčů – bodců a hrotitých pěstních klínů (bifasů). Tento komplexní, po celé ploše tvarovaný

artefakt se v Africe objevil asi před 1,8 miliónem roků (asi spolu s člověkem *Homo ergaster*) a jistě nesloužil jen jako zbraň, i když nechybí náznaky, že právě v oné době přecházeli lidé od mrchožroutství k aktivnímu loectví. V Evropě se tento přechod hypoteticky klade do doby před asi 600 tisíci lety (H. et M.-A. de LUMLEY 2014, 85, 226), což opět souhlasí s nejstarším evropským výskytem pěstních klínů. Přesto je sporné, zda je vznik bifasů možno spojovat s vědomou snahou vytvořit nástroj pro určitou funkci, případně nástroj polyfunkční, natož mobilní jádro, jak se často tvrdí. Pěstní klíny se vynořují ve stejné době jako opracované koule (sféroidy), u nichž snaha o vytvoření co možná nejsférictějšího tvaru značně převažuje nad jakýmkoli myslitelným využitím (drtič, otloukač, házečí kámen – proč tak pracně ořukaný, když k tomu vždy stačil kámen bez jakékoli úpravy?). Bifasy jsou artefakty z téže pra-intelektuální líhně, protože mají vyvážený symetrický tvar, na jehož plochosti a pravidelnosti lze navíc předvádět štípačskou dovednost. Takové předměty mohly leccos symbolizovat a nadto generovat z praktického hlediska zcela zbytečnou práci. I pro funkcionalisticky zaměřené badatele je dnes pěstní klín spíše supotem nástroje, nikoli nástrojem samotným. Mohl sloužit jako drasadlo na dřevo či na kůži, jako nůž na bourání úlovku (často se nachází u mršin), na rypání v zemi (často mají ulomené hroty), nebo konečně jako zbraň. Výskyt bifasů okolo sloních koster, např. v Gešer Benot Ya'akov a Venose, samozřejmě nemusí znamenat, že by šlo o nenahraditelný řeznický nástroj – s jeho nepřítliš ostrou hranou lze ostatně sotva co uříznout. Dělení a konzumace znamenitého úlovku byla samozřejmě i prvořadou sociální aktivitou, která na sebe vázala společensky motivovanou činnost (např. prestižní štípání) a současně artefakty s nejvyšším sociálním statutem, tedy právě pěstní klíny. O mimořádné roli těchto artefaktů ostatně svědčí celé dlažby z pěstních klínů, známé z řady sídlišť v Africe a na Blízkém východě (obr. 5).

Obr. 5. Dlažba z pěstních klínů na lokalitě Garba v Etiopii (podle J. Chavaillona)

Pěstní klíny se řadí do „kultury“ zvané acheuléen, podle naleziště St. Acheul v severní Francii. Pojem kultura je v uvozovkách proto, že pro starý a zčásti i střední paleolit není příliš vhodný. Ve starém paleolitu lze ve výrobě štípaných industrií sledovat jisté tendence, které vesměs respektují limity dané výchozím (zpravidla nejbližším) materiálem, někdy je ovšem přesahují (např. právě výroba bifasů a sféroidů, příp. drobnotvarých nástrojů tam, kde to rozměry suroviny nevyžadovaly), a tyto „přesahy“ se potom mohou místně tradovat i šířit v prostoru. Industrie s pěstními klíny se vyskytují v Africe, Evropě (hlavně západní a jižní) a v Asii až po Indii. Východněji se objevují jen ojediněle a nesouvisle (např. v Jižní Koreji a v Číně). Různé vlastnosti industrií, ať již dané surovinou či lidským výběrem vyráběných typů, se mezi sebou mísí a stanovení jejich tzv. „kulturní“ příslušnosti záleží na tom, jaký typ artefaktu zvolíme za rozhodující – zda valounový sekáč (pro vytvoření pojmu „valounových industrií“), úštěpové nástroje („clactonien“) či drobnotvarost apod. Objeví-li se v jakékoli industrii byť jen jeden pěstní klín, bývá řazena do acheuléenu (srov. VALOCH 2000a).

Před ním však existovaly různé primitivnější industrie, pro které můžeme použít souhrnných názvů preoldowan a oldowan (podle Olduvajské rokle v Tanzánii). V preoldowanu se ještě nevyskytují formalizované opracované nástroje, retuše (úmyslná úprava hran, příp. i ploch) jsou jen sporé a nahodilé, jádra těžena vesměs jen z jedné strany. V oldowanu tyto jevy již byly známé, nikoli však ještě pěstní klíny. Soubory podobného rázu, ale již současné s acheuléenem, se mohou nazývat vyvinutý oldowan (de LUMLEY 2010). Při globálním pohledu je zajímavé, že tyto industrie nelze ztotožnit s konkrétními druhy lidí. Preoldowan je dílem možná ještě australopitéků, jistě *Homo habilis* a *H. rudolfensis*, v Evropě *H. antecessor* (doloženo na lokalitě Atapuerca – Sima del Elefante) a v Gruzii *H. georgicus* (Dmanisi). Oldowan bývá spojován s druhem *Homo ergaster* v Africe, *H. erectus* v Asii a v Evropě s *H. antecessor* (Atapuerca – Gran Dolina). Acheuléen je v Africe kulturou člověka *Homo ergaster* a *Homo rhodesiensis*, v Asii *H. erectus*, a v Evropě *H. heidelbergensis* a prvých předklasických neandertálců. S ohledem na tuto různorodost nositelů je s podivem, že acheuléen začíná v Africe o milión let dříve než v Evropě, kde jsou první industrie, současné již s africkým pokročilým acheuléenem, ovšem ještě preoldowanského typu (de LUMLEY 2010; viz obr 3 in VALOCH 2011a). Jestliže člověk přišel do Evropy z Afriky na úrovni člověka *H. ergaster* s kulturou pěstních klínů, proč se na našem subkontinentu druhově proměnil a ztratil svůj typický výrobek, zavedený zde až o nějakých 900 tisíc let později? Na tyto otázky dosud chybí odpověď. Snad se jednou přijde na to, že nejsou dobře položené. O něco dříve, ale jen výjimečně, se pěstní klíny objevily v Číně, provázeny lidmi druhu *Homo erectus*.

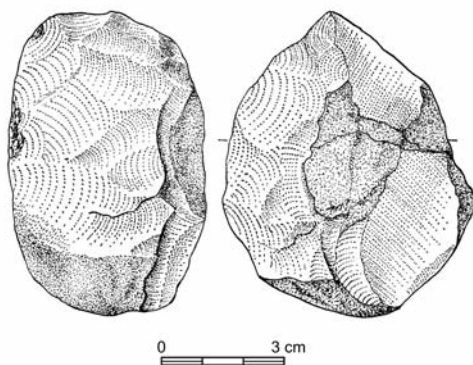
Nejstarší jistá industrie v Evropě by se měla nacházet na lokalitě Kermek na Tamanském poloostrově u Azovského moře. Kombinací geologických, biostratigrafických a paleomagnetických dat koreluje s pozdně gelasiánskou nebo časně kalabriánskou mořskou terasou, které vznikly před 2,1 až 1,8 milióny lety (SHCHELINSKY et al. 2016). Doleritová industrie bez pěstních klínů obsahuje hrubě retušované úštěpy s difuzními bulby, úštěpové a úlomkové sekáče a piky. Na úštěpech se objevují stopy řezání masa a škrabání kůže. Zbytky zvířat představují většinou kosti mikrofauny a ryb, z ojedinělých větších savců se uvádí bobr *Trogotherium*, vlci, cervidi, koně, jižní slon, etruský nosorožec a obří stepní nosorožec *Elasmotherium*. Jiný soubor artefaktů, provázený též nejstarším

lidským zbytkem (molárem) pochází z jeskyně Kozarnika v Bulharsku a může být starý 1,6 až 1,4 miliónu let (SIRAKOV et al. 2010). Poněkud mladší jsou industrie z lokalit Barranco León a Fuente Nueva u Orce v Andalusii, datované na 1,2 miliónu let (TORO MOYANO et al. 2010). Z našeho území se podobně starými nálezy pochlubit nemůžeme, protože natlučené valouny od Berouna a z Prahy-Suchdola (FRIDRICH 1991; 1997, 49) jsou nepochybnými pseudoartefakty. To jsou předměty vytvořené přírodními silami (vesměs nárazy ve vodním proudu či příboji), otlučené mnohdy intenzivněji než skutečné lidské výrobky (artefakty). Četné pazourkové pseudoartefakty vznikly tlakem a nárazy v ledovcových morénách. Nejprekvapivější řada pseudoartefaktů pochází z oblasti výchozů rohovce v Krumlovském lese. Černá kůra na oštípaném i původním povrchu dokládá, že i štěpné plochy vznikly před suchozemským tropickým zvětráváním (koncem druhohor nebo ve starších třetihorách) a nemohou tedy být umělého původu. Nebýt černé kůry a uložení v třetihorních píscích, považovali bychom řadu z těchto hříček přírodních sil za nepochybné výtvořky člověka. Nejstarším velmi pravděpodobně skutečným výrobkem je křemenný polyedr (obr. 6) z cihelny na Červeném kopci v Brně (obr. 92), nalezený v pedokomplexu X, tedy ve vrstvě pod paleomagnetickou inverzí a musí být starší než 780 tis. let (VALOCH 1977). Z půdy ještě o jeden cyklus starší tam pochází obitý valoun, a to z polohy, kde se jinak vyskytovaly jen drobnější valounky. Je tedy možné, že právě díky své velikosti byl tento kámen vystaven opakovanému přirozenému otloukání v původním šterkovitém sedimentu. Naznačovalo by to různé stáří úderů, patrně z jejich rozdílného ohlazu (SVOBODA et al. 1998). Do dalšího průběhu cromerské doby meziledové spadají další dvě stratifikované (tj. sedimenty překryté) lokality. Obě doprovází faunistické společenstvo zvané mladší biháríum. Středopleistocenní zvířecí kosti z vrstvy 13 na Stránské skále v Brně byly asi zčásti nahromaděné člověkem (obr. 89). Cromerský interglaciál, kam tyto nálezy spadají, byl mnohem teplejší než naše nynější meziledová doba. Stáda koní (*Equus süssenbornensis*) a jiných kopytníků (hlavně turovítých – bovidů a jelenovitých – cervidů) se tu již stávala kořistí skupin lidí, jimž nepříjemně konkurovali medvědi druhu *Ursus deningeri*, vlci (*Canis mosbachensis*) a poslední šavlozubí tygři druhu *Homotherium moravicum*. Mnohé zvířecí kosti byly olámané do nápadných tvarů, nelze ale dokázat, že jde o záměrné úpravy. Některé zlomky kostí i rohovcové úštěpy jsou opálené, což dokládá působení ohně (VALOCH 2003). Štípaná industrie je tvarově i technicky dosti odbytá (obr. 7) a čekali bychom od ní více – alespoň nějaké sekáče či protobifasy z říčních valounů nebo artefakty ze spongolitu, jehož je v blízkých terasových štěrcích dostatek. Pokud se však v této době vyskytovali v zájmové oblasti lidé, což je nepochybné, úbočí Stránské skály by si jistě vybrali za místo jednoho ze svých sídlišť. Něco podobného lze snad říci i o okolí lyditové skalky nad periodickou inundací v Přezleticích u Prahy. Rozsáhlá kolekce buližnickových fragmentů z této lokality je ovšem ještě méně přesvědčivá (FRIDRICH 1989). Kromě místních lyditů se tu mají vyskytovat i nástroje z přineseného křemene a křemence, které se však kupodivu nevyobrazují. Ve skupinách buližnickových balvanů byl rozpoznán půdorys oválného objektu s ohništěm, nikdy ovšem neanalyzovaným. Také zprávy o dvou zlomcích lidských zubů se ukázaly jako pochybné.

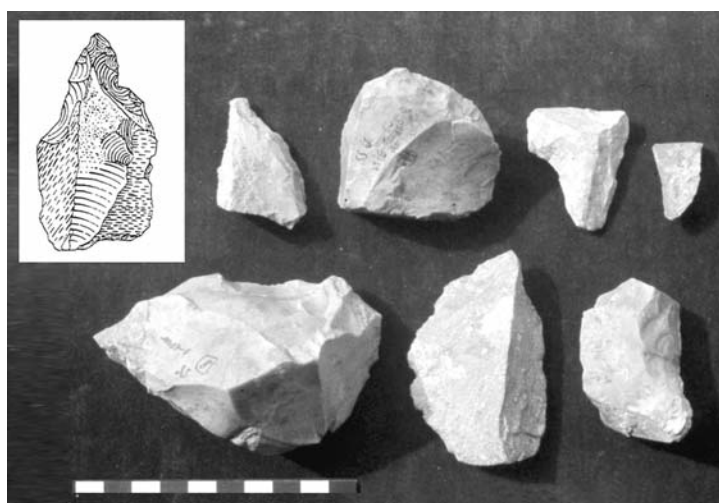
V následujícím mindelském zalednění postoupilo čelo severského ledovce až na severní Moravu a do českého Slezska. Z tohoto nejdelšího studeného období stopy osídlení

chybí, stratifikované nálezy však pocházejí z následujícího teplého období interglaciálu elster – sála (mindel – riss) čili holstein. Nejvýznamnější lokalitou je Račiněves nedaleko hory Říp, kde na břehu Labe leželo sídliště trvalejšího charakteru s upravenými ohništi. Nástroje byly štípané hlavně z valounů křemene a vedle dominantních sekáčů se vyskytuje i drobnotvará složka. Tříštěné a opálené kosti pocházejí z jelenů, zubrů a nosorožců (FRIDRICH 2002). Ohniště nebyla v tehdejší Evropě nijak běžná, vždyť stopy ohně chybí např. v Gran Dolině, a ve vrstvách mezi 700 a 400 tisíci lety i v jeskyni Arago ve východních Pyrenejích, proslavené antropologickými nálezy (de LUMLEY 2010, 227); nejstarší stopy ohně pocházejí z lokality Chesowanja v Keni a ze Swartkransu v jižní Africe a jsou staré mezi 1,6–1 miliónem let. První skutečná ohniště s kameny jsou známa z Menez-Dregan v kraji Finistère z doby před 465 až 350 tisíci lety.

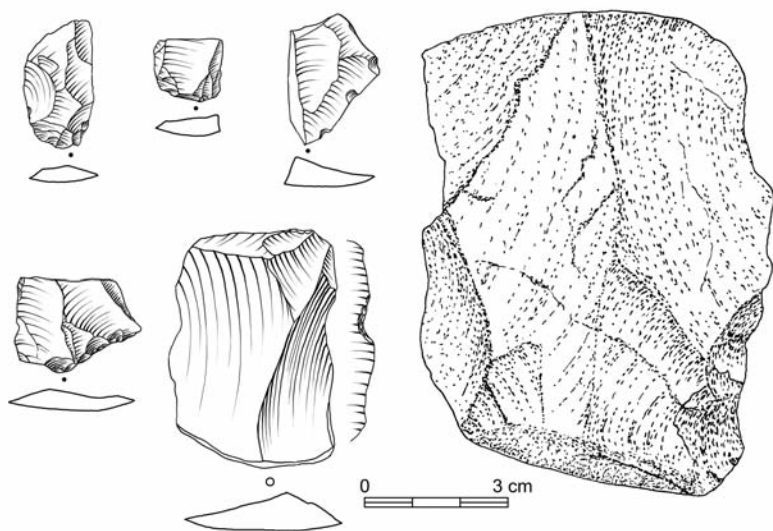
Obr. 6. Křemenný polyedr z předinverzní půdy na Červeném kopci v Brně je asi nejstarším lidským výrobkem na našem území (VALOCH 1977a).

Obr. 7. Staropaleolitické kamenné artefakty ze Stránské skály u Brna.

Jednostranně oštipaný křemenný valoun z půdního komplexu VI (stáří asi 400–300 tis. let) poskytl cihelna ve Znojmě–Sedlešovicích. Další valounový nástroj s několika úšťepky se našel u intaktního ohniště v půdách PK V z mladšího úseku holsteinu na Dominikánském náměstí v Brně (obr. 8). Tato pozdní staropaleolitická stanice leží dosti daleko od říčního údolí, což je v této době neobvyklé. Většina nálezů totiž pochází z říčních teras, takže se předpokládá, že lidé se potloukali hlavně kolem řek. V okolí vodních toků bylo možno najít i čerstvé mršiny, které podle některých badatelů (BINFORD 1981) tvořily podstatnou část staropaleolitického jídelníčku. V říčních terasách však silou vodního toku často docházelo ke vzájemnému otloukání kamenů. Současné skutečnými výrobky se tam proto vyskytuje i mnoho pseudoartefaktů. Vzhledem k zaoblené formě výchozí suroviny hovoříme o tzv. valounových industriích. Převažují v nich různé sekáče a jádra, vzácně se objeví složitější polyedrický tvar, primitivní pěstní klín či hrubé drasadlo. Úšťepky a drobotvará složka z větší části zanikla v důsledku přírodních procesů. Nejvíce lokalit s takto vytříbenou „valounovou industrií“ se nachází v uloženinách jihomoravských řek. Opracované valouny se vyskytují hlavně v tělese a na povrchu turaňské terasy, pocházející z chladnějších úseků cromerské doby meziledové, a mohou být staré 0,8–0,6 miliónu let. Stáří nálezů ze samotného povrchu terasy je samozřejmě nejisté. Největší série nepochybných i sporných artefaktů nasbíral Václav Effenberger na terasách řeky Svratky u Přibic (obr. 150) a u Pohořelic–Nové Vsi, další pocházejí z okolí Novosedel u Mikulova (obr. 133) a Hlohovce u Valtic a pokračují do sousedního Rakouska. Velké množství různých mechanických zásahů na vápencových a jiných valounech vzniklo při sjíždění třetihorních šterkopísků z tzv. Římského kopce u zaniklého Mušova (VALOCH ed. 2009). Valounové industrie se řidčeji nacházejí i na štercích vzdálených od tehdejších řek, např. na Pravlovském vrchu u Dolních Kounic nebo u Brna–Líšně (OLIVA 2013). Prvé povrchové nálezy nástrojů staropaleolitického typu z Čech byly nasbírány na vysoké plošině nad tokem Labe v Mlázicích u Mělníka, kde se žádné

Obr. 8. Artefakty z Dominikánského náměstí v Brně. Kresby Z. Nerudová.

šterky nevyskytují (ŽEBERA 1969). Podstatně méně důvěry vyvolávají velmi rozsáhlé kolekce z povrchových lokalit na Kladensku a Slánsku (Kročehlavy, Velké Přítočno, Hořešovičky, Slaný II, Braškov). Má jít o převážně drobnotvaré industrie, vyráběné z masově přinášených, ale přesto velmi nekvalitních surovin (kriticky VALOCH 2011a). Snad ale nějaké skutečné artefakty obsahují, stejně jako velmi početný soubor malých valounových klastů z přemístěných starých půd z Prahy-Lochkova II. Drobnotvaré staropaleolitické industrie zkrátka u nás zatím doloženy nejsou, na čemž nic nezmění ani křemenné úlomky z profilu pod Karlštejnem. Blíží se jim soubor z Račiněvsí s průměrnou délkou artefaktů 39 mm a část souboru z Tmaně, vyrobená želez z málo „čitelného“ křemene. Nejtýpickejší drobnotvará industrie pochází z travertinů u Bilzingsleben v Durynsku (MANIA 1990). Velmi malé pazourkové nástroje působí dojmem, jakoby jejich výrobce chtěl na co nejmenší kousek kamene vtisknout co největší množství různých úprav, a to bez ohledu na jejich praktickou funkci.

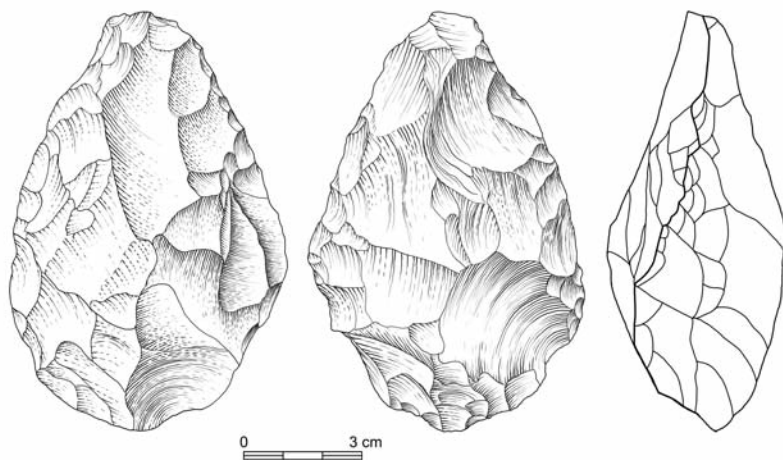
Sprašové stěny dnešních cihelen, které neleží v bezprostřední blízkosti řeky, poskytují doklady staropaleolitického osídlení mnohem méně. Tyto nálezy jsou však spolehlivější, protože v jemných navátých sedimentech nemohly vznikat pseudoartefakty. Význačnou lokalitou je již zmíněný Červený kopec v Brně s nálezy v několika polohách. Namísto valounů se ve sprašových profilech nachází více úštěpů a jader. Ve starém paleolitu byly využívány jen místní kamenné suroviny a úštěpy se odrážely tzv. clactonskou technikou, tj. úderem tvrdého (kamenného) otloukače na neupravený kus suroviny. Tvar budoucího úštěpu tudíž nebylo možné předvídat. Jeden z takových mohutných úštěpů clactonského typu se dvěma úderovými kuželi (bulby) z cihelny v Praze-Letkách, nalezený Františkem Proškem ve stratigrafické pozici, přispěl po 2. světové válce k uznání existence našeho starého paleolitu.

V jeskyních Českého ani Moravského krasu se tak staré sedimenty nedochovaly, ale skrovné nálezy z Woldřichovy jeskyně na Stránské skále a z Mladečských jeskyní svědčí o navštěvování temných podzemních prostor. V jeskyních však přebývaly také nebezpečné šelmy, takže se tu podstatně zvyšovala konkurence mezi člověkem a zvířetem (FRIDRICH 1997, 18). Emancipace člověka z vedlejší role časté kořisti predátorů až k postavení obávaného lovce, který se s postupujícím vývojem ruky a intelektu dokázal vybavit zbraněmi, proto představovala jednu z významných os pradějin lidstva. S velkými šelmami bylo nutno zápolit nejen o život, ale i o kořist. Lov velké zvěře pomocí dokonalých dřevěných oštěpů dokládají překvapující objevy ze Schöningen poblíž Hannoveru, kde byly perfektně vyvážené zbraně uloženy společně s kostmi koní (THIEME 1999).

Staropaleolitická obydlí z našeho území neznáme. Předmětem diskusí jsou tři oválná uskupení kostí a kamenů na lokalitě Bilzingsleben v Durynsku. V jižní části zkoumaných travertinů se také nachází kamenné dláždění, z něhož vyčníval pouze kvarcitový balvan. Podle kousíčků rozdrčených kostí v jeho škvírách lze usuzovat, že se na něm rozbíjely kosti. Přímo pod ním ležela bizoní lebka s oběma rohy, zašlápnutá do dlažby, a zlomek lidské temenní kosti. Další zlomky lidských lebek (z nichž jeden se dal s temenní kostí spojit) a zuby ležely na okraji koncentrace kamenů. Je zajímavé, že směrem od západu k této koncentraci směřuje 5 m dlouhá přímá řada kamenů o velikosti 15–20 cm, rozmístěná pravidelně s rozestupy 25 až 30 cm. Dietrich MANIA (1990) se domnívá, že šlo o jakýsi pravěký „oltář“, na němž se někdy před 370 tis. lety rozbíjely lidské lebky.

Celkem se tu našlo 27 lebečních zlomků, spodní čelist a 8 zubů z nejméně čtyř jedinců pravěkého člověka. Výhradní zastoupení zlomků lebek nasvědčuje nějakému ritualizovanému zacházení s lidskými pozůstatky. Podobně je tomu v přibližně stejné době např. i v Čou-kchou-tieniu poblíž Pekingu. Naproti tomu celá těla tří desítek výhradně dětí a mladých lidí byla asi před 340 (nebo již 500?) tisíci lety shazována do propásky v jeskyni Sima de los Huesos u Atapuerky poblíž Burgosu. Jejich kostry byly poté rozházeny, okousány zvěří a jako jediný milodar k nim byl přidán pěstní klín z barevného křemence (CARBONELL 2012). V jeskynní trosce Gran Dolina na témže katastru se již asi před osmi sty tisíci lety s lidskými pozůstatky manipulovalo a možná docházelo i ke kanibalismu. Na některých velkých zvířecích kostech z Bilzingsleben lze rozpoznat pravidelné řady rýh a geometrické obrazce, které zřejmě nesouvisely s žádnou praktickou funkcí. Smysl pro estetické ztvárnění s prvky symetrie se ostatně projevuje i u pěstních klínů, jejichž intenzivní opracování je někdy i na úkor praktické funkce. Na našem území však nejsou vyspělejší formy těchto nástrojů ze starého paleolitu právě hojné. Izolované hrubé tvary se našly u Srbska v Českém krasu a u Mutějovic (obr. 128), na Moravě potom u Kadova poblíž Moravského Krumlova (obr. 9). V rámci valounových industrií se primitivní pěstní klíny vyskytly u Pravlova (obr. 145) a Hlohovce na jižní Moravě, v Čechách např. u Stvolínek (obr. 162). Hlavní lokalitu staropaleolitického acheuléenu však bezpochyby představuje povrchové naleziště Bečov II u Mostu, kde se využíval křemene typu Skršín a místní kvarcity (FRIDRICH 1997).

Tělesné pozůstatky staropaleolitického člověka se ve východní části střední Evropy našly pouze v travertinech u Bilzingsleben a Vertésszöllös, a vždy jde o lebeční zlomky řazené k *Homo heidelbergensis*.

Obr. 9. Křemencový pěstní klín z Kadova u Mor. Krumlova. Kresba T. Janků.

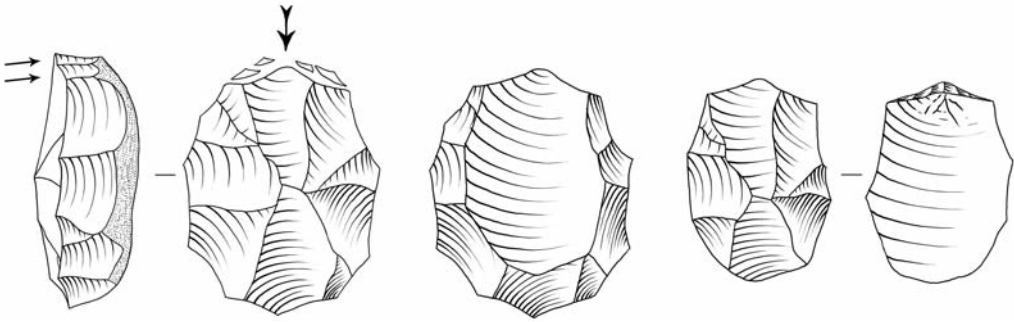
V. STŘEDNÍ PALEOLIT – KULTURA (NEJEN) NEANDERTÁLCŮ

Střední paleolit spadá do sálské (risské) doby ledové, následujícího eemského interglaciálu a do starší části viselského (či würmského) zalednění. V absolutní chronologii se pohybujeme mezi 300/250 a 40, možná 38 tisíci lety nekalibrované škály. V rissu, kdy ledovce zasáhly podruhé a naposled sever našeho území, existoval nejméně jeden interstadiál intenzity až interglaciálu a několik drobnějších oscilací. V eemu zde bylo podstatně tepleji než dnes a tehdejší klima bychom mohli přirovnat k současnému severnímu pobřeží Středozemního moře, ovšem bez tamních větrů a vyrovnávajícího vlivu rozsáhlé mořské hladiny. Již v rissu se začíná objevovat typická chladnomilná fauna, jak ji potom známe z mladopaleolitických nalezišť (mamut, srstnatý nosorožec, sob apod.), která byla v eemu dočasně vystřídána teplomilnějšími starobylými druhy, např. nosorožců.

Kosti neandertálců patřily donedávna k vzácnostem, dnes je jich však známo už mnoho tisíc, reprezentujících asi pět stovek jedinců. Neandertálci byli asi jedinými nositeli středního paleolitu v Evropě, na Blízkém východě k nim již přistupovali sapienti, a v Africe šlo asi pouze o sapienty, čili lidi anatomicky moderního typu. O středním paleolitu v evropském pojetí, čili o tzv. moustérienu *s. lato* však lze hovořit pouze v Africe severní, jižně od Sahary docházelo v rámci tzv. *Middle Stone Age* s výraznou tradicí archaických jádrových nástrojů k rozvoji neuvěřitelně progresivních technologických inovací a symbolických vyjádření, které jsou v Evropě typické až pro vyspělou fázi mladého paleolitu (zubaté kostěné hroty, ozdoby, složité geometrické rytiny, např. z jeskyně Blombos). Na Blízkém východě je kultura neandertálců a tehdejších sapientů totožná. Poněkud dříve než v Evropě se v ní sice objevují některé rané inovace, např. inhumace (pohřby celých těl do země), ale i ty jsou právě tak dílem neandertálců jako moderních lidí. Dokonce se zdá, že nejstarší známá inhumace, hrob ženy z doby před 102–120 (nebo dokonce 170) tisíci lety v jeskyni Tabún na hoře Karmel, patří našim vyhynulým bratrancům. Z toho vyplývá, že eurasijští raní sapienti se spokojili s již zavedenou středopaleolitickou kulturou a s novinkami přicházeli jen v oblastech mimo její tradiční sféru, tj. v dnešní černé Africe.

Když Gabriel de Mortillet roku 1872 roztřídil paleolit dle typologie kamenných nástrojů, vyhradil pro tuto kulturu název moustérien (podle převisu u Le Moustier v jz. Francii). Přínos moustérienu *s. lato* v zásadě spočívá v rozvoji technologií výroby úštěpů a nástrojů z nich zhotovených. Levalloiská metoda dovolovala odražení produktu předvídatelného tvaru (úštěpu, triangulárního hrotu nebo čepele). Jádra musela být oformována do tvaru želvího krunýře, na jejich okraji se upravila úderová ploška a od ní se naplocho sejmul úštěp (obr. 77, 82, 96, 105). Další těžba probíhala stálým ztenčováním jádra, které se muselo opakovaně upravovat dostřednými údery (obr. 10). Jádra se mohla těžit z obou extremít protiběžně, nikoli však z obou ploch nebo dokonce z hran. Jde tedy o koncept plošný, blízký výrobě pěstního klínu. Z prostorového konceptu vycházela naopak jádra diskovitá, z nichž se úštěpy odbíjely dostředným a různě šikmým směrem, a prizmatická s jednoduchým snímáním úštěpů a čepelí v rovnoběžném směru, prozatím

jen od jedné úderové plochy (podstavy). Litická technologie už pokročila natolik, že se jí mohly materializovat nejrůznější tvarové představy, nejen vyrábět nástroje pro konkrétní pracovní operaci. V oblasti typologie nástrojů jsou společným základem drasadla, tj. úštěpy retušované zpravidla na boku (obr. 85: 5–6; 107: 4; 114 vlevo; 131: 2; 149: 1), dosahující však značné variability. Např. pro charentien (moustérien typu Quina) jsou typická drasadla příčná (obr. 114 nahoře). Kromě toho se objevují moustérienské hroty (obr. 85: 2; 91: 3), dvojhroty (obr. 107: 7) a zoubkované artefakty (obr. 91: 6; 149: 2–3; 174: 1 a 4). Zajímavý vývoj prodělávají pěstní klíny: část se jich zplošťuje, jejich tvary se geometrizují do trojúhelníků (obr. 85: 1) a oválů (obr. 107: 2) a souvislé obvodové ostrí ztěžuje jejich držení při práci. Jiné bifasy se naopak díky klínovitému průřezu drží velmi dobře, takže je lze používat jako tzv. klínové nože (obr. 85: 3–4; 121: 1; 171). Ty jsou typické pro micoquien, stejně jako klínky s vytaženou špičkou a zduřelou bází a drobnější ploché formy, z nichž se vyvíjejí listovité hroty (obr. 85). Jako surovina sloužily převážně kameny z nejbližších zdrojů. Importy ze vzdáleností desítek, ojediněle i stovek kilometrů jsou vzácné a vesměs posloužily k výrobě nějakých náročnějších, tedy prestižnějších předmětů, např. pěstních klínků a hrotů (obr. 11). Ty mohly být přinášeny

Obr. 10. Schéma levalloiské metody odrazení „cílového“ úštěpu po předchozí plošné a obvodové úpravě jádra. Kresby T. Janků.

Obr. 11. Citrínový a jaspisový klínek z micoquienu jeskyně Kůlny.

už hotové, a to i z odlišného kulturního prostředí. Kostěná a parohová industrie, na níž je téměř vždy ohlazená jen funkční část, příliš nepokročila, rozsáhle oštěpaných kostí, např. do tvaru pěstních klínů, spíše ubylo. Objevuje se však mnoho zlomků kostí s řezy a jizvami po úderech, které sloužily jako podložky a retušéry.

Analýza kostí ukázala, že strava neandertálců byla převážně masitá, blízká vlkům. Středopaleolitické lovectví leckdy vykazuje značnou specializaci na určitý druh zvěře, přičemž se lovila i velká a nebezpečná zvířata. Tak např. v jeskyni Šipce převládali mladí jeskynní medvědi (využívající jeskyni ovšem též jako přirozené doupě), v Kůlně koně, bovidi a později sobi, v polském Zwolenu koně, na maďarské lokalitě Érd medvědi, v Ehringsdorfu mladí nosorožci. Senzaci způsobilo zjištění Chrise Stringera, že neandertálci z gibraltarských jeskyň lovili i tuleně a delfíny a jedli mušle slávky, takže k přípravě paelly jim chyběla už jenom rýže. Pod převisem Payre v jižní Francii jedli neandertálci také škrobové rostliny, ptáky a ryby (HARDY – MONCEL 2011), a v Šanidáru a ve Spy (Belgie) si podle zbytků amidonu v zubním kameni již vařili kaši (PATOU-MATHIS 2015, 45), takže k pečenému a vařenému masu měli i teplou zeleninovou přílohu. Neandertálci byli nepochybně i zkušenými houbaři, o čemž existují nepřímé doklady z abri Maras v jižní Francii. Ke kuriózním potravním adaptacím patří masový lov černomořských lososů v kavkazské jeskyni Kudaro nebo želv v Ogzi Kičik v Kazachstánu. O existenci specializovaných lovišť svědčí i některé horské jeskyně s pozůstatky jeskynních medvědů. Lovecké zbraně přitom od starého paleolitu příliš nepokročily – stále jsou používána jen dřevěná kopí bez kamenných hrotů, i když velmi vyspělého tvaru (např. dvoumetrové tisové kopí z Lehringen). Blízký kontakt s velkými zvířaty má zřejmě na svědomí četná zranění, jimiž se neandertálci podobali současným jezdcům rodea. Jen na Blízkém východě se kamenné levalloiské hroty už možná nasazovaly na oštěpy, protože zlomek jednoho z nich byl na lokalitě Umm el Tlel zapíchnut do oslího obratle (BOĚDA et al. 1999). Z toho ovšem vyplývá, že šlo o poměrně nebezpečnou novinku, protože zlomením kamenného hrotu se lovec odzbrojil. Některé nástroje se tam zasazovaly do rukojeti pomocí plastické zemní látky zvané bitumen. I v Evropě však W. Roebroeks na nástrojích zjistil stopy tmelu, vyrobeného destilací březové kůry při teplotě 400 °C. Takové dovednosti sice u neandertálců překvapují, ale neměly by, protože přírodní lidé museli zdroje svého bezprostředního okolí znát a využívat mnohem lépe než my. Moderní lidé, zbavení svých technických vymožeností, by v chudém prostředí lovců a sběračů nepřežili (cestovatelé Burke a Wills zemřeli r. 1861 mezi domorodými obyvateli Austrálie bez jejich pomoci hladem: MOOREHEAD 1966).

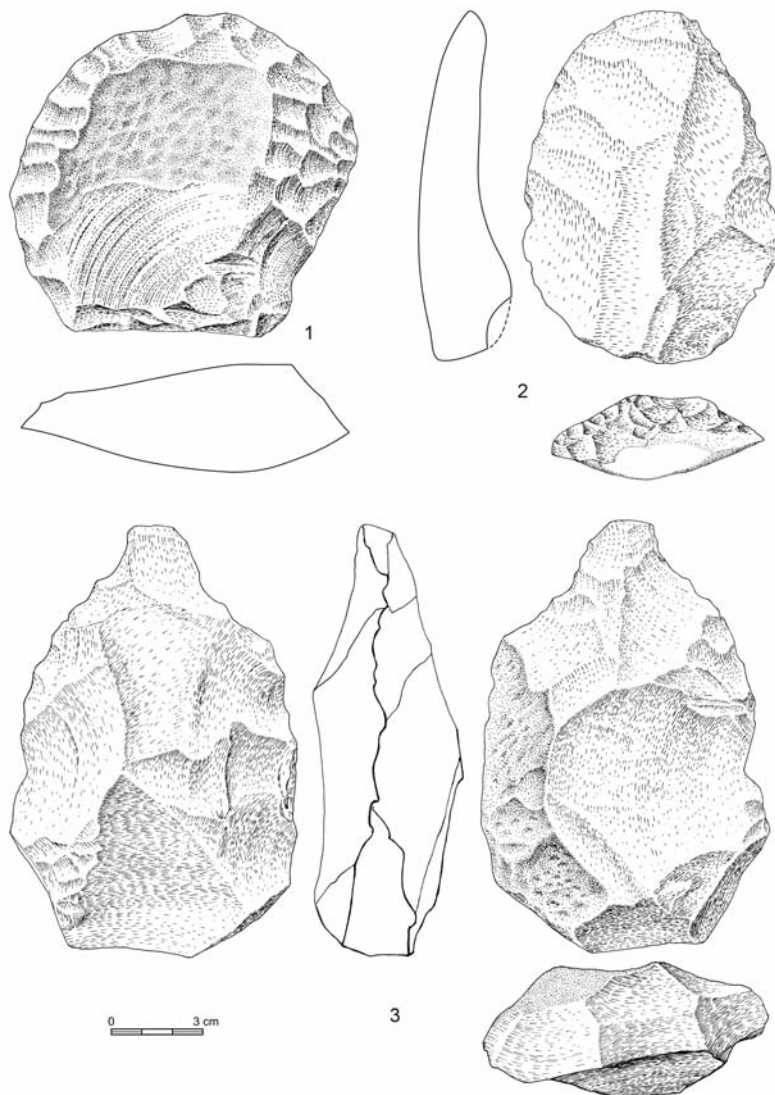
Z loveckého hlediska bylo zřejmě nejvýhodnější zakládat sídliště na okrajích plošin, odkud se otevíral široký rozhled a bylo možné využívat různé ekologické zóny. Sklon sídliště k jihu, tedy směrem ke slunci, přitom nehrál zásadní roli (OLIVA 1991a, 55). O případných sezónních pohybech neandertálských tlup za potravou ovšem víme velmi málo. Množství zanechaných pozůstatků, dlouhodobé místní tradice ve tvarech nástrojů a existence přístřešků již nasvědčují jisté usedlosti, jež se projevovала alespoň opakovanými návraty do tradičních sídelních oblastí. Nejlépe je dokumentována chýše z jeskyně Lazeret u Nice, opřená o jeskynní stěnu, a podlouhlý objekt v Rheindahlen. Ovál o rozměrech 6×8 m vyskládaný z mamutích kostí, hlavně lebek v Molodově V na Dněstru byl patrně jakýmsi nepřestřešeným shromažďovacím prostorem, stejně jako podobný

útvary v La Folie u Poitiers (PATOU-MATHIS 2015, 45) a okolí podlouhlých hromad mamutích kostí a klů v Ripiceni Izvor na řece Prut. V Bečově I zjistil J. Fridrich zahloubené obydlí s ohništěm a dílnou, vystlané spraší a obložené několika kameny (obr. 81), avšak revizní výzkum ve spolupráci s polskými badateli tuto interpretaci zpochybnil (WIŚNIEWSKI – FRIDRICH 2010, 222). Jak ukazují pečlivé rozborů rozmístění nálezů v jeskyních, v nichž se nacházela i dlouhodobá sídliště, na pořádek („organizaci prostoru“) si neandertálci příliš nepotrpěli. Výjimkou je snad Abric Romaní v Katalánsku, kde se mezi ohništi, pravidelně rozmístěnými u stěny, mohla nacházet lůžka, a osídlený prostor pod převisem byl ohraničen přímo dřevěnou bariérou. Vchod do jeskyně Raj u Kielců přehrazovala hromada 267 sobích parohů. Neandertálci museli být zdatnými lezci, protože do některých jeskyní se mohli dostávat jen horolezeckým způsobem nebo po kmelech s výčnělkou (Okienik v Ojcowském krasu, Hortus v jižní Francii). Je známo též navštěvování temných jeskynních prostor. Tři stovky metrů hluboko v jeskyni Bruniquel v jz. Francii přemístili neandertálci před min. 175 tisíci lety (podle uranového datování) téměř 400 krápníků do několika struktur, z nichž dvě mají nápadně polokruhový tvar. Jedna z nich o průměru téměř 7 m je ohraničena stěnou ze čtyř superponovaných vrstev stalaktitů o průměrné délce 30 cm, s menšími kusy kladenými šikmo mezi vrstvy. Krápníky jsou plné trhlín a opálených skvrn, takže objekt musel být vystaven žáru. Opatřil se nacházel asi dvoumetrový objekt z krápníků a bokem ohniště, a v obou strukturách se vyskytovaly opálené kosti (JAUBERT et al. 2016; SORESSI 2016). Účel takových objektů hluboko v jeskyni, zřejmě nepřestřešených, nám zcela uniká.

Sídelní oblasti na okrajích nízkých pahorkatin obvykle poskytují velké množství kamenných surovin k výrobě nástrojů. Lze těžko odhadnout, do jaké míry byly tyto exploatační zóny záměrně vyhledávány a do jaké míry jde jen o efekt zvýšené čitelnosti pozůstatků, způsobený množstvím našťípané suroviny. Tak či onak, mimo oblasti výchozů se v otevřeném terénu s intenzivnějšími doklady středopaleolitického osídlení nesetkáváme (výjimkou je snad jen okolí termálních pramenů). Příčinou je to, že ještě nedocházelo k rozsáhlejším transportům surovin.

Ve středním paleolitu rozlišujeme několik archeologických kultur, resp. industriálních tradic, vyčleněných na základě typologie kamenných nástrojů. Ze starého paleolitu pokračuje acheuléen se symetrickými plochými pěstními klíny a zpravidla levalloiskou technikou. Nejvýznačnější lokalitou pěstních klínů a levalloiských produktů (obr. 12, 80 a 82) je v Čechách povrchové naleziště Bečov IV (FRIDRICH – SÝKOROVÁ 2005). Na Moravě se chudá kvarcitová industrie s pěstním klínem našla v Určicích, ojedinělé pěstní klíny pocházejí z Božic, Modletic, Hrotovic, Polánky nad Odrou a ze starých vykopávek v Předmostí I. Do nelevalloiské facie této kultury budou asi patřit i soubory tzv. krumlovieny z okolí Krumlovského lesa (VALOCH 1971). V povrchových nálezech z Maršovic, Vedrovic a okolí Dolních Kounic se vyskytují hrubé pěstní klíny (obr. 121 a 170), valounové sekáče a protoprizmatické tvary jader, jejichž sounáležitost není ovšem zaručena. Chudší, ale stratifikované kolekce podobných artefaktů pocházejí z Moravského Krumlova I-cihelny a z lokality IV v Krumlovském lese, vrstvy 3, datované do OIS 6, tedy do mladšího rissu (obr. 127, NERUDA – NERUDOVA eds. 2009). Pozdní acheuléen, popřípadě moustérien acheulské tradice představují radiolaritové pěstní klíny z Karolína na východní Moravě (OLIVA 1981a).

Vůbec nejbohatší středopaleolitická industrie v Čechách pochází z vrstvy A-III-6 z Bečova I na temeni Písečného vrchu s bohatými zdroji křemenců. Poloha je datována do nějakého teplého období v sálské době ledové. Levalloiská technika chybí, mezi nástroji dominují příčná a silně retušovaná drasadla, což naplňuje definici charentienů či moustérienu typu Quina. V mladších vrstvách se tu však objevují industrie moustérienu *s. stricto* s levalloiskou technikou, standardními drasadly, zoubky a vruby (FRIDRICH 1982). Této skupině, vymezené spíše chybním typů charakteristických pro jiné industriální tradice, formálně patří i spodní vrstva z Vedrovic Ia (OLIVA 1993), spadající do staršího würmu (obr. 174), a stratifikovaná, leč nedatovaná industrie z Jislovy jeskyně v Českém ráji (ŠÍDA 2005). Jisté středopaleolitické prvky z jeskyně Nad Kačákem v Českém krasu

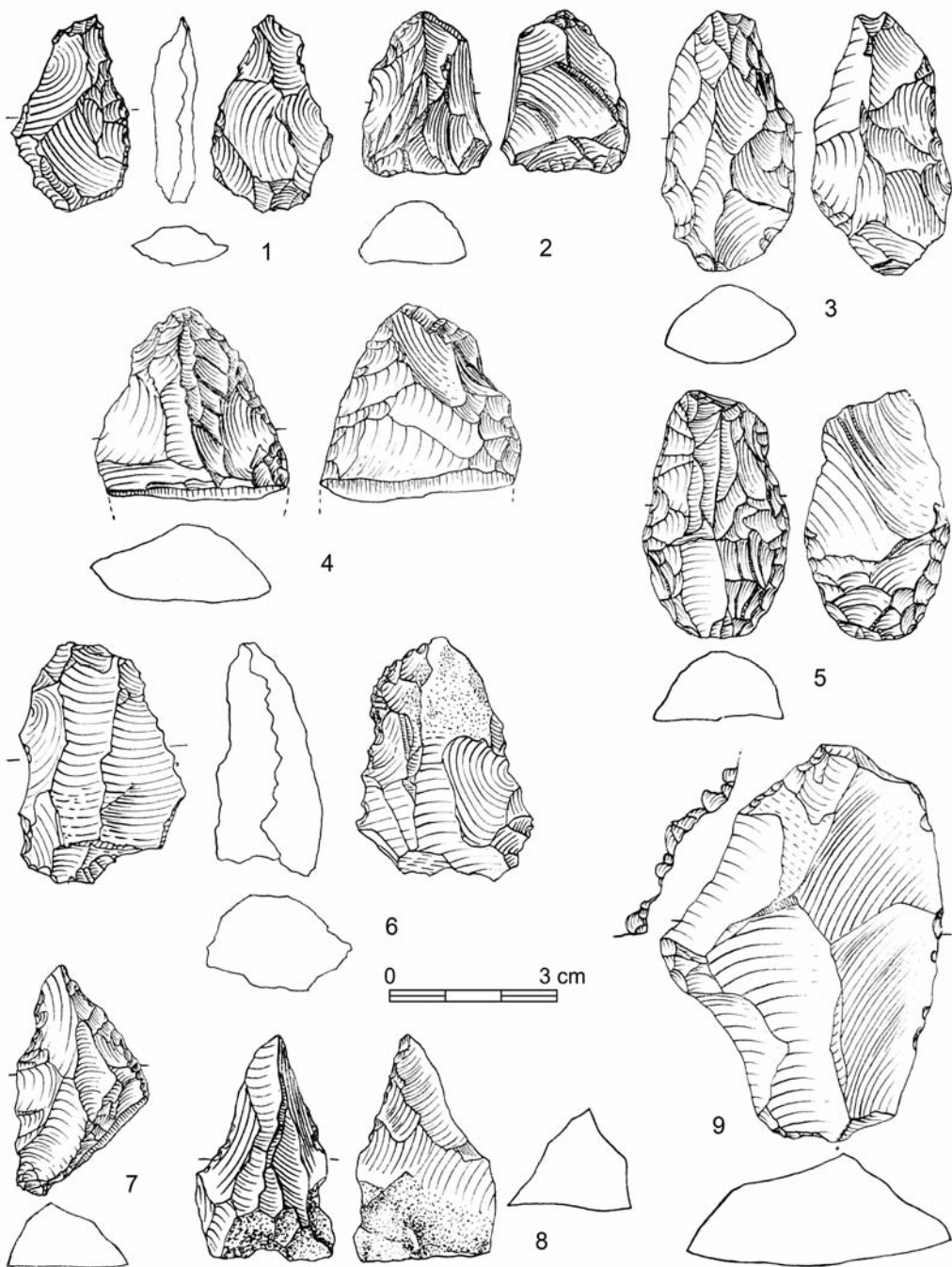
Obr. 12. Nové nálezy z Bečova IV: 1 drasadlo, 2 levalloiský úštěp, 3 pěstní klín. Kresby T. Janků.

nelze zcela popřít, ale tamní čepele připomínají spíše techniku magdalénienu. Ke které facií moustérienu patří velmi bohaté, ale dosud nezpracované povrchové naleziště u Radimi v Polabí s mnoha diskovitými jádry z křemene (obr. 154), nelze prozatím rozhodnout.

Důležitou středopaleolitickou skupinou, u nás zatím doloženou pouze v eemu, je taubachien. Jeho náplní jsou drobotvaré industrie, ražené z pestřejších surovin než je obvyklé. V jeskyni Kůlně, vrstvě 11, která je hlavním zdrojem poznání taubachienu na našem území, byla některá drobná jádra těžena levalloiskou technikou (jaký byl asi účel tak miniaturních úštěpků, byť předurčeného tvaru?), převážná většina jader však tuto techniku postrádá. Mezi nástroje převládají drasadla, vruby a zoubky a nechybějí ani nástroje mladopaleolitických tvarů (škrabadla, rydla a vrtáky), tvarově ovšem značně neustálené (obr. 13). Průměrná délka a šířka nástrojů se pohybuje kolem tří cm. Zhruba po třetinách je zastoupen místní křemen a spongolit (křídový medový rohovec z údolí Svitavy, vzdáleného 10 km), asi pětinu tvoří křemence. Technologie zpracování obou hlavních složek se neliší. Několik malých pěstních klínků bylo vyrobeno z porcelanitu, jehož zdroje na jv. Moravě jsou vzdálené asi 80 km. Z těže minimální vzdálenosti pak pochází ještě pazourek ze severomoravských glacifluviálních sedimentů a radiolarit z Bílých Karpat. Zdrojem křišťálu byla Českomoravská vrchovina. Více než tisícovka kostí, značně tříštěných, jeví stopy lidské činnosti ve funkci podložek při řezání nebo při retušování kamenných nástrojů (VALOCH 1988; NERUDA et al. 2011). Převážná většina kostí patří koním (61 %), dále jsou zastoupeni bovidi (15 %), jeleni (13 %) a megaceři (7 %). Řezy na koňských kostech prozrazují systematické odřezávání pruhů masa. Zuby mamuta a srstnatého nosorožce byly asi nasbírané, pokud ovšem nejde o intruzi, protože uvedené dva druhy patří do chladnějšího biotopu (TURNER – NERUDA 2014).

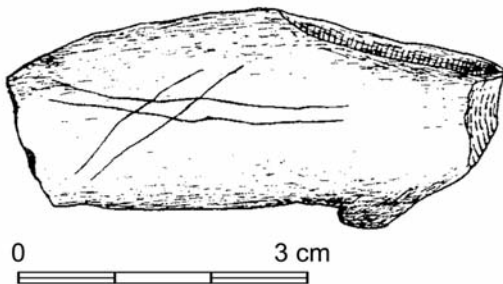
Taubachienskou industrii poskytly rovněž dvě polohy eemských půdních sedimentů na východním úbočí skály Hradisko v Předmostí u Přerova (lokality II, obr. 149). Artefakty byly vyrobeny převážně z křemene, různých rohovců, křemence, radiolaritu a pazourku. Vyretušované vruby a zoubky převládají nad drasadly, vedle hojných odštěpovačů se objevily i tvary s plošnou retuší, mj. i zlomek listovitého hrotu. Nechybějí ani nestandardizovaná škrabadla a upravené valouny. Kostí ani výrobky z tvrdých živočišných materiálů se tu žel nedochovaly (MONCEL – SVOBODA 1998). Nejbohatší lokalitou taubachienu v Čechách je návrší v Praze-Ládví (VENCL – VALOCH 2001), odkud kromě křemenné a křemencové industrie pochází i listovitý hrot a nejstarší snad sekerkovitý tvar (obr. 143). Na rozhraní mezi drobotvarými industriemi a micoquienem s pěstními klínky stojí bohatý křemenný inventář z nedatované lokality Tmaň u Berouna (SÝKOROVÁ 2003).

Velmi důležitá sídelní oblast taubachienu se nacházela u minerálních pramenů na Špiši, kde se v Gánovcích našel travertinový výlitek lebky neandertálce s archaickými rysy. Dva zlomky lebek pocházejí též z řečiště Váhu u Šaly (VLČEK 1969; JAKAB 2005; ŠEFCÁKOVÁ 2014). Z Čech nálezy kosterních pozůstatků neandertálců zatím postrádáme, na Moravě se vyskytly ve třech jeskyních. Vždy je doprovázejí industrie micoquienu, u nás typické pro poslední (staroviselskou) fázi středního paleolitu. Micoquien obsahuje především menší pěstní klíny se zduřelou bází, leckdy asymetrického kopinatého tvaru, plošně opracované klínové nože (obr. 171), listovité klínky, hodně drasadel (v Kůlně i mnoho exemplářů s příčnou šupinovou retuší a ztenčeným hřbetem, což připomíná nástroje charentienu) a všudypřítomné vruby a zoubky (obr. 114). Jeho první náznaky

Obr. 13. Jeskyně Kůlna, drobnotvaré nástroje z porcelanitu (1–3, 5) a z rohovce. Eemský taubachien, vr. II (VALOCH 1988).

v podobě plošných retuší, provázených však spíše charentoidními drasadly než klínky a klínovými noži, známe z lokality Moravský Krumlov IV (obr. 127). Nejstarší poloha s takovými nástroji 9b v jeskyni Kůlně, v níž se ještě vyskytoval nosorožec *Dicerorhinus kirchbergensis* a taubašský kůň, poskytla i dva listovité hroty. Nejbohatší vrstva 7a se usazovala v poměrně mírném klimatu, stále ovšem o mnoho chladnějším než je dnešek (obr. 113). Lovili se hlavně sobi, přičemž hojně pozůstatky mamutů pocházejí patrně jen ze sběrů, protože jde takřka výhradně o kly a stoličky. Pokud se konzumovalo i mamutí maso, pak muselo být přinašeno bez kostí. Velká část kostí nese stopy řezání nebo sloužily jako retušéry. Hrubě upravené palice ze sobích parohů a na koncích sbroušené žebro představují naše první kostěné nástroje. Na ulomeném kořeni mamutí stoličky byla hluboce vyříznuta šikmá rýha, vytvářející jakýsi zpětný zub či hák, patrně k zavěšení (podobná pochází z Předmostí a z Dolních Kounic, obr. 98). Mezi deseti tisíci kamených artefaktů je asi desetina retušovaných nástrojů. Surovina – vesměs křídové spongolity z povodí Svitavy – se do jeskyně donášela v málo upravené podobě, o čemž svědčí četné korové úštěpy. Dále se zpracovávala takřka výhradně diskoidní, příp. jednoduchou paralelní metodou. Porcelanit a pazourek v této vrstvě chybí, hojněji však vystupují křišťály z Českomoravské vrchoviny a pestré chalcedony typu Němčice. Nejvzdálenějším importem může být pěstní klín ze středoslovenského či maďarského andezitu. Suroviny vzdálenějšího původu se častěji vyskytují v podobě retušovaných nástrojů. Netrpělivě očekávané pozůstatky neandertálce se objevily v podobě zlomku temenní kosti, pravé části horní čelisti se čtyřmi zuby, a tří mléčných zubů, vypadlých patrně při výměně chrupu. Z blízkosti čelisti pochází ze spálených kostí radiometrické datum z rozmezí 49 až 43 tis. let před dneškem, jehož validitu však snižuje starší datum z nadložní vrstvy 6a (52 tisíc) a značně konfúzní řada nových měření z oxfordské laboratoře (NERUDA – NERUDOVÁ 2014). Na četných zlomcích zvířecích kostí vidíme rýhy, způsobené kamenými nástroji pravděpodobně při čtvrcení a porcování uloveného zvířete, příp. při oškrabování kostí. Někdy však řezy probíhají paralelně a symetricky vedle sebe nebo dokonce vytvářejí jakýsi jednoduchý obrazec (obr. 14), např. šikmou mřížku (VALOCH et al. 2011, 121). Nepodařilo se však prokázat, že by tyto nápadné linie byly vyryty opakovanými řezy, což by jistě posílilo jejich intencionalitu (NERUDA et al. 2011, 66). Ve vrstvě 7d se našly ploténky rudého hematitu s poškrábaným povrchem, pravděpodobně za účelem získání červeného barviva. Z vrstvy 7a pochází podobně poškrábaný oblázek jurského (tedy určitě přineseného) vápence, který je navíc okrově zabarven (NERUDA 2011, 71). V případech, které asi nesouvisejí s praktickou činností, můžeme uvažovat o neutilitárních či dokonce symbolických motivech jednání.

Obr. 14. Jeskyně Kůlna, mřížka vyrytá na kosti z *micoquienské* vrstvy 7c (dle K. Valocha).

Výrazně drsné (studené a suché) klima vykazuje fauna z nejmladší micoquienské vrstvy 6a. Štípaná industrie i použité suroviny se podobají hlavní vrstvě 7a, objevují se však čepelová jádra s plochou úpravou boků a také škrabadla zcela mladopaleolitického typu. I na polotovarech lze pozorovat více stop po odstraňování převisů na okraji úderové plošky (tzv. abraze okraje patky), kterážto operace je typická pro mladopaleolitickou čepelovou techniku (NERUDA 2011, 65). Micoquienu lze připsat i několik drasadel, klínek, klínový nůž a listovitý klínek ze záhnědy ze spodní části písčité vrstvy *i* v jeskyni Pekárně (VALOCH 1999).

Industrie podobného složení jsou charakteristické pro celou oblast Lysické sníženiny okolo řeky Svitavy, odkud kůlnští neandertálci čerpali surovinu na své nástroje. Spongolity se tu vyskytují v opukových lavicích Malého a Velkého Chlumu i volně na mnoha místech na povrchu. Žádný artefakt se žel nepodařilo získat z neporušených vrstev, takže veškeré datování zdejšího mohutného osídlení musí vycházet jen z technologických a typologických analogií s jeskyní Kůlnou. Patrně nejstarší stopou lidské práce je několik izolovaných levalloiských jader z lokalit Bořitov IV, Černá Hora IV, Bačov I a Knínice u Boskovic (OLIVA 2006). Největší sídliště, která vydala několik centů štípané industrie (OLIVA 1987a; 2014a) se rozkládala na návrší Horky nad Bořitovem (obr. 84–85) a v přílehlé trati „U Badálka“ (Bořitov V a Va). Stejně jako ve vrstvě 6a z jeskyně Kůlny se v nich střetávají prvky micoquienu s mladopaleolitickými škrabadly, jež si ovšem stále udržují starobylé postranní retuše. V odlehlé bořitovské enklávě s bezmála stovkou lokalit zřejmě docházelo k izolovanému vývoji pozdního micoquienu v době, kdy se v brněnské kotlině již pohybovaly skupiny s mladopaleolitickou kulturou.

Neandertálská čelist z portálové jeskyně Švédův Stůl (obr. 167) byla do zadní prostůrky patrně zavlečena hyenami, protože ji tam nedoprovázely žádné lidské výrobky, zato nespočet ohryzaných zvířecích kostí (obr. 15). Nástroje zjistil až výzkum Archeologického ústavu v letech 1953–55 v přední halové části jeskyně (KLÍMA 1962). Mladší středopaleolitické vrstvy obsahovaly mj. fragment plošně retušovaného nástroje, několik silně retušovaných drasadel a hrubé vysoké škrabadlo. Na haldě z těchto výzkumů byla později nalezena lidská stolička, anatomicky vzato právě ta, které chybí v neandertálské čelisti z r. 1905.

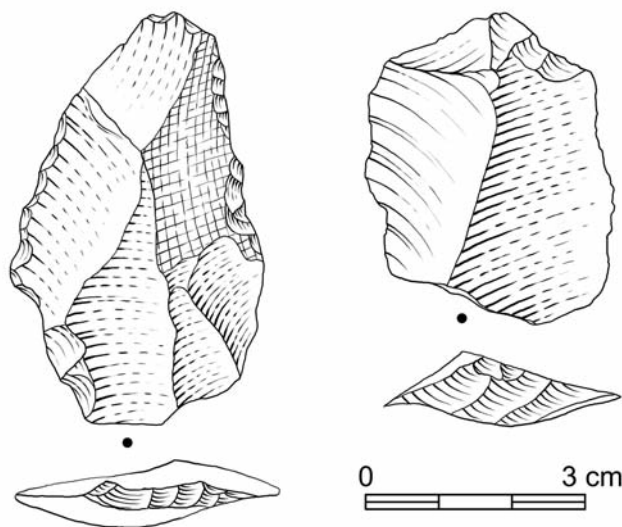
Obr. 15. Mandibula neandertálce z jeskyně Švédův Stůl u Ochozu.

Nejdříve nalezeným pozůstatkem neandertálce je zlomek spodní čelisti dítěte s retencí chrupu, objevený r. 1881 K. J. Maškou v jeskyni Šipce u Štramberka (obr. 165–166). Je provázen industrií, která by mohla reprezentovat tzv. zoubkovaný nebo i „typický“ moustérien, kdyby ovšem nebyla silně postižena kryoretušemi (poškození hran vlivem pohybů v sedimentu v důsledku promrzáni). Ojedinele se v ní objevují levalloiské úštěpy (obr. 16), přesvědčivě retušovaných nástrojů je málo, ovšem některé úštěpy mohly být odraženy z plošně opracovaných klínek micoquienského typu (VALOCH 1965a; NERUDA 2011). Kosti nalezené v Šipce patří většinou mladým jeskynním medvědům, vyskytoval se však i mamut, nosorožec, kuň, sob a mnoho dalších druhů.

V nedaleké, dávno již odtěžené jeskyňce Čertova Díra se našel i moustérienský hrot z radiolaritu a porcelanitové jádro s několika přiléhajícími úštěpy. Unikátní nález upraveného ohniště, pro střední paleolit zcela neobvyklého, popisuje K. J. Maška následovně: „v zadní části sluje a sice na místě 18 m od vchodu vzdáleném, rozprostíralo se ve hloubce 1,4 m, téměř úplně zachovalé ohniště, náležející do spodní vrstvy kulturní. Sestávalo z obložených kolkolem velkých kamenů, jež byly na hořejších částech nápadně uhlazeny, kdežto ostatní na blízku ležící kamení své hrany podrželo. Uprostřed umělého hrazení zachovala se zvýší 2–5 cm, neporušená vrstva jemného prášku uhelného a pod tímto v popeli kosti medvěda jeskynního. V téže vrstvě kolem ohniště ležely dále zbytky sobí...“ (MAŠKA 1886, 171).

Žádné další lokality středního paleolitu v našich zemích již nejsou spolehlivě datované. Nechybějí sice malé kolekce ze starších amatérských výzkumů v různých jeskyních, jejich stratigrafická pozice je však nejistá (FRIDRICH – SKLENÁŘ 1976). Z jeskyně Ve Vratech pochází snad několik artefaktů micoquienu (obr. 172), jiné soubory z Českého krasu (Turské maštale, Chlupáčova sluj, Sloupová) a Moravského krasu (Drátenická, Balcarka) již zařadit nelze. V Čechách se to týká i souborů z několika lokalit pod širým nebem (např. Horky nad Jizerou: obr. 103, Lobkovice, Lužná u Rakovníka, Slaný I: obr. 157 a cihelna Praha-Sedlec: FRIDRICH 1982). Řada míst se středopaleolitickými industriemi

Obr. 16. Levalloidní úštěpy z jeskyně Šipky. Kresby T. Janků.

bez vyspělých pěstních klínů leží v okolí Stříbra (BŘICHÁČEK – ŠÍDA 2015). Kolekce z několika povrchových nalezišť na Moravě jsou poněkud výraznější: pomíneme-li již zmíněné oblasti zdrojů rohovců u Krumlovského lesa (např. micoquienský soubor z Trboušán IIa: obr. 169) a okolo toku Svitavy (s bohatými nálezy těž od Doubravice, Ráječka, Rájce-Jestřebí, Býkovic, Boskovic), výrazně levalloidní industrie pocházejí z Jamolic a Jevišovic, starobylá industrie málo standardizovaných nástrojů bez levalloiské techniky z Kupařovic II.

Neandertálci byli ke svému živobytí vybaveni nepochybně dobře, jak svou zručností, tak inteligencí. Zejména z americké literatury se však v posledních desetiletích šíří snahy hledat v jejich litické technologii a nástrojové výbavě projevy rozdílných přístupů k obstarávání obživy (subsistenčních strategií) a adaptací na přírodní prostředí. Kdyby tomu tak v zásadě bylo, technologie a typy nástrojů neandertálců ze severoevropské roviny by se velmi lišily např. od Blízkého východu. Ve skutečnosti vykazují tyto jevy v obou oblastech značnou variabilitu, přičemž řada typů industrií z jedné oblasti má blízké analogie v oblastech klimaticky a geomorfologicky zcela odlišných. Kupříkladu středopaleolitická skupina zvaná jabrudien, charakterizovaná lomenými drasadly s šupinovou retuší a absencí levalloiské techniky, se před 150 tisíci let vyskytovala na Blízkém východě a pak před asi 60 tis. lety v Číně. Velmi se jí podobá i moustérien (resp. charentien) typu Quina, typický zejména pro kraj Charente v jz. Francii a starý asi 70 až 40 tisíc let. Bylo by samozřejmě omylem z toho vyvozovat jak projevy typických adaptací na určité prostředí, tak dalekosáhlé migrační hypotézy. Rozmanitost středopaleolitických úštěpových technik není nevyčerpatelná a po čase (nebo v jiném kraji) dojde nutně k opakování určité její možné varianty. Touha po skupinové odlišnosti (provázená často stíráním individuálních rozdílů uvnitř skupiny) je sice důležitým prostředkem adaptace, ovšem spíše sociální, a lidé k ní směřují samovolně, ať už vědomě (hlavně v pozdějších kulturách?) či podvědomě. Byl-li pěstní klín a klínový nůž nástrojem vhodným pro pohyblivější způsob života, protože je univerzálnější a lze z něj odrazit i ostrý úštěp (ANDREFSKY 1998, 150), pak by byl micoquien kulturou nomádů – *foragerů* s rezidenčním typem mobility (tj. přesouváním celých táborů, dle L. Binforda). Tomu však protirečí skutečnost, že mu patří nejbohatší kulturní vrstvy, svědčící naopak o značné usedlosti, resp. návratech na stejná místa. Srovnávání takto funkcionalisticky chápané typologie s podobně pojímanou skladbou surovin by neměla ústit do obecných modelů chování v krajině, o něž dnes usiluje řada autorů (u nás srov. NERUDA 2011, 73). Bifaciálně opracované nástroje se vyskytují jen v některých industriálních tradicích a ani v nich nemohou být měřítkem mobility. Jde-li nepochybně o kamenný předmět s nejvyšším sociálním statutem (vyžaduje největší zručnost, nejvíce práce, často využity nejlepší či exotické suroviny), pak důvody jejich zvýšené výroby musely být především společenské – např. soutěživost vyvolaná návštěvou zdatného štípače, nebo předvádění zručnosti před žádoucí neandertálkou. K takovým sociálně strukturovaným situacím dochází především na stabilnějších sídlištích, takže vyšší podíl bifasů může naopak indikovat větší usedlost (byť jen dočasnou, srov. nápadný výskyt pěstních klínů okolo mršin slonů již ve starém paleolitu).

Lokality z našeho území nám žel neprozradily mnoho z duchovního světa středopaleolitických lidí. V celé východní části střední Evropy se předně nenašel žádný hrob

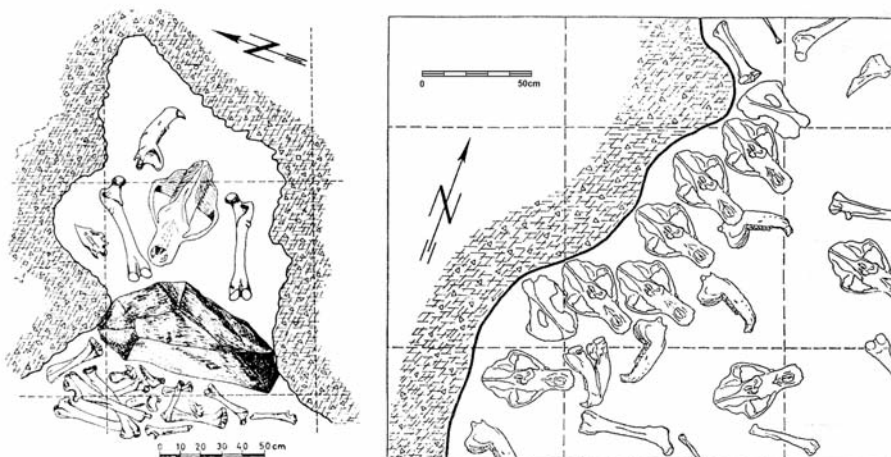
(resp. inhumace celého těla). V západní Evropě (hlavně ve francouzské Akvitánii), na Krymu a na Blízkém východě se na dvacítce lokalit našlo zhruba 40 pohřbených lidí (vesměs ve skrčené poloze), mezi nimiž asi třetinu tvoří děti a 5–7 koster by mohlo patřit ženám (DEFLEUR 1993; MAUREILLE 2004; 2010, 39). Ne všechny celé kostry neandertálců však musely pocházet z hrobů – v jihošpanělské jeskyni Sima de las Palomas byla většina z devíti nalezených jedinců před 50 tisíci lety zasypána pádem stropu (WALKER et al. 2012). Na druhé straně však nechybějí skutečná pohřebiště jak neandertálců (La Ferrassie i s kenotafy, Zaskalnaja na Krymu s hroby pěti dětí, Amúd v Izraeli, Šanidár v iráckém Kurdistánu), tak moderních lidí (Magháret es-Schúl a Džebel Kafza v Izraeli). Hrobové lůžko v La Chapelle-aux-Saints mělo být vyhloubeno do skalního dna, a kromě starého neandertálce byl do jeskyňky uložen ještě další dospělý a dvě děti (DIBBLE et al. 2015), muž v jeskyni Regourdou byl uložen do kamenné skříňky a v sousední větší skříňce překrývala deska o váze 850 kg kostru jeskynního medvěda. U některých zesnulých se vyskytuje rudý okr (hematit v hrobech z lokalit Šanidár a Kebara) a asi u poloviny zesnulých nechybějí milodary (štípaná industrie, maso, u kostry ženy ze Sima de las Palomas tlapy levharta, v Šanidáru možná i květiny). Neandertálci z jeskyně Kebara v Izraeli byla po smrti odňata lebka, některým sapientům z Kafzy končetiny, a o manipulacích s pozůstatky svědčí i řezy na lebečních kostech z Krapiny v Chorvatsku, Engis 2 v Belgii a z řady lokalit ve Francii a Španělsku. V severošpanělské jeskyni El Sidrón bylo min. 13 dětí a adolescentů zastoupeno dvěma tisícovkami kostí, jež nesou stopy odřezávání masa, rozbíjení a lámání v čerstvém stavu. Provázelo je jen asi 50 kostí zvířecích a 67 kamenných artefaktů. Pozůstatky jsou uloženy v temné boční prostůrce asi 150 m daleko od vchodu, což budí představu nějakého skrytého rituálu (ROSAS et al. 2012). Dle stop hypoplasiie na zubech trpěla tato skupina v dětství podvýživou – bylo to u neandertálců obvyklé, nebo zde tento jev u souvisí s pozdějším osudem skupiny, tj. s tím, že posloužila kanibalským obřadům? O antropofagii se uvažuje prakticky všude tam, kde se našlo větší množství lidských pozůstatků, aniž by šlo o hroby, byť rozrušené (např. i v jeskyních Moula Guercy, Hortus a Maurillac – les Pradelles ve Francii). Novinkou je identifikace asi stovky neandertálských kostí ze starých výkopů v jeskyni Goyet, čímž se zmíněná belgická lokalita stává nejbohatším nalezištěm neandertálských pozůstatků severně od Alp, a současně jediným, odkud pocházejí doklady antropofagie. S lidskými kostmi se tu totiž zacházelo úplně stejně jako s pozůstatky převládajících koní, jsou na nich dokonce stopy po vybírání morku, porcování, okusování a stahování kůže. Jednou stehenní a třemi holenními kostmi se dokonce opracovávaly kamenné nástroje (ROUGIER et al. 2016). V andaluské jeskyni Zafarraya byly v důlku soustředěny pořezané zlomky lebek, v jiné jamce s ohništěm poblíž vchodu spočívaly spálené kosti z ženských nohou (de LUMLEY 2014, 166–167).

Na druhé straně existují i doklady péče o lidi nemohoucí: starý neandertálec ze Šanidáru měl amputovanou ruku, zhnisané oko a zraněnou nohu, takže přežíval jen s pomocí svých soudruhů, stejně jako starý neuduživý neandertálec z Feldhofske jeskyně v Neandertalu (SCHULTZ 2006). Na morální znaménka, které naše anticko-křesťanská tradice dnes přisuzuje pohřbům (z našeho hlediska pietním) nebo antropofagii (pro nás zavrženímhodné), by bylo lépe zapomenout – vždyť nejen celé *sapientní* lidstvo, ale i naše vlastní evropská civilizace má na svědomí činy, vedle nichž je nějaký příležitostný ka-

nibalismus jen nevinou kratochvílí. Pojídání lidských zbytků i jejich ukládání pod zem mohly u neandertálců představovat společný výraz zvýšené pozornosti k mrtvým. Uvažovalo se však i o jiných kultech. Známa lebka v kruhu kostí a kamenů z jeskyně Guattari na nápadném kopci Monte Circeo u Tyrhénského moře měla dokládat propojení mrtvých s kultem slunce. Na základě hyeních ohryzů na některých kostech se však usoudilo, že lebka byla na bázi prokousnuta a do jeskyně zavlečena hyenou, což však není nikterak jisté, jestliže se spolu s ní vyskytují i kamenné nástroje (srov. de LUMLEY 2014, 162–163). Jak vysvětlit třeba užívání zlomků lidských lebek ve funkci retušerů a podložek v převisu La Quina (VERNA – D'ERRICO 2011)? Jde o lhostejnost k lidským pozůstatkům, které tu sloužily ke stejným praktickým úkonům jako četné zvířecí kosti, nebo měla práce s nimi nějaký zvláštní nepochopitelný smysl?

Nevysvětleným jevem zůstávají časté doklady pobytu neandertálců ve vysokohorských jeskyních, obývaných jeskynními medvědy. I když někdejší představa „medvědího kultu“ (BÄCHLER 1940) je dnes opuštěna, nemohly k takovým náročným a nebezpečným výkonům vést jen stravovací důvody – je totiž pravděpodobné, že opovážlivý lovec by se stal naopak kořistí obrovského medvěda. Dokladem medvědího kultu měly být kamenné skříňky s lebkami z jeskyně Drachenloch (2475 m nm.) ve švýcarských Alpách, v publikacích asi poněkud „vylepšené“ (obr. 17). Jak ale vysvětlit samotnou přítomnost lidí v tak odlehlých jeskyních? Do starší fáze středního paleolitu však rozhodně patří koncentrace velkých kostí a lebek mamutů a nosorožců pod převisem La Cotte de St. Brelade na ostrově Jersey v Lamanšském průlivu, nález sedmi set stoliček mladých mamutů v Mont Dol v Bretani v roce 1872 nebo valy z mamutích kostí, klů a stoliček na rumunské lokalitě Ripiceni. Určitý symbolický význam by mohly skrývat i pozůstatky mamutů v micoquienských vrstvách jeskyně Kůlny. V úrovni vrstvy 7c se v jeskynní stěně nacházel úzký kanálek, do něž byly zasunuty části tří klů mladých mamutů.

Podobně choulostivou otázkou jako význam nápadných depozic zvířecích kostí jsou ve středním paleolitu náznaky „uměleckých“ projevů. V průběhu paleolitu se člověk se svými duševními schopnostmi teprve vyvíjel. Je tedy zřejmé, že na nižších vývojových stupních nemohl vytvářet taková díla, která bychom my dnes - kdybychom je vytvořili sami – byli ochotni považovat za umění. S tímto vědomím považují archeologové za jisté pra-umění všechny projevy, kterými tito předchůdci lidí dnešního typu (*H. sapiens*) přesáhli naplňování praktických požadavků každodenního života. Ve středním paleolitu se nejestetičtější nástroje, tj. pěštní klíny, často zhotovovaly ze zvláštních surovin, např. z čirých křišťálů či pestrých radiolaritů a jaspisů. Podle kostí dravých opeřenců v jeskyni Fumane u Verony a z jedné gibraltarské jeskyně se lze domnívat, že se tu před 45 tisíci lety zhotovovaly pernaté ozdoby. V Krapině si předklasičtí (eemští) neandertálci upravili ozdoby z orlích drápů (RADOVČIČ 2015; VERCOUTÈRE 2015, 56–57). Neandertálci měli také zálibu ve shromažďování přírodních kuriozit (zkameněliny, pyrit, okr, tuha) a všimali si i kamenů, které měly náhodný tvar lidského těla nebo hlavy. V Cueva de Aviones ve španělské Murcii bylo asi před 50 tisíci lety nashromážděno červené a žluté barvivo ze zdrojů vzdálených 7 km, a uloženo v asociaci s mušlemi s přirozenými perforacemi (D'ERRICO – SORESSI 2010, 38). V jeskyni Pech de l'Azé v Dordogni se našly otřelé kousky černého burelu, které by dobře kreslily třeba po obličejí, ale prášek z nich mohl sloužit i ke zvýšení hořlavosti dřevěných třísek při rozdělávání ohně. Rudý okr spolu s drtiči ve

Calfeisental

Drachenberg

Vättnerkopf

Calvina

Zaneyhorn

Obr. 17. Nápadné depozice medvědíh lebek v chorvatské jeskyni Veternica (dle M. Maleze) a poloha jeskyně Drachenloch s domnělými projevy medvědího kultu (BACHLER 1940).

tvaru lidských hlaviček se vyskytl v objektu z počátku středního paleolitu v Bečově I (FRIDRICH 1976). Na stěně Gorhamovy jeskyně na Gibraltaru byl dokumentován mřížkovitý vzor, vyrytý neandertálci, a některé barvy na stěnách 11 jeskyní v Kantábrii (např. Altamira, Castillo a Tito Bustillo) byly nanесeny před více než 40 tisíci lety (PIKE et al. 2012). V jeskyni La Roche Cotard se našla pazourková konkrece v přirozené podobě lidské masky s kůstkou protaženou očnicemi, a na jejích stěnách jsou patrné červené skvrny a rovnoběžné (přímé i symetricky vyklenuté) linie, způsobené tahy prstů v nic-kamínku. V jeskyni je jen střední paleolit, po němž byla prostora již nepřístupná (MARQUET et al. 2014). Také ne všechny řezy na kostech (např. v jeskyni Kůlně) a na kůrách silicítů lze vysvětlit praktickou činností. Umění v současném slova smyslu ovšem vzniká až v mladém paleolitu.

VI. PŘECHODNÉ KULTURY A SZELETIENSKÝ PARADOX

Poznání vzniku mladého paleolitu, spojovaného s rozšířením anatomicky moderních lidí, je velmi obtížné, neboť se tu mísí a vzájemně prostupují aspekty somatické, adaptační, technické, kulturní a spirituální. Na Blízkém východě, kde spolužití neandertálců se sapienty nastalo nejdříve, jsou jejich technologie i nástroje totožné (HOVERS 2004). Doklady symbolického chování se tu projevují jen v pohřbech, konkrétně v nejstarších inhumacích celých těl, nikoli v artefaktech, pokud ovšem nevezmeme v potaz estetickou stránku kamenných nástrojů. Evropští neandertálci znali v této době nejen inhumace, ale i jiné způsoby pohřbívání (MUSSINI – MAUREILLE 2013) jakož i neutilitární artefakty a manuporty symbolického významu, jak jsme je představili v závěru předchozí kapitoly. Těch však oproti předchozímu období nijak výrazně nepřibývá a jejich pozdější rozvoj je už spojen s plnými sapienty. Jestli byla tato „revoluce symbolů“ vyvolána krátkým soužitím obou lidských forem, není jisté. Na Blízkém východě se stopy sapientů po epizodě před 90–80 tisíci lety opět vytrácejí a jejich tehdejší kontakt s neandertálci k žádnému rozvoji techniky ani symboliky nevedl. Nejvýraznější projevy symbolického chování se v době středního paleolitu objevují naopak tam, kde nejstarší sapienti žili bez neandertálců, tj. v subsaharské Africe (HENSHILWOOD – D’ERRICO eds. 2011). Tam se však pro změnu neobjevují inhumace, které tedy můžeme pokládat za skutečný přínos klasických neandertálců, protože ti je praktikovali po celé oblasti svého výskytu, ať již se sapienty jako na Blízkém východě, nebo bez nich jako v Evropě. Vůbec nejstarší primární inhumací je hrob neandertálky (avšak s moderně vyklenutou mozkovnou bez výrazného „drdolu“) z jeskyně Tabun na hoře Karmel v Izraeli, uložený mezi 102 a 120 tisíci lety před dneškem, tedy ještě před příchodem moderních lidí z Afriky. To však neznamená, že v míře symbolického zacházení s mrtvými měli neandertálci primát před lidmi moderního typu. Ukládání celých těl do země vnímají jako znamení kulturnosti pouze lidé naší kulturní tradice; prvotní *Homo sapiens* mohl vykonávat daleko složitější

a časově strukturovanější rituály, vedoucí třeba i k roznesení pozůstatků z původních inhumací.

Výskyt symbolických artefaktů u nejstarších subsaharských sapientů šlo ruku v ruce s rozvojem technologie, jak kamenné (získávání polotovarů tlakem na jádro, mikrolitické segmenty do složených nástrojů v jižní Africe), tak kostěné (harpuny v Zaire, McBREARTY – BROOKS 2000). Z globálního pohledu je tedy zřejmé, že hybatelem pokroku v technické i symbolické sféře je přes různé revizionistické hlasy (např. D'ERRICO et al. 1998; ZILHÃO 2001) přece jen *Homo sapiens*. Patrně však nelze popřít, že k technickému vývoji docházelo i u neandertálců, a to ještě v předkontaktní době. Počátkem viselského zalednění pozorujeme na různých místech západní Evropy náhlý rozvoj čepelových industrií, které později zase zmizely. Vznik těchto industrií se kryje s nástupem klasických neandertálců, na dotčných lokalitách (Seclin, Riencourt, Rocourt, Rheindahlen) se však žel nenašly žádné lidské zbytky. Řešení otázky dalšího vývoje neandertálských industrií brání hlavně to, že neznáme nositele tzv. přechodných kultur, řazených však tradičně již do mladého paleolitu. Nositelem západoevropského chatelperronienu s hroty otupeného boku má být dle hrobu v Saint-Césaire a drobnějších zbytků z Arcy-sur-Cure ještě neandertálec, avšak na dvou mléčných zubech z Grotta di Cavallo, jež patří příbuzné kultuře v Itálii (uluzzienu), mají převládat sapientní znaky. Typ člověka spojeného s naším szeletienem, bohucienem a jemu podobnými přechodnými industriemi z Blízkého východu neznáme, stejně jako nositele nejstarších mladopaleolitických industrií z východní Evropy (streleckien s listovitými hroty, gorodcovská a spicynská kultura z Kostěnek na Donu). Pohřby neandertálců z jeskyně Spy v Belgii, staré jen kolem 40 tisíc let, patří pravděpodobně do vrstvy s listovitými hroty kulturního komplexu jerzmanowicien – ranisien – lincombien (SEMAL – FALGUÈRES 2012). Pozdní neandertálci z Vindije v Chorvatsku vykazují řadu sapientních znaků, hlavně v obličejí (SMITH 1994). Archaický aurignacien z jeskyně El Castillo v Kantábrii poskytl stoličky spíše neandertálce, kostěné hroty téže kultury z Mladče provázejí sapientní mozkovny, ale zuby mají neandertaloidní rysy, právě tak jako zuby lebky Oase 2 z Rumunska. Lebka 1 z Peștera cu Oase, datovaná na 35 tisíc nekal. let, je nejstarším spolehlivým nálezem moderního člověka v Evropě. Všichni staří sapienti z Afriky, Blízkého východu i Evropy mají mnoho archaických rysů a vykazují nápadné podobnosti s neandertálci, např. lebka Schül 5 se Saint-Césaire, nebo Mladeč 5 s Tešik Taš v Uzbekistánu (HUBLIN 2011; WOLPOFF 2011; ROUGIER 2012). Naopak pozdní neandertálci z Šanidáru mají mnoho rysů sapientních (TRINKAUS 1983), stejně jako jejich obličejové skelety z nálezů ve střední a jihovýchodní Evropě (SMITH – LACY – CALDWELL 2015). Nálezy neandertálců z řady lokalit na velmi rozlehlém území (Zafarraya ve Španělsku, Gorham's cave na Gibraltar, Saint-Césaire ve Francii, Spy v Belgii, Vindija v Chorvatsku, některé nálezy na Krymu, Mezmaiskaja pod Kavkazem) měly pocházet z doby před méně než 40 tisíci lety kalibrované chronologie. Kritická revize dat však ukázala, že žádný nepochybný doklad přežívání těchto pralidů přes hranici 40 tisíc let neexistuje (HIGHAM et al. 2014). Již dříve se projevilo, že po zohlednění rozdílné spolehlivosti dat, získaných přímo z lidských kostí, se náznaky částečného překrývání obou populací v Evropě vytratí (SEMAL – FALGUÈRES 2012). Chybí proto ostatně i archeologická svědectví. Hustota osídlení byla navíc velmi nízká a obě populace, i kdyby byly zčásti současné, se mohly potkávat jen zřídka. Z vlastní zkuše-

nosti ostatně víme, že tzv. vyloučeným lokalitám s podivnými lidmi se člověk raději vyhne. V hluboké ráně nad čelem pozdního neandertálce ze Saint-Césaire by sice bylo lákavé spatřovat doklady mezidruhového násilí, něco takového je však archeologickými metodami stěží doložitelné. Zlomkovitost dochování zmíněného jedince je nápadná i s přihlédnutím ke všem možným postdepozicičním faktorům (MAUREILLE 2010, 40–41). Z mladšího aurignacienu jeskyně des Rois pochází kromě zubů a čelisti anatomicky novodobých lidí též pořezaný zlomek čelisti s předsapientními parametry stoliček, ovšem přežívání (posléze sněženého?: RAMIREZ ROZZI et al. 2009) neandertálce do doby před 28–30 tisíci přichází stěží v úvahu.

Přechod od středního k mladému paleolitu se tedy jeví být dobou kvasu, v němž se poměrně chaoticky kombinují morfologické znaky na lebkách, a takto neostře vymezené typy lidí s obdobně nejistě definovanými kulturami, resp. typy industrií. Čím je způsoben tehdejší tělesný vývoj netušíme, a lze asi jen metaforicky říci, že příroda hledala nějakou perspektivní cestu a zkoušela to všelijak. Je to ostatně zcela v souladu s moderním darwinismem, podle něž dochází k mutacím zcela náhodně, ale ty prospěšné mají působením přírodního výběru větší šanci se udržet. Ke kombinaci různých možností docházelo i po stránce industriální: na různých místech starého světa se vyvíjely industrie levalloiského základu (emirien, ahmarien, část souborů bohunienu), s listovitými hroty jakožto pokračovateli bifasů (szelietien, jermanowicien, streleckien), industrie moustérienského základu s hroty otupeného boku (chatelperronien, uluzzien), i na nic zdánlivě nenavazující soubory s vyspělou čepelovou technikou hranolových jader (aurignacien, spicynien). Teprve dalším vývojem se některé typy industrií začaly seskupovat (makro)regionálně, a přibírat další ustálené znaky, jako určitý typ kostěných výrobků či výtvarných projevů. Ještě po dlouhou dobu se však nositelé takto konstituované kultury mohli po antropologické stránce lišit, takže v nejedné z nich se asi budeme setkávat s nálezy neandertálců i anatomicky moderních lidí, jak tomu ostatně bylo i v předochodním moustérienu.

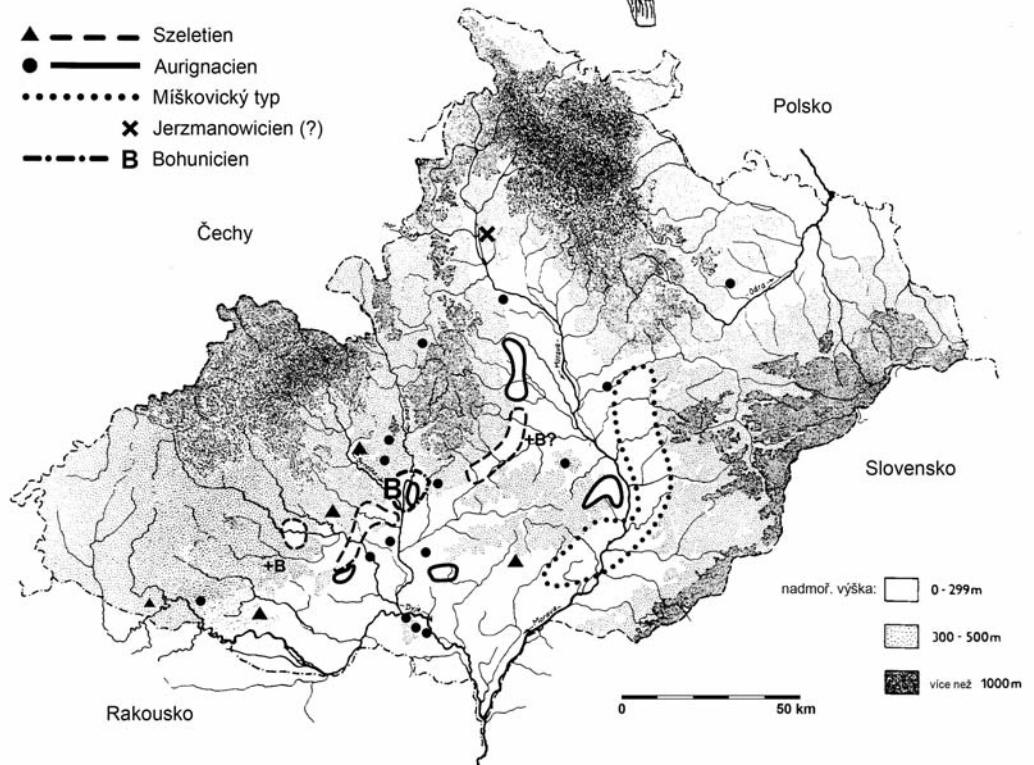
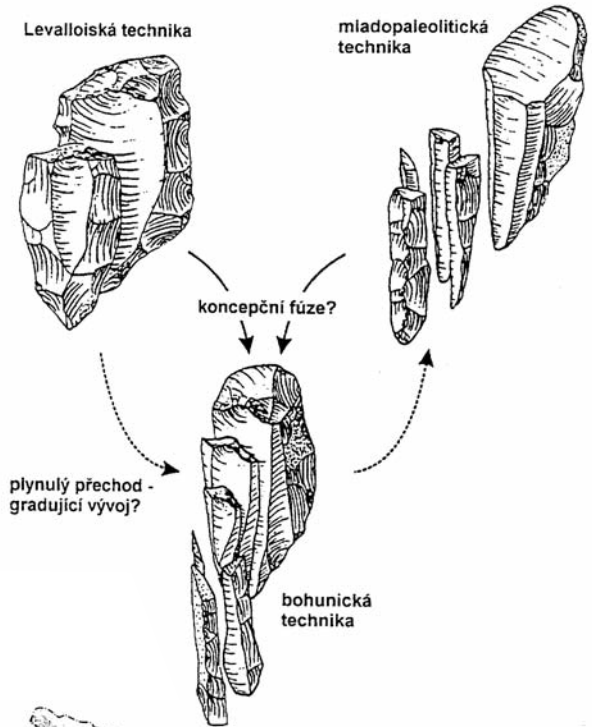
Příkladem nepochopení tohoto principu je hypotetické spojování bohunienu s invazí prvních sapientů právě z Blízkého východu (SVOBODA – SIMÁN 1989; SVOBODA – BARYOSEF eds. 2003; TOSTEVIN – ŠKRDLA 2006; NIGST 2012, 435). Bohunien je industriální skupina s mnoha levalloidními i prizmatickými čepelovými jádry a dosti čepelovou debitází (obr. 18), která má analogie nejen ve zmíněném progresivním makroregionu, ale již dříve i na severoevropské rovině (Seclin, Rencourt, Rocourt). Výrazné blízkovýchodní analogie, na něž jako první upozornil Karel VALOCH (1976a), jsou díky tamnímu časnému výskytu moderních lidí natolik atraktivním a vpravdě světovým tématem, že se vyplatilo „pozapomenout“ na příbuznost těchto industrií se szelietem a uvést je raději do souvislosti s emiriem a balkánským bačokiriem. Nelze ostatně doložit, že by na Blízkém východě byly tyto levallois-leptolitické industrie spojeny přednostně s lidmi moderního typu; kdyby docházelo k pohybům starých sapientů z této oblasti do Evropy, mohly by je provázet i obvyklé moustérienské industrie a nebyli bychom to schopni nijak rozpoznat. To, co jsem kdysi pod názvem bohunienu vyčlenil z rámce szelietenu (OLIVA 1979a 55; 1981b) se od přechodných čepelových industrií z Blízkého východu liší hlavně převahou již vyspělých mladopaleolitických typů, najmě škra-badel, a – jak jsem se tehdy domníval – přejímáním listovitých hrotů, klínek a bohatě

retušovaných drasadel od soudobého szeletieniu. Listovité hroty jsou totiž nejnáročnějšími a esteticky nejpůsobivějšími artefakty své doby, kterým se z těchto důvodů, a také díky jejich převažující roli zbraně, dostávalo vysokého společenského statusu. Proto se mohly častěji než jiné artefakty objevovat v kulturně cizorodém prostředí. Popírat tuto jejich funkci poukazem na hojné stopy po pracovním využití, zčásti ostatně druhotném (NERUDOVÁ et al. 2011, 44; KAMINSKÁ 2014, 138) je nepochopením sociální funkce artefaktu, která může být přidanou hodnotou jakékoli funkce praktické. Polyfunkčnost těchto nástrojů a zbraní naopak zvýrazňuje symbolický význam jejich formy, protože ta zjevně není určena nějakou konkrétní praktickou potřebou, ale má význam sama o sobě.

Soubory bohunicieniu na Moravě vždy dominantně nebo zčásti využívají rohovec ze Stránské skály u Brna (obr. 90) a šíří se pouze s jeho distribucí, i když na vzdálenějších lokalitách už nemusí převládat ani celkově, ani mezi levalloidními polotovary, pro něž bylo využívání této suroviny obzvlášť charakteristické (obr. 19; 91). Již jen z toho vyplývá, že jde o lokální jev, který má ovšem nezávislé analogie (již bez listovitých hrotů) na mnoha místech Evropy, Asie i severní Afriky. Zmíněné nástroje szeletienského typu jsou téměř vždy vyrobené z odlišných a navíc rozmanitých surovin, na samotné Stránské skále chybí (SVOBODA – BAR YOSEF eds. 2003), zatímco s narůstající vzdáleností od tohoto zdroje jich přibývá a levalloidních prvků ubývá (OLIVA 1981b; ŠKRDLA 2014, 139).¹ V typologicky vyvinutějších souborech, jež jsem pokládal za mladší, se pak uvedené „cizorodé“ předlohy aplikovaly na čepelové produkty, vyrobené převážně již ze stránskoskalského rohovce. Byl by to jeden z vzácných příkladů konkrétně doloženého procesu akulturace. Výzkumy otevřených lokalit v okolí brněnské kotliny však takovou periodizaci nepotvrdily. Na eponymní stanici v Brně-Bohunicích se v souboru starší fáze bohunicieniu naopak objevil listovitý hrot z rohovce od Krumlovského lesa s přiléhajícím úštěpem, což může dokládat jak kontakty obou industriálních tradic ve smyslu uvedeného výkladu, tak i to, že listovité hroty byly vlastní oběma tradicím (TOSTEVIN – ŠKRDLA 2006). Pokud bychom je však považovali za integrální součást industrií, klasifikovaných dnes jakožto bohunicieniské, bylo by tuto kulturu obtížné vůbec vymezit a mohli bychom se vrátit k szeletieniu levalloiské facie, definovanému již K. Valochem – nějaké levalloidní produkty lze totiž objevit v jakémkoli dostatečně rozsáhlém szeletienském souboru (např. i v nejreprezentativnější stratifikované kolekci z Vedrovic V jsou tři levalloiské úštěpy, a to z místního rohovce: VALOCH 1993a, 29). O propojenosti obou typů industrií svědčí i proměnlivá kulturní klasifikace souborů, jak nasbíraných, tak stratifikovaných (ŠKRDLA et al. 2011; 2012 oproti např. OLIVA 1988; 1992; VALOCH 1993a, 2012). Rozhodným slovem do diskuse ovšem stále zůstávají poznatky o využívaných surovinách. Kdyby byl tzv. bohunicien jihovýchodního původu (a proto snad i kulturou anatomicky moderních lidí), měly by jeho soubory vykazovat víc surovin z jv. směru než industrie szeletieniu, jež navazují na domácí *micoquien*. Opak je však pravdou. V szeletieniu se pravidelně vyskytují maďarské radiolarity a ryolity, které v souborech, řazených do bohunicieniu, zcela chybí. Nejvíce surovin jihovýchodního původu bychom samozřejmě

1 V příspěvcích P. Škrdly a kol., přinášejících nejhodnotnější, protože zpravidla stratifikovaný materiál, se o podílech surovin dozvíme žel jen to, že levalloidní i plošně retušované produkty jsou vždy vyrobeny z různých surovin.

Obr. 18. Schéma techniky bohuničien, kombinující levalloiskou a mladopaleolitickou čepelovou metodu redukce (dle P. Škrdly).

Obr. 19. Mapa technokomplexů starší fáze mladého paleolitu na Moravě.

předpokládali v jeho levalloidní složce, která představuje jediné pojítka bohunicieniu s přechodnými levallois-leptolitickými industriemi z Blízkého východu. Ve skutečnosti je právě tato složka nejvíce vázána na místní rohovce (hlavně ze Stránské skály). Pravidlo místního původu surovin levalloidní komponenty neplatí jen pro podobné industrie na Moravě. V Sedleci-Hradsku u Mšena sice mezi levalloidními produkty lehce převažuje eratický pazourek ze vzdálenosti 25 km, ale místní tefrit se mezi nimi uplatňuje silněji než ve zbytku industrie, vzdor tomu, že artefakty z něj vyrobené podlely z velké části zkáze (ŠKRDLA – ADAMOVIČ – RYCHTAŘÍKOVÁ 2013, 897–899). Ve spodní vrstvě z Dzierzysławi je téměř vše vyrobeno z místního pazourku (FAJER et al. 2005) a v Nižném Hrabovci na východním Slovensku jsou v druhotně vytríděné levalloidní složce místní suroviny zastoupeny opět silněji než v ostatních složkách (KAMINSKÁ 2014, 120–123). Nové výzkumy stratifikovaných lokalit na Moravě potvrdily pravidlo, že s ubývajícím rohovcem ze Stránské skály, resp. se vzdáleností od jeho zdroje, ubývá i levalloiských prvků a přibývá oboustranně opracovaných listovitých hrotů a bohatých postranních retuší szeletienského typu. Tzv. bohunicien se potom jeví jako projev povýtce místních štípačských přístupů v rámci industrií z počátku mladého paleolitu (většinou szeletienských), tradovaných nebo nově rozvinutých na některých lokálních zdrojích silexů. Lze se ptát, proč by určitý typ odštěpů (zde konkrétně protáhlých s protiběžnými negativy, ŠKRDLA – RYCHTAŘÍKOVÁ 2012; ŠKRDLA – NEJMAN et al. 2014, 99) měl vyjadřovat nějaké kulturně-identifikační znaky, či dokonce dokládat přítomnost jiného druhu člověka, když je nadto vesměs tak vázaný na určitou místní surovinu. Nález terciérních konchylí se stopami okru na nově zkoumané lokalitě mezi Líšní a Podolím signalizuje, že v době před čtyřmi desítkami tisíc let docházelo k zajímavým inovacím, obvykle spojovaným se sapienty. Jako důkaz symbolického chování, vázaného jen na anatomicky moderního člověka a na industrie bohunicienického typu, však sotva postačí. V době střídání kultur a lidských populací muselo docházet k tolika různosměrným interakcím a akulturacím, že ztotožnit jeden progresivní jev (nebo naopak jeden archaický nástroj jako např. listovitý či levalloiský hrot) s jediným typem lidí by bylo předčasné. Moderní lidé samozřejmě ve střední Evropě už existovat mohli a při chybění kosterních pozůstatků jsou tělesné ozdoby vítaným náznakem jejich přítomnosti, ovšem nikoli jen v rámci tzv. bohunicieniu. Kdybychom se měli přidržovat striktně „kulturního“ paradigmatu a považovat bohunicien za dílo moderních lidí, tak bychom nevysvětlili, proč vymizel dřív než szeletien se svými neandertálskými kořeny a tradicí.

Zdá se ovšem, že v budoucnu nebudeme koncept samostatných kultur brát tak závažně jako dnes a hovořit se bude spíše o různých techno-typologických tendencích (levalloidní, bifaciální, technika prizmatických jader), které se místně projevují jako více či méně homogenní skupiny inventářů. Tzv. bohunicienické soubory by se potom od szeletieniu nelišily z hlediska etnicity, nebo dokonce druhu člověka, ale pouze tím, že bohaté zdroje rohovce na Stránské skále a drahanských křemenců obhospodařovaly skupiny štípačů, ovládajících a preferujících pozdní levalloidní techniku. Že taková na počátku mladého paleolitu existovala, a to spolu s částečně retušovanými listovitými hroty, vysokými i čepelovými škrabadly, navíc na různých typech surovin, dokládá lokalita Želešice III – Hoynerhügel. Nálezy jsou sice rozptýlené ve značné mocnosti bez zřetelně odělených vrstev, ale značné stáří těchto (stratigraficky neoddělitelných) komponent

dokládají nekalibrovaná data $37\,770 \pm 800$, $42\,500 \pm 1\,500$ a $42\,300 \pm 700$ let před dneškem (ŠKRDLA et al. 2014, 95). O spojitosti bohunicieniu se szeletienem svědčí i podobná metrika polotovarů, odlišná od aurignacienu (NIGST 2012, 312), a shodnost všech parametrů listovitých hrotů (NERUDOVA et al. 2011), odlišných zase od jerzmanowicienu a altmühlienu. Protože levalloiská technika využívá hlavně rohovce ze Stránské skály, leží centrum takto chápaného „bohunicieniu“ v brněnské kotlině (Stránská Skála, Bohunice, Líšeň I-VIII, opodál Tvarožná X) odkud ojediněle zasahuje do údolí Bobravy, západního předpolí Krumlovského lesa a na východní svahy Dražanské vrchoviny, kde mu lze přiřadit hlavně převážnou část křemencové a menší díl silicitové industrie z Želče-Ondřatic I (SVOBODA 1980a; MLEJNEK 2015; et al. 2012). Jedinou lokalitou bohunicienického rázu s (pozdějšími?) prvky aurignacienu v Čechách je Sedlec-Hradsko u Mělníka (VENCL 1977a; NERUDA – NERUDOVA 2000a; ŠKRDLA et al. 2013). V osteologickém materiálu ze Stránské skály a Bohunic, z něhož se dochovaly jen rezidua zubů, převažuje kůň, méně se vyskytují bovidi a ojediněle i mamut. Dřevěné uhlíky pocházejí většinou z borovice, méně ze smrku, v Bohunicích též z jedle, olše a jasanu. V nekalibrované radikarbonové chronologii je tzv. „bohunicien“ datován na 40 až 34 tisíc let před dneškem, takže mizí poněkud dříve než szeletien, s nímž tvořil jakési spojené nádobí.

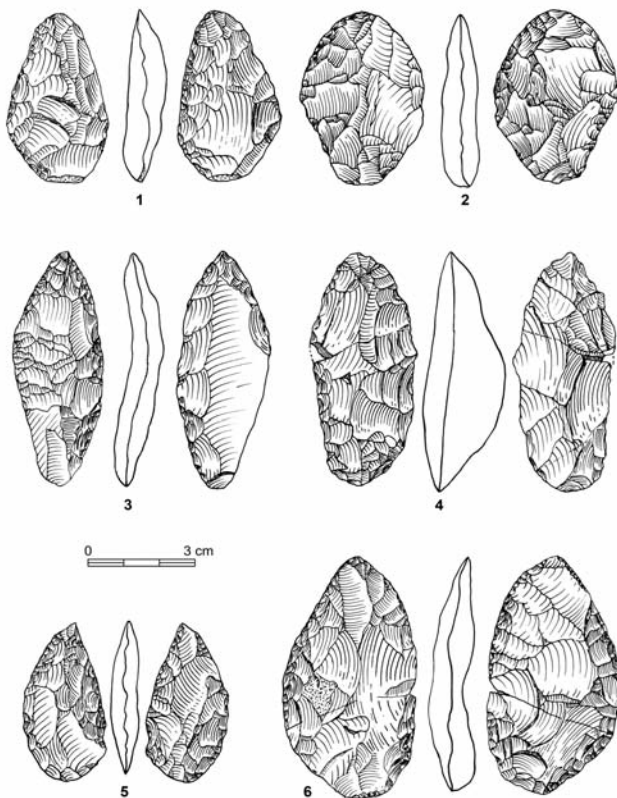
Jestliže v tzv. bohunicieniu upoutává pozornost levalloidní složka, protože v našem prostoru nenavazuje na žádnou výraznou tradici, pak szeletien se svými plošně opracovanými nástroji zřetelně navazuje na středopaleolitický micoquien. Nestratifikované soubory z oblasti Lysické sníženiny a Boskovička je dokonce obtížné zařadit k první či druhé kultuře, protože vedle diskovitých jader, klínků, klínových nožů, moustérienských hrotů a převládajících drasadel obsahují i listovité hroty, škrabadla a kvalitní čepelová jádra (OLIVA 2014a). Nejspíš zahrnují delší časový úsek, přičemž některá jádra mohou patřit i magdalénienu. Je ovšem zajímavé, že uvedené spektrum se opakuje takřka na všech lokalitách, od těch největších (Bořitov I, II, V, Va, Doubravice, Ráječko...) až po ty drobné.

Termín szeletien uvedl do literatury jako první r. 1927 I. L. ČERVINKA ve svém Právěku zemí českých, kde zdůraznil jeho starobylost a nezávislost na vyspělé západoevropské kultuře s listovitými hroty, solutréenu. O další poznání szeletieniu se potom zasloužili zejména František PROŠEK (1953) a v mnoha pracích Karel Valoch.

V obecném měřítku se szeletien objevuje od severního Maďarska přes západní Slovensko a Moravu do jižního Polska a Bavorska. Ve všech vyjmenovaných zemích je tato kultura známá z trvalejších sídlišť s početnými doklady litické výroby. Z Čech, Rakouska, východního Slovenska a Slovinska známe jen ojedinělé listovité hroty. Jak vidno, ústřední polohu zaujímá Morava a zde také lze pozorovat bezprostřední návaznost na předchozí micoquien. Starobylé industrie (obr. 107) se nacházejí hlavně poblíž zdrojů rohovce u Krumlovského lesa (obr. 106), a to jak na povrchu (Jezeřany I, II, III, Vedrovice IV), tak dochované ve vrstvách. Nejdůležitější stanicí jsou Vedrovice V (obr. 175), zkoumané K. VALOCHEM (1993a). Jádra jsou tu s převahou úštěpová s jednou podstavou, diskovitá technologie se objevuje jen ojediněle. Mezi nástroji převládají drasadla různých typů (přes 20 %), škrabadla (7 %) vysoce převažují nad rydly (okolo 2 %). Podíl listovitých hrotů včetně polotovarů a pěstních klínků tvoří bezmála pětinu všech retušovaných forem (obr. 20). Odkrytá sídelní plocha byla poseta úštěpy a výrobním odpadem,

který místy tvořil nahromaděny, nazývané polskými kolegy „křemenice“. Ty jsou samozřejmě svědectvím o místním štípání rohovců, ale v některých případech (např. u koncentrace téměř tisíce drobných odštěpků na ploše 20×20 cm) nelze vyloučit ani zásah lidské ruky (třeba při dětské hře). Kostí se s výjimkou několika koňských zubů nedochovaly, ve vzorcích spáleného dřeva převažuje jedle dvojnásobně nad smrkem. Kromě kousků hematitu a limonitu místního původu se jako zvláštnost objevilo několik desítek zlomků tuhy, přinesené patrně z Českomoravské vrchoviny. Doneseným předmětem (manuportem) je patrně i symetrický valoun rohovce v podobě rohaté býčí hlavy s okrovými skvrnkami na horní vkleslé části. Z některých valounů rohovce jakoby se štípači snažili uvolnit krystalky křišťálu. Radiokarbonová data z laboratoře v Groningen pocházejí vždy z uhlíků jiného ohniště: šest jich spadá do doby před 40 až 35 tisíci lety, jedno (z rozsáhlého ohniště několik cm nad sídlištní plochou) je nižší (30 170±300 BP) a patrně indikuje mladší fázi osídlení.

Na stanici Moravský Krumlov IV ve vyšší části Krumlovského lesa téměř chybí čepele, z nepočtených nástrojů lze mladému paleolitu přisoudit pouhá dvě škrabadla, střednímu paleolitu drasadla (11,5 %), zoubky a vruby (18 %), a oběma epochám listovité hroty (43,2 %), dochované vesměs ve stadiu polotovarů (NERUDA – NERUDOVÁ edd. 2009). Skládankami se tu podařilo osvětlit proces jejich výroby a stanoviště je tudíž poněkud zkratkovitě považováno za dílnu na výrobu listovitých hrotů (s prostorově vymezenými dílnami na výrobu jen jednoho předmětu se totiž setkáváme až ve středověku). Radio-

Obr. 20. Listovité hroty szeletieny z Vedrovic V (VALOCH 1993a).

karbonová data se pohybují mezi 37 a 38 tisíci lety, což by po kalibraci dalo kalendářní věk asi 42 až 45 tisíc let před dneškem.

Směrem k severu osídlení plynule pokračuje k řece Jihlavě do okolí Dolních Kounic (Trboušany I) a pak k severu (Bratčice I) až na vršky nad říčkou Bobravou jižně od Brna (Ořechov I a II, Hajany, Modřice, Želešice). Soubor se škrabady, jertzmanowickými hroty a nevýraznými stopami levalloiské techniky (upravené patky) z polohy Želešice-Hoynerhügel se podle dvou radiometrických dat, přesahujících 40 tisíc nekal. let, řadí mezi nejstarší na Moravě (ŠKRDLA et al. 2013). Na stanice v okolí říčky Bobravy se hojně přinášel rohovec ze Stránské skály, takže klasifikace některých souborů kolísá mezi szeletienem a bohunicienem. Poblíž horního toku Bobravy leží na vysokém plató (415 až 445 m) mezi Neslovicemi a Hlínou u Ivančic jedno z nejrozsáhlejších a nejbohatších szeletienských sídlišť (VALOCH 1973). Dále směrem k Českomoravské vrchovině se několik szeletienských lokalit objevilo západně od Moravského Krumlova (návrší Lerchov, Dobřínsko, Polánka) a poblíž Náměště nad Oslavou (Mohelno, Lhánice I, Dukovany). Stejně jako v okolí Bobravy se i na nich objevuje levalloiská technika a ojedinele i rohovec ze Stránské skály, i když celkově vždy převládají rohovce od Krumlovského lesa (OLIVA 1986; ŠKRDLA et al. 2012). Samotná brněnská kotlina se zdroji rohovců na Stránské skále je radiacním centrem štípačské tradice zvané bohunicien, ale dále k sv. se nalézají malé szeletienské stanice na Vyškovsku (Drnovice, Opatovice) a pak důležitá oikumena na východních svazích Drahané vrchoviny se soubory vyvinutého rázu (Ondratice, Drysice, Želeč, Vincencov). V Ondratcích I a Ia převládají hroty jertzmanowického typu (s částečnou plošnou retuší) nad oboustranně retušovanými listy (obr. 135), v některých zřejmě pozdních industriích jsou rydla početnější škrabadel (OLIVA 2004; MLEJNEK 2015). Celkové na těchto stanicích převládají importované suroviny, hlavně pazourky, spongolity, jurské rohovce a radiolarity. Na nesmírně bohaté lokalitě Ondratice I a v Drysicích I se objevuje i rohovec ze Stránské skály a díky tomu i levalloiské hroty, které ovšem mohou představovat jinou, patrně starší fázi osídlení (MLEJNEK et al. 2012; NERUDOVÁ 2015).

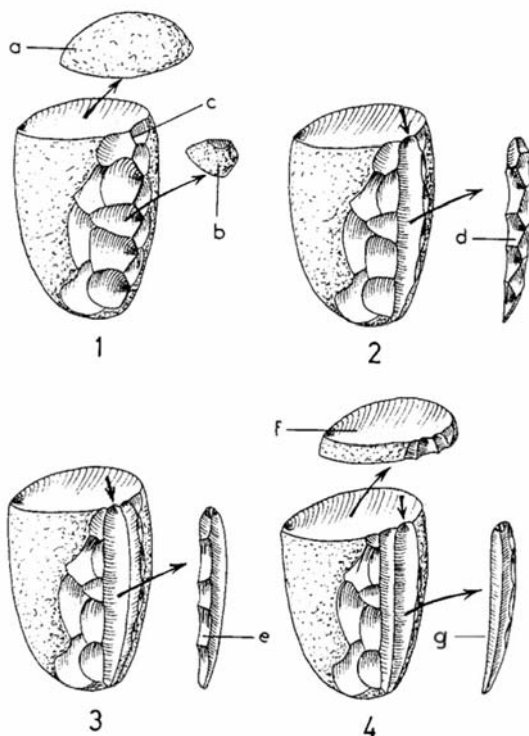
K problematice závěru szeletieny má co říci sídliště u Rozdrojovic západně od Brna. V hnědavém půdním sedimentu se objevila koncentrace artefaktů z žilného křemene, vedle toho se tu však – jako v jediném szeletienském souboru – hojně vyskytuje kvalitní silicizit z krakovsko-čensterochovské jury, dochovaný dokonce i v podobě málo vytěžených čepelových jader (OLIVA 2001b, obr. 21). To spolu s vyváženým zastoupením škrabadel a rydel, čepelkou s otupeným bokem a vyoranými zlomky kostí mamuta a nosorožce nasvědčuje, že původní datování do „pavlovského interstadiálu“ (okolo 26 tis. nekal. let) mohlo být oprávněné. Je ovšem otázkou, zda tu nedošlo ke smíchání pozůstatků z více fází osídlení. Plošně opracované hroty se tu a tam objevují i dále k sz. v okolí Svatky, kde se v cihelně pod tišnovskou Klucaninou našel největší celý listovitý hrot jaký od nás vůbec známe (obr. 168). V Moravském krasu se tyto zbraně vyskytly pouze v jeskyních Pod Hradem a Rytířské (obr. 155), a hroty s částečnou plošnou retuší též v Pekárně. Zlomek listovitého hrotu je znám i z jeskyně Na Turoldu u Mikulova.

Na szeletienských (a rovněž „bohunicenských“) stanicích poblíž zdrojů surovin vždy převládají tyto místní horniny. Jistou výjimkou jsou lokality ležící u výchozů drahan-ských křemenců, na nichž nad touto surovinou převládají silicity, přinesené někdy ze

značných vzdáleností. V Ondratcích I (ale i v Ořechově II nad údolím Bobravy) se vyskytly maďarské radiolarity a ryolity z Bukových hor, z Neslovic pochází velké drasadlo z východoslovenského obsidiánu (obr. 131).

Z okolních zemí je nejdůležitější bohaté szeletenské osídlení Pováží, zejména klasická stanice Moravany-Dlhá s početnými trojúhelníkovitými listy z radiolaritu. Uhlíky smrku či modřínu z výzkumu Lothara Zotze vydaly datum $33\ 600 \pm 300$ BP (NEMERGUT 2010), které prakticky jako jediné indikuje mladší fázi szeletieny. Je možné, že takto pozdní a velmi vyspělé industrie (viz též Rozdrojovice a vyvinuté inventáře z Dražanské vrchoviny s převahou importovaných surovin) jsou ještě dílem neandertálců? Pokud ne, pak to znamená značné rozvolnění konceptu etnického základu tzv. časné mladopaleolitických kultur, resp. jejich samotného vymezení co samostatných entit. Pokud je jedna „kultura“ dílem dvou odlišných lidských druhů, nemůže mít stejnorodý etnický základ.

Bližší pohled na tento paradox ukáže, že diskurs prehistoriků o návaznosti a svébytnosti tzv. paleolitických kultur se pohybuje v kruhu, který je třeba rozetnout. Otázka původu a nositelů szeletieny není na počátku mladého paleolitu jediná. Ještě výrazněji se zmíněný problém připomíná ve východoevropské kultuře Streleckaja-Sungir, jejímž nejvýraznějším typem jsou triangulární listovité hroty, jejichž původ se jednomyslně hledá v jihoruském micoquienu. Nositelem streleckieny (asi 40–28 tis. nekal. let) je přitom alespoň zčásti již Homo sapiens. Zdánlivou nepochopitelnost přejímání neandertálské (ergo „nižší“) kultury vyspělejšími sapienty lze vysvětlit tím, že nově příšlý lid převzal to, co mu na starší kultuře zaimponovalo, což v tomto případě byly vzhledově

Obr. 21. Schéma mladopaleolitické čepelové metody. 1 upravené jádro s odbitým vrchlíkem a, vodící hranou c a preparačním úštěpem s kůrou b, 2 jádro po odbití vodící (hřebenové) čepule d, 3–4 jádro po odbití podhřebenové čepule e z těžní plochy, tablety obnovující úderovou plochu f a cílové čepule g. Čepule lze odbítet přímo měkkým nebo tvrdým otloukačem, přes prostředník, nebo oddělovat tlakem (PIEL-DESRUISSEAU 1990).

svůdné a výrobně přitažlivé bifaciální nástroje. Ty se navíc vyznačují další význačnou vlastností, že je totiž nelze k nepoznání přepracovat jako třeba rydlo na čepelovém polotovarů na vrták či škrabadlo; bifaciálně upravený suport bude identifikovatelný vždy. Jinde se mohla přejímat třeba vysoká škrabadla s jemnou mikročepelkovitou retuší, psychicky zajímavá levalloiská metoda, nebo i vyspělá čepelová metoda hranolových jader, čili všechno to, na čem se dá v přebytčích volného času (pro lovce typických) relaxovat, co lze zdokonalovat, předvádět a případně směňovat. Z tohoto hlediska se jistě budou méně přebírat jednoduchá drasadla, zoubky, vruby, rydla, či výroba úštěpů clactonskou a diskovitou technikou. Potenciál transferu různých prvků mezi kulturami či tradicemi je tedy nestejný a závisí na výrobní zajímavosti a společenském statusu artefaktů. Fenomén rozvíjení a předávání bifaciálních nástrojů je tedy nutno zcela oddělit od úvah o možném fyzickém přežívání jejich původních výrobců. Přejímaným artefaktům ovšem musí být novou komunitou přiděleny praktické i sociální role – listovitý hrot se stane suportem celé řady funkcí, jako v szeletieniu, nebo bude sloužit asi pouze coby hrot, jako v kultuře Streleckaja-Sungir. V obou případech má jeho výroba a vlastnictví, resp. předvádění navíc prestižní, čili společenský aspekt. Ten provází praktickou funkci vždy a ve vzácných případech prestižních symbolických zbraní se bez ní může i obejít. Vymyšlení nějakých pravidel přejímání určitého typu artefaktu tou či onou komunitou by bylo zbytečné, protože nedovedeme vysvětlit třeba ani výrazné rozdíly mezi typy středověkých zbraní v různých oblastech starého světa. Z argumentace je ovšem zřejmé, že ty kultury, z nichž se přejímaly určité atraktivní typy artefaktů, se nám jeví nejen jako majoritní (protože např. ze „zoubkovaného“ či „typického“ moustérienu nebylo co přebírat, ale do nich ano), ale rovněž jako progresivní, protože se zdá, že v té či oné formě pokračovaly. Ve skutečnosti tomu ale mohlo být právě naopak. Důkazem je právě zmíněný vztah micoquieniu a streleckieniu v Rusku. Szeletien, který na micoquien navázal ve střední Evropě, mohl být z počátku dílem obou lidských druhů, aniž bychom to mohli z charakteru štipaných industrií odvodit.

Náznaky symbolického chování, typického pro moderního člověka, nejsou ovšem v celém szeletieniu častější než ve středním paleolitu. Je to dáno především nedochováním organického materiálu na stanicích pod širým nebem. Praktickými procesy stěží vysvětlitelné jsou však hromadné výskyty celých listovitých hrotů v jeskyních Dzeravá skála, Szeleta a Weinberghöhle u Mauern. V Jankovičově jeskyni byly hroty soustředěny až v zadní temné prostora (inf. Z. Mestera). Pokud šlo o úkryty lovců, proč si celé hroty neodnesli s sebou? Nemá snad ponechávání zbraní v medvědích jeskyních v sobě cosi symbolického, navazujícího na záhadné pobyty neandertálců ve vysokohorských slujích? S analogickým jednáním se asi setkáváme i v aurignacienu. V jeskyni Potočka vysoko v Karavankách se našly desítky celých kostěných hrotů, ale podle nového rozboru fauny vůbec nešlo o loveckou stanici, protože v ní chybí kosti lovné zvěře (PACHER 2004). Připomeňme si, že i lidské pozůstatky byly na své cestě do podzemí v obou Mladečských jeskyních provázeny kostěnými hroty. Blíže o tom v následující kapitole.

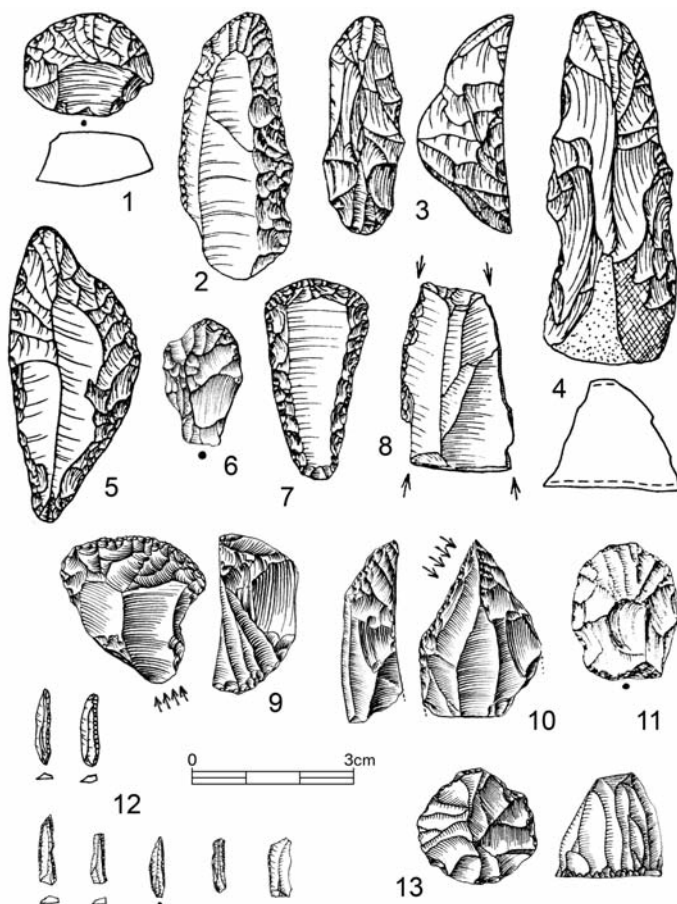
VII. AURIGNACIEN – EXPANZE ANATOMICKY MODERNÍCH LIDÍ

Aurignacien je bezpochyby nejmohutnější kulturou starší fáze mladého paleolitu, a to jak svým rozsahem od Španělska po Blízký východ, tak homogenitou hmotné kultury. Kromě čepelové metody redukce jádra (obr. 21) tehdy už žádné jiné autonomní techniky získávání polotovarů neexistovaly. Také nepřetržité trvání tohoto technokomplexu od 39 do 29 tisíc let, což je mnohem méně než u industriálních tradic předchozího středního paleolitu, mu dodává charakter první skutečné kultury, tím spíše, že jeho nositelem má být pouze *Homo sapiens*. Jeho celé lebky však byly nalezeny pouze v Mladečských jeskyních, a ty, spolu s fragmenty kostí z několika jeskyní (HUBLIN 2010), provázejí vždy klasickou střední fázi této kultury v centrální oblasti. S aurignaciem se však někdy spojují i soubory tzv. baradostienu, rozšířené na obrovském území od Iráku po Altaj (ZWYNS – FLAS 2010), o jejichž tvůrcích nevíme zhora nic. Jejich stáří však prozatím nepřekračuje hodnoty radiometrických dat pro Evropu. Jinak je tomu u předovýchodního ahmarienu, což jsou přechodné industrie levalloidního základu s čepelími a hlavně přímými čepelkami, jež by dle nejnovějších názorů mohly být kořenem protoaurignacienu, známého hlavně z jižní Evropy (BON – TEYSSANDIER – BORDES 2010). Ahmarien je nepochybně o něco starší, avšak rovněž bez průkazných antropologických nálezů. Dle posledně citovaných autorů spočívá geneze aurignacienu v hledání optimálních čepelkovitých segmentů („armatur“) do složených loveckých zbraní, vyrobených nepochybně ze dřeva. Tyto čepelky mají být v protoaurignacienu přímé a vyrobené z týchž jednopodstavových, často jehlancových jader jako větší čepel. Teprve v klasickém aurignacienu se čepelky odrážejí z jader kýlovitých tvarů, nežřídka řazených mezi vysoká škrabadla. Zmíněná hypotéza nebere v úvahu, že právě nejstarší aurignacien z Willendorfu II, vrstvy 3 v rakouském Podunají, z Geissenklösterle vr. III ve Švábském Albu a z Keilbergu u Řezna tato kýlovitá škrabadla obsahují, aniž by tu byla příliš rozvinutá výroba čepelk. Zmíněná vysoká škrabadla tu často nabývají vyčnělého obrysu, což je z hlediska čepelkovité redukce nevýhodné. Spolu s nimi, vesměs však v jiných souborech, se jako další charakteristický typ aurignacienu objevují kýlovitá rydla, vytvořená stejnou čepelkovitou retuší jako škrabadla, ale asi méně využívaná ve funkci jader. V obou případech tedy jde o formy vzniklé nezávisle na předpokládané funkci jádra. V nové koncepci je navíc skryt jistý funkční paradox. Funkce jádra je u aurignackých forem s čepelkovitými negativy až následná, byť třeba někdy i převládající. Byla-li hlavním tématem vývoje aurignacienu výroba armatur, proč by se měla opouštět výroba čepelk z jehlancových jader, když poskytovala přímější polotovary než čela kýlovitých škrabadel? Kýlovitá škrabadla představují typický relaxačně-prestižní artefakt, protože na dokonalosti jejich čepelkovité retuše lze dobře procvičovat a předvádět štípačskou dovednost. Také v souvislosti s tím, nejen s jejich předpokládanou funkcí jádra často na vysokých škrabadlech a kýlovitých rydlech chybí stopy opotřebení. Vyústění diskuse okolo účelu kýlovitých škrabadel či jader je názornou ilustrací primátu mentální představy formy nad technickým procesem, kterým vzniká.

Ještě starší než zmíněná vrstva 3 ve Willendorfu, datovaná spolehlivě na 38–39 tisíc nekal. let, se jeví být industrie s kýlovitými a vyčnělými škrabadly, kostěnými hroty s rozštěpenou bází, ovšem i mnoha starobylými drasadly v kantaberské jeskyni El Castillo. Tento soubor z vrstvy 18 a podobné inventáře ze dvou dalších severošpanělských jeskyň, datované mezi 40 a 38 tisíc nekal. lety, teorii o východním původu evropského (proto)aurignacienu jednoznačně narušují. Jeho náplň bývá proto vysvětlována kontaminací středopaleolitickým podložím – to je ovšem odděleno dvěma sterilními polohami, a navíc bychom nevysvětlili homogenní vysoké hodnoty řady radiometrických dat. Nositele těchto industrií žel neznáme, protože skrovné lidské zbytky ze starých výzkumů se ztratily. Z časových důvodů by to měl být ještě neandertálec, protože by o tři až pět tisíc let převyšoval stáří nejstaršího sapienta Evropy, nalezeného navíc v Rumunsku, tj. o dva a půl tisíce kilometrů blíže k ohnisku předpokládané migrace. Na rozdíl od trasy příchodu prvních Evropanů se nepředpokládá, že by anatomicky moderní lidé přišli do Evropy přes Gibraltar, ač nepochybně disponovali mnohem dokonalejšími plavidly než anteneandertálci. V tom případě by ani aurignacienu nebylo možno jednoznačně spojovat s anatomicky moderními lidmi. Aurignakoidní kamenné industrie se vyskytují na obrovském území od Španělska po Altaj a všude jsou ve své starší fázi doprovázeny jinými, tzv. přechodnými kulturami. To by nás mohlo přesvědčit, že industrie aurignackého typu (tj. s čepelkovými jádry a vysokými škrabadly) i ty ostatní vznikaly polycentricky. Na již podstatně menším evropském území z nich některé časem přijaly další znaky, na kamenných nástrojích nezávislé, totiž uniformní kostěnou industrii a předměty symbolického významu. Nejvyspělejší umělecké projevy aurignacienu jsou sice regionálně velmi odlišné, ale celkovým rozsahem se kryjí s inovacemi v kostěné industrii. Tento proces měl ovšem své demografické souvislosti. Nejnápadnějším rysem mladého paleolitu od samého počátku je značný nárůst počtu sídlišť, svědčící o prudkém zvýšení počtu lidí. Urychlení demografického vývoje postupovalo ruku v ruce s vývojem duchovní kultury a technologie, bezpochyby za podstatného zdokonalování vyjadřovacích schopností a komunikace. Zatím nevíme, který činitel byl v celém procesu primární a který odvozený.

Technickým základem aurignacienu je již plně mladopaleolitická čepelová technika – čepele byly odráženy z hranolových jader, patrně přímým úderem měkkým otloukačem. Podobně tomu bylo již v ahmarienu, zatímco v emirieniu (vzešlého z podobně levalloidního základu) se čepele měly odrážet přes prostředník (GAILLARD 2004, 966), čímž se patrně odlišoval od tzv. bohunienu. Jak ukázaly skládanky čepelí a jader z hlavní vrstvy aurignacienské stanice Vedrovice Ia (NERUDA – NERUDOVÁ 2005), snímání čepelí předcházelo vytvoření vodící hrany, často jen jednostranně upravené. Nejtypičtější nástroje aurignacienu, vysoká škrabadla (obr. 22: 1–4, 11) a kýlovitá rydla (obr. 22: 9–10), však vyžadovaly tlusté polotovary, na něž by bylo možno aplikovat lamelární retuš (obr. 22). Spíše než jemné ploché čepele se proto vybíraly různé tlusté úštěpy a jádrovité kousky. Technologie, speciálně zaměřená na výrobu těchto tlustých polotovarů, zatím nebyla popsána a snad ani neexistovala, úštěpy se ale odrážely převážně tvrdým kamenným otloukačem. V některých aurignackých industriích, roztroušených po celé oblasti jeho rozšíření, se hojně objevují čepelky typu Dufour a hroty typu Krems (obr. 22: 12). Ty jsou však ve střední Evropě vždycky vázány na soubory s převahou škrabadel nad rydly, což

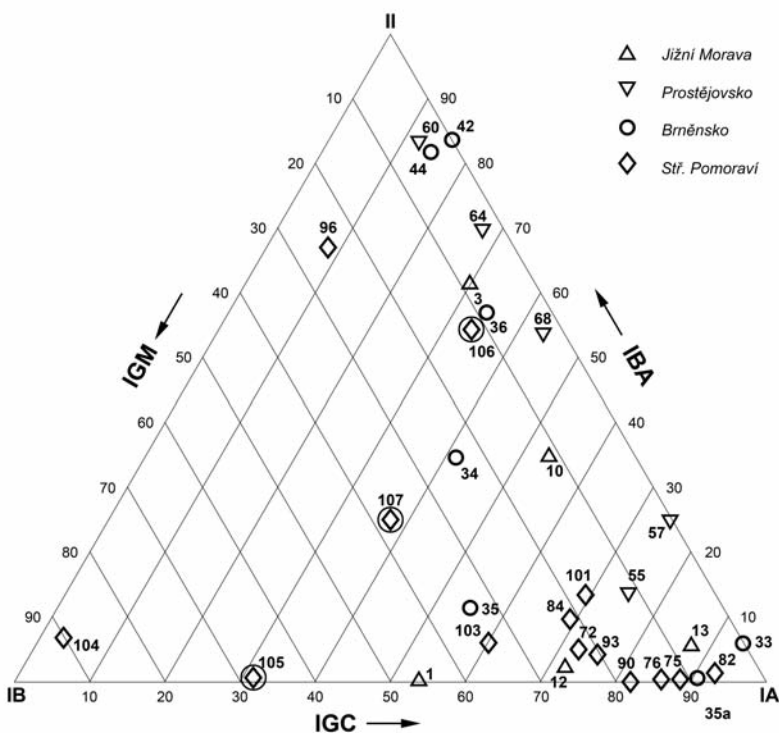
je vždy provázenou tímž vztahem mezi specificky aurignackými tvary těchto nástrojů (OLIVA 1987b). Odhalit tuto vnitřní strukturu nám dovolil neobyčejně bohatý materiál z moravských sídlišť (obr. 23). Zjištěné skupiny se někdy projevují i regionálně: na východní Moravě převažuje skupina s převládajícími škrabadly, na střední Moravě skupina s rydly, na Brněnsku vyskytují skupiny obě a rydlová je patrně mladší. Tyto výrazné statistické rozdíly neznamenají rozdíly ve vykonávaných činnostech, protože sídliště obou facií jsou v průměru stejně rozsáhlá, včetně těch největších, takže na nich musely být vykonávány všechny potřebné aktivity. Spíše se zdá, že dobový repertoár technických možností byl podvědomě využíván pro zdůraznění skupinové odlišnosti nebo naopak podobnosti.

Obr. 22. Typologie aurignacienu: 1–4, 11 vysoká (kýlovitá) škrabadla, 5–6 vyčnělá škrabadla, 7 vějířovité škrabadlo, 8 kombinované rydlo (hranové a na lomu), 9 kombinace vysoké škrabadlo-kýlovité rydlo, 10 kýlovité rydlo, 12 čepelky dufour a hroty typu Krens, 13 jádro na čepelky. 1–8, 11 Nová Dědina I, 9–10 Brno-Maloměřice, Borky 2, 12–13 Žlutava I.

Tam, kde se aurignacká sídliště rozkládala přímo v oblasti vydatných zdrojů vyhovujících surovin, např. u Krumlovského lesa, chybí na sídlištích jakékoli doklady importů. Naopak tam, kde surovin bylo málo, převládají suroviny i dosti vzdáleného původu. To je případ sídelní aglomerace u napajedelské brány na Kroměřížsku, kde téměř na všech lokalitách dominují eratické pazourky, doplňované tu a tam radiolaritem a místními zdroji. Zcela jedinečnou situaci známe ze stanice u Tvarožné východně od Brna, kde převládá radiolarit importovaný ze vzdálenosti 100 km z Bílých Karpat.

Z aurignacienu známe i první kostěné zbraně, tvarované po celém povrchu strouháním a hlazením. Starší hroty plochého průřezu měly rozštěpenou bázi, která se často lámala. Od této předčasné technické vymoženosti – vhodné spíše pro pružný kov než pro kost – se proto záhy upustilo. Tyto hroty se v českých zemích zatím neobjevily, jeden exemplář je znám z jeskyně Dzeravá Skala v Malých Karpatech a celá série z maďarské jeskyně Istállóskö. V západní Evropě jsou příznačné pro aurignacien I, který vyniká velkými, bohatě retušovanými čepeli pískotovitých tvarů a značným důrazem na výběr vzhledného materiálu. Z našeho území známe pouze hroty mladečského typu s plnou bází a zpravidla oválným průřezem, které v západní Evropě navazují na hroty s rozštěpenou bází (obr. 24). Jiné kostěné nástroje (šídla) se na Moravě vyskytly pouze v Mladči.

Obr. 23. Graf podílů vysokých (IGC) a vyčnělých škrabadel (IGM) a kýlovitých rydel (IBA) ukazuje značnou výlučnost, patrnou i prostorově a chronologicky (číslování dle OLIVA 1987b, 35a – Stránská skála IIa-4). Lokality míškovického typu (v kroužku) takovou výlučnost neprojevují (105 Buchlovice, 106 Lhota u Lipníka, 107 Míškovice I).

Obr. 24. Největší kostěný hrot z Mladečských jeskyní. NHM Vídeň.

V aurignacienu jsou již zcela běžné i tělesné ozdoby, ať je představují provrtané zuby zvířat, kapkovité a jiné závěsky z mamutoviny, schránky měkkýšů, kosti se zářezy apod. S výjimkou soupravy provrtaných zubů z Mladče (obr. 125) se však tyto předměty u nás nevyskytly, což žel platí i pro aurignacké umění. Rozvoj ozdob, jakkoli mohly zdobit i hlavu, krk či zápěstí, souvisí patrně se zobecněním šitého oděvu. Pokud byli předchozí neandertálci dobře adaptovaní na studené prostředí, jak se na základě jejich anatomických zvláštností tvrdí, mohli tito lidé v létě chodit nazí a v zimě jejich oblečení mohlo setrvávat na rudimentální úrovni. Oděv sapientů, možná i v záměrném protikladu k „zaostalým“ neandertálcům, se okamžitě stal nositelem různých symbolů a společenských významů. Proces expanze, adaptace a konkurence ostatně vyžadoval posílení symbolického jazyka komunikace, zdůrazňování identity a utužování místních tradic. Jeho typickým projevem jsou velmi realistické zvířecí (a ojediněle i méně zdařené lidské) plastiky, vyřezané z mamutoviny a typické pro jz. Německo (Vogelherd, Geissenklösterle, Hohle Fels). V jeskyni Hohlenstein-Stadel se našla i soška člověka s šelmí hlavou a tlapami, jejíž interpretace je ovšem ambivalentní. Jde o maskovací převlek, totemický symbol nebo psychodelickou vizi splývání lidského a zvířecího principu? Bezhlavá soška ženy s nadsazenými znaky ženství z jeskyně Hohle Fels je první realistickou plastikou člověka (CONARD 2009). Z jihozápadní Francie jsou známy hluboké rytiny pohlavních symbolů i zvířat na vápencových blocích a v jihofrancouzské Chauvetově jeskyni byly

do časového rozpětí této kultury datovány vyspělé monochromní malby koní, šelem a nosorožců (CLOTTE 2001). Na velkém balvanu s horní rovnou plochou ležela medvědí lebka a ostatní se soustřeďovaly v jeho blízkosti. Černé kresby nosorožce, zubra, koní a dvou medvědích hlav byly nedávno objeveny i ve vodní jeskyni Coliboaia v Transylvánii. Jeskyně Geissenklösterle ve Švábském Albu vydala i první svědectví o paleolitické hudbě – našly se tu totiž dvě flétny se čtyřmi dochovanými otvory, vyrobené z dlouhých kostí labutě, další je z mamutoviny, a z blízké jeskyně Hohle Fels pochází flétna z kosti supa. Znalci výroby jednoduchých dechových nástrojů ovšem oprávněně tvrdí, že kostěným nástrojům musely předcházet mnohem jednodušší a přitom funkčně dokonalejší artefakty ze dřeva a rákosu, takže skutečné počátky hudby jsou archeologicky nezjistitelné. Pro aurignacien je na rozdíl od následujícího gravettienu příznačné, že umělecké projevy mají v každé z uvedených oblastí naprosto originální ráz, i když kamenné a kostěné výrobky jsou v nich totožné.

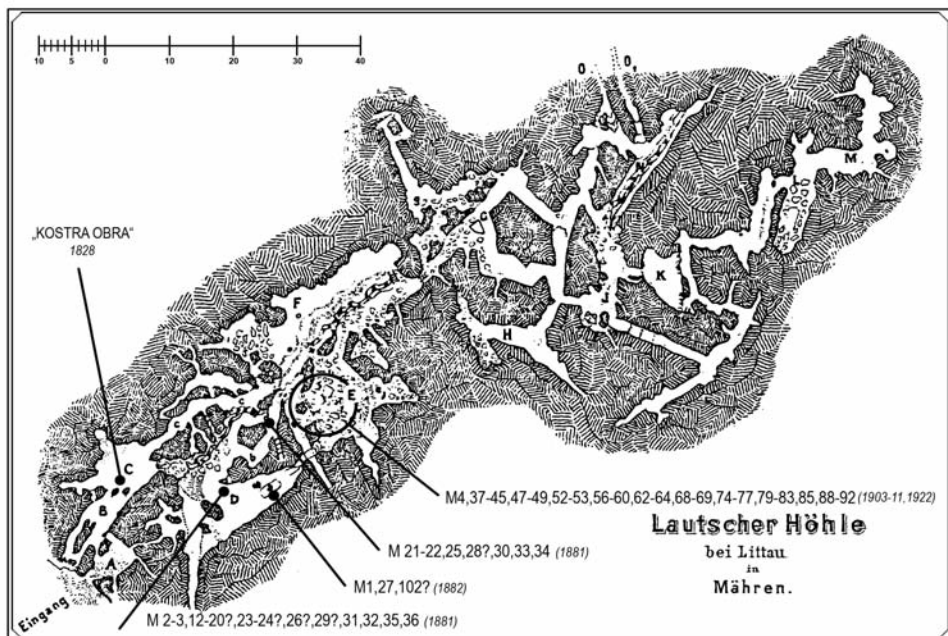
S těmito projevy duchovního života souvisí i způsob pohřbívání, doložený pouze v Mladečských jeskyních. Zdejší antropologické nálezy patří mezi nejstarší kosterní pozůstatky moderního člověka v Evropě. Největší skupinu tvoří čtyři data z jedinců 1, 2, 8 a izolovaného zubu, jež se pohybují mezi 30 680 a 31 500 BP (WILD et al. 2006, 155–156 a tab. 2). Podobné stáří má i provrtaný losí řezák z Dómu mrtvých (inf. W. Davise). Nižší je datum z ulny Mladeč 25c (26 330 ± 170 BP) a z pravého horního špičáku Mladeč 9a (27 370 ± 230 BP). Oba vzorky jsou považovány za kontaminované. Podstatně větší rozptyl vykazují data ze zvířecích kostí: nejstarší je zbytek koně z prostoru pod komínem (42,5 ky nekal. BP), naproti tomu mladší jsou kosti zubrů (26, 21 a 17 tis. let nekal. BP). Dochovaly se bohužel jen lebky 1, 2 a 3 (NHM ve Vídni) a 5 (MZM), ostatní shořelo při požáru Mikulovského zámku r. 1945. Lebky (obr. 25) jeví řadu starobylých znaků, např. výrazné nadočnicové oblouky (4) a týlní hrbol (5). Ženské lebky 1 a 2 z hlavní jeskyně se výrazně liší od archaických mužských lebek 5 a 6 z jeskyně, jež nesou určité neandertaloidní rysy, hlavně výrazný plochý „drdol“. Nálezy z Mladče tedy svědčí o přežívání starších morfologických znaků alespoň u mužů, což znamená, že místní neandertálce nelze z procesu utváření lidí dnešního typu zcela vyloučit.

Mladečské jeskyně ovšem mají význam i pro poznání duchovního života těchto nejstarších zástupců moderních Evropanů. Jistě nebyly obvyklým sídlištěm, protože se tu nenašly běžné „domácí“ nástroje. Nepochybně se zde odehrávaly nějaké tajuplné ceremonie, skryté nezasvěcenému publiku. Nemuselo přitom jít jen o zvláštní formu pohřbů – manipulace s mrtvými zvířaty i lidmi (příp. jejich symbolické či skutečné zabíjení pomocí nalezených kostěných hrotů) mohla v myslích pravěkých lidí přispívat k cyklickému obnovování životodárné síly, se kterou bývaly dutiny v „lůně země“ tradičně spojovány. V poslední době se oživil starý nápad, že lidské zbytky i artefakty byly do jeskyně vhazovány z povrchu Třesína dnes již ucpaným komínem. Zcela jistě se to netýká pozůstatků z Dómu mrtvých, kde Josef Szombathy, který prostoru v letech 1881–82 zkoumal, našel i ohniště. Dle svědectví účastníka výzkumu ležely zdejší nálezy totiž o čtyři metry výše než ty od úpatí suťového kuzele pod komínem v další prostoře (SMYČKA 1925), a na plánu původního půdorysu jeskyně dokonce propojení obou prostor D a E chybí (obr. 26; SZOMBATHY 1882). K jejich propojení došlo až po snížení podlahy asi o 2 m a vyklizení suti (Szombathyho deník in ANTL-WEISER 2006, 11). Žádné zbytky

sedimentů se na stěně mezi komínem a Dómem mrtvých nenacházejí, údajná rekonstrukce jejich průběhu programem Surfer (SVOBODA 2014, obr. XVI.10) postrádá jakýkoli podklad. Od místa nálezu lebky č. 1 nad ohništěm v Dómu mrtvých (obr. 27), a rovněž na protější stěně, lze naopak sledovat zřetelné zbytky sedimentů stoupajících k současnému a tedy nepochybně i tehdejšímu vchodu. Že zaplňování jeskyně z tohoto směru probíhalo právě v době středního würmu, dokládají data okolo 34 tisíc nekal. let před dneškem, získaná přímo z těchto sintrů (SVOBODA et al. 2009). Můžeme-li vyloučit „komínový“ původ pozůstatků z Dómu mrtvých, není – dle principu Occamovy břítky – již nutno zkoumat tuto možnost pro nálezy z propásky pod kuželem. Na podporu tohoto názoru se však uváděly zdánlivě relevantní paleontologické argumenty. Zástupce mikrofauny z pláště kuželu, uváděné J. Kniesem (in SZOMBATHY 1925, 12) zařadila M. PACHER (2006, 117) mezi mladopleistocenní druhy, takže komín by v této době ještě musel být nějak prostupný. Je ovšem logické, že amatérský badatel Jan Knies určil ve své době tyto drobné hlodavce a hmyzožravce jak uměl, tj. jako holocenní či mladopleistocenní druhy, které znal ze svých vykopávek. V průkopech nad ústím komína zastihl r. 2007 K. Valoch přemístěné a značně zvětralé rezivé hlíny, patrně velmi starého původu. Uvnitř jeskyně chybí (i dle starých údajů) světlejší sedimenty, které by naznačovaly původ na temeni Třesína, a tam nad ústím komína chybí stopy závrtu, v němž takové krasové propasti

*Obr. 25. Ženská lebka 1
(Mladeč I, NHM Vídeň)
a mužská kalva 5
(Mladeč II, MZM Brno)
jsou nejstaršími pozůstatky
moderních lidí ve střední Evropě.*

Obr. 26. Szombathyho plánek Mladečských jeskyní (lok. I). U bodu a v Dómu mrtvých (D) ohniště pod lebkou Mladeč 1, v hale E pod velkým komínem nálezy z roku 1922. Spojení obou prostor proraženo až později. Doplněna lokalizace antropologických nálezů (dle WOLPOFF et al. 2006).

Obr. 27. Dům mrtvých v Mladči I. Od rekonstruovaného ohniště (s lebkou 1 v nadloží) stoupají sedimenty k současnému vchodu, nikoli ke komínu E.

obvykle vyustují na povrch. Lokalita Mladeč II je svíslá trhlina, původně možná otevřená i shora, ale dvě mužské a jedna dětská lebka spočívaly v bočním výklenku, kam byly zřejmě záměrně uloženy.

Vedle tohoto ojedinělého jeskynního rituálu o žádném dalším způsobu pohřbívání nevíme. Pohřby celých těl do země v aurignacienu zatím zcela chybí.

Shodně se sídelními zvyklostmi starší fáze mladého paleolitu se i aurignacké osídlení vyhýbalo vyšším polohám i nížinám. Tři čtvrtiny stanovišť leží mezi vrstevnicemi 250 a 350 m (OLIVA 1987b; 2002; ŠKRDLA 2005, 177sq.). Zdá se, že aurignacká sídliště byla poněkud častěji zakládána na výraznějších terénních výspátech než stanice szeletieniu a bohunicieniu. Oproti lokalitám szeletieniu bývají nálezy koncentrované na menší ploše, což budí dojem pevněji organizovaného života na sídlišti. Jeskynní stanice ani sídelní objekty pod širým nebem z českých zemí neznáme. Z východního Slovenska se často uvádějí nepravidelné zahloubeniny z Barci u Košic, z nichž však jen některé jsou akceptovatelné. V Tibavě odkryl L. BÁNESZ (1960) půdorys zahloubené chýše se třemi ohništi a 6 kg okrového barviva, méně výrazné struktury byly prozkoumány v Seni u Košic. Upravená ohniště se vyskytla pouze na dolnorakouské lokalitě Stratzing u Kremsu. Ohniště na našich sídlištích se jeví jen rozvlečenými uhlíky (Vedrovice Ia, Stránská skála) nebo jsou to výrazné polohy popela a do cihlova propálené spraše v několikanásobných superpozicích, ale neohraničené a nezahloubené (Milovice pod Pavlovskými vrchy). Situace dokumentovaná v Milovicích pod polohami mladšího gravettieniu je zcela unikátní a těžko vysvětlitelná: místní shluky štípané industrie procházejí všemi popelovitými horizonty s vodorovnými pruhy uhlíků a do ruda propálené spraše, jejichž báze byla datována na 32.030 ± 370 let a hladina o 60 cm výše na 28.780 ± 230 let před dneškem – jako by se tu po dobu tří a půl tisíce let, za stálého přísunu sedimentů z vyšší části svahu, udržovala ohniště na přesně stejných místech (obr. 28).

Na východních svazích Krumlovského lesa leží stanice aurignacienu mezi vrstevnicemi 180 a 285 m, tj. níže než stanoviště szeletieniu (220 až 350 m). Ústřední lokalita Vedrovice I na náhorní plošině s dobrým výhledem k jihu (obr. 173) poskytuje nepřeborné množství jader, úštěpů a velkých pravidelných čepelí, většinou ovšem ve zlomcích. Mezi formálními nástroji výrazně převládají kýlovitá škrabadla a prakticky chybí rydla, které naopak převládají na lokalitě II na úpatí návrší a v nivě řeky Jihlavy u Kupařovic (VALOCH et al. 1985). Nejpodrobnější stratigrafické poznatky přinesl výzkum menší sta-

Obr. 28. Milovice I, komplex aurignacienských ohnišť v přímé superpozici.

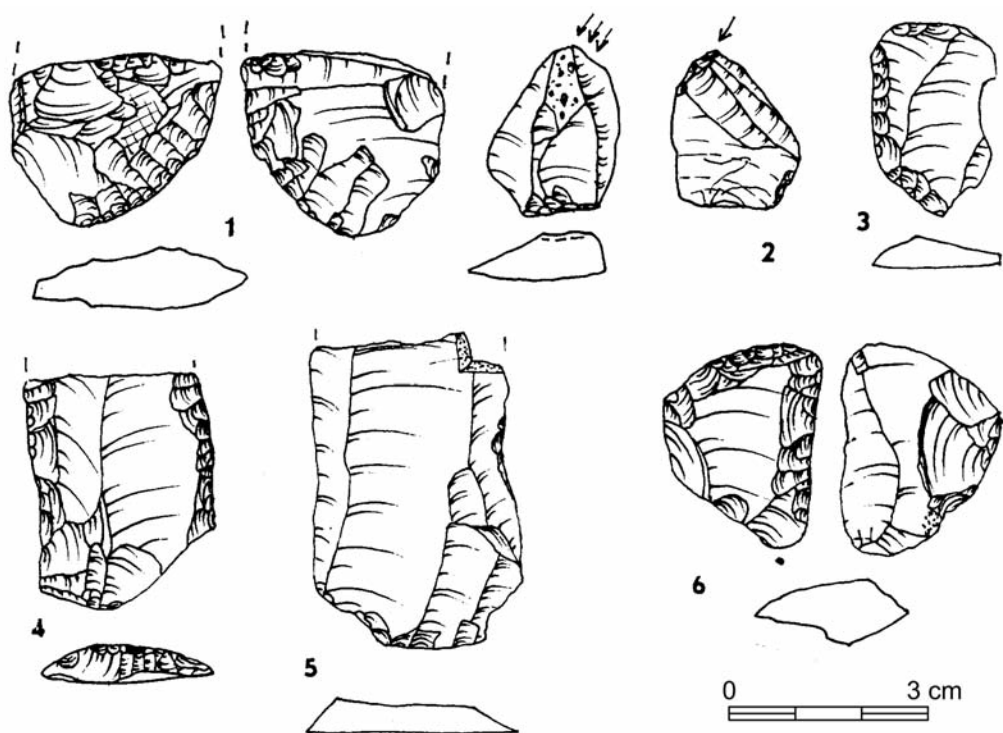
nice Vedrovice Ia (OLIVA 1993). Bohatá aurignacká industrie dílenského typu s převahou škrabadel zde leží na hladině středowürmské půdy a byla datována na $25\,170 \pm 130$ let před dneškem. Z lovné fauny se stejně jako na jiných zkoumaných lokalitách na Moravě zachovaly jen koňské zuby. Stanice u zdrojů jurských rohovců v Krumlovském lese vykazují nejmasovější litickou výrobu v celém středoevropském aurignacienu, s rozvinutou výrobou čepelí, jejichž distribuce však není doložena. Na rozdíl od okolních stanic szejletieniu na nich naopak chybí jakékoli importy cizích surovin.

Na pahorkatině východně od dolního toku Svratky je známo několik lokalit s výraznými vysokými a vyčnělými škrabadly, které však provázejí četná drasadla a ojediněle i nástroje s plošnou retuší (Diváky, Klobouky: obr. 109). Západně od řeky Svratky blíže k brněnské kotlině leží stanice Vojkovice s vyspělými kýlovitými škrabadly a takřka bez rydel či jiných typů, a málo známá lokalita na temeni Výhonu nad Židlochovicemi. Pod Pavlovskými vrchy je aurignacké osídlení řídké, nejdůležitější soubor z Milovic patří facií s vysokými škrabadly a současně obsahuje i řadu starobylých prvků v podobě drasadel, čímž se podobá spodním vrstvám střední etáže stanice Dolní Věstonice I (OLIVA 2014b). V brněnské kotlině navazuje aurignacienské osídlení na místní bohuncien, což lze doložit přímou superpozicí na Stránské skále IIIa, kde je inventář sledované kultury datován na 30 980 let. Datum 32 600 let BP provází chudý soubor ze sondy SS-IIIb. Podobný údaj 32 250 let se vztahuje ke skupině artefaktů (i z cizích surovin, jež na předchozích bodech chyběly) a rozvlečenému ohništi v ploše IIa. Tato poměrně rozsáhlá kolekce obsahuje především bohaté doklady místní výroby (připravená i právě těžena jádra, úštěpy s kůrou), mezi nástroji převládají škrabadla (34 %) nad rydly (13 %), nezvykle početná je skupina vrubů a zoubků (20 %). V nadloží uvedené vrstvy se na bázi nejmladší spraše objevil horizont mladého aurignacienu, v němž ubývá ateliérových prvků a nástroje se poněkud zmenšují (SVOBODA a kol. 2009). Na vysokém stupni nad Svitavou leží povrchová stanice Brno, Maloměřice II-Borky 2, kde převládají rydla (31 %) nad škrabadly (27 %, VALOCH 1964). Na významné stanici u Tvarožné východně od brněnské kotliny, která leží v nenápadné pozici na západním svahu, se na nevelké nevysychající mokřině (okolí starého pramene ?) soustřeďuje velké množství industrie, vyrobené z radiolaritu (83 %). Lidé si jej přinášeli až z Bílých Karpat, ač mohli využívat rohovec z nedaleké Stránské skály. Vedle nepřeborného množství rydel, velmi často kýlovitých, téměř chybí vysoká škrabadla, jež přicházejí většinou jen v kombinaci s rydlem (VALOCH 1976b; OLIVA 1987b). Severnější stanice na okraji Drahanské vrchoviny patří vesměs epiaurignacienu a budou pojednány později. V Moravském krasu lze aurignacienu připsat snad jen několik čepelí z loviště jeskynních medvědů v jeskyni Pod hradem a drobnou lokalitu u Rudic. Na severní Moravě se typická kýlovitá škrabadla objevila u Stachovic. Největší koncentrace aurignacienu ve středovýchodní Evropě se nachází na výšinách nad napajedelskou bránou jižně od Kroměříže, tedy na západ od řeky Moravy (OLIVA 1987b; ŠKRDLA 2009; 2010). Poloha poblíž komunikační tepny a rozptýlené zdroje místních surovin byly zřejmě příčinou, proč na stanicích v centru této oblasti vysoce převládají importované materiály. Téměř vždy to jsou eratické pazourky ze Slezska a severní Moravy, jež na některých lokalitách (Žlutava I a hlavně Žlutava VIII – Dubová) tvoří takřka jedinou surovinu. V Bělově I se vyskytl i silicit z Krakovské jury a retušovaný úštěp ze silicitu typu čokoláda ze středního Polska. Nejpestřejší surovinové spektrum

vykazuje bohatá stanice v trati Horákovsko u Nové Dědiny, kam přicházely i velmi vzdálené importy, získávané patrně postupným předáváním mezi skupinami. Objevily se tu obsidiány z východního Slovenska, vysoké škrabadlo z ryolitu z Bukových hor v Maďarsku, dále maďarské radiolarity, patrně středoslovenské andezity a limnosilicity apod. (OLIVA 2002). Ze západu sem směřoval pravidelný příliv křišťálu, kterého se tu našly stovky kusů včetně kýlovitých škrabadel s dokonalou čepelkovou retuší. Jeho původ je bezpochyby nutno hledat v pegmatitech v okolí Rousměrova na Českomoravské vrchovině, přičemž v bohatém aurignacienu na Brněnsku, jež leží na trase mezi výchozy a stanicemi u Nové Dědiny, se doposud žádný křišťál neobjevil. Je zajímavé, že výhled z hlavních pomoravských stanic směrem k řece Moravě je přehrazen výraznými výběžky Chřibů. Z toho vysvítá, že aurignační lovci nemuseli využívat blízký Dolnomoravský úval a spoléhali se na potravní zdroje na pahorkatině a ve vyšších partiích Chřibů. Níže v údolí Moravy leží jen menší tábořiště, z nichž zkoumaná byla stanice v cihelně u Napajedel, datovaná na 30–32 tis. let (ŠKRDLA 2009, 113). V Čechách se jistě prvky aurignacienu objevily v Poohří, na přilehlém Rakovnicku a v severočeských pískovcích (asi část kolekce ze Sedlece-Hradska u Mšena). Z prvního regionu pochází stratifikovaná kolekce z Holedče, vyrobená z porcelanitů, rohovců a eratických pazourků (FRIDRICH 1973; VENCL 2007). Sporná rytina na kosti má představovat rybu. Soubor z Hradska byl nashbíráán během výzkumu slovanského hradiska a kromě několika škrabadel z pazourku obsahuje i výše zmíněnou levalloidní složku (možná cizorodou) a hrubou industrii z čediče (VENCL 1977a; 2007). Aurignacienu možná patří i část nálezů z cihelny na Jenerálce v Praze-Dejvicích (ŠÍDA ed. 2009, 60–88).

Od doby před 28 tisíci nekal. lety byl aurignacien postupně vytlačován civilizací gravettienou, ale místy vedle něj přežíval a později dal vznik epiaurignacienu. Než se však dostaneme k těmto kulturám, musíme se zmínit o industriích, typických pro území na východ od řeky Moravy a na jv. od masívu Chřibů (obr. 19). Obsahují prvky szeltienou (výrazná drasidla, jemné listovité hroty), aurignacienu (vysoká škrabadla, avšak málo výčnělých škrabadel a kýlovitých rydel) a ojedinele i gravettienou (strmě retušované čepelky a hroty). Mezi nástroji jsou vždy nejpočetnější rydla, mezi nimiž konstantně převažují hranová nad klínovými. Listovité hroty mívají tenké trojúhelníkovité tvary (Lhota: obr. 118, Buchlovice, Hlinsko, Tísek: KLÍMA 1978; 1979; ŠKRDLA 2009), které však na největší stanici na kopci Křemenná u Míškovic chybí. Kromě nejhojnějších pazourků se tam objevují velmi pestré suroviny vzdáleného původu, např. świeciechowský silicit ze Svatokřížských hor ve středním Polsku (listovitý hrot), obsidián z východního Slovenska (rydlo), maďarské radiolarity, středoslovenské limnosilicity apod. (obr. 29). Na jiných stanicích (Lhota u Lipníka, Přestavky) pazourky značně převládají, v Pavlovicích u Přerova (KLÍMA 1980) se vedle nich vyskytují hojné místní křemence, na kopci Poviná u Buchlovic rohovce typu Troubky-Zdislavice a radiolarity. Přes to, že kamenné suroviny byly získávány z velmi rozlehlé oblasti, jsou jádra často drobná, někdy kýlovitá a klínová, a čepelková těžba se na nich udržuje až do malých zbytků. Rovněž rydla bývají mnohonásobně přepracovaná a připomínají podobně transformované exempláře epiaurignacienu, např. z Určic. Přesto, že se v těchto industriích mísí několik techno-typologických tradic, není pravděpodobné, že by šlo o druhotnou směs pozůstatků různých kultur – proti tomu svědčí stálá převaha rydel nad škrabadly,

vnitřní skladba skupiny rydel s převahou hranových kusů, opakovaná přítomnost listovitých hrotů, jejich zvláštní provedení, atd. Určitá svébytnost vysvítá i z omezeného prostorového rozšíření a z charakteristické polohy na plochých návrších dále od řek. Je možné, že míškovický typ představuje přežívání szeletienických industrií v dotyku s gravettienem a pozdním aurignaciem, a to v regionech vzdálených od větších řek, jejichž údolí obsadil lid gravettienů. Termín míškovický typ (OLIVA 1988) má navíc tu výhodu, že přímo neimplikuje kulturní postavení dotyčných souborů, pouze upozorňuje na jejich společné rysy a ohraničený výskyt. Jejich označování termínem pomoravský aurignacien je zcela matoucí, protože takto byly původně nazývány čistě aurignacké industrie z opačné strany řeky Moravy. Hledání spojitostí s východoevropskou kulturou Streleckaja-Sungir na základě vágní podobnosti ojedinělých triangulárních listovitých hrotů, ne vždy přítomných, je již zcela fantastické a vychází z přecenění zastaralého konceptu „vůdčího typu“ (*fossile directeur*). Je ovšem zřejmé, že charakteristické vlastnosti těchto industrií, projevující se teprve v určité typologické struktuře, nikoli v pouhé přítomnosti či absenci určitých domněle vůdčích typů, lze rozpoznat až ve větším souboru.

Obr. 29. Exotické suroviny z Mískovic I. 1 *świeciechowský silicít*, 2 *obsidián*, 3 *radiolariový rohovec typu Sümeg*, 5–6 *limnosilicít*.

VIII. GRAVETTIEN – PAVLOVIEN ANEB MAMUTÍ LID NA MORAVĚ

Mohlo by se zdát, že v gravettieniu, začínajícím asi 10 tisíc let po konci středního paleolitu, bude otázka přežívání neandertaloidních rysů na kostech již bezpředmětnou. Kostičky nohou asi čtyřletého dítěte z Lagar Velho v Portugalsku, datované na 24–25 tisíc let, však prý určité znaky těchto archaických lidí nesou (ZILHAO – TRINKAUS 2002), a na mužských lebkách moravského pavlovienu z Brna a Předmostí lze pozorovat výrazné archaické znaky v podobě nadočnicových oblouků a týlního „drdolu“. Ten je přítomen i u řady ženských lebek z Předmostí a u kalvy Dolní Věstonice 2. Paleantropologové se žel neobtěžují s vyhodnocením četnosti těchto znaků v pozdějších populacích, takže nevíme, jestli byli naši gravettienci vskutku starobylějšího vzezření než my. Faktem je, že na početných lebkách ze západno- a jihoevropského gravettieniu je nadočnní reliéf méně výrazný. Značné rozdíly mezi kosterními znaky mužů a žen, pozorované hlavně na lebkách z Předmostí (obr. 38), se novějšími objevy z Dolních Věstonic nepotvrzují. Gravettien je po aurignacienu další makrocivilizací, jejíž původ sice předpokládáme někde na východě – *ex oriente lux* – ale radiometrická data svědčí opět spíše pro polycentrický vývoj. A navíc, na rozdíl od aurignacienu nemusíme již jeho příchod vyvozovat z oblasti původu jeho nositelů. Nejstarší nekalibrovaná data přes 30 tisíc let pocházejí z jeskyně Buran Kaya III na Krymu (jsou však možná zkrlesená kontaminací) a z vrstvy 5 ve Willendorfu II v Rakousku. Mezi 30 a 28 tisíci lety jsou datovány lokality Molodova V na Dněstru, Mitoc – Malul Galben na Prutu, možná Bodrogheresztúr v Maďarsku, Gobelsburg a Krems-Hunsteig v Rakousku, Weinberghöhle vrstva C v Bavorsku, Geissenklösterle a Hohle Fels ve Švábsku, Maisières Canal v Belgii, La Ferrassie,abri Pataud a Le Sire ve Francii, jeskyně la Cala v Itálii a Paviland v Anglii (JÖRIS et al. 2010). Hodnoty okolo 28 tisíc let dosahují již i některá měření z Dolních Věstonic II (SVOBODA ed. 1991; KLÍMA 1995). Archeologický kontext ještě starších dat z nehlubších poloh lokality Pavlov I a z báze souvrství s ohništi v Dolních Věstonicích IIa je nejasný (SVOBODA – HLADILOVÁ – HORÁČEK et al. 2015; SVOBODA – NOVÁK – SÁZELOVÁ 2015), stejně jako kontext vyšších dat z přemístěných sedimentů v dolní části stanice Dolní Věstonice I. V klasické oblasti Kostěnek na Donu nepřekračuje stáří gravettieniu 28 tisíc nekal. let. Gravettien tedy začíná v době mírnějších a vlhčích oscilací Schwallenbach III a Dolní Věstonice, nabývá na síle v následujících chladných sprašových fázích a v teplejším výkyvu Pavlov okolo 26 tisíc let a ustupuje v době chladného maxima za tzv. viselského pleniglaciálu B (HAESAERTS et al. 2004). Industrie mladší než 20 tisíc (resp. po kalibraci asi 23 tisíc) let jsou již považovány za epigravettienské.

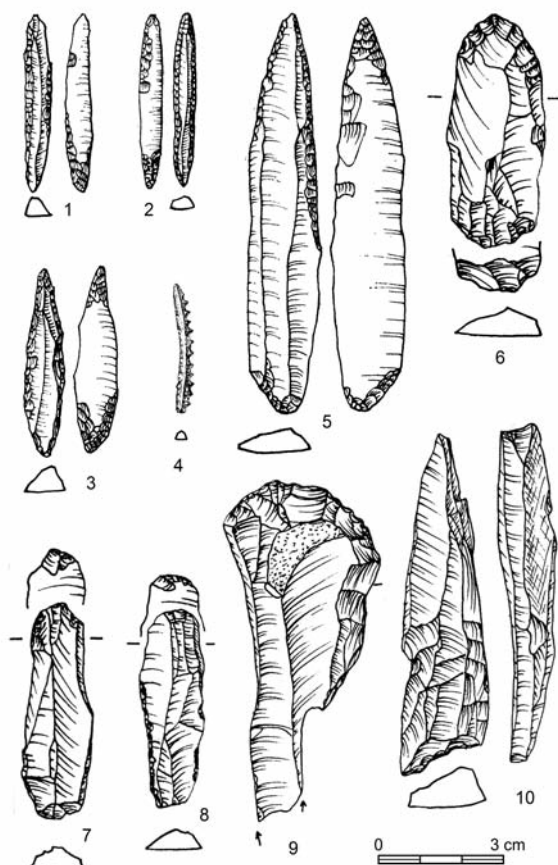
Gravettien vychází nepochybně z aurignacienu, přechodných a datovaných industrií je ale poskrovnu (Hohle Fels AH II: BOLUS 2010) a vesměs je lze vyložit kontaminací vrstev. Jak ukazují data okolo 27 tisíc let z Albendorfu v Rakousku a z Breitenbachu v Sasku-Anhaltsku (JÖRIS et al. 2010), po několika tisíciletí přežíval vedle gravettieniu ještě typický aurignacien, a to prakticky na stejném území. Na Moravě naznačují některé gravettienské soubory určité vztahy k szeletieniu (Předmostí, Mladeč III – Třesín), jiné k aurignacienu. Starobylá industrie s prvky všech tří zmíněných kultur se v roce 1936 našla

v podloží hlavní kulturní vrstvy ve střední části dolnověstonické stanice, nebyla však odlišena a přesně popsána (OLIVA 2014b). Je zajímavé, že v nejstarší gravettienské industrii z Willendorfu II i v některých starších industriích z Dolních Věstonic II (plocha Ca, ohniště 1 a plocha Cb, celky 2–3, okolo 27 tis. let) se náhle vyskytuje spousta drobných čepelek a hrůtků s otupeným bokem a ojediněle i geometrické mikrolity.

Mimořádně vyspělá skupina gravettienu se v dalším průběhu rozvinula na Moravě a podle velkého sídliště u Pavlova ji H. Delporte r. 1960 nazval pavloviem. V síti říčních úvalů s možností snadné orientace vytvořili pavlovienci bohatý kulturní systém, založený hlavně na vnějších vztazích a proto snadno zranitelný. Vlastní pavloviem se objevuje před 27 a vyznívá před nějakými 24 tisíci lety, tedy mezi 30 a 27 tisíci v kalendářních letech. Z dnes již nežijících badatelů se o jeho poznání zasloužili zejména Martin Kříž, Karel Jaroslav Maška, Karel Absolon a Bohuslav Klíma.

Štípaná industrie se vyznačuje úzkými hroty s otupeným bokem (tzv. gravettami), strmě retušovanými čepelkami, převahou rydel nad škrabadly a výrobou úzkých přírýchých čepelí z vyspělých hranolových jader (obr. 30). Oproti aurignacienu se čepele poněkud častěji odrazely ze dvou protilehlých podstav, což umožňovalo docílit polotovarů přímějšího profilu a průběžně odstraňovat schůdky po zalomených čepelích na těžní

Obr. 30. Typologie gravettienu:
 1–2 hroty typu la Gravette
 (příp. des Vachons), 3 hrot typu Milovice,
 4 pilka, 5 hrot typu Pavlov,
 6 kombinace škrabadlo-dlátka,
 7–8 dlátka (kostěnkovské nože),
 9 kombinace škrabadla s rydlem na lomu,
 10 kombinované rydlo (klínové a hranové).
 1–3, 5 Milovice I/G, 4 Dolní Věstonice I,
 6–8 Předmostí I, 9–10 Spytihněv I.

ploše jádra. Početnější než dvoupodstavová jádra jsou však vždy kusy se změněnou orientací těžby, na nichž byla po znehodnocení původní těžní plochy započato s těžbou z jiné strany jádra. Typická je i těžba čepelek z hran tlustých úštěpů, častá hlavně v Dolních Věstonicích I.

V pavlovienu se značně urychluje výroba předmětů z kostí, parohů a mamutoviny, které slouží jako zbraně (hroty kruhového průřezu z napřímených klů), nástroje (hladidla, lopatky, kyje, šídla) a stavební články (ploché mamutí kosti s otvory).

Podle nedávných poznatků amerických badatelů se v pavlovienu dokonce tkaly látky, a to kupodivu pouze ty nejjemnější (ADOVASIO et al. 1996). První otisky látek byly zjištěny na keramických hrudkách z Pavlova, další v Dolních Věstonicích I. Na velkých pavlovienských sídlištích došlo i k objevu keramiky, využívané ovšem jen k vytváření figurek zvířat a lidí (SVOBODA 2011; OLIVA 2015a). Kromě plastiky se v pavlovienu rozvíjejí i geometrické rytiny s velmi pokročilými vzory. Syntéza obou žánrů se vyskytuje velmi vzácně, stejně jako figurální rytiny.

Gravettien vznikl v klimaticky poměrně rozkolísaném období sklonku OIS 3, takže jeho výbavu a subsistenční strategii lze stěží vysvětlit jako adaptaci na studené periglaciální podnebí. Tou se stal leda až dodatečně, když se v jeho průběhu klima ochladilo a za větrných bouří ukládala spraš. Její sedimentace vyvrcholila o několik tisíc let později, kdy pokryla zbytky gravettských sídlišť až několikametrovými nánosy (obr. 31). Zdá se však, že toto období nebylo tak jednotvárné a studené, jak by odpovídalo vžité představě doby ledové. Vzhledem k nedostatku výparu a srážek byla sněhová pokrývka spíše výjimkou, takže krajinu bychom mohli přirovnat k vyšším partiím Krkonoš nebo ještě

Obr. 31. Tzv. chýši kouzelníka z Dolních Věstonic I pokrývá mocná vrstva mladowürmské spraše (KLÍMA 1963a).

lépe k Sajanskému pohoří na jižní Sibiři, kde žijí dokonce i sobi (POKORNÝ 2009). Klimatické epizody se střídaly v cyklech dlouhých asi tisíc let (HORÁČEK – POKORNÝ 2006, 237), po nichž se v našich spráších ovšem nedochovalo mnoho stop. Podél řek a na chráněných svazích se rozkládaly jehličnaté lesíky, v příznivějších polohách či dobách se vyskytly i duby a buky. Krajina byla ovšem z větší části bezlesá a její mozaikovitý porost skýtal velmi příznivé prostředí stádům zvěře. Rozbory dřevěných uhlíků (antrakologie) a rostlinných pylů (palynologie) skýtá poněkud příznivější obraz krajiny než rozbor měkkyší fauny (malakozoologie), podle něhož zde převládala subarktická tundra. Pro rekonstrukci životního prostředí mají ovšem větší význam uhlíky (pocházející ze dřeva, přineseného člověkem) než měkkyši, kteří mohli v sedimentech zůstat právě ze studených klimatických výkyvů. Zimy byly jistě velmi drsné, ukončované rychlými nástupy krátkých period poměrně teplého počasí, kdy zmrzlá země roztála, rozbahnila se a stékala po zmrzlém podoží.

V chladnomilné stepní zvířené dominovala stáda mamutů a sobů, běžně se vyskytovali polární zajáci a lední lišky, z ptáků havran a tetřevovití. Je zajímavé, že mezi pozůstatky nejpočetnějších havranů převládaly kosti z křídel vždy výrazně nad kostmi z nohou. (WERTZ et al. 2016). To znamená, že z mnoha ulovených ptáků byla přinesena jen křídla, ať již kvůli peří na střely nebo spíše pro výrobu ozdob. Vzácněji se objevil ovčí tur pižmový, žijící dnes v Grónsku. Vedle chladnomilného rosomáka nebyly ostatní velké šelmy, jako vlk, dhoul (*Cuon alpinus*, východoasijská šelma podobná malému vlku), liška obecná, hyena, lev a medvěd tak vázané na studené klima. Jeskynní medvěd asi už jen dožíval. Ve stepi se pásli koně, zatímco jeleni, pratuři a zubři dávali přednost teplejšímu prostředí a do našich končin zavítali jen zřídka. Samotářsky žijícím srstnatým nosorožcům bylo lépe se vyhnout, ale je zajímavé, že v Dolních Věstonicích I byly tu a tam shromažďovány jeho zuby (OLIVA 2014b, 46–47).

Ne všechny zvířecí kosti z gravettienských stanic představují pozůstatky zvířat lovených z potravních důvodů. Vlci či lišky se lovili jistě především kvůli kožešině, a jejich nepřiliš chutné maso se jedlo asi jen v dobách nouze. Lov zajíců a drobných hlodavců, snad již pomocí dlouhých sítí mohl být záležitostí žen a dětí (SOFFER 1993). Vzhledem k častému výskytu těchto zvířat, vydatně ovšem přispívajících k obohacení všedního jídelníčku, se ženy s dětmi patrně věnovaly lovu častěji než muži. Úkolem mužů byl totiž hlavně prestižnější lov velké zvěře, především sobů a řídicí koní. Vedle toho se na hlavních sídelních aglomeracích praktikoval i vysoce nebezpečný lov mamutů. Skolení jednoho či několika obřích tlustokožců vyžadovalo spolupráci mužů z několika tlup a odehrávalo se jistě jen jednou dvakrát v roce – ovšem po celý rok se lovci nepřestali svým úlovkem vychloubat. Právě v těchto společenských, nikoli potravních důvodech musíme vidět příčinu rychlého rozvoje kultury „lovců mamutů“.

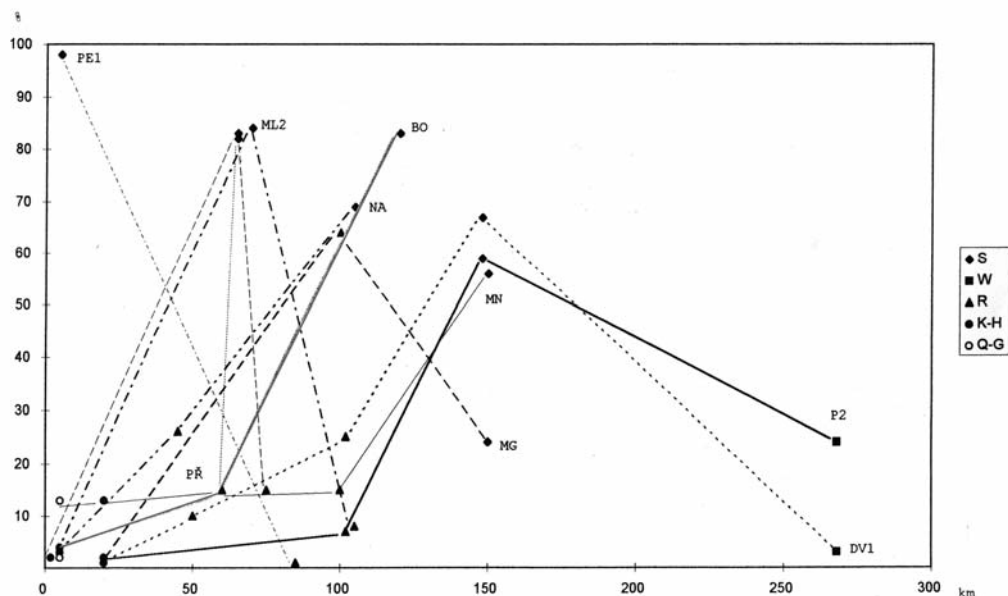
Je ovšem otázkou, jak se mamuti lovili. Určitě to nebylo do zamaskovaných jam, protože do zmrzlé země nešlo dřevěnými a kostěnými nástroji takovou díru vykopat. Velká tábořiště lovců mamutů byla osídlena převážně v zimě, kdy jsou mamuti značně zesláblí; je také známo, že chobotnatci se vážně zraňují během vlastních soubojů. Takového mladšího vysíleného jedince bylo snad možno odlákat od stáda, zahnat do bažiny, znehybnit přeseknutím šlach nebo propíchnutím plíc (jak to dělali afričtí lovci slonů) a postupně dobít. Zmíněné taktice mohlo účinně napomáhat zakládání ohňů, které by

mamuty hnaly určitým směrem. Slony oheň dusí a oslepuje a mamutovi se navíc škvařila srst... Takové ohňové zóny se nacházejí např. nad cihelnou v Dolních Věstonicích, kde se prudké svahy nejvíc přibližují k řece. Na sibiřské stanici Lugovskoj se našel mamutí obratel proražený kamenným hrotem. Přímý doklad lovu mamutů, hrot s vrubem zapíchnutý v žeburu, pochází z Kostěnek na Donu. Nejpádňější bodnou zbraní byla kopí z napřímených klů, dlouhá až 2,5 m, která ovšem v kostech neuvíznou. Kromě toho jistě existovaly dřevěné zbraně se zasazenými čepelkami otupeného boku a možná i s jemnými pilkami, hojnými hlavně v Dolních Věstonicích I a v Pavlově. Na lov menších zvířat byly určeny gravettienské hroty. U Jarošova nad řekou Moravou tyto hroty převládají a v souladu s tím ve fauně převládají tříštěné kosti sobů (55 %), vlků a lišek (ŠKRDLA 2005). I když je obtížné si představit, že by se gravettami dali lovit i mamuti, na stanici u Milovic se jiné zbraně než tyto hroty (navíc neobvykle drobných tvarů) nenašly, a přitom zbytky mamutů tu drtivě převládají (OLIVA a kol. 2009).

Z kožešinové zvěře měly zřejmě nějaké zvláštní postavení lišky, protože jejich kosti se často nacházejí v neobvyklých souvislostech. V Dolních Věstonicích I našel K. Absolon koncentraci zčásti spálených mandibul polárních lišek v popelové vrstvě. Žena z hrobu DV 3 držela v ruce 10 liščích špičáků (KLÍMA 1963a, 151). Provrtané zuby, a to pouze lišek, doprovázejí ostatně všechny primární pavlovienské pohřby (Dolní Věstonice 3, 4, 13–16). Dvě liščí lebky ležely na lidských kostech v Předmostí a několik dalších pod nimi, spolu s mamutí tlapou a spálenými kostmi. Zvláštní bylo i zacházení s mrtvolami vlků. Ze stažené kožešinové zvěře se sice uchovávají větší části těl, ale některé situace takto jednoduše vysvětlit nelze. U první chýše v Pavlově se našlo několik celých opálených koster vlků (KLÍMA 1955), a téměř celé skelety ležely i v okolí tzv. hromadného hrobu v Předmostí. Vedle vlků se v Předmostí vyskytovali už i psi, jak svědčí zkrácené čenichy a klikatkovité zasazení zubů v čelistech (GERMONPRÉ et al. 2012). Rozbor izotopů stroncia ukázal, že na rozdíl od lidí i vlků se psi na místo mamutího masa živili masem bovidů a sobů (BOCHERENS et al. 2015). Držel snad člověk psy bokem pozůstatků mamutů, aby byli o to ostřejší při lovu zvířat střední velikosti? Haldy mamutích kostí se zbytky masa se přitom povalovaly v bezprostředním okolí sídlišť.

Kolektivní lov mamutů v okolí větších řek skýtal příležitost k setkávání lovců z různých končin. Při těchto příležitostech, jež snad můžeme srovnat s „potlaši“ severozápadních indiánů, se z oblasti Slezska přinášel severský pazourek, jenž téměř na všech sídlišťích převládá. Mnohem výběrovější byla distribuce silexu z krakovské jury, který směřoval jen na některé stanice pod Pavlovskými vrchy (hlavně Pavlov II) a do Pomoraví (Jarošov II, Spytihněv I). Velmi vzácný je naproti tomu v Předmostí. Jedinou stanicí, na níž nepřevládají severské silicity, jsou Milovice (sektor I/G) nedaleko Pavlova, kde dominuje karpatský radiolarit. Moravské rohovce využívali pavlovienci jen zřídka, např. v sídelním celku B nad dolnověstonickou cihelnou (KLÍMA 1995). Kromě hrotitých čepelí soubor obsahoval početná rydla na velkých pravidelných čepelích, ražených z nějaké neobvykle kvalitní variety jurského rohovce, pravděpodobně ale ne přímo z Krumlovského lesa. Jeho radiometrické stáří 27 660 tis. let jej klade ještě před vlastní pavlovienci, jehož osobité znaky tu ani nejsou doloženy. Na pavlovienských sídlišťích totiž vždy dominují severské silicity, jež se přinášely v takovém objemu, že se vzrůstající vzdáleností se jejich množství nejen že nezmenšuje, ale ani se s nimi nezachází hospodárněji (obr. 32). Zvlášť přesvěd-

čivě to dokládají nevytěžená jádra a neopracované polotovary ze silicitu z Krakovské jury, donášeného ze vzdálenosti 270 km (vzdušnou čarou) na stanici Pavlov II. Nevyužitě úštěpy s kůrou se vyskytují i na blízké sídelní jednotce Pavlov VI (POLANSKÁ 2015). Daleký transport těchto kvalitních a pěkných materiálů by mohl být zajišťován skupinami lovců ze severoevropské roviny, přicházejících na velké lovy mamutů (OLIVA 2007a, 144–150). Sídliště, současná s moravským pavloviem, jsou ovšem v Polsku stále jen ojedinělá (WILCZYŃSKI 2015). Transport neupraveného, tedy neodlehčeného materiálu je v paleolitu velmi neobvyklý a musel vyplývat z požadavků jeho příjemců – patrně se nechtěli připravit o možnost práce s celými hlízkami. Že při výrobě štípané industrie nešlo jen o „užitečná ostří“ je zjevné už z její nadprodukce a z preferování importovaných surovin. Kdyby si pro surovinu přicházeli jihomoravští pavlovienci sami, pracovali by s ní už u zdrojů a důvod transportu neodlehčených kusů by odpadl. Jestliže surovinu nepřinášeli gravettineci z dnešního Polska, musely by to být skupiny nějakých méně usdlých lidí, přecházejících periodicky z jednoho regionu do druhého. Kdyby transport tohoto silicitu probíhal jakýmsi neadresným šířením „down the line“ (RENFREW 1969), mělo by jej být podstatně víc v Předmostí na jižním konci preferované komunikace Moravskou bránou než na jižní Moravě. Opak je však pravdou. Na některých sídlištích se hojně vyskytují i radiolarity z Bílých Karpat, vzdor mizivému pavlovienskému osídlení v jejich okolí, a to opět v málo upravené podobě. Většinou se soustřeďují jen v některých sektorech, kde lze z jader a úštěpů zpětně skládat celé výrobní sekvence. Středoslovenský či maďarský limnosilicit je znám jen ze sídliště u Milovic (sektor G) a z Pavlova VI.

Obr. 32. Podíly jednotlivých surovin mezi retušovanými nástroji podle vzdálenosti od zdrojů. S eratické silicity (pazourky apod.), W silicity krakovsko-čenstochovské jury, R radiolarity, K-H různé moravské rohovce, Q-G hrubé místní horniny. P2 Pavlov II, DV1 Dolní Věstonice I – skládka, NA Napajedla I, BO Boršice I, PŘ Předmostí I, ML Mladeč III-Plavatisko, PE1 Petřkovice I.

V Milovicích I/G se objevil i úštěpek východoslovenského obsidiánu a maďarského radiolaritu.

Téměř všechna pavlovienská sídliště se nacházejí na místech s dobrým výhledem na okolí větších řek, především Dyje (obr. 34), Bečvy a Moravy. Vedl k tomu zřejmě zájem o lov mamutů, žijících hlavně v okolí říčních úvalů, a potřeba komunikace mezi skupinami, nezbytné při organizaci kolektivních lovů. Proto také u nás nedocházelo k osidlování jeskyň, ležících v odlehlých krasových oblastech. Orientaci v krajině nepochybně napomáhaly nápadné skalnaté kopce jako Pálava (jejíž silueta navíc připomíná mamutí hřbet: obr. 33) a dnes již odtěžená skaliska v Předmostí u Přerova. Na svahy

Obr. 33. Hřbet Pálavy z Pouzdřanské stepi (kolem 1925). Pavlovienská sídliště jsou pod levým (sv.) svahem.

Obr. 34. Mapa paleolitických lokalit pod sv. svahy Pálavy. DV IIIb možná aurignacien, jinak gravettien-pavlovien. Tok Dyje pod svahem zanikl v současné přehradě.

říčních údolí se přitom soustřeďují jak velká dlouhodobá sídliště, tak malé stanice, u nichž by bylo možno eventuelně předpokládat specializovanou funkci. Čtyři pětiny gravettienských stanic leží mezi vrstevnicemi 200 a 250 m (OLIVA 1998). Nejvýznamnější aglomerace se rozkládají v místech kde se svahy kopců blíží k řece a zužují tak průchod stádům zvěře. Pokud se týká sklonu nálezové plochy ke světovým stranám, jsou nejčastěji zastoupeny orientace k sv. a V (vždy 19 %). Do kvadrantu S-V je skloněna téměř polovina nálezových ploch, do V-J úseku třetina, do kvadrantu J-Z sedmina a k Z-S přibližně pětina, přičemž všechny čtyři stanice z tohoto kvadrantu leží pod Pálavou. 16 z 21 lokalit skloněných do sv. kvadrantu patří mezi stabilní sídliště. Sklon lokalit do nejvíce osluněné orientace jv.-jz. je podstatně řidší (10, tj. cca 1/7) než sklon k nejméně osluněnému směru sv.-sz. (24). Zmíněná disproporce je ještě výraznější v případě bohatších stanic (kategorie A+B dle OLIVA 1998): jv.-jz. 3, tj. 7 %, sv.-sz. 10, tj. skoro polovina. Do uvedených podílů je započtena i čtvrtina lokalit na neskloněném povrchu, z toho jen dvě ze skupiny A+B. Zjištěná situace je zcela anomální, a to tím spíše, že právě u centrálních sídlišť se předpokládá zimní osídlení, kdy je orientace směrem k jihu nejvýhodnější: slunce v zimě stojí nejnižší, takže vzniká největší rozdíl mezi osluněním svahů různých orientací, přičemž jižní svah přijímá dvaapůlkrát více tepla než severní svah (SOFFER 1985, 236). Převládající expozice paleolitických stanic k jihu je proto téměř obecným pravidlem (srov. WHITE 1986, 134; SOFFER 1985, 236; VENCL 1995, 241; méně výrazně v moravském středním paleolitu: OLIVA 1991a, 55 a ne v aurignacienu: OLIVA 1987b, 101). Při interpretaci tohoto jevu dlužno zaznamenat, že nejvíce expozic k S a sv. se vyskytuje pod Pavlovskými kopci, a k V v Napajedelské bráně v Pomoraví. Jde o stanice v místech, kde se svahy nejvíce přibližují k řece a kam byl směřován tah zvěře. Výhoda intenzivnějšího oslunění k jihu skloněné plochy tedy zjevně ustoupila primární důležitosti širokého výhledu do údolí.

Bohaté místní zdroje potravy a široké společenské kontakty umožňovaly zakládání dlouhodobých sídlišť se stabilními chýšemi, které mohly být obývány po celý rok alespoň částí skupiny. Množství úlovků kožešinové zvěře, rozbor přírůstků zubní skloviny, letokruhů na zbytcích dřeva a stopy řezání zmrzlého materiálu na ostrích kamenných nástrojů napovídají, že gravettienská populace se na tato ústřední sídliště soustřeďovala hlavně v zimě, kdy bylo také nejsnadnější lovit zesláblé mamuty.

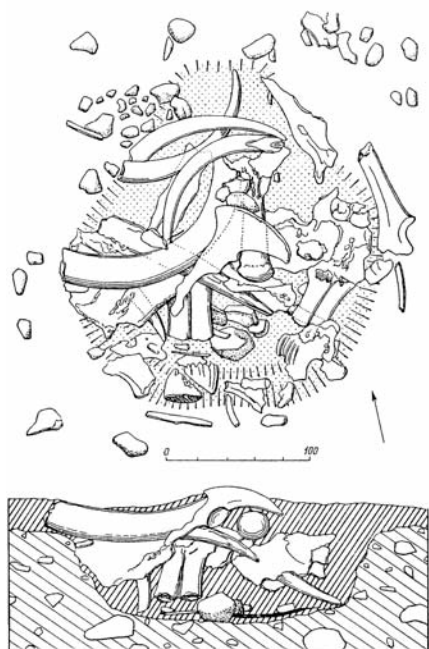
Stopy vlastních obydlí jsou však vzácné a nejednoznačné. Archeologové je obvykle spatřují v místech větších koncentrací artefaktů, protože zimní činnosti se zpravidla odehrávaly v chráněném vnitřním prostoru (takto byl vymezen např. objekt na stanici Spytihněv-Duchonce u řeky Moravy v Napajedelské bráně). Uvedené vodítko ovšem nebývá zcela spolehlivé. Půdorys rozsáhlého „přístřešku“ s ženským hrobem v Dolních Věstonicích I byl vymezen na podkladě soustředění ohnišť a štípané industrie (KLÍMA 1963a, 105 sq.). Podobně bohatá kulturní vrstva však pokračovala i proti svahu do sektoru, zkoumaného r. 1924 K. Absolonem (obr. 37). Podstatně věrohodnější strukturu odkryl B. Klíma u vodní rýhy nad horní částí dolnověstonické stanice: interpretoval ji jako chýši s mohutnou pecí, vymezenou valem z hlíny a kostí (KLÍMA 1963a, 122 sq.). Nedaleko ní se nacházela poloha popela a do ruda propálené spraše, považovaná za krb, od jehož topeniště se rozbíhaly dva kanálky (KLÍMA 1983a, 61–63). Pecovitou klenbu nad oběma ohništi zpochybňuje J. SVOBODA (2011, 148–149), který propálenou hlínu

nad uhlíky považuje za přetaženou svahovým pohybem. Protože se podobná struktura vyskytla i v Milovicích I, a to v sektoru G na temeni hřebítka (obr. 124), soudím, že k takovým jevům docházelo spíše nahazováním spráše na řezavou masu uhlíků. Střed „sídlíště v horní části“ klasické věstonické stanice tvořilo mohutné ohniště o rozměrech 13×5 m, dosahující až 80 cm mocnosti. I zde vrstvu uhlíků překrývala poloha do ruda propálené spráše. Právě v horní části zmíněné polohy uhlíků zde byla dne 13. 7. 1925 dělníkem Josefem Seidlem nalezena rozlomená soška Věstonické Venuše (ABSOLON 1938b, 17–18). Dva metry jižněji ji následovala podlouhlá rohatá plastika, tzv. sovička. Obě polohy obsahovaly stovky kamenných nástrojů a jader, přičemž ty z propálené vrstvy (381 ks) byly zcela rozpraskané žárem. Jednalo se přitom o vybrané kusy, žádný výrobní odpad. Možná že šlo o akt záměrného ničení předmětů, známého např. z kompetitivních (soutěživě nerovnostářských) společností severozápadních indiánů. Dvě zahloubená ohniště v komplexu drobných tábořišť lokality Dolní Věstonice II a v Pavlově VI (SVOBODA ed. 1991; 2011, 262–263) byla obklopena varnými jamkami, v nichž se zřejmě ohřívala potrava a nápoje. Podobné ohniště však bylo zdokumentováno ve střední části lokality Dolní Věstonice I r. 1942 (Bohmers in OLIVA 2014b, 199–202). Chýše s nosnými konstrukcemi stěn z mamutích kostí z moravského gravettienu neznáme. V Milovicích byly mamutí kosti využity jen nahodile k obložení, příp. zatížení stěn z kůží (OLIVA et al. 2009). Tato chýše je ale o 10 tisíc let starší než podobné konstrukce z Ukrajiny.

V Pavlově I se okolo ohniště v 1. objektu nacházela hliněná lavice s několika velkými mamutími kostmi, hlavně lebkami (obr. 138; KLÍMA 1955). Ve střední části lokality byl prozkoumán nejvýrazněji zahloubený objekt, vyplněný mamutími kostmi (obr. 35). Obsahoval též početnou štípanou industrii, 10 zlomků hrotů a jiné předměty z mamutoviny, a modelované hrudky pálené hlíny. Nahoře jamku označovala sobí lebka (KLÍMA 1977a). Praktický účel takových jam, které jsou pro obývání příliš malé, není jasný. Hojně se objevují kolem chýší v ukrajinském epigravettienu a vždy bývají přeplněny mamutími kostmi a kamennými nástroji; často se v nich vyskytují i ozdoby a červené barvivo. Obvykle předpokládaná funkce spíše na maso není naproti tomu doložena žádným odpovídajícím archeologickým nálezem (OLIVA et al. 2009, 284–285).

Na sídlištích u Milovic (I a IV), Dolních Věstonic a Předmostí se rozkládaly velké depozice mamutích kostí (obr. 123). Obrovské množství mamutích kostí byly již v 19. století hlášeny z nyní suchého údolí, v němž dnes leží obec Milovice. Když se tu v roce 2009 propadla silnice u kostela, vnikli archeologové do kaverny vymleté vodou a odspodu zkoumali kulturní vrstvy s množstvím kostí a klů (SVOBODA ed. 2011, 263–264 s lit.). Ať byl důvod hromadění kostí na sídlištích jakýkoli, dokazovaly tyto skládky loveckou zdatnost tlupy. Rozhodně se přitom nejednalo o pouhý kuchyňský odpad nebo zásobárnu surovin. Vyskytuje se tu příliš mnoho velkých a těžkých kostí, které se nijak nevyužívaly (spodní čelisti, lebky, pánve, lopatky), a vedle nich i množství izolovaných stoliček a klů. Na velké skládce u sídlíště Dolní Věstonice I (obr. 36) je největší počet mamutů zastoupen právě mandibulami (48 jedinců), následují atlasy (39), žebra a ulny (38), lopatky a pánve (37), stoličky (18 až 35) a kly (34 jedinců), přičemž nepočtenější kosti z výzkumů v l. 1949–50 jsou uvedeny jen odhadem, protože byly ponechány v zemi (KLÍMA 1969a, tab. I). V akumulacích 6 až 8, odkrytých K. Absolonem přímo na ploše

sídlíště (OLIVA 2014b, 61–71) převládají nemasové kosti (lopatky, pánve, stoličky) nepoměrně nad kostmi, jež se na sídlíště mohly dostat s masem (obratle, žebra, tlapy). Také na ploše G v Milovicích jsou nejvíce zastoupeny mandibuly, lopatky a pánve. Bezpochyby by k nim patřily i lebky, které jsme vzhledem k jejich zlomkovitosti ne vždy vyzvedli. Ještě výraznějších jevů si povšimli badatelé na sklonku 19. století v Předmostí. Již při prvních vykopávkách severně od Skalky zaznamenal Jindřich Wankel tříděné hromady mamutích kostí. Jednou to bylo 50 stoliček, jindy kly, dlouhé kosti nebo lebky. Podobné skupiny mamutích klů objevil r. 1883 i K. J. Maška. V srpnu 1893 jmenovaný badatel odkryl řadu čtyř mamutích lebek, obklopenou okrem a kusy vlčích skeletů. Poněkud přesněji dokumentoval podobné situace Martin KRÍŽ (1903). V nejsevernější jámě západně od Maškova sektoru (obr. 147) se nacházela dvě velká ohniště a mezi nimi kupa mamutích kostí, z nichž čtyři lopatky stály na kloubních jamkách a tvořily jakýsi jehlan. Obrovská, 1,5 m vysoká hromada mamutích kostí se objevila ve čtverci IV, v jehož sz. části se u zahloubeného ohniště našla lidská mandibula. V průkopu narazil Kríž na téměř úplné pozůstatky mladého mamuta (s výjimkou několika obratlů a roztahaných žeber), rozdělené na dvě kupy okolo ohniště. Krížovy sondy také ukázaly, že mamutí kosti se nacházely po celém návrší okolo obou skalisek. V Dolních Věstonicích odhalil K. Absolon mezi hromadami mamutích kostí dvě koncentrace artefaktů z radiolaritu, tříděné podle barvy nerostu. Z deníkových záznamů se dovídáme, že nejhustší seskupení kostí v S části horní stanice, z nichž skupina VIII obsahovala 11 mamutích

Obr. 35. Jamka s uloženými kostmi a jinými předměty ze středu lokality Pavlov I (KLÍMA 1977a).

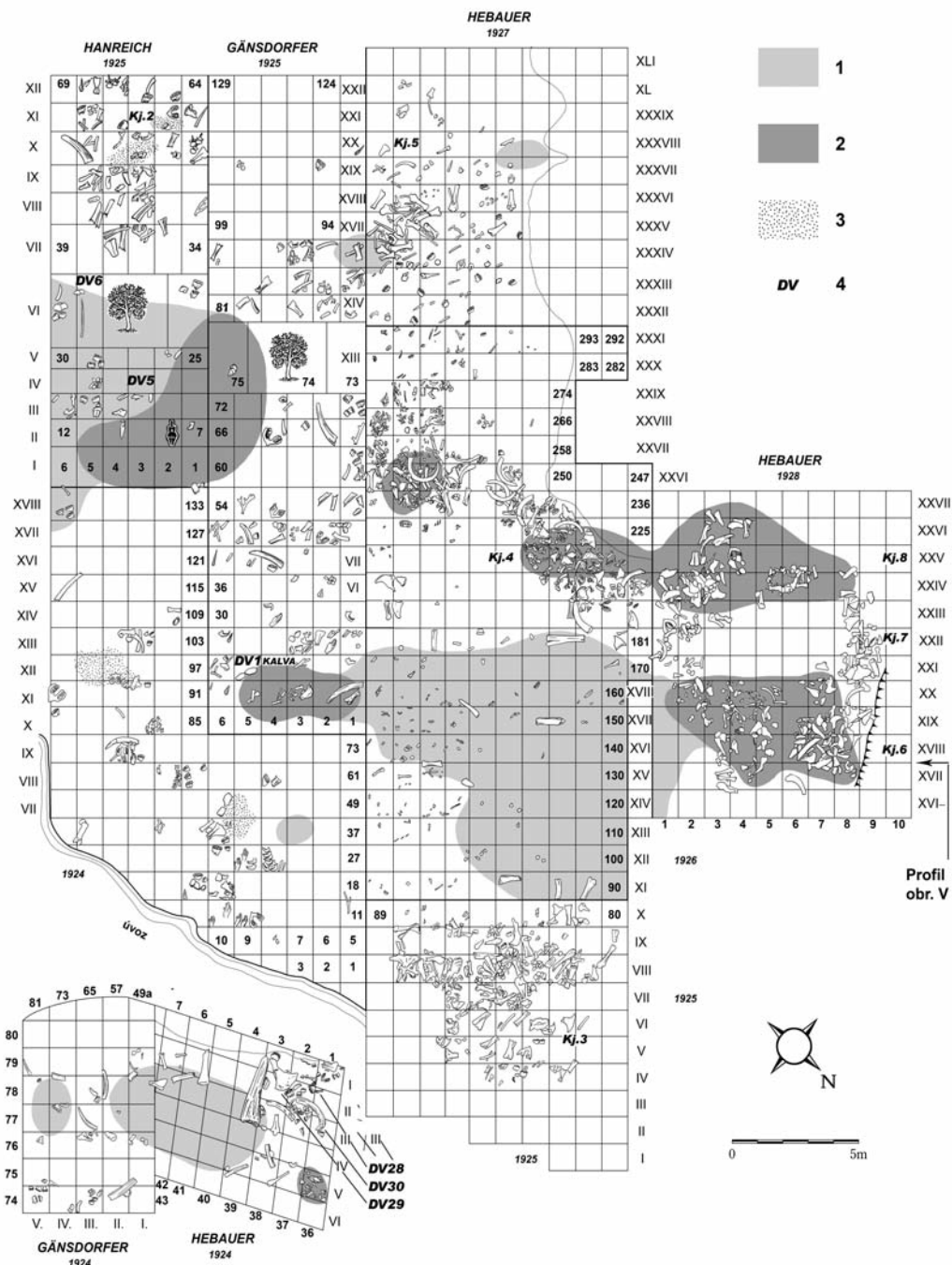

Obr. 36. Dolní Věstonice I, průkop velkou akumulací mamutích kostí u horního sídlíště (KLÍMA 1963a).

lebek, spočívalo na intenzivně propálených plochách, a částečně spálené byly i samotné kosti (OLIVA 2014b). Podobně tomu bylo v středu akumulace IV, kterou Absolon nazýval velkým *kjökkenmøddingem*. Rozsáhlé propálené plochy pod kalcinovanými kostmi naznačují, že zde docházelo k pálení celých hromad kostí, patrně v souvislosti s velkými lovy za účasti spřátelených skupin lovců (obr. 37). Největší koncentrace kostí lemovala sídliště z jv. strany, kde ji prozkoumal B. KLÍMA (1969a). Vyplňovala bahnitou rýhu, která ale asi v době lovců mamutů neexistovala, protože částečně překrývala ohniště a dílnu s radiolaritovou industrií.

Tyto záhadné depozice připomínají spíše shromažďování kostí prestižní lovné zvěře z reprezentačních a transcendentálních důvodů. Z etnologických pramenů víme, že lovci kosti pálili nebo je věšeli na stromy, kupili na hromady, ukládali do bažin apod. z důvodu usmíření jakéhosi ochranného ducha – tzv. „pána zvěře“. Pravekému lovcovi byla zvěř partnerem, nikoli pouhou kořistí. Ve vysoce kompetitivní společnosti lovců mamutů se každodenní život prokládal slavnostmi a rituály, jejichž významnou součástí mohlo být i deponování co nejširšího výběru kostí z úlovku. Archeozoologové však tyto skutečnosti houževnatě ignorují, nepochybně i proto, že různé pro nás iracionální důvody by vnesly zmatek do jejich „exaktního“ počítání ulovených jedinců a jejich věkových profilů. Na přinášení mamutích kostí i ze vzdálenějších lovišť a přirozených nahromaděnin v řekách upozorňuje A. CHUBUR (2014).

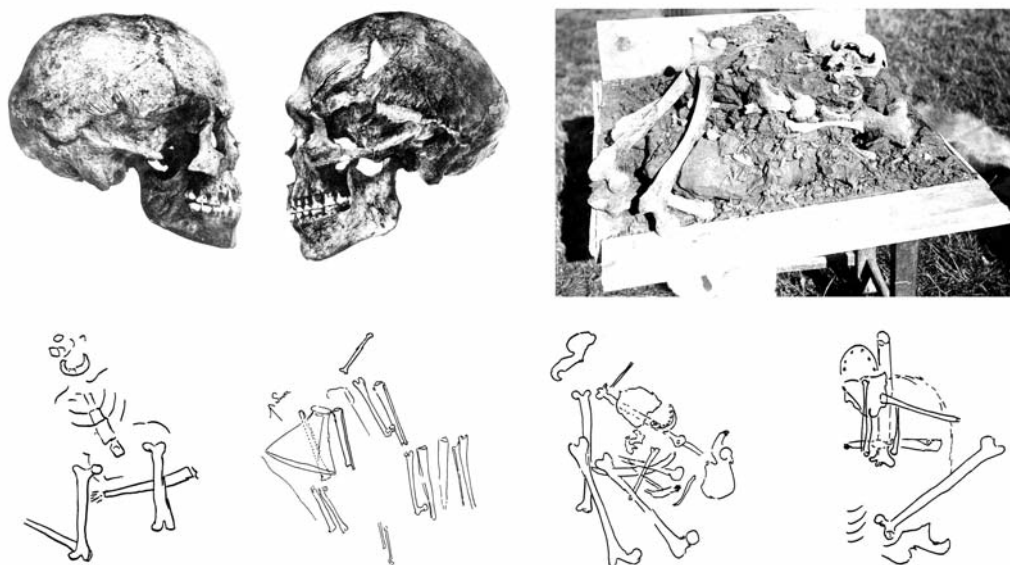
O využití velkých kostí v pohřebních obřadech svědčí pavlovienské pohřby na Moravě (Dolní Věstonice I/3, 4, Pavlov 1, Brno 2, sekundární depozice kostí v Předmostí, souhrnně OLIVA 2001). „Náhrobní“ lopatky z Dolních Věstonic, Pavlova i Předmostí byly pořezané nepravidelnými rýhami, s nimiž se na jiných lopatkách neseťkáváme. Také dvojité hrob novorozenců ve vaku s okrem na lokalitě Krems-Wachtberg překrývala mamutí lopatka, podepřená kusem klu. Bylo-li v těchto loveckých společnostech zacházení se zvířecími a lidskými kostmi podobné, pak musíme přiznat, že o těch druhých se nám dochovalo podstatně méně dokladů. Popsaným akumulacím mamutích kostí se podobá pouze depozice vybraných lidských pozůstatků (obr. 38), vesměs lebečních částí, mandibul, dlouhých kostí a kusů páteří, v mělké jámě na klasickém velkosídlišti u Předmostí (MAŠKA 1895; OLIVA 2001a; VELEMÍNSKÁ – BRŮŽEK eds. 2008). Vzdor tradičnímu názoru o „masovém hrobu“, v paleolitu neznámém, svědčí tato depozice a celková vzácnost lidských pozůstatků o tom, že původně byli nebožtíci ukládáni na zem nebo do korun stromů, možná i mimo prostor sídliště, a většina jejich kostí zmizela. Předmostecká jáma uchovávala jen kosti vyššího symbolického statusu z asi 18 lidí. Hroby, jak je chápe naše evropská tradice, tedy ukládání celých těl do země (inhumace), byly v celém paleolitu i v gravettieniu výjimečné, avšak nejhojnější právě v pavlovienu, na sídlišti lovců mamutů na Donu a v ligurských jeskyních (Grimaldi). Souvisely patrně se vztahem k určitým preferovaným místům a vyznačovaly vztah k území v niternější rovině než nadzemní pohřby, neboť o podzemních hrobech svých předků věděli jen příslušníci vlastní skupiny. Lze si představit, že zakopané pozůstatky nějakého významného jedince poutaly seminomádské skupiny k lokalitě, důležité z hlediska ekonomického (dobré loviště) i symbolického. Současné mohly pro skupinu uchovávat nějaké oceňované (magické?) vlastnosti pohřbeného. Vzhledem k tomu, že dochované kostry se vyznačují četnými tělesnými vadami (TRINKAUS 2015), není pravděpodobné, že by v pří-

Obr. 37. Akumulace kostí, ohňové zóny a antropologické nálezy na horním sídlišti v Dol. Věstonicích I, výzkumy K. Absolona. 1 popelovité zóny, 2 ohniště s propálenou spráží, 3 okrové skvrny, 4 antropologické nálezy. Kj. Absolonom číslované depozice mamutích kostí, vlevo ohniště s Věstonickou Venuší. Vlevo chybí prozkoumaná plocha na poli Filipově.

padě vzácných pohřbů do země šlo především o uctívání předků. Žádný z těchto hrobů se nadto nevyznačuje milodary, které by zesnulého symbolizovaly např. jako vynikajícího lovce či výrobce nástrojů. Funerální mobiliář vždy směřuje spíše do spirituální sféry, což asi souvisí i s neutěšeným zdravotním stavem nebožtíků. Takoví poznamenaní lidé, s významným postavením v rituálech, byli pohřbíváni do země patrně proto, aby se se svými magickými schopnostmi uchovali „na věčné časy“ právě na místech, které skupina často nebo po delší dobu obývala.

Nelze přehlédnout ani zvláštní aranžmá některých z těchto hrobů. Hrob tří mladých lidí z Dolních Věstonic II byl obklopen spálenými kusy dřeva (obr. 100). Zda muž vlevo (13) zahynul vpichem dřevce do pánve a muž na opačné straně (14) ranou do týla, jak se domnívá B. KLÍMA (1995), je otevřenou otázkou, ale v každém případě všichni pohřbení odešli z tohoto světa současně. Příčinou zvláštního „scénického“ uložení pohřbené trojice mohly být vztahy obou mužů k prostřednímu patologickému jedinci neurčitého pohlaví (DV 15), kterého teprve po zjištění genetického karyotypu XY bylo možno zařadit rovněž mezi muže. Náleží stejnému haplotypu jako muž DV 14, který mohl být jeho sourozencem (informace SVOBODA 2016b, 5). Zajímavé je, že tento muž se od prostředního hermafrodita odvrací, ale má s ním za zády propletené ruce. Stydka krajina podivného mladíka je zvýrazněna okrovou skvrnou a byl u ní nalezen pazourkový nůž a několik ostrých odštěpků. Osoby s nevyjasněným pohlavím se v některých archaických společnostech těší zvláštní pozornosti a často se z nich stávají transsexuální šamani. Všichni tři zesnulé měli hlavy pomazané směsí okru a bláta, a oba krajní muži navíc čelenky z provrtaných liščích zubů a třetihorních mušlíček. Nedaleko na západním svahu prozkoumal J. Svoboda hrob staršího muže (DV 16), který ležel u ohniště, vylo-

Obr. 38. Nahoře ženská lebka PŘ 4, mužská lebka PŘ 3 a kosti muže PŘ 9 (?), odebrané in situ z tzv. hromadného hrobu v Předmostí I. Dole skupinky vybraných lidských kostí dle deníku K. J. Mašky. K později sestaveným „jedincům“ byly přiřčeny až druhotně a pouze hypoteticky B. Klímou.

ženého kameny (SVOBODA – VLČEK 1991). U levého lokte a u pánve se našly celkem tři provrtané liščí špičáky. Pohřeb asi čtyřicetileté ženy z lokality Dolní Věstonice I (obr. 39) byl překryt dvěma mamutími lopatkami a pánví (KLÍMA 1963a). V pravé dlani žena držela desítku neprovrtaných liščích špičáků a v blízkosti levé ruky spočívalo několik kůstek z tlapy a část pánve polární lišky. Kostí končetin leží tak blízko u sebe, že v době pohřbu už asi nebyly obaleny přiměřenou vrstvou masa. Nelze vyloučit, že jde o tzv. odložený pohřeb, s nímž se vyčkalo, až např. sejde sníh a rozmrzne země. Výrazně asymetrická tvář pohřbené ženy byla asi následkem zranění v dětském věku (obr. 99). Ve věku 9–12 let dívka někdo přerazil kloubní výběžek na čelisti, a během růstu se pak vyvíjel kloub náhradní, avšak kratší, což ovlivnilo stavbu obličeje (RAMBA 1988). Také pozůstatky dospělého muže z Pavlova I překrývaly mamutí kosti (KLÍMA 1959a). Lebka (bez obličejové části) ležela pod mamutí stoličkou a dlouhé kosti končetin spočívaly pod lopatkou, přičemž femury byly oproti lebce obrácené dolními konci.

*Obr. 39. Dolní Věstonice I.
Pod krytem z plochých
mamutích kostí vystupuje
vysádrovaná lebka
z ženského hrobu DV 3.*

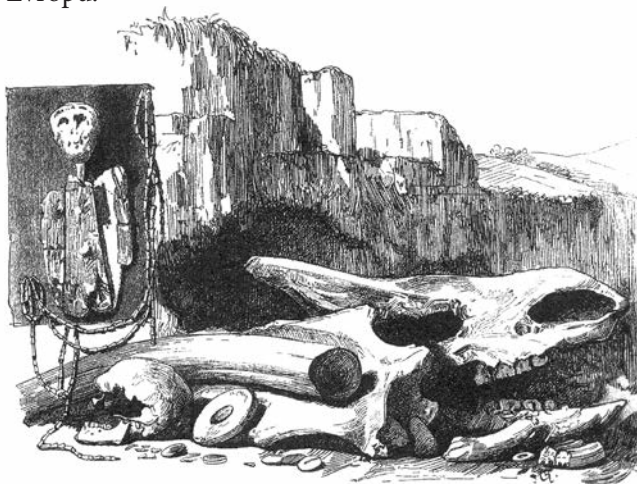

Nejhlubší pohled do duchovního světa lovců mamutů dovoluje mužský hrob Brno 2 z Francouzské ulice, objevený žel již roku 1891 (MAKOWSKY 1892; JELÍNEK – PELÍSEK – VALOCH 1959; OLIVA 1996a). Kostí a artefakty datované na $23\,680 \pm 200$ nekal. let ležely v písčitém sedimentu na hladině říční terasy pod 4,5 metry spráše. Pod 1 m dlouhým klem ležela celá mamutí lopatka a vedle ní mužská lebka s dalšími lidskými kostmi (obr. 40). Z rudě zbarveného sedimentu v okolí lebky vysbíral Makowsky na 600 dentálií, dále tu ležela až metr dlouhá žebra nosorožce, opracované terčíky (obr. 94) z různých surovin a mužská plastika. Již předtím byla vyzvednuta celá lebka nosorožce, mamutí kly, červeně zbarvené kosti, část terčíků, dvě kamenná mezikruží a palička ze sobího parohu. Žádnému z příložených předmětů nelze přisoudit praktickou nebo ozdobnou funkci. Zcela chybí štípaná i běžná kostěná industrie a v okolí, prozkoumaném do vzdálenosti dvou metrů od nálezů, se nenašly žádné uhlíky z případných ohnišť. Hrob – nebo možná depozice rituálních rekvizit, k nimž patřily i pozůstatky výjimečného

jedince – tedy ležel na říční terase zcela osamoceně. Dvě kamenná mezikruží připomínají kovové disky sibiřských šamanů, skrývající složitou kosmologickou symboliku. Pečlivě opracované terčíky z různých surovin (slonovina, mamutí stolička, kost, rudý limonit, jílovec) jistě nesloužily jako ozdoba, protože jim chybí možnost upevnění či zavěšení. Také jemné husté zářezy na okrajích předmětů z mamutoviny jsou nezastvěnému zraku sotva viditelné. Jejich okrouhlé tvary s hlubokými rýhami pravděpodobně symbolizovaly kosmologické jevy a pohlavní znaky. Jde zřejmě o rekvizity nějakých magických obřadů. Nejznámější součástí výbavy byla mužská soška v podobě loutky, vyřezaná z mamutího klu. Podobné plastiky bývají šamanskými rekvizitami k „lapání duchů“ apod. Opracovaný sobí paroh by v dané souvislosti mohl sloužit jako palička na buben. Skoro všechny kosti pohřbeného muže vykazovaly stopy bolestivého zánětu periostu, lidově zvaného „kostižer“ (obr. 93). Víme, že důležitou složkou psychické průpravy sibiřských šamanů bylo právě překonávání bolesti. Zesnulého na onen svět provázel bohatý výběr kostí největších zvířat té doby – mamutů a srstnatých nosorožců.

O jakých náboženských představách paleolitické pohřby vypovídají, je těžké odhadnout. Možná, že počátky ritualizované péče o tělesnou schránku zesnulých lze spojit s představou nesmrtelné duše. Z tohoto hlediska jsou sekundární pohřby důležitější než primární. Primární pohřby zpravidla jen uchovávají tělesnou schránku do doby jejího druhotného uložení, jímž teprve nebožtík vstupuje mezi předky a jeho duše odchází z tohoto světa (KANDERT 2010, 38).

Doklady umělecké kreativity, v aurignacienu ojedinělé a vzájemně zcela izolované, se v gravettieniu rozšiřují a vyskytují se ve většině oblastí, osídlených tvůrci této kultury. Zmíněný proces nepochybně souvisí se zvýšenou potřebou symbolické komunikace, jejíž součástí je i zobecnění importů vzhledných kamenných surovin. Ve starší a střední fázi gravettieniu (kam spadá i náš pavlovien) se předměty mobilního umění vyskytují na většině ústředních sídlišť i na řadě menších stanic. I uvnitř gravettienského světa však lze pozorovat makroregionální rozdíly: nástěnné jeskynní malby a rytiny se souvisle vyskytují pouze v západní Evropě, resp. jen v severním Španělsku a jižní Francii, naproti tomu geometrické abstraktní rytiny na kostech jsou typické spíše pro střední a východní Evropu.

Obr. 40. Makowského kresba inventáře hrobu Brno 2 (Francouzská ulice) s mužskou soškou, šamanskými kruhy a terčíky, dentáliemi, kly, mamutí lopatkou, koňskými zuby a lebkou nosorožce.

Sjednocující článek, rozšířený nejen v Evropě, ale zasahující i na Sibiř, představují sošky vesměs nahých žen, zvané venuše (obr. 41 a 140). Objašňováním jejich významu se zabývali již mnohé generace badatelů. Na rozdíl od jeskynních maleb se venuše vyskytují jen v jedné paleolitické civilizaci, v níž mají řadu shodných znaků, takže asi vycházejí z jedné obecně rozšířené ideje.

Vše, co je na ženách erotické, může samozřejmě symbolizovat i plodnost. Je to ovšem pouze tím, že orgány, na něž se soustřeďuje libido, jsou tytéž, z nichž vychází a udržuje se život novorozence. Souvislost plození s předchozím sexuálním prožitkem si totiž mnoho přírodních národů neuvědomuje. Současně ovšem platí, že ne vše co souvisí s plozením (např. znaky pokročilého těhotenství) působí i eroticky. Právě tak tyto znaky, byť i jednoznačně vyjádřené, nemusí souviset s jejich kultem. Nemálo venuší vykazuje zjevné příznaky gravidity nebo dokonce porodu, což však ještě nedokazuje existenci nějakého vzývání plodnosti v symbolické rovině. Těhotenství a mateřství jsou nejdůležitějšími záležitostmi ženského světa, zatímco *kult* plodnosti je spíše pozdější mužský výmysl. Přílišná plodnost žen nebyla při roztoulaném způsobu života lovců ani žádoucí, důležitější byla plodnost zvíře. Prsa sice mohou souviset se sexem, čili s mužským úhlem pohledu, ale v konotaci s těhotenstvím se nabízí spíše souvislost s kojením. Jde ostatně o pouhé zobrazení viděné reality, stejně jako u primárních pohlavních orgánů, navíc ne vždy znázorněných. Vysvětlení by vyžadovalo spíš jejich potlačení (jako na neolitických soškách), zatímco jejich zobrazení, ba zvýraznění, je přirozené. Nápadným rysem většiny venuší je obezita až otylost. Ve společnosti, vystavené v ledové době jistě alespoň občasnému strádání, může být tloušťka reprezentativní a svým způsobem přitažlivá, ovšem nikoli jen pro muže (tam spíš výjimečně), ale i pro ženy (FRISCH 1988; TRINKAUS

Obr. 41. Věstonická Venuše,
chef-d'œuvre kultury
lovců mamutů.

2005). Hodně tradičních společností např. v Africe si pěstuje mimořádně tučné ženy, které se nemohou bez cizí pomoci ani přemísťovat; místo vody pijí jen sladké mléko a občas masovou polévku. Tlustá žena je symbolem hojnosti, dostatek tuku umožňuje přežití v době nouze a je důležitý pro těhotenství a mateřství. Že podobné ženy existovaly i v gravettienu, dokazuje výstižnost jejich rysů na plastikách. Nepochybně patřily k těm lidem, kteří zůstávali po celý rok na ústředních sídlištích. Již tím představovaly asi poměrně vzácný fenomén, s nímž se jiní gravettienci setkávali jen zřídka, a o to vyšší (snad ritualizované) mohlo být jejich společenské postavení.

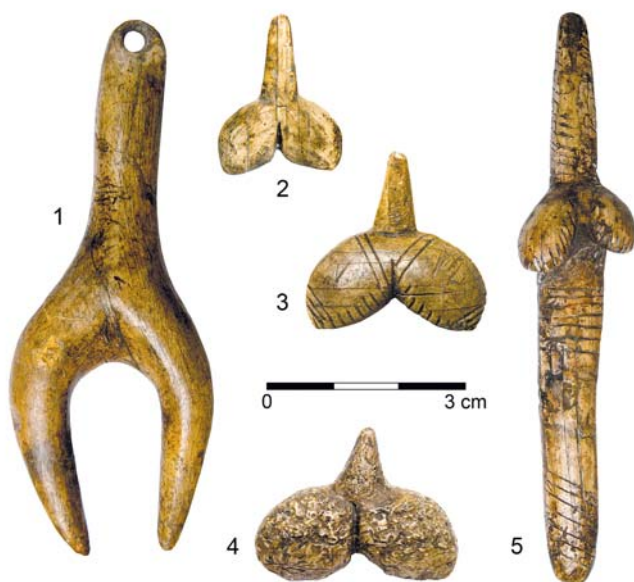
Všechny zmíněné typické parametry venuší tedy odpovídají ženskému ideálu spolehlivé matky-živitelky a opatrovnice, nikoli ideálům estetickým, erotickým či prokreativním, jimž odpovídají jen některé znaky a jiné zase odporují. Mohlo tudíž jít o výtvary žen (nebo spíše pro ženy), ztělesňující jakési tradiční lúno bezpečnosti ženského světa. Některé sošky mohly sloužit jako nošené amulety (třeba pro zajištění dostatku mateřského mléka?), jiné se ukrývaly do jamek a do ohnišť. Poloha Věstonické Venuše v ústředním ohništi může být primární (v tom případě by mohla mít «ústřední» význam) nebo druhotná, ale sotva náhodná. Pokud tam měla být zničena, lze to dát do souvislosti jak se záměrným ničením pazourkových jader a nástrojů v témže ohništi, tak s rozbíjením a otloukáním sošek těhotných žen, které známe třeba z Kostěnek na Donu. Mimořádnost předmětu vždy navozuje i mimořádnost jeho zániku. Ženské sošky se nikdy nevyskytují v hrobech. V hlubší ideologické sféře by proto mohly symbolizovat i dávnou kontinuitu života (nejen lidského?) a legitimizaci ženského životodárného prvku jakožto protikladu smrti (blíže OLIVA 2015a). Nemuselo jít o předmět příliš posvátný, ale rovněž ne zcela běžný. Symbolickou figurku jistě nevlastnila každá žena, protože jinak by se zlomek nějaké plastiky musel najít na většině gravettienkých sídlišť. Na druhé straně, vzácnost venuší je do značné míry klamným dojmem. Raritní jsou pouze ty nejznámější, protože technicky nejnáročnější a umělecky nejvyspělejší exempláře, což lze dát do souvislosti s chyběním odpovídajících schopností u valné většiny lidí. Tam, kde bylo možno použít jednodušší technologii, jako např. modelaci z hlíny v Dolních Věstonicích nebo řezání v měkkém kameni v Kostěnkách, je sošek a jejich zlomků více. Ne všude ovšem lidé považovali za nutné se do takové činnosti pouštět, takže důvěra v blahodárnou působnost podobných idolů či amuletů asi nebyla všeobecně sdílená.

Převážně mužský pohled potom vyjadřují bezhlavé plastiky bujných poprsí, neanatomicky někdy doplněné i primárním pohlavním znakem, provedené jemnou řezbou v mamutovině a doplněné abstraktní rytinou (tzv. prsaté korály, tyčinka a vidlička z Dolních Věstonic, obr. 42). Vykazují mnohem vyšší stupeň abstrakce a ideové zasvěcenosti než plastiky celých těl, z čehož lze usuzovat, že byly dílem jedinců s výjimečným postavením v ceremoniální sféře. Sem patří i kotoučky s pubickými znaky z hrobu Brno 2 (OLIVA 1996a; 2015a). Některé podivné výtvary je snad možno považovat za bisexuální (FEUSTEL 1971, 37; DELPORTE 1993, 130), ale stěží to bude platit o věstonických plastikách (SVOBODA 2011, 236; k tomu kriticky OLIVA 2015a).

Zvláštností Dolních Věstonic I a Pavlova I jsou prosté, byť často velmi výstižné plastiky zvířat z pálené hlíny (obr. 43). Svou jednoduchou výrobou a pomíjivostí byly asi rekvizitami obřadů, určených širšímu publiku. Zvířata se ovšem zpodobňovala i řezbou

v tvrdém materiálu (mamut z Předmostí a siluety zvířat i člověka z Pavlova I z mamutoviny). Keramické plastiky lidí z Pavlova mají jakési čelenky a pásy (KLÍMA 1989). Mohou připomínat i klobouky hub nebo falus. Halucinogenní účinky mohla tehdy mít konzumace některých druhů hub, např. muchomůrky červené. Propojení všech zmíněných aspektů (hub, delirogenů a sexu/plodnosti) si povšimnul již A. POKORNÝ (1973), také na příkladu geometricky rozložené vize ženské postavy na rytině z Předmostí (obr. 148). Tato pozorování se dobře doplňují s šamanistickými atributy milodarů

Obr. 42. Dolní Věstonice I – gynekomorfní závěsky z mamutoviny z dolního sídliště ve střední části lokality.

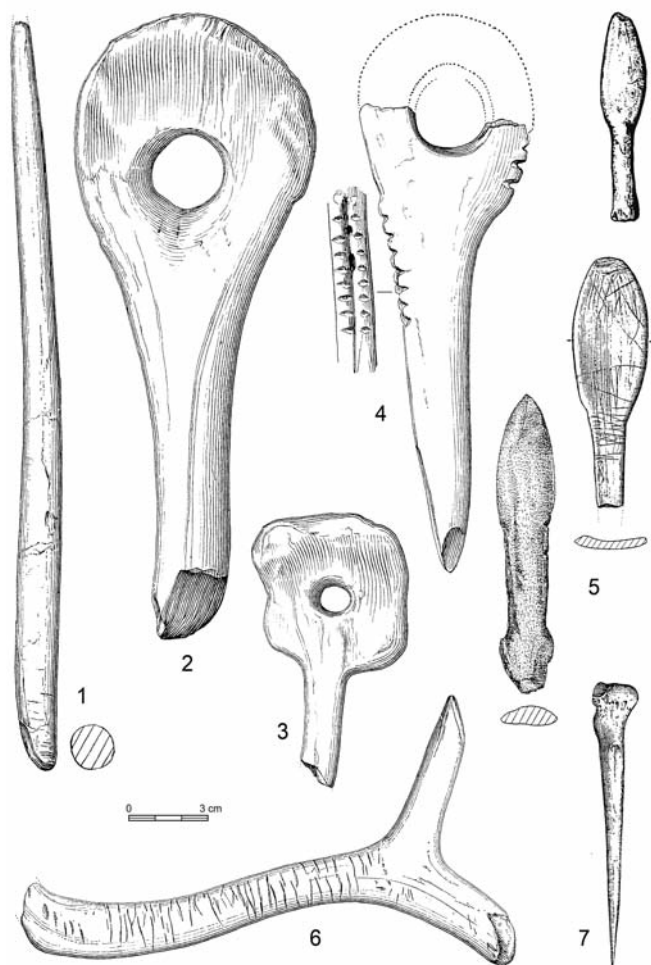

Obr. 43. Dolní Věstonice I – keramické plastiky zvířat z horního sídliště ve střední části lokality.

u hrobu Brno 2. Činnost šamana jakožto člověka pověřeného komunikací s duchy totiž navození změněného stavu vědomí přímo vyžaduje.

V gravettienském umění chybí mnohé z toho, co použité podklady a techniky dovo- lovaly, např. realistické rytiny zvířat. Motivy rytin jsou až na výjimky abstraktní, i když leckdy velmi složité a téměř vždy asymetrické. Nikdy se neobjevují na zbraních a jsou- li na tzv. kopáčích ze sobích parohů z Pavlova (obr. 44), tak jen nejmenších, tj. nejméně pracovních artefaktech (KLÍMA 1987). To svědčí o přísné kanonizaci umělecké tvorby, do jejichž příčin a zásad nemohl nahlédnout každý.

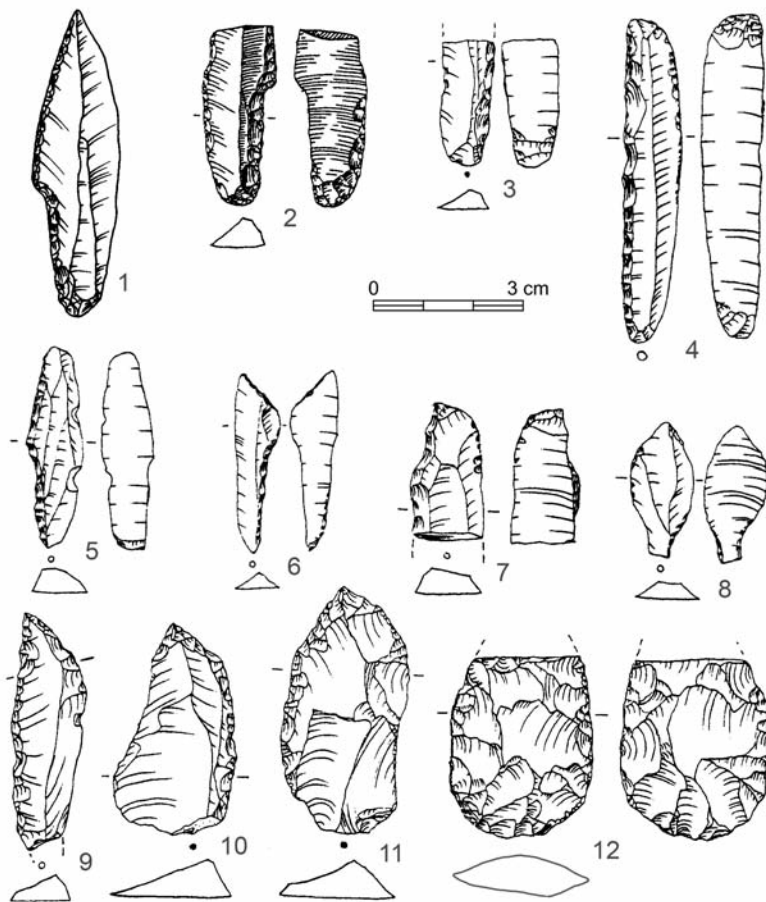

Obr. 44. Parohová a kostěná a industrie pavlovienu:
1 Dolní Věstonice I,
2–7 Pavlov I. 1 cylindrický hrot z mamutoviny, 2–4, 6 sobí parohy s otvory a s výzdobou (6), 5 tupé hroty z mamutoviny na kožešinovou zvěř, 7 šídlo. (KLÍMA 1963a; 1987).

IX. MLADŠÍ GRAVETTIEN – ZALIDŇUJÍ SE I ČECHY

Hrob z Francouzské ulice v Brně spadá již do doby, kdy za dalšího ochlazování zhruba před 24–23 tisíci nekal. lety mizí vysoká kultura pavlovienu, avšak gravettienské osídlení pokračuje. Začínají se prohlubovat rozdíly mezi jednotlivými sídlišti, související s různými způsoby zajišťování obživy. Někde pokračuje masivní lov mamutů a shromažďování jejich kostí (severní sektory v Milovicích, Krakov-Spadzista), jinde tento savec ustupuje a z velkých zvířat se objevují spíše sobi (Moravany nad Váhom). Názor o častějším výskytu srstnatého nosorožce v Čechách vycházel pouze z prvních nápadných nálezů v cíhelně na Jenerálce, ale i tam je mamut hojnější (NÝVLTOVÁ-FIŠÁKOVÁ 2009). Většina lokalit se již vzdaluje od velkých řek a soustřeďuje se při menších potocích a říčkách, což nepochybně souvisí s rozpadem širokých aliančních sítí. Nesnadná průchodnost Čech oproti Moravě byla nepochybně důvodem, proč v české kotlině chybí pavlovienu a gravettienské osídlení je tu zastoupeno jen mladší fází (VERPOORTE 2002; ŠÍDA ed. 2009). Mezi surovinami nadále převládá severský pazourek, v odlehlé jeskyni Kůlně však již dominuje křídový rohovec. Výrazněji než dříve se liší i typologické spektrum jednotlivých souborů. Vzdor tomu bývá mladší gravettien šmahem nazýván kulturou Kostěnki-Willendorf, a to proto, že v některých souborech se vyskytují tzv. kostěnkovské hroty s vrubem (o nich POLANSKÁ – HROMADOVÁ 2015). Eponymními lokalitami této rozlehlé kultury jsou horní vrstva z Kostěnek I na Donu a svrchní vrstva 9 z Willendorfu na Dunaji. Tato lokalita poskytla kupodivu nejstarší data pro všechny vyspělé kultury starší a střední fáze mladého paleolitu, tj. aurignacien, gravettien i tzv. kulturu Kostěnki-Willendorf (24 910±150 BP nekal.). Z našeho území jsou hroty s vrubem a částečnou plošnou retuší známy pouze z Petřkovic (obr. 45) a z Předmostí, bez plošné retušky též z Milovic, kde jsou však starší a připomínají gravettien středomořské oblasti (jiný názor POLANSKÁ – HROMADOVÁ 2015, 140). Zdá se, že tento hrot je spíše jen občasnou akcesorií různých industrií, které kromě jeho ojedinělého výskytu již nic dalšího nespojuje. Odhlédneme-li tedy od prezence tohoto sporného „vůdčího typu“, získáme obraz dosti rozmanitých industrií (OLIVA – NERUDA 1999, tab. 11), v nichž na jedné straně přibývá starobylých nástrojů s výraznou postranní retuší a jako reminiscence szeletien se občas namanou i listovité hroty (Petřkovice, snad část Předmostí), na druhé straně se objevují soubory s vysokým podílem čepelek a hrotů otupeného boku (Řevnice, Lubná II, III, IV), provázené vždy strmou převahou rydel nad škrabadly. Zatímco v pavlovienu jsou rydla vždy početnější škrabadel, zde již můžeme pozorovat i opačný poměr, ať již doprovázený početnými armaturami s otupeným bokem (Moravany-Žakovská), nebo bez nich (jeskyně Kůlna). I když tedy variabilita industrií vzrůstá, po technologické stránce ještě nejsou znát známky úpadku a některé lokality naopak vynikají nápadně dlouhými čepelemi z pazourku (Willendorf II/9, Mamutowa u Krakova, Lubná).

Spolehlivě rozpoznané sídelní objekty a pohřby z našeho území neznáme. Nejdůležitější komplex mladogravettienských stanic na Moravě se nachází na kopci Landek nad řekou Odrou v Ostravě-Petřkovicích (obr. 46), kde se ojediněle vyskytují i hroty s vrubem. Velké množství kamenné industrie je vyrobeno z eratického pazourku, a to jistě nejen z toho, který lze najít v náplavách Odry pod kopcem. Na závěr výzkumu B. Klímy

Obr. 45. Různé typy gravettienských hrotů z Landeku u Petřkovic: kostěnkovské (1–2), typu des Vachons (3–4), menší hroty s vrubem (5–7), se stopkou (8), čepelový hrot (9), úštěpové hroty (10–11) a listovitý hrot (12). 1 radiolarit (dle B. Klímy), jinak pazourek.

Obr. 46. Sídliště lovců mamutů na Landeku v představě B. KLÍMY (1955b).

v roce 1953 se při odstraňování kontrolního profilu našla malá plastika štíhlé ženy, vyřezané z rudého krevle. Soška zobrazuje bezhlavé torzo ženského těla s patrnými známkami těhotenství. Vytváření druhé podobné plastiky byla patrně přerušeno poté, co se kus kamenné suroviny rozpadl. Poslední výzkum J. Svobody a L. Jarošové ukázal, že první plastika spočívala na okraji červeně zbarvené plochy okolo ohniště, v němž ležel nedokončený polotovár (SVOBODA ed. 2008). Ze svrchní vrstvy 9 ve Willendorfu pochází slavná vápencová soška tučné ženy s kudrnatou hlavou nebo s účesem ze stoučeného copu. Je vyrobena z oolitického vápence původem snad ze Stránské skály v Brně (BINSTEINER et al. 2008).

Mladogravettienští lovci jiné kulturní tradice se před 22–23 tisíci nekal. lety usadili u západní stěny jeskyně Kůlny (VALOCH 1988, 43–69). Dle kostí lesní a lesostepní zvířeny (pratur, jelen, los) se osídlení mělo odehrát v nějakém teplejším výkyvu před vrcholem posledního zalednění, nová data však ukázala, že tyto kosti jsou intruzí z nadložní vrstvy magdalénienu (NERUDOVA – NERUDA 2014a). Mezi surovinami kamenných nástrojů převládá spongolit z povodí Svitavy a pro výrobu nástrojů s bohatými postranními retušemi byly vybírány velké pravidelné čepele. Zvláštní nálezy představuje rukojeť na kamenný nástroj z kosti bovida, tečkami zdobený váleček z mamutího klu a lineárně ornamentované plátky mamutoviny.

Z lokalit v Čechách je nejvýznamnější skupina pěti stanic nad Černým potokem u Lubné u Rakovníka (OTTE 1981; ŠÍDA 2015a; b; ed. 2009). Na lokalitě II zjistil Jaroslav Böhm i pozůstatky dvou ohnišť s kamennými ploténkami, které možná ležely uvnitř jedné či dvou chýší, jež se jeví spíše nedostatkem dalších nálezů. Naleziště III a IV zkoumal později Slavomil VENCL (2007). Jako surovina sloužil takřka výhradně pazourek, štípané industrie vynikají množstvím rydel a čepelek s otupeným bokem. Ve fauně dominuje vždy sob, mamut je zastoupen třemi zlomky klů a ramenní kostí pouze na stanici I, zkoumané již v koncem 19. století. Kostěné výrobky prakticky chybí. Jediným ozdobným předmětem českého gravettienu je kapkovitá perla z mamutoviny se třemi zářezy z Lubné I (ŠÍDA ed. 2009, 178). Odtud také pocházejí dvě radiokarbo- nová data mírně přesahující 21 tisíc let před dneškem. Asi o tisíc let starší jsou další dvě data z cihelny na Jenerálce v Praze-Dejvicích. Křemencová čepel, jejíž nález byl ohlášen roku 1867, je historicky prvním dokladem paleolitického osídlení v českých zemích (SKLENÁŘ 2008, 13). Štípaná industrie je vyrobena opět hlavně z pazourku a jeví stopy starších příměsí v podobě vysokých škrabadel. O starších intruzích svědčí i kosti bovidů, pocházející patrně z předchozí teplejší oscilace (NÝVLTOVÁ-FIŠÁKOVÁ 2009, 40). Kostěnou industrii zastupuje plochý hrot z mamutoviny a lopatkovitý nástroj z velké kosti, tvarovaný podélním štípáním. Nedatovaný zůstává soubor s mnoha drobnými čepelkami otupeného boku a rydly z Řevnic v údolí Berounky. V kulturní vrstvě se nalézaly i shluky hrubých valounových nástrojů a kamenná dlažba z plochých kamenů.

Významná oikumena stanic mladšího gravettienu se nacházela na západních svazích Povážského Inovce v okolí Moravan nad Váhom a Banky (HROMADA 2000; KAMINSKÁ 2014; POLANSKÁ – HROMADOVÁ 2015). Nejznámější stanice v trati Podkovic, s pazourkovými hroty s vrubem, je patrně i nalezištěm ženské plastiky z mamutoviny. V trati Lopata odkryl Lothar Zotz i domnělý obrys malé chýše. Ve fauně převládala menší

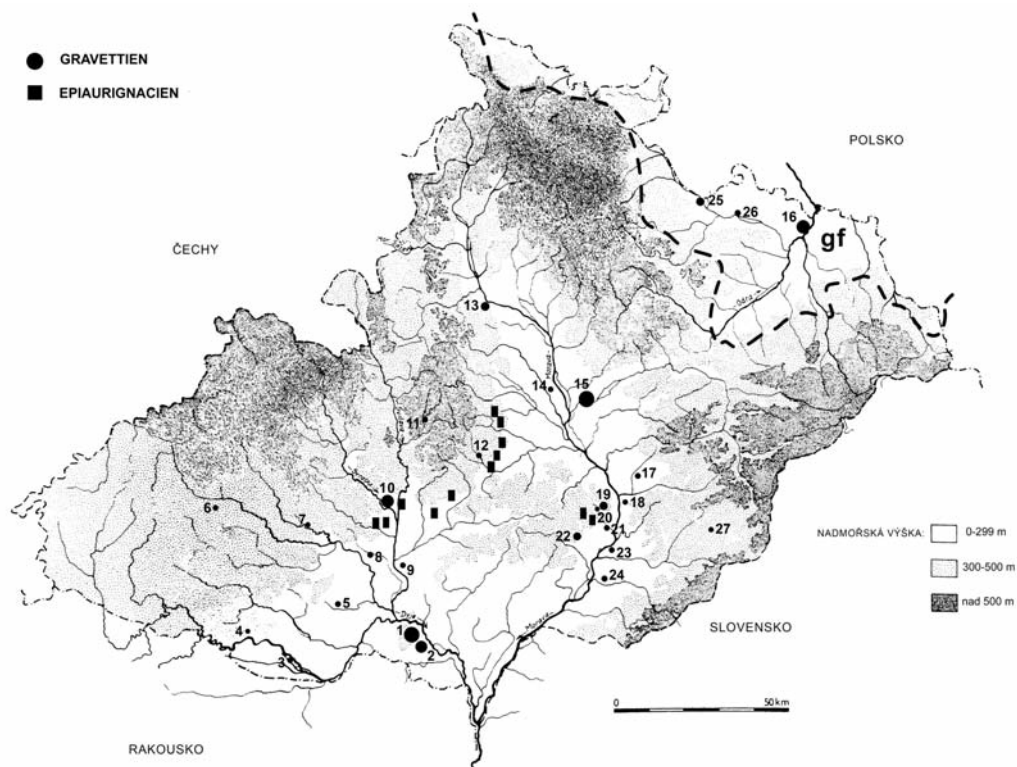
forma mamuta, na lokalitě Lopata II však dominovali sobi (95 %). Jiné půdorysy malých objektů se objevily v trati Žakovská. Nástroje se zde vyráběly z místního radiolaritu a kromě početných čepelek s otupeným bokem obsahují těž škrabadla aurignakoidního typu. V lovné fauně převládali sobi a mamuti.

Nepochybně nejdůležitější lokalitou mladého gravettienu s četnými kostěnkovskými hroty a noži je sídliště na ulici Spadzisté v Krakově na Hoře Sv. Bronislawy (ESCUTENAIRE et al. 1999). Sídlíšní vrstva s ohništi zde byla zavalena hromadou mamutích kostí, pocházejících dle počtu spodních čelistí asi z 93 dospělých zvířat. I kdyby mamuti byli loveni přímo na kopci (WOJTAL et al. 2015), což je poněkud přímočaře dovozováno z přítomnosti nemasových a jiných neužitečných kostí, musely být jejich pozůstatky úmyslně přeskupeny na někdejší sídlíšní plochu – a to jistě nemělo žádné praktické příčiny.

X. EPIAURIGNACIEN A EPIGRAVETTIEN – KULTURY VRCHOLU A SKLONKU POSLEDNÍ LEDOVÉ DOBY

Je pravděpodobné, že vedle civilizace lovců mamutů přežívaly lovecké skupiny s kulturou aurignacien a snad i szeletien. Jejich tradiční sídelní oblasti se ovšem nacházely ve vyšších polohách dál od řek (obr. 47). V Dolním Rakousku a východním Německu je aurignacien doložen v době před asi 27 tisíci lety na stanicích Albendorf a Breitenbach, datum okolo 25 tisíc let pochází z Vedrovic Ia. Velká sídliště vyvinutého aurignacienu na Moravě, jako je Tvarožná nebo Nová Dědina I, jejíž štípaná industrie je velmi podobná oné z Breitenbachu, nelze bohužel datovat. Méně výrazný soubor nástrojů ze Stránské skály IIa, vr. 3 se nachází v mladowürmské spraši a mohl by být současný s gravettienem. V následující době před 22 až 18 tisíci nekal. lety se za vrcholu posledního zalednění v nížinách rozšířily arktické tundry a v horách jen holé pustiny. Navzdory nepříznivým podmínkám přežívali na Moravě lidé dvou kulturních tradic. Jako epiaurignacien se označují soubory se značnou převahou rydel (namnoze polyedrických) nad škrabadly, využívající téměř výhradně slezského pazourku. Mezi rydly se hojně objevují typicky aurignacké kýlovité exempláře nebo jejich pozdní deriváty (obr. 48: 1–2), příčná rydla a polyedrické formy s několikanásobně upravovanou hranou tybu Raysse či Bassaler (obr. 48: 3). Výroba čepelí jeví určité stopy úpadku, podtržené úsporným zacházením s importovanou surovinou. Většina jader je proto vytěžena do malých zbytků a na rydlech pozorujeme několikanásobné opravy hran. Zdroje místních surovin se přitom nadále opomíjely. To spolu s nevyváženými typologickými spektry svědčí o jakési „přespecializovanosti“, tj. malé adaptabilitě a zranitelnosti kulturního systému.

Výjimkami z hlediska použitých surovin jsou soubory štípané industrie z Brna-Kohoutovic kde mezi jádry převládá rohovec typu Troubky-Zdislavice z východní Moravy, a z Brna-Jundrova, v níž se pazourek ocitá až na třetím místě za radiolaritem a různými

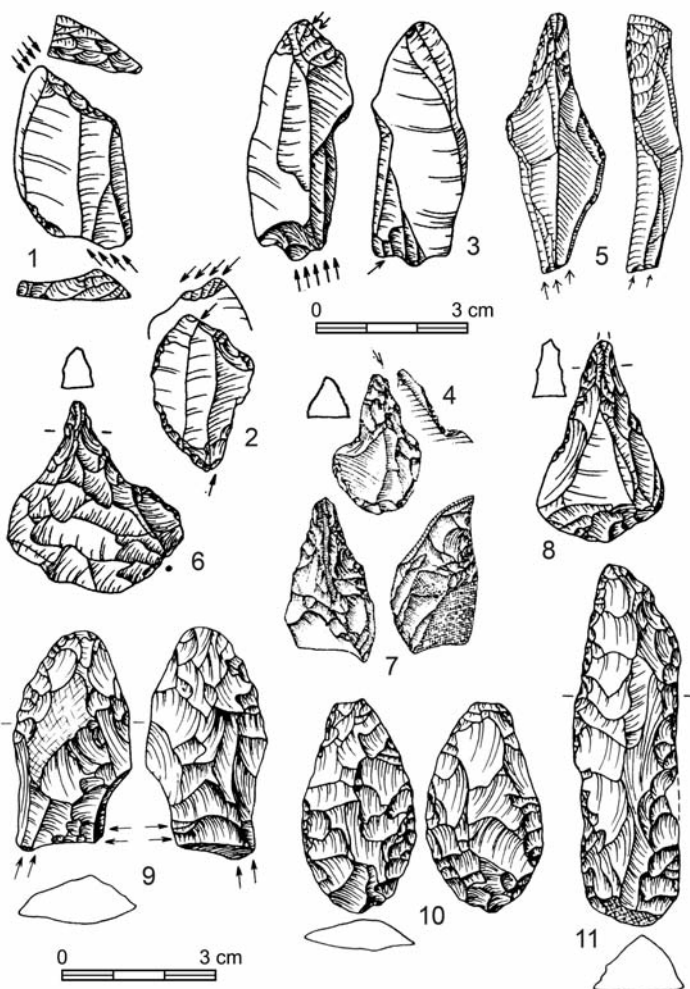
Obr. 47. Gravettienské a epiaurignacienské (nečíslované) lokality na Moravě. 1 Dolní Věstonice a Pavlov, 2 Milovice a Bulhary, 3 Jaroslavice, 4 Znojmo, 5 Jiřice, 6 Kozichovce, 7 Oslavany, 8 Bratčice, 9 Blučina, 10 Brno (pohřby), 11 Sloup – j. Kůlna, 12 Radslavice – Zelená Hora, 13 Mladeč – Plavatisko, 14 Blatec, 15 Předmostí, 16 Petřkovice, 17 Lehotice, 18 Pohořelice, 19–20 Napajedla I–III, V–VI, VIII, 21 Spytihněv, 22 Boršice, 23 Jarošov, 24 Ostrožská Nová Ves, 25 Opava, 26 Kozmice, 27 Bylnice. gf – jižní hranice rozšíření pazourku.

jurskými rohovci. Z technologického rozboru je patrné, že vzdálené suroviny se zpracovávaly o poznání pečlivěji (více retušovaných nástrojů a čepelí, méně jader) než horniny blízkého původu.

Neobvykle rozsáhlé a bohaté stanice se nacházejí na východních svazích Drahanské vrchoviny a na Kosíři. Prozrazují značnou sídelní stabilitu a alespoň sezónně opakované usazování na jednom místě. Největší sídelní aglomerace se rozkládá okolo plochého návrší Golštýn u Určic, resp. Alojzova. Jiný typ velmi vyhraněné epiaurignacké industrie s absolutní převahou extrémně protáhlých škrabadel (obr. 48: 5–8) sledujeme na povrchové lokalitě u obce Lhotka jižně od Kroměříže. Četné importy tzv. čokoládového silexu ze Svatokřížských hor zde dokládají společenské kontakty na vzdálenost přesahující 300 km.

Téměř na všech epiaurignackých lokalitách se objevují reminiscence szeltieniu v podobě listovitých hrotů (obr. 48: 9–11), zčásti zřejmě sbíraných (jako památky po předcích?) a zčásti znovu vyráběných (OLIVA 1996b).

Do okruhu epiaurignacienu se hlásí i lokalita IV na Stránské skále v Brně (SVOBODA 1991). Pod vápencovými útesy na severním úbočí rozbili před 18 tis. lety svůj tábor lovci koní. Našly se tu kosti 11 dospělých a 1 mladého jedince, jen nepatrně roztlučené kvůli získání morku. Nelze vyloučit, že koně byli shora naháněni na skalní sráz a pak dole ubijeni, jak se to mylně přepokládalo na francouzské lokalitě Solutré. Navzdory bohatému místnímu výskytu jurského rohovce byla téměř polovina industrie vyrobena z cizích surovin, přinesených mnohdy ze značných vzdáleností (porcelanit min. 70 km, radiolarit 120 km, pazourek 140 km, obsidián 350 km).

Obr. 48. Štípaná industrie epiaurignacienu. 1–2 Karolín I, 3, 9–11 Určice (Alojzov), 4–8 Lhotka.

Za pozůstatky epiaurignackých obydlí se musíme vydat až do Langmannersdorfu v rakouském Podunají. Západně a východně od mírně zahloubené kulturní vrstvy se třemi ohništi se nacházely dvě koncentrace vlčích kostí a jižně od ní malá zemljanka. Opodál ležela lebka mamuta s oběma kly. Radiokarbonová data kladou osídlení do doby okolo 20 500 let před dneškem.

Vedle epiaurignacienu, ale i později, přežívaly i skupiny, vycházející spíše z gravettienu. Tento tzv. epigravettien je však obtížné vymezit – zpravidla více využívá domácích surovin, obsahuje méně aurignackých rydel, více čepelek s otupeným bokem a objevují se v něm klínová jádra na tlakovou těžbu čepelek. Drobné stanice s takovými inventáři se na rozdíl od epiaurignacienu nacházejí v chráněných údolích u menších vodních toků (např. Pístovice na Vyškovsku).

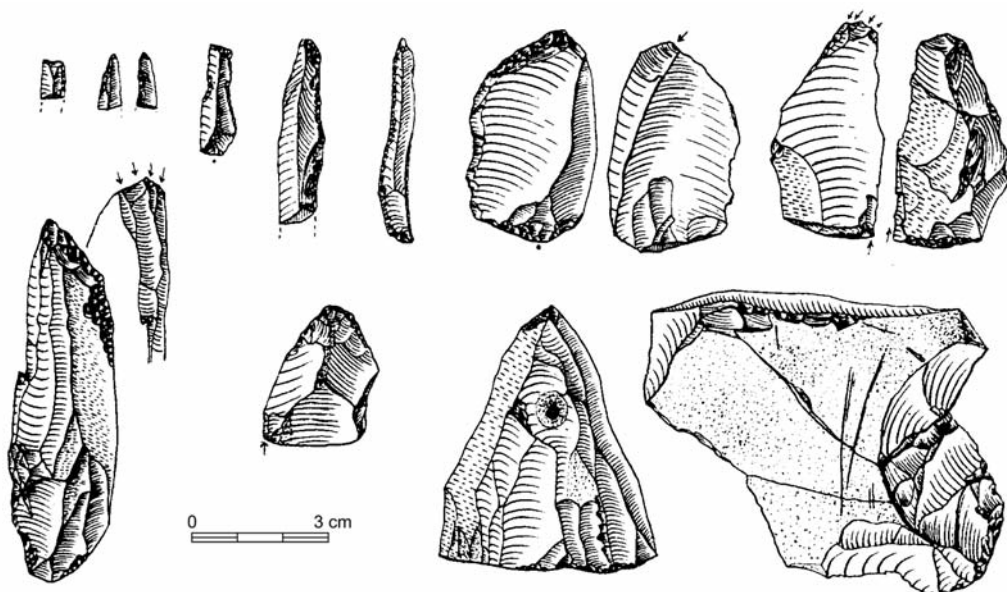
Na Moravě jsou odnedávna zkoumány dvě důležité lokality epigravettienu. Stanice u Mohelna, datovanou po kalibraci na něco méně než 20 tisíc let (Poz-57891: 16.280±80), je možno zkoumat jen při krátkodobém upuštění Dalešické přehrady na řece Jihlavě (ŠKRDLA et al. 2014). Nachází se v chráněné pozici na jižním svahu nad řekou, kde bylo na odhalené pláži možno sledovat tři oddělená seskupení štípané industrie. Nejdůležitější je koncentrace 3, v jejímž rámci se projevily skupiny větších kamenů o průměru ca 3 m (obr. 49). Kameny byly naskládány rovnou plochou nahoru a mezi nimi je podstatně více štípaných artefaktů než v okolí (což kromě efektu obvodové stěny ovšem mohlo způsobit i odplavení nechráněných předmětů). V konstrukci A převládá eratický pazourek, v B křišťál, avšak objevil se i maďarský radiolarit typu Szentgál. Nejpočetnější jsou rydla, škrabadla obsahují i vyšší tvary, zajímavé jsou drobné negeometrizované artefakty s jemně otupeným bokem. Ty se podařilo přiložit na hlavice artefaktů, formálně zařazených mezi vysoká škrabadla. Uvažovat z jejich přítomnosti na rekolonizaci Moravy z oblasti přičernomořských stepí, kde se podobné industrie vyskytují, je ovšem poněkud odvážné. Koncentrace AC1 a AC2 vykazují méně aurignakoidních prvků, jádra jsou často dvoupodstavová na čepele přímého profilu, v nástrojích dominují čepelky s otupeným bokem a občas s příčnou retuškou. Surovinou byl převážně pazourek, méně radiolarit, ojediněle obsidián. Industrie může patřit poněkud mladšímu typu epigravettienu (ŠKRDLA et al. 2015).

Obr. 49. Mohelno II – Plevovce. Sídliště na břehu Jihlavy a kamenná dlažba chýše. Podle P. Škrdly a kol.

Ten je znám hlavně z celého komplexu lokalit na pravém břehu Svratky v Brně-Štýřicích. Centrum osídlení leží na Vídeňské ulici pod Červeným kopcem a bylo zkoumáno roku 1972 K. Valochem a od roku 2009 Z. Nerudovou. Průkop podél silnice z roku 1972 zastihl ploché ohniště, v němž se topilo zvířecími kostmi a dubovým dřevem. Pomocí radiometrické metody bylo jeho nekalibrované stáří stanoveno na $14\,450 \pm 90$ let, což pak potvrdila ještě další data. Místy se objevily stopy červeného barviva. Mezi nástroji převládají rydla, škrabadel a čepelí či hrotů otupeného boku je podstatně méně (obr. 50). Vedle dominantního pazourku byly zpracovávány též olomučanské rohovce, které v některých sektorech převládají (VALOCH 1975a; NERUDOVA et al. 2012; NERUDOVA – NERUDA 2014b). Je zajímavé, že i když v Mohelně i v Brně převládá severský pazourek, druhá nejhojnější surovina, z bližších zdrojů (v Brně olomučanský rohovec a v Mohelně křišťál), se vyskytuje vždy jen na jedné z těchto lokalit: v Brně-Štýřicích není žádný křišťál a v Mohelně žádný olomučanský rohovec, a to ani v té části kolekce, která je považovaná za současnou s prvně zmíněnou lokalitou. Odlehlá poloha stanice u Mohelna v hlubokém údolí nevelké řeky přitom nesvědčí o tom, že by severský pazourek bylo možno dostávat přímo z výchozů. Místní obyvatelé se tedy museli pohybovat po rozlehlém území, zahrnujícím zřejmě i brněnskou kotlinu.

Další rozdíly mezi oběma lokalitami spočívají v odlišném spektru lovené fauny. Kostí nalezené v Brně-Štýřicích pocházejí z mamuta, koně a soba, ojedinělé je žebro nosorožce. Pozůstatky mamuta ovšem drtivě převládají. Stejně jako v pavlovienu se tu objevují povýtce „trofejní“ nemasové kosti, např. tři mandibuly a izolované stoličky. Mamut tehdy už jistě patřil k vzácným zvířatům a nelze vyloučit, že existence celé sídlení aglomerace u řeky Svratky souvisí s občasným výskytem mamutů v říční nivě. Exploatace mamutů nepochybně přidávala místní komunitě na prestiži. V Mohelně-Plevovicích se žádné pozůstatky mamutů nenašly, bídne zachované kosti patří koni, sobu a lišce.

Obr. 50. Epigravettienské nástroje z Brna – Vídeňské ulice (VALOCH 1975a).

Zcela ojedinělé místo skolení a bourání mamuta objevil roku 1899 Ludvík Domečka ve Svobodných Dvorech u Hradce Králové (obr. 51 a 163). Spolu s neúplnou kostrou s oběma ponechanými kly se tu našlo několik hrotů a čepelí z pazourku a porcelanitu (VENCL 1977b; ŠÍDA et al. 2009, 220–229), datovaných na 17 tisíc nekal. let.

Nejdůležitější stanici epigravettienu v českých zemích zkoumal S. VENCL (2007, 77–80) nedaleko Stadic u řeky Bíliny v sz. Čechách. Na nevelké ploše o průměru 10 m se nacházelo ohniště a čtyři jamky s mamutími kostmi, zahloubené až 55 cm pod povrch kulturní vrstvy (obr. 161). Kostí jsou opět vesměs nemasové, a navíc se tu vyskytlo šest depotů štípané industrie. Jeden z těchto depotů byl uložen přímo do jamky s kostmi, v jiné jamce – patrně na okraji sídelního objektu – spočívalo 10 kg červeného barviva. Shluky kamenné industrie jistě nepředstavovaly nějaké profánní zásoby na horší časy (obr. 52). Právě dokončená analýza ukázala, že kvalita deponovaných artefaktů se shoduje s výrobními zónami v jejich okolí, takže tu nepozorujeme žádný výběr lepších či užitečnějších kusů. V depotech bylo zkrátka uloženo vše, co bylo možno vzít snadno do ruky a přenést, tj. i zlomky a odpad vyjma drobných šupin. Tyto depozice nepochybně souvisely s „přidaným“ symbolickým významem pazourku jakožto preferované suroviny, stejně jako kosti odrážely symbolický význam mamuta jakožto tehdy největšího známého zvířete. Podobné útvary jsou typické pro epigravettien východní Evropy, kde obklopují chýše z ohromujícího množství mamutích kostí. Mezi nástroji ve Stadicích opět vysoce převládají rydla, škrabadla prakticky chybí a postrádáme i více nástrojů

Obr. 51. Kly a kosti skoleného mamuta ve Svobodných dvorech u Hradce Králové. Stará pohlednice.

s otupeným bokem. Hlavní surovinou je eratický pazourek, patrně z Německa, zvláštěností je těžký silicifikovaný jílovec z břehu Labe, ojedinělé gejzíry apod. Technologie již jeví známky úpadku a nástroje jsou na rozdíl od gravettienu pramálo typizované postranními retušemi. Dle radiokarbonového data ze spálené kosti zde lovci tábořili před asi 14 tisíci nekal. lety. Zdá se, že pro závěrečnou fázi našeho epigravettienu jsou typická extrémně nevyvážená typologická spektra se značnou převahou rydel nad škrabadly a sporadickým výskytem čepelek a hrotů s otupeným bokem.

Epigravettienu asi patří i některá sídliště u Banky a Moravan nad Váhom, ale absolutní datování to zatím jednoznačně nepotvrdilo. Na východním Slovensku se v téže době masově zpracovávalo sopečné sklo (obsidián) na stanicích u Cejkova a Kašova. Z Cejkova pochází zlomek kostěného předmětu s rytými obloučky (obočí?) a vysoce abstrahovaný antropomorfní (?) idol z kamene. Na obou lokalitách se našly i hrudky modelované hlíny (KAMINSKÁ 2014).

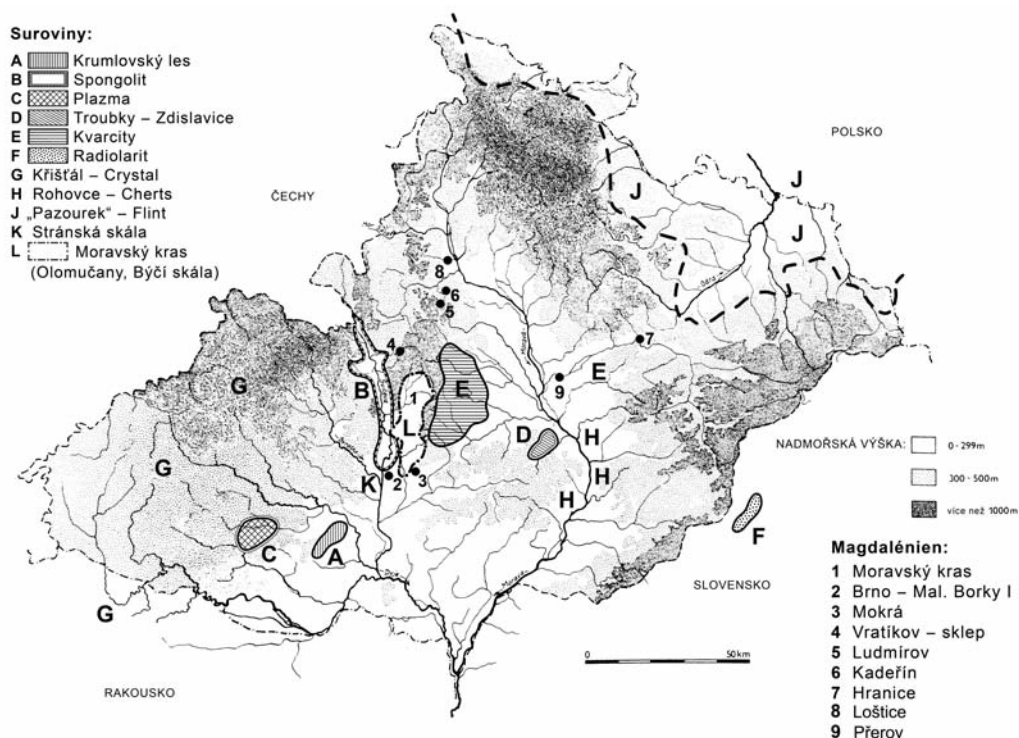
Velmi závažné výsledky přinesl výzkum několika sídlištních vrstev v Grubgrabenu v rakouském Podunají, datovaných na 20 až 18 tisíc let. Kameny, kulové jamky a kolíky ze sobích parůžků zde vymezovaly mnohokrát upravovanou chýši oválného půdorysu. Dostí hrubou štípanou industrii s řadou starobylých drasadel, škrabadel a nedostatkem hrotů s otupeným bokem nelze jednoznačně přisoudit žádné kulturní skupině. Úštěpovou technikou a krátkými vrtáčky připomíná francouzský badegoulien, který stojí na prahu vývoje magdalénienu. Na svou dobu neuvěřitelným technickým výkonem byly provrtané kamenné amulety, dokonce i z tvrdého křemene. Kostěná flétna je patrně nejstarší ve východnější části střední Evropy. Mezi výrobky z kosti se vyskytly i první jehly s ouškem, a snad i vrhač oštěpů (BRANDTNER 1996; NEUGEBAUER-MARESCH et al. 2008). Tyto technické novinky jsou známy i ze soudobého solutréenu (západoevropská kultura s prestižními listovitými hroty) a zobecňují až v následující civilizaci lovců sobů a koní. Během velmi chladného období vrcholu poslední doby ledové se tedy objevují praktické vymoženosti, předznamenávající další vývoj mladopaleolitické civilizace.

Obr. 52. Deputy kostí na epigravettienském sídlišti u Stadic. Foto K. Valoch.

XI. MAGDALÉNIEN – VELKÁ CIVILIZACE LOVCŮ SOBŮ A KONÍ

Zmíněnou civilizací byl magdalénien, který znamenal poslední velký rozmach kultury starší doby kamenné. V době před 18 tisíci lety kalibrované chronologie, za pokračujícího ústupu ledovců směrem k severu, se podnebí začíná opět oteplovat a zvlhčovat. V té době sem pronikají nositelé nové vyspělé civilizace, jejíž ohnisko leží ve Francii a v severním Španělsku. Východní hranice magdalénienu probíhá od východního Polska do Dolního Rakouska a potom přes Švýcarsko zpět na západ, míjí ovšem Itálii a přilehlou část jv. Francie. Do našich končin tato kultura pronikla asi před 17 tisíci lety, ale sponť pokud můžeme soudit z nejstarších dat z Moravského krasu. Kalibrovaná data z jeskyně Maszycka u Krakova jsou však nejméně o tisíc a z jižního Německa dokonce o 3 tisíce let vyšší. Ve starším teplejším výkyvu zmíněného období, tzv. böllingu, se zde rozšířily lesíky tajgového typu s převahou borovice a břízy, v další oscilaci (allerød) již i s náročnějšími duby. Srovnatelný počet lokalit nyní poprvé dovoluje smysluplnou komparaci polohy stanic v České kotlině a na otevřenější Moravě (obr. 53). V Čechách značně převažují sídliště pod širým nebem nad doklady osídlení v jeskyních. Na otevřených stanicích se snad podařilo zachytit i stopy objektů – V Hostimi na ostrém svahu

Obr. 53. Mapa magdalénienského osídlení a surovin štipané industrie na Moravě.

rozplizlý kamenný věnec o průměru 5–6 m (obr. 104), v Putimi 17 malých jamek, zahloubených snad původně pod podlahu chýší (VENCL 1995; 2007, 89–90). Pokud zkombinujeme oba publikované seznamy stanovišť (VENCL 1995, tab. 14 a VENCL a kol. 2006, 422), pak z 28 lokalit je pouze pět v jeskyních. Na Moravě je z 43 nalezišť naopak jen 11, tj. necelá čtvrtina, pod širým nebem (tab. II; OLIVA 2002). Výsledek je zvláštní, neboť na poněkud teplejší Moravě bychom otevřených sídlišť mohli předpokládat naopak více. Zajímavá je v této souvislosti okolnost, že zatímco v Čechách jsou téměř všechna stanoviště včetně jeskynních vchodů orientovaná do jižního kvadrantu, na Moravě se otevřené lokality mírně sklánějí k sz., případně nelze skon určit, jen nálezová plocha v Lošticích se mírně svažuje k jihozápadu. Závěr, že na sklonu osídlené plochy záleželo pouze v relativně chladnějších Čechách by byl však nepochybně unáhlený. Z otevřených lokalit v Čechách leží nejnižše Keblice (150 m), nejvýše Březnice II (440 m), na Moravě nejnižše Brno-Maloměřice, Borky I (240 m, obr. 88) a nejvýše prostor před abri Kolíbky u Jedovnic (461 m, obr. 110), takže díky vyšší poloze Moravského krasu se tu osídlení dostává poněkud výše než v Čechách. Nejvyšší polohu má sice jeskyně Průchodice u Ludmírova v Severomoravském krasu (515 m, atribuce jejího osídlení je však nejistá), v Moravském krasu potom jeskyně Kůlna se sousední Šošůvskou (464 a 472 m). Je tedy zřejmé, že relativní uzavřenost Čech oproti Moravě nehrála v magdalénieniu žádnou roli. Osídlení v Čechách se zdá být rozptýlenější (Český kras: obr. 54, Poohří a Pootaví), na Moravě pozorujeme soustředění jak jeskynních tak otevřených sídel do Moravského krasu. Mimo tuto oblast leží jen několik nevýrazných stop magdalénieniu v rozptýlených jeskyňkách severnějších krasových ostrůvků, z důležitých lokalit jen Loštice a Hranice na severní Moravě. Obě stanice mohou souviset se směrem příchodu magdalenců ze Severoevropské roviny, jemuž nasvědčuje tamní starší osídlení i trvalý přísun severských silicítů do našich zemí. Musíme si uvědomit, že oproti starším kulturám bylo trvání magdalénieniu na Moravě velmi krátké. Nedatovaná a zcela izolovaná kolekce ze sedla mezi Velkou a Malou Kobylankou u Hranic v Moravské bráně může být pozůstatkem opakovaných pobytů lidí starší fáze této kultury z Polska, neboť se tu vyskytují malé trojúhelníčky, typické pro starší magdalénien (NERUDA – KOSTRHUN 2002). Nositelé pozdější hlavní vlny se usadili především v krasové krajině, připomínající preferované sídelní prostředí této kultury v její západoevropské kolébce i po celé její trase. Poslední data z jeskyň Balcarky (obr. 78), Žitného (obr. 179) a Býčí skály (NERUDA 2010, 87), vycházející ze starých nálezů nejisté lokalizace, jsou poměrně vysoká (17 až 15 tisíc kal. let), ale doprovázejí velmi vyvinuté inventáře (VENCL a kol. 2006, 400). Z nových nálezů, vesměs kostí s řezy, byla pořízena data z jeskyně Kůlny (obr. 115). Kalibrované hodnoty těchto měření ze starší magdalénské vrstvy 6 v Kůlně kolísají mezi 15 240 a 13 150 roky, z mladší vrstvy 5 mezi 15 230 a 12 680 roky, a do uvedeného rozpětí se vejdou také všechna čtyři data pro nadložní pozdněpaleolitickou vrstvu 4 (NERUDOVA – NERUDA 2014a, tab. 1). Rozptyl některých dat po kalibraci (2σ) několiknásobně vzroste a v případě lyonského data z Pekárny a jediných dat z jeskyň Ochozské a Žitného činí 2 120, 1 520 a 1 280 let (NERUDA 2010, tab. 1). Se získanými daty nelze také spojit žádný posun ve způsobu života nebo hmotné kultuře. Tézi, že osídlení Moravského krasu spadá do poměrně krátkého období mladší fáze magdalénieniu, tedy radiometrická data dosud vážně nezpochybnila.

Tab. II. Schematizovaný přehled sídlišť moravského magdalénieniu.

1 číslo, 2 název jeskyně nebo místa, 3 katastr, 4 nadmořská výška, 5 relativní výška, 6 vzdálenost k současnému vodnímu toku v m, 7 sklon plochy či orientace vchodu ke světovým stranám, 8 šířka a výška vchodu, 9 přibližný či předpokládaný rozsah osídlené plochy, 10 počet štípané industrie (celkově či nástroje/jádra s neretušovanou debitáží), 11 počet zaznamenaných poloh magdalénieniu, 12 stopy jiného osídlení: a střední paleolit, b starší fáze mladého paleolitu, c gravettien, d pozdní paleolit, e mezolit, f neolit a dále, 13 předpokládaná délka jeskyně v hlavním směru v době mgd. osídlení, 14 osídlená část: a pod širým nebem, b pod skálou či převisem, c v jeskynním vchodu, d v přední osvětlené části jeskyně, e v zadní části jeskyně, 15 poloha stanice v terénu: a v rozšířené části údolí, b v údolí obvyklého tvaru, c v úzkém a strmém úseku údolí, d v klínu mezi 2 údolími, e plošina nad údolím, f na výběžku do údolí, g na údolním dně. 16 poznámka a současné číslo jeskyně: X nejistá kulturní příslušnost, K kostěná či parohová industrie, A umění, H antropologický nález, M převaha kamenných surovin místního či blízkého původu, B výrazná převaha rydel nad škrabadly, G výrazná převaha škrabadel nad rydly, R radiometrická data, I intruze jiné paleolitické kultury v povrchových sběrech, P povrchové sběry, V více přirozených průchozích vchodů (rozměry se vztahují k hlavnímu), U dnešní vchod je umělý či rozšířený, L pokračuje jeskynním labyrintem bez vztahu k osídlení, D deprese ve škrapovém poli, Z nejasná lokalizace nálezů v rámci jeskyně, N sporná lokalita. V každém údolí jsou naleziště řazena pospádu.

2	3	4	5	6	7	9	9	10	11	12	13	14	15	16
lokality	katastr	nm. v.	r. v.	ktoku	or.	rozměry vchodu	plocha	nást./debit.	vr.	jiné osíd.	délka jesk.	kde	pol.	pozn./č. jesk.
Brněnská kotlina														
Borky I	Brno-Maloměřice	240	30	800	SZ		1500	600/800				a	af	BP
Občiny	Brno-Maloměřice	270	45	200	SZ			10		b		a	cf	IXP
Moravský kras – jižní část														
Pod vyhlídkou	Ochoz	385	54	170	JZ	1×0,5	20	0/5	1	f	6	b	af	X 1413
Liščí díra	Ochoz	335	12	70	SZ	2×1	15	9/7	1	bf	21	bc	b	X 1417
Ochozská	Ochoz	327	4	80			100	300/2400	1			b	b	BKAL 1422
Švédův stůl	Ochoz	334	11	40	SV	4×4	50	25/60	1	abf	30	ac	b	V 1419
Adlerova	Ochoz	372	51	160	S	1,5×3,5	30	50/200	1	f	45	ac	b	KA 1425
Křížova	Ochoz	350	29	140	S	3,5×3,5	40	70/350	2	bcf	37	c	b	KA 1424
Rozcestí	Ochoz	324	1	10	–		20?	1/16				a	g	MP
Hadí	Mokrá	347	26	120	S	3×2	50	100/450	2	bf	8	ac	d	K 1429
Pekárna	Mokrá	360	40	140	S	18×6	800	20000	3	abf	60	acd	d	BKAR 1428
Kůlnička	Mokrá	364	51	60	SV	3,5×7	40	2/5	1?	f	25	cd	b	XK? 1433
Abri III	Mokrá	389	80	230	SV		15	0/3	1			b	d	X 1450
Horní mlýn	Ochoz	320	15	50	J		20?	4/11				a	a	P
Puklinová	Ochoz	375	25	200	Z	0,7×1	6	1/1		f	3	bc	c	XH?
Lom I	Mokrá	410	90	1000	–		40	11/41	1			a	e	SD
Lom V	Mokrá	410	90	900	–		50	72/1076	1			a	e	MBSD
Macucha	Mokrá	267	15	100	JV		200	3/73		f		a	g	XP
Moravský kras – střední část														
V Kolibkách	Jedovnice	461	33	200	JZ	1×1,5	200	12/110	2	f	25	abc	f	RK 1004
Žitného	Křtiny	414	32	200	S	3×2	100	550/2500	1	f	7	bc	a	K 1109
Nová Drátenická	Březina	393	12	70	–		15	11/16	1			e	b	KRUV?L 1119
Výпустek	Březina	384	11	90	SV			2/10		b?f		b	b	XZK?A?V 1131
Vínckova	Habrůvka	396	15	20	JV	3×3,5	4	2/13			5	c	a	K 1105
Býčí skála	Habrůvka	306	1	200	J	?	300	1000/5700	1?	a?f	310	e	a	KAUMVL 1185
Barová	Habrůvka	346	43	150	J	?	50?	6/?	2	bd?f		b	a	ML 1191
Jáchymka	Babice	305	12	30	SV+			20?		f		b	a	MZK?V 1215

Moravský kras – severní část														
Kůlna	Sloup	464	4	150	J	26×10	1000	300/?	2	acdf	87	acd	a	RKAHV 31
Šošůvská	Šošůvka	472	6	200			15	1/0	1			e	a	KUL 25/V
Sedmnáctka	Suchdol	421	16	1400	JZ	12×6		3/7+		f	170	b?c	c	K?Z 142
Osmnáctka	Suchdol	419	14	1400	SZ	8×7		1/3+		f	35	b?c	c	K?Z 143
Michalka	Lipovec	469	4	550	SV	7×2		1/150		f	80	cd	b	XMK?H? 561
Balcarka	Ostrov	460	13	100	S	5×6	150	130/210	1	a?f	35	c	ad	GKH?VL 597
Srnčí	Vilémovice	476	58	1600	JZ	2×1,2		10	1?	f	40	cd	a/b	XX? 618
Kravská	Vilémovice	424	4	1700	SV	10×4		0/3		f	32	a/b	a/b	XZN 626
Veručina	Vilémovice	422	7	1800	V	1×1	8	50/300	1	f	8	cd	a/b	GK 619
Koňská jáma	Suchdol	358	20	370	JV	1,5×5	100?	15	1?	f	200	cde	d	XKV 692
Rytířská	Lažánky	386	46	450	SV	16×12		40/80	1?	bf	50	cd	c	KA 700
Kateřinská	Suchdol	345	8	300	JZ	12×18		10		f	120	c	c	XX?L 694
Severnější krasové ostrůvky														
Sklep	Vratkiv	467	26	200	S	2,7×2,1		5		f	14	c?	ad	XX?
Průchodice	Ludmírov	515	69	500	SV	4×4	30	1/1		f	18	c		X
Moravská brána														
Kobylanka	Hranice	335	85	1000	SZ		10000	500/2500				ab?	de	SBP
Horní náměstí	Přerov	218	11	100	SZ		30	4/42	1?					X
Hornomoravský úval														
Kozí vrch	Loštice	315	50	200	JZ		200	200/3000	1				d	

Obr. 54. Pohled z Tetína na skály nad Berounkou v okolí stanice u Hostimi. Foto S. Vencel.

V Moravském krasu, na samé východní hranici rozšíření magdalénieniu, se na sklonku vývoje této kultury vytvořilo nejdůležitější z jeho druhotných ohnisek. Analýza polohy magdalénských stanic ukázala, že osídlena byla jen údolí, protékající po většinu roku vodním tokem (údolí Hádeckého potoka/Ríčky v jižní části a Křtinského/Jedovnického potoka ve střední části), nebo ty jejich části, v nichž se propadaly toky z mimokrasového území (Sloupské údolí, Hradský a Ostrovský žleb v severní části krasu). Voda, která je v krasových oblastech vzácností, představovala nezbytnou podmínku i pro krátkodobý pobyt lidí a současně přitahovala stáda zvěře. V těchto místech se nacházejí všechna důležitější sídliště, a zpravidla tu využívají prostornějších jeskyň nebo portálových slují (Kůlna, Balcarka, Žitného, Pekárna). Z uvedených velkých stanic, situovaných ve vchodových partiích jeskyní, je pouze vchod Kůlny otevřen k jihu, jeden směřuje k západu a dva dokonce k severu (Pekárna a Žitného). Orientace vchodu tedy měla jen podružný

význam. Zcela bezvýznamná je potom u jeskyní, obydlených v odlehlých prostorách (Šošůvská, Býčí skála, Nová Drátenická, Výпустek). Z těch mezi velké stanice patří pouze Býčí skála (obr. 95), osídlená v Jižní a Severní odbočce cca 90 m od vchodu, kde je teplotně příhodné mikroklima (obr. 55). Celá jeskyně poskytuje vydatné zdroje rohovců, masově zde štípaných, a na jejím tehdejší konci se nacházelo jezero nezamrzající vody. Závažným nedostatkem je ale vlhkost, kouř, temnota a nedostatek rozhledu po údolí, jímž jistě tu a tam protahovala lovná zvěř. Pokud jinde ohně sloužily především jako zdroj tepla pro lidi a žáru pro pečení masa, zde byly důležité i jako zdroj světla. Tato zvýšená potřeba ohně, zejména v zimě, kdy se jeskyně obývala, však byla v rozporu s nedostatkem topiva, které se muselo přinášet zvenčí. To bylo nutné i z hlediska lovu, protože uvnitř jeskyně by muži žádnou zvěř nejen neuložili, ale – na rozdíl od sídlišť ve vchodových partiích jeskyň – ani nezahledli. Masové štípaní rohovce nepochybně souvisí s jeho místním výskytem, ale hlavně s psychickou atmosférou, navozenou sevřeným a temným prostorem, kde je nutno se něčím zabývat a možností se nenabízí mnoho. Praktický nebo zásobovací význam zřejmě tato práce postrádala, jak ukazují četné neretušované polotovary a neopotřebované nástroje z jiných surovin, jakož i nedostatek exportu výrobků na jiná stanoviště s výjimkou ústředního sídliště v jeskyni Pekárně. Tam se však přinášely i neupravené rohovce, které se alespoň zčásti zpracovávaly na místě.

Další podmínkou osídlení jeskyň je pohodlný přístup. Čím více podmínek – přibližně v uvedeném pořadí důležitosti – bylo splněno, s tím vydatnějšími stopami osídlení se v jeskyních setkáváme. Nad suchými úseky krasových žlebů leží jen stanice s chudým nebo pochybným inventářem, a to i když jde o rozlehlé jeskyně s obrovským portálem. Sem patří především Rytířská jeskyně vysoko ve svahu Suchého žlebu, k níž je navíc velmi strmý přístup. Nejvíce lokalit se nachází v jižní části Moravského krasu, který měl navíc přednost nejmenší nadmořské výšky a blízkosti jihomoravských nížin. Všechny

Obr. 55. Absolonův výzkum v Jižní odbočce Býčí skály.

tamní jeskyně se stopami magdalénského osídlení (Pekárna, Křížova, Adlerova, Švédův Stůl, Kůlnička) ovšem skýtaly velmi pohostinné prostory s poměrně velkými portály a snadným přístupem. Poblíž jižní části Moravského krasu leží v Brně nad řekou Svitavou i velká povrchová lokalita Maloměřice-Borky 1 a několik tábořišť na škrapových polích v prostoru dnešního mokerského lomu.

Kdybychom vycházeli ze zeměpisného rozšíření lokalit, zdálo by se, že magdalénští lovci se od své krasové oikumeny příliš nevzdalovali. Suroviny kamenných nástrojů však svědčí o navštěvování blízkých (do 10 km) a naopak velmi vzdálených (přes 100 km) zdrojů. Pokud poloha využívaných surovinových výchozů mapuje akční rádius skupiny, potom se lovci pohybovali jednak v nejbližším okolí, jednak migrovali k severu do jižního Polska (se zdroji pazourku), k západu do Českomoravské vrchoviny pro křišťál (zvláště hojný v jeskyni Žitného) a k východu do Karpat, kde se nacházel radiolarit. V jeskyni Kůlně se našly schránky měkkýšů, žijících v řece Moravě 60 km k východu. Mimo území Moravského krasu mohli lovci jen procházet, aniž by tu zakládali stabilnější sídliště.

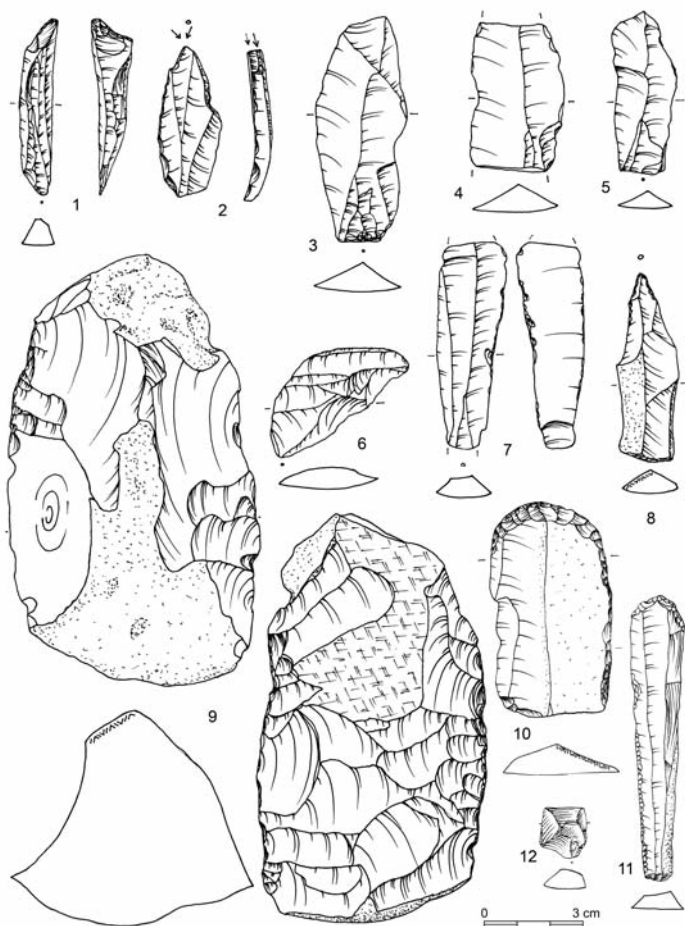
Na rozdíl od gravettienu se opět začínají využívat tradiční zdroje rohovců a křemenců, pokud neleží daleko od sídelních oblastí. Na Moravě se to týká spongolitu z údolí Svitavy a rohovců z Moravského krasu, v Čechách především bečovského křemence. Značná kapacita dílen v Býčí skále a v Bečově však zdaleka neodpovídá skrovným dokladům šíření těchto technologicky velmi kvalitních materiálů. Pouze v několika drobných souborech z krátkodobých tábořišť pod širým nebem převládají lokální suroviny nad importovaným pazourkem. Podstatně méně surovin než z glaciálu uloženin pochází z výchozů velice kvalitních jurských silicitů u Krakova (obr. 56: 9) a ve Svatokřížských horách ve středním Polsku (obr. 56: 10–11). Před jeskyní Ochozskou a v Býčí skále jsme identifikovali zvláštní kropenatý silicit, který je jinak znám až z východního Polska (PŘICHYSTAL 2002, 228; OLIVA 2015c). Vztahy k východnímu epigravettienskému prostředí dokládá ojedinělý úštěpek obsidiánu z jeskyně Kůlny (obr. 56: 12), čepel z radiolaritu typu Szentgál z Balcarky (obr. 56: 3) a několik artefaktů z radiolaritu typu Meczek z tábořiště před Ochozskou jeskyní (obr. 56: 6–8). Ze západu naopak pocházejí dva bečovské křemence v Brně-Borkách 1 (obr. 56: 4). Je zřejmé, že hospodaření se surovinou bylo mnohem ekonomičtější než v gravettienu.

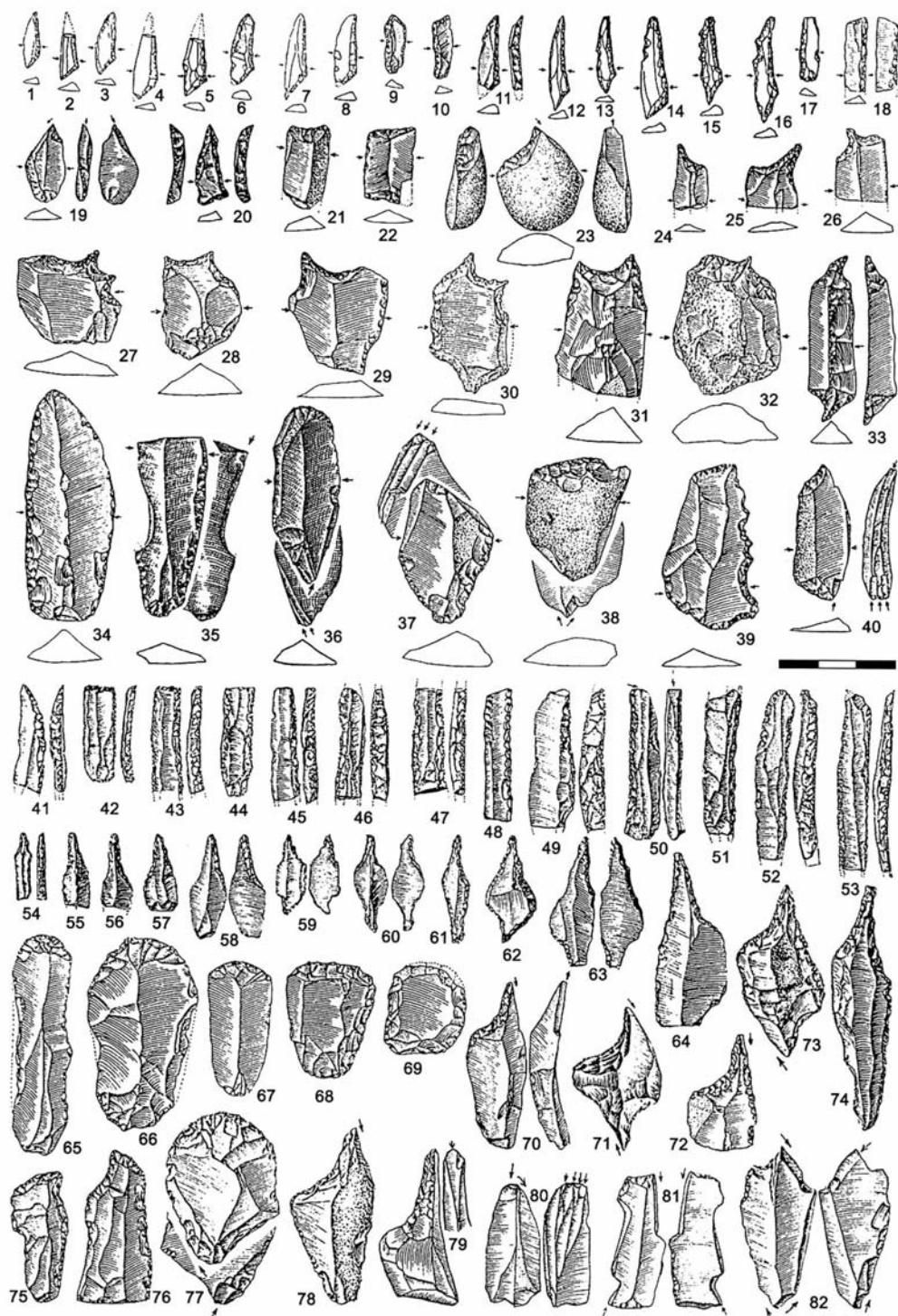
Dokladem kontaktů magdalénieniu z Českého krasu s Moravou jsou křišťalové a radiolaritové artefakty z Hostimi (50 a 22 kusů, VENCL 1995, 117). Na většině lokalit však převládá pazourek, získávaný patrně z Německa cestou podél Labe. Proto má český magdalénien víc společných rysů s Durynskem než s Moravou (VENCL 1995, 244–247). V Putimi se však vedle křemičitých zvětralin vyskytují i silixy z Krakovsko-čenstochovské jury, přinášené ze vzdálenosti 400 km k severovýchodu (VENCL 2007, 101). U vzácných vzorků velmi vzdáleného původu se zřejmě jednalo o postupné předávání, zatímco dominantní pazourky, transportované v odlehčené podobě, dovolují uvažovat o větším podílu přímých výprav. Ty je nutno předpokládat hlavně tam, kde se zdroje používaných surovin nacházely v oblasti bez vlastního stabilního osídlení (Bílé Karpaty, Českomoravská vrchovina). Takové výpravy se ovšem podnikaly především za potravou, tj. za stády migrující zvěře, a suroviny představovaly jen jejich vedlejší přínos („*embedded procurement*“ dle BINFORDA 1979, 260).

O tom, že magdalénští lovci byli více odkázáni sami na sebe než pavlovienští lovci mamutů, svědčí i poloha Moravského krasu. Ta je poměrně odlehlá a vzdálená komunikačním trasám podél říčních údolí, u nichž předtím sídlili gravettienci. Přesuny směrem k severu mohly souviset s letními pohyby sobích stád do jihopolských rovin. Podle rozborů čelistí ulovených sobů bylo totiž ústřední sídliště v jeskyni Pekárna osídleno hlavně v zimě. V létě mohli jiní lovci v Moravském krasu lovit koně, jejichž pozůstatky převládají v otevřených polohách před jeskyněmi (Pekárna, Ochozská), osídlených patrně v teplejších obdobích. Před jeskyňkou Hadí pod Pekárnou se kromě toho často vyskytovaly kosti bovidů (zubrů a praturů) a v Balcarce lze předpokládat lov ptáků (kur, koroptev, jeřáb). Běžným úlovkem na většině sídlišť byli zajáci a kožešinová zvěř. Na českých i durynských lokalitách pod širým nebem převažují kosti koní.

Výroba štípané industrie je zaměřena na odrážení čepelových polotovárů z různých upravených hranolových jader. Čepele i úštěpy se potom přetvářely na škrabadla (bez kulturně specifických tvarů, obr. 56: 10–11; 57: 65–69, 77), nad nimiž často převládají rydla (obr. 56: 2; 57: 35–38, 77–82). Specifickým typem je rydlo typu Lacan s úderem vedeným na protáhlou vkleslou retuš na konci polotovaru (obr. 57: 70, 72, 78–79). V souborech, pro

Obr. 56. Užití exotických surovin v moravském magdalénienu: 1 Pekárna, šwieciechowský silicit, 2 Balcarca, radiolarit ze štěrků Dunaje?, 3 Balcarca, radiolarit typu Szentgál, 4 Brno-Maloměřice, Borky I, bečovský křemenec, 5 Malá Drátenická, radiolarit typu Bákony?, 6–8 Ochozská, radiolarit typu Meczek?, 9 Adlerova, silicit z krakovské jury, 10–11 Býčí skála, silicit typu „čokoláda“, 12 Kůlna, vrstva 5, obsidián.

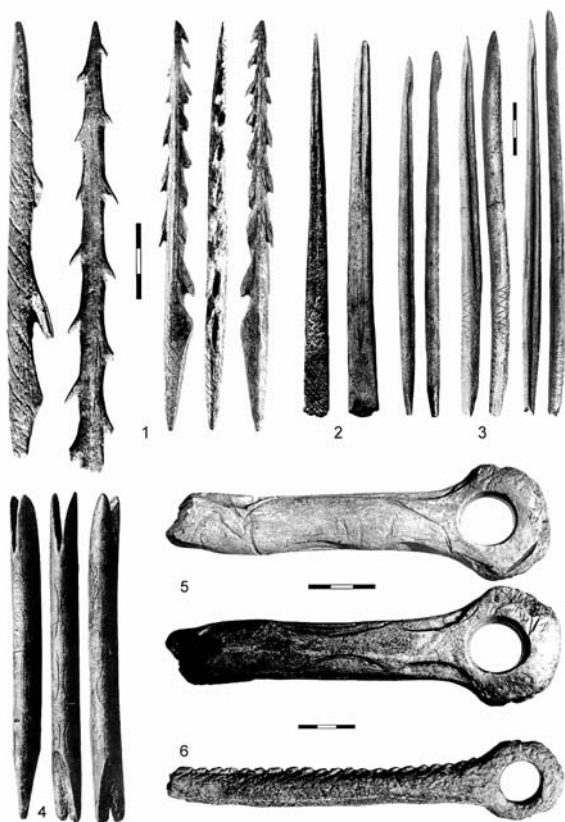

Obr. 57. Štípaná industrie magdalénienu na příkladu inventáře z Hranic III. (VALOCH 2001).

něž jsou tato rydla typická (vnitřek Pekárny, Brno, Maloměřice-Borky 1), je doprovázejí krčkovité vrtáky (obr. 57: 63–64, 74). Podíl drobných a krátkých vrtáčků (obr. 57: 27–33, 57–62) a čepelk s otupeným bokem (obr. 57: 42–53) je potom do značné míry závislý na pečlivosti výzkumu. Tyto čepelky mívají nyní příčnou retuši (obr. 57: 42–43). Na rozdíl od gravettienů se hroty otupeného boku vyskytují jen ojediněle (obr. 57: 41), místy se však rozvíjejí mikrolity (obr. 57: 1–13), občas zoubkované (obr. 57: 14–16). Vrtáčky sloužily hlavně k propichování kůží, aby se jimi daly provlékat jehly s navlečenou nití. Čepelky s otupeným bokem byly nepochybně zasazovány do dřevěných hrotů, někdy však i do kosti (BOSINSKI 2009), jak svědčí souprava tří člunkovitých hrotů s podélnými žlábkami a vypadlými čepelkami a hroty z jeskyňky Nová Drátenická u Křtin (obr. 132), která snad sloužila jako úkryt lovce. Náznačky řapů na některých nástrojích z prostoru před Ochozskou jeskyní mohou souviset s upevňováním do držadla, dle K. VALOCHA (2010) však naznačují kontakty s pozdněglaciálními skupinami severní Evropy. Snad až k pobřeží Baltu poukazují kousky surového jantaru z Pekárny a Kůlny. Výraznou složku inventáře z Hostimi představují miskovité tvary železitých konkrecí, využívané jako tukové lampy nebo nádoby.

Značně se rozvíjejí výrobky z kosti a hlavně z parohu (obr. 58). Dlouhé polotovary na výrobu kopí s dlátkovitou bází a harpun se zpětnými zuby se získávaly prořezáním paralelních rýh až do měkké spongiosy parohu pomocí rydel a následným vylomením třísky z povrchové kompakty. Běžná jsou různá šídla a u nás poprvé jehly s ouškem (obr. 59). Paroh, kost, břidlice a vzácněji i mamutovina představovaly výchozí materiál pro uměleckou tvorbu, v níž převažují rytiny zvířat, geometrické značky a zkratkovitá zobrazení žen v bočním pohledu (obr. 60, LÁZNIČKOVÁ GONYŠEVOVÁ 2002; OLIVA 2015a). Z území Moravy, resp. jen Moravského krasu, známe volné ženské plastiky jen dvě. Na té z jeskyně Pekárny je zdůrazněn zadek, zatímco tenký závěsek z Rytířské jeskyně zachycuje spíše ženský předek, avšak neobvykle povislý. Je zajímavé, že zobrazení žen prozatím chybí v bohatém magdalénienu z území Čech, když v Durynsku, s nímž má český magdalénien mnoho společných rysů, se nachází jedno z nejvýznamnějších center jejich výskytu. Na sídlišti Nebra ležely dvě ženské plastiky v jamkách a třetí ve schránce z kamenných ploten. Zoomorfní i antropomorfní motivy byly provedeny formou rytiny, reliéfu i volné plastiky, a to z organických materiálů i kamene. Nejvíce těchto předmětů poskytla jeskyně Pekárna na Říčkách v jižní části Moravského krasu. Nejpracnější umělecké předměty (možná v magdalénienu obecně) představují spatuly vyřezané z vnitřních stěn koňských mandibul, přičemž se musel do roviny vyhladit prostředek se zubními lůžky (LÁZNIČKOVÁ-GALETOVÁ 2010). Několik takových předmětů bylo nalezeno v zadní třetině jeskyně Pekárny (obr. 61). Na menším ze dvou rekonstruovaných kusů je vyryt předek koně a podivné značky. Na líci větší spatuly vidíme hlavy tří koní, z toho dvě v pozici *tête-bêche*. Problém činí interpretace rytiny na rubu. Rohaté zvíře má být antilopa sajga, má však příliš přímé rohy a chybí jí charakteristický klabonosý profil. Druhý předek zvířete má být hlavou zubra, avšak J. SVOBODA (2011, 171) v něm s jistotou vidí pižmoně. Rytiny jsou velmi hrubé a jejich kvalita poněkud kontrastuje s péčí, věnovanou úpravě podkladu. Tím se liší od jemných a daleko výstižnějších rytin tří zubrů v souboji a čtyř pasoucích se koní, provedených na koňských žebrech (obr. 62). Další zoomorfní rytinou, tentokrát na ulomené lopatce parůžku, je mistrnou zkratkou vyrytá hlava soba. V případě nízkého reliéfu na náčelnické holi (obr. 58: 5) jde nepochybně

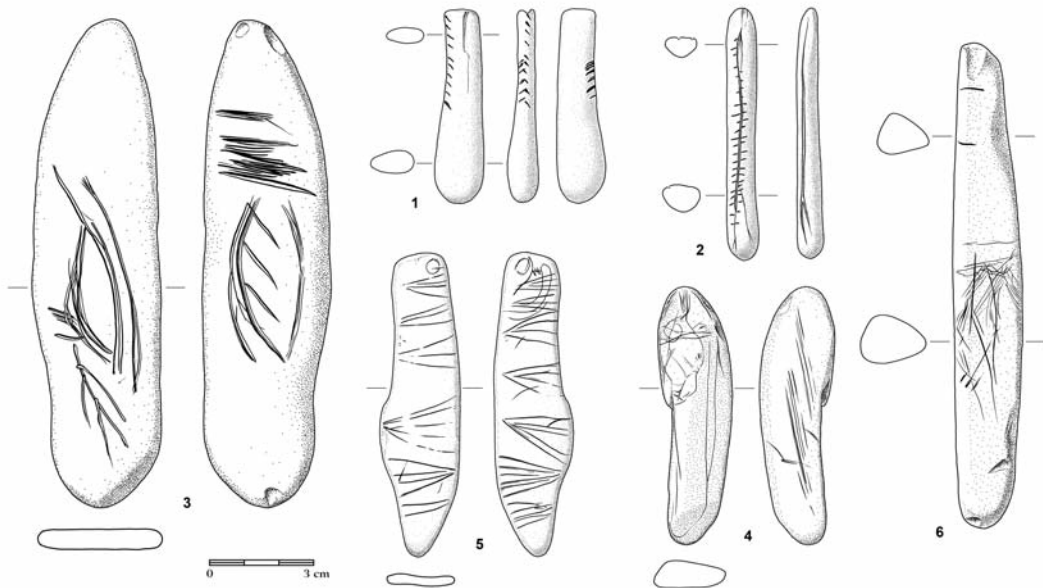
o medvěda, ale pro K. Absolona to zpočátku byl pasoucí se kůň (ABSOLON – CZIŽEK 1932, 521). Na rozdíl od gravettienu se figurální i geometrické motivy, resp. symbolické značky často aplikovaly na kostěné a parohové zbraně a jinou loveckou výbavu (kopí, vrhače oštěpů, tzv. náčelnické hole). Sem možná patří i údajná rytina mihule na břidlicovém hrotu z Keblic u Litoměřic (VENCL 1995, obr. 118). Z Českého krasu jsou z Hostimi a Děravé jeskyně známy jemné rytiny koní, kozorožců a nosorožců (obr. 63). V Putimi se v jamce našla destička se změtí rýh, tvořících patrně několik neurčitelných zoomorfních motivů (VENCL a kol. 2006, 399). V magdalénienu v západní Evropě vrcholí věhlasné nástěnné umění, vysvětlované dnes převážně v duchu šamanismu: jeskyně je lůnem země a její stěny jsou jen jakousi ozvučnicí mezi námi a paralelním světem duchů. Příkládáním rukou lze duchy kontaktovat a dokreslováním zviřecích podob na přirozené zoomorfní tvary jeskynních stěn oživovat přítomné duše zvířat (CLOTTE – LEWIS WILLIAMS 1996, 81 sq.; LEWIS WILLIAMS 2007). Obrazy podivných theriantropomorfních bytostí jsou výsledkem pokročilého stupně šamanského transu, stejně jako různé geometrické značky.

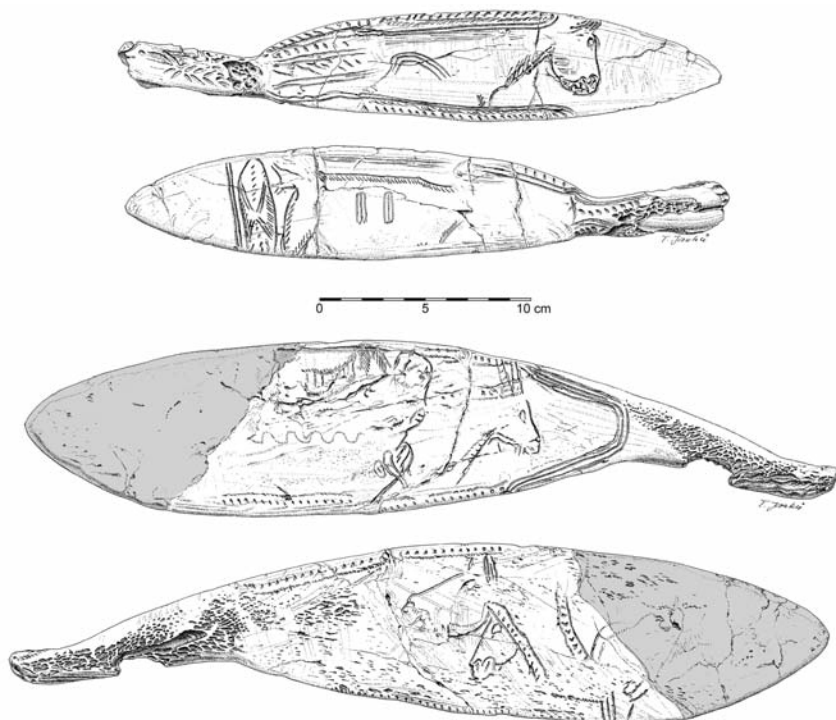
Obr. 58. Parohová a kostěná (3) výzbroj a výstroj magdalénienu. 1 harpuna, 2 kopí, 3 hroty s drážkou pro zasazení sílexových armatur, 4 mezičlánek k harpuně, 5–6 tzv. náčelnické hole s výzdobou. 3 Nová Drátenická, ostatní Pekárna.

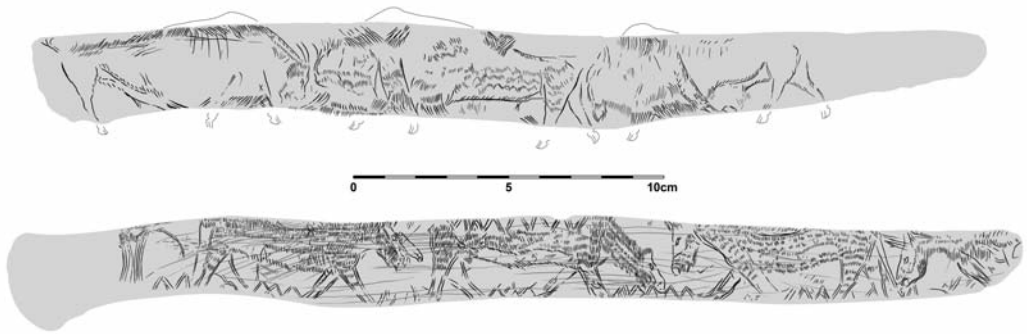
Obr. 59. Kostěné jehly z jeskyně Býčí skály.

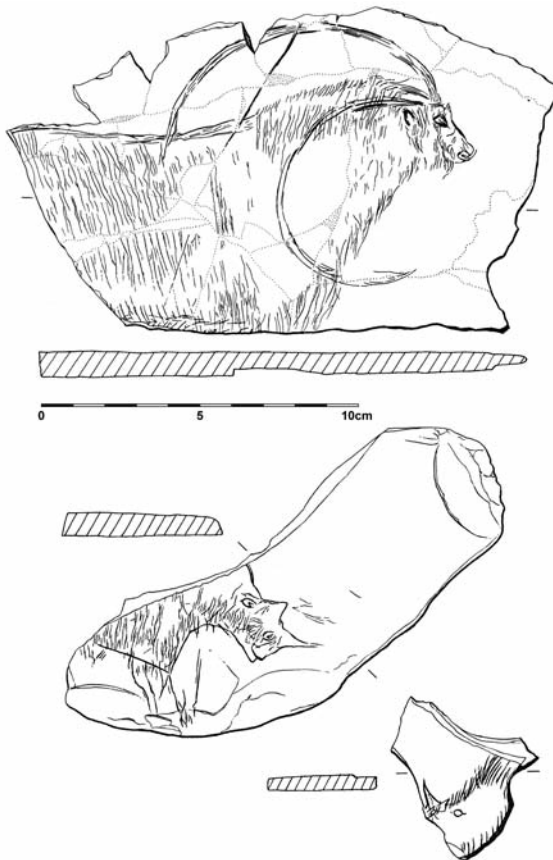
Obr. 60. Oblázky z Býčí skály se stylizovanými rytinami ženských pohlavních symbolů (? 1–3), ženské postavy (6), obličje či ptáka (4) a oblázek přirozeného gynekomorfního tvaru s výzdobou (5). Kresby T. Janků.

Obr. 61. Zdobené spatuly z vnitřních stěn koňských mandibul z j. Pekárny. Šedá část doplněna. Překresby T. Janků.

Obr. 62. Pekárna, koňská žebra s jemnými rytinami souboje zubrů a koní na pastvě. Zubři mají naznačenu zádovou linii i kopyta a rytinou je třeba pootáčet. Rytina koní se jeví celá při jediném pohledu, ale kopyta a záda chybí. Jsou obě rytiny vskutku dílem jednoho umělce, nebo spíše učitele a žáka? Rytina koní je jakoby přeškrtnáta podélnými rýhami (zde šedě). Překresby T. Janků.

Obr. 63. Kamenné ploténky s rytinami kozorožce a nosorožců z Děravé jeskyně (podle B. Klímy).

Pocit nebezpečí a úzkosti v hlubinách jeskyní, mihotání světla loučí na skalních výběžcích, šum vody a netopýřích křídel, to vše přispívá k vyvolání extáze, provázející šamanistické rituály. To ovšem neznamená, že by jeskyně byly zasvěceny jen dospělým, případně iniciaci mladíků, jak byla vykládána scéna s plastikou páru zubrů v pyrenejské jeskyni Tuc d'Audoubert. Stopy kolem hliněných plastik nepatří zasvěcované omladině, nýbrž dětem, stejně jako v chodbě Clastres v Niaux a v Peche Merle, kde se děti bavily dupáním v kalužích (BEAUNE – BALZEAU 2016, 161).

Hroby z našeho magdalénienu neznáme, ve Francii se nacházejí inhumace celých těl v natažené i skrčené poloze. V St. Germain-la-Rivière u Bordeaux měla pohřbená žena za hlavou kamennou skříňku a na sobě četné šamanistické atributy, ve výklenku jeskyně Mas d'Azil spočívala lebka s kostěnými kotoučky v očnicích. Druhotný pohřeb neúplných pozůstatků mladého člověka byl ohlášen ze staršího magdalénienu jeskyně El Mirón v Kantábrii (STRAUSS et al. 2011). Jediné spolehlivě datované zbytky magdalénského člověka na našem území pocházejí ze suťového kuželu v Koněpruských jeskyních (obr. 111). Kalva a zlomky jiných kostí se dříve se kladly na počátek mladého paleolitu, ale podle nového radiokarbonového měření činí jejich stáří $12\ 870 \pm 70$ let (SVOBODA et al. 2004). Ve starém magdalénienu z jeskyně Maszycké v Ojcowském krasu je doložena antropofagie (KOZŁOWSKI – SACHSE-KOZŁOWSKA 1995).

XII. POZDNÍ PALEOLIT – LOVCI SE ROZCHÁZEJÍ DO VRCHOVIN

I když se industrie i subsistenční strategie pozdně paleolitického charakteru začínají v Severoevropské rovině objevovat již v böllingu (hamburgien, v Anglii creswellien), u nás se tyto jevy rozšířily až v další teplé oscilaci okolo ca 11 500 let př. Kr. Tehdy, v mladším allerødu, ustoupilo čelo pevninského ledovce až hluboko do Skandinávie. S postupným oteplováním se rozšiřovaly lesy, hlavně borové, tu a tam s vyšším zastoupením listnáčů. Stáda chladnomilné stepní zvířeny (sobů) se pozvolna stěhují k severu, z jihu se vracejí lesostepní druhy jako srnec, jelen, pratur a zubr. Poslední mamuti a srstnatí nosorožci vymizeli někdy během magdalénienu, jeskynní medvědi již o několik tisíc let dříve. V otevřeném terénu se nadále vyskytovali koně a ve vlhčím prostředí losi a bobři. Poslední chladnější výkyv (mladší dryas) se na našem území projevil snad jen opětovnou imigrací lumíka obojkového a možná krátkodobým návratem tundrového prostředí. Lidé se museli přizpůsobovat nejen postupnému mizení soba (možná i proměně jeho migrací), ale i odlišnému způsobu života nové makrofauny. Ta se již tolik nestěhovala a žila spíše individuálně nebo v menších stádech. Jediným místem v České republice, kde se podařilo dokumentovat změny přírodního prostředí i plynulý kulturní vývoj, je jeskyně Kůlna (obr. 64). Magdalénští lovci sobů a koní se tu dokázali adaptovat na nové podmínky a stali

se lovci jelenů, losů a bovidů. O značné průraznosti tehdejších zbraní, zvyšované vrhacím oštěpů, svědčí nález kosti s průstřelem (VALOCH 1988, 21 sq.). Četné drobné hroty různých typů (obr. 65: 1, 5–6) nasvědčují používání luku, mimo naše území jsou doloženy harpuny s řidšími řadami zubů než v magdalénieniu.

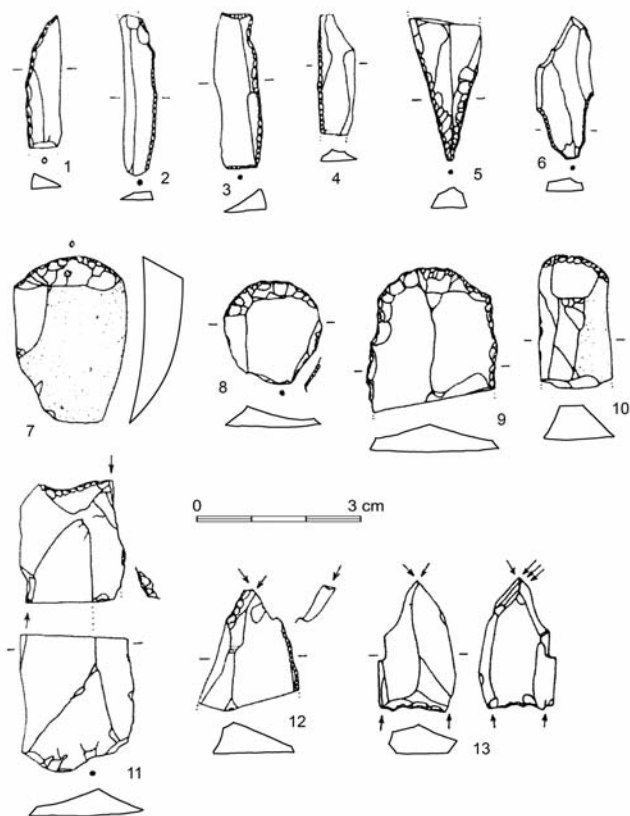
Obr. 64. Předválečný pohled na jeskyni Kůlnu u Sloupu v Moravském krasu.

Ústup ledovce a zmírnění klimatu vedlo v období allerødu k dalšímu osídlování severoevropských rovin, které vyžadovalo značné přesuny populací a navodilo celkově roz-toulanější způsob života. Místo velkých ústředních sídlišť v bohatě osídlených oikumenách, jako jsou především jeskyně Pekárna a Kůlna v Moravském krasu, se objevují menší stanice rozprostřené na podstatně větším území. Byl i nyní je hustota stanic z regionálního pohledu nestejněměrná, kromě horských terénů jsou již osídleny celé Čechy a Morava (VENCL 2007, obr. 54). Nelze vyloučit, že i u nás se tento pozdněpaleolitický způsob života začal šířit ještě na sklonku magdalénieniu, soustředěného v krasových enklávách. Atribuce některých lokalit v otevřeném terénu (Kvíc na Kladensku, Záblatí ve Slezsku) ostatně kolísá mezi magdalénienem a pozdním paleolitem. Nedostatek pozdněpaleolitických industrií ve středních Čechách by bylo možno vyložit přežíváním magdalénieniu v Českém krasu a jeho okolí. V Moravském krasu se tyto industrie v jeskyni Kůlně vyskytují v nadloží magdalénieniu, to však neznamená, že v odlehlejších oblastech by s ním nemohly být současné. Radiometrické datování nám k řešení tohoto problému příliš nepoví, protože data z kůlenského epimagdalénieniu se zcela překrývají s rozptylem dat obou magdalénských vrstev (NERUDOVÁ – NERUDA 2014a).

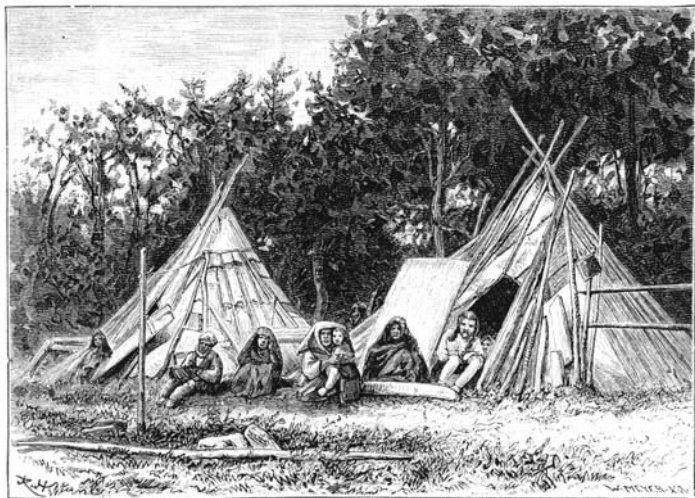
Epimagdalénien se od své výchozí kultury liší ústupem vrtáčků, většinou i rydel (obr. 65: 11–13), transformací škrabadel z čepelových na krátké nehtovité (obr. 65: 7–8), výskytem geometrických mikrolitů a celkovým zmenšením nástrojů. Přetrvává ovšem mnoho čepelek s otupeným bokem. Na Moravě mu snad patří i stanice u Záblatí, v Čechách se vyskytuje ve Lhotě u Písku, tedy v tradiční oblasti magdalénieniu, v jiné formě s krátkými vrtáčky potom v Kvici na Kladensku (BENKOVÁ 2003). Uvedené vlastnosti štípaných industrií, zpravidla ovšem s menší frekvencí čepelek, lze aplikovat na celý

středoevropský pozdní paleolit. Ten bývá dělen dle tvarů hrotů, v böllingu převážně s vrubem, v allerødu s obloukovým hřbetem (azilien, „Federmesser“) a v mladším dryasu hlavně s řapem (Bromme, ahrensburgien, východněji šwiderien aj.). Tyto kultury s řadou regionálních skupin lze vyčlenit spíše v severní a západní Evropě, u nás se hrotů vyskytuje poměrně málo a nevýrazných. Spíše tedy jen díky nedostatku signifikantních typů se hovoří o tišnovien, kam můžeme nouzově zařadit téměř všechny pozdněpaleolitické inventáře. Mezi největší patří v Čechách Plzeň-Roudná a Bohuňovice u Lito-myšle (MONÍK – VÍCH 2014), na Moravě Tišnov-Předklášteří nad řekou Svratkou, Třebíč a Vladislav nad středním tokem Jihlavy, Jaroměřice nad říčkou Rokytinou a Uherské Hradiště-Sady nad nivou Moravy. Výraznou skupinu tvoří na Moravě nálezy z okolí Bučovic, v sz. Čechách lokality kolem bývalého Komořanského jezera (např. Souš) a mnoho menších souborů z jižní části země (VENCL 1970; VENCL a kol. 2006). V řadě z nich nelze oddělit mladší složku, což se týká i sběrů z mnoha katastrů na pahorkatině v sv. a jv. Čechách a na předpolí Českomoravské vrchoviny. Inventáře od Komořanského jezera a z jeskyně Šipky u Štramberka lze zařadit ke skupině Federmesser, kolekce z Voletin u Trutnova (obr. 65) obsahuje i řapové hroty ahrensburgien (VENCL 1978). Směrem ke sféře východnějšího šwiderien ukazuje plošně opracovaný hrot z abri Máselník v severočeských pískovcích, řapový hrot z Křižanovic na Vyškovsku, na Slovensku potom bohatší stanice Velký Slavkov – Burych na úpatí Vysokých Tater.

Obr. 65. Silexové artefakty z Voletin u Trutnova (VENCL 2007).

Na sklonku paleolitu tedy houstne síť krátkodobých stanovišť u menších řek, potoků a jezer, rozprostřená do větších výšek než dosud a do poloh vzdálenějších od větších řek. Pohyblivému způsobu života odpovídají stopy stanovitých obydlí (obr. 66), známé hlavně ze severoevropské roviny. Výzkum O. KOSA (1971) na návrší Dřínová u Tišnova-Předklášteří odkryl dvě mělké podlouhlé prohlubně s plochým dnem, spolehlivější stopy jamek, snad zahluobených do sídelních objektů, jsou doloženy z Blanice VI u Strakonice (VENCL a kol. 2006, 28; VENCL 2007, obr. 59).

Obr. 66. Chýše magdalénců a jejich nástupců se mohly podobat obydlím subrecentních sibiridů (zde Ostáků).

V surovinách pozdněpaleolitických industrií ze severních a západních Čech i z větší části Moravy nadále převažuje pazourek. V jeskyni Kůlně se za pazourek zařazuje jurský rohovec od Olomučan a až poté dříve oblíbený spongolit z údolí Svitavy. Na vzdálené kontakty poukazuje ústěp porcelanitu, čepel patrně ze świeciechowského silicitu a obsidiánový ústěpek. Na východní Moravě převažuje radiolarit, v jižních Čechách je patrný přísun jurských rohovců typu Flintsbach a plattensilexu typu Arnhofen z Bavorska (PŘIČHYSTAL 2006; 2009, 86–89). Vedle toho jsou však běžně využívány i drobné místní zdroje, jež převládají např. v Předklášteří a výrazně na Hradisku u Jaroměřic na Třebíčsku (tamní hnědé zvětraliny hadců). Rohovec z Krumlovského lesa se možná již začíná těžit, neboť se nápadně šíří k jihu, kde dominuje na stanici Hauskirchen v Dolním Rakousku, a datum ze zásypu nejstarší šachty v Krumlovském lese (10 640 kal. BP) je jen nemnoho mladší. V rámci świderieny dochází ve Svatokřížských horách v Polsku k dobývání čokoládového silicitu, který se pak šíří na sta kilometrů daleko.

Z kostěných artefaktů se v jeskyni Kůlně našly parohové tyčinky a špičky hrotů, jelení a losí metapodia se řezala drážkovací technikou jako v magdalénienu sobí parohy. Umělecké předměty chybí, ze západoevropského azilienu lze uvést oblázky s malovanými značkami z eponymní jeskyně a poryté kameny z Rochedane. Na severu se začínají vyskytovat plastiky z jantaru, z různých míst v severní i jižní Evropě pocházejí schematizované rytiny zvířat i lidí. Rovněž pohřbů je v Evropě poskrovnu. U nás se k nim nově zařadila kostra Předmostí 27, která byla odkryta roku 1928 dělníkem z cihelny asi

20 metrů sz. od klasické depozice lidských pozůstatků z roku 1894. Z hrobu nebyly patrně vyzvednuty všechny kosti. Stopy řezů na femuru, K. ABSOLONEM (1929) popsané jakožto doklad antropofagie, jdou nepochybně na vrub neopatrné práci objevitele, který měl zřejmě na svědomí i zničení lebky (ABSOLON – KLÍMA 1977, 58). Kostra, považovaná vždy samozřejmě za pavlovienskou, vydala v poslední době datum OxA-27382: 10 675±45 let BP, a rovněž izotopová analýza u H. BOCHERENSE (et al. 2015) ukázala zásadní odlišnost oproti všem gravettienským pozůstatkům v tom, že dotyčný sice jedl hlavně maso, ale nikoli mamuty.

XIII. MEZOLIT ANEB KONEC I ZAČÁTEK

Před necelými 12 tisíci lety (přesněji 9 640±20 let př. Kr.) odezněl poslední chladný výkyv starších čtvrtohor a nastala geologická současnost – holocén. V jeho nejstarším klimatickém úseku (preboreálu a boreálu, do 7 100 let př. Kr.) převládaly dubové a bukové lesy, na volných plochách se značně rozmáhala líska. V následujícím atlantiku, který představoval nejteplejší a nejvlhčí období holocénu, pokrývaly lesy většinu našeho území.

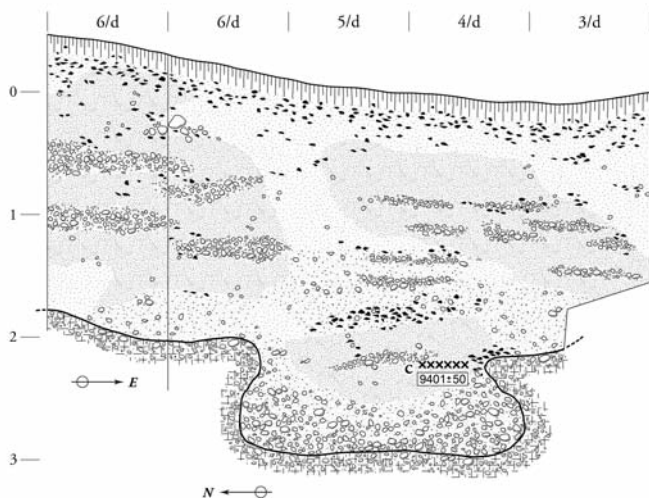
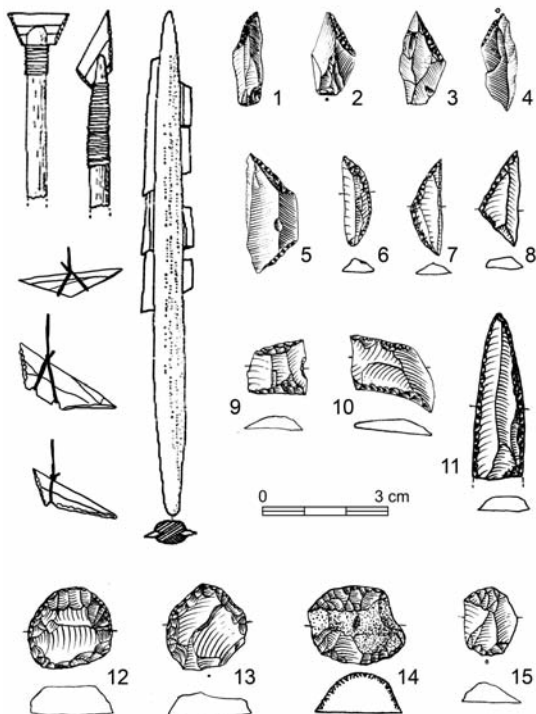
Vysvětlení ekonomických a technologických změn vychází z toho, že lov na nemigrující a vesměs nestádní zvěř (tuři, zubři, jeleni, losi, divočáci, bobři, medvědi, kožešinová zvířata) již nevyžadoval spolupráci většího počtu lovců (VENCL 2007, 129), tudíž ani setkávání komunit, a naopak prohluboval vazbu k určitému území a tedy i jistou usedlost. Na naší největší mezolitické stanici u Smolína na jižní Moravě však v úlovku značně převládal divoký kůň (MUSIL 1978), který žil ve stádech a spolupráci lovců jistě vyžadoval. Jiné doklady fauny ze sídlišť v otevřeném terénu od nás v podstatě neznáme, v severočeských pískovcích převládají zajíci a kožešinová zvěř. Opět na zcela jiné druhy zvířat byla zaměřena pozornost ve velehorách, v krasových oblastech západní Evropy, a hlavně u moře, jezer a velkých řek, kde převládal rybolov. Na Blízkém východě žila řada velmi pohyblivých stádních zvířat (hlavně antilop a divokých oslů), panovalo tam jiné klima (po přechodné aridizaci teplé a vlhké) a stejně jako na mořském pobřeží tam živá příroda vypadala zcela jinak než u nás. Výrazné společné znaky mezolitu ve sféře obživných strategií a techniky mohly být tedy jen stěží vyvolány ekologickými změnami na prahu holocénu. K zalesnění nebo naopak vysušování ostatně došlo ve Středomoří už mnohokrát předtím. Nelze také přehlédnout, že pěstování rostlin se skladovatelnými plody se ve starším holocénu objevilo zcela nezávisle i na Dálném východě, v Indonésii, Střední a Jižní Americe, takže asi již bylo historicky „na spadnutí“. Vliv fluktuací klimatu, o nichž ve věci neolitizace střední Evropy uvažuje např. D. GRONENBORN (2010), tedy asi nebyl zásadní.

Pro celou mezolitickou oblast, tj. Evropu, Blízký východ a severní Afriku, jsou charakteristické geometrické mikrolity, jež dokládají značnou adaptabilitu technologií. Různé zasazení, nastavení a vzájemná kombinace geometrických segmentů umožňovaly

vytváret složené nástroje, vyhovující způsobu obživy v různých biotopech a využitelné dokonce i v zemědělství. Daly se tak upravit hroty šípů, ozubené harpuny, rybářské háčky, nože, srpy apod. Základní zbraní byl asi v celé oblasti luk. V mezolitu se již objevují nástroje sekerovitých tvarů, ať už vyštípané či později vybroušené (dokonce s vyřezaným otvorem pro upevnění ve funkci mlatu). Jsou příznačné zejména pro severní Evropu a Blízký východ. Nedokonale vyštípaná jádrovitá sekerka („*Kernbeil*“) pochází ze Smolína (obr. 72: 1), jiné izolované nálezy jsou známy ze severních Čech (obr. 75), kde se u Vlčího pole našel i dvojhrotý mlat s bikónickým vrtáním (VENCL 2007, 147). Jednosměrně provrtaný je parohový sekeromlat z jeskyně Martina v Českém krasu (obr. 122). Zlomky broušené industrie z metamorfovaných břidlic pocházejí ze dvou pískovcových převisů (Hlavatá skála a Švédův převis) v severních Čechách. Ty mohou být jak svědectvím o samostatných mezolitických kořenech broušených nástrojů (vzhledem vysokému stáří podobných artefaktů z Německa: FISCHER et al. 2009), tak náznakem pronikání jedinců z neolitizovaného území, kteří před zemědělskou dřinou dávali přednost volnému loveckému životu. Hliněné nádoby nepotřebovali, ovšem tam, kde bylo potřeba uchovávat nějaké produkty, např. plody nebo tuk mořských zvířat, mohla keramika vznikat i bez kontaktu s neolitiky. Dělo se tak nezávisle na mnoha místech, např. mezi Volhou a Uralem a na Ukrajině mezi kalendářními lety 8 300 a 7000 př. Kr., v Pobaltí a v jižní Skandinávii kolem 5 500 let př. Kr., čili ve zcela mezolitickém prostředí (BAILEY 2008, 361, 369 s lit.). Naopak na Blízkém východě se pro uskladnění zrna zřejmě preferovala suchá síla a keramika se tam vyskytla až po dvou fázích předkeramického neolitu okolo roku 6 900 před Kristem. I když u nás se keramické nádoby objevily vskutku až s prvními zemědělci, je zřejmé, že famózní balíček pozdějších neolitických vymožeností je nyní již notně vytřepaný.

Mezolitický svět sjednocovala nejen adaptabilita mikrolitických segmentů na různé úkony a způsoby obživy (obr. 67), ale i celková proměna přístupu k přírodě. Přestalo sledování velkých stád dominantní zvěře a pozornost se zaměřila na využívání menších zdrojů. Detailní pozorování a poznávání okolní přírody se nepochybně týkalo i jevů, jež nemusely být ekonomicky přínosné a souvisely spíše s „intelektuálním kutilstvím“ či „vědou konkrétního“ (LÉVI-STRAUSS 1971, 20 sq.). Právě tato soustředěnost na bezprostřední okolí byla asi obecnou, na klimatu nezávislou příčinou nárůstu usedlosti a následně i teritoriálního chování (jakožto předpokladů pozdější neolitizace). O jisté hospodářské preadaptaci svědčí palynologické náznaky mýcení lesa v jižním Švédsku, Finsku, Litvě a pod Alpami, jakož i indicie přidržování divočáků a medvědů (ZVELEBIL 2008; cf. BAILEY 2008, 363). V sz. Přialpí byly opakovaně zaznamenávány pyly rostlin obilného typu. Takový přechodný ráz mezi mezolitem a neolitem je ostatně typický pro celou kulturu La Hoguette na francouzsko-německo-nizozemském pomezí, současnou s východofrancouzskou skupinou lineární keramiky (ZIMMERMANN 2012, 114–115). Lze pozorovat také posilování činností, které navozují vazbu k zemi, resp. k určitému prostoru, aniž by šlo o aktivity nezbytné. V symbolické rovině to jsou pohřebiště s desítkami hrobů, ve sféře pokládané za převážně užitkovou je to např. hlubinné dolování rohovce v Krumlovském lese (který byl až dotud získáván povrchově, a to pro nesrovnatelně náročnější výrobky než v mezolitu). Prozatím jsou publikovány tři šachty ve východní části I. revíru (obr. 68; OLIVA 2015b), ale pozůstatky ještě podstatně rozsáhlejší těžby, patrně

Obr. 67. Štípaná industrie mezolitu
a příklady upevnění mikrolitů.
1–5 Smolín, 6–15 Příbice III.
1–4 tardenoienské hroty,
5, 9–10 trapézy, 6 segment,
7–8 triangly, 11 čepelový hrot,
12–15 nehtovitá škrabadla.

Obr. 68. Staromezolitická těžní šachta I-12-1
v Krumlovském lese.

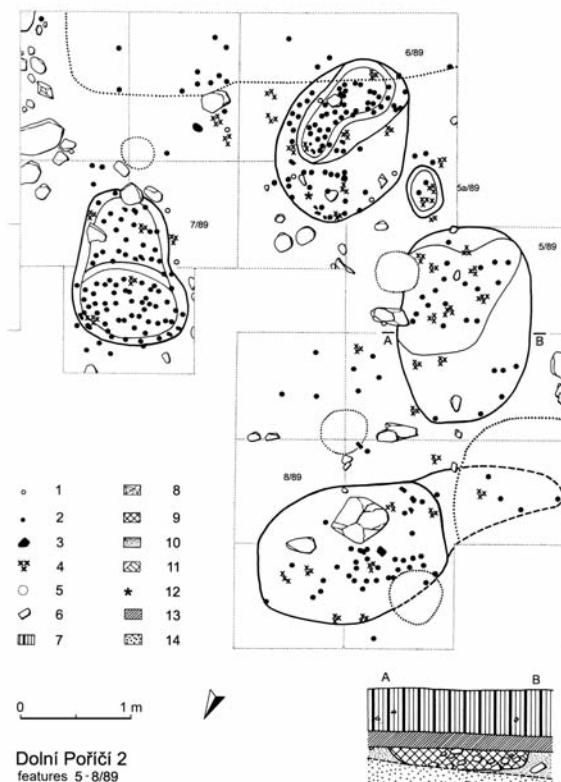
Obr. 69. Ohniště s propáleným
pískem před těžební stěnou
(intaktní písek vpravo) II-19-1
v Krumlovském lese.

širokou čelbou proti svahu, odkrýváme v revíru II asi 200 m severněji. Výzkum v letech 2015–16 ukázal, že hlinitě-písečný odval se stále stejnou industrií a hojnými uhlíky, mocný 1–1,5 m, přesahuje prouduvanou plochu 26×22 metrů do obou stran. Z báze haldy pochází datum OxA-31485: 6839 ± 30 BP, z vršku GrA-38110: 6775 ± 40 BP a z ohniště s propáleným pískem výše ve svahu (obr. 69) OxA-33128: 7160 ± 40 BP. S vazbou k menšímu území souvisí obvyklá převaha místních surovin ve štípaných industriích, kterou ovšem narušují ukázky kamenů velmi vzdáleného původu. Tak např. na stanicích v Kladsku, poblíž zdrojů kvalitních eratických pazourků, se vedle nich vyskytují rohovce z Krumlovského lesa, od Olomučan v Moravském krasu, karpatské radiolarity, bečovské křemence, nekvalitní tříštivé rohovce typu Český kras a chalcedonové rohovce od jihočeských Hříbojed (VENCL 2007, 148 a informace J. Bronowického a A. Přichystala). Na několika jihomoravských i jihočeských stanovištích se objevily ojedinělé úštěpky z východoslovenského obsidiánu, rohovec typu Krumlovský les je znám z Lawice v Kladsku, z jižních Čech, Hořina u Mělníka, Bratislavy-Důbravky a z řady lokalit v Rakousku. Patrně v souvislosti se společenskými sítěmi, vycházejícími z exploatačních revírů v Krumlovském lese, převládá tato nepřilíš kvalitní surovina téměř na celé jižní a jihozápadní Moravě (např. Bítov, BARTÍK – EIGNER 2015). Rovněž ve Smolíně převládají rohovce z blízkého Krumlovského lesa a spongolity z řeky Svratky, vzdálené kontakty však dokládají slezské pazourky, středopolské čokoládové silicity, uherské radiolarity a ojedinělé úštěpky obsidiánu. Snad až od Baltského moře pocházejí zlomky jantaru. Pokud mělo předávání těchto vzorků nějaký ekonomický význam, tak jediné ten, že generovalo setkávání skupin a tím i vytváření sociálních sítí. Zájem o tyto neobvyklé kameny ovšem souvisel se zmíněnou snahou o poznání nejrůznějších přírodnin. Pozorování dynamiky přírodních jevů vyústilo v ritualizaci snah o ovládnutí principů plazení a zanikání, jak je zřejmé z ikonografie časnězemědělské lokality Čatal Höyük v Anatólii (CAUVIN 1997). Velké slavnosti kolem pracně budovaných monumentů vyžadovaly spoustu masa (hlavně turů), nastrádaného zrna a kvašených nápojů (SCHMIDT 2012, 146), což v oblasti úrodného půlměsíce posílilo tendenci k pěstování rostlin a domestikaci zvířat. Těmito procesy byl zvládnut právě ten segment přírodních sil, který se ukázal jako ekonomicky prospěšný a určující pro další společenský vývoj. Jak svědčí dokonalá rybářská výzbroj a výstroj, došlo v přímořských a jezerních oblastech Evropy zase k ovládnutí vodního živlu a k navázání virtuálního kontaktu s jeho duchy (viz ichthyomorfní hlavy v Lepenském Viru v Železných vrátech na Dunaji nebo vodní hady na holích z losích parohů v Pobaltí). V našem přírodním prostředí se tyto tendence nemohly nijak výrazněji projevit, takže střeoevropským badatelům se mezolit jevil jakožto doba úpadkových populací odsouzených jen k zániku (v 70. letech nechyběly snahy o jeho pejorativní přejmenování na epipaleolit či konečný paleolit, např. VALOCH 1978a).

Schopnost rozpoznat a využít všechny možné zdroje umožnila ovšem i na našem území osazení téměř celého území. Protože čitelnost mezolitické kamenné industrie i její sběratelská atraktivita je ze všech předneolitických kultur zdaleka nejnižší, bude nutno mapy rozšíření mezolitu (např. VENCL 2007, obr. 65) podstatně doplnit. K největšímu nárůstu počtu vymapovaných bodů ostatně došlo teprve v posledních letech prospekci v severočeských pískovcích (SVOBODA ed. 2003), v jižních Čechách (VENCL

a kol. 2006), na přilehlém horním Pootaví (ŠÍDA a kol. 2011), a zásluhou D. Vícha též v sv. Čechách. Není náhodou, že na jihomoravských písčinách byl mezolit identifikován hlavně tam, kde se dlouhodobě pohybovali archeologové, tj. na slovanských hradištích a pohřebištích (Dolní Věstonice – Písky, Mikulčice, Břeclav – Pohansko, Strachotín). Poloha mezolitických sídlišť je velmi variabilní. Na Moravě převládají stanice na písčinách u řek, hlavně na dolních tocích Jihlavy, Dyje a Moravy, nasvědčující rybolovu. Značná část sídliště, výjimečně zachovaného v neporušených vrstvách, byla prozkoumána u Smolína nad řekou Jihlavou (VALOCH 1978a), opodál se rozkládá snad ještě větší sídliště u Příbic. Na severní Moravě objevil Jan DIVIŠ (2012) stopy mezolitu v okolí Příbora. Osídlení jeskyň Moravského krasu není bezpečně doloženo, je však známo z některých převisů, např. na Pálavě nebo u Hranic. Většina českých lokalit se nachází na pahorkatinách, vzdálených od říční sítě. Mimořádná koncentrace stop po přechodných i trvalejších tábořištích byla zjištěna v severních a jižních Čechách, kde osídlení kolem Vltavy v prostoru Lipna běžně přesahuje hranici 700 metrů, a kolem Javořího potoka u Modravy na Šumavě byly mezolitické stanice zkoumány i nad vrstevnicí 1000 m (ČULÁKOVÁ et al. 2012). V Alpách ovšem nechybějí stanice na skalních výběžcích a v průsmycích situovaných přes 2 300 m nad mořem. Co se týče sídleních objektů, většina z publikovaných dokladů si patrně zaslouží kritiku (srov. VENCL a kol. 2006, 375). Asi nejpřesvědčivější jsou ploché oválné deprese cca dvoumetrových rozměrů s koncentracemi štípané industrie z Dlouhého Poříčí a Strakonice (obr. 70; VENCL a kol. 2006).

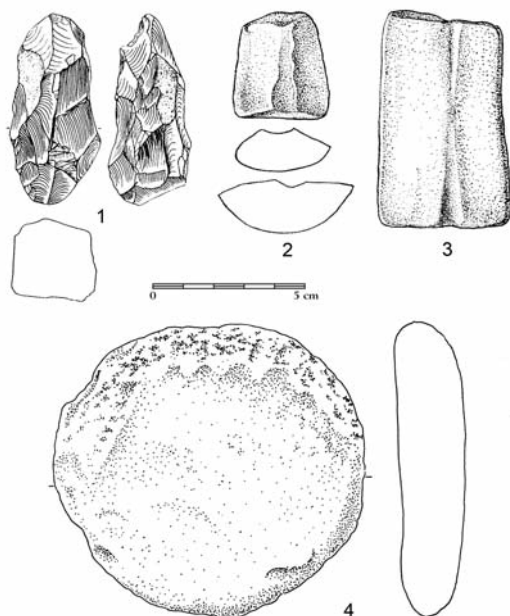
Obr. 70. Dochovaná zahloubení sídlních objektů v Dlouhém Poříčí (VENCL – MICHÁLEK – FRÖHLICH 2006).

Podobný protáhlý půdorys odkryl M. Mazálek u Putimi (obr. 152). Ploché 50 cm hluboké struktury ze Smolína měřily 8×12 a 8×6 m (obr. 159). Uvnitř se na třech místech nacházely žárem rozpukané říční valouny, zřejmě pozůstatky ohnišť (VALOCH 1978a, 20). Výzkumy pod severočeskými převisy (obr. 71 a 142) odkryly četná ohniště v prohlubních s varnými kameny a jamkami, prozrazující opakované osídlení (SVOBODA ed. 2003). Stopy snad dřevěných konstrukcí a ratiště šípů (?) byly hlášeny z rybníka Švarcenberk u Ponědrážky v jižních Čechách (ŠÍDA a kol. 2007).

Obr. 71. Zahloubená mezolitická ohniště s kostmi a šedobílými polohami s organickými zbytky (cihlovitý vzor) z báze prohlubně u převisu Pod Zubem (SVOBODA ed. 2003).

Obr. 72. Kernbeil, brouska na šípů a drtidlo ze Smolína (podle K. Valocha).

Na podkladě paleoekologických studií z jižních Čech lze předpokládat žďáření za účelem šíření lišky, dalším zdrojem potravy mohly být žaludy a oříšky vodní rostliny kotvice (POKORNÝ – HORÁČEK 2006, 333). Kostí ze severočeských převisů patří ponejvíce zajícům, kunám a srncům, hojně se vyskytují i divoká prasata, jeleni, divoké kočky, lišky a vlci (HORÁČEK 2003). Některé druhy svědčí o blízkosti vody (bobr), či alespoň vlhkého prostředí (los). Kůň, který byl nejhojnější lovnou zvěří např. ve Smolíně, tu zcela chybí – nepochybně proto, že v okolním lesnatém prostředí se tento obyvatel stepí nevyskytoval. Výběrově zachované zuby ve Smolíně svědčí ještě o lovu praturů, losů, bobrů a divokých prasat. Našly se tu i pískovcové brousky na šípky (obr. 72: 2–3), těrky na rostlinnou potravu (obr. 72: 4), a s rybolovem by mohl souviset uměle zúžený kámen, sloužící snad jako zátěž rybářské sítě. Mezolitické lovce již doprovázeli psi, vyšlechtění z vlků, z našeho území však zatím neznámí.

Doklady duchovního života jsou v našem mezolitu velmi skrovné. Na bohaté povrchové lokalitě v Přibicích u Pohořelic se našla břidlicová destička s rytinou vulvy (obr. 151) a v Putimi fragment valounku s rytým dekorem. V severní i jižní Evropě se na předmětech praktického účelu (parohové hole, dřevěná pádla) objevuje geometrická výzdoba v podobě klikatek, žebříčků, křivých linií, trojúhelníčků apod., přecházející někdy do podoby jakýchsi hadů, ryb a vzácně i lidských postaviček. Ze severu Evropy jsou známy dovedné řezby zvířecích postav z jantaru, a z Pobaltí i siluety zvířat, vyštípané z pazourku. Součástí některých obydlí v Lepenském Viru v Srbsku tvořily kamenné lidské hlavy s výrazně rybími rysy obličeje, nepochybně inspirované tvarem izolované skály na protějším břehu Dunaje. V severním Německu se našly šamanské masky z jeleních lebek, svědčící o přežívání starých animistických představ (STREET 1989).

Mezolit je první epochou, v níž se objevují pohřebiště většiny příslušníků místní skupiny, tedy nikoli jen ojedinělé hroby výjimečných jedinců jako v paleolitu. To zřejmě souvisí s utužením vazby na místní prostředí – uložením zesnulých předků do země se měly symbolicky zdůraznit nároky na sídliště a na okolní zdroje. Největší hřbitovy známe z východní Evropy, Skandinávie, ostrůvků Téviec a Hoëdic u Bretaně, z portugalského pobřeží Atlantiku a z oblasti Železných vrat na Dunaji. Nebožtíci jsou pohřbeni v různých polohách, čili nataženě na zádech, skrčeně, v sedě a dokonce i ve stoje (šamani?). Často jsou zasypáni okrem a doprovázeni milodary, vesměs různými nástroji, provrtanými zvířecími zuby a mušlemi. Objevují se i několikanásobné hroby, např. žena s novorozencem, ležícím na labutím křídle (Vedbæk-Bøgebakken v Dánsku). Hrob s výbavou štípače pazourku pochází z polských Janislavic. Na pohřebištích se objevují stopy násilí, vstřelené kamenné šípky apod. Vzrůstá rovněž množství patologických jevů (např. zubní kaz a infekční nemoci kostí, tzv. kostižer).

Na zdaleka viditelném vápencovém kopci nedaleko Nördlingen v Bavorsku leží dvě jeskyňky, zvané Grosse a Kleine Ofnet. V první z nich odkryl R. R. Schmidt dvě mísovité jamky, v nichž „jako vejce v ošatkách“ spočivaly lidské lebky. V první jamce jich bylo asi 27, ve druhé 6. Kolem lebek byl v jamkách nasypan okr a popel s přepálenými zlomky lidských kostí. Lebky měly spodní čelisti a první obratle (atlasy), tak jak tomu bývá u uříznutých hlav. Na řadě lebek se našly stopy zranění, údajně sekerami, vzhledem ke kalibrovanému datu 6,4 tisíc let př. Kr. ale stěží neolitickými. Plochá sekerka se vyskytla

ve známém hrobu „šamanky“ (pohřbené s useknutou hlavou ve dřepu s kojencem mezi stehny) v Bad Dürrenbergu v Sasku-Anhaltsku (GEUPEL 1977).

Hrob je datován hluboko do 7. milénia př. Kr. a není jediným místem, kde se v plně mezolitickém prostředí vyskytla broušená industrie, která je vždy vyrobena ze severočeských metabazitů (obr. 75). Ve skalní rozsedlině na návrší Bacín v Českém krasu odkryl V. MATOUŠEK (2005) neúplnou kostru mladého muže (obr. 76), datovanou na 9490 ± 65 let před dneškem (kalibrované stáří 9150–8600 let př. Kr.). Kostra ženy z písku nejmladší terasy řeky Moravy ze Starého Města-Na Valách byla považována za staroholocenní, avšak přímé datum z kosti (OxA-25894: 1286 ± 28 BP) ji přesunulo mezi staré Slované. Ze tří převisů v severočeských pískovcích pocházejí izolované zuby starších lidí, takže je otázkou, jestli zde nedocházelo k nějakým obřadům s vytloukáním chrupu. Takové drastické rituály totiž známe z prostředí současných přírodních národů (SVOBODA ed. 2003, 80).

Z hlediska zániku našich lovecko sběračských populací je důležité, že v severočeských skalních městech i v jiných oblastech bohatého mezolitického osídlení, např. v jižních Čechách a v horním Poohří, chybí jakékoli stopy staršího neolitu. To by bylo možno vysvětlit zhruba trojím způsobem:

1. stavem výzkumu, depozičními či postdepozičními procesy
2. v zemědělsky neatraktivních oblastech stále přežíval mezolit
3. mezolit nepřežíval, ale neolit se přesto opozdil.

Prvou eventualitou se tu nebudeme zabývat, protože je aplikovatelná vždy a navozuje jen úmorné diskuse. Prokázat druhou možnost by mohly jen uzavřené nálezové celky se společným výskytem pokročile neolitických a nepochybně mezolitických artefaktů (a ty chybí), nebo výrazný přesah řad radiometrických dat. Kalibrované hodnoty nejrepresentativnější série dat ze severočeských pískovců se však zastavují přesně v období, kam data z nížin kladou počátek našeho neolitu (SVOBODA ed. 2003, 83). Další doklady osídlení tam kupodivu pocházejí až z mladšího neolitu, což jednoznačně svědčí pro třetí z uvedených možností. Odlehlý a nepřehledný terén pískovcových skal je přitom ideálním prostředím, v němž by mezolitici mohli vedle zemědělců nerušeně přežívat a vyměňovat si s nimi kožešiny, med, vosk a jiné dary lesa za zemědělské produkty. Přijetí zemědělského způsobu obživy tedy bylo mnohem rychlejší a přesvědčivější, než bychom u volně žijících lovců předpokládali. Patrně nezbývá než přiklonit se k názoru Marka ZVELEBILA (2004, 186), že nejdůležitější roli tu nesehráli konzervativní lovci, ale jejich družky – sběračky, kterým více než chýše z lupení a začouzené převisy imponovaly komfortní kúlové domy. Měřítkem společenského postavení a životního standardu již nebyla lovecká zdatnost mužů, ale pořádaná domácnost, textilní oděvy a skladovatelné zásoby obilí.

Většina mužů jistě nechtěla o své ženy přijít a odešla třeba i nedobrovolně s nimi. Opuštěné skupinky neprizpůsobivých jedinců pak v těchto „vyloučených lokalitách“ postupně dožily a přispěly k jejich špatné pověsti, aniž by zanechaly viditelnějších stop. Až v době kultury s vypíchanou keramikou se do těchto míst odvážili lidé vyobcovaní z vesnic nebo toužící po volnějším životním stylu. Rychlé přijetí zemědělství, resp. vesnického způsobu života se patrně stalo prestižní záležitostí a nelze je posuzovat výhradně ekonomicky. Možná, že lehčí typ kúlového domu v osadách nejstaršího středoevrop-

ského neolitu, které I. PAVLŮ (2005, 298) srovnává s misionářskými stanicemi, sloužil právě k nalákání mezolitických žen do domácností zemědělských prospektorů, nepochybně převážně mužů. Nevyhnutelně tím vznikaly střety nejen mezi oběma populacemi, ale především mezi samotnými lovci, přičemž jejich přizpůsobivá většina mohla přispívat k zániku nepoddajné menšiny. Jak ukazují četná zranění nebožtíků na pohřebištích, neměli tehdejší lukostřelci – na rozdíl od zemědělců s nejstarší LnK – k násilí právě daleko. To mohlo proces neolitizace značně urychlit i bez rozhodujícího přispění neolitiků. Boje o území či zemědělskou půdu ostatně nebyly z počátku nutné, protože tito první prospektoři měli osazenu jen nepatrnou část půdy. Popsanými procesy, které jsou stejně přirozené jako těžko dokazatelné, lze vysvětlit i rychlost přeměny obou hospodářských systémů, oproti jejich pomalé transformaci na Předním východě. Ve střední Evropě se totiž pouze přistupovalo k něčemu již známému a společensky přitažlivému. Přeběhlé ženy-sběračky pak mohly mít na svědomí nevalnou úroveň nejstarší keramiky na některých sídlištích. Hojná příměs rostlinné drti a pórů po jejím vyhoření ovšem zvyšovala termoizolační vlastnosti tehdejší keramiky, v níž se mohlo vařit pomocí varných kamenů jako v mezolitu (HLOŽEK 2012, 114).

Kontrast mezi polabskou nížinou a přilehlými „skalními městy“ je ovšem výjimečný, protože oblast skalních slujů patřila k periférii asi už během samotného mezolitu – svědčí o tom i chybění surovin vzdálenějšího původu, z něhož lze usuzovat na nedostatek kontaktů s jinými skupinami. Ve výtečně přehledných jihomoravských nížinách zjišťujeme daleko pevnější vazbu mezolitického osídlení na písky (a staroneolitického na spraše) než v Čechách. To umožňovalo jak pokojnou koexistenci obou populací, tak rychlejší asimilaci či vybití mezolitiků neolitiky (srov. VENCL 1982), resp. mezolitiků navzájem. Pro volbu mezi těmito možnostmi dosud není spolehlivých chronologických ani situačních vodítek. Pravděpodobnost dlouhé koexistence snižuje zmíněná přehlednost terénu, přitažlivost neolitické domácnosti a známá nevráživost domnělé „kultury“ vůči „nekuře“. Na jednom místě jižní Moravy však ke kontaktu obou populací přece jen docházelo. V Krumlovském lese se ve východní části I. těžního revíru objevují mezolitická i neolitická data, v jednom případě se mladomezolitické a staroneolitické datum vyskytlo ve stejné šachtě. To svědčí přinejmenším o předávání znalostí a dovedností a poněkud snižuje univerzální platnost posledně zmíněného scénáře (OLIVA 2015b). K podobným procesům asi docházelo i při dobývání metamorfovaných břidlic v železnobrodském krystaliniku (PROSTŘEDNÍK – ŠÍDA 2010, 36), s tím ovšem rozdílem, že vcelku podružná surovina mezolitické štípané industrie se stala nejvýznamnější a nejdále šířenou surovinou neolitické industrie broušené. Na rozdíl od těžby nevalného rohovce v Krumlovském lese měla tato extrakce tedy i značný technický a ekonomický význam. Jestliže se kořistníci a zemědělci setkávali při těžbě a štípaní rohovců (jež nikdy nepostrádá relaxační prvky), muselo být jejich soužití alespoň občas pokojné. Kdyby byli mezolitici převážně vybiti, nezanechali by také v neolitické populaci tak výrazný genofond. Na pohřebišti lidu s lineární keramikou ve Vedrovicích u Krumlovského lesa tvoří nové chromosomy jen okolo 20 %, a analýza stroncia ze zubů ukázala, že ca 80 % lidí je místního původu (příspěvky v čas. Anthropologie 2006/1). Mějme však na paměti, že oproti počátku našeho neolitu okolo 5 500 let př. Kr. byla ve Vedrovicích pohřbívána již minimálně patnáctá generace zemědělců, takže zmíněné výsledky dokládají také

neustálý příliv cizí populace ve starším neolitu. Jak ukazují demografické rozbory, ani tento přísun by k nárůstu neolitické populace nestačil, kdyby se na ní z 55 až 72 % nepodílelo starší mezolitické obyvatelstvo (GALETA et al. 2011).

Zdá se tedy, že představa jednotně postupující fronty pokrokových zemědělců proti zpozdilým kořistníkům patří minulosti. Neolitizace probíhala asi velmi rozmanitými cestami a mohla profitovat ze společenských a ekonomických tenzí mezi samotnými lovci a sběrači, a to na individuální i skupinové úrovni (OLIVA 2015b). Odpovědi na nejčastěji kladené otázky místní návaznosti osídlení, přenosu technologií, časových hiátů a přesahů potom mohou mít jen lokální význam.

Nastíněný proces neolitizace se snaží vycházet ze situace, jak ji vnímali tehdejší lidé v rámci svých autentických, z etnologie známých motivací, nikoli ze zpětného hodnocení produktivity a historické role přisvojovacího a produktivního hospodářství. Automaticky se předpokládalo, že zemědělství se šířilo jaksi samovolně a samozřejmě, protože, jak víme z dějin, je vyspělejší a progresivnějším hospodářským systémem než lovectví. Tradiční nechuť lovců k vykonávání polních prací se nebrala v úvahu, a proto se nehledaly ani sociální mechanismy, které tento přirozený odpor pomáhaly překonat. Nepřipouštělo se, že i mezi prvními imigranty ze zemědělského prostředí mohli převládat jedinci, kteří se z polní dřiny a tuhých rodových svazků snažili naopak vymanit – podobně jako severoameričtí trapeři, žijící s indiánkami, nechtěli právě šířit zemědělskou či průmyslovou civilizaci. Uprchlíci ze zemědělského prostředí se mohli s mezolitiky pohybovat po celém jejich území, které bylo daleko širší a mnohotvárnější než prostředí obdělávané rolníky, a seznamovat se tam např. s odlehlými zdroji kamenných surovin, které by usedlý zemědělec nikdy neobjevil. Takový model lze ovšem prozatím spíše předpokládat než doložit. Co se rýsuje již daleko jasněji je dlouhodobé přežívání různých mezolitických jevů a hodnot v rámci neolitických, resp. v jistém smyslu společných komunit.

XIV. NĚKOLIK ÚVAH ZÁVĚREM

Přelétli jsme 99 % trvání lidské historie a seznámili se s řadou časoprostorových entit, kterým je zvykem říkat kultury. Pokud by tyto archeologické kultury měly představovat mimotělní prostředky adaptace na přírodní (ne tak sociální) prostředí, jak chtěli severoameričtí zakladatelé nové (procesuální) archeologie, musely by být definovány podle jiných kritérií než jsou ty, které máme k dispozici. Z nálezů kamenných a jen vzácně kostěných předmětů neucítíme pachy zvěře, závaný vychládajícího táborového ohně s vůní opékaného masa, neznepokojují vzdáleným vlčím vytím či nepříjemně blízkým zabručením medvěda, abychom krátce parafrázovali nezvykle poetický závěr knihy o nejstarším osídlení jižních Čech (VENCL /ed./ et al. 2006, 453–454). Archeologické kultury se proto definují jen podle toho mála, co zbylo, tedy vesměs podle kamenných

nástrojů, nebo dokonce podle těch nejnápadnějších typů nástrojů či zbraní. Na str. 50–51 jsme však dovodili, že právě ty jsou jakožto kulturní diskriminanty nejoshiďnější, protože bývají nejvíce přebírány. Mohou se tudíž stávat součástí industrií se zcela odlišnými kořeny a naznačovat zcela mylné návaznosti. Výrazným příkladem z dějin moravské paleolitické archeologie je mylné přiřazování industrie z Předmostí k solutrénu, a to jen díky výskytu několika typických listovitých hrotů. Uvedli jsme příklad szeptetenu, který v současném chápání začíná jako přímé pokračování středopaleolitického micocuienu, tedy jako dílo neandertálců, a pokračuje do typicky mladopaleolitických industrií, datovaných do doby, kdy zde mohli žít už jen anatomicky moderní lidé. Jedna archeologická kultura by tedy patřila dvěma odlišným druhům člověka, což je metodologicky nepřijatelné a kompromitující celý pojem archeologické kultury, o nějakém prostředku adaptace již ani nemluvě. Samotné kamenné artefakty – tedy to, co máme většinou k dispozici – odrážejí technickou adaptaci na prostředí jen velmi omezeně. Jen část úprav na nástrojích a zbraních byla totiž z hlediska praktické funkce nezbytná. Právě ty nejpracnější a nejstylovější nástroje se zhotovovaly kvůli jejich funkci společenské (prestižní apod.), případně symbolické. V přebytčích volného času, typického pro lovce a sběrače (SAHLINS 1974), hrálo velkou roli i relaxační štípání (OLIVA 2015e), jímž ovšem vzniká nejen část stylových úprav, ale i značná, ba možná převážná část štípané industrie jako takové, což se samozřejmě týká i výrobků z jiných materiálů. Je to právě tento relaxační nadvýrobek, který nám umožňuje (byť třeba mylně – viz výše) rozpoznávat kultury, nebo alespoň nějaké industriální tradice, a co ovšem současně zabraňuje přímočaře usuzovat z typologických spekter lokalit na tam vykonávané činnosti, jak tomu chtěl např. Lewis BINFORD (1969; 1973) v klasické diskusi s F. Bordesem. Právě ve variabilitě středního paleolitu, kterého se diskuse týkala, se primát stylu nad funkcí projevuje nejvíce – ostatně žádné funkčně specializované středopaleolitické lokality se ani 40 let po odeznění polemiky nepodařilo prokázat (snad s výjimkou rituálních struktur v jeskyních, kde však kamenné nástroje nehrály žádnou roli). V mladém paleolitu už mohly existovat lovecké stanice, které mohou být rozpoznatelné i typologicky – např. stanoviště s nedostatkem škrabadel (jde-li jinak o běžný typ) a nadbytkem mikrolitických armatur lze poprávu interpretovat jako místo, kde lovci upravovali své složené zbraně a kde se příliš nerozvinula převážně ženská práce se zpracováváním kůží. Ale to je spíše výjimka, již není možno zobecnit. Obří kolekce s převahou rydel a nedostatkem škrabadel, typické např. pro epiaurignacien a epigravettien, jistě nesevďčí o tom, že by se na těchto sídlištích (resp. v celých těchto „kulturách“) pořád jen rylo do kostí a nezpracovávaly se kůže. Dělal se to patrně jinak a jinými nástroji. Zatímco přímá souvislost typologické náplně s funkcí stanoviště je snadno zpochybnitelná, následující konstatování zpochybnit nelze. Na každé lokalitě a při každém štípání (snad s výjimkou nahodilých úkonů „za pochodu“) se kromě úprav, které vyžadoval konkrétní pracovní úkol, objevilo na artefaktech mnoho dalších úprav, a nejen na těch, s nimiž se skutečně pracovalo. Spor mezi „funkcionalistickým“ a „kulturním“ výkladem variability štípaných industrií by z tohoto hlediska tedy mohl skončit smírem. Tzv. dílny nebudou pod tímto prizmatem vesměs ničím jiným než místy relaxačního štípání silexů (nepochybně s výrazným aspektem soutěživosti) – prostě proto, že ke splnění nějakého pracovního úkonu, např. odřezání masa či ostrouhání větve, stačí pár úštěpů s přirozenou nebo přioštrnou

hranou. Nebylo tedy třeba zakládat na sídlišťích nebo i mimo ně nějaké „dílny“. K masovému štípání samozřejmě docházelo ponejvíce v místech s dostatkem surovin, jejichž výskyt se ovšem nemusel krýt s preferovanými místy táboření ani s celými sídelními regiony. V těchto případech se relaxačně-kompetitivní aktivity rozvinou na destinacích tzv. výprav za surovinou, ať již byly podnikány jen za kamenem nebo za vícero účely („*embedded*“ dle BINFORDA 1979). Z toho, co se na nich našťípalo (a před tím nasbíralo či vytěžilo) bývalo nazpět odnášeno jen nějaké promile. Psychickou atmosféru takové výpravy dobře popisuje cestovatel Heinrich HARRER (1967, 88 sq.). Ať ale bylo množství přinesené suroviny jakékoliv, na sídlišťích se dle zažitých tradic kameny dále zpracovávaly. Ukázali jsme výše, že různé tradice vykazovaly různou schopnost k ovlivnění tradic jiných, kteroužto vlastnost bychom mohli nazvat penetračním potenciálem. Tak se mohlo stát, že původně neandertálskou, ba předneandertálskou techniku plošné retuše (resp. fasonáže) převzali a rozvinili sapientní imigranti. Na příkladu szeletieny lze doložit do té míry plynulý proces přejímání a rozvíjení starých vzorů, že v rámci zmíněné „kultury“ nejsme s to ani rozlišit, kdy došlo ke změně jejích nositelů.

Podobně lze uvažovat i o variabilitě kamenných surovin. Přítomnost ojedinělých exotických kamenů v industriích středního paleolitu nebo prudký nárůst importů v gravettieny nesouvisí s jejich kvalitou, pokud si pod ní představujeme způsobnost k pracovním úkonům. Z kvalitnějšího nebo těženeho silicitu lze samozřejmě vyrobit delší čepel nebo větší pěstní klín, ale i tyto výrobky – stejně jako vzhled a původ suroviny – měly spíše význam sociální, příp. rituální, než prakticky funkční. Většinou šlo o medium udržování užitečných či prestižních kontaktů, o předvádění obtížně získatelných vzácností, o potřebu někoho obdarovat, o víru v magickou moc kamene spojeného třeba s předky, o touhu zpracovávat neobvyklý nebo výtečně štípatelný materiál apod. Jako příklad nesouvislosti variability surovinové a typologické lze uvést dvě sousední lokality aurignacienu z východní Moravy, Novou Dědinu I a II. Zatímco na prvé je kromě pazourku mnoho radiolaritu, velmi vzdálených importů (obsidián, ryolit, maďarský radiolarit) a kuriozit (početný křišťál), na druhé pazourek značně převládá a vzdálené importy jakož i křišťál zcela chybí. Typologické indexy jsou si přitom z desítek lokalit pomoravského aurignacienu vzájemně nejbližší. Lze ovšem uvést i opačné příklady, kdy je určitý typ nástroje vyráběn z určité suroviny: tak. např. v kůlenském taubachienu jsou všechny bifaciální nástroje z porcelanitu, který tu jinak prakticky chybí. Používání různých surovin se může měnit jak místně, tak časově a podle zamýšlených výrobků. Na staropaleolitické lokalitě El-Ubeidiya v Izraeli se po půl miliónu let udržoval stejný vzorec, totiž že úštěpy a polyedry se vyráběly takřka výlučně z pazourku, sféroidy z vápence a bifasy z bazaltu, ale i z vápence a pazourku. V acheulénu z Gešer Benot Ya'akov naopak využití vápence zcela chybí. Tato charakteristická variabilita mizí ve středním acheulénu, odkdy je vše z pazourku, a to i na stanicích poblíž výchozů bazaltu (GOREN 1981, 198). Je tedy nesporné, že předchozí vazba suroviny na určitý typ artefaktu byla jen nějakým zvykem (ustáleným na půl miliónu let!), nikoli technickou nezbytností. Počátkem našeho mladého paleolitu se rohovec ze Stránské skály přednostně zpracovával levalloidní technikou a prakticky jen tam, kam se dostal, se tato technika uplatňovala i na jiných surovinách – což již samo vylučuje, že by šlo o podmíněnost technického rázu. Takovým industriím se potom říká bohuničenská, ač tvoří jeden systém

s industriemi s listovitými hroty, řazenými do szeletien. Listovité hroty se ze stránsko-skalského rohovce prakticky nevyráběly, ale že to lze, ukazuje ojedinělý nález jednoho z největších a nejdokonalejších listů z Brna-Líšně, který je vyštípaný právě z něj (obr. 87). Zvláštní, nepochybně ritualizované vazby štípaného artefaktu na surovinu jsme na Moravě svědky ve starší době bronzové, kdy se všechny srpové čepele vyráběly z rohovce z Krumlovského lesa (OLIVA et al. 1999, 310; KAŇÁKOVÁ HLADÍKOVÁ 2013, 82–83), který se právě v této době masově těžil. S původem suroviny, získávané z hlubin země, tedy patrně z říše předků, a navíc z krajiny činností předků již viditelně poznamenané, byly asi spojeny nějaké představy o její zvláštní moci. Z podobných pohnutek tu ovšem musela vyvěrat i samotná těžba. Ze stovek až 8 m hlubokých šachet se v Krumlovském lese vytěžily a rozštíply tisíce tun jurských rohovců, jež zůstaly v šachtách, haldách a odvallech. Odneseno k dalšímu používání bylo nanejvýš nějaké promile. Tento pozdní příklad s paleolitem nesouvisí jen zdánlivě. První doklady těžby sílexu máme v Egyptě totiž už z počátku středního paleolitu, a kupodivu ani tehdy nebyla o nic účelnější než ta pozdější v Krumlovském lese. Stovky jam, od konce středního paleolitu již i propojených chodbami, vydaly tuny silicítů. Jen jediné těžební místo Nazlet Safaha 1 mohlo poskytnout 200 tisíc hlíz (VERMEERSCH 2005, 65), přičemž nejsou známa sídliště, jež by tato těžba zásobovala (VERMEERSCH ed. 2002, 358). Z industrie, ponechané v okolí dobývek, bylo jen málo co odneseno, protože tu lze zpětně složit celá jádra; někdy se však dochovala jen navazující debitáž a vlastní jádro chybí. Tuto debitáž však představují i perfektní levalloidní čepele, tj. nejen preparační úštěpy a odpad (VERMEERSCH 2005, obr. 15; Van PEER et al. 2010). Vyčítám-li v duchu odborníkům na dobu bronzovou, že nejsou schopni začlenit fenomén těžby do obrazu doby a proto o něm mlčí, musím současně přiznat, že na rozvinutou a prakticky neúčelnou těžbu ve středním paleolitu jsou odborníci na paleolit připraveni ještě méně. Jakékoli interperatace tohoto jevu totiž v literatuře chybí a i vedoucí výzkumného týmu jej pouze konstatuje, ale nehodnotí, vzdor tomu, že jako knězi z Katolické univerzity v Leuvenu by mu měly být úvahy o duchovních stránkách lidského bytí bližší než komukoliv jinému.

Nejstarším dokladem těžby kamene na našem území je mezolitická extrakce v Krumlovském lese (OLIVA 2015b), o jejímž udivujícím plošném rozsahu jsme se přesvědčili až v posledních dvou sezónách (OLIVA 2015d). Pro obecný náhled na motivace davových činností v pravěku je důležité, že ani v mezolitu, ani později nelze dát vrcholy těžby v Krumlovském lese do souvislosti s aktuálními požadavky na kvalitu suroviny nebo s její maximální spotřebou či šířením (OLIVA 2010). Po spirituální stránce mohly takové výpravy za surovinou připomínat poutě na svatá místa v horách (BOWIE 2008, 245). Obtížně dostupný materiál přitom nemusí vynikat nad surovinu z dostupnějších zdrojů. Zde jsme tedy svědky zcela opačného energetického principu, než z kterého vycházela *New Archaeology*: výdaj energie (vzdálenost, nedostupnost) a nebezpečná práce byly naopak žádoucí, aby zvýšily „manu“ a tím i žádoucí vlastnosti (domněle praktické i symbolické) výrobků. Podmínkou ovšem bylo, že původ suroviny byl rozeznatelný – jinak by symbolická nadpráce přišla vniveč.

Výzkum v Krumlovském lese vnesl do naší archeologie zcela novou problematiku, ne snad samotným fenoménem pravěké těžby, byť mimořádně rozsáhlé a dlouhodobé, ale otevřením nových pohledů na mechanismy dění v pravěkém světě. To, co bylo dosud

považováno za samozřejmé, že jde totiž o obstarávání surovin na pracovní nástroje, se nyní jeví jako nejméně významné, resp. téměř nedokazatelné. Příklad středopaleolitické těžby v Egyptě a mezolitické v Krumlovském lese dokazuje, že toto konstatování platí i pro společnosti lovců a sběračů, jimiž se zabývá tato kniha. Rozmach těžby a výroby na takových místech patří jednoznačně do systému společenských aktivit, nikoli do systému obstarávání pracovních nástrojů, kam byl dosud automaticky řazen. I v západní literatuře se setkáváme s tvrzením, že eneolitický rozmach těžby silicitů souvisí se zvýšenou potřebou seker na mýcení lesa (CLARK 1952, 174; PAUTREAU – JOUSSAUME 2004, 140). V tom případě bychom ovšem nevysvětlili existenci revírů, na nichž se sekyry nevyrobily (Grand Pressigny s velkými čepelemi, Krumlovský les s běžnou industrií), ani opouštění velkých těžních polí na metamorfované horniny (železnobrodské krystalinikum, Želešice apod.) již v průběhu mladšího neolitu. Metamorfované horniny jsou na kácení totiž mnohem vhodnější než pazourky, které se po prudkých úderech odštěpují. Kdyby popudem k těžbě v době bronzové byly praktické požadavky, setkávali bychom se s rozsáhlými dobývkami cínové rudy např. v Krušných horách, a těžba rohovce v Krumlovském lese by nám vůbec nepřišla na mysl. Skutečností však je, že zatímco k získávání skutečně potřebných kovových rud postačovaly práce nevelkého rozsahu (BOUZEK et al. 1989), na jiném místě se neuvěřitelně rozvíjí hloubková těžba rohovce, jejíž praktický účel nám zcela uniká.

Snad přeevším z pedagogických důvodů vycházejí různá kompendia pravěkých dějin z narativu, že lidé neustále přemýšleli, jak si vylepšit materiální stránku svého života, jak by se vše dalo udělat lépe a rychleji, a jak své vynálezy hned zavést do praxe. Za těmito účely poznával člověk plánovitě krajinu, aby ji mohl lépe využívat co zdroj potravy, surovin a přístřeší. Kdyby pravěkým lidem šlo jenom, resp. především o tohle, nikdy by neosídlili polární kraje, velehory, pouště a ostrovy skryté za obzorem. Naopak by neustupovali od využívání osvědčených surovin z blízkých zdrojů a nenahrazovali by je vzdálenými importy srovnatelné nebo i horší kvality (viz příklad seker z metamorfítů a pazourků).

Kromě archeologických faktů se výše uvedenému prakticistnímu paradigmatu vymykají živá etnologická pozorování, jež ovšem bývají odmítána jako cosi vůči archeologii cizorodého, protože pocházejícího z jiné doby a jiného světadílu. Etnohistorické analogie samozřejmě jen napovídají, jak to v neliterárních společnostech obecně bývá, nikoli jak to právě v našem pravěku bylo – byť i pro tuto problematiku je lze smysluplně využívat (KVĚTINA a kol. 2015). Mnoho z těchto poznatků však platí nezávisle na čase a místě a lze je formulovat do obecně platných vzorců lidského chování, které se ovšem uplatňovaly dle bezpočtu okolností různě. Při vši ošidnosti v konkrétních případech etnohistorické prameny ukazují, že něco mohlo být jinak než jak se dnes na základě tzv. zdravého rozumu tvdí, a to je jejich hlavní a nezpochybnitelný přínos. Jestliže nějaký příliš přímý přenos etnologického pozorování na určitý pravěký jev prokazatelně selhal, ještě to není důvodem, aby byl – jak se běžně děje – nahrazen logikou příslušníka industriální společnosti. Ta např. v interpretacích smyslu pravěké hloubkové těžby jakožto snad nejstarší davové činnosti technického rázu stále převládá. Přitom je snad již obecně akceptováno, že veškerá davová a technicky náročná činnost v pravěku je významu spíše socio-religiozního než praktického. Mám na mysli např. megalitické konstrukce, obří sochy,

hrobky, rozsáhlá nehajitelná opevnění, rondely a lineární příkopy. Nepraktická podstata takových děl je totiž buď evidentní, nebo ji připouštíme na základě podobných konstrukcí ze starověku i z dob pozdějších až do současnosti. Jinak je tomu se socio-religiozními činnostmi, které nevyžadovaly viditelné transformace terénu ani koncentrace nápadných artefaktů (např. poutě, rituální tance a hry), i když měly ve své době i masový rozsah (tanec duchů u préríjních indiánů koncem 19. století, Gándhím vyvolané poutě za solí v Indii apod.). Pokud nějaké terénní úpravy zanechaly, jsou tak ambivalentního rázu, že společenskou či kultovní funkci jim přisuzujeme jen na základě chybění dokladů smysluplného praktického využití. Jakmile má taková davová aktivita hmotný korelát v podobě (jindy!) prakticky využitelných konstrukcí (opevnění) či výrobků (v případě dolování štipanou industrií), úvahy o možném socio-kultovním pozadí zpravidla končí a vše se interpretuje funkcionalisticky (mám na mysli funkce praktické, jak je chápeme my).

Všechno nasvědčuje tomu, že hloubková těžba silicítů má tyto společenské až transcendentální motivace od samého počátku. Plošný rozsah středopaleolitické těžby v Egyptě nebyl patrně nikde ani v pozdějších epochách překročen a v samotném Egyptě není od počátku mladého paleolitu již žádná těžba silicítů doložena. Ve starém a středním paleolitu jistě nešlo o výrobu prestižních předmětů pro směnu a displej, jako později v eneolitu, avšak ještě méně o získávání pracovních nástrojů.

Vedle masových činností nepraktické povahy se již od paleolitu jasně rýsuje jiný jev, totiž nepochopitelně pomalé uplatňování a šíření nových technologických postupů. V duchu funkcionalistického paradigmatu, nastíněného úvodem, bychom to museli vysvětlit nedostatečnou vynalézavostí pravěkého člověka, oproti rozvoji kreativity v posledních stoletích, kdy se všechny novinky kvůli pohodlí a zisku okamžitě zavádějí do praxe. Samotná praktická výhodnost nějaké inovace či pracovní činnosti očividně nebyla v pravěku důvodem, aby byla praktikována. Ani v paleolitu samozřejmě nechyběly technické nápady a zručnost k jejich uskutečňování – co chybělo, byla snaha je prosadit a ochota je přijmout. Archeologické prameny neskýtají ani tak obraz toho, co všechno tehdy lidé uměli, ale spíše toho, co tehdejší společnost akceptovala. Potřeba implementace různých vylepšení je přitom z ergonomického hlediska zcela zřejmá. Tyto nezavedené inovace se jeví jako zcela ojedinělé, časoprostorově izolované jevy, s nimiž si nevíme rady (kostěné hroty v africké *Middle Stone Age*, tzv. preaurignacien na Blízkém východě, paleolitická keramika a textil). Jan JELÍNEK (1998) je nazýval technickou preadaptací, což se mi nezdá zcela přiléhavé – sám pojem adaptace implikuje, že zlepšovák budou naopak uvědomněle a co nejdříve zaváděny do praxe jako prostředek zlepšení každodenního života v daných přírodních podmínkách. Tak tomu ale zjevně nebylo. Aby byl nějaký vynález přijat, rozšířen a tradován, bylo nutno jej začlenit do systému ideí. Samotný vynálezce či zdatný výrobce nepřisuzuje svým nápadům žádný význam, pokud jej nebude sdílet s celou komunitou – a ta vždy upřednostní tradici. Ozřejmí nám to úryvky z klasické knihy *Myšlení člověka primitivního*, kde je podobných příkladů bezpočet: „Domorodec z Nové Guineje ... je zapřísáhlý konzervatívec: dělá totéž, co jeho otec, dědeček i vzdálenější předek. Co bylo dost dobré pro ně, je dost dobré i pro něho, jak prohlásil onen muž z Wadau, jenž si stavěl plavidlo a s pohrdáním odmítl radu, aby do jeho středu umístil širokou, pohodlnou plošinu... *Ne, to u nás není zvykem,*

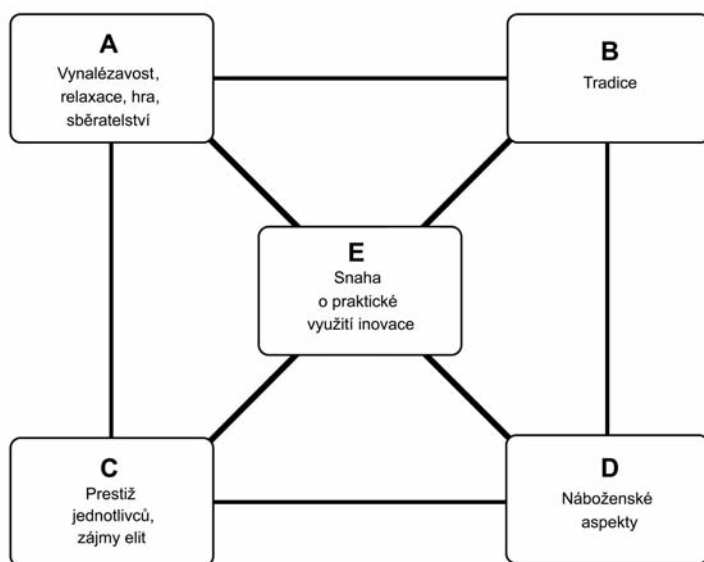
odpověděl. ... „Kdyby se opustily nebo pozměnily tradiční způsoby chování a přijaly se způsoby nové, pak protiváhou k sice jisté, avšak nikoliv jistě nezbytné výhodě by byla nepředvídatelná nebezpečí, zejména hněv předků, kteří jsou tak vlivnými příslušníky společenské skupiny.“ ... „I když některý domorodec ví, jak se uchránit blížícího se neštěstí, raději se mu vystaví společně s ostatními, než aby se mu vyhnul zcela sám...“ (šlo o příval kobylek). „Proto se proti nim brání jen magickými úkony. Proč kobylky přišly sežrat úrodu Wašambalů? Jistě je přivolala kouzla. Viník bude odhalen tak, že pouze jeho pole bude ušetřeno. Pro člověka primitivního je to dostatečný důkaz“ ... „Tato nesmírně pevná společenská soudržnost jakož i nízká hodnota připisovaná osobnosti jednotlivce, která je důsledkem takové soudržnosti, vedou ke vzniku situací, jež dokážeme náležitě pochopit teprve po delší době a s jistou zkušeností“ (LÉVY-BRUHL 1999, 305–314)². Odtud pramení zmíněná skutečnost, že mnohé techniky byly z počátku použity ne k vylepšení praktické stránky života, ale k neprofánním účelům – např. keramika v řadě nesusouvisejících předzemědělských civilizací sloužila k výrobě sošek. Také počátek broušení kamene je v levantském natufienu spojen s výrobou závěsků (AURENCHÉ et al. 1981, 574) a v Evropě se zhotovováním šamanských kruhů (viz hrob Brno 2) nebo sekerek, známých z počátku rovněž z vypjatě ritualizovaných situací (mezolitický hrob šamanky z Bad Dürrenbergu nebo záseky v lebkách deponovaných v bavorském Ofnetu). K rozšíření zemědělských technik měla rozhodujícím způsobem přispět potřeba uživit davy lidí při stavbě kultovních center v Anatolii (SCHMIDT 2012), nikoli přemýšlení o tom, jak si skladovatelnými produkty zajistit přežití v době nouze. Procesuální pojetí kultury jako souboru mimotělních prostředků adaptace musí být nevyhnutelně mylné; adaptovat se totiž nelze opomíjením různých zlepšení a ponecháváním techniky po tisíce let ve stejném stavu, a to i během změn přírodního prostředí. Pokud namítneme, že adaptace se uskutečňovala proměnami chování, nikoli artefaktů, pak již rezignujeme na poznání takto definované kultury archeologickými prostředky. Ze sféry chování lze totiž archeologicky poznat jen velmi málo. Není však pravděpodobné, že by změny chování nenacházely odraz ve svých hmotných korelátech, tj. právě artefaktech.

Překotný rozvoj techniky v novověku, resp. „antropocénu“ tedy není z hlediska 99 % trvání lidské existence přirozeným jevem a jeví se spíše jako kolaps. Některé příklady lhostejnosti k nesporně výhodným inovacím jsou dobře známé z literatury faktu a jejich původní zdroje jsou již nedohledatelné: domorodé populace v Americe nikdy nepřijaly praktické dobrodružní kola, ač jsou kola známa na hračkách, železné sekery se v Tichomoří oceňují hlavně kvůli lesklému kovu, ne kvůli lepším pracovním vlastnostem (HARRER 1969, 153), v Austrálii se nerozšířil luk, ač se z Nové Guineje dostal na Yorkův poloostrov v severní části země. Ani lid šňůrové keramiky luk nepoužíval, ač jej znal od soudobé

2 Srov. v tomto světle vzorce na výpočet efektivity různých činností u lovců-sběračů, nebo s tím související princip nejmenší námahy – *least effort*, který měl dle „nové archeologie“ představovat základ chování v pravěku. Tyto ideje přitom v archeologii stále rezonují, zatímco Lévy-Bruhla, Marcela Mause nebo J. G. Frazera je dnes skoro hanba citovat. Z těchto klasických děl sice nelze bezhlavě přejímat tehdejší interpretace, lze však využívat nashromážděných faktů a přímých pozorování. Jejich hodnota se dobou původu naopak zvyšuje, protože míra vzájemného ovlivnění civilizací byla tehdy podstatně nižší a uvádění různých bizarností se nepovažovalo za nekorektní, stejně jako se neodsuzovaly některé účinné metody získávání informací (předstírání nemoci před šamanem, rozeštvávání informátorů apod.).

kultury se zvoncovitými poháry. Lučištníci naopak ignorovali „šňůrové“ sekeromlaty, ač by si jimi vhodně doplnili svůj arzenál. Ani lid se šňůrovou keramikou však své sekeromlaty neostřil a netvaroval tak, aby vedle bojové a sebeidentifikační funkce mohly plnit i funkce pracovní. A jak již bylo řečeno, v únětické kultuře nedošlo k rozmachu těžby rud, ale zcela nepředstavitelnou měrou se rozvinula těžba technicky překonané kamenné „suroviny“. Těžba rud ve starší době bronzové oproti eneolitu naopak v obecném měřítku výrazně ustoupila (BARTELHEIM 2009), jakkoli role kovu – ovšem spíše ve sféře sociální než praktické – výrazně posílila.

Dalším přemítáním o těchto věcech se vynořují otázky, proč se v některých situacích (ať již v pravěku či v subrecentních neliterárních společnostech) objevuje davová činnost bez zjevného praktického účelu, zatímco jinde se neujme ani evidentně prospěšná technická novinka. Odpověď bude spočívat asi v odlišném důrazu na faktory, které zavádění obou zmíněných jevů způsobují, resp. dovolují, či naopak jim zamezují. Graficky by je bylo možno znázornit asi takto:

Zatímco tradice ovlivňuje jakoukoli činnost, dolní dva faktory přicházejí ke slovu jen v případě akcí většího rozsahu. Přírozené lidské sklony z klastru A mohou existovat zcela nezávisle na jakýchkoli praktických motivacích jakožto tzv. prvotní věda či intelektuální kutilství (LÉVI-STRAUSS 1971, 13 sq.). Budou ovšem přítomny u všech tvůrčích prací, spadajících do řeckého pojmu *techné*, vykonávaných vesměs z vlastního rozhodnutí. U řady mechanicky vykonávaných nucených prací s nimi počítat nemusíme. Pokud ovšem většina rozvinutých výrob ŠI spadala do kategorie *techné*, ba přímo do aktivit relaxačních, jak se domníváme, proč se nezávazná vynalézavost neuplatňovala nejvíce právě v nich? Jinak řečeno, proč byl vývoj industrií zejména

zpočátku tak neuvěřitelně pomalý, když dnes se zdatnému kutilovi nápady jen hrnou a míra inteligence je u lidí už desítky tisíc let stejná? Proč se tvořivost tehdy projevovala jen snahou o dokonalé provedení existujících předloh (pěstních klínů, listovitých hrotů, čepelí...), a to i na úkor pracovní funkčnosti, a ne snahou předložit modely či technologie nové? Jak je možné, že třeba zavedení měkkého otloukače k výrobě pěstních klínů na sebe nechalo čekat statisíce let, když kost i dřevo byly neomezeně k dispozici a výhody měkkého úderu jsou zjevné a nezastupitelné, byť i jen pro výrobu stále týchž typologických předloh? Pokud bychom techno-typologický vývoj podělili počtem generací, pak by se za jeden lidský život (v paleolitu 2, vzácně 3 generace) žádné změny neprojevíly. Jednotlivci ani skupiny tudíž neměly na inovacích žádný zájem, dlouhodobé změny probíhaly nevědomě a v rovině vědomí byly spíše nežádoucí (LÉVY-BRUHL 1999, 301–321). Zdá se tedy, že inovace nejen praktického, ale i „intelektuálně-kutilského“ řádu (sensu Lévi-Strauss) vznikají až na určité úrovni společenského vývoje, a to zcela nezávisle na stupni přirozené inteligence, která je v pravěku i dnes u všech lidských populací v zásadě totožná. Inovativní snahy se urychlují spolu s narůstající komplexitou společenských interakcí, resp. s hierachií hodnot, které ten který vývoj alternativně navozuje nebo z něj naopak vychází. Značné rozdíly lze totiž pozorovat i v současném světě – vedle inovativních, hlavně „severoatlantických“ společností dožívají jiné, jimž je veškerý technologický pokrok zcela lhostejný a za největší hodnotu podvědomě pokládají naopak dlouhodobou neměnnost a cykličnost veškerého dění.

Snaha o praktické využití inovace (E) tedy nebude u přírodních lidí příliš častá, ale je nutno ji vyznačit, aby bylo možno nad ni do vyšší (nezobrazené) úrovně umístit skutečné zavedení inovace, v níž se budou všechny činitele protínat. V tomto procesu realizace technického pokroku hrají jen faktory A a E roli jednoznačně kladnou, a tradice (B) zápornou. Pokud je však inovace již zavedena, je to právě tradice, jež ji udržuje ve funkci na úkor modernějších přístupů. Elity a „agrandizéři“ (cf. HAYDEN 2008) se k inovacím staví dle svých zájmů velmi variabilně, v zásadě však mají zájem na výrobě symbolických předmětů a na masových, jimi řízených akcích, které v zájmu jejich obecného sdílení nezřídka halí do náboženské hávu. Transcendentální pohnutky pak mohou pracovní procesy nejen nevídanou měrou generovat, až do podoby neúčelné, ba ekonomicky kontraproduktivní „posvátné práce“ (viz pozdní těžba v Krumlovském lese, nebo třeba vytloukání a transport soch na Velikonočním ostrově, chov tisíců býků na zádušní kulty ve starém Egyptě), ale prostřednictvím tabuizace i brzdit. Snaha o zlepšení materiální stránky života cestou zavádění technických inovací do praxe tedy zjevně nehrála v souhře naznačených činitelů v pravěku hlavní roli.

Na samotný závěr si dovolueme úvahu, kam celý vývoj lidstva – při zpětném pohledu – asi směřuje. I když odpověď by mohla být i dvojslovná, poněkud ji rozvedeme. Proč totiž směřuje právě tam, když jsou lidé stále vyspělejší, vzdělanější a zkušenější? Je tomu ale skutečně tak? Vývoj lidského těla, mozku a patrně též přirozené inteligence se zastavil zhruba před 200 tisíci lety, kdy v Africe vznikl *Homo sapiens*. Od té doby se *vyvíjí* pouze technika, to ostatní se víceméně jen *mění* a střídá. Technika se zato vyvíjí stále rychleji, po exponenciální křivce. Každá generace se rodí do stále výrazněji změněného světa, takže stále výrazněji dochází k zastarávání zkušeností minulých generací. Vývoj je nevratný, protože technický pokrok přináší to, co je modlou industriální společnosti: majetek a konkurenceschopnost. Ne že by lidé museli konzumovat více než dříve, v řadě ohledů to není ani fyzicky možné, ale majetek se poněkud samoučelně stal hlavním měřítkem prestiže a společenského postavení. Kdo se bude chtít z této hierarchie hodnot vymanit a žít po svém, má smůlu, protože systém jej buď pozře nebo eliminuje, stejně jako neolitici kdysi pohltili mezolitiky a pozdější průmyslová civilizace převálcovala zbytek lovecko-sběračských komunit. Extraorbitální rozvoj techniky, výroby a ekonomiky zůstává bez zpětné vazby ve sféře vědomí. Zkušenost starších generací se spíše než váženou stává směšnou a nepochopitelnou, a to opět čím dál tím rychleji. Názory našich vnuků a jejich dětí se budou lišit mnohem výrazněji než názory našich prarodičů a rodičů, protože každá generace se rodí do stále více změněného světa. Zastaralost technických zkušeností bude navozovat představu zastaralosti i zkušeností životních a společenských. Dynamicky se rozvíjející konstruktivní a současně destruktivní síly (vůči lidem i přírodě) tím ztrácejí empirický (tj. též morální) korektiv a budou jej postrádat stále více, aniž by si toho byly vědomy. Disproporce mezi hmotným bytím a jeho reflexí ve sféře vědomí, jehož je zanedbatelnost tradovaných zkušeností jen pouhým příkladem, tedy narůstá stejně exponenciálně jako samotný technicko-ekonomický vývoj.

Společenské struktury nejsou tomuto trendu schopny čelit. Sice se rovněž mění a v jistém smyslu i vyvíjejí, ale tento problematický vývoj vede jen k tomu, že co se dříve dělo rozptýleně a často, se nyní děje koncentrovaněji, organizovaněji, a – díky rozvoji techniky a ekonomiky – ve velkém. Zatímco v pravěku se zbraně vytvářely spíše jako znamení prestiže a válečnictví bylo do značné míry symbolické a ritualizované, od starověku se již vyvíjely jednoznačně za účelem efektivního vnitrodruhového zabíjení. Zatímco v pravěku i později se mezilidské násilí mohlo odehrávat v malém měřítku téměř každý den, dnes člověka v běžném životě chrání zákon a v širším měřítku pravidla mezinárodní politiky. Jinak je tomu ovšem v životě nekaždodenním, měřeném na časové rozpětí koezistujících generací – nikdy nedošlo k tak masovému zabíjení a destrukci hodnot jako ve společensky nejvyspělejší době posledních sta let, čili v době, kterou známe buď z vlastní zkušenosti nebo z přímých svědectví. Různé politické a právní instituce se tedy v moderní době celkem dobře starají o každodenní bezpečnost, ale nedokáží zabránit svému vlastnímu selhávání, které je o to horší, oč větší technická, organizační a ekonomická síla jimi vládne. Dnes jsou atomové arzenály prý schopny roztržít zeměkouli. Vezmeme-li v úvahu jiný těžko uvěřitelný odhad, že dvě procenta lidí na zeměkouli dnes vlastní stejný majetek jako celá chudší polovina lidstva, a že čím více tyto elity mají, tím více chtějí, pak je zřejmé, že skutečné rozhodování v globalizovaném světě je v rukou hrstky vzájemně znepřátelených (ale ovšem i propojených) jedinců a v zájmu celku může

fungovat jen tehdy, když se jim to hodí. Neboť jak praví známý bonmot, kdyby volby mohly něco změnit, dávno by je (zmíněné struktury) zrušily.

Východisko z tohoto samospádného trendu není patrně žádné. S dosti značným ohlaselem se sice setkávají studie varující před hrozivými jevy různých civilizací včetně té aktuální (BÁRTA – KOVÁŘ a kol. 2011), ale obecný pohled na perspektivu lidstva jako celku chybí, protože se nedostává globálních analogií – žádný osud případného tvorstva na nějaké jiné planetě neznáme a nemůžeme tedy vyvodit žádné obecně platné zákonitosti zániku. Zákonitosti však mají tu nepříjemnou vlastnost, že platí, aniž bychom je znali.

Obr. 73. Idylický obraz pravěku od Paula Jamina se dobře hodí do severočeských pískovců.

XV. PŘEHLED VÝZNAČNÝCH LOKALIT

Jednotlivé lokality budou charakterizovány heslovitě podle následujících bodů:

- I. Poloha (souřadnice přibližného středu naleziště dle S-JTSK)
- II. Výzkumy, sběry
- III. Stratigrafie a datování (nekalibrované hodnoty BP)
- IV. Fauna (příp. flóra)
- V. Členění lokality a sídlištní struktury
- VI. Štípaná industrie
- VII. Industrie z tvrdých živočišných materiálů
- VIII. Ozdobné a umělecké předměty
- IX. Zvláštnosti, manuporty
- X. Pokus o interpretaci
- XI. Uloženo
- XII. Výběr z literatury

Pokud není dokladů (hlavně v případě povrchových nalezišť), jsou dotyčné body vypuštěny. Jeskyně a pískovcové převisy jsou řazeny pod svým vlastním názvem, nikoli dle katastru. Příslušné katastry jsou však zařazené jako samostatná hesla s odvolávkami, a u každého z nich se uvádějí i všechny další očíslované lokality, byť bez samostatného hesla (v závorce). Styl charakteristik je zkratkovitý a výběr lokalit nevyhnutelně subjektivní; opomíjel jsem naleziště zpochybnitelných nebo nevýznamných či špatně dokumentovaných artefaktů, i když jde o lokality dosti známé a frekventované v literatuře. Mezi ty první patří např. Mušov a řada jiných domněle staropaleolitických stanovišť, k těm druhým některé jeskyně (v Českém krasu Chlupáčova, Koda, Sloupová, Turské maštale, u Prahy Svatoprokopská, v Moravském krasu např. Drátenická a Michalka). Ze seznamu ovšem vypadly i katastry s dokonce několika předneolitickými nalezišti, pokud nevynikají ničím výjimečným a tvoří součást regionů či kultur, jimž se v poslední době dostalo zevrubného zpracování (např. EIGNER et al 2015; FRIDRICH 1982; MONIK 2014; NERUDOVA 2008; OLIVA 1986; 1987b; 2007a; 2008; SVOBODA ed. 2003; ŠIDA 2009; ŠIDA et al. 2011; ŠKRDLA 2005; 2012; ŠKRDLA – RYCHTAŘIKOVÁ et al 2011; VENCL – MICHÁLEK – FRÖLICH 2006, aj.). Za cenu zařazení mnoha nepřiliš důležitých lokalit se snad podařilo neopomenout žádnou lokalitu opravdu významnou.

Souřadnice lokalit dle Křovákova systému (S-JTSK) označují přibližný střed lokality. Pokud je první hodnota sedmimístná (nebo 6-místná, začíná-li 9) a druhá šestimístná, značí poslední místo 1 metr. To je jistě přesnost až přílišná, a proto u nalezišť s méně spolehlivou (nebo autorem nezjištěnou) lokalizací jsou tyto údaje zkrácené a do patřičného počtu číslic doplněny otazníky. Ne všechny souřadnice jsem zjišťoval sám, některé jsou přežaty ze seznamu v tzv. Kompendiu (kde je určoval P. Neruda) nebo z knihy o moravských jeskyních (SVOBODA ed. 2003). Jak jsem se přesvědčil, některé z těchto údajů mohou být mylné. Chybné souřadnice se často objevují v jinak velmi záslužných regionálních přehledech a revizích týmu Petra Škrdly. O jeden až dva metry se mohou lišit i hodnoty nadmořských výšek, což souvisí nejen s měřítkem map a s přesností měření, ale hlavně se záměrnými deformacemi dostupných map v období totality.

Výběr literárních titulů je omezen na minimum. Vesměs jde o publikace nejpodrobnější, někdy ale také nejrozšířenější (v kompendiích) nebo nejpůvodnější. Leccos by se tu jistě dalo doplnit.

Zkratky kamenných surovin: SGS eratický pazourek, RKL rohovec typu Krumlovský les, RSS rohovec typu Stránská skála, RTZ rohovec typu Troubky-Zdislavice, MJR moravský jurský rohovec, ROL rohovec typu Olomučany, KČJ silicit z krakovsko-čenstochovské jury.

Adlerova jeskyně (425, Ř-11, kat. Ochoz – lok. V, okr. Brno-venkov)

- I. Tunelovitá jeskyňka, vchod obrácen k S, 51 m nad Říčkou, 372 m. nm. (1156577, 587268).
- II. R. Trampler 1893; K. Valoch – V. Gebauer 1937; F. Prorok ve 40. letech, B. Klíma 1951.
- III. Nálezy magdalénienu ve spraši se dvěma uhlikatými vrstvičkami, v nadloží holocén.
- IV. Značně převládá sob, poté medvěd, sob, liška a zajíc. Dle Trampler a dva metatarsy mamuta.
- V. Osídlení hlavně ve vchodu (obr. 74).
- VI. Rydla a čepelky s otupeným bokem převládají nad škrabadly, následují vrtáky (celkem 53 formálních nástrojů). Připravené jádro z krakovského silicitu, nelezené F. Prorokem ve vchodu, je zřejmě podvrh (obr. 56: 9), předmagdalénské osídlení není doloženo přesvědčivými artefakty ani stratigraficky.
- VII. Dlátkovitá báze kopí, hladidlo, řezaná lodyha a třísky parohů.
- VIII. Terciérní ulita a provrtaný zvířecí zub.
- X. Přečhodná stanice s možností úkrytu uvnitř jeskyně.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. KLÍMA 1953a; VALOCH 1960a; b.

Obr. 74. Jeskyně Adlerova na snímku z 20. let.

Alojzov – viz Určice

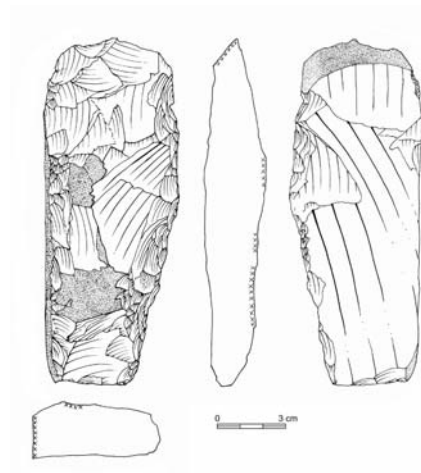
Babí pec (převis, kat. Loktuše, okr. Semily)

- I. K J otevřená abri s 18 m širokým portálem pod pískovcovou krou, stoupající po Z svahu Kozákova, nm. v. asi 475 m (994225; 676860).
- II. Prozkoumali J. V. Šimák s V. Vaníčkem r. 1936, 1947 kopal vzadu L. Jisl s F. Proškem, revizní sondáž r. 2003, 2006 a 2014 (J. Prostředník a P. Šída).
- III. Vespod 50 cm písčitého sedimentu s mezolitickými nálezy, nad tím mladší vrstvy se staršími intruzemi.
- IV. Zvířecí kosti patří různým obdobím, proto neurčeny.
- V. V různých úrovních dokumentována desítká zahloubených a někdy i obložených ohnišť, z nichž ta nejspodnější mohou patřit mezolitu.
- VI. Dle J. Filipa asi 17 kg štípané industrie dílenského rázu. Mezi dvěma tisícovkami dochovaných nálezů je převaha amorfních zlomků, ale i mezi těmi značně převažují místní jaspisy, následované pazourky; daleko řidčeji se objevují porcelanity, křemence, chalcedony,

karneoly, křemeny, rovněž metabazity typu Jizerské hory. Jádra (101 ks) převažují nad nástroji (60 ks), mezi nimiž převládají rydla s drasadly, přičemž typické mezolitické artefakty zcela chybí. Revizní výzkum přinesl na 300 stratifikovaných a na 700 nestratifikovaných artefaktů s typickými mikrolity starého mezolitu.

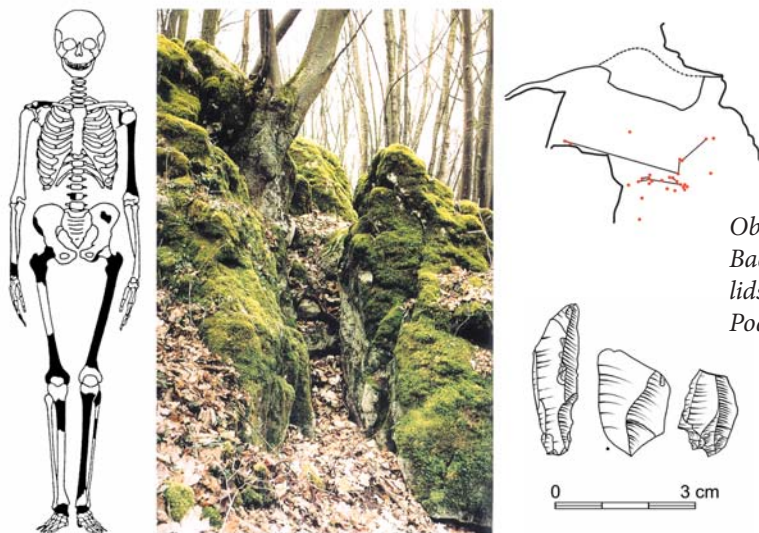
- X. Příhodné tábořiště využívané v různých dobách, v mezolitu a asi i v eneolitu (KNP) s masovým štípáním místních surovin (jaspis), ale i přinášených pazourků.
- IX. Sekerka *Kernbeil* vyštípaná z metabazitu, z nejspodnější polohy (obr. 75, stratifikovaný nález F. Prošek 1947). Méně typická i z výzkumu r. 1936.
- XI. M Turnov.
- XII. FILIP 1947; PROSTŘEDNÍK – ŠÍDA 2006; ŠÍDA – PROSTŘEDNÍK 2007; ŠÍDA – MORAVCOVÁ et al. 2014.

Obr. 75. Jádrová sekerka z Babí pece je vyrobena z metabazitu (podle P. Šídy).

Bacín (kat. Vinařice, okr. Beroun)

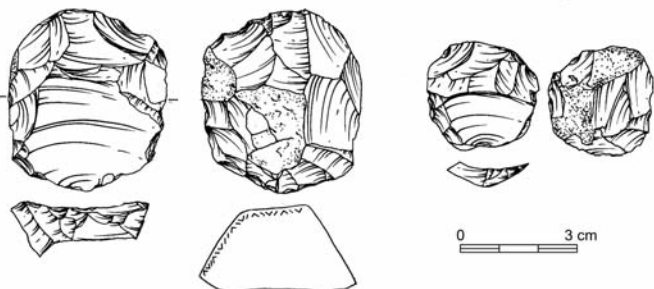
- I. K jv. otevřená dutina ve skalním hřbetu na vrcholu kopce Bacín (499 m; 1060865, 768324).
- II. První archeologické nálezy objevili r. 1988 jeskyňáři M. Hahn a V. Procházka, výzkum provedl V. Matoušek v letech 1989–1994 (obr. 76).
- III. Nejstarší lidské kosti spočívaly na dně pukliny, tvořené vrstvou 6 (hlinitý sypký sediment) a překrývala je drobkovitější vrstva 5. Z lidské kosti datum OxA-9271: 9490±65 BP.
- IV. Kostí lišky, zajíce a snad i skotu. Bohatá lesní malakofauna odpovídá atlantiku.
- V. Kostí dospělého člověka se vyskytovaly relativně nejnižše, bez anatomického pořádku, patrné jsou postdepoziciční posuny.
- VI. Nad kostmi ve vrstvě 4–5 se našla čepel a dva čepelovité úštěpy z importovaného chalcedonu.
- X. Do dutiny na vrcholu kopce se ve starším mezolitu uložily zlomkovité kosti mladého muže, převážně z končetin. V pozdějších pravěkých obdobích přibýly ještě fragmenty kostí dvou dětí a mladšího jedince, doprovázené keramikou.
- XI. M Beroun.
- XII. MATOUŠEK 2002; 2005; HORÁČEK et al. 2002.

Obr. 76. Puklina na vrcholu Bacína a rozmístění lidských kostí z mezolitu. Podle V. Matouška.

Bačov Ib (okr. Blansko)

- I. Na Z svahu kóty 432 nad úvozem v nm. v. 410 m (1123938, 591477).
- II. A. Štrof r. 1984.
- VI. Dvě štítová levalloiská jádra ze spongolitu se silně alterovaným povrchem, úlomek s rydlovitým úderem a s místní retuší (obr. 77).
- X. Stopa osídlení ze starší fáze středního paleolitu (z Bačova Ia jen drasadlo na úlomku).
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. OLIVA – ŠTROF 1985, 10; OLIVA 2006, 35–36.

Obr. 77. Bačov Ib, levalloiská jádra ze spongolitu. Kresby T. Janků.

Bačov Ic (okr. Blansko)

- I. Na J svahu kóty 432 nad hájkem v nm. v. 400 m (1124264, 591439).
- II. A. Štrof r. 1984.
- VI. Několik desítek amorfních úlomků alterovaného povrchu s drasadlovitými, vrubovitými a místními retušemi, několik kusů připomíná klínky. Zcela chybí přesvědčivá jádra a úštěpy.
- X. Stopa osídlení ze starého nebo starší fáze středního paleolitu, s neobvykle primitivní technologií.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. OLIVA – ŠTROF 1985, 10.

Balcarka (jeskyně č. 597, kat. Ostrov u Macochy, okr. Blansko)

- I. Portálová jeskyně (obr. 78) otevřená k S, 13 m nad dnem Suchého žlebu, nm. v. 460 m (1141841, 585143).
- II. J. Knies 1898–1900, P. a Z. Nerudovi s K. Valochem 2007 při rekonstrukci návštěvnické trasy.
- III. Nálezy ve spraši pod žlutohnědou hlínou a tmavou popelovitou polohou holocénu.
- IV. Hlavně sob, liška polární a zajáci, také asi 1200 ptačích kostí (bělokur), ale i bovidi, kůň, různé šelmy, bobr, nosorožec, mamut apod. Desetitisíce kůstek mikrofauny s osídlením nesouvisí, jde o vývržky sov.
- V. Kniesovy nálezy se soustřeďovaly okolo šesti ohnišť, situovaných vesměs před polovinou délky původní prostory. Nové výzkumy už intaktní vrstvy s paleolitem nezastihly.
- VI. Mezi 120 nástroji dominují různé variety čepelek s otupeným bokem (50 %), škrabadla (14 %) jsou četnější vrtáčků (9 %) a rydel (5 %). Na zřejmě převládající pazourky, které však kvůli patinaci nebyly přesně určeny, navazují radiolarity (obr. 56: 2), spongolity, olomučanské a jiné jurské rohovce.
- VII. Několik parohových hrotů, tyčinek, kostěných šidel, jehly chybí. Početná výrobní rezidua, např. dlouhá lodyha parohu rozdělená drážkovou technikou.
- VIII. Geometricky zdobené parohové tyčinky a kůstka se zářezy.
- IX. U ohniště č. 2 ve vchodu zlomek lidské čelisti a u ohniště 3 dva lidské řezáky, dnes ztraceno.
- X. Jedna ze základních stanic magdalénců v Moravském krasu.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. KNIES 1901; VALOCH 1960a; SVOBODA a kol. 2009, 231–232; NERUDOVÁ ed. 2010.

Obr. 78. Vchod do jeskyně Balcarky počátkem 20. století.

Barová (Sobolova) jeskyně (č 1191, Burkhardt 45, kat. Habrůvka – lok. II, okr. Blansko)

- I. Propastovitá jeskyně pod kolmou skálou 43 m vysoko ve svahu nad Křtinským potokem, otevřená k jihu, nm. v. 346 m (1148901, 590617).
- II. A. Sobol 1948; J. Svoboda a L. Seitl 1983–85 (obr. 79).

- III. Na suti spraš (vrstva 14) a přemístěné sedimenty (13) s nevýraznými mladopaleolitickými artefakty. Ve třech polohách nadložní spraše (11) je skrovný magdalénien, stejně jako v klínu do podloží (12), kde kromě hojné mikrofauny zjištěny kosti soba a lišky. Chladnomilná fauna vrstvy 11 (mamut, nosorožec) svědčí o studeném období, snad dryas II. V nadloží kamenitá hlína s pozdním paleolitem.
- V. Uvnitř jeskyně würrmský interpleniglaciál s hojnými kostmi jeskynních medvědů a lvů, paleolitické osídlení jen ve vchodu a před ním.
- VI. Industrie je vyrobená ze všech tří variet rohovců Moravského krasu a podružně z pazourku, nástroje jsou jen ojedinělé. Podíl pazourku narůstá v nadložní pozdněpaleolitické industrii se dvěma čepkami otupeného boku.
- X. Krátkodobá stanice, snad vyhlídka lovců ze sousední Býčí skály.
- XI. ARÚ Brno (ŠI), MZM-Ant. Brno (kosti).
- XII. SEITL et al. 1986; HORÁČEK et al. 2002; SVOBODA a kol. 2009, 228, 248.

Obr. 79. Výzkum před jeskyní Barovou roku 1984.

Bečov I (okr. Most)

- I. V západní části temene Písečného vrchu (317 m, 55 m nad okolím) s křemencovými skalkami (obr. 80). Jz. odtud na J svahu v nm. v. 280 m lokalita magdalénienu (999182, 786958).
- II. Objevil K. Žebera r. 1964, od následujícího roku výzkumy ARÚ v Praze (J. Fridrich). Roku 2005 revizní výzkum ve spolupráci s univerzitou ve Vratislavi.
- III. V profilu IA-III na bázi braunlehm, interglaciálu holstein a interrissu odpovídají parahnědozemě, výše paraautochtonní eemská půda. Nejbohatší vrstva 6 je z nějakého teplého období v rámci sálské (risské) doby ledové.
- IV. Okolo magdalénienské struktury (viz níže) kosti koně, jinak se kosti nedochovaly.
 - V. Ve vrstvě 7 zaznamenán půdorys oválného objektu vystlaného spraší, s několika velkými kameny na obvodu, a sedátkem štípače (obklopeném úštěpy) uvnitř (obr. 81). Novější výzkum polsko-české expedice však žádné okraje ani dno tohoto útvaru nezjistil. Lehce zahloubená oválná struktura 5×4 m bez ohniště, ale s přepálenými kameny v okolí, se objevila i na V okraji magdalénienského sídliště.
- VI. Arteficialita (nepublikovaných) předmětů z braunlehmů, sprašovitých písku a jílovitých tufitů (vrstvy 7–9 na lok. IB) je sporná. Neobyčejně početná industrie z vrstvy 7 (tzv. objekt)

a hlavně 6 v profilu IA-III je nevalloiského charakteru, s mnoha velkými diskovitými jádry, příčnými a bočními drasady se silnými retušemi, klasifikovatelná jako protocharentien. Mladší (asi mladorisská) vrstva 5 a 4 tohoto profilu vydala industrie moustérienu acheulské tradice, v eemské vrstvě 4 drasadla se zabíhavou retuší, hrubé čepele a stopy levall. techniky, v polohách 2 a 1 snad ze starého würmu soubor bez výrazných retuší s levalloiskou technikou a zoubky. Další středopaleolitické industrie i v jiných profilech. Na J svahu bohatá dílenská industrie magdalénienu s mnoha jádry a úštěpy na bázi holocenní půdy.

IX. V interrisské vrstvě 7 lok. IA v tzv. objektu podložky a zaoblená drtidla na okr.

X. Trvalejší nebo opakovaně osídlovaná tábořiště u zdrojů surovin, s výraznými doklady výroby.

XI. NM Praha – geologické odd.?

XII. FRIDRICH 1982; WIŚNIEWSKI – FRIDRICH 2010; VENCL 1995, 227.

Obr. 80. Písečný vrch a kopec Milá z lokality Bečov IV (foto P. Melem).

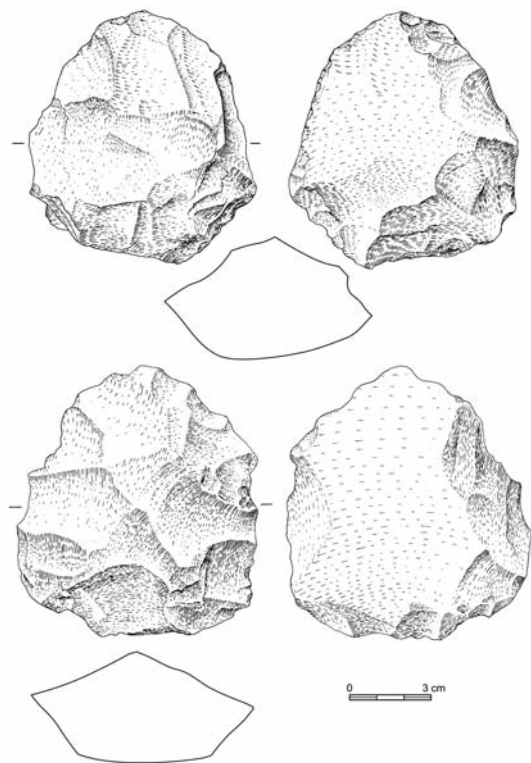
Obr. 81. Domnělý objekt z interrisské vrstvy Bečova I. Dle J. Fridricha.

Bečov II (okr. Most)

- I. Povrchová lokalita pod Písečným vrchem, přibližně $\frac{3}{4}$ km ssv. od lok. I v nm. v. 245–248 m (998653, 789275).
- II. J. Fridrich od poloviny 60. let.
- VI. Větrém ohlazená křemencová industrie s ojedinělými pěstními klíny bez levalloiské techniky, vyrobená z větší části z křemence od Skršína (?).
- X. Sídliště staršího (staropaleolitického?) acheuléenu na plochem břehu Paleooohře.
- XI. NM Praha – geologické odd.?
- XII. FRIDRICH 1997.

Bečov IV (okr. Most)

- I. Jižně pod Písečným vrchem s lok. I na plochem poli s křemenci v nm. v. 250 m (999365, 786985).
- II. Sběry týmu Jana Fridricha, v posledních 10 letech Pavel Melem.
- V. Nálezy na ploše ca 500×300 m.
- VI. Velmi bohatá industrie z místního křemence s levalloiskými i jinými jádry (obr. 12 a 82), odpovídajícími úštěpy i čepelemi, vzácnými pěstními klíny v různém stadiu dohotovení, hojnějšími drasadly, bodači apod.
- X. Největší stanice středopaleolitického acheuléenu v českých zemích, patrně z mladšího rissu.
- XI. NM Praha – geologické odd.?, MZM-Ant. Brno.
- XII. FRIDRICH 1982; FRIDRICH – SÝKOROVÁ 2005.

Obr. 82. Bečov IV, z nových nálezů upravených jader (kresby T. Janků).

Bělá u Turnova – viz Jislova jeskyně

Bělov I, Kukla (okr. Kroměříž)

- I. Na širokém temeni kopce s kótou 297 Z obce (1164846, 535015).
- II. Objevil V. Gebauer a K. Valoch 1972 (odloučená koncentrace Ia známa již dříve J. Spáčilovi), poté sběry M. Olivy, Z. Fišera, A. Koutného, novější sběry M., F. a J. Vokáčů a jiných sběratelů nepublikovány.
- VI. Převažují kvalitní severské silicity (SGS, KČJ), hlavně mezi nástroji, poté RKL-MJR, RTZ, radiolarit, ojediněle spongolit a křišťál. Mezi 7 stovkami klasifikovaných nástrojů převládají škrabadla (IG 29, IGA 11,7, často dvojité) nad rydly (IB 18), mezi nimiž aurignacké typy naopak postrádáme. Hodně je kombinovaných a sdružených nástrojů (11 %), drasadel (IR 10), vyskytnou se i čepelky dufour a hroty typu Krems (1,4 %). Ač industrie není nijak drobnotvará, velmi hojné jsou postranní retuše, např. na čepelích, které však mohou představovat ulomené suporty jiných nástrojů, a na čepelových hrotech. Drasadla, vesměs ze severských silicitů, bývají kombinována s nástroji mladopaleolitických typů.
- X. Ústřední stanice vyspělého aurignacienu v dominantní poloze s mnoha importovanými materiály, hlavně ze severu (přítomen též silicit typu čokoláda ze Svatokřížských hor). V okolí ještě drobná stanice Ia 400 m k jv. a II 700 m sv. od lok. I.
- XI. MZM-Ant. Brno, M Kroměříž, soukromé sbírky.
- XII. OLIVA 1983; 1984; 1987, 48–51; 2002; PĚLUCHOVÁ-VITOŠOVÁ 2009.

Bítov (okr. Znojmo)

- I. Na původním pravém břehu Dyje na mírném S svahu naproti přítoku Želetavky v nm. v. 354 m (asi 118165?, 66701?).
- II. Objevil učitel L. Pokorný v roce 1931 a po další čtyři roky zde sbíral, dokud lokalitu nezatopilo jezero Vranovské přehrady.
- VI. Mezi 1483 dochovanými artefakty převládají rohovce typu Krumlovský les, následují regionální opály, chalcedony a plazma z hadců, dále radiolarity a asi i bavorské rohovce. Část industrie patří mladší LgK, o čemž svědčí ojedinělá BI a střepy. Předneolitickému osídlení nepochybně náleží nehtovitá škrabadla, několik rydel, drobná jádra a hlavně mikrolity (5 rovnoramenných i nerovnoramenných trianglů, hrot typu Stawinoga, čepelky s otupeným bokem).
- X. Sídliště pozdního paleolitu či staršího mezolitu (vzhledem k chybění trapézů a pravidelných čepelí) v příjemné poloze na dně údolí u řeky.
- XI. M Znojmo.
- XII. EIGNER – BARTÍK 2015.

Blanice VI (okr. Strakonice)

- I. Na J okraji výběžku na svahu asi 120 m severně od soutoku Blanice a Dubského potoka, ca 28 m nad ním v nm. v. 463 m (1148253, 783671).
- II. Objevil a vysbírával J. Michálek v letech 1990–2000 a v roce 1990 odkryl plochu 35 m².
- III. Nálezy v ornici a písčitohlinitém podloží.
 - V. V jižní části odkryté plochy čtyři menší mísovité jamky (pod 1 m) a větší kameny, v S části jedna větší než 1 m, všechny s červenavě hnědou výplní.
- VI. V industrii jsou bavorské rohovce o čtvrtinu početnější než pazourky, mezi nástroji převládají krátká škrabadla, zajímavější však je šest drobných artefaktů s obloukovitě otupeným bokem.
 - X. Mezolitická stanice s dochovanými strukturami neznámého účelu.
- XI. M Strakonice.
- XII. VENCL – MICHÁLEK – FRÖHLICH 2006, 23–30.

Na katastru ještě menší lokality I – Pod sady, II – Loučný pod sadama, III – Nad Kamenicí, IV a V – Na stráních.

Blansko I, Dolní Klepačov (okr. Blansko)

- I. Na levém břehu Svitavy na ostrožně S nad soutokem Svitavy s Punkvou v nm. v. 320–330 m, sklon k západu (1143844, 592914). Dnes zastavěno.
- II. Objevila M. Štrofová r. 1977, sběry M. a A. Štrofovi.
- VI. Čtyři drasadla, zoubky, vruby, desítka úštěpů, diskovité jádro a 2 načatá jádra, k tomu ohlažená sekáčovitá industrie (zčásti asi pseudo) ze šterků terasy, jež vystupují přímo na lokalitě.
- X. Pozůstatek asi středopaleolitického osídlení výšinné polohy. Na protějším břehu nad lomem chudší lok. II.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. OLIVA – ŠTROF 1985, 10; VALOCH 2000b.

Blatec, Jungmannova cihelna (okr. Olomouc)

- I. Hliniště cihelny V obce u křižovatky silnic Blatec – Grygov a Charváty – Tážaly, na mírném východním svahu bezprostředně nad nivou Moravy, nm. v. 220–225 m (1128607, 547755).
- II. Nález převzal E. Schnabel od dělníka Onderky někdy před rokem 1941.
- III. Ve sprašovém souvrství, bližší údaje chybí.
- IV. S nálezem byla uložena mamutí stolička a fragmenty čelisti a humeru nosorožce.
- VI. Surovinu štípané industrie tvoří hlavně pazourky z glaciálu uloženin (85 %), radiolaritu se vyskytlo jen 8 kusů, všechny retušované. Až na jeden pochybný zlomek zcela chybí jádra, z neretušované debitéže se zachovaly převážně jen čepele, což svědčí o tom, že nálezce zřejmě shromáždil jen atraktivnější kusy. Tomu také odpovídá neobvykle vysoký podíl místně retušovaných kusů (9 %) a nástrojů (61 %). Škrabadla zastupují 2 čepelové exempláře z pazourku a 1 na retušované čepeli z radiolaritu. Rydla jsou nejpočetnější skupinou (30 %), hranová převažují nad klínovými a na lomu. Velmi častá jsou rydla několikanásobná a kombinovaná s jiným nástrojem. Na dvou pazourkových čepelkách pozorujeme jemnou retuš. Nástroje s otupeným bokem (6,5 %) sestávají z atypického širokého hrotu a dvou čepelek, z nichž ta z pazourku je doplněna příčnou retuší, druhá z radiolaritu má náznak trnu. Několik výrazně retušovaných artefaktů upomíná na archaické hroty z Předmostí, zlomkem je zastoupen částečně retušovaný listovitý hrot. Drasadla a odštěpovače chybí, vruby a zoubky přicházejí jen ojediněle. Nejvýraznější částí inventáře jsou bezpochyby kostěnkovské nože (8,7 %, včetně kombinací 13 %). Spolu s několikanásobnými rydly jsou pro inventář typické kombinace různých nástrojů (8,7 %), ale obvyklá asociace škrabadla s rydlem zde kupodivu chybí.
- VII. 1 dentálie.
- IX. Kus surového hematitu kovového vzhledu a hrudka červeného barviva.
- X. Pozůstatky stanice menšího rozsahu s omezeným množstvím štípané industrie, jež obsahuje typické jevy středomoravského gravettien, hlavně kostěnkovské nože.
- XI. M Olomouc.
- XII. OLIVA 2007, 81–83; SVOBODA a kol. 2009, 201–202.

Blažovice, Staré vinohrady (okr. Brno-venkov)

- I. Na mírném návrší J obce v okolí kóty 298 (na staré speciálce) Z (in OLIVA 1989 mylně V) od silnice na Zbýšov (1167261, 585774).
- II. A. Dvořáček (v 50. až 70. letech?).

VI. V industrii převažují rydla, často s dodatečnými úpravami ostří, mezi škrabadly je jedno aurignacienské. Průvodní industrie je nepočtená, zajímavá jsou malá jádra se zachovaným schématem těžby (2-podstavová a se změněnou orientací). Převládají pazourky.

X. Patrně menší stanice epiaurignacienu.

XI. MZM-Ant. Brno.

XII. OLIVA 1987c; 1989, 12.

Blučina Ia, Losenberky (okr. Brno-venkov)

I. Na sv. výběžku z kopce Výhon na rovince u kóty 336 (1178205, 596557).

II. Amatérský sběr v 80.–90. letech. Niže v trati Štumberky (Jalové hory) vyzvedl H. Freising (1932) patinovaný úštěp a v úvozu pozoroval popelovitou vrstvu (lok. I).

VI. Menší soubor s typickými vysokými škrabadly.

X. Stanice aurignacienu v dominantní poloze s dobrým rozhledem.

XI. Amatérská sbírka.

XII. Nепublikováno.

Na katastru ještě lok. II – ojedinělé nálezy silexů na návrší Cezavy, III – pazourkové čepele a mamutí kosti nad silnicí, IV – S svah Výhonu a V – Nivky u hřbitova na V úpatí Výhonu (OLIVA 1989).

Bohuňovice (okr. Svitavy)

I. Na plošině na levém břehu Končinského potoka 30 m nad jeho soutokem s Loučnou, v nadm. výšce 314–316 m (asi 107962?, 61705?).

II. Sběry D. Vícha od r. 1994, poté se spolupracovníky z Regionálního muzea ve Vysokém Mýtě.

VI. Z 661 kusů bylo 39 % pazourků, 19 % spongolitů typu Ústí nad Orlicí, 7 % jiných spongolitů a rohovců typu Krumlovský les (hlavně jemnozrnější varieta II), 4,5 % radiolaritů, 3 % křišťálu, v osmi případech (1,2 %) se objevil silicit Krakovsko-čenstochovské jury a ve třech (0,5 %) kusech rohovce z ortenburské jury. Mezi 114 nástroji dominují škrabadla (35 %, hlavně nehtovitá), nevýrazné krátké vrtáčky, převážně hranová rydla (z pazourku), zato jen dva obloukové nožičky a 1 hrot s vrubem.

IX. Ojedinělý otloukač a hladítko.

X. Trvalejší stanice pozdního paleolitu facie bez výrazných hrotů, řazené formálně k tišnovienu.

XI. M Hradec Králové.

XII. MONÍK – VÍCH 2014.

Boršice I, Chrástka (okr. Uh. Hradiště)

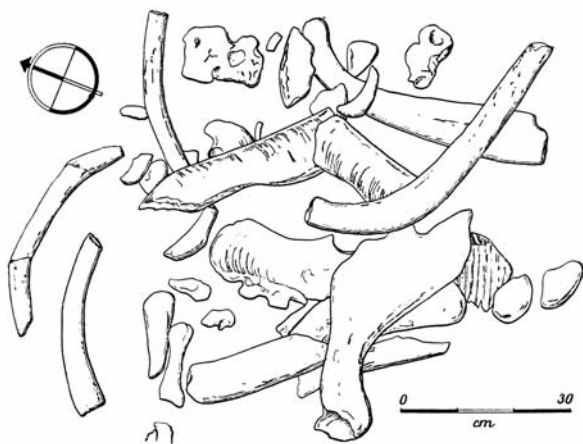
I. 500 m jižně od jv. části obce, na hřbitku vybíhajícím k sv. od kóty 340, nm. v. 255–265 m (1182046, 545984).

II. Sondy V. Hrubého r. 1939, zachraňovací výzkum B. Klímy 1963, sondy P. Škrdly 1993, 1995–97, 2005–08.

III. Poblíž úvozu se nálezová vrstva ve spraši noří až do dvoumetrové hloubky. V sondě A v nižší části osy hřbitku se artefakty vyskytovaly v lehce zvlněném horizontu, přetaženém soliflukcí do několika pruhů nad sebou (GrA-11454: 25 040±300 BP), jinde se kosti seskupují do dvou vrstev, což však výšková distribuce ŠI nepotvrzuje. Z horní (bohatší) polohy získáno datum 24 460 +130–120 let BP (GrA-33892). V podloží bylo možno sledovat slabě vyvinutou půdu s ojedinělými uhlíky.

IV. Převládají pozůstatky mamuta, dále fragmenty kostí vlka, rosomáka, lišky polární a část lebky soba.

- V. V sondě A z r. 1963 zachyceny 2 koncentrace ŠI mezi roztroušenými zlomky zvířecích kostí, a uprostřed v mírné depresi nahromaděná mamutích kostí (obr. 83). Ta pokračuje do větší sondy B 13 z r. 2006, kde se roztažené kosti objevují ve dvou úrovních.
- VII. V industrii převažuje severský pazourek výrazně nad radiolarity a rohovci. Neobvykle mnoho silicitů je přepálených. Vysoká frekvence drobného odpadu svědčí o intenzitě místní výroby. Rydla převažují nad škrabadly, mezi nepřilíš hojnými armaturami jsou i hroty typu des Vachons a nechýbí pilka. V gravettienu neobvyklý je archaický tvar hrotu typu Quinson z rohovce, oba hroty s celkovou dorsální plošnou retuší jsou vyštípány z radiolaritu. Drasadla a zoubkované nástroje jeví výrazné retuše.
- IX. Protáhlý otloukač či retušér kvadratického průřezu, kousky okru, hrudky pálené hlíny.
- X. Asi trvalejší stanice lovců mamutů v poloze dosti vzdálené od říční nivy.
- XI. M Uh. Hradiště, ARÚ Brno.
- XII. HRUBÝ 1951; KLÍMA 1986; OLIVA 2007a, ŠKRDLA – PŘICHYSTAL 2003; ŠKRDLA 2005, 76–89; ŠKRDLA – NÝVLTOVÁ FIŠÁKOVÁ et al. 2007; OLIVA 2007a, 116–119.

Obr. 83. Boršice – malá akumulace mamutích kostí (KLÍMA 1986).

Boršice – viz též Buchlovice

Bořitov I-II, Písky (okr. Blansko)

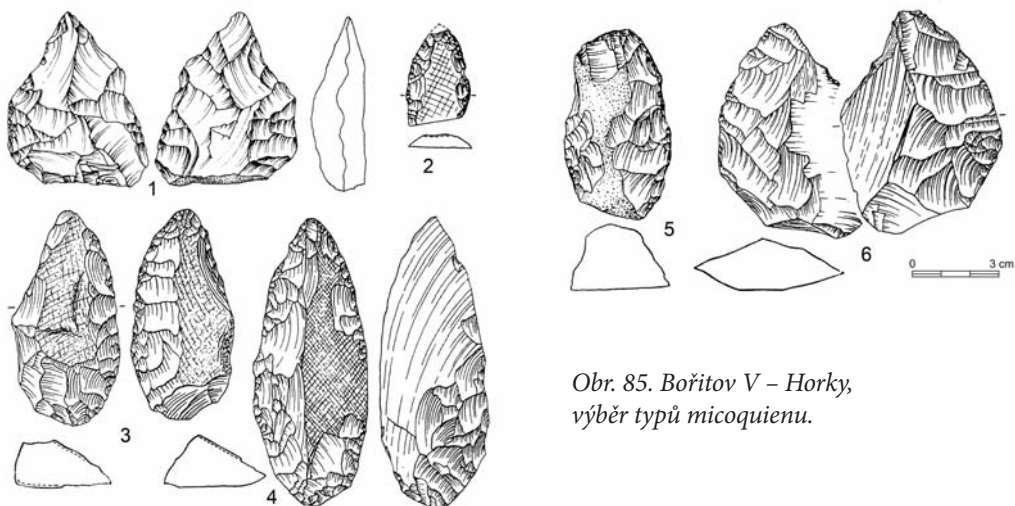
- I. 500 m S od vsi na mírném jz. svahu pod úpatím Velkého Chlumu v nm. v. 320–330 m (1133989, 597083). Lok. I a II dělí pouze vozová cesta.
- II. Objevil a vysbírával A. Štrof od r. 1971.
- VI. Dosti bohatá spongolitová industrie se směsí micoquoidních a aurignakoidních prvků: mezi jádry diskovitá, nepravidelná i prizmatická, čepele chybí, v nástrojích dominují drasadla, vruby, zoubky, vyskytují se však i klínkovité tvary, klínové nože, obvyklá jsou i vysoká škrabadla, chybí rydla (zaměňována s úzkými jádry).
- X. Asi sídliště micoquienu s mladopaleolitickou tendencí. Kontrast mezi přítomností čepelových jader a absencí čepelí však dovoluje soudit i na existenci mladopaleolitické dílny, z níž byly polotovary odnášeny.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. VALOCH 1977; 1978b.

Bořitov V, Horky (okr. Blansko)

- I. na náhorní rovince SV od obce v okolí kóty 403,4 (1134759, 595288). Z návrší se otevírá široký rozhled po Lysické sníženině, nikoli však na přilehlý úsek údolí Svitavy, která protéká ve vzdálenosti 1200 m (obr. 84).
- II. Objevil a vysbírával A. Štrof od r. 1973, sběry též M. Štrofová, K. Valoch, V. Gebauer, J. Svoboda, M. Oliva, M. Kejzlar, D. Vích, P. Gadas a jiní.
- VI. Vzhledem k blízkosti zdrojů spongolitu je logické, že zde tato surovina výrazně převládá. Hlavně v podobě archaických nástrojů se však vyskytují radiolarity, SGS, RKL-MJR, ojediněle rohovec ze Stránské skály a opál. Ze šesti tisícovek kusů štípané industrie tvoří retušované formy zhruba desetinu a jádra čtvrtinu. Mezi těmi je pětina (280) kusů upravených a dosud netěžených, z nichž nejpočetnější jsou oboustranně plošně upravená jádra. Je ovšem možné, že část takto klasifikovaných jader jsou už těžená jádra diskovitá, protože těch je tu nápadně méně než jader s rovnoběžnou těžbou. Mezi dominantními drasady (24,3 %) nechybějí příčná, někdy s tzv. Quina-retuší, se ztenčeným hřbetem a s oboustranným plošným opracováním. Také obecně spíše mladopaleolitická škrabadla mají velmi často drasadlovité retuše na hranách, a to i v případech importovaných surovin. Mohutně zastoupená skupina úštěpů se zoubky a vruby (34,9 %) může souviset i s méně pečlivou retuší, typickou pro lokality s blízkými surovinovými zdroji. Za mladopaleolitický prvek lze považovat retušované čepele (2,2 %), škrabadla (9,6 % bez aurignackých), rydla (5,2 %) a snad některé vrtáky (1,7 %), za micoquienský především pěstní klínky (4,5 %), listovité klíny (2,5 %) a klínové nože (1,7 %). Z těchto forem se vyvíjejí listovité hroty, hojnější až v szeletieniu (2 %). Z hlediska bifaciálních forem, k nimž patří i oboustranně opracovaná drasadla, je tedy silněji zastoupena micoquienská složka, je však pravděpodobné, že mnohé klínkovité artefakty představují polotovary listovitých hrotů. Po typologické stránce tedy převažuje složka středopaleolitická (obr. 85) nad mladopaleolitickou, zatím co ve sféře technologické je tomu spíše naopak (převaha jader s rovnoběžnou těžbou nad jádry s těžbou dostřednou a nepravidelnou). Viz též str. 35.
- X. O tom, že Horky nebyly ve hlavních etapách stabilního osídlení jen dílenskou stanicí, svědčí absence suroviny přímo na místě a přítomnost dosti vzdálených importů, a to i mezi nástroji středopaleolitického typu. Asi se tu nacházelo centrální sídliště micoquienu s mladopaleolitickou tendencí. Některá zvláště vyvinutá čepelová jádra ze spongolitu lze považovat za mladopaleolitickou příměs (aurignacien? magdalénien?).
- XI. MZM-Ant. Brno, M Boskovice, sbírka M. Kejzlara, P. Gadase aj.
- XII. OLIVA 1987a; 2000; 2002; 2014a.

Obr. 84. Bořitov V – Horky (temeno mezi lesíky). Foto A. Štrof.

Obr. 85. Bořitov V – Horky,
výběr typů *micoquienu*.

Bořitov Va, U Badálka, Nepluště (okr. Blansko)

- I. Na mírném J svahu pod kótou 403,4 V od cesty na Horky v nm. v. 390 m (1135106, 595474).
- II. Objevil a vysbírával A. Štof od r. 1973, sběry též M. Štrofová, K. Valoch, V. Gebauer, J. Svoboda, M. Oliva, M. Kejzlar a jiní.
- VI. Industrie podobného rázu jako předchozí, rovněž velmi početná, zatím neklasifikovaná.
- X. Boční koncentrace lokality Bořitov V.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. OLIVA – ŠTUF 1985, 10; OLIVA 2014a, 32–34.

Bořitov VII, U hutí (okr. Blansko)

- I. K jv. skloněný hřbet vybíhající z úpatí Velkého Chlumu v nm. v. 380–395 m (1133551, 596117).
- II. Objeví a sledovali A. a M. Štrofovi od r. 1980.
- VI. Nestandardizovaná industrie s diskovitými i čepelovými jádry, ale bez pravidelných čepelí, s desítkami nástrojů: šest drasadel (i bifaciální a se ztenčeným hřbetem), pět hrubých zobců, kýlovité a nevýrazné škrabadlo, hranové rydlo, 13 úštěpů s vruby a zoubky, fragment klínového nože.
- X. Typická lokalita svého regionu se směsí středo- a mladopaleolitických prvků.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. OLIVA – ŠTUF 1985, 11.

Bořitov IX, Hřeblo (okr. Blansko)

- I. Asi 200 m V obce na jz. úpatí Horek v nm. v. 330–360 m (1135476, 596175).
- II. Objevil K. Valoch r. 1973, sběry A. a M. Štrofovi.
- VI. Listovitý klínek, fragment velkého bifaciálního drasadla, pět vrubů a zoubků, dvě atypická klínová rydla, příčná retuš a místní retuš, bifaciální polotovar. K tomu nekvalitní nečepelová debitáž a vesměs nepravidelná jádra, téměř vše ze spongolitu.

X. Typická lokalita svého regionu se směsí středo- a mladopaleolitických prvků.

XI. MZM-Ant. Brno.

XII. OLIVA – ŠTROF 1985, 11.

Kromě vyjmenovaných větších povrchových nalezišť jsou na kat. Bořitova ještě tyto lokality s menším množstvím industrie: III – Nad vsí, IV – Záhumenky, VI – Mezichlumí, VIII – Větrníky a řada ojedinelých nálezů (VALOCH 1977; OLIVA – ŠTROF 1985, 10–11).

Bratčice I, Staré hory (okr. Brno-venkov)

I. Na mírném jz. svahu pod kótou 262 (nm. v. 258–260 m) a nad srázem k potoku Lejtna (1173100, 605778).

II. Objevili žáci učitele O. Svobody okolo r. 1960, později sběry M. Plcha a hlavně A. Otty. Sběr a sondáž P. Škrdly a P. Nikolajeva r. 2012.

III. V koncentracích zasintrovaných artefaktů vyhloubeny dvě sondy, jež zachytily fosilní půdní sediment typu bohunické půdy se svrchní tmavěji hnědou a spodní oranžově hnědou polohou. V horní části půdy byly nalezeny tři artefakty. Zlomek mamutí stoličky z povrchového sběru vydal asi zcela nesouvisející datum (OxA) z poloviny 15. milénia před dneškem.

IV. Vyorané zlomky mamutí stoličky a klu.

IV. Početná industrie se značnou převahou drobného odpadu a dosti archaické debitaže, mezi ret. nástroji hodně zoubků, vrubů, drasadel, ale i listovité hroty. Vedle RKL se hojně vyskytují křídové rohovce.

X. Větší stanice archaického szeletienu s možností výzkumu.

XI. MZM-Ant. Brno, Sběrka A. Otty, ARÚ Brno.

XII. OLIVA 1989, 13; ŠKRDLA – NIKOLAJEV 2013.

Na katastru ještě menší lokality II – Velké pole, III – V kopcích, IV – u kravína a V – S obce.

Brno-Bohunice, Sídliště Družba I

I. Na jižním svahu v úhlu ulic Lány a Bohuňova v nm. v. ca 242 m (ca 116370?, 60053?).

II. Radomír Klíma r. 1973 v průkopech před stavbou nového sídliště.

III. Nálezy ve fosilní půdě a v hladině podložní spraše.

IV. Místy zbytky mamutích kostí, bez artefaktů.

V. Nahromaděnina silexů sledovatelná v profilu v délce 2 m.

VI. Tisícovka šupin, úštěpků a zlomků (bez jader) z křídového spongolitu, čepele a úštěpy jen ojedinelé, stejně jako nástroje: retušované úštěpy, vruby, škrabadlo na tlustém úštěpu a větší listovitý klínek ventrálně s kůrou. Asi 150 m S v průkopu jiná dílna s radiolaritovými úštěpkami (lok. II), západněji hrotité drasadlo ze spongolitu (IIa), východněji rozštípané křemeny a křemence (IIb), opět severněji (tj. výše ve svahu) stovka úštěpků RKL s vyklenutým drasadlem a vysokým škrabadlem. Na menší shluky rohovcových úštěpků se narazilo ještě dále k Z (III).

X. Přechodná stanoviště štípačů szeletienu, využívajících kupodivu zcela jiné typy rohovců než na centrální stanici v trati Kejbaly.

XI. MZM-Ant. Brno.

XII. VALOCH 1974b, 120, tab. 1–2 a 6.

Brno-Bohunice Ic (Kejbaly IV)

I. Na plošině nad opuštěným hliníkem někdejší Kohnovy cihelny u Červeného kopce ve výšce 280 m n.m. (1162900, 600170).

II. Nálezy levalloidních artefaktů v prostoru cihelny (lok. Id) znal již A. MAKOWSKY (1899), který ohlásil i objev domněle paleolitické lebky Brno 1 (viz též Brno-Štýřice I-II). V roce

- 1969 zachraňoval artefakty při stavbě nové silnice a panelárny Radomír Klíma (lok. I – Kejbaly I, asi 30 m jižněji koncentrace Ia – Kejbaly II). Další nálezy pak získal na opačné (východní) straně silnice v těžebním průkopu z roku 1977. Následně lokalitu sledoval K. Valoch, který r. 1981 s L. Seitlem prozkoumal plochu v Z stěně zmíněného průkopu cihelny blízko silnice (jeho označení Bohunice IV, naše Ic – Kejbaly IV). V r. 2002 zkoumali P. Škrdla a G. Tostevin čtyři sektory A-D (nepropojené, v jedné linii, asi 60 m²) mezi stěnou cihelny a silnicí, navazující zhruba na výkop z r. 1981 a na zónu vytěženou R. Klímou (sektor A).
- III. Většina industrie spočívala ve spodní části interpleniglaciální fosilní půdy, což je autochtonní půda typu pseudogleje s vývojovou tendencí k „arktické“ hnědozemí. V sektorech A-D byla menší část nálezů zastižena i v barevně odlišné horní části půdy, což však nemusí dokládat další sídelní epizodu. Radiometrická data z prvních výzkumů se pohybovala mezi 40,2 a 41,4 tis. lety nekal. BP, z roku 2002 však mezi 32,7 a 35 tis. lety, aniž by jejich sled koreloval s výškou vzorku v profilu. Kontrolní datum OSL je opět podstatně vyšší (58,7±5,8 ky), kalibrovaným hodnotám původních RC-dat je nejbližší zprůměrované datum TL z 11 přepálených artefaktů 48,2±1,9 ky.
- IV. Ze zvířecích zbytků se dochovaly jen vzácné koňské zuby, z měkkýšů *Cepaea vindobonensis*. Paleobotanika: *Abies sp.*, *Pinus sp.*, *Pinus silvestris L.*, *Picea sp.*, cf. *Alnus sp.*, *Fraxinus sp.*, *Quercus sp.*
- V. Místa větší koncentrace výrobního odpadu („dílny“, četné skládanky) nebo uhlíků.
- VI. I když ŠI z výzkumů do r. 1981 je početnější (kolem 15 tisíc ks), výsledky z r. 2002 jsou spolehlivější. V surovinách dominuje RSS, následován RKL, který však nemusí pocházet z eponymní zdrojové oblasti, ale spíše ze štěrků v okolí Brna (nejméně v sektoru A – 5,5 %, nejvíce v D – 15,2 %). Hlavně ve staré kolekci se objevovaly i radiolarity, spongolity a pazourky. Nový soubor z r. 2002 čítá 3356 ks ŠI, z toho 79 jader a 121 nástrojů (z obou vrstev). V debitáži úštěpy (55 %) značně převyšují čepele (16 %), levalloiských produktů je 10 %. V nálezově bohatší spodní části půdy je ze 109 nástrojů 14 škrabadel, 12 drasadel, 9 rydel, 17 levalloiských hrotů (výhradně z RSS) a 5 bifaciálních hrotů listovitých (pouze z RKL).
- VIII. Domnělá rytina na vápencovém valounku (Valoch 1976a, tab. VIII) je dle F. d'Errica přirozeného původu (pukliny, koroze).
- IX. Z výzkumu 2002 pochází 13 valounových otloukačů a manuportů a 31 kousků hematitu a limonitu.
- X. Místo s výtečným rozhledem na brněnskou kotlinu, opakovaně osazované (i s menšími stanovišti v okolí) nositeli tzv. bohunicienu (eponymní lokalita: OLIVA 1979).
- XI. MZM-Ant. Brno, ARÚ Brno.
- XII. VALOCH 1976a; 1982a; ALLSWORTH-JONES 1986, 141–144, 267–268; ŠKRDLA – TOSTEVIN 2005; TOSTEVIN – ŠKRDLA 2006; ŠKRDLA 2015, 106–107.

Brno-střed, Dominikánské náměstí

- I. Na mírném V svahu na rohu Dominikánského náměstí a ulice Mečové v nm. v. ca 185 m (1160942, 598239).
- II. M. Oliva r. 2002 při zachraňovacím výzkumu podniku Archaia pro MZM.
- III. Artefakty v půdě PK V (det. L. Smolíková), tedy asi v mladší části holsteinského interglaciálu.
- V. V severním profilu se souvislou vrstvou popela ve fosilní půdě jasně rýsovalo ohniště.
- VI. U ohniště leželo několik rohovcových artefaktů a asi 5 m k jz. v Z profilu ležel v téže vrstvě křemenný sekáč (obr. 8).
- X. Ohniště s artefakty je zatím nejstarší antropogenní terénní strukturou na Moravě.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. OLIVA 2005, 9 (nálezy); VALOCH – SMOLÍKOVÁ – KARÁSEK 2001 (profil).

Brno-Jundrov

- I. Na jv. svahu výběžku kopce Holedná (391 m) na pravém břehu Svatky v nm. v. 235–240 m. Nálezy se soustřeďovaly na ploše 30×25 m u lesa (asi 115867?, 60226?).
- II. Od r. 1935 zde sbíral J. Pásek a J. Novotný, od r. 1942 J. Čubuk, později K. Valoch, V. Gebauer a A. Přichystal.
- III. V Čubukových sondách byla ŠI jen v ornici, pod níž spraš do hl. min. 2 m.
- VI. V 336 artefaktech dominuje radiolarit, a to mezi nástroji i jádry, dále MJR-RKL, SGS, spongolit a 3 ks RTZ. Malá jádra jsou 1- i 2-podstavová, k nim ovšem i vytěžené zbytky. Rydla značně převládají nad škrabadly (6, z nich 2 kýlovitá a 1 vyčnělé). Z 29 rydel je 12 na lomu či přirozené ploše, hranová jsou početnější než klínová a kýlovité je jen jedno. Vyskytly se též vruby, pravidelné zoubky, drasadla, chatelperronský a čepelový hrot.
- X. Sídliště patrně epiaurignacienu v příhodné poloze nad řekou, která pro aurignacien není právě typická.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. ČUBUK 1944; OLIVA 1987, 24; 1991c.

Brno-Kohoutovice I, U Hrubé zmlé

- I. V mírné depresi na vysokém plató J obce mezi kótami 385 a 415, dnes na křižovatce Libušiny třídy a Jírovcovy ulice (1161080, 603480).
 - II. Objevil K. Valoch r. 1942, sběry téhož s V. Gebauerem, v 60. letech M. Drmola.
 - VI. Mezi jádry a rydly převládají RTZ, mezi ret. nástroji obecně však pazourek, dále hojně využíván RKL-MJR a spongolit (obě hlavně na drasadla), méně radiolarit. Drtivě převládají rydla (IB 54), a to hlavně hranová (15 %) a kýlovitá (12 %), resp. obecně polyedrická (19 %). Mezi aurignackými rydly byl stanoven zvláštní typ Kohoutovice, kde krátké negativy rydlových úderů vycházejí šikmo z dorsální plochy nebo malého plochého protiúderu. Mezi škrabadly (IG 11, 39) jsou i kýlovitá (IGA 2.53), nikoli však vyčnělá. Vyskytují se i drasadla, zoubkované hrany, retušované čepelové hroty, důležitější však jsou čtyři listovité hroty, z toho dva triangulární a jeden jezzmanowický. Extrémní hodnoty 15 % dosahují kombinované a sdružené nástroje, hlavně díky mnoha několikanásobným rydlům.
 - X. Stanice epiaurignacienu ve vysoké odlehle poloze s dobrým rozhledem. Suroviny naznačují vztahy k východu, odkud se místo obvyklého radiolaritu však přinášely rohovce typu Troubky-Zdislavice.
 - XI. MZM-Ant. Brno.
 - XII. VALOCH 1946; 1968; BÁNESZ 1976, 42–43; HAHN 1977, 114; OLIVA 1982b; 1984; 1987, 24, 29; ALLSWORTH-JONES 1986, 13–15, 167–170.
- Na katastru se nachází i menší aurignacká (?) lokalita II – Na Širokých.

Brno-Líšeň I, Čtvrť

- I. Plošina jz. od kóty 331 na plochem návrší mezi Líšní a Podolím (91161400, 591150).
- II. Od 40. let sběry P. a R. Ondráčka, za války dle R. Ondráčka prý plošný odkryv (původce i výsledky neznámé, asi však šlo o odvážení ornice), po roce 1964 sběry R. Klímy, M. Olivy, později J. Svobody, P. Škrdlý, O. Mlejnk, P. Matějce a dalších.
- III. Jak ukázaly sondy z r. 1983, pod ornici je na S svahu spraš bez nálezů a pod ní místy šterky a terciérní těgry.
- VI. Nesmírně bohatá industrie, z 9/10 ražená ze stránskoskalského rohovce. Celkem shromážděno asi 30 tisíc artefaktů (sbírka P. Ondráčka na ARÚ je ovšem i z jiných okolních míst), z toho přes 500 jader a přes tisíc nástrojů. Polovinu mezi nimi tvoří škrabadla, pětinu rydla,

hodně je drasadel, zoubků, vrubů, levalloiských a čepelových hrotů. Listovité hroty vesměs nepocházejí z ústřední koncentrace a jsou větším dílem z odlišných surovin, ovšem kromě hrotů jerzmanowických.

X. Dlouhodobá ústřední stanice bohunicieny, využívající protější Stránskou skálu jako zdroj suroviny.

XI. MZM-Ant. Brno, ARÚ Brno, soukromé sbírky.

XII. SVOBODA 1985; 1987; ŠKRDLA 2000.

Brno-Líšeň Ia, Čtvrtě

I. Teatrovitá deprese u cesty na mírném V svahu jv. od kóty 331 v nm. v. 325 m (1161471, 590988)

II. Koncentraci identifikoval M. Oliva r. 1980, nález zasintrovaných koňských zubů P. Matějcem byl impulsem k výzkumu kolektivu P. Škrdly r. 2009.

III. Pod orníci tenká poloha spraše na půdním sedimentu (pokračujícím hlouběji) s nálezy, datum 31 300 ±800 BP (Poz-33038).

IV. Jen zlomky kostí koně a malého savce.

V. Třetina kostí je spálených, což svědčí o existenci ohniště.

VI. Z půl sta artefaktů jmenujme několik jedno- i dvoupodstavových jader a pouhé tři nástroje, a to čepelová škrabadla. To s mírně vyčnělou nízkou hlavicí je z pazourku, jinak dominuje rohovec ze Stránské skály.

VIII. Sedm kousků limonitického barviva a zlomek valounu pískovce.

IX. Schránka terciérního mořského plže *Pirenella picta* ssp, přelomená v místě možného otvoru.

X. Datovaný pozůstatek menšího tábořiště aurignacienu.

XI. ARÚ Brno, MZM-Ant. Brno (jen sběry), soukromé sbírky.

XII. ŠKRDLA – TOSTEVIN – MATĚJEC et al. 2011.

Brno-Líšeň VII, Hrubé Podsedky (dříve Podolí I)

I. Na temeni západnějšího hřbítku, vybíhajícího od návrší Čtvrtě jv. směrem mezi 290–305 m nm. (1161600, 590750).

II. Od 40. let sběry P. a R. Ondráčka, po roce 1964 sběry J. Mačenky, R. Klímy, M. Olivy, později P. Matějce, P. Škrdly a dalších. Výzkum kolektivu P. Škrdly a O. Mlejnkova r. 2010 a 2015–16 (obr. 86).

III. V intaktních interstadiálních sedimentech nalezen spolu s ŠI i uhlík, datovaný na 38 400±700 BP (Poz-37344).

VI. Bohatá štípaná industrie je více sídlištního rázu než na centrální stanici na Čtvrtích, vedle převládajících škrabadel se objevují drasadla atd., ale i levalloiské, listovité a jerzmanowické hroty. Industrie z výzkumu je naproti tomu méně výrazná, ovšem s levalloidními prvky.

VIII. Schránky miocenních plžů se stopami okru s možným provrtem (*Ancilla*).

X. Trvalejší stanice bohunicieny s možnou komponentou aurignacienu.

XI. MZM-Ant. Brno (starší povrchové nálezy), ARÚ Brno, soukromé sbírky.

XII. OLIVA 1981b; ŠKRDLA – MATĚJEC – TOSTEVIN et al. 2011.

Obr. 86. Brno-Líšeň VII, výzkum ARÚ Brno roku 2015. Na hřbítku se sadem lok. Líšeň VIII, pod šípkou na poli vzadu pod lesem Tvarožná I. Foto M. Oliva.

Brno-Líšeň VIII, Lepiny (dříve Podolí II).

- I. Na temeni východnějšího z obou hřbítků, vybíhajících od návrší Čtvrtě jv. směrem mezi 290–310 m nm. (1161500, 590550).
- II. Od 40. let sběry P. a R. Ondráčka (smícháno s lok. I), po roce 1964 sběry J. Mačenky, R. Klímy a M. Olivy, později P. Matějce, P. Škrdly a dalších.
- VI. Štípaná industrie podobná předchozí lokalitě, ne tak početná.
- X. Povrchová stanice bohunicieny s možnou příměsí aurignacienu.
- XI. MZM-Ant. Brno, ARÚ Brno (nové sběry), soukromé sbírky.
- XII. OLIVA 1985.

Brno-Líšeň IX, Nad Výhonem (dříve Podolí Ia).

- I. Na plochem V rozšíření jv. konce hřbítku s lok. VII v nm. v. 276 m, na rozhraní kat. Líšně a Podolí (1161943, 590333).
- II. První nálezy identifikoval M. Oliva kolem r. 1980, v roce 2010 objevil P. Matějec ŠI in situ, následně záchraňovací výzkum kolektivu P. Škrdly.
- III. V půdě mezi sprašemi, nahoře ostrá hranice vůči ornici. Z uhlíku datum 32 500±400 BP (Poz-37346).
- V. Prozkoumáno jen 2,5 m².
- VI. Mezi 285 artefakty z rohovce ze Stránské skály (převážně šupiny, odpad a úštěpy) pouhé čtyři nástroje, a to 3 vysoká škrabadla a čepelka dufour.
- X. Stopa možná důležité stanice aurignacienu, jejíž výzkum byl znemožněn investorem.
- XI. ARÚ Brno.
- XII. ŠKRDLA – MATĚJEC – TOSTEVIN et al. 2011.

Brno-Líšeň X

- I. Na velmi mírném jz. svahu od kóty 331,3 (Čtvrtě) v nm. v. okolo 325 m, v okruhu asi 200 m (1161566, 591397).
- II. Sbírá P. Melem od r. 2006.

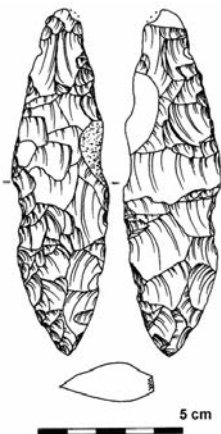
VI. Křemeny a křemence, z nichž je industrie vyrobena, pocházejí z místních předkvartérních štěrků. Mezi tuctem přesvědčivých artefaktů převládají jádra a sekáče, nově i hrubý protáhlý bifas, nepřesvědčivých je – jako vždy u podobných industrií – mnohem více.

X. Rozvlečené artefakty ze staropaleolitického tábořiště.

XI. MZM-Ant. Brno.

XII. OLIVA 2013.

Na kat. Brna-Líšeň jsou ještě tyto menší lokality: II – Lepinky S od cesty do Podolí, III – U Kostelíčka, IV – Staré Zámky, V – Kopaniny (S od Lesního lomu), VI – Habří (mezi novým sídlištěm a lesem), VIa – Padělek (OLIVA 1985). V prostoru nového sídliště u smyčky tramvaje našel M. Simandl unikátní listovitý hrot ze stránskoskalského rohovce (obr. 87, NERUDOVA – PŘICHYSTAL 2001).

Obr. 87. Brno-Líšeň – nové sídliště,
listovitý hrot (NERUDOVA – PŘICHYSTAL 2001).

Brno-Maloměřice I, Borky 1, Na Mateři.

I. V trati Na Mateři na mírném sv. svahu velkého spočinu 30 m nad Svitavou v nm. v. 242 m (1159070, 594670).

II. Objevil Hans Stika r. 1926, od r. 1936 sběry K. Valocha a V. Gebauera.

VI. Vedle 20 jader a nevyčíslené debitáže 603 formálních typů, v nichž převládají rydla (40 %, i typu Lacan) nad strmě ret. čepelkami (22 %), vrtáčky (16 %, často krčkovitými) a škrabadly (7,4 %). Mezi surovinami se vedle pazourků objevují radiolarity, různé rohovce i dva kusy bečovského křemence (obr. 56: 4).

X. Asi základní tábořiště magdalénienu ve výhodné poloze nad řekou.

XI. MZM-Ant. Brno.

XII. VALOCH 1963.

Brno-Maloměřice II, Borky 2 (správně Brno-Židenice III)

I. Na okraji temene návrší nad Svitavou v trati Na horách nebo Horní Kopaniny (obr. 88), v nm. v. 292 m, dnes pod silnicí a parkovištěm (1159450, 594150).

II. Objevil Hans Stika r. 1926, dále sběry K. a H. Valocha, V. Gebauera, F. Čupika.

III. Podloží tvoří štěrky plio/pleistocenních akumulací (líšeňská terasa), příp. eluvia granitu brněnského batolitu.

VI. Větší kolekce (277 nástrojů) s typickými hranovými a hlavně kýlovitými rydly (IB 32, IBT i IBA 10, obr. 22: 9–10), škrabadly (IG 27, IGA 7), několika drasadly (IR 8), krátkými vrtáky a ret. čepelkami, i aurignackého typu. Ojediněle se vyskytl listovitý hrot a levalloiský hrot z RSS, který se tu jinak nevyskytuje. Četná jádra byla těžena z užší strany a dochovala si

schéma těžby až do malých zbytků. Suroviny tvoří různé rohovce (MJR, RSS, spongolit, řídce severský silicit, ojediněle radiolarit).

X. Ústřední stanice rydlové facie (B) aurignacienu na místě s dobrým rozhledem, v zásadě bez cizorodých příměsí.

XI. MZM-Ant. Brno.

XII. VALOCH 1964; BÁNESZ 1976, 37–38; HAHN 1977, 110; OLIVA 1984; 1987, 22–23.

Obr. 88. Brno-Maloměřice, starý pohled na lokality Borky 1 (dole u lesa vlevo) a 2 (nahore).

Brno-Maloměřice III, Občiny

- I. Spocin na jz. svahu ostrožny pod kopcem Hády, nad opuštěným lomem nad levým břehem Svitavy v nm. v. ca 260 m (1158000, 594000).
- II. Objevil B. Vyskočil nebo Fr. Adámek po r. 1930, poté hlavně sběry H. a K. Valocha, V. Gebauera, méně J. Simona, J. Čubuka, J. Páska, v 70. letech M. Olivy.
- VI. Středně velká kolekce se škrabadly, nevýraznými rydly, ale i mnoha drasadly a dvěma klínovými noži, vedle nichž se objevují čepelky s otupeným bokem. Hojně byl zpracováván spongolit, ojediněle MJR-RKL, pazourek a křemenec.
- X. Zřejmá směs pozůstatků po osídlení ve středním paleolitu, aurignacienu a magdalénieniu či pozdním paleolitu, s neodlišenými slabě patinovanými artefakty eneolitické jevišovické kultury – např. tzv. kýlovité škrabadlo s nezvykle rovným čelem (VALOCH 1955a, obr. 16: 22).
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. VALOCH 1955a; 1964; BÁNESZ 1976, 32–34; HAHN 1977 110–111; OLIVA 1984; 1987, 20.

Brno-Obřany, Líchy

- I. Mírný východní svah návrší Líchy ssz. od Obřan v nm. v. 328 m (1155554, 595145).
- II. R. Klíma kolem r. 1970, později sběry M. Olivy.
- VI. Nejstarším artefaktem je omleté levalloiské jádro z žlutohnědě patinovaného hrubšího rohovce. Ze spongolitu je vyrobeno několik bifaciálních klínků, drasadel a klínový nůž, a mladšímu paleolitu bude patřit vyspělé čepelové jádro a dvě slabě patinované pazourkové čepelky.
- X. Menší stanice micoquienu se stopami staršího i pozdějšího osídlení.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. OLIVA 1987d; 2006.

Brno-Slatina, Podstránská

- I. Na plošině na jz. úpatí Stránské skály mezi ulicí Stránskou a osadou Podstránská, ca 250 m nm. (1162039, 593804).
- II. Objevil a vysbírával František Prorok po II. světové válce (část jeho nálezů ztracena), též sběry R. Ondráčka, V. Gebauera a K. Valocha, tři sondy K. Valocha r. 1966 a revizní sondáže týmu P. Škrdly r. 2012.
- III. Sondáží zachyceno složitě souvrství se svahovými sedimenty, členěnými vertikálními puklinami (mrazové klíny?) s vápnitým sedimentem a zasintrovanými artefakty. Ty ovšem spočívaly i ve sprašových hlínách bezprostředně pod ornici, a ve všech sedimentech i úrovních se vyskytovaly levalloidní prvky. Uhlíky ani kosti se žel nedochovaly.
- VI. Velmi početná industrie se silnou levalloiskou složkou (IL 10, Ilty 25), zvláště na místním RSS. Škrabadla všech typů (IG 38), často na levalloidních suportech a s bohatými postranními retušemi, převažují nad rydly (IB 20). Typické aurignacké formy nejsou mezi oběma skupinami nástrojů početné, ale velmi charakteristické a vesměs z přineseného materiálu (spongolit a RKL). Vyšší je podíl drasadel (IR 6) a zoubků-vrubů (dohromady 17 %). Vzácností je chatelperronský hrot, listovité hroty i plošné retuše chybí.
- X. Fundamentalistické pojetí bohunicieny spatřuje v aurignacké a levalloiské složce pozůstatky po osídlení různými kulturami, což však není nutné akceptovat a ani distribuce levalloiské složky v profilu tomu nenaspovídá.
- XI. MZM-Ant. Brno, ARÚ Brno.
- XII. VALOCH 1974a; BÁNESZ 1976, 36–37; OLIVA 1987, 20–21; NERUDOVÁ 2006; ŠKRDLA – MATĚJEC – NIKOLAJEV 2013.

Brno-Slatina, Stránská skála I

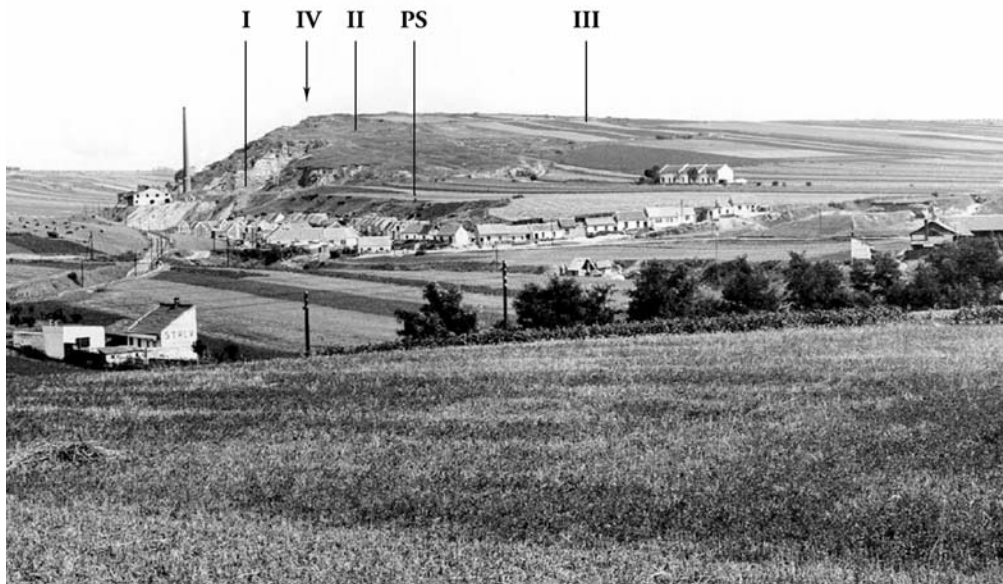
- I. Na sz. svahu útesu jurského vápence (kóta 310) v kuželu pod odtěženou jeskyňkou a ve dvou dalších dutinách, nm. v. okolo 260 m (1161820, 593610).
- II. J. Woldřich r. 1910 v dolní jeskyňce, J. Knies 1915 v horní jeskyňce, K. Schirmeisen 1925 v haldě, K. Absolon 1925–35 ve svahu, R. Musil 1957–72 ve svahu i v jeskyňkách, K. Valoch 1996–98 ve svahu.
- III. Nahoře sedimenty 11 a 12 přemístěné z jeskyňky, hlavní nálezy artefaktů i velkých kostí pocházejí z koluviální vrstvy 13, níže mocná vrstva spraše 5, nasedající na tzv. stránskou terasu (obr. 89). Čtyři m pod vr. 13 probíhá paleomagnetická inverze.
- IV. Tzv mladobíhárská fauna cromerského interglaciálu – bovidi, süßenbornský kůň, mamut trogontherii, etruský a srstnatý nosorožec, velebobr trogontherium, mosbašský vlk, medvěd deningeri, hyena, lev jeskyňní, šavlozubý tygr *Homotherium moravicum*, mnoho mikrofauny a ptáků, hlavně vodních.
- V. Sídliště plocha nezachycena, o ohništích svědčí jen přepálené rohovce a opálené kosti. Z dolní (Woldřichovy) jeskyňky č. 8 jsou uváděny uhlíkové polohy.
- VI. Několik desítek nejasně bulbovaných útěpů, někdy s místními retušemi, nevýrazná nepravidelná jádra, ojedinělá drasadla, vruby, zoubky, tayacký hrot, sekáče, vesměs z místního rohovce bez patrného výběru kvalitnějších variet (obr. 7).
- VII. Na některých kostech řezy a lomy, patrně lidskou rukou.
- IX. Vějíř rýžek na fragmentu křížové kosti bovida je zřejmě přirozeného původu.
 - X. Předpokládá se, že lidé obývali dolní (Woldřichovu) i hypotetickou horní (Kniesovu) jeskyňku a svah před ní v úrovni vrstvy 13.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. WOLDŘICH 1916; MUSIL – VALOCH 1968; VALOCH 1987a; 2003.

Obr. 89. Brno-Slatina,
Stránská skála I.
Z nejbohatší vrstvy 13
pocházejí i staropaleolitické
artefakty (dle R. Musila).

Brno-Slatina, Stránská skála II, IIa, IIb.

- I. Na temeni Stránské skály (se zdroji jurských rohovců) v nm. v. 310 m (1161800, 593300). Ze S i na ploše narušeno lomy, nyní v areálu vodárny (obr. 90).
- II. Objevil Hans Stika, od r. 1936 zde sbírali H. Walloch, K. Valoch, V. Gebauer, H. Stika a jiní, 1986–87 výzkum J. Svobody v bodu IIa 270 m od lok. III směrem ke kótě 310.
- III. Bohunicien v přemístěné spraši na zvětralých vápencích, střední aurignacien ve hnědé půdě pod spraší, z lok. IIa datum 32 350 let BP, na bázi nejmladší spraše ještě pozdní aurignacien.
- V. Datované uhlíky z IIa pocházely z rozvlečeného ohniště.
- VI. Bohunicien z lok. IIa je dílenského charakteru, převládají škrabadla, následují drasadla, vyskytl se jerzmanowický hrot, levalloiské hroty chybí. V souboru ze sběrů na temeni je zřejmá převaha škrabadel, též vysokých (13 %). Do aurignacienského základu nezapadá přes 6% levalloiských typů a jemná klínová jádérka na čepelky z pazourku, které ve stratifikovaných kolekcích chybí. Industrie těže kultury z datované vr. 4 z lok. IIa má výrazně dílenský charakter. V pozdněaurignackém souboru z báze nadložní spraše (vr. 3) připravená jádra mizí, podíly škrabadel a rydel se vyrovnávají a nástroje se zmenšují, přičemž surovinové spektrum se nemění (viz též str. 61).
- X. Základní stanice aurignacien na místě s dobrým výhledem a zdrojem suroviny, v kolekci z povrchu intruze bohunicien a patrně epigravettien.
- XI. MZM-Ant. Brno; ARÚ Brno.
- XII. VALOCH 1954; 1964; HAHN 1977, 111–112; SVOBODA 1987; SVOBODA a kol. 2009, 134–140, 156–157; SVOBODA – BAR YOSEF eds. 2003; ŠKRDLA 2015, 107–116.

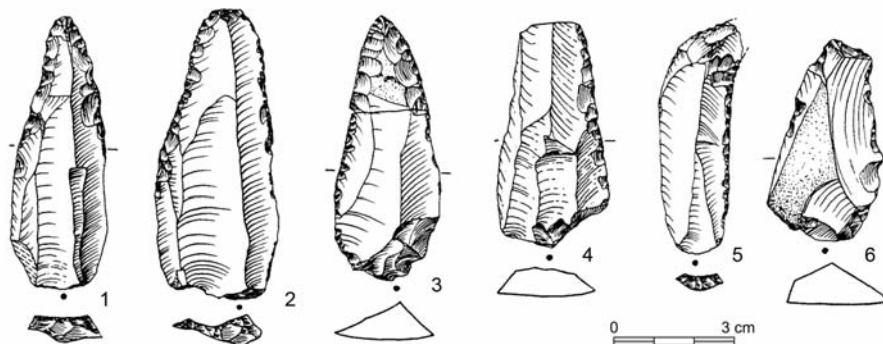

Obr. 90. Brno-Slatina, starý pohled na Stránskou skálu s vyznačenou polohou lokalit. I starý paleolit, II-III bohunicien a aurignacien na temeni, IV epiaurignacien pod útesem, PS – Podstránská.

Brno-Slatina, Stránská skála III, IIIa, b, c.

- I. Na protáhlé ploché vyvýšenině V od Stránské skály v nm. v. 298 m (1162050, 592700).
- II. K. Valoch r. 1981 v průkopu pro vodovod, poté výzkum K. Valocha pode dnem eneolitického objektu, plochou k jv. navázal J. Svoboda, jenž pokračoval v letech 1983–84 (plocha IIIa), 1988–89 (IIIb) a ve spolupráci s Harvardovou univerzitou ještě 1997–99 (IIIc a IIId).
- III. Aurignacien je pod spraší v černozeři (IIIa, vr. 3, datum 30 980 BP), v podloží bohunicien ve střední poloze trojčlenného půdního komplexu s daty 38 500 a 38 200 BP. V ploše IIIc je bohunicien v kryoturbovaném rozhraní středowürmské půdy a podložní spraše datován sedmi údaji mezi 33 a 38 tis. lety PB. Datum 32 600 let BP provází chudší soubor aurignacieny ze sondy SS-IIIb.
- IV. Ojedinelé zuby koně a mamuta.
- V. V datovaném aurignacieny z IIIa kruhové ohniště o průměru 30 cm, na 8 cm zahloubené.
- VI. V bohunicieny od profilu IIIa značná převaha škrabadel (33 %) nad rydly (5 %), mezi škrabadly i tři vysoké tvary, dále levalloiské hroty, drasadla (1 plošné), zoubky a vruby. Levalloiská technika (obr. 91) plynule přechází do čepelové, používán takřka výhradně místní rohovec, stejně jako v IIIc (tam dosahuje 98 %). Soubor se dvěma daty z vrstvy 5 od bodu III se vyznačuje vysloveně dílenským rázem složky z místních rohovců, zatímco téměř všechny retušované typy jsou z importovaných radiolaritů a spongolitů. Jerzmanowické i listovité hroty chybí, ale na špičce jednoho levalloiského hrotu pozorujeme ventrální plošnou retušku. Škrabadla dosahují 40 % (též 1 vysoké výčnělé), rydla scházejí. V aurignacieny z IIIa dominují škrabadla včetně aurignacienských, kýlovité tvary i mezi rydly. Využíván výhradně místní rohovec (viz též str. 61).
- X. Opakovaně osazovaná sídliště bohunicieny a aurignacieny s rozvinutou výrobou štípané industrie z místních rohovců; cizí suroviny v bohunicieny souboru ze sektoru III svědčí o širším akčním radiu či o rozsáhlejších kontaktech.
- XI. MZM-Ant. Brno; ARÚ Brno.

- XII. SVOBODA 1987; SVOBODA a kol. 2009, 134–140, 156–157; SVOBODA – BAR-YOSEF eds. 2003; VALOCH – NERUDOVÁ – NERUDA 2000; NIGST 2012, 90–95, 213–216 (IIIc); ŠKRDLA 2015, 107–116.

Obr. 91. Brno-Slatina, Stránská skála III, levalloidní industrie (VALOCH et al. 2000).

Brno-Slatina, Stránská skála IV

- I. Na spočinu strmého sv. svahu Stránské skály v nm. v. 254 m (1161800, 593250).
- II. Ve skrývce nalezeny zvířecí kosti, po té v letech 1985–86 záchranný výzkum J. Svobody.
- III. Ve svrchní části spraše pod holocénem, data GrN-13945: 18 220 BP a GrN-14351: 17 740 BP.
- IV. Převažují kosti koní, dále mamut, sob a nosorožec.
- V. Industrie pochází ze dvou koncentrací, vzdálených od sebe 5 m, velké kameny, žádné uhlíky.
- VI. Vedle místních rohovců jsou z poloviny zastoupeny importy: jiné jurské rohovce (těž typu Troubky-Zdislavice), radiolarit, pazourky, vzácně porcelanit, obsidián a křišťál. V čepelové industrii dvoupodstavové a úzké čepelkové jádro, mezi řídkými nástroji jsou rydla (1 široké aurignakoidní), zoubky, vruby, příčné retuše, obdélníček.
- X. Loviště hlavně koní, dle polohy i typologie blízké epiaurignacienu.
- XI. ARÚ Brno.
- XII. SVOBODA 1991; SVOBODA a kol. 2009, 213–216; ŠKRDLA 2015, 126–128.

Brno-Štýřice I-II, Červený kopec

- I. Cihelna na J úbočí útesu devonských klastik, nm. v. nálezů kolem 260 m (ca 11627??, 5999??).
- II. ŠI bohunienu získal A. Makowsky koncem 19. století, staro- a středopaleolitické artefakty vydobyli B. Klíma r. 1962, V. Gebauer 1972 a J. Svoboda r. 1991.
- III. Komplex spraší a půd od starého pleistocénu (PK XII?) do holocénu (obr. 92).
- IV. Souvislost různých paleontologických nálezů s lidskými aktivitami je nejistá. Z cihelny pochází i plně sapienční lidská lebka (Brno 1, Štýřice I), patrně ale postmezolitická.
- V. Klímovy nálezy z r. 1962 měly ležet v jakémsi výmolu ve spraši.
- VI. Nestarší možný artefakt byl nalezen pod paleomagnetickou inverzí a mohl by být až milion roků starý. Hrotitý sekáček z valounu křemene však vykazuje dvě generace úderů s různě zaoblenými negativy. V PK X těsně pod inverzí nalezeno omluté křemenné jádro (1972, obr. 6) a v PK V dva křemencové ústěpy. Ze starých nálezů několik levalloidních artefaktů bohunienského typu.

- X. Ojedinelé stopy lidské přítomnosti ve starém paleolitu (Štýřice II) a na počátku mladého paleolitu (I).
- XI. MZM-Ant. Brno, ARÚ Brno.
- XII. MAKOWSKY 1899; VALOCH 1962a; 1977a; SVOBODA – VALOCH et al. 1998.

Obr. 92. Brno-Štýřice, starý pohled na Kohnovu cihelnu na Červeném kopci.

Brno-Štýřice III, Videňská, dříve Koněvova ulice

- I. Na sz. úpatí skalnatého Červeného kopce asi 300 m J od pravého břehu Svatky a 10 m nad ní, v nm. v. 210–215 m (1161870, 599240).
- II. K. Valoch r. 1972 (v průkopu podél silnice) a 1988 (neúspěšné sondáže v zahradě), Z. Nerudová 2009, 2011–14 při výzkumech spol. Archaia.
- III. Nálezy spočívají v oranžovém prachovitém sedimentu pod několika dm spraše a holocenní půdou. Nejvyšší jsou data OxA-28298: 15 215±70 BP a OxA-28114: 14 870±90 BP, tři data mírně přesahují 14 tisíc let, další dvě jsou nižší a patrně chybná.
- IV. V ploše III drtivě převládají mamuti (zejména 160 zlomků stoliček a 2 mandibuly), dále 9 sobích parohů, 13 kostí koně a žebro nosorožce. Nověji určeno též pět zubů vlka a fragmenty zubů jelena či megalocera. Všech 11 určených kostí (z 459) z plochy IIIa patří mamutům.
- V. Průkop podél silnice zastihl ploché ohniště, v němž se topilo zvířecími kostmi a dubovým dřevem. Další narušené plochy s kostmi a ŠI navazovaly směrem k západu a izolované koncentrace i severněji, ve čtverci 95 ohniště s přepálenou kostěnou drtí. Místa se objevují stopy červeného barviva (vše lok. III). Koncentrace IIIa leží asi 90 m západněji.
- VI. V sektoru III se rovnoměrně vyskytuje severský pazourek a olomučanský rohovec, ovšem nestejně v různých seskupeních, ojedinelé též křídový a jurský rohovec. V sektoru IIIa pazourek dosahuje 97 %, možná je přítomnost opálů či limnosilicítů. Mezi nástroji v sektoru III převládají rydla (obr. 50), méně je čepelí či hrotů otupeného boku, škrabadlo jen jedno. Podařila se řada remontáží. V IIIa je nástrojů velmi málo (14 ks, 2,3 % z celku) a jeví vyrovnanější složení (viz též str. 90).
- IX. Kousky červeného barviva.
- X. Situace svědčí o opakovaném osidlování tohoto říčního břehu skupinami lovců mamutů pozdního epigravettien, jak naznačují i podobné nálezy z Kamenné ulice blíže k Svatce.

Kosti mamutů jsou však značně tříštěné, nadreprezentované jsou naproti tomu jejich stoličky, jež se možná shromažďovaly záměrně.

XI. MZM-Ant. Brno.

XII. VALOCH 1975a; 1980; NERUDOVÁ 2016; NERUDOVÁ et al. 2012; NERUDOVÁ – NERUDA 2014b; ROBLÍČKOVÁ et al. 2015.

Brno-Štýřice IV, Kamenná ulice

I. Na S svahu 3 m nad současným břehem Svratky, 150 m od současného toku v nm. v. 205 m (1161766, 599271).

II. Zachránil J. Skutil r. 1929 při bourání domu č. 4.

III. Ve svrchní poloze spraše pod holocenní půdou a stavební sutí.

IV. Mamutí kosti (pánev, žebra) a sobí paroh.

V. Shluk kostí promísený popelem a silexy, další pokračování zničeno.

VI. 135 artefaktů z pazourku, 3 ze spongolitu, úštěp z radiolaritu a 1 přepálený, z toho pouhá 4 jádra, v debitáži mírná převehla čepelí nad úštěpy. Mezi 18 nástroji je 10 rydel, hlavně klínových, škrabadla chybí, vyskytla se báze jerzmanowického hrotu.

X. Asi jedno z tábořišť místní epigravettienské sídelní aglomerace.

XI. MZM-Ant. Brno.

XII. SKUTIL 1932b; NERUDOVÁ 2010.

Brno-Tuřany, Švédské šance

I. V průkopu na V okraji torza vápencové kupy ve výšce 245 m (1164360, 593700).

II. K. Valoch a L. Seitzl r. 1983

III. Ve vrstvě 12 v hloubce asi 8 m pod povrchem v úrovni tuřanské terasy.

VI. Několik artefaktů z rohovce typu Stránská skála a polyedr z valounu křemence.

X. Stratifikované doklady pohybu staropaleolitických lidí v blízkosti řeky na úrovni staro-pleistocenní tuřanské terasy.

XI. MZM-Ant. Brno.

XII. VALOCH – SEITL 1994.

Brno „2“ – Zábrdovice, Francouzská ulice

I. V prostoru křižovatky ulic Francouzské a Přadlácké v nadmořské výšce cca 204 m, tedy již v úrovni svrchněwürmské nivy Svitavy (1160100, 596830). Lokalizace revizního výzkumu v r. 1956 (JELÍNEK et al. 1959) byla mylná.

II. Zachraňovací akce A. Makowského r. 1891.

III. V hloubce 4,5 m na bázi čisté spraše, která se dotýkala zbytků říčních štěrků na miocenním téglu. Datování: OxA-8293: 23.680±200 BP.

IV. Mamut, nosorožec, kůň, sob, bovidi?, člověk.

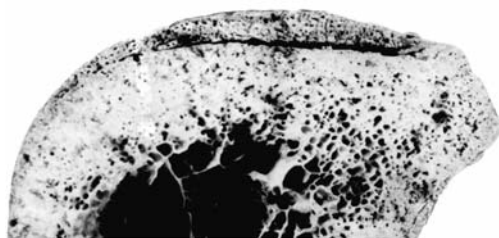
V. Kosti a artefakty (obr. 40) ležely v průkopu pro kanalizaci a v přilehlé sondě o ploše 8 m². Bezprostředně kolem mužské lebky, která spočívala pod mamutí lopatkou, překrytou ještě klem, byly v okrové vrstvě zjištěny dentálie (z nichž vybráno cca 600 ks), mužský idol z mamutoviny a kotoučky vyřezané z různých materiálů. V okolí lebky ležela rovněž žebra nosorožce, některá až 1 m dlouhá, a zbytky lidského postkraniálního skeletu Chyběly jakékoliv stopy ohně. Z průkopu dělníci předtím zachránili rozpadlou lebku nosorožce, jeho izolované zuby, mamutí kly, koňské zuby, červeně zbarvené menší kosti, mezi nimiž spočívalo několik kamenných a kostěných terčků a dva perforované disky z měkké horniny.

VII. Sobí paroh s hladce polokulovitě ohlazenou hlavicí, slepený z několika částí, patrně palička na buben.

- VIII. Jako ozdoby mohly sloužit stovky trubičkovitých schránek dentálií. Zvláštní funkci musela mít souprava 14 terčků z mamutoviny, mamutích stoliček, kosti a kamene (obr. 93). Na pěti z nich jsou centrální důlky, na 5 jsou rýhy od středu k okraji, na 6 radiální rýžky na obvodu, většinou však sotva viditelné. Zcela unikátním milodarem je mužská plastika z mamutoviny, sestávající ze tří dochovaných částí: hlavy, trupu a levé ruky (viz též str. 77).
- IX. Dvě mezikruží z břidlicovité křídové opuky (asi z okolí Blanska).
- X. Rituelně uložené pozůstatky muže, trpícího od dětství bolestivou kostní chorobou (cf. periostitis, obr. 94).
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XIII. MAKOWSKY 1892; JELÍNEK – PELÍŠEK – VALOCH 1959; OLIVA 1996a.

Obr. 93. Brno-Zábrdovice (hrob Brno 2). Terčičky z různých surovin neumožňovaly zavěšení, tudíž se nemohly nosit jako ozdoby. Zřejmě představovaly nějaké kosmologické a pohlavní symboly.

Obr. 94. Brno-Zábrdovice (hrob Brno 2). Mužský femur poznamenaný kostižerem.

Brno-Židenice I, Nová hora, Hybešova hora

- I. Na S a sv. svahu kóty 299,6 v nm. v. 280–300 m. Na temeni skalky jurského vápence Bílá hora s týmiž rohovci jako na protější Stránské skále (1161144, 594150).
- II. Nálezy „aurignacienu“ odtud uvádí již B. Klíma roku 1947 v NZ 468. Roku 1983 dokumentoval J. Svoboda profily pod V svahem (k datování industrie nepřispěly) a r. 1985 povrchovou lokalitu znovuobjevil V. Gebauer.
- VI. Okolo 800 ks industrie je vyrobeno převážně z RSS (84 %), dále ze spongolitu a pazourku, ojediněle z radiolaritu a MJR. Artefakty jsou značně rozpukané mrazem, takže mohla být klasifikována jen polovina z 25 jader – čepelová a úštěpová jsou v rovnováze, mezi oběma i levalloidní formy. Ty mezi ca 60 nástroji tvoří celou třetinu, dále 9 škrabadel (z toho 5 aurignackých), 6 rydel, 2 zobce, 10 drasadel, 7 vrubů.
- X. Sesterské sídliště k protější Stránské skále, na němž se mohou rovněž mísit prvky bohuniacienu a aurignacienu bez přítomnosti bifaciálních nástrojů; lze však uvažovat i o aurignacienu s projevy levalloiské techniky jako na Podstránské, kde je však o hodně více škrabadel.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. VALOCH 1987b; NERUDOVÁ 2006.

Brno-Židenice II, Růženin dvůr

- I. V dnes již neexistujícím hliništi cihelny na Z svahu nízké ostrožny okolo 295 m nm. (1160348, 593944).
 - II. J. Karásek, A. Zeman a K. Valoch s V. Gebauerem v 70. letech.
 - III. Profil sprašemi a půdami středního pleistocénu (PK X až V). Doloženo mikromorfologií půd i rozborem měkkýšů.
 - IV. V PK VI jelení tibie, jinak hojná malakofauna, uhlíky listnáčů a pecky celtisu.
 - VI. Z PK VII-VIII úštěpek sluňáku, v PK VI diskovité jádro ze spongolitu a nařuknutý fragment rohovce, z PK V rohovcový valoun se dvěma paralelními úštěpy. Retušovaná špička a eolizovaný sekáč z valounu křemene nalezeny v porušených sedimentech.
 - VII. Z PK VI oštípnutá jelení tibie.
 - X. Ojedinělé doklady přítomnosti člověka ve starém paleolitu (asi intermindel až mladší holstein).
 - XI. MZM-Ant. Brno.
 - XII. VALOCH 1977a; SMOLÍKOVÁ – KOVANDA 1983.
- Viz též Brno-Maloměřice, Borky 2 (správně Brno-Židenice III)

Brodek u Prostějova I, Hůrky (okr. Prostějov)

- I. K S exponovaná výspa 46 m nad potokem Brodečkou v nm. v. 270 m (asi 114532, 56014).
 - II. Objevil I. L. Červinka r. 1910, ve 30. letech sběry J. Kopeckého.
 - V. Jádro souboru měl získat J. Kopecký při průzkumu pravěkého objektu z vrstvy v hl. 72 cm. Dnes je větší část lokality odtěžena lomem.
 - VI. Nevelká kolekce 72 nástrojů s převahou škrabadel (včetně kýlovitých) nad rydly, hlavně klínovými, několik retušovaných čepelí se blíží aurignackým. Využíván hlavně pazourek, industrie z křemence je zčásti asi staršího původu.
 - X. Fragment stanice ve výrazné, typicky „aurignacienské“ poloze.
 - XI. MZM-Ant. Brno, M Prostějov.
 - XII. OLIVA 1987, 30; MLEJNEK 2015, 37.
- Lokalita II – u zámečku poskytla kýlovité škrabadlo a kombinaci škrabadla s rydlem z pazourku (lok. III-Hájek – dříve Ondratice IX).

Březina I – viz Žitného, II – Nová Drátenická, (III – Drátenická, V – Výпустek, VI – Bobrovského).

Bučovice I, Za Dvorem (okr. Vyškov)

- I. Na J svahu návrší V od města v nm. v. 280 m (1169177, 659019).
 - II. Objevil a vysbírával M. Mazálek od. r. 1939 asi do počátku 50. let.
 - VI. Jen 66 artefaktů s drobnými jádry, nehtovitými škrabady, polyedrickými rydly a několika čepelkami (též jedním hrotem) s otupeným bokem, mikrolity chybí.
 - X. Menší pozdněpaleolitická stanice nad širokým údolím Litavy.
 - XI. MZM-Ant. Brno.
 - XII. MAZÁLEK 1960; VALOCH 1966a.
- V okolí ještě menší lokality pozdněpaleolitického charakteru na katastrech Vícemilic (viz), Letonic, Maref a Křižanovic.

Buchlovice I, Povinná (též kat. Boršice, okr. Uh. Hradiště).

- I. Na rozsáhlém návrší s kótou 311 a dobrým výhledem na nivu řeky Moravy, vzdálené nyní 6 km (1179725, 547289).
- II. Objevil asi rolník J. Suchánek, který zde ve 40. letech prováděl sběry s V. Hrubým a jinými členy spolku Starý Velehrad. V 50. a 60. letech zde získal hlavní kolekci (jedinou dosud klasifikovanou) B. Vyskočil, „na pazourky“ sem hodně docházely i místní děti. Nasbíraly se tisíce artefaktů, ne vše je však dochováno.
- VI. Kromě převládajícího pazourku se hojněji vyskytují radiolarity, rohovce typu Troubky a Boršice, MJR, RKL, vzácně RSS a spongolity, zajímavé jsou min. tři limnosilicity. Zatímco s pazourkem se zacházelo úsporně, radiolarit se přinášel i v podobě málo upravených hlíz. Rydla různých typů jsou mírně početnější škrabadel, často vysokých a dokonce úzce vyčnělých tvarů typu Lhotka. Aurignacká škrabadla převažují 5× nad aurignackými rydly. Tento typologický základ doplňují listovité hroty triangulárních tvarů (mylně považované za upravená netěžená jádra na čepelky) a tucet čepelk otupeného boku, z nichž některé jsou hrotité a dokonce s ventroterminální retuškou.
- X. Celek byl klasifikován různě, ale vyhovuje definici industrií míškovického typu. Je ovšem otázkou, zda k němu patří čepelky a hroty s otupeným bokem, vesměs z pazourku, které mohou představovat gravettienskou intruzi, v tom případě ovšem ve zcela negravettienské poloze (dle V. Hrubého se nálezy vyskytovaly ve třech koncentracích). V každém případě se na vrcholu s dobrým rozhledem nacházelo ústřední, často osazované tábořiště.
- XI. ARÚ Brno (coll. B. Vyskočil), M Uh. Hradiště.
- XII. ŠKRDLA – PŘICHYSTAL 2003; ŠKRDLA 2005; 2009, 121–128.

Býčí skála (*Stierfelshöhle*, jeskyně č. 1185, Burkhardt 38, kat. Habrůvka – lok. I, okr. Blansko)

- I. Celkově druhá nejdelší jeskyně Moravského krasu (s Rudickým propadáním 15 km) v údolí Křtinského potoka, nm. v. 306 m (1148992, 590567).
- II. J. Wankel 1868, 1870–72, A. Makowsky 1874, J. Knies 1879, M. Kříž 1891–92, R. Czižek 1914–24, F. Čupík 1922–24, H. Walloch a K. Valoch 1936, K. Absolon 1936–38 (obr. 55).
- III. Z jižní odbočky popsal J. Bayer (1925) tento profil (odspodu): a sterilní hlína, b hlinito-písčítá vrstva s křemencovými artefakty a kostmi koně, medvěda a soba, c tvrdá jemná hlína s proužky, d hnědorezivá hlinito-písčítá vložka, e jako c, f hrubý písek – magdalénien, g sintr, h vesměs snesená holocenní hlinito-písčítá poloha. Dvě data z Jižní odbočky spadají na počátek (GrA-29910: 12910±60 BP) a na konec (GrA-29911: 11890±60 BP) období, v němž je magdalénien v Moravském krasu bezpečně doložen.

- IV. V neucíté spodní vrstvě měl převládat kůň, medvěd a sob, v magdalénieniu kosti koně, kromě toho pratur, sob, zajíc bělák a bělokur (dle Kříže, okolo ohniště v Severní odbočce).
- V. Osídlena Jižní a menší Severní odbočka 90 m od vchodu (obr. 95) u hlavní chodby, v níž zdroje čisté vody.
- VI. Štípaná industrie byla masově vyráběna z místního rohovce a proto má tato složka výrazně dílenský (pseudoarchaický) ráz. Ve zbytku (1419 ks) převažuje pazourek, provázený radiolarity, spongolity, silicity krakovské jury, méně silicitem typu čokoláda (obr. 56: 10–11), atd. Škrabadla převažují nad rydly a vrtáčky, armatur otupeného boku je 14 %.
- VII. Po šesti kusech nalezeny zlomky kopí a jehly s ouškem (obr. 59), dále šídla a řezané parohy.
- VIII. Šest terciérních ulit a řada břidlicových oblázků s různými rytinami, i zoo- a antropomorfními (obr. 60).
- IX. Čtyři zlomky železitých konkréci, otloukače z kulmské droby a otřelý kousek okru.
- X. Trvalejší tábořiště, asi hlavně v zimních měsících, kde si lidé krátili dlouhou chvíli štípáním čepelí z místního rohovce.
- XI. MZM-Ant. Brno, NHM Vídeň, M Znojmo.
- XII. ABSOLON 1945b; VALOCH 1961; 1966b; SVOBODA a kol. 2009, 227–228; OLIVA 2015a; 2015c.

Obr. 95. Původní vchod do jeskyně Býčí skály (dole) ve 20. letech 20. století (foto R. Czižek).

Býkovice I (okr. Blansko)

- I. Necelý 1 km jv. obce J od silnice na mírném jv. svahu v nm. v. 395 m (1135000, 599942).
- II. Objevil K. Valoch a V. Gebauer 1971.
- VI. Soubor několika desítek spongolitových artefaktů s diskovitými a nepravidelnými jádry, dále drasadla, nevýrazné vysoké škrabadlo atd.
- X. Drobná lokalita se směsí středo- a mladopaleolitických prvků.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. VALOCH 1977; OLIVA – ŠTROF 1985, 12.

Býkovice II (okr. Blansko)

- I. Necelý 1 km J obce na temeni kóty 449 (1134749, 600498).
- II. Objevili K. Valoch a V. Gebauer 1971, sběry též M. Oliva.
- VI. Dosti bohatá industrie s převládající středopaleolitickou složkou (plošně ret. drasadla, klínky, diskovitá jádra), ale též dvě polyedrická rydla a škrabadla.
- X. Lokalita se směsí středo- a mladopaleolitických prvků, jejichž sounáležitost není jasná.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. VALOCH 1977; OLIVA – ŠTROF 1985, 12.

Kromě vyjmenovaných povrchových nalezišť jsou na kat. Býkovic ještě další lokality s menším počtem nálezů: III-Nad zahrádkami (početnější jádra a debitáž) IV-V Kolíbkách (několik aurignakoidních artefaktů), a několik ojedinělých nálezů (VALOCH 1977; OLIVA – ŠTROF 1985, 12).

Bylnice II, Okrajky (okr. Zlín)

- I. Na velmi mírném J svahu 300 m jižně od silnice do Štítné, východně od trati v nm. v. 320 m (1184468, 498193; lok. Bylnice I je neolitická).
- II. Sledoval Ant. Pecha od druhé poloviny 80. let.
- VI. Z tisícovky převážně radiolaritových artefaktů s hrubými i dokonale těženými jádry (ve směs asi mladší LgK) vybrány předměty z patinovaných pazourků: symetrický hrot s otupěným bokem, škrabadlo, hranové rydlo, několik čepelí a úštěpů.
Kromě toho se zde nacházejí různé rohovce a snad i hornina magmatického původu.
- X. Zatím ojedinělá stopa gravettienské (nebo pozdněpaleolitické?) stanice v oblasti výchozů radiolaritu v Bílých Karpatech, hojně využívaných ve všech obdobích mladého paleolitu (viz též Vlachovice).
- XI. Sběrka A. Pechy v Brumově-Bylnicích.
- XII. OLIVA 2007a, 123; 2012b.

Cvrčovice – viz Zdounky

Černá hora I, Hodoňovec (okr. Blansko)

- I. Asi 1 km sz. obce na Z svahu kóty 360 na okraji lesa v nm. v. 350 m (1135558, 598106).
- II. Objevili K. Valoch a V. Gebauer 1971.
- VI. Úštěpy, diskovité jádro, drasadla a malý triangulární pěstní klínek.
- X. Stopa stanice středního paleolitu, zřejmě micoquienu.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. VALOCH 1977; OLIVA – ŠTROF 1985, 12.

Černá hora II, U Horky (okr. Blansko)

- I. Zhruba 1,5 km Z obce, J silnice při Z okraji lesa na J svahu v nm. v. 380–390 m (1135723, 599498).
- II. Objevili K. Valoch a V. Gebauer 1971, sběry též M. Oliva.
- VI. Diskovitá jádra, úštěpy, plochý klínek s paraleními negativy ventrálně.
- X. Stopa stanice středního paleolitu, zřejmě micoquienu.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. VALOCH 1977; OLIVA – ŠTROF 1985, 12.

Černá hora III, V Hájcích (okr. Blansko)

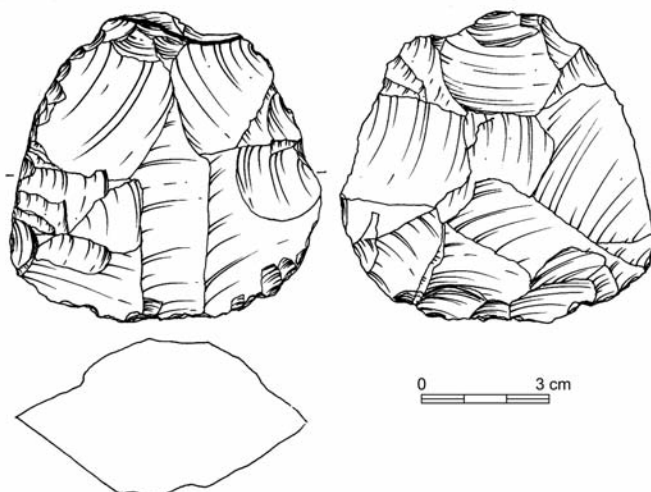
- I. Na sz. svahu Bukovice (kóty 501) pod lesem v nm. v. 360 m (1136906, 596501).
- II. Objevili A. a M. Štrofovi r. 1978, poté sběry K. Valocha, V. Gebauera, M. Olivy.

- VI. Klínky a listovité hroty, drasadlo, rydlo, sekáč, vruby, úštěpy, čepele, jádra různých typů.
- X. Jako předchozí.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. OLIVA – ŠTROF 1985, 12.

Černá hora IV, Ješetiny (okr. Blansko)

- I. Temeno a J svah kóty 425, 1,1 km jz. od zámku (1136881, 598470).
- II. Objevili M. a A. Štrofovi na jaře 1978, sběry též M. Oliva.
- VI. Levalloiské štítové jádro s dvojí patinou (obr. 96), 1-podstavové jádro a jiná jádra, drasadla, kýlovité škrabadlo, polyedrické rydlo, čepele z hrany jádra, úštěpy, čepele a odpad. Dva zlomky jader jsou z pazourku, jinak spongolit, někdy ale s černou kůrou jako RKL.
- X. Menší stanice aurignacienu se stopou středního paleolitu s typickou levalloiskou technikou.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. OLIVA – ŠTROF 1985, 12; OLIVA 1987, 30; 2006, 37; 2014a, 23–24.

Obr. 96. Černá hora IV,
levalloiské jádro.

Černotín I (též kat Hranice, okr. Přerov)

- I. Na jižním až jz. svahu vápencového suku Malá Kobylanka v nm. v. 354 m (1130529, 510961).
- II. Sběry K. Křístka, ostatní neevidovány.
- VI. ŠI v počtu 112 ks je pouze z pazourku, jediné jádro je počátkové, úštěpy převažují ca 2,5× nad čepelemi. Mezi 40 nástroji dominují čepele s výraznými retuši, jež někdy připomínají aurignacké „piškotovitě“ čepele, a drasadla bez plošných retuší.
- X. Asi krátkodobá stanice některé z mladopaleolitických kultur v poměrně atypickém projevu.
- XI. MZM-Ant. Brno, M Hranice.
- XII. KOSTRHUN – NERUDA 2002.

Čertova díra (jeskyně, kat. Štramberk – lok. II, okr. Nový Jičín)

- I. Krátká jeskyně na jižním svahu Kotouče v nm. v. ca 460 m, asi 150 m vysoko svahu, orientace k Z (odtěženo).
- II. K. J. Maška 1879–1881, 1887.

- III. Stratigrafie: na písčité a jílovité polohy nasedá souvrství jeskynních hlín (4 a 3, moustérien), sprašová poloha se sutí (2 – pozdní paleolit), holocén (1). Radiometrické datum z ohniště 29,4 tis. BP je asi zkreslené tím, že se datovala jen alkalická frakce.
- IV. Převládají jeskynní medvědi, dále zajáci, sobi a lišky, ojediněle kamzík, medvěd hnědý, dhoula a kapridi.
 - V. Ve výklenku u SV okraje vchodu ohniště, další s kameny při pravé stěně vzađu (viz str. 36). Uprostřed při pravé stěně pod komínem nahromaděny mikrofauny a pod ní mj. moustérienský hrot z radiolaritu a porcelanitové jádro s přiléhajícími úštěpy.
- VI. Kromě zmíněných nejvýraznějších nálezů jen přelomená čepel a čepelovitý úštěp z bašských rohovců. Z pozdního paleolitu několik čepelí, čepelové škrabadlo, 4 další nevýrazná škrabadla, retušované čepele, 2 čepelky otupeného boku a 3 obloukovité nožičky či hroty, vše z pazourku.
- VII. Šídlo z tibie soba.
 - X. Kryté tábořiště neandertálců a pozdněpaleolitických lovců skupiny federmesser.
 - XI. MZM-Ant. Brno.
 - XII. MAŠKA 1886; VALOCH 1957; 1965a; NERUDA 2006; 2011.

Česká Lípa – viz Pod Zubem

Děravá (jeskyně, kat. Tmaň – lok. II, okr. Beroun)

- I. Portálová jeskyňka na Kotýzu, otevřená k jv. na malou plošinku nad srázem, 370 m nm. (1058259, 771887).
- II. F. Prošek r. 1951 a 1958.
- III. Nálezy v šedé sprašovině a v šedožluté spraši pod ní (před jeskyní), z kosti datum GrA-37870: 11 560±40.
- IV. Fauna nezpracována.
 - V. Ve vchodu (obr. 97) zídka z kamenů, uvnitř dvě mírně zahlobená ohniště (okolo centrálního mnoho břidlicových destiček), spodní vrstvu vymezovaly tři velké kameny proti spadajícímu svahu.
- VI. Mezi ca 1800 ks ŠI převládají liteňské břidlice, méně zastoupeny pazourky, rohovce, křemence apod. Převládají armatury s otupeným bokem včetně obdélníčků a rydla, škradel a vrtáčků je méně.
- VII. Oboustranně rýhovaný artefakt.

Obr. 97. Vchod do Děravé jeskyně na Kotýzu.

- VIII. V horní vrstvě 6 stovek břidlicových destiček, z nichž min. 21 má stopy rytin (skvostný kozorožec a noha jiného, 2 nosorožci, kůň, obr. 63).
- X. Opakované stabilnější sídliště magdalénienců; nálezy po 60 letech stále nezpracovány.
- XI. ARÚ Praha.
- XII. VENCL 1995, 238-239; FRIDRICH – SKLENÁŘ 1976, 24–27; VERPOORTE – ŠÍDA 2009.

Diváky I, Staré hory (okr. Břeclav)

- I. Západně od obce, Vod od kóty 360,3 m na spočinu jvv. svahu v nm. v. 330–340 m (1184838, 588367).
- II. Objevili nezávisle na sobě J. Němeček nebo K. Valoch s M. Olivou r. 1977, dále sběry jmenovaných, J. Svobody, F. a P. Havlíčka a jiných.
- VI. Surovinově je kolekce dosti pestrá, RKL-MJR (asi 60 %) převažují vysoce nad pazourky (20 % mezi nástroji, 12 % mezi jádry) a spongolity (15 a 26 %), nechybějí radiolarity a RTZ. Mezi dvěma stovkami nástrojů dominuje skupina starobyklých typů, zejména početná typická drasadla (27 %), zoubky, vruby (i na levalloiském hrotu), ojediněle i listovité hroty. Mezi škrabadly (26 %) převládají kýlovitá a vyčnělá (IGA 20), mezi rydly (IG 17) převládají hranová. Sounáležitost archaické a mladopaleolitické složky dokládají občasně plošné úpravy na ventrální straně vysokých škrabadel.
- X. Lokalita opakovaně osazovaná nositeli aurignacienu, v němž kontrastují starobyklé prvky s dokonalou lamelární retuší vysokých škrabadel a vysokým podílem importovaného pazourku. Asi 850 m k jv. se nachází menší aurignacká stanice Diváky II – Borovinka (viz PV 51, 2010).
- XI. MZM-Ant. Brno, ARÚ Brno, soukromé sbírky.
- XII. OLIVA 1984; 1987, 14–17; SVOBODA – HAVLÍČEK 1987.

Dobrochov – viz Kelčice

Dobříčany (okr. Louny)

- I. Asi 8 m nad blízkým soutokem Blšanky a Liběšického potoka, necelý km od Ohře v nm. v. 206 m (1010521, 797112).
- II. A. Gerstenhöfer z muzea v Žatci r. 1937
- III. Na bázi rudého písku pode dnem neolitického objektu.
- V. Velké kameny a podložky s početnou ŠI, snad v jamce.
- VI. Přes 500 pazourkových artefaktů s jediným prizmatickým jádrem, z toho 3 % s retušemi: 10 čepelek s otupeným bokem, 2 obdélníčky, škrabadlo, vrtáček, příčná retuš, 2 vruby.
- IX. Dvě velké „kovadliny“, otloukače
- X. Pozůstatek štípačské dílny, asi součást sídliště magdalénienu, zničeného při těžbě kaolinu.
- XI. Muzeum v Žatci.
- XII. VENCL 1962; 1995.

Dobřínsko I, Zadní díly (okr. Znojmo)

- I. Na V svahu širokého návrší Lerchov s kótou 365 na hranici s kat. Polánky v nm. v. 355 m (1173016, 623244).
- II. Sledoval M. Oliva v 80. a 90. letech 20. století.
- VI. Několik desítek ŠI z RKL a snad i RSS, s levalloiskou technikou (spíše čepele), bez výrazných nástrojů.
- X. Menší stanice z bipolarity szeletien-bohunicien.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. Nепublikováno.

Podobný ráz vykazují ještě menší lokality II, IIa, IIb – Polodíly a Padělky (ojedinělé nálezy mezi kótou 340 a lok. Jamolice III), sledované v 80.–90. letech M. Olivou.

Dolní Kounice I, Koží hora (okr. Brno-venkov)

- I. Na jz. výběžku návrší mezi kótou Kobylky a cihelnou v nm. v. 270–275 m (1172366, 609773).
- II. Sběr Ant. Otty od 80. let, sondáž P. a Z. Nerudových r. 2005.
- III. Pod 70 cm mocným holocénem 110 cm mocná půda, připomínající interpleniglaciální půdy z regionu.
- VI. Několik desítek nástrojů – drasadla, listovité hroty, zoubkované úštěpy, též škrabadla, ojediněle rydla, slabé levalloiské prvky a početná debitáž, vesměs z RKL.
- X. Stanice szeletienu v typické poloze.
- XI. MZM-Ant. Brno, sbírka A. Otty v Dolních Kounicích.
- XII. OLIVA 1989, 13.

Dolní Kounice II, Kobylky, Žleby 2 (okr. Brno-venkov)

- I. Plató sv. od kóty 282 v sadu po obou stranách cesty (1171879, 609837).
- II. Sběry Ant. Otty od 80. let.
- VI. Zlomky jemných listovitých hrotů (i SGS), drasadla, ojedinělý klínek a levall. úštěp (RKL) a stovka průvodního materiálu.
- X. Stanice szeletienu.
- XI. MZM-Ant. Brno, sb. A. Otty.
- XII. OLIVA 1989, 13.

Dolní Kounice III, Žleby 3 (okr. Brno-venkov)

- I. Na V okraji plošiny 250 m od lok. II v nm. v. 290–294 m (1171686, 609962).
- II. Sběry Ant. Otty od 80. let.
- VI. Zlomky listových hrotů, jemná drasadla, 1 škrabadlo. Nástroje jsou poměrně drobnotvaré a provází je asi dvě stovky debitáže a odpadu, vesměs z RKL.
- X. Stanice szeletienu.
- XI. MZM-Ant. Brno, sbírka A. Otty.
- XII. VALOCH 1974b, 12; OLIVA 1989, 13.

Dolní Kounice IV, Žleby 1 (okr. Brno-venkov)

- I. V sadu u lesíka S od cesty na mírném jv. svahu mezi lok. II a III, v nm. v. 285 m (1171769, 609898).
- II. Sběry Ant. Otty.
- III. Vyoráno ze spráše při rigolaci, následující sondáže bezvýsledné.
- VI. Několik jader, sekáčů, prizmatických a bifaciálních artefaktů z RKL.
- X. Stopa stanice se středopaleolitickou (?) hrubotvarou industrií, „krumloviens“.
- XI. sb. A. Otty v Dolních Kounicích.
- XII. OLIVA 1989, 14; VALOCH 1990.

Dolní Kounice VI, Karlova hora 1 (okr. Brno-venkov)

- I. Na temeni návrší z kótou 332 m u křížku, V od silnice na Hlínu (1171504, 610594).
- II. Sběry Ant. Otty.
- VI. Čtyři křemenná, silně eolizovaná jádra, dva sekáče a hrubý ohlazený bifasoid se hlásí do starého paleolitu. Středopal. krumlovienu asi patří artefakty z RKL: hrubý tlustý klínek, eolizovaná drasadla, protoprizmatické tvary a jádra spolu s úštěpy.

- X. Lokalita středního paleolitu („krumlovién“), možná i stopa staropaleolitické valounové industrie.
- XI. sbírka A. Otty.
- XII. OLIVA 1989, 14 (mylně DK IV *bis*); VALOCH 1990; 1991; 2000a.

Dolní Kounice X, Stráně 1 (okr. Brno-venkov)

- I. Mírný Z svah J od silnice do Mělčan a Z od úvozu, cca 400 m Z od kóty 276, v nm. v. 260 m (1173621, 609029).
- II. Sběry A. Otty.
- VI. Čtyři hrubé pěstní klíny z RKL a hrubá jádrová škrabadla s eolickým ohlazem. Patrně mladší složka: drasadla, listovitý hrot a zhruba 200 ks průvodní industrie.
- X. Střední paleolit – „krumlovién“ a szeletien.
- XI. MZM-Ant. Brno, sbírka A. Otty v Dol. Kounicích.
- XII. OLIVA 1989, 14; VALOCH 1990.

Dolní Kounice XV, Šibeničná 1 (okr. Brno-venkov)

- I. V svah kóty 297 Z města, po obou stranách cesty, nm. v. 250–280 m (1173578, 610535).
- II. Sběry A. Otty.
- III. V roce 1987 zde L. Seitl a A. Otta prozkoumali útržek půdního sedimentu (v podloží spraše) s mamutí kostí, rohovcovým artefaktem a uhlíky.
- VI. Několik drasadel (i ze spongolitu a pazourku) a rydel, typická škrabadla a listy chybějí. Početná debitáž z RKL.
- X. Patrně stanice szeletienu s místní výrobou, ale nikoli listovitých hrotů.
- XI. Sbírká A. Otty.
- XII. OLIVA 1989, 14.

Dolní Kounice XVII, Šibeničná 3 (okr. Brno-venkov)

- I. J svah jz. od lok. XVI, V od kóty 274 (1173702, 611131).
- II. Sběry A. Otty.
- VI. Křemenná industrie, např. sekáče s plochými negativy, kromě toho četné hrance. Z RKL jsou vyrobená dvě sekáčovitá jádra, dvě diskovitá a jedno nepravidelné jádro, vše s intenzivním ohlazem. Dále klínový nůž ze spongolitu a silné škrabadlo z radiolaritu.
- X. Lokalita středního paleolitu („krumlovién“), možná i stopa staropaleolitické valounové industrie.
- XI. Sbírká A. Otty v Dol. Kounicích.
- XII. OLIVA 1989, 14; VALOCH 1990; 1991; 2000a.

Dolní Kounice XVIII, U židovského hřbitova (okr. Brno-venkov)

- I. Na sv. svahu nad řekou Jihlavou V od hřbitova, S od cesty v nm. v. 225–250 m (1173416, 610162).
- II. Objevili žáci učitele O. Svobody, později sběry A. Otty.
- III. Pod ornici světle hnědý sprašový sediment, pod ním původní b-horizont holocenní půdy na zahliněných štěrkopiscích (v hl. 80–85 cm), v nichž patinovaná čepel a tlustý úštěp.
- VI. Téměř 600 ks industrie, v níž se v regionu kounické brány objevuje nejvíce rohovce ze Stránské skály (20 %, ve skutečnosti však asi třetina, protože 35 % kusů zůstalo neurčeno). Převládá ovšem místní RKL, ojediněle se vyskytne SGS a spongolit. S nejvyšším výskytem RSS v regionu souvisí i největší počet levalloidní debitáže ze všech lokalit u kounické brány, i když ŠI je i z jiných surovin a levalloiská jádra prakticky chybí – jediné levalloidní je ze spongolitu. Industrie je celkově drobnotvará a užívala se i technika diskovitá

(pseudolevalloiské úštěpy) a prizmatických jader s vodící čepelí. Retušovaných nástrojů se vyčlenilo jen 15, a to 3 škrabadla (i atypické vyčnělé), 4 rydla (1 kýlovité z RSS), 4 drasadla bez plošných retuší, zoubky a vruby, vedle toho 13 levalloiských úštěpů a 5 lev. čepelí; typické lev. hroty chybí.

IX. Otloukač z valounku křišťálu.

X. Soubor je blízký industriím, které bývají zařazovány mezi bohuničenské.

XI. Sběrka Ant. Otty, MZM-Ant. Brno.

XII. OLIVA 1989, 14; NERUDOVA 2014.

Dolní Kounice XX, Nová Města (okr. Brno-venkov)

I. Návrší J obce, Z od. silnice do Pravlova, na temeni ve výšce asi 240 m nm. (1174625, 609875).

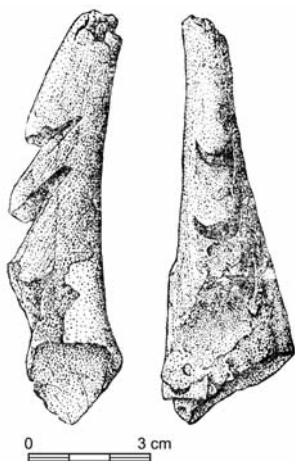
VI. Několik eolizovaných sekáčů, úštěpů a jádro z křemenných valounů, 1 jádro z RKL.

X. Stopa asi staropaleolitické valounové industrie.

XI. sbírka A. Otty v Dol. Kounicích.

XII. OLIVA 1989, 14; VALOCH 1991; 2000a.

Na katastru ještě menší lokality V – Žleby, VII – Karlova hora 2, VIII – Karlova hora 3, IX – Leska, XI – Stráně 2, XII – Stráně 3, XIII – Kapoun, XIV – Jiráskova ul. 298, XVI – Šibeničná 2, XIX – školka, XXI – niva k Pravlovu, XXII – Na nivách, XXIII – cihelna, XXIV – Svoboda nad lomem a XXV Opatov (OLIVA 1989). Na hranici s katastrem Pravlova se koncem 19. století našel kořen mamutí stoličky se zpětnými zuby (obr. 98, OLIVA 1991a).

Obr. 98. Dolní Kounice, kořen mamutí stoličky s úpravou k zavěšení.

Dolní Poříčí II (okr. Strakonice)

I. Na levobřežní terase nad Březovým potokem na povlowném zjz. svahu při úpatí Kněží hory nad nivou Otavy v nm. v. 409 m (1125230, 799402).

II. Objevil a vysbírával J. Michálek v letech 1988–90, v posledních dvou uvedených letech nechal vyhloubit i řadu sond.

III. V podloží žlutý písek, v zahloubeních červenavě hnědá písčité výplň pod ornici.

V. Na ploše 12×15 m shluk asi tuctu mísovitých jamek (některé ještě místně přehloubené) o větším rozměru 0,5 až 3 m s artefakty a kameny, ty však i mimo ně.

VI. Industrie byla vyráběna převážně z regionálních materiálů (opál, křemičité zvětraliny), méně z křišťálů a bavorského rohovce. Nástrojů je poměrně málo, např. geometrické hrůtky s šikmou retuší.

IX. Retušéry a přepálené varné kameny.

X. Menší mezolitická stanice s možnými sídelními objekty, příp. jamkami v jejich podlaze.

XI. M Strakonice.

XII. VENCL – MICHÁLEK – FRÖHLICH 2006, 61–81.

Na katastru ještě menší lokality I, III a V – Za potokem, IV – Pod stránky, VI – Za lesy, VII – Za Horou a VIII – V hlínách.

Dolní Věstonice I (okr. Břeclav)

I. Na sv. svahu nad řekou Dyjí v nm. v. 205–240 m (1195908, 597471).

II. H. Freising a jiní 1922–23, K. Absolon 1924–38, A. Bohmers 1939–42, K. Žebera a kol. 1945–47, B. Klíma 1948–51 (za MZM), 1966, 1968, 1973–79 za ARÚ Brno, později menší sondáže J. Svobody.

III. Kulturní vrstva leží buď přímo na vápnatých jílech se sutí nebo (v několika pruzích) v přemístěných půdních sedimentech, většinou však na jejich povrchu. Překryta je mladowürmskou spraší. Radiokarbonová data mezi 26 a 25 tis. lety, vyšších hodnot dosahují vzorky z dolních horizontů nad silnicí (bez artefaktů), nižších měření z Lyonu (OLIVA 2007a, tab. 1; SVOBODA 2016).

IV. Nejhojněji je zastoupen mamut, lední liška, zajíc, vlk, kůň, sob a rosomák, sporadicky liška, lev, rys, medvěd jeskynní (?) a bovidi, přítomen je i srstnatý nosorožec (zejména v podobě depotů stoliček z dolních zón střední části lokality), bobr a různé ptáky, hlavně havrani. Ve skládce se kromě mamutů vyskytují jen zcela ojedinělé kosti koně, vlka, soba a zajíce.

V. Stanici rozdělil B. KLÍMA (1983a) na horní a střední část, která je opět dvoučlenná – horní a dolní. Za dolní část se považují popelovité útržky nízko na svahu, s předgravettienskými daty. Velké akumulace mamutích kostí (obr. 36) se vyskytují jen v horním sídlišti, kde se v ústředním ohništi s množstvím přepálených pazourkových nástrojů našla i soška Věstonické Venuše (obr. 37). V tzv. starším (dolním) sídlišti střední části téměř chybí keramické plastiky, velmi hojně naopak v sousedním mladším sídlišti střední části. Ze zmíněného „staršího“ sídliště kolem zaniklého úvozu zato pocházejí prakticky všechny jemné řezby z mamutoviny, a také žárový hrob dítěte s diadémem ze zkřížených liščíků zoubků. Z kosti nosorožce z výzkumu těchto sektorů r. 1936 jsme nově získali datum OxA-33453: 26 630±240 let BP. Ve spodních rezivě-hnědých polohách se tu vyskytovala starobylější industrie s úštěpovými škrabady a drasadly (aurignacien?), želez neoddělovaná při výzkumu

Obr. 99. Dolní Věstonice I, hrob ženy s křivou tváří DV 3 (viz obr. 39) v laboratoři a její lebka.

od horní vrstvy a nedochovaná. Klímova chýše I (s hrobem ženy s křivou tváří DV 3: obr. 39 a 99) je bohatou čočkou kulturní vrstvy, a chýše II – kterou J. Svoboda řadí k sídlišti nej-svrchnějšího patra – je mohutným ohništěm mezi velkotvarou sutí, přehozeným spraší, následně propálenou (obr. 31; též str. 71 sq.).

- VI. Dominují eratické pazourky, následované radiolary, silicitem krakovské jury a moravskými rohovci. Mezi jádry převládají hranolová, a to 1-podstavová, kusy se změněnou orientací jsou početnější než dvoupodstavové. V typologii převládají rydla, většinou hranová, nad škrabadly. Mezi hroty s otupeným bokem se objevuje typická místní varieta s vkleslou retuší u distálního konce (OLIVA 2007a, obr. 21: 16–20; zčásti jde možná o polotovary). Ze spodních tmavších poloh tzv. staršího sídliště ve střední části pochází starobylá industrie s mnoha drasadly a uštěpovými, zčásti i vysokými škrabadly, zařaditelná rámcově k aurignacienu (OLIVA 2014b, 72–80).
- VII. Kostí byly zpracovávány lámáním, podélným štípáním, obíjením a hlazením. Objevují se šidla, žebra s ohlazeným nebo zkoseným koncem, bodce, kyje z podélně dělených mamutích femurů a lopatkovité nástroje z dlouhých kostí. Nejtypičtější zbraň z mamutoviny představují hroty okrouhlého průřezu, někdy s širokou podélnou rýhou, objevují se i tenké jehlice a hladidla a zlomky lopatkovitých nástrojů. Parohová industrie je méně rozvinutá a neobjevují se ani nástroje s otvorem.
- VIII. Mezi mimořádně hojnými ozdobami jsou nejčastější schránky terciérních měkkýšů, buď přirozeně trubičkovité dentálie, nebo opatřené otvorem stejně jako ploché oblázkové kulmských břidelic, špičáky lišek, vlků a medvědů; též lidský řezák. Vyspělejší ozdobné garnitury představují nášivky či náhrdelníky ze zdobených destiček, válečků a ze závěsků představujících ženská ňadra, vyrobených z mamutoviny. S těmi ideově souvisí silně stylizované ženské plastiky v podobě poprsí na geometricky zdobené tyčince a spodní části těla se stydkou rýhou (obr. 42). Spolu s plochým torzem s výrazně naznačeným pupkem a pohlavím byly všechny tyto mamutovinové ideoplastiky nalezeny kolem úvozu ve střední části lokality, odkud pochází i řezba realistického portrétu v mamutovině. Geometrické vzory jsou jednodušší než v Pavlově nebo v Předmostí a netvoří významové kompozice, pokud jí není početní záznam na vlčí kosti. Nejsložitější je kazetový ornament z krátkých čárek na klu, nalezený již r. 1924 poblíž 1. objektu, a spatula ze slonoviny se složitým vzorem z krátkých rýžek. Lokalita je první, na níž byla objevena paleolitická keramika – hlavně sošky zvířat, hlavičky šelem bez těla (obr. 43), ulomené nožky, ale i lidské plastiky (obr. 41). Nad levou půlkou zadku Venuše I je otisk prstu asi desetiletého dítěte (KRÁLÍK et al. 2002). Zvláštním rysem ženských plastik jsou vpichy na temeni hlavy, chybějící pohlaví a tukové záhyby na zádech.
- IX. Poznatkem výjimečné důležitosti je zjištění možných otisků velmi jemné tkaniny na keramických hrudkách (ADOVASIO – SOFFER – KLÍMA 1996). Našly se i palety na roztírání okru, dokonce s křišťálovým třikem (ABSOLON 1938a, obr. 54; OLIVA 2014b, foto XXXII).
- X. Kvůli značnému narušení svahovými pohyby víme o rozloze, vnitřní struktuře a následnosti jednotlivých sídlišť velmi málo. Přesto lze mít za jisté, že představovaly nejen základní sídliště lovců mamutů pod Pavlovskými vrchy, ale i centrum kontaktů s jinými skupinami, čili spolu s Předmostím jakousi metropolí pojednávané kultury.
- XI. MZM-Ant. Brno, ARÚ Brno, M Mikulov, NHM Vídeň (plastika mamuta).
- XII. ABSOLON 1938a; b; 1945a; KLÍMA 1963a; 1981; 1983a; ZELINKOVÁ 2007; OLIVA 2007a; 2014b; SVOBODA 2016a.

Dolní Věstonice II (okr. Břeclav)

- I. Sprašový hřbet vybihající k severu z hlavního masivu Pavlovských vrchů v nm.v. mezi 225 a 240 m (1195473, 598534). Na protější straně spádnicově orientované deprese 140 m západněji byla zkoumána nahromaděná mamutích kostí.

- II. B. Klíma r. 1986 při těžbě spraše, 1987-88 zachraňovací výzkumy B. Klímy (na ose hřbetu) a J. Svobody (záp. svah a skládka). V roce 1991 i později otevřel J. Svoboda menší plochy v horním pokračování lokality.
- III. Nálezová vrstva na záp. svahu leží na spraši s pásy pseudoglejů a uhlíky a ta spočívá na pararendzině s útržky starších půdních sedimentů a s četnými uhlíky. Hladina kulturní vrstvy, místy rozdvojené, je rozvlečená soliflukcí a proniká do nadloží, jímž je svrchněwürmská spraš s polohami pseudoglejů. Sektor B s daty mezi 27–28 tisíci lety patří k nejstarším lokalitám moravského gravettienu. Data ze sektoru C na záp. svahu vykazují větší rozpětí (27–25 tisíc), sektor A s trojhrobem je datován na 26 640±110 BP. Data z Illinois (ISGS) zůstávají konstantně nižší.
- IV. Ze skládky kostí jsou známy jen netříděné pozůstatky mamutů. Fauna ze sídliště na hřbítku je podstatně rozmanitější, v pořadí dle hojnosti mamut, sob, vlk, kuň, zajíc, liška a řada dalších druhů. Ze 2612 ks určitelných kostí ze sídliště na západním svahu patří 1379 mamutům, 422 liškám, 289 vlkům, 284 sobům, 106 liškám nebo zajícům, 104 zajícům, ale jen 24 koním, po šesti medvědům a rosomákům a jedna bobrovi (WEST 2001). Z ptáků je opět nejčastěji zastoupen havran. Uhlíky patří podle E. Opravila převážně smrku (hlavně kolem trojrobu), méně jedli a ojediněle modřínu.
- V. Stanice sestává z několika částí, jež se však nekryjí s jednotlivými fázemi osídlení, a z blízké akumulace mamutích kostí. Sektor A a snad i nejstarší sektor B jsou časově poměrně homogenní, v sektoru C radiometrické údaje klesají směrem od severu k jihu. Nejrozsáhlejší východní sektor A sestává z několika řad ohnišť, jež se dle náhledu B. Klímy seskupují do tří hypotetických objektů 7–9. V jv. části objektu 9 spočíval na konci řady ohnišť známý trojhrob. Do střední části B patří tzv. objekty 1,4–6, z nichž nejvýraznější je ohniště (6), obklopené jamkami s rozšířeným dnem. Pět kotlovitých jamek a mísovitá prohlubeň s uhlíkatou výplní byly zjištěny i v blízkosti mocného ohniště v nejsevernějším sektoru E (celek LP/1-4). Celek C na západním svahu obsahuje směrem od J k S sídelní jednotky 1, 2 (s pohřbem muže u ohniště s přepálenými kameny) a 3 (ohniště s jamkami).
- VI. Štípanou industrii lze rozlišit podle jednotlivých sídelních celků, v nichž vždy převládají eratické pazourky. K nejstarším patří celky 2–3 z části C, kde je hodně rydel (34 %) a nástrojů s otupeným bokem (29 %). Ke starší fázi se hlásí ohňový okrsek s trojhrobem, tj. plocha z r. 1986. I zde se vyskytlo mnoho čepelek s otupeným bokem (44 %), oproti sektoru B však i 30 % rydel a 80 škrabadel (18 %, spočítáno dle KLÍMY 1995, 130). Relativně nejvíce nástrojů s otupeným bokem a mikrolitů vydal celek Cc (1) s mužským hrobem, datovaný do střední fáze gravettienu (SVOBODA ed. 1991).
- VII. Běžně se vyskytují oštípané fragmenty mamutích kostí, žebra s opotřebovaným koncem, hlazené lopatkovité předměty, četná šídla, hroty a válečkovité tyčinky z mamutoviny, řezané a ohlazené parohy, z nichž některé mohly sloužit jako rukojeti kamenných nástrojů. Tupé kostěné hroty byly výhodné k lovu kožešinových zvířat.
- VIII. Ozdoby se omezují na několik desítek dentálií a provrtaných schránek terciérních měkkýšů, a špičáky lišek opatřených otvory k zavěšení. Zajímavé jsou zlomky břidlice čočkovitého průřezu s hustým krokvicovým ornamentem. Existenci keramiky dokládá několik modelovaných hrudek hlíny. Fragmenty ploché slínovcové destičky s krátkými rýžkami, dělenými vždy párem delších zářezů, nalezený v trojhrobu, interpretuje B. KLÍMA (1995) jako měsíční kalendář.
- IX. Unikátními dokumenty jsou kusy zuhelnatělého dřeva se stopami řezání, vrtání a zaoblených ploch. Nelze vyloučit existenci dřevěných plastik. Vedle běžného okru se jako import zvláštního významu vyskytl i zvětralý kousek jantaru (KLÍMA 1995, obr. 125:17).
- X. Zřejmě jde o pozůstatky několika krátkodobých instalací ze starší a střední fáze gravettienu v místech, odkud bylo možno přehlédnout nivu Dyje, zvláště úzký průchod mezi řekou

a sev. svahy Pálavy. Mimořádně závažné jsou dva samostatné hroby s celkem 4 jedinci (obr. 100) a řada dalších antropologických nálezů (např. kalva DV 17, několik zlomků dlouhých kostí DV 18–22), jež mohou pocházet z rozrušených nadzemních pohřbů. Značnou roli zde hrál lov kožešinové zvěře. Ze sídlištního komplexu DV II pocházejí nejvyšší data moravského gravettienu (26–28 tis. let před dneškem), jež jsou až o dva tisíce let starší než nekontaminované uhlíky z centrální stanice. Díky menší mocnosti nálezových vrstev je zde možno lépe sledovat plošný projev jednotlivých fází a aktivit.

- XI. ARÚ Brno - pracoviště v Dolních Věstonicích
 XII. KLÍMA 1995; POLANSKÁ – NOVÁK 2014; SVOBODA 1990; 2001; 2016; ed.1991; SVOBODA – VLČEK 1991; SVOBODA a kol. 2009, 189–194, 205; TRINKAUS – SVOBODA eds. 2005.

Obr. 100. Dolní Věstonice II, unikátní hrob tří mužů.

Dolní Věstonice II, severní svah nad cihelnou (okr. Břeclav)

- I. 200 m S od lokality II v nižší poloze téhož sprašového hřbetu, JV od stěny bývalé cihelny v nm. v. cca 215 m (1195398, 598486).
- II. B. Klíma 1985 při těžbě spraše
- III. Gelifluované souvrství PK I pod 2–4 m spraše
- IV. Ohniště B poskytlo poměrně vysoké datum 27 660±80 BP (GrN-13962). Naopak pozdní datum z ohniště A (23 540 ±180 BP) se vztahuje k industrii kulturně nevyhraněného rázu z křídových rohovců a valounových radiolaritů a naznačuje tak přítomnost mladého gravettienu či epiaurignacienu (SVOBODA et al. 2002, 190).
- V. Především mamut, kuň a sob. Vybrané uhlíky patří dle E. Opravila téměř výhradně borovici *Pinus silvestris*.
- VI. Ve všech čtyřech těžebních etážích v délce téměř 100 m probíhal souvislý popelovitý horizont s četnými uhlíky, místy koncentrovanými do prostých neupravených ohnišť. Tři z nich poskytly i štípanou industrii (A, B, C směrem od V k Z).

- VII. Ohniště A: převažuje spongolit a radiolarit, mezi 33 nástroji je 12 rydel, 8 čepelek s otupeným bokem, z ostatních artefaktů zaujme drasadlo a vysoké škrabadlo (KLÍMA 1995, 133). Radiokarbonové datum (viz výše) spadá do období mladšího gravettienu či epiaurignacienu. Ohniště B: převládá rohovec typu Krumlovský les a severský pazourek, značné zastoupení rydel na lomu čepele, hrotitých čepelek a mikročepelek. Ohniště C: surovinová skladba je podobná předchozí, avšak pazourku je jen 13 %. $\frac{3}{4}$ nástrojů tvoří čepelky s otupeným bokem a tři mikrogravetty.
- X. Zřejmě krátkodobá tábořiště v blízkosti míst výhodných pro lov velké stádní zvěře, s čímž by mohly souviset i rozsáhlé ohňové zóny bez dalších nálezů.
- XII. ARÚ Brno
- XIII. KLÍMA 1995; SVOBODA a kol. 2009.

Dolní Věstonice IIa, Pod lesem (okr. Břeclav)

- I. Na mírném sz. svahu asi 200 m jižně od aglomerace DV II v nm. v. 235 m (1195662, 598645).
- II. K. Absolon 1933–34, J. Svoboda 1997, 1999 a 2012.
- III. Pod glejovým horizontem pod 1 m spraše se nachází 25 cm mocné souvrství uhlíků a hlinitých vložek s přemístěnými relikty starších půd. Jejich báze s kulturně nevýraznou industrií je datována na 31,7 tis. let, hladina s gravettienskou industrií na 28,4 tis. let BP.
- IV. V gravettienských polohách převládá výrazně mamut nad sobem, koněm a vlkem, méně je lišek, zajíců a lvů. Uhlíky byly většinou určeny jako smrk či jedle.
- V. V sondě A 5×5 m z r. 2012 byly zastiženy popelovité horizonty v několikanásobné superpozici, obklopené mamutími kostmi včetně velkého kusu lebky. Starší výkopy níže ve svahu byly spíše neúspěšné.
- VI. Jader je v sondě A velmi málo (4), stejně jako retušovaných nástrojů (10, hlavně rydla, 2 zlomky čepelek otupeného boku), i když celkový počet artefaktů čítá 578 ks. Z poloviny jsou raženy z pazourku, zbytek je radiolaritu (22 %) a z moravských rohovců.
- IX. Všech 19 hrudek nevalně vypálené hlíny pochází ze svrchní polohy 3c, ale přesto jsou v našem gravettienu nejstarší.
- X. Nejzajímavější je udržování ohnišť, byť neohraničených, po dlouhou dobu na stejném místě (viz podobnou situaci v nedalekých Milovicích I v aurignacienu). Vždy přitom asi šlo jen o krátkodobá tábořiště.
- XI. ARÚ Brno
- XII. SVOBODA et al. 2015; ed. 2016; SVOBODA – NOVÁK – SÁZELOVÁ 2014.

Dolní Věstonice IIIa, Rajny (okr. Břeclav)

- I. Lokalita sestává ze dvou samostatných bodů: na 3. a 5. terase vinohradů na ostrém sv. svahu (cca 30 stupňů) hřebene vybíhajícího k západu z Děviček v nm. v. přibližně 240–250 m (1195505, 598044).
- II. Sběry P. Ondráčka, výzkumy B. Klímy 1969–1970 a P. Škrdly od r. 1993.
- III. Na páté terase leží gravettienská vrstva nad hnědým půdním sedimentem a má ráz geliflukčně přemístěných vrstev s čočkami uhlíků a propálené spraše. Na třetí terase byly zastiženy dvě nálezové vrstvy: spodní, asi aurignacká, leží v přemístěné laminované půdě, vyplňující mělkou depresi, horní v podobě neostrých čoček spočívá v tmavší části mladé spraše. Obě polohy dělí spraš s šedými hlinitými horizonty. Údaj GrN-20342: 24 560 +660–610 BP řadí soubor z páté terasy do mladší fáze gravettienu. Z třetí terasy pocházejí data GrN-22307: 26 160+770–700 pro podložní aurignackou vrstvu a 26 200+1100–970 pro polohu gravettienu, zřejmě z kontaminovaných vzorků.

- IV. Ze zachraňovacího výzkumu B. Klímy pocházejí pozůstatky mamutů, zvláště fragmenty žeber a stoliček, i větší část klu. Ve zprávě o nových výzkumech se hovoří o padesátce kostí, většinou mamutích. Vyskytly se i fragmenty kostí soba, z 3. terasy navíc kosti zajíce, koně a vlka a premolár srstnatého nosorožce.
- V. Stanice je natolik porušena geliflukcí a roztrhána pohyby sprašových bloků, že sídlištní struktury se nemožnou dochovat. Na páté terase se artefakty soustřeďují v okolí rozvlečených uhlíků, střed koncentrace na třetí terase tvoří čocka uhlíků o průměru 2 m s nálezy v okruhu pěti metrů. Sondáže dále k V odhalily výskyt mamutích kostí.
- VI. Mezi 263 artefakty z nových výzkumů na páté terase je 35 % severského pazourku, čtyři kusy radiolaritu, nezvykle mnoho rohovce od Krumlovského lesa (14 %) a spálených silicitů (42 %). Nové nálezy tvoří čtyři jádra, 49 čepelí, 72 úštěpů, 107 zlomků a odpadu a 25 nástrojů (9,5 %). Nejzajímavější jsou mikrolitické hrůtky a doplňkové ventrobazální retuše. Rydla se vyskytovala hlavně v kolekci B. Klímy, oba soubory obsahovaly i silná škrabadla s nelamelární retuší. Horní vrstva ze třetí terasy poskytla 152 kusů ŠI, vyrobených ze 79 % z pazourku, 16 % artefaktů je opět spálených. Jader (1,3 %) a retušovaných nástrojů (6 %) je jen několik.
- IX: Z obou souborů pochází několik třetihorních konchylíí bez otvorů.
- X. Uvádějí se otloukače, kousky okru a zlomky destiček z bílého slínovce.
- X. Patrně zbytky krátkodobé stanice ve strategické poloze nad nivou.
- XI: ARÚ Brno.
- XII. KLÍMA 1971; ŠKRDLA et al. 1996; OLIVA 2007a, 37–38.
- Lokalita IIIb leží na rozsáhlém spočinu výše na svahu (obr. 34) a mohla by patřit aurignacienu (ARÚ v Brně, nepublikováno).

Dolní Věstonice IV, Na pískách (okr. Břeclav)

- I. Píščina sz. vsi na bývalém pravém břehu Dyje u soutoku se Svratkou v nm. v. 165 m (1194541, 599731), dnes na ostrůvku a pod vodou střední zdrže Novomlýnské přehrady.
- II. Sbírali K. Žebera a P. Ondráček během výzkumu staroslovanského pohřebiště.
- VI. Poměrně rozsáhlá nezpracovaná kolekce s převahou RKL (těž větší jádrovitě kusy) a malým množstvím nástrojů (nehtovitá škrabadla, trinagly, trapézy, čepelky a hrůtky s otupeným bokem).
- X. Větší mezolitické stanoviště, možné pozdější kontaminace.
- XI. ARÚ Brno, MZM-Ant. Brno.
- XII. KLÍMA 1953b; 1986; SVOBODA 2002.
- Jako DV V se označuje mísovité jamka 1 m v průměru se sporadickou, asi mezolitickou industrií ve štěrkovně 1 km Z od obce (SVOBODA 2002).

Dolský mlýn (kat. Vysoká Lípa, okr. Děčín)

- I. Vysoký šikmý převis 3 m nad říčkou Kamenicí, otevřený k jz., v nm. v. 188 m (958335, 736439).
- II. Tým J. Svobody v červenci r. 2001.
- III. Složitý sled písků a hlinitých písků pod lesním humusem, mezolitická vrstva až v hl. 2 m pod mladším osídlením. Data: GrN-26557: 6720±120, GrN-26558: 7020±50, GrA-19156: 7770±70, GrA-19157: 6910±60.
- IV. Vzhledem k blízkosti říčky je tu mnoho zlomků mušlí a kostí ryb, dále zajíc, kuna, liška, vlk, los, jelen, srnec.
- V. V sondě B ohniště v důlku, posléze vyložené valouny bazaltu.
- VI. Nejbohatší byl svrchní mezolitický horizont v sondě A, který obsahoval 244 artefaktů, z nichž 69 % je z pazourku, zbytek vesměs přepálen. Oproti 20 % čepelí tvoří úštěpy 7 %

a nástroje 3 %, mezi nimi 2 lichoběžníky, šikmo ret. zlomek čepele, mikrolitický hrot a vrták; žádné škrabadlo ani rydlo. Lichoběžníky převažují i v jiných sondách.

X. Stanice mladšího mezolitu, o čemž svědčí převaha lichoběžníků i radiometrická data.

XI. ARÚ Brno.

XII. SVOBODA ed. 2003, 228–240.

Doubice – viz Švédův převis

Doubřavice nad Svitavou I, Za horou (okr. Blansko)

I. Ostrožna na pravém břehu Svitavy, sedlem spojená s Horkami (Bořitov V). Nálezy v sedle od kóty 293 a na Z svahu (1134838, 594684).

II. Po objeviteli Ant. Štrofovi (1. 2. 1974) tu sbírali ještě M. a A. Štrofovi, K. Valoch, V. Gebauer, M. Oliva, P. Neruda a jiní.

III. Sonda M. Olivy a V. Vedry uprostřed naleziště: 30 cm ornice, pod ní hlína světlejšího tónu 10–30 cm, lalokovitě zasahující do podložní hnědočervené jílovité hlíny se šterkem a vy-sráženinami Mn a Fe.

VI. Poměrně bohatá industrie typického složení pro tento region: jádra (78 ks) jsou diskovitá, nepravidelná, prizmatická i úzká „rydlovitá“, mezi nástroji 12 drasadel (též čtyři bifaciální), dvě vysoká a dvě úštěpová škrabadla, tři rydla, dva zobce, vruby a zoubky, retušované úštěpy a čepele. Jedno 1-podstavové jádro je z křemence, ostatní ze spongolitu.

X. Satelitní stanice hlavní aglomerace Bořitov V.

XI. MZM-Ant. Brno.

XII. VALOCH 1977, 13; OLIVA – ŠTROF 1985, 12; OLIVA 2006, 37.

Drnovice III – Za Horkó (okr. Vyškov)

I. Na jv. svahu kopce Horka (323 m), 40 m nad potokem Drnůvkou v nm. v. 305–316 m (1155032, 573129).

II. Objevil a vysbírával M. Daněk od r. 1992, revizi pomocí GPS provedl O. Mlejnek.

VI. Mezi 1698 artefakty tvoří RSS 65 %, spongolit 14 % a SGS 13 %, zastoupen i RKL, MJR RTZ a radiolarit, křemenců je neobvykle málo (vyniká velký listovitý hrot). Typologicky převládají škrabadla (14 %) nad rydly (9 %), více je hrotů (12,4 %), mezi nimiž jsou listovité i levalloiské. Nejvíce je ovšem ret. čepelí (22 %) a drasadel (16 %).

X. Přechodné stanoviště szeletieny levalloiské facie, resp. szeleto-bohuničenského komplexu, v souladu s převahou rohovce ze Stránské skály.

XI. ARÚ Brno

XII. SVOBODA 1994, 24; SVOBODA a kol. 2009, 150; MLEJNEK 2015, 44–48.

Na katastru ještě menší lokality I – Kněží háj (též list. hroty a drasadla), II – Chocholík, IV na údolím Drnovky, V – Přidánky, VI - Podsedky (v údolí Drnovky), VII – Dlouhé Nivy a VIII – Dluhonice, vesměs nejspíše szeletienké.

Droždín VI, Pod Zadním Dolečkem (okr. Olomouc)

I. Jižně obce na západním svahu, východně od silnice na Bystrovany v nm. v. 240 m (110295, 541111).

II. Sběry zde od r. 1958 prováděl vlastivědný kroužek místní školy, vedený Z. Flejberkem.

VI. Kolekce je velmi nehomogenní, s různou patinací a ohlazem a s prvky předgravettských technologií. Mezi několika sty kusy značně převládá pazourek, radiolarit prakticky chybí. I když debitáž obsahuje málo čepelí a skoro žádné čepelky, vyskytlo se např. úzké rydlovité jádro, několik rydel, špička hrotu se strmou retuší, mikrogravetta a čepelka s otupeným bokem.

X. Zřejmě pozůstatky krátkodobé gravettienské stanice ve směsi pozůstatků staršího osídlení. Čepel s otupeným bokem poskytla i lokalita VIII. Je příznačné, že obě lokality leží z celého seskupení povrchových nalezišť nejnižší a nejbližší k řece.

XI. M Olomouc.

XII. TRNÁČKOVÁ 1967; OLIVA 2007, 81.

Dryscie I – Kluče (dříve Ondratice V, okr. Vyškov).

I. Lokalita je nepochybně totožná s polohou Dryscie V – u posedu (Mlejnek 2015, obr. 34, 43–44). Ta leží poblíž lesa jz od Ondratic na sv. svahu kopce Vojenská (442 m) v nm. v. 370–382 m (1146644, 564562).

II. Objevil a vysbírával J. Ječmínek asi od konce 40. let, revizi polohy a sběry s registrací v GPS provedli O. Mlejnek a P. Škrdla r. 2011–13, kteří v dříve udávané poloze lok. I našli jen dva jisté patinované artefakty, zato „u posedu“ 174 ks.

VI. Přes 3 tisíce artefaktů, v nichž dominují SGS a MJR (dohromady asi 50 %), k tomu 12 % spongolitu, 10 % RKL, 7 % RSS, 4 % radiolaritu a 3 % RTZ, křemencovou složku s nepravidelnými, diskovitými a levalloidními jádry ponecháváme stranou. Mezi 424 nástroji převládají drasadla, hlavně vyklenutá. Rydla jsou téměř stejně početná jako škrabadla, prakticky bez aurignackých typů, jež jsou však přítomné mezi rydly (6 ks), stejným dílem klínovými a hranovými. Nad šesti listovitými hroty až klínky převládá řada 24 levalloiských hrotů, k nimž se druží 46 čepelí a ústěpů s projevy téže techniky.

IX. Jeden křemencový a pět křemenných otloukačů.

X. Jedna z dlouhodobějších stanic bohunicko-szeletienského komplexu, pro který je v tomto regionu navrhováno označení „ondratický typ“.

XI. MZM-Ant. Brno.

XII. VALOCH 1967; 1983; NERUDOVÁ 2000a; MLEJNEK 2015.

Dryscie II – Mesla (dříve Ondratice VI, okr. Vyškov).

I. Na V úpatí vrchu Vojenská (442 m) na mírném V svahu v nm. v. kolem 370 m (1147000, 564250).

II. Jako první začal nálezy odělovat J. Ječmínek, soubor pochází z jeho sběrů z poč. 2. poloviny 20. století.

VI. Ječmínkova kolekce je patrně výběrová, protože obsahuje nadbytek (42) nástrojů, z toho 12 bifaciálních i jezermanowických listovitých hrotů. Chybí v ní odpad a křemence, doložené revizními sběry O. Mlejnk a P. Škrdly. Převládá SGS, dále MJR, RKL, RTZ a spongolity.

X. Stanice střední fáze szeletieniu, dříve patrně mylně považovaná za loveckou stanici (kvůli převaze hrotů, nejen listovitých).

XI. MZM-Ant. Brno.

XII. VALOCH 1967; 1983; MLEJNEK 2015.

Dryscie III – Žlábky (dříve Ondratice VII, okr. Vyškov).

I. Nálezy velmi řídké roztroušené na V svahu kopce Vojenská (442 m) v nm. v. 378 až 390 m, mezi vrstevnicovou cestou a lesem (1147330, 564530).

II. Známo již mezi válkami, nálezy odlišoval až J. Ječmínek na poč. 2. poloviny 20. století.

VI. Velká kolekce 1350 artefaktů z pestrých surovin (po pětině tvoří MJR a SGS, dále RSS 17 % a jinde vzácné křídové červenohnědé zvětralinu – 11 %, též spongolity, MJR, RTZ a radiolarity). Mezi 229 nástroji je stejně škradel (též 5 vysokých a 6 vyčnělých) jako rydel (též 6 kýlovitých). Hroty jsou levalloiské (4 a 29 jiných levalloidních odštěpů) i listovité, početnější jsou však drasadla (27 ks).

X. Pozůstatky opakovaných pobytů nositelů bohunicko-szeletienského komplexu s možnou intruzí aurignacienu (a středního paleolitu? – křemencová složka).

XI. MZM-Ant. Brno.

XII. VALOCH 1967; 1983; NERUDOVÁ 2000a; MLEJNEK 2015.

Na katastru ještě menší lokality IV – U hranic (dříve Ondratice XII) a VI – Vinohrady.

Dubicko I, Polánka (okr. Šumperk)

I. Údajně více lokalit na rozsáhlém plató s nejvyšším bodem 343 m nad Hornomoravským úvalem a poblíž soutoku Moravy a Oskavy, z části na kat. Police (1093893, 564010). Revizní průzkum M. Glondy, Z. Smrže, P. Škrdly a jiných přinesl vždy jen nepatrné výsledky.

II. Od 20. let tu sbírali převážně moravští Němci, po jejich odchodu průzkum ustal.

VI. Industrie je zachována patrně jen výběrově a jednotlivé lokality byly zčásti smíšeny. Je vyrobena z různých běžných silicitů (SGS, RKL-MJR, radiolarit, spongolit, možná polské jurské silexy), spíše čepelového charakteru, s převahou škrabadel (též aurignackých) nad rydly. Nejzajímavější jsou listovité hroty jertzmanowického typu, převažující nad bifaciálními kusy.

X. Málo koncentrované (nebo seskupené hnízdovitě na velké ploše) stanice jertzmanowicienu? Podobné industrie i na katastru Zadního Újezda, hlavně v poloze *Taubenbusch*.

XI. MZM-Ant. Brno, M Šumperk.

XII. SCHIRMEISEN 1943a; SKUTIL 1954; ALLSWORTH-JONES 1986; NERUDOVÁ 2012.

Habrůvka I – viz Býčí skála, II – Barová, III – Vinckova (IV – Malá Drátenická, V – U tří kotlů).

Hadí jeskyně (1429, Ř-14, kat. Mokrá – lok. II, okr. Brno-venkov)

I. K severu otevřená jeskyňka sv. pod Pekárnou, nm. v. 347 m, 26 m nad Říčkou (1156618, 587562).

Obr. 101. Vchod do jeskyňky Hadí v údolí Říčky. Foto F. Hájek.

- II. M. Kříž koncem 19. stol., B. Klíma 1954 a 1958.
- III. Nález magdalénieny ve sprašovitých hlínách pod sintrem a holocénem s dalším pravěkým osídlením a hroben únětické kultury. V narezlé spraši na bázi možné stopy staršího osídlení.
- IV. Kůň (čelisti, zuby) sob (hlavně parohy), vlk, liška a pratur.
- V. Nálezy na plošince před jeskyní (obr. 101).
- VI. Převládá pazourek, méně je spongolitu, radiolaritu a jurských rohovců. Mezi nástroji je nejvíc vrtáků (17), podíl rydel a škrabadel je vyrovnaný, též 10 kombinací. Nedbalý výzkum omezil počet drobných armatur otupeného boku, jež lze najít v haldě.
- VII. Zlomky parohových hrotů s dlátkovitou bází, kostěné držadlo, zlomky rýhovaných parohů.
- VIII. Dentálie a oblázky droby s rýhami.
- IX. Zlomek ploténky s rýhami a dvě železité konkrce.
- X. Epizodické osídlení související s Pekárnou.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. KŘÍŽ 1903; KLÍMA 1961.

Hajany I, Nad dvorem 1 (okr. Brno-venkov)

- I. Na mírném sz. svahu u lesa na jz. okraji obce, nm. v. 276–286 m (1169741, 603384).
- II. Od konce 30. let sběry J. Lavického, H. Stiky, K. Valocha s V. Gebauerem, od r. 1965 též M. Olivy, nedávno revidoval tým P. Škrdly.
- VI. Převažují RSS a RKL, vedle nich spongolit, radiolarit, pazourek, mezi nástroji jsou nejhojnější škrabadla, objevují se drasadla, listovité hroty a levalloiská technika, málo rydel.
- X. Szeletienská stanice střední velikosti.
- XI. MZM-Ant. Brno, ARÚ Brno.
- XII. VALOCH 1956; ŠKRDLA – RYCHTAŘÍKOVÁ et al. 2011.

Hajany III, Nad dvorem 2 (dříve Ořechov IIa, okr. Brno-venkov)

- I. Na velmi mírném sv. svahu u lesa v nm. v. 292–298 m na ploše o průměru ca 80 m (1169787, 603824).
 - II. Sběry M. Olivy asi od r. 1967, revidoval tým P. Škrdly.
 - VI. Převažuje RKL, dále RSS a spongolity, ojediněle radiolarit a pazourek. Málo nástrojů se škrabady, drasady, list. hroty, nedostatek levalloiské techniky.
 - X. Szeletienská stanice střední velikosti, starší sběry možná sloučeny s lok. Hajany I či Ořechov II.
 - XI. MZM-Ant. Brno, ARÚ Brno.
 - XII. OLIVA 1989; ŠKRDLA – RYCHTAŘÍKOVÁ et al. 2011.
- Lokalita II S obce poskytla úštěpek silicitu a femur nosorožce.

Hájská II, Na Voleškách (okr. Strakonice)

- I. Na temeni a sv. svahu v nm. v. 420–430 m nad potokem, asi 1 km J od jeho soutoku s Otavou, který o 40 m níže (1130079, 789528).
- II. J. Michálek a J. Boušek nasbírali v letech 1985 a 1987–97 stovku ŠI. V roce 1987–88 a 1990 otevřeno několik sond.
- III. Pod ornici písčitojilovité eluvium, v něm zahloubeniny vyplněné písčitohlinitou zeminou.
- V. V sondě 7/88 o rozloze 25 m² odkryto oválné zahloubení 4,4×2,5 m se dvěma jamkami do výplně, další jamka vedle. Podobný nadvakrát přehloubený objekt i v sondě 21/88.
- VI. V depresi nalezeno 155 artefaktů s převahou kropenatých bavorských rohovců. Mezi typy se objevují mikrolitické hroty, krátká škrabadla, dvě hranová rydla, drasadlo, přítomna též hrubá industrie z místních hornin.
- IX. Retušéry a přinesené valouny.

- X. Mezolitická stanice se staršími intruzemi, možná s pozůstatky sídlištních objektů.
 - XI. M Strakonice.
 - XII. VENCĽ – MICHÁLEK – FRÖHLICH 2006, 97-111.
- Na katastru ještě menší lokalita I – pole ppč. 24/1.

Heřmánky – viz Šídelník

Hlavatá skála u Borku (skalní věž, kat. Hrubá skála, okr. Semily)

- I. Pískovcová věž rozdělená puklinou ve dvě, v jv. části katastru a nm. v. 315 m (1002241; 679609)
- II. V 1996 revizní výzkum V. Vokolka na základě chybné lokalizace starší Hlavaté skály zkoumané J. V. Šimákem, revizní výzkum P. Šída 2010
- III. Několik vrstev různě zbarvených písků se třemi horizonty ohnišť, ze středního ohniště získáno datum GdA-531: 8480±50 BP.
- V. Tři úrovně ohnišť nad sebou datované do boreálu
- VI. Několik desítek kusů mezolitické industrie z pazourku a lokálních jaspisů, mezi nástroji přítomen i nerovnoramenný trojúhelník.
- X. Mezolitická stanice na úpatí skalních věží bez mladšího osídlení.
- XI. M Turnov.
- XII. ŠÍDA – PROSTŘEDNÍK 2006, 321–341; ŠÍDA 2012; ŠÍDA – MORAVCOVÁ et al. 2014.

Hlavatá skála u Štěpánovic (převis, kat. Štěpánovice, okr. Semily)

- I. Abri pod osamocenou skálou na konci skalního ostrohu Na hrádku v jz. části katastru, nm. v. 320 m (ca 1000331; 678404), V. Vokolek se v roce 1996 snažil lokalitu revidovat, prozkoumal však jinou Hlavatou skálu
- II. V roce 1906 výzkum K. Buchtely, J. V. Šimáka a učitele Hrdiny, revizní výzkum P. Šída a J. Prostředník 2014
- III. Z lokality narušené těžbou hlíny získána kolekce pozdně paleolitické a mezolitické industrie, revizní výzkum potvrdil přítomnost velmi bohaté kulturní vrstvy.
- IV. Odříznutý výběh jeleního parohu.
- VI. Oba výzkumy vydaly celkem na 200 stovky kusů štípané industrie, v níž čepele lehce převažují nad úštěpy a z 12 jader jsou tři čepelová. Mezi nástroji převládají škrabadla, vyskytl se též čepelový hrot, hrot s vrubem či stopkou a dva nerovnoramenné trojúhelníky. Téměř polovinu nálezů tvoří pazourek, dále se vyskytují jaspisy-opály (18 %) a porcelanity (3,4 %).
- VII. Retušer z lodyhy jeleního parohu 11 cm dlouhý.
- IX. Příslušnost zlomku metabazitové broušené sekerky k mezolitickému souboru je sporná.
- X. Mezolitická stanice na úpatí skalní věže, přítomno i mladší osídlení.
- XI. M Turnov.
- XII. FILIP 1947, 256; ŠÍDA – PROSTŘEDNÍK 2006, 321–341; ŠÍDA – MORAVCOVÁ et al. 2014

Hlinsko II, Kouty (okr. Přerov)

- I. Na plochem Z výběžku z plošiny u jz. okraje kamenolomu v nm. v. 295–305 m, jv. od známého eneolitického hradiska v nm. v. asi 320 m (1134048, 523596)
- II. Lokalita objevena povrchovým průzkumem v roce 2005 a v roce 2006 zkoumána v rámci zachraňovacího výzkumu.
- III. Artefakty ležely v hlinité výplni prohlubně v kulmském podloží.
- VI. Ze 136 předmětů, vesměs z pazourku, je většina odpadu a úštěpů. Kromě úzkých jaderék na čepelky se vyskytla dvě rydla, škrabadlo s postranním vrubem, špička širokého hrotu,

čepel se strmou retuší a 3 zlomky částečně strmě ret. mikročepelk. Nejzajímavější je malý listovitý hrot typu Lhota (rovnostranný trojúhelník), k němuž přiléhají 2 úštěpky z fáze výroby.

X. Stopa sídliště z mladšího paleolitu.

XI. ARÚ Brno, soukromá sbírka?

XII. FIGEL' – SCHENK – ŠKRDLA 2009; ŠKRDLA – SCHENK 2007.

Hlinsko III, Jochy (okr. Přerov)

I. V severozápadní části vrcholové plošiny v okolí kóty 314 mezi obcí a eneolitickým hradiskem (1134189, 524308).

II. Lokalitu objevil a vysbírával D. Figel' 2005–07.

VI. V surovinách dominuje pazourek, úštěpy převažují nad čepelími. Jádra jsou zastoupena 4 kusy, z toho 2 na mikročepel. Z nástrojů zmiňme vysoké kýlovité škrabadlo, dvě rydla, zlomenou zúženou (aurignackou) čepel, zejména však plošně retušovaný listovitý hrot trojúhelníkovitého tvaru typu Lhota; ventrální plocha nese jen částečnou plošnou retuš.

IX. Hlíza surovinovy s odraženým vrchlíkem z eratického silicitu o váze 404 g, obitá ve funkci otloukače.

X. Menší sídliště míškovického typu.

XI. ARÚ Brno, soukromá sbírka?

XII. FIGEL' – SCHENK – ŠKRDLA 2009; ŠKRDLA – SCHENK 2007 (tam i lok. I – Nad Zbružovým v prostoru eneolitického hradiska a další, již neočíslované lokality, obr. 102).

Obr. 102. Jižní část Moravské brány s lokalitami u Hlinska a Lhoty u Lipníka, vzadu na kopci hrad Helfštýn (foto Z. Schenk).

Hlohovec, Alahovo pole (okr. Břeclav)

I. Na plochem temeni návrší 0,5 km J od obce, V od silnice do Valtic, v nm. 205 m (1209370, 591777).

II. Objevil patrně Jiří Chlachula v 80. letech, od poč. 21. století nezávisle identifikoval a vysbírával Ant. Otta (jde-li o tutéž lokalitu).

- V. Kolekce valounové industrie z křemene, obsahující diskovitá, polyedrická, nepravidelná a obvodově strmě obitá jádra, sekáče (i s rovnoběžnými plochými negativy), hrubá drasadla a vruby. Z Chlachulovy kolekce pochází hrubý pěstní klín.
- X. Jeden z nejpřesvědčivějších souborů industrie staropaleolitického acheulénu v našich zemích, nasbíraný nadto na nevelké ploše.
- XI. Sbírká A. Otty a J. Chlachuly.
- XII. VALOCH 2000a, 145–146.

Holedeč (okr. Louny)

- I. Jz. od obce na úpatí východního svahu strmého kopce Chlumu (289 m), v závětrné chráněné poloze v nm. 232 m, přes 200 m od levého břehu nivy Blšanky a asi 8 m nad ní. Níže se niva Blšanky zužuje a tok se zařezává do údolí, hlubokého až 60 m (1013521, 800966).
- II. Roku 1912 získal ing. F. Beneš od cihlářského mistra J. Schneidera nálezy, vybrané ze spráše na jižní straně Schneiderovy cihelny z hl. 320 cm.
- III. Údajně 3–4 cm mocná černá uhlíkatá vrstva v silně písčité, tudíž geliflukčně přemístěné sprašové hlíně pod čistou vápnitou spraší.
- IV. Kostí mamuta, nosorožce a koně.
- V. Vrstva s uhlíky, štípanou industrií a se zlomky kostí se rozprostírala v okolí velkého balvanu. Několik metrů opodál místo s černou uhlíkatou vrstvou se třemi kamennými artefakty, zvířecí kostí a koňskými zuby.
- VI. Několik set kusů štípané industrie a při nálezu opomenuté množství drobného odpadu. Dochovalo se 101 artefaktů, z toho 6 škrabadel (1 vyčnělé, 3 vysoká na masivních úštěpech), 15 hrubších čepelí, 7 čepelových úštěpů, 54 úštěpů, 5 úlomků, 12 jader a 2 jejich zlomky. Množství odpadu, jader a existence remontáže sedmi odštěpů na jádro (SKUTIL 1952, tab. XXXII:2 a 9) svědčí o rozvinuté výrobě ŠI u ohniště. Větší část industrie (65 kusů) byla vyrobena z porcelanitu, 30 z rohovce, po 3 kusech z pazourku a křemence.
- VIII. R. 1937 si J. Petrbok povšimnul geometrické rytiny na kosti, jež se považovala za zobrazení ryby
- X. Útržek stanice aurignacienu, de facto jediné jeho stratifikované lokality v Čechách.
- XI. NM Praha.
- XII. SKUTIL 1952; NEUSTUPNÝ 1949; FRIDRICH 1973; VENCL ed. 2007, 62–63.

Horákov I (okr. Brno-venkov)

- I. Asi 800 m jz. od Horákova, zřejmě na V svahu kóty 363 v okolí známé (dnes již nezřetelné) mohyly Hlásnice (1160204, 588891).
- II. Sběry R. Ondráčka z 50.–60. let, jiné se nedochovaly (např. J. Lavického a P. Ondráčka).
- VI. 19 jader, 25 ks debitáže a 32 nástrojů, z nichž nejzajímavější jsou dva klínky typu *Halbkeil*, klínový nůž a hrubý listovitý hrot, k tomu drasadla (též s plošnou retuší a se ztenčeným hřbetem), vesměs ze spongolitu a z MJR. Mladšího původu je asi škrabadlo, chatelperronský hrot z radiolaritu, jemný listovitý hrot z pazourku a čepele.
- X. Menší stanice micoquienu a mladopaleolitické intruze.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. OLIVA 1989d.

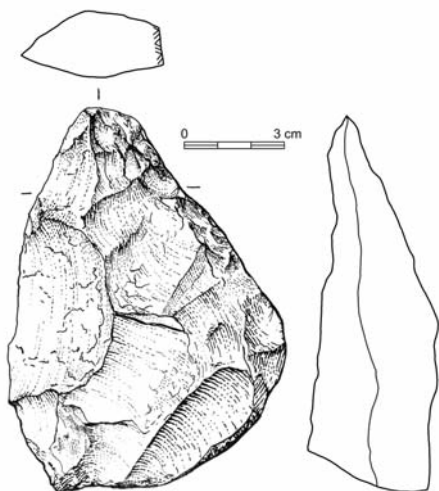
Horákov IV, Macucha (okr. Brno-venkov)

- I. JV od obce na V svahu těsně Z od silnice naproti odbočce k Mokerské nádrži, nm. v. 270–275 m (1160025, 587470).
- II. Objevil P. Kos po r. 1980, později společně sběry s P. Škrdlou.

- III. Pod ornici s B-horizontem spraš, bez nálezů ŠI.
 - IV. 20 m severněji ve výkopu r. 1997 zachráněny ze spraše mamutí kosti, jejichž souvislost s nálezovým inventářem je nejistá.
 - VI. Surovinou všech 76 artefaktů je eratický silicit. Čepele a čepelky (43) převládají nad úštěpy (15) a jádry (5), jež jsou vždy 2-podstavová. Z nástrojů jen dvě rydla a vrták s dlátkem.
 - X. Asi nějaká přechodná stanice některé z kultur z pokročilého mladého paleolitu.
 - XI. MZM-Ant. Brno.
 - XII. OLIVA 1989, 15; ŠKRDLA – KOS 1999.
- Na katastru ještě menší lokality IIa – Stará hora, IIb – Nová hora, III – sz. obce a V – remise.

Horky nad Jizerou I (okr. Mladá Boleslav).

- I. V jižní stěně hliniště cihelny SZ od obce na mírném V svahu k Jizeře, nm. v. 214 m (1019904, 709536).
- II. F. Prošek 1952–53.
- III. Ve žluté písčité zemině a v nadložní spraši pod lessivé půdou PK IV, teoreticky tedy starší riss.
- IV. Neurčené zlomky kostí větších savců.
- V. Z koncentrace nálezů do oválu 4×2 m, z jedné strany odtěženého, se usuzovalo na nezahloubený objekt.
- VI. Industrie z křemene je těžko čitelná: několik diskovitých a nepravidelných jader, masivní, levalloidní i čepelovité úštěpy, nezřetelná drasadla. Nejvýraznějším typem je plošně retušované drasadlo, resp. nůž (obr. 103).

Obr. 103. Horky nad Jizerou, bifaciální nůž (FRIDRICH 1982).

- X. Pozůstatky stanice či přechodného pobytu lidí ze sklonku starého nebo počátku středního paleolitu.
 - XI. NM Praha.
 - XI. FRIDRICH 1982; ŠÍDA et al. 2015.
- Opodál se nacházejí ještě stanoviště II až V, z nichž nejdůležitější je lok. III. Ta spadá asi do OIS 13 (tj. intermindelu?) a poskytla křemenný polyedr, křemencové drasadlo a koňské kosti.

Horní Cerekev VIII (okr. Jihlava)

- I. Na rovném temeni plochého návrší s kótou 580 a jeho mírných svazích s výhledem na řeku Jihlavu 12 m níže (1136723, 687287).
- II. Sběry provádějí J. a V. Eignerovi od r. 2009.

- VI. Mezi téměř čtyřmi sty kusy ŠI tvoří téměř polovinu RKL, hlavně var. II, dále křemičité hmoty, pazourky, ojediněle olomučanské rohovce a radiolarity. Mezi pouhými 29 nástroji je např. 5 škrabadel, 4 rydla, 3 čepelky otupeného boku; geometrické mikrolity i hroty chybí.
- X. Patrně pozdněpaleolitická stanice s dobrým rozhledem, v inventáři i starší intruze.

XI. M Jihlava

XII. EIGNER – BARTÍK – PETR 2015.

Na katastru ještě menší lokality I až VII a IX a X.

Hořín III (okr. Mělník)

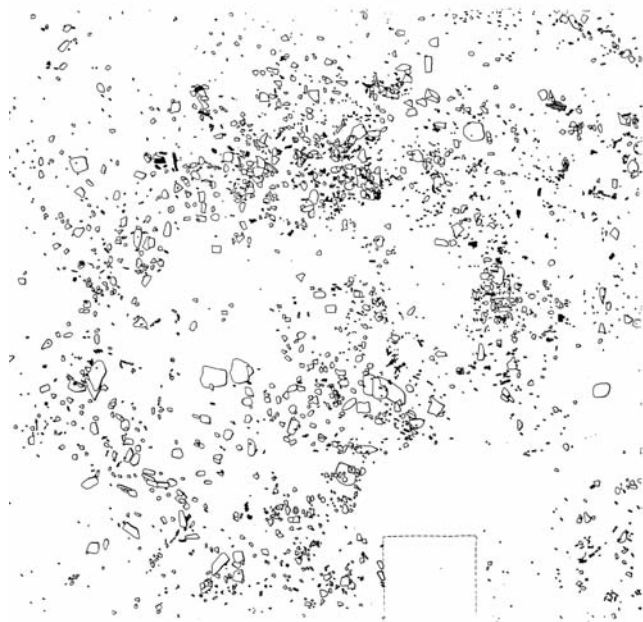
- I. Na plochém písečném přesypu při okraji terasy 150 m od nivy meandrující Vltavy a 9 m nad ní, nedaleko soutoku s Labem v nm. v. 165 m (1016167, 735885).
- II. Mezolitické artefakty sbíral od r. 1942 K. Žebera, 1963–99 pokračoval ve sběrech K. Sklenář, který mezi lety 1968 a 1987 provedl výzkum.
- III. Pod hlinitopísčitou ornici se nachází šedohnědý vátý písek o mocnosti 15–20 cm s nálezy štípané industrie, na podloží ze žlutavého písku.
- IV. Drobné zlomky kostí nejistého původu.
- V. Výzkum odkryl plochu ca 15×15 m, na níž se artefakty kumulovaly na ploše asi 7×4 m. V ploše D malá jamka do hl. 15 cm pod ornici s několika kameny, opodál v čistém písku na ploše 80×60 cm leželo pospolu 12 zčásti přepálených kamenů.
- VI. Z 2699 kusů ŠI činí 51 % debitáž, 9,4 % retušované artefakty a 4 % jádra. Nejhojnější jsou pazourky (40 %), poté západočeské křemence, rohovce z Českého krasu, z ostatních je důležitý radiolarit z Bílých Karpat a nejvzdálenější výskyt rohovců z Krumlovského lesa. Ze 151 nástrojů patří 60 mikrolitům (z nich je 25 trojúhelníků, 17 hrotů, 10 pravouhelníků, 3 segmenty a 2 sporné trapézy), 46 je rydel, 30 převážně krátkých úštěpových škrabadel. Též 15 makrolitických valounových nástrojů
- IX. Retušéry, otloukače, pracovní podložky z místních hornin.
- X. Trvalejší sídliště mezolitu, spíše jeho starší fáze s triangulárními mikrolity.
- XI. NM Praha, M Mělník, MZM-Ant. Brno.
- XII. SKLENÁŘ 2000.

Hostějov – viz Osvětimany

Hostim I (okr. Beroun)

- I. Na strmém jv. svahu „Šanova koutu“ (obr. 54) v chráněné poloze 40 m nad Berounkou v nm. v. 255–260 m (1054635, 766491).
- II. Objevil r 1940 F. Prošek, 1942 sondy Proška a Petrboka, výzkum S. Vencl 1963–69.
- III. Magdalénienská vrstva v lehce dislokovaných sprašovitých sedimentech překryta parahnědozemí a holocenní půdou. Vertikální rozptyl nálezů činí 15 až 60 cm. Ly-1108: 12 420±470 BP.
- IV. Značně převládají mladí koně, též menší var. *E. cf. hemionus*, následují sobi, zajíci, kozorožci, po jednom jedinci pratur či zubr, nosorožec, velká a malá šelma a nějaký pták.
- V. Na odkryté ploše přes 260 m² se vyrýsoval rozptýlený kruh z kamenů o vnitřním průměru 4 m a vnějším 7 m (obr. 104). Polohu ohniště naznačuje okrouhlá kumulace kamení s přepálenou ŠI uvnitř struktury. Je s podivem, že půdorys se mohl uchovat na tak ostrém svahu (35°).
- VI. Mezi téměř 16 tisíci artefakty převládá pazourek, objevuje se i břidlice, křišťál, radiolarit, křemenec aj. Čepele vysoce převládají nad úštěpy, také většina ze 114 jader vykazuje čepelovou redukci. Nejpočetnější mezi 1701 nástroji jsou čepelky s otupeným bokem, následované vrtáčky, odštěpovači, škrabadly a teprve poté rydly. Z břidlic a různých valounů vyráběna hrubá industrie.

- VII. Mezi silně zlomkovitými kostmi kupodivu lidské výrobky chybí – s výjimkou rozštípnutého koňského falangu se zasazenou (?) čepelí (coll. F. Prošek).
- VIII. Jedinečné umělecké předměty představuje několik plotének šedé břidlice s rytinami koní, nerovná destička tufu s rudohnědou kresbou jakoby rohaté hlavy, červený oblázek s mřížkovitým vzorem a několik dalších zlomků, z ozdob kostěných závěsek a dentálie.
- IX. Otřelé a perforované kousky okru, zlomky limonitových konkrecí, otloukače a retušér.
- X. Trvalejší, možná ústřední stanice lovců koní ve chráněné, ale přesto strategické poloze.
- XI. ARÚ Praha.
- XII. VENCL 1995; VENCL ed. 2007.

*Obr. 104. Hostim I,
půdorys možného objektu
(VENCL 1995).*

Hostim II – Krápníková jeskyně (okr. Beroun)

- I. Na vrcholu skály 45 m nad Berouňkou v nm. v. 257 m na jižním svahu nad srázem (1054700, 766530).
- II. F. Prošek r. 1942.
- III. Ve žluté až rezivé hlíně pod 1,7 m tmavé jílovité hlíny.
- IV. Kostí koně.
- V. V jeskynním vchodu ohniště v obloukovité zahloubenině a směrem od vchodu do jeskyně u něj až 40 cm vysoká zídka.
- VI. Asi 80 převážně pazourkových artefaktů, např. 4 škrabadla, 2 rydla, 3 čepelky s otupeným bokem.
- X. Malé magdalénienské tábořiště na vyhlídce?
- XI. NM Praha.
- XII. FRIDRICH – SKLENÁŘ 1976, 44–48; VENCL 1995, 230–231.

Hostim III – viz Nad Kačákem

Hostišová I, Strážná, U vodárny (okr. Zlín)

- I. Na východním okraji obce na vrcholu nápadného kopce Strážná (kóta 347 m, 1161390, 525864).
 - II. Lokalitu objevil J. Otčenášek st., který zde v letech 1949–1950 prováděl povrchové sběry; v r. 1996 zde sbíral D. Kaška.
 - VI. Kolekce čítá celkem 65 ks ŠI, převážně z eratického pazourku (52 ks), 6 z radiolaritu, 4 RKL, 2 RTZ, 1 možná RSS. V debitáži nejvíce zastoupeny úštěpy (38 ks), dále čepele (17 ks) a čepelky (1 ks). Nejvýraznější jsou tu škrabadla, vesměs vysoká vyčnělá (i typu Lhotka). Vyskytlo se i kýlovité rydlo a kombinace vyčnělého a kýlovitého škrabadla, také čepelka dufour.
 - X. Stopa aurignacienu, případně (s ohledem na polohu V od řeky Moravy) je možno uvažovat o příslušnosti k indiferentním industriím Mískovického typu, pro něž jsou extrémně vyčnělá škrabadla typická.
 - XI. M Zlín.
 - XII. OLIVA 1987, 46; PĚLUCHOVÁ-VITOŠOVÁ 2007.
- Na katastru ještě menší lokality II – Pod Strážnou, III – Na pískách a IV – Záhumenice.

Hošťálkovice I, Dubeček (Ostrava-město)

- I. V okolí kóty 253 na jižním konci hřbetu, směřujícím ze severu do nivy Odry. Lokalita sestává ze dvou neostře oddělených koncentrací (1099835, 474900).
- II. Ač lokalitu znal již K. Žebera před r. 1955, pochází všechn dostupný materiál ze sběrů J. Homolky a P. Nerudy.
- III. Pod ornici leží šterkopísky, ve svrchní části poněkud světlejší a hlinitější. Nálezy zřejmě původně spočívaly ve sprašové vrstvě v nadloží šterkopísků, později snesené.
- VI. Stanice poskytla 407 kusů ŠI, v níž etapa preparace dvojnásobně převažuje nad těžbou. Podružně je zastoupen odpad (40 ks), poměrně hojně retušované nástroje. Ty zjevně patří nejen gravettienu, ale i střednímu paleolitu (levalloiské prvky, drasadla) a aurignacienu (vysoká škrabadla). Ke gravettienu se hlásí především několik jader (upravené netěžené, jedno- a dvou podstavové, tužkovité, se změněnou orientací na úzkém úlomku), řada rydel (vesměs na zlomených čepelích) a dvě čepelky s otupeným bokem. Většina těchto gravetoidních nálezů pochází ze severní koncentrace a má lehčí modravě bílou patinu, která je odlišuje od starobylejších artefaktů s nažloutlou patinou a korodovaným povrchem.
- X. Krátkodobá instalace na nápadném, v paleolitu již několikrát osídleném návrší.
- XI. MZM-Ant.
- XII. NERUDA 1997; OLIVA – NERUDA 1999; OLIVA 2007, 138.

Hošťálkovice II, Hladový vrch (Ostrava-město)

- I. Západně kóty 253 nad nivou Odry a Opavy u jejich soutoku, na sv. okraji starého lomu a v přilehlé části sadu (1100420, 496060).
- II. První nálezy získal v 50. letech K. Žebera, od konce následující dekády zde sbíral J. Homolka. Intaktní polohu ve stěně lomu zjistil r. 1987 P. Neruda. Roku 1995 otevřeli J. Homolka a L. Nerudová menší sondu v bezprostřední blízkosti předchozí plochy.
- III. V lomu lze sledovat vrstvy mramorovaných sprašových sedimentů, porušených mrazovými trhlinami. V hloubce cca 160 cm pod povrchem je uložena vrstva šterkopísků, na které leží vrstva s patinovanými artefakty.
- V. Většina artefaktů pochází z osypu pod stěnou lomu. Několik kusů lze spojit do skládanky s artefakty, získanými z plochy 40×60 cm, odkryté pod horní hranou lomu. Sonda o rozměrech 1×3 m v sadu, ve vzdálenosti 0,5 m od předchozí, vydala jen nevýrazné mrazem poškozené artefakty ve značném vertikálním i horizontálním rozptýlu.

- VI. Lokalita poskytla asi 5 desítek kusů debitáže, vesměs z pazourku, rovnoměrně rozdělených mezi etapu preparace a těžby. Jednu podhřebenovou čepel a 3 cílové čepele se podařilo složit a ke dvěma jednodopodstavovým jádrům přiložit po jedné další čepeli, což umožnilo rekonstruovat průběh těžby a reparací. Kromě toho se ještě vyskytlo protáhlé jednodopodstavové jádro, těžené z užíší strany mrazového fragmentu. Retuše se objevily pouze na úštěpu z hrany jádra, na preparačním úštěpu a na zoubkované hraně masivního mrazového fragmentu.
- X. Za současného stavu výzkumu je těžko rozhodnout, zda jde o specializovaný ateliér nebo (pravděpodobněji) o útržek menší stanice, z níž se podařilo zdokumentovat zónu s těžbou polotovarů.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. OLIVA – NERUDA 1999; NERUDA – NERUDOVÁ 2000b; OLIVA 2007, 138.

Hradčany u Tišnova I (okr. Brno-venkov)

- I. Výrazná kóta 287 Horka těsně S vsi, dnes hřiště (1144630, 607538).
- II. Objevil snad J. Bím poč. 20. století, poté sběry F. Matouška, J. Šmardy, J. Skutila, J. Lavického, K. Valocha, O. Kosa.
- VI. Poměrně bohatá povrchová stanice s pozůstatky po osídlení szeletienu (klínek, listovité hroty, drasadla), aurignacienu? (vysoká škrabadla) a zejména pozdního paleolitu (krátká škrabadla, několik mikrolitů s otupeným bokem). Kromě toho početná industrie z křemene.
- X. Nápadná poloha s mnohonásobným osídlením, zejména v pozdním paleolitu (tzv. tišnovien?).
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. SKUTIL 1932a; OLIVA 1987, 20; 1989, 15.

Na katastru ještě menší lokalita II – jv. svah Stráže (pazourkový hrot).

Hradiště I (okr. Písek)

- I. V mělké depresi na temeni a na S svahu sv. od soutoku Blanice s Otavou, v relativním převýšení 28 m, v nm. v. 395 m (1115077, 872841).
- II. Sbíral J. Frölich v letech 1954–77.
- VI. Surovinou 105 nástrojů (z 800 artefaktů) jsou z poloviny pazourky, dále rohovce typu Flintsbach a Arnhofen. Vedle krátkých škradel je hodně drobných rydel a čepelí a asymetrických hrotů, resp. nožíků s otupeným bokem.
- X. Pozdněpaleolitické sídliště, asi skupiny federmesser.
- XI. M Písek.
- XII. VENCL – MICHÁLEK – FRÖHLICH 2006, 120–127; VENCL ed. 2007, 108–109.

Hradsko – viz Sedlec u Mšena

Hranice III, Velká Kobylanka (okr. Přerov)

- I. V sedle mezi Malou a Velkou Kobylankou na S svahu k Račímu potoku, v nm. v. 360 m, asi 115 m nad Bečvou, tekoucí 1,3 km k jz. (1130626, 511158).
- II. Sběry prováděl již ve 20. letech B. Vyskočil, od 40. let B. Klíma, J. Dvořák, K. Křístek, nověji P. Neruda, L. Nerudová, J. Homolka, J. Diviš a další.
- III. V sondě B. Klímy z r. 1953 byla v hl. 40 cm ve spraši poloha uhlíků bez ŠI.
- V. Povrchová lokalita s několika koncentracemi nálezů v rozmezí ca 200 m.
- VI. Nejčastějším materiálem téměř tři tisícovek artefaktů jsou pazourky (86 %), dále chalcedonové hmoty (12,5 %), ostatní jen v zanedbatelném množství (např. 12 ks radiolaritu). Mezi 494 formálními nástroji (obr. 57) převažují absolutně rydla (52 %, hlavně klínová) nad škrabadly (6 %, z toho polovina v kombinacích), jež zaostávají i za vrtáčky (17 %, hlavně krátké)

a mikrolity (16 %). Mezi těmi jsou nejtypičtější drobné trojúhelníčky se strmou retuší, někdy se zoubkovanou hranou, méně je čepelek s otupeným bokem a obdélníčků.

X. Sídliště trvalejšího charakteru, asi ze staršího magdalénienu (trojúhelníčky), situované ne-daleko koridoru Moravské brány.

XI. MZM-Ant. Brno, M Hranice.

XII. KLÍMA 1951a; VENCL 1970, 31–32; NERUDA – KOSTRHUN 2002.

Na katastru ještě tyto menší lokality nebo ojedinělé nálezy: I – Pod Kostelíčkem, II – nad cihel-nou, IIIa – Kobylanka převis, IV – Hlaviceva jeskyně, V – Skalka, VI – cihelna, VII – U Červené stodoly, VII – Propast. Viz též Černotín.

Hrubšice I, Černice (okr. Brno-venkov)

I. Na sv. svahu nad pravým břehem řeky Jihlavy mezi 315 a 324 m nm. (1170094, 623475).

II. Skupina P. Škrdly.

IV. Mezi 44 artefakty převládají RKL obou variet, méně je radiolaritu, SGS, plazmy apod. Z ná-strojů 4 drasadla, 3 polyedrická rydla, čepelové škrabadlo, kombinace rydla a odštěpovače. Jádra jsou jak levalloidní, tak úzká na čepelky.

X. Asi směs nálezů po osídlení v různých dobách.

XI. ARÚ Brno.

XII. ŠKRDLA 2012.

Hrubšice II, Prosniska (okr. Brno-venkov)

I. Na ostrožně se strmými okraji nad pravým břehem Jihlavy v nm. v. 290–292 m (ca 116953?, 62337?).

II. Skupina P. Škrdly.

VI. Ze 177 artefaktů je 136 z RKL, hlavně var. I, dále z rohovcových brekcií, spongolitu, SGS, MJR a možná RSS. Z 22 vesměs reziduálních jader je možno vyčlenit několik 1-podsta-vových a 3 úzká jádérka na čepelky. Vedle škrabadel, i vyčnělých, se objevují rydla (též polyedrická a ploché na hrotu) a retušované čepele.

X. Menší instalace aurignacienu, možná mladší fáze (nejde-li v případě malých klínových jader o intruze).

XI. ARÚ Brno.

XII. ŠKRDLA 2012.

Hrubšice III, Nad řekou (okr. Brno-venkov)

I. Na ostrožně se strmým srázem k S k Jihlavě v nm. v. 270–275 m nm. (ca 116967?, 62257?).

II. Skupina P. Škrdly.

VI. Mezi 263 artefakty drtivě převažují RKL, hlavně var. I, jinak podobné doplňkové suroviny jako na předchozí stanici. Podobný je i obraz jader a nástrojů, oproti vyčnělým škrabadlům postrádáme polyedrická rydla.

X. Jako předchozí, a podobný ráz má i chudší soubor z Hrubšic IV – V Oseči.

XI. ARÚ Brno.

XII. ŠKRDLA 2012.

Hrubá skála – viz Hlavatá skála u Borku

Hříbojedy (okr. Trutnov)

I. Na nevýrazném spočinu na táhlém mírném V svahu v nm. v. 369 m (1023007, 638061).

II. Objevil r. 1969 V. Vokolek a J. Sigl, r. 1978 prozkoumal S. Vencl jádro koncentrace.

III. Nálezová vrstva ležela v hl. ca 20 až 70 cm pod povrchem.

- V. Dvě nevýrazné jámy do hl. 60–80 cm obsahovaly štípanou industrii, uhlíky a zetlelé kosti.
- VI. Z plochy 26m² pochází 1181 artefaktů, z toho 90 jednopodstavových jader, 155 čepelek a 82 ústěpů. Z 20 nástrojů jsou nejvýraznější geometrizované mikrolity otupeného boku. Převládá místní chalcedonový rohovec, hodně je i pazourků, jaspisů a křemenců.
- X. Přečhodná mezolitická stanice.
- XI. Muzeum Hradec Králové.
- XII. VENCL 1991; VENCL ed. 2007, 136–138.

Hůrka IV (okr. Český Krumlov)

- I. Na dnešním ostrově Velký Tajvan v nm. v. 720 m na Lipenské přehradě, původně na ostrožně skloněné k sv. k soutoku Vltavy a Ostrice (1187544, 789265).
 - II. Sběry Z. Petra v letech 1983–84.
 - VI. Asi dva a půl tisíce artefaktů, vesměs drobného odpadu, hlavně z rohovce typu Flintsbach (65 %) a místních surovin, doložen i arnhofenský plattensilex. Mezi 119 nástroji (5,3 %) jsou nejpočetnější krátká škrabadla, dále 9 rydel (hlavně klínová), také např. 9 trojúhelníčků a 4 šikmo retušované hroty.
 - IX. Otloukač z valounu křemence a zlomky okru.
 - X. Mezolitická stanice na chráněném vyvýšeném místě v údolí, s dobrým výhledem na řeku.
 - XI. M České Budějovice.
 - XII. VENCL 1989, 486–494; VENCL – MICHÁLEK – FRÖHLICH 2006, 132–137.
- Na katastru ještě menší lokality I–III na plázech Lipenské přehrady.

Chabařovice (okr. Ústí nad Labem)

- I. Na nízkém hřbítku mezi potokem od Českého Újezda a Ždírnice v nm. v. ca 170 m, dnes odtěženo bývalým povrchovým dolem (973873, 766483).
- II. Získal sběratel Pobel r. 1915 výkopem malé jámy u jedné z větracích šachet dolu Petri 151.
- VI. 2/3 souboru 150 artefaktů tvoří pazourek, čtvrtinu české křemence, hlavně typu Žatec. Mezi 19 nástroji dva hroty typu federmesser.
- X. Útržek pozdněpaleolitické stanice z okruhu federmesser.
- XI. M Litoměřice.
- XII. VENCL 1970, 13–14; VENCL ed. 2007, 109–110.

Chrzín (okr. Kladno)

- I. V mírné depresi na povlonném svahu od kopce Brabčák (kóta 243) k sz., 190–200 m nm. (1018101, 750379).
- II. M. Chytráček při dozoru stavby r. 2001, následně výzkum I. Sýkorové a J. Fridricha.
- III. Na matečném substrátu C ležel přechodný půdní sediment B a černohnědá půda A. Ty se vyvinuly až po mezolitu, jehož nálezy obsahují.
- V. V podloží se rýsovala řada mělkých zahloubení nepravidelného tvaru, v některých stopy ohnišť, ve čtverci C3 se v takovém objektu nacházel shluk výrobního odpadu.
- VI. Asi 300 artefaktů je vyrobeno z pazourku, méně z bečovského křemence, též zlomky křišťálu. Mezi nálezy drobná rydla, mikroburiny, nerovnoramenné trojúhelníčky, krátká škrabadla.
- X. Mezolitická stanice s problematickými objekty, podobné struktury i ve Velké Bučině.
- XI. NM – geol. odd.?
- XII. SÝKOROVÁ – FRIDRICH 2005.

Jamolice I (okr. Znojmo)

- I. Jv. obce na mírném jihovýchodním svahu od křížku u zemědělského areálu, nm. v. 350–355 m (1171983, 624643).

II. Objevil a vysbírával M. Oliva poč. 80. let

VI. Industrie je vyrobena z rohovce typu Krumlovský les, silně patinovaná a ohlazená. Větší soubor s řadou levalloiských a nepravidelných jader (převažují však neurčitelné zlomky), menším množstvím úštěpů, několika čepelí a zcela ojedinělými retušovanými úštěpy. Levalloiská jádra jsou převážně jednodopstavová rekurentní, čepelová i úštěpová, méně s preferenčním úštěpem.

X. Středopaleolitická industrie, přírodními procesy zřejmě vytríděná, alterovaná a roznesená po značné ploše.

XI. MZM-Ant. Brno.

XI. OLIVA 2006, 42–43; 2010.

Na katastru ještě tyto menší lokality, sledované v 80.–90. letech M. Olivou: II – Záklaty (sv. obce u polního letiště), III – Na Hadůvce (sz. pod kótou 365), IV Přídavky (u kóty 357 s křížkem). Na všech nalezištích převládají RKL a objevuje se levalloiská technika. Výjimkou je lok. V – Příčky blíže řeky Jihlavy, patrně postgravettienská (ŠKRDLA 2012).

Jaroměřice nad Rokytou II, Hradiště (okr. Třebíč)

I. Na ostrožně jz. od obce, 20 m nad říčkou Jevišovkou, 440 m nm. (1167084, 652144).

II. Objevil možná již J. Palliardi, dále sběry O. Kosa, J. Kovárníka a zejména M. Vokáče.

III. Holocenní půda nasedá přímo na gföhlské ortoruly až migmatity moldanubika.

V. Nejhustší koncentrace industrie se soustřeďuje na ploše pouhých 10 m².

VI. Z tisícovky nálezu (s možnou mladší příměsí) tvoří 2/3 zvětralina typu Jaroměřice, asi z Holého kopce u Vicenic (7 km), a 11 % křišťály, což je nejvíc v celém pozdním paleolitu Čech a Moravy. Mohou pocházet ze 7 km vzdálené Hostimi. RKL je zastoupen 9 %, dále se objevují opalové hmoty, spongolity, rohovce typu Olomučany a pazourky (2 %). Zvláštností jsou 3 kusy kyselých subvulkanitů z okolí Jindřichova Hradce a Slavonic. Formálních nástrojů je jen 59 ks (6,2 % souboru). Převažují škrabadla (IG 32,2), hlavně krátká nehtovitá, 12 % je rydel, čepelky s otupeným bokem se našly jen tři, dva lichoběžníky a pět krátkých vrtáčků.

X. Trvalejší sídliště s rozvinutou výrobou štípané industrie z nedalekých zdrojů.

XI. M Třebíč a soukr. sbírky.

XII. MONÍK 2014.

Lokalitou I má být trať Žabík s nálezy valounové industrie (hrance?), další paleolitické artefakty se měly najít u dvora Vostrý.

Jaroslavice (okr. Znojmo)

I. Na severním svahu ostrožny mezi nivou Dyje a drobným přítokem, sz. od zámku v nm. v. 195 m (1205901, 630716).

II. G. Wurmbrand již v r. 1871, v následujících letech odtud získal několik předmětů J. Wankel, K. J. Maška, studenti A. Makowského a J. Knies.

III. Kulturní vrstva ležela přímo na terciérním písku, překrytá útržky třetihorních sedimentů a až 10 m spráše. Z oštípané kosti soba získáno datum GrA 7574: 19.340±100 BP.

IV. Mamut, srstnatý nosorožec, kůň, tur - bizon, sob, medvěd hnědý.

V. Souvislá popelovitá vrstva o délce 8 m sestávala dle G. Wurmbranda z několika 3–10 cm mocných poloh uhlíků, dělených do červena propálenou spráší. Kromě nástrojů obsahovala velké tříštěné kosti, někdy snad v anatomické souvislosti.

VI. Nejvýraznějším typem je kýlovité škrabadlo, dále vrták, tři rydla, několik strmě retušovaných čepelí a hrotů. Hojně jsou neretušované čepelky se strmým bokem, asi z úzkých „rydlovitých“ jader.

VII. Proximální část sobího parohu je vyhloubená a mohla snad sloužit co rukojeť nástroje, Wankel uvádí svůj nález sobího parohu s vyrytou podélnou rýhou.

VIII. Koňská tibie, zdobená řezy (dle J. Kniese, dnes nezvěstné)

IX. Kousky okru.

X. Neodborně a neúplně zachráněný výsek stanice střední velikosti v typické poloze nad říční nivou.

XI. MZM-Ant. Brno, NHM Vídeň, M Znojmo.

XII. ŠKRDLA 1999a; OLIVA 2007a, 69.

Jarošov I, Kopaniny (dle P. Škrdly lok. II, okr. Uh. Hradiště)

I. V dolní části szz. svahu Černé hory (Sv. Rochus, kóta 302) nad Moravou v nm. v. 225–228 m, v místě současného hřiště jižně od umělého lyžařského svahu (1180099, 535483).

II. Nález mamutích kostí prozkoumali R. Procházka a R. Snášil v r. 1979, navázala plocha odkrytá r. 1981 K. Valochem a L. Seitlem a r. 2003 a 2005 ověřovací sondáž P. Škrdly.

III. Nálezová vrstva postižená svahovými pohyby se nachází v bezprostředním nadloží koluviálních hlín a pokrývá ji zprvu resedimentovaná, výše čistá spraš. Z mamutí kosti pochází datum GrA-20495: 23 120±200 a z moláru GrA-24741: 22 330+130-120.

IV. Zbytky min. 11 převážně mladších mamutů, obratel srstnatého nosorožce a ojedinělé kosti koně

V. Plocha se svahově rozvlečenými zvířecími kostmi a ojedinělou ŠI, zkoumané koncentrace ležely asi 18 m od sebe. Dlouhá sonda z r. 2005 zachytila nálezy jen v úseku nad výzkumem Slováckého muzea (dvě mamutí a dvě koňské kosti, paz. čepel).

VI. Vsouboru z roku 1979 převažuje pazourek, jinak radiolarit. Celkem jen půldruhé desítky artefaktů, např. 2 jádra, čepelové škrabadlo, rydlo na lomu a čepelka nebo hrot s otupeným bokem.

VII. Na některých mamutích kostech jsou stopy osekávání a na mamutím femuru snad stopy řezů kamenným nástrojem (výzkum MUH).

IX. Hlazený kousek jílovce (42×22×10 mm) s leskle zčernalým povrchem (MZM).

X. Rozvlečený zbytek stanice neznámého rozsahu.

XI. MZM-Ant. Brno, M Uh. Hradiště.

XII. SNÁŠIL – PROCHÁZKA 1981; PROCHÁZKA 1983; SEITL – VALOCH 1998; ŠKRDLA 2005, 23–25 (jako Jarošov II; jako lok. I nazývá skrovnou, asi předgravettienskou ŠI od kaple sv. Rocha na vrcholu návrší); OLIVA 2007a, 62–63.

Jarošov II, Podvršťa (okr. Uh. Hradiště)

I. Na plošším výběžku ze sz. svahu Černé hory (kóta 302) v mn. v. 245 m (1180033, 535263).

II. P. Škrdla (ARÚ v Brně) v letech 1996–2000 a 2005.

III. Nálezy ve dvou úrovních ležely v geliflukčně redeponovaných sedimentech, krytých polohou cicvárů a tenkou vrstvou mladowürmské spraše. Nálezový horizont spočívá na rudohnědé půdě o mocnosti min. 1 m. Řada pěti dat z laboratoře v Groningen a tří z Vídně se pohybuje v intervalu od 27 do 25 tis. let před dneškem, přičemž data z Vídně jsou v průměru o tisícovku let vyšší. Zmíněné údaje se týkají obou vrstev, dříve nerozlišených. Uhlík ze spodní vrstvy, rozpoznán r. 2005, poskytl datum GrA-30009: 27 800±160 BP.

IV. S více než 55 % převládá sob, zastoupen je zajíc, liška polární (hlavně 76 zubů), liška obecná, vlk, rosomák, kůň a pouze zlomky žeber, stoličky a klu mamut. Ve svrchní poloze převažuje 31 zlomků mamutích zubů vysoce nad pozůstatky jiné fauny. Z hlediska ekonomie spotřeby je zajímavé, že tělní části s kvalitním masem, jako jsou kusy hrudníku koně, se našly v celistvém (tudíž nezkonsumovaném) stavu. Ze zajíců, vlků a lišek jsou doloženy i kosti tlap (u šelem i s drápký), pocházející možná ze stažených kožešin.

V. Řídce rozvlečené kosti a artefakty, v sektoru z r. 1998 se nálezy podstatně zhušťují. Většina drobných úštěpků a mikrolitických čepelí se soustřeďuje v popelovitých polohách, pro-

cházejících napříč středem zkoumané plochy. Lze předpokládat, že tato distribuce souvisí s procesem úprav a vyměňování kamenných segmentů ve složených nástrojích, který se odehrával za pomoci tepla z ohnišť. Hrubší industrie leží většinou odhozena bokem. Směrem k sv. názevový horizont pokračuje do vzdálenosti ještě min. 10 m, k jz. je rozorán.

- VI. Asi 31 tisíc kusů kamenné industrie (vesměs drobný odpad), vyrobené z 68 % ze silicitu z krakovsko-čenstochovské jury, 18 % pazourku a 3 % radiolaritu. V horním (nejbohatším) horizontu podíl jurských silicitů ještě narůstá. Po šesti kusech se objevil i křišťál a obsidián. Mezi 560 formálními nástroji tvoří 494 ks různé mikrolity včetně pilek, 10 ks čepelky a hroty otupeného boku, rydla (20) převažují čtyřnásobně nad škrabadly (5), vyskytly se též 2 kostěnkovské nože (dlátka) a 2 drobné hroty s vrubem. Na řadě hrůtků s otupeným bokem lze pozorovat ventroterminální plošné retuše (typ des Vachons). Geometrické mikrolity chybí. Zmíněné typologické rysy jsou společné oběma názevovým horizontům.
- VII. Fragment dlouhé mamutí kosti s ostípaným podélným lomem, koňské žebro s jemnými řezy a dvě další modifikované kosti.
- VIII. Malý fragment sobího parohu s několika paralelními zářezy.
- IX. Křemenný valoun s pracovními stopami, valoun glaukonitického pískovce, 601 drobných kousků okru a 79 amorfních hrudek hlíny, patrně neúmyslně propálené v ohništi.
- X. Pozůstatek stanice menšího rozsahu s převahou soba a nedostatkem mamuta. Bohaté doklady lovu kožešinové zvěře kontrastují s nedostatkem škrabadel na zpracovávání kůží.
- XI. ARÚ v Brně.
- XII. ŠKRDLA 2005; ŠKRDLA – NÝVLTOVÁ – NÝVLT 2006.

Jedovnice – viz Kolíbký

Jeskyně Tří volů (kat. Tmaň – lok. IV, okr. Beroun)

- I. Těžko přístupná troska k jz. otevřené portálové sluje v útesu na J svahu Kotýzu asi 60 m nad Suchomastským potokem, nm. v. 350 m (asi 1058682, 771451).
- II. Zkoumal V. Ložek a F. Prošek 1954–55.
- III. Ve světle hnědé sprašovitě hlíně.
- IV. Medvěd hnědý, vlk, jelen, koza, hlodavci, lesní a stepní malakofauna, uhlíky dubu, borovice aj.
- V. Nálezy hlavně na svahu u jz. vchodu a vzadu okolo ohniště.
- VI. Necelé 2 stovky artefaktů z různých místních rohovců a pazourku. Vesměs jde o odpad, vyskytly se však i tři vrtáčky, odštěpovače (resp. zbytky jader), vruby, nevýrazná rydla a tři čepelky s otupeným bokem. Škrabadla a geometrické armatury chybí.
- VII. Zlomek jehly s ouškem a hrotu oble kvadratického průřezu.
- IX. Ploténka železitého pískovce s rýhami na vyhlazené ploše.
- X. Drobná stanice magdalénieny až pozdního paleolitu, možná směs z obou period.
- XI. ARÚ Praha.
- XII. PROŠEK 1958b; FRIDRICH – SKLENÁŘ 1976, 66–70.

Jevišovice I (okr. Znojmo)

- I. Mírná terénní vlna jz. od Jevišovic a szz. od Bojanovic v nm. v. 368–371 m (1180282, 646943).
- II. R. Bílek a J. Simota počátkem 21. století.
- III. V bízých sondách J. Kovárníka byla pod ornicí 30 cm mocná jílovitě-písčítá hlína, pod ní až 50 cm tmavší hutné půdy polyedrické struktury, dle A. Zemana pleistocenní, s patino-

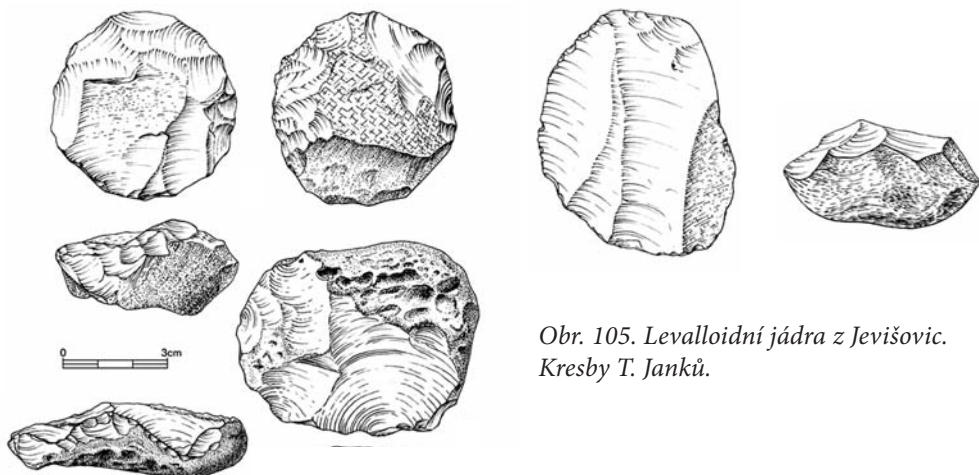
vanými artefakty (které však nikdy nebyly předloženy) a bohatým obsahem křemičitých zvětralin, zvaných ve své zelené varietě plazmou. Pojednávané nálezy jsou však z povrchu.

VI. Tři omlétá okrouhlá levalloiská jádra (2 na preferenční ústěp a 1 na širší čepel: obr. 105), nepravidelná jádra, několik drasadel (i s plošnou retuší), vruby a zoubky, k tomu dvacítká ústěpů. Kromě silicifikovaných zvětralin též ojedinělé křemeny.

X. Zřetelná stopa středopaleolitického osídlení, vysunutá do předpolí Českomoravské vrchoviny.

XI. MZM-Ant. Brno.

XII. OLIVA 2012a.

Obr. 105. Levalloisoidní jádra z Jevišovic.
Kresby T. Janků.

Jezeřany I, Horní lány (okr. Znojmo)

I. Na temeni plochého hřbítku, vycházejícího jv. směrem z masívu Krumlovského lesa (obr. 106), v nm. v. 270 m (1178593, 613864).

II. Objevil Václav Effenberger koncem 50. let, později též sběry K. Valocha s V. Gebauerem, M. Olivy, A. Otty. V roce 1960 zde sondoval K. Valoch ve spolupráci s ÚÚG.

III. Pod orníci hnědá půda, v hl. 110 cm vrstvička spraše, pod ní 40 cm mocná půda, opět 50 cm spraše, 80 cm tmavě hnědé až rezivé půdy, ležící v hl. 3 m na terciérním písku. Artefakty nezastiženy.

VI. Pouze kolecke A. Otty neobsahuje příměs z lok. IV (NERUDOVA 1996). Kromě místních rohovců se objevují spongolity, pazourky, radiolarity aj. Vedle 58 jader s paralelní redukcí, vesměs však ústěpovou, tu bylo 33 jader diskovitých. Ústěpová debitáž mnohonásobně převažuje nad čepelovou, jejíž využití na výrobu nástrojů je však poněkud vyšší. Levalloiská technika až na 1 hrot chybí. Drasadla (IR 42) všech typů vysoce převládají nad škrabadly (IG 15, IGA 2,4). Ještě méně je rydel (IB 5,6), naproti tomu nezvykle mnoho listovitých hrotů různých tvarů kromě triangulárních (32 %). Hrubší klínkovité bifaciální nástroje na rozdíl od okolních lokalit téměř chybí.

IX. Několik valounových otloukačů.

X. Jedna z větších stanic szeletienu.

XI. MZM-Ant. Brno, sbírka A. Otty v Dol. Kounicích.

Lit.: VALOCH 1966c; ALLSWORTH-JONES 1986, 160, 165–167; OLIVA 1979; NERUDOVA 1996; NERUDOVA et al. 2011.

Jezeřany II, Jalová Hora (okr. Znojmo)

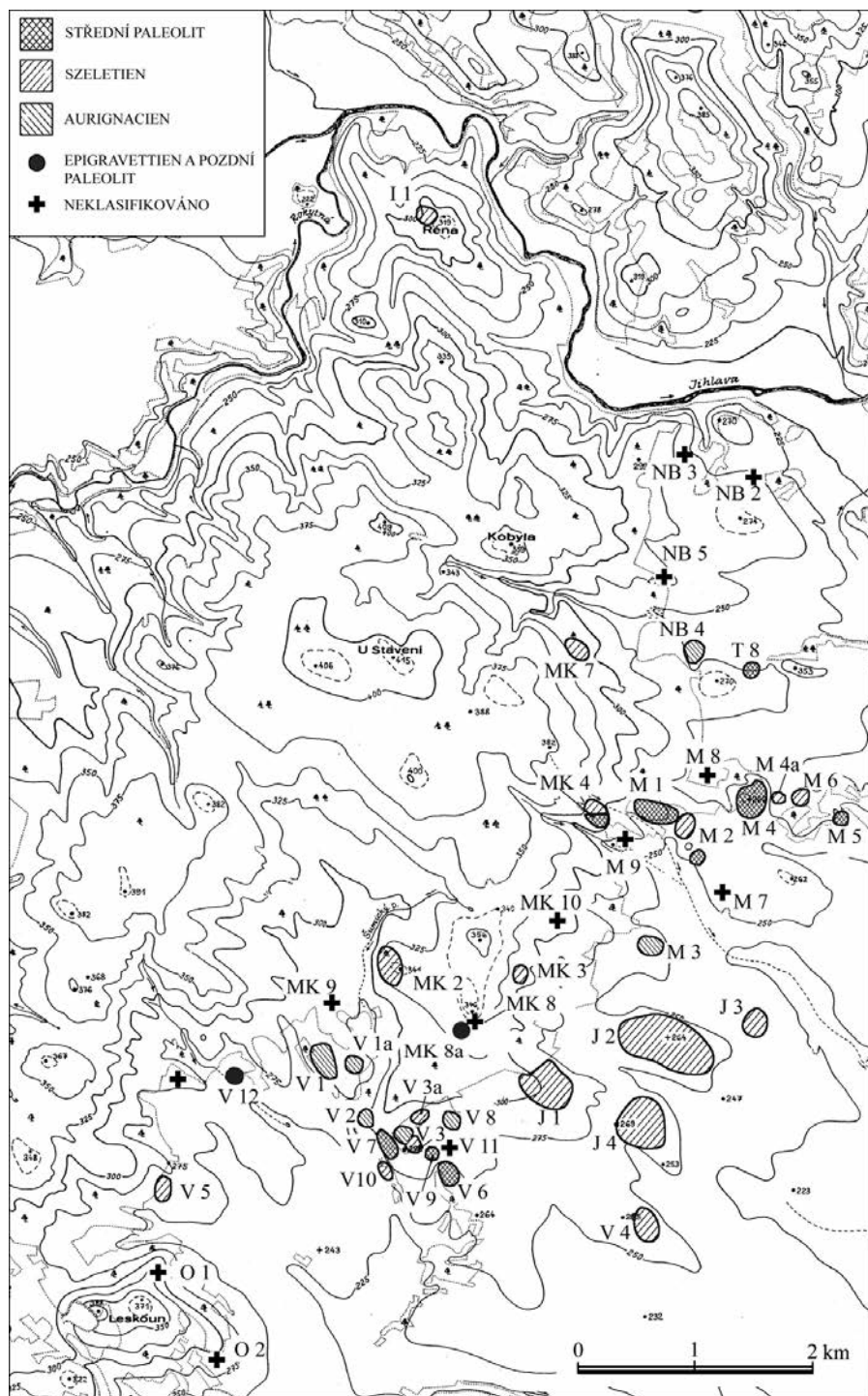
- I. Poloha lokality: Na temeni a obou svazích severnějšího hřebítku o jv. sklonu v nm. v. okolo 260 m (1177700, 613900).
- II. jako předchozí
- III. V sondě Jez. IIa-1 se pod ornici nachází výrazně zachovaný B-horizont holocenní půdy. V podloží od hl. 35 cm dosti kompaktní nečleněná spraš. Bohatý sled starých půd včetně braunlehmů, ale bez industrie, byl zdokumentován při stahování hlubokého úvozu na sz. okraji stanice.
- VI. Kromě místních rohovců se objevují spongolity, pazourky, radiolarity aj. (petrologická analýza chybí). Mezi jádry je po pětině diskovitých a hranolových, převažují ovšem nepravidelná a načatá. Čepele tvoří v debitáži asi 10 %, levalloiská technika prakticky chybí. Drasadla (IR 33) všech typů vysoce převládají nad škrabadly (IG 13, IGA 2,75). Ještě méně je rydel (IB 3,7), více listovitých hrotů různých tvarů kromě triangulárních (11 %) a starobylých bifaciálních nástrojů, příp. polotovarů (4,8 %). Nejvíce listů je s oblou bází (67 %), suboválného tvaru (22 %), nejméně dvojhrotých (11 %). Koncentrace IIa S od západní části hlavní nálezové plochy však szeletienské prvky neobsahuje.
- IX. Valounové otloukače.
- X. Centrální stanice staršího szeletienu na velké ploše ca 400×100 m.
- XI. MZM-Ant. Brno, sbírka A. Otty v Dol. Kounicích.
- XII. VALOCH 1966c; ALLSWORTH-JONES 1986, 160, 165–167; OLIVA 1979; NERUDOVÁ et al. 2011.

Jezeřany III, za kostelem (okr. Znojmo)

- I. Plošina a mírný S svah v nm. v. ca 230 m (1177546, 613220).
- II. Objevil V. Effenberger okolo r. 1960, od 80. let soubor značně rozmnožil A. Otta.
- VI. Dosud nezpracovaný větší soubor výrobního odpadu a jader s několika škrabadly, drasadly a listovitými hroty. Kromě místních rohovců se objevuje též radiolarit, spongolit a pazourek.
- X. Stanice szeletienu v oblasti bohaté na surovinu.
- XI. Sbírká A. Otty, MZM-Ant. Brno.
- XII. OLIVA 2008.

Jezeřany IV, Nová Hora (okr. Znojmo)

- I. Temeno a sv. svah plochého hřebítku, vyběhajícího k jv. z masívu Krumlovského lesa, v nm. v. 290–310 m (1177900 614950). Dřív byla stanice zahrnována do lokality Jezeřany I.
- II. Objevil Václav Effenberger koncem 50. let, později též sběry K. Valocha s V. Gebuaerem, M. Olivy, A. Otty. V Roce 2002 sondáže P. a Z. Nerudových.
- III. Artefakty se objevovaly v B-horizontu holocenní půdy, uhliky patřily jedli cf. *Abies alba*. V podloží na sv. svahu se nachází středopleistocenní (?) půda s kostmi velkých savců (sondáž P. a Z. Nerudových na základě hlášení A. Otty).
- VI. Bohatý soubor jader, výr. odpadu a nástrojů, zejména drasadel a listovitých hrotů. V použitých surovinách dominuje rohovec KL (často variety II), ale vyskytují se i importy pazourku, radiolaritu, spongolitu, plazmy apod. (obr. 106). Články K. VALOCHA (1966) a M. OLIVY (1979) sice pojednávají lok. I a IV dohromady, nálezy předloženy v posledním článku však pocházely drtivou většinou právě z naleziště IV u lesa. Kolekce je podobná souboru z lok. II, vykazuje však ještě starobylší rysy: Drasadla (IR 37) všech typů převládají nad škrabadly (IG 7,3, IGA 1,4) ještě výrazněji. Ještě méně je rydel (IB 1,4), srovnatelně listovitých hrotů různých tvarů (11,5 %), ale opět více starobylých bifaciálních nástrojů a jejich polotovarů (8,3 %). Převaha hrotů s oblou bází (47 %) nad dvojhrotými (29 %) a suboválnými (24 %) není tak výrazná.

Obr. 106. Poloha paleolitických lokalit na jv. svazích Krumlovského lesa. I Ivančice, J Jezeřany, M Maršovice, MK Moravský Krumlov, NB Nové Bránice, O Olbramovice, T Trboušany, V Vedrovice.

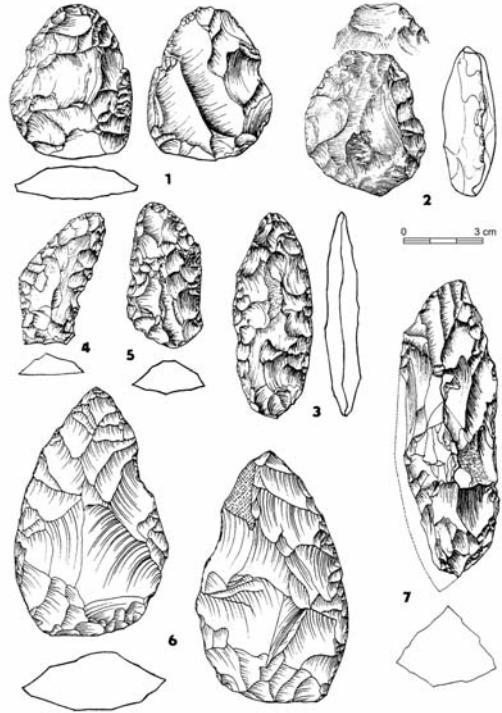
IX. Valounové otloukače.

X. Centrální sídliště szeletienu.

XI. MZM-Ant. Brno, Sběrka Ant. Otty.

XII. VALOCH 1966c; OLIVA 1979; 2008; NERUDA – NERUDOVÁ – OLIVA 2004; NERUDOVÁ et al. 2011.

Obr. 107. Jezeřany IV. Nástroje z cizích surovin dokazují, že starobylý ráz industrie není způsoben polohou v exploatační oblasti rohovců Krumlovského lesa: 1 radiolarit, 2 opál, 3 plazma, 4–7 spongolity. Kresby T. Janků.

Jiřice u Miroslavi (okr. Znojmo)

- I. Jižně obce na mírném S svahu k potoku Miroslavce v nm. v. 206 m. Těsně Z a sz. odtud jsou na mapě 3. voj. mapování hliniště cihelen (1190195, 616985; lokalizováno díky D. Jelínkové).
- II. J. Kaufman 19. 6. 1964 ve vybagrovaných silážních jamách.
- III. Pod 35 cm ornice se nacházela 165 cm mocná vrstva žluté spraše s občasnými shluky drobného kamení. Spraš nasedala na cca 60 cm mocnou vrstvu zeleného odstínu a na přechodu obou poloh byla patrná vrstvička hnědě zbarvené spraše (1–1,5 cm).
- V. Na dně silážní jámy se nacházela obdélníková skříňka 40×30×35 cm, sestavená z hrubých kamenů (nezdokumentováno a nedochováno), z nichž některé byly očázené. Uprostřed schránky byly na sobě do sloupku naskládané kamenné kotouče o průměru 7 až 10 cm. Dva větší kotouče byly ještě šikmo přiklopené z protilehlých stran (rek. na obr. 108).
- IX. Souprava 16 mezikruží z měkké horniny, a to 2 větší, 8 menších a 6 zlomků. Větší kruhy mají vnější průměr 177–220 mm a 130–143 mm s malým vnitřním provrtem o průměru 25 a 19 mm. Vnější průměry menších kruhů se pohybují mezi 93 a 72 mm, vnitřní otvory jsou však u nich rozměrnější (22–35 mm). Horní a dolní plochy kruhů jsou vcelku rovné, ale neopracované. Jsou-li pláště otvorů i obvodů šikmé k ploše kotoučů, jsou vždy souosé. Vyskytují se však i otvory kolmé na plochu, kónické a bikónické, v těchto případech je vnější plášť kotoučů nepravidelný.
- X. Asi zcela ojedinělý depot nějakých rituálních rekvizit, resp. jejich polotovarů.
- XI. Městské muzeum v Moravském Krumlově
- XII. OLIVA 2007a, 70; HUMPOLOVÁ – JELÍNKOVÁ 2017.

Obr. 108. Jiřice, depot kamenných disků.
Foto M. Salaš.

Jislova jeskyně (kat. Bělá u Turnova, okr. Semily)

- I. Pseudokrasová sluj 30 m nade dnem Německého dolu v Klokočských skalách v nm. v. 380 m, vchod k V (993549, 679163).
- II. L. Jisl a F. Prošek r. 1947 na popud prof. Filipa.
- III. Podle Filipa písek s červeným jílem, střepy lužické kultury, sytě žlutý písek, bělavý tvrdý písek, načervenalý až hnědavý písek s uhlíky a ŠI (50 cm), čistý bílý písek (10 cm, pokračuje).
- IV. Uhlíky určeny jako bříza a borovice (nejasný původ).
- V. Industrie je jen z výzkumu v jv. části jeskyně, dle P. Šídy však byla do jeskyně přemístěna z plošiny nad ní.
- VI. Většina ze 137 artefaktů je vyrobena z křemene, křemence a chalcedonu, zbytek z jaspisu, pazourku aj. Vyskytují se levalloidní a pseudolevalloiské úštěpy, avšak levalloiská jádra chybí. Debitáž je úštěpová, bez levalloiských čepelí a hrotů, v nástrojích převládají různé typy drasadel bez plošných retuší.
- X. Přečhodné tábořiště moustérienských neandertálců.
- XI. NM Praha.
- XII. FRIDRICH 1982; ŠÍDA 2005.

Kadov I-II, Kadovská hora (okr. Znojmo)

- I. Na jz. svahu Kadovské hory (kóta 367,2) jv. obce (1182306, 623031).
- II. E. Sloschek před r. 1937 (pěstní klín) a M. Oliva r. 1971 (ostatní).
- VI. Tlustší pěstní klín z křemence (obr. 9), čepelové škrabadlo s jemnou lamelární retuší a ne-retušovaný úštěp.
- X. Jedna z ojedinělých stop acheuléenu a izolované nálezy patrně aurigncienu na nápadné poloze poblíž Krumlovského lesa, kde bychom očekávali intenzivnější osídlení.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XIII. SLOSCHEK 1937, 13; VALOCH 1969a, 76; OLIVA 1987, 12.

Kamenická stráň – viz Okrouhlík

Karolín u Sulimova I, Chlum (okr. Kroměříž)

- I. Na táhlém návrší S od obce kolem kóty 316 m s dobrým výhledem směrem k řece Moravě (1162497, 538024).
- II. Objevili K. Valoch, V. Gebauer a M. Oliva r. 1977, kteří tam v následujících letech provedli několik sběrů, na něž navázal Z. Smrž (amatér z Otaslavic) a poč. 21. stol. i jiní sběratelé, z archeologů M. (a J.) Vokáč, Z. Schenk a P. Škrdla (sběr zaměřený v GPS).
- VI. V surovinách necelé stovky jader je po třetinách zastoupen SGS, radiolarit a RTZ, mezi 203 nástroji ovšem SGS dominuje (64 %). V nové kolekci šesti set ks převažuje radiolarit lehce nad SGS. Přesto že nechybějí škrabadla, formalizovaná bohatými retušemi a téměř

z poloviny vysoká, zajímavější a dvakrát početnější jsou rydla, z nichž více než třetina je aurignackých, a to rozmanitých variant (obr. 48: 1–2); radiolarit mezi nimi kupodivu chybí. Jejich hrany někdy připomínají obrysy hlavic úzkých škrabadel typu Lhotka. Tato rydla se nikdy nevyskytují v kombinaci se škrabadly, přičemž chybí také dvojité škrabadla, ač jinak jsou tu kombinace velmi početné. Různé starobylé drasadlovité a plošně opracované tvary, i z pazourku, mohou být součástí mnohem starší komponenty, reprezentované především dvěma dokonale plochými pěstními klíny z radiolaritu. Jeden z nich je na plošší straně ohlazen a nažloutle patinován, takže nepochybně nejde o extrémní formy připravených čepelových jader z pokročilé fáze mladého paleolitu.

- X. Trvalejší stanice mladého aurignacienu či epiaurignacienu s výraznou intruzí pozdního (středopaleolitického) acheuléenu.
- XI. MZM-Ant. Brno a amatérské sbírky.
- XII. OLIVA 1981a; 1984; 1987, 72–75; 2006, 42, 44; VALOCH 2004b; VOKAČ – VOKAČ 1999; PĚLUCHOVÁ-VITOŠOVÁ 2008, 228–229; 2009.

Karolín u Sulimova II, Jedenáctý (okr. Kroměříž)

- I. Nachází se těsně sv. kóty 295, cca 800 m sv. od stanice I, na vyčnělém spočinu pod návrším na mírném V svahu (1161929, 537567).
- II. Objevil M. Oliva 1977, dále zde sbíral i K. Valoch a Z. Smrž, materiál pochází jen z několika sběrů.
- VI. Soubor 56 nástrojů převážně pazourkové industrie s malým množstvím debitáže charakterizují škrabadla se silnými laterálními retušemi, které se vyskytují i na čepelích, z nichž některé jsou zúžené aurignackého typu. S tím souvisejí i relativně četná drasadla. Rydla dosahují jen polovinu počtu škrabadel. Ač jde o nástroje spíše větších rozměrů, jádra (17) jsou naopak vytěžená nebo zlomkovitá.
- X. Mohlo by jít o důležitou (centrální) stanici v poloze s výhledem na řeku Moravu, zatím ale málo sledovanou.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. OLIVA 1987, 72, 77.

Keblice (okr. Litoměřice)

- I. Zaniklá Jarošova cihelna na rovině v nivě Ohře, vzdálené 3 km, v nm. v. asi 155 m (996569, 758664).
- II. Odkryto r. 1910.
- III. V hloubce 1,5 m ve sprašovinách. Z koňských zubů dvě data okolo 12,7 tis. let BP.
- IV. Devět zubů koně.
- V. Uhlíky, možná rozvlečené ohniště.
- VI. Desítky pazourkových artefaktů, např. 2 škrabadla, vrták a dlouhá retušovaná (i příčně) čepel.
- VIII. Dva zlomky diatomické břidlice s rytinou, asi koně, střed břidlicového hrotu s vlnovitými liniemi („mihule“) a jeho špička s šikmými zářezy.
- IX. Tyčinka okru.
- X. Pozůstatek magdalénienské stanice neznámého rozsahu.
- XI. NM Praha.
- XII. VENCL 1992a; 1995, 231–232; VERPOORTE – ŠÍDA 2009.

Kelčice I, Předina u Dobrochova (okr. Prostějov)

- I. Na temeni návrší Předina (s vysílačem Dobrochov) v nm. v. 300–310 m, 105 m nad potokem Brodečkou (1143350, 558700).

- II. Jan Kopecký v letech 1933–37, 1985 sonda J. Svobody, 2011–13 revizní sběry skupiny O. Mlejnků kolem plotu areálu vysílače.
- III. Ornice spočívá na okrovém sprašovém sedimentu, který nasedá na šedohnědý zvrstvený sprašový horizont s ojedinělými uhlíky. Pod ním okrová spraš s uhlíky borovice a oranžová zvětralina s úlomky drob.
- VI. Mezi 916 artefakty převládají drahanské křemence – sluňáky (celkem 65 %, nástroje 36 %). Mezi silicity je nejčastější MJR, SGS a RTZ, méně radiolarit, spongolit a RKL, možná i 1 RSS. Mezi 179 nástroji převažují škrabadla (46 ks), též nevýrazná aurignacká, nad rydly (28), poměrně často příčnými, obecně typickými pro epiaurignacien. Mezi rydly dominují pazourky, mezi škrabadly RKL. Drasadla (29 ks), často ze sluňáku, obsahují i kus se ztenčeným hřbetem. Objevil se i listovitý hrot, báze jerzmanowického hrotu, dvojhrot a několik bifaciálních polotovarů ze spongolitu a křemence. Retušované čepele se projeví pouze v silicitové složce, ale nepočteně (11 ks). Některá dlátka nesou koncovou úpravu kostěnkovského typu.
- X. Patrně sídliště z více období – szeletien, aurignacien?
- XI. MZM-Ant. Brno, M Prostějov.
- XII. SVOBODA – PŘICHYSTAL 1990; MLEJNEK 2015.

Klentnice I, Soutěska (okr. Břeclav)

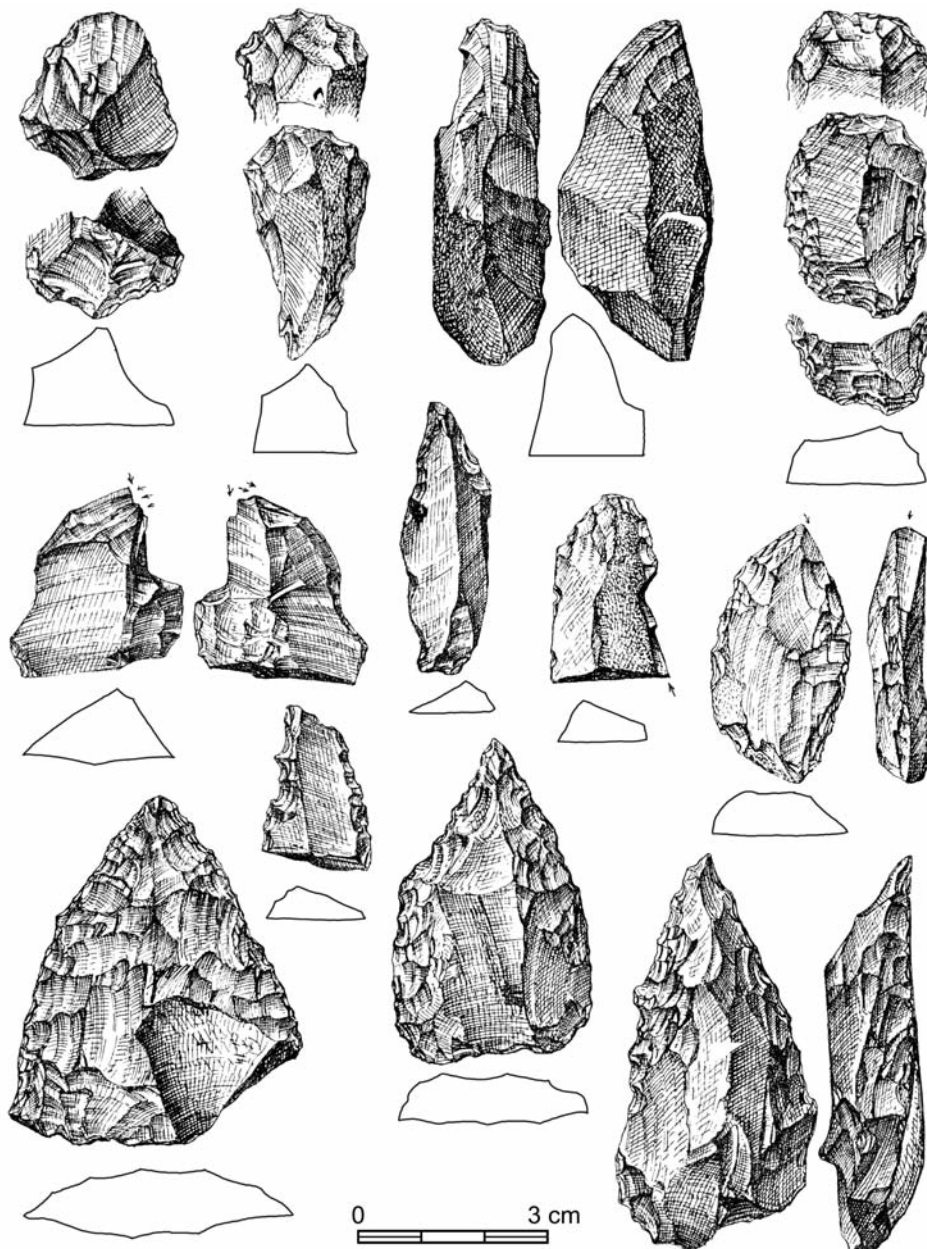
- I. Na Z svahu na chráněném úpatí vysoké vápencové skály v Soutěsce na Pavlovských vrších, 3 m nad jejím dnem v nm. v. 428 m (1197488, 599559).
- II. Spolupráce Geografického ústavu (J. Vašátko) a Geologického ústavu (V. Ložek) v roce 1970, J. Svoboda 1986.
- III. Na terciérních jílech ostrohranná suť se spraší svrchního würmu, výše staroholocenní drobná suť s pěnitcem (kosti a silexy), hrubotvará suť a černá holocenní hlína se sutí a pravěkými střepy.
- IV. Zlomek sobího parohu, kůstky netopýrů, ještěrek, ropuchy, hmyzožravců a hlodavců s pozdněglaciálními i holocenními druhy, mnoho měkkýšů a uhlíky.
- VI. 3 čepelky, 2 úštěpky, 3 čepele s místním opotřebením a hranové rydlo.
- X. Stejně jako následující lokalita je i toto zřejmě mezolitické stanoviště zajímavé hlavně svou polohou pod vysokou skálou. Přes nebezpečí pádu kamenů šlo o často vyhledávanou polohu, jak svědčí střepy několika pravěkých kultur (pokud nenapadaly shora).
- XI. ARÚ Brno.
- XII. KLÍMA 1971; HORÁČEK et al. 2002. 314–316.

Klentnice II, Sirotčí hrádek (okr. Břeclav)

- I. Pod skaliskem se zříceninou (kóta 437) na vedlejším severním vrcholu Stolové hory Z od obce (1199664, 599957, nm. v. asi 428 m).
- II. Objevil Hans Freising r. 1934
- IV. Údajně mamutí kosti.
- VI. Radiolaritové nástroje.
- X. Poloha na vrcholu kopce je pro gravettien velmi neobvyklá. Patří-li nálezy vskutku této kultuře, mohlo by jít o naleziště se zvláštní, těžko odhadnutelnou funkcí.
- XI. Nezvěstné.
- XII. KLÍMA 1986, 25 dle Freisingova archívu v ARÚ Brno; OLIVA 2007, 65.

Klobouky u Brna I, Hradisko (okr. Břeclav).

- I. Návrší Z od Klobouk po obou stranách cesty od kaple do Divák, na V svahu v nm. v. kolem 290 m (1184921, 582862).
- II. K. J. Bukovanský v 80. letech 19. století, dále sběry J. Hutáka, H. Freisinga, J. Skutila, pátera V. Samce a žáků místní školy.
- VI. Mezi 252 nástroji převládá pazourek (60 %, mezi jádra 20 %), RKL-MJR (48 % jádra a 25 % nástroje), dále spongolity, radiolarity (jen mezi nástroji) a RTZ (jen jádra). Rydla (IB 26),

Obr. 109. Výběr aurignacienské industrie z Klobouk u Brna (SKUTIL 1938).

zřídka kýlovitých tvarů, převažují nad škrabady (IG 17), z nichž je třetina aurignackých (IGA 5), hodně je i typických drasadel (15 %), často z pazourku a kombinovaných nástrojů (8 %). Pozoruhodné jsou tři tenké listovité hroty, z toho dva triangulární s přímými hranami (obr. 109). Debitáž je podstatně čepelovitější než v blízkých Divákách I, jader je však málo.

X. Vyvinutý soubor je možno přiřadit k aurignacienu, vykazuje však společné rysy i s míškovickým typem z východní Moravy.

XI. M Mikulov (předáno z M v Kloboukách), MZM-Ant. Brno.

XII. SKUTIL 1939 (obrázky); OLIVA 1984; 1987, 16.

Na katastru ještě menší lokalita II – U větráku (aurignacien?) a skrovné nálezy ŠI v tratích Zumperky, Novosady, Plunary, Přestavky, Staré hory, Topolany a Akátky (SKUTIL 1939, vesměs nedochováno).

Kolíbky (jeskyně č 1002, kat. Jedovnice, okr. Blansko)

I. Rovinka u skalisek s jeskyňkou 37 m nad Rudickým propadáním Jedovnického potoka, v nm. v. 465 m (1146358, 587320).

II. J. Knies roku 1907; J. Svoboda s L. Seitlem 1982–84.

III. V Kniesově výkopu před vchodem jeskyňky (obr. 110) byla pod půl metrem holocénu spraš se sutí a s nálezy magdalénienu v hl. 25 až 40 cm. Dále na plošině spočívaly nálezy ve spraši, nasunutě na hnědou půdu, a v také v nadložní přemístěné vrstvě, resp. přímo pod sutí. Datum $12\,680 \pm 110$ BP (OxA 5973) získáno ze zlomku kostěného hrotu, který se spolu s početnější ŠI našel ve vývozu z jeskyňky.

IV. Knies jmenuje pratura, soba, koně, řadu šelem a menší zvířata.

V. V Kniesově výzkumu mělo být ohniště s velkými kameny.

VI. Z Kniesova výkopu čepelové škrabadlo, vrtáky, retušované čepelky, nově získána nevýrazná industrie magdalénienu s rydly, vruby, vrtáčkem.

VII. Tři zlomky hrotů s krevní rýhou a seříznutou bází.

VIII. Ploché drobové kameny, vyhloubené na jedné ploše nebo proti sobě z obou stran, snad tukové lampičky, a úlomky barviva.

X. Stopy občasného osídlení příznivé polohy.

XI. MZM-Ant. Brno, ARÚ Brno.

XII. VALOCH 1960a; SVOBODA a kol. 2009, 230; SVOBODA et al. 1995.

Obr. 110. Převís Kolíbky nad Rudickým propadáním.

Koněpruské jeskyně (kat. Koněprusy, okr. Beroun)

- I. Jeskynní systém pod vrchem Zlatý kůň s kótou 476 m (1058470, 770584).
- II. Objev jeskyň a nález lebky r. 1950 (J. Kovanda), výzkum F. Proška a E. Vlčka 1951–53.
- III. Na povrchu jeskynní hlíny se sutí. Z lebky datum 12 870±70 BP.
- IV. Jeskynní medvěd, nosorožec, lidské kosti ohlodány hyenou či vlkem. Kromě ženské lebky (obr. 111) ještě dalších 13 lidských kostí asi ze tří jedinců (obratle, žebra, čelist aj.).
- V. Lidské kosti a artefakty roztroušeny v plášti sutového kužele v Proškově dómu, původně spojeného s povrchem.
- VI. Atypická ŠI sestává z velkého příčného drasadla, čepele a dvou úštěpů z metamorfované břidlice, křemenného úštěpu a rohovcového jádra.
- VII. Zlomek snad hrotu z velkého žebra, několik úštěpů z kosti.
- VIII. Mušle *Glycimeris* s přirozeným otvorem.
 - X. Asi doklad rituálního zacházení s lidskými pozůstatky v magdalénieniu – vzhazování do jeskynního komína?
- XI. NM Praha.
- XII. VLČEK 1956; FRIDRICH 1973; FRIDRICH – SKLENÁŘ 1976, 39-44; SVOBODA – VAN DER PLICHT et al. 2002; 2004.

Obr. 111. Lebka magdalénienská ženy z Koněpruských jeskyň.

Kostelec u Jihlavy (okr. Jihlava)

- I. Na temeni ostrožny obtékané Jihlavou v nm. v. 520 m, pod oltářem kostela Sv. Kunhuty (1133051, 676906).
- II. Zachraňovací výzkum M. Vokáče a D. Zimoly (Muzeum Vysočiny v Jihlavě) r. 2008.
- III. Nálezy pocházejí z několika horizontů středověkých hlíněných podlah a planýrek.
- VI. Celkem 33 artefaktů, k tomu sporné zlomky křemene. Malé úštěpy (60 %) a několik čepelek, větší vodící čepel z radiolaritu. Z retušovaných nástrojů je nejvýznamnější mikrolitický trojúhelníček z kvalitního silicitu, dále úštěp s lokální škrabadlovitou retuší a snad drasadlo, připomínající flint do pušky. Oba poslední kusy jsou z křemičité zvětraliny, jinak převládá RKL, 3 úštěpy jsou z křišťálu. V drobnotvaré industrii chybí jádra.
- X. Kuriózní stopa mezolitu v odlehlé oblasti (přesto s převahou RKL) a v nezvyklém nálezo-
vém prostředí.
- XI. M Jihlava.
- XII. VOKÁČ – ZIMOLA 2009.

Kozly I (okr. Mělník)

- I. Na jižním svahu pohyblivé písečné duny Sahara asi poblíž meandru Labe v nm. v. 164 m, v relativním převýšení 2–3 m (1025226, 731337).
- II. Objevil r. 1910 R. Šanovec, poté sběry J. Petrboha, který tam r. 1924 s A. Stockým sondoval. Další rozsáhlé sběry provedli K. Žebera a F. Prošek. Později nepřístupné v chatové osadě.
- V. Dle R. Šanovce dvě omezené koncentrace asi 30 m od sebe.

- VI. Početná industrie (přes tisíc kusů) dosud není zpracovaná. Vyrobená je z pazourku, českých křemenců, jaspisu (radiolaritu?), chalcedonu, křišťálu, křemene aj. Mezi geometrickými armaturami se objevují široké trojúhelníčky i trapézy, nechybějí nehtovitá škrabadla, mikroburiiny, drobná jádra (též čočkovitá), v debitáži i dosti pravidelné čepele.
- X. Důležité sídliště mezolitu, patrně vícefázové.
- XI. NM Praha, M Mělník, M Brandýs nad Labem, ARÚ Praha, soukromé sbírky.
- XII. PROŠEK 1950; SKUTIL 1952; MAZÁLEK 1955.

Kristova jeskyně (převis, kat. Bělá u Turnova, okr. Turnov).

- I. Převis ve V části Klokočských skal v nadmořské výšce 405 m (994633; 678988)
- II. V roce 2004 lokalita narušena detektorářem, záchranný výzkum r. 2005 provedl P. Šída a J. Prostředník.
- III. Výrazné souvrství z rozhraní staršího a mladšího mezolitu (6400–5700 BC) se superpozicí 5 ohnišť, kryté vrstvou mladší doby bronzové a laténu. Příp. vrstvy z mladší a pozdní doby kamenné odstraněny v době bronzové.
- IV. Antrakologický rozbor potvrdil proměnu lesní vegetace od dominantních borů v mezolitu až po smíšené lesy s borovicí a listnáči v laténu.
- V. Pět mezolitických ohnišť na ploše 3 m², vesměs vyložená kameny a obklopená kostmi, jedno bylo naplněné skořápkami lískových oříšků.
- VI. Nalezeno 538 artefaktů, z nichž přes čtvrtinu tvoří SGS a necelou pětinu jaspis a opály. Nejpočetnější však jsou přepálené silicity (45 %). Odpad lehce převládá nad neretušovanými úštěpy a čepelemi, jádra prakticky chybí a retušovaných nástrojů (včetně 7 trojúhelníků, jednoho jeho zlomku, mikrohrotu a obdélníčku) je jen 28 (charakter industrie významně ovlivněn právě přítomností velkého množství ohnišť).
- X. Dlouhodobě osídlená menší dutina, bohaté paleoekologické údaje.
- XI. M Turnov.
- XII. PROSTŘEDNÍK – ŠÍDA 2006; ŠÍDA – MORAVCOVÁ et al. 2014.

Křepice I, Růžový kopec, Domovní kopec (okr. Břeclav)

- I. Na temeni návrší severně kóty 322,3 m v nm. v. 310–324 m (1183805, 592413), a též 200 m východněji v trati Kopce nad Svatou.
 - II. Objevil a vysbírával O. Strouhal od r. 1955, 2009 revize nálezů pomocí GPS (P. Škrdla a kol).
 - VI. Převažuje rohovec typu Krumlovský les, méně je spongolitu, pazourku, radiolaritu, RSS a křemence. Jádra jsou převážně prizmatická, úzká klínová i dvoupodstavová. Škrabadla, namnoze vysoká, převládají nad rydly, objeví se drasadla, retušované čepele, zoubky a listovité hroty (3 spíše dvouhroté a zlomek).
 - X. Stanice aurignacienu možná toho typu, jaký známe z blízkých Divák či Klobouk. Nálezy z obou poloh však byly slučovány a do posledních akvizic od O. Strouhala se vloudily i sílexy z Dolních Věstonic, kde nálezce pracoval jako technik.
 - XI. MZM-Ant. Brno.
 - XII. KLÍMA 1959b; 1969; ALLSWORTH-JONES 1986; ŠKRDLA – HAVLÍČEK – RYCHTAŘÍKOVÁ 2010.
- Na katastru nedávno objevena skrovnější lok. II – Novosady, neověřené nálezy též z polohy Staré hory.

Křížova jeskyně (č. 1424, Ř-12, kat. Ochoz, lok. IV, okr. Brno-venkov)

- I. Portálová jeskyňka v levém (jižním) svahu Hádeckého potoka 29 m nad ním, vchod ve výšce 351 m nm. obrácen k severu (1156588, 587363).
- II. Po amatérských výzkumech R. Trampler 1893–94, F. Čupíka, F. Proroka aj. zde B. Klíma provedl 1949–50 revizní výzkum v oblasti vchodu.

- III. Většina paleolitických nálezů, zejména magdalénských, pochází z 50–80 cm mocné polohy okrové spraše s množstvím ostrohranné suti (vr. 7). Při její bázi ležely hrubé nástroje z počátku mladého paleolitu (?) s kostmi jeskynního medvěda, při hladině probíhala vrstva magdalénienu.
- IV. Vrstva 7 obsahovala četné osteologické pozůstatky s převahou koně a soba, na její bázi převažovaly pozůstatky jeskynního medvěda. Dochované kosti pocházejí ještě z hyeny, vlka, lasice, lišky, nosorožce, mamuta, medvěda hnědého, pratura a jelena, jsou ale pomíchané.
- V. Osídlení hlavně ve vchodu (obr. 112).
- VI. Nejhojnější nálezy se hlásí k magdalénienu: velmi početné čepelky s otupeným bokem (31 %), vrtáčky a příčné retuše (po 16 %), méně je škrabadel (10 %) a rydel (8 %). Ve starších polohách se objevily úštěpy z křemene a křemence, někdy retušované, ale blíže nezařaditelné. Domnělý listovitý hrůtek je spíše odštěpovač. Celkem 61 formálních nástrojů včetně armatur.
- VII. Hrot nepravidelně oblého průřezu z mamutoviny je asi gravettienský, z magdalénienu provrtná parohová hůl, tři šídla (možná mladší), hladidlo, pořezaná kůstka a řezané parohy včetně dvou lodých s drážkami a fragmentu s vyjmutou dření.
- VIII. Gravettienu asi patří poloviční mezikruží z plátku mamutoviny s perforacemi (coll. Prorok) a magdalénienu paprscitě zdobený kotouček z kosti (coll. Čupík).
- XI. Zřejmě stopy přechodných pobytů lovců z okruhu gravettienu a hlavně magdalénienu.
- XII. MZM-Ant. Brno, M Znojmo.
- XIII. KLÍMA 1951b; VALOCH 1960a; b; ALLSWORTH-JONES 1986, 131–133.

Obr. 112. Vchod do Křížovy jeskyně ve 20. letech 20. století.

Kudlovice, Za Hradskou (okr. Zlín)

- I. Na temeni s dobrým výhledem na nivu Moravy v nm. v. 295 m, 400 m S od kóty Hradská (297,7) (1171700, 537189).
- II. Objev a sběry kolektivu P. Škrdlý v l. 2002–2008.
- VI. Mezi 280 artefakty převládají pazourky, doplněné radiolarity a RKL, z vzácnějších surovin je zajímavý limnosilicit. Škrabadla (14 ks) jsou i vysoká, nikoli však vyčnělá, rydla (9 ks) různých typů, důležité jsou 3 zlomky mikročepelek s jemnou retuší.
- X. Stanice vyvinutého aurignacienu škrabadlové facie v typické poloze na temeni s rozhledem.
- XI. ARÚ Brno.
- XII. ŠKRDLA 2009, 115–119.

Kůlna (jeskyně č. 31. kat. Sloup – lok. I, okr. Blansko)

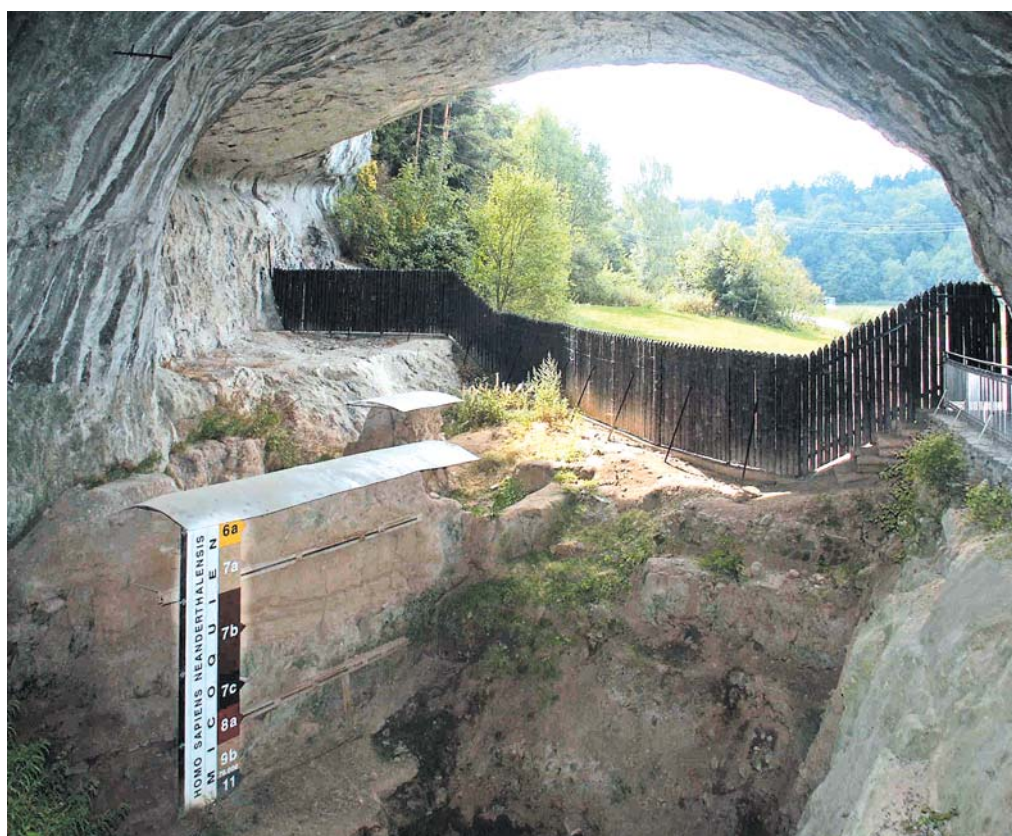
- I. Rozlehlá tunelovitá jeskyně 4 m nad dnešním údolním dnem (obr. 64), jižní vchod v nm. v. 464 m orientován k jihu (1138271, 586243).

- II. 1880 J. Wankel, M. Kříž (1881–86, 1891), J. Knies (1887, 1892, 1909–1913). Za 2. světové války byla v jeskyni zřízena podzemní továrna, přičemž došlo k narušení zejména svrchních sedimentů. Systematický výzkum v letech 1961–76 a 1995–97 pod vedením K. Valocha, poté menší akce při úpravě pilířů s profily.
- III. Nejúplnější a stále viditelný profil v Moravském krasu (obr. 113). Shora dolů dle K. Valocha: holocenní pararendziny, hnědozem s pozdním paleolitem (vr. 3 a 4), hnědá sprašovitá zemina (5) a spraš (6) s magdalénienem, v ní při Z stěně i gravettien, drobná suť s pozdním micoquienu (6a, chladný sklonek starého würmu), hnědá suťovitá hlína s hlavní vrstvou micoquienu (7a), níže několik vrstev micoquienu v litologicky různých polohách, starší micoquien v hnědé zemině bez sutě (9), černá zemina (10), písčité rendzina s taubachienem (11, eem), níže šterkovité a sprašovitě polohy, nejnižší v hl. ca 9 m tmavohnědá suťovitá hlína (14) s moustérienem s levalloisku technikou (svrchní riss).
- IV. Převládající fauna – vrstva 14: mamut nebo slon, nosorožec, medvěd (skrovné zbytky), 11: koně, jeleni, mamuti, nosorožci, medvědi, srnci a vlci, ve starším micoquienu (9b) dominují koně, v nejbohatších vrstvách 7a a 6a hlavně sobi a mamuti, zastoupení převážně zlomky zubů. Lesní fauna s bovidy je dle přímých dat z jejich kostí do gravettienské vrstvy zřejmě přimíšená. V nadložním magdalénienu se sice objevuje lesní malakofauna, ale naopak sprašová makrofauna s převládajícím sobem a mamutem, dále nosorožcem, koněm, lední liškou, jeskynním medvědem, vlkem apod. V pozdním paleolitu převažuje lesní fauna s cervidy, prasaty a bobry, ovšem sobi stále přežívají.
- V. Osídlení, nejvýrazněji pozdněpaleolitické, se soustřeďuje v jižní části jeskyně u většího vchodu, kde jsou i mocnější sedimenty. Magdalénienské nálezy se vyskytovaly ve dvou vrstvách vpředu a kolem datovaného ohniště (11 590±80 BP) uprostřed jeskyně, mladogravettienské (21,2–23 tis.) při Z stěně uprostřed. Nejhlubší vrstva 14 zastížena v hloubkové šachtě ve střední části. Plošně preparovány a dokumentovány byly jen menší úseky vrstvy 4 a 7a v přední části jeskyně.
- VI. Vrstva 14: 38 nevýrazných nástrojů s projevy levalloiské techniky, 11: drobnotvará industrie taubachieny z křemene a spongolitu, ale i porcelanit (všechny bifaciální nástroje, obr. 13), křišťál a pazourek, 9 až 7a: micoquien bez levalloiské techniky s mnoha drasadly, klínky (též str. 32 a obr. 11), klínovými noži a ve vrstvě 7a též s vyspělými drasadly charentienského typu (obr. 114, str. 32–33). Ve vrstvě 6a se v rámci micoquienu objevují vyspělá čepelová jádra a vysoká škrabadla, což připomíná industrie od nedalekého Bořitova, odkud se přinášel převládající spongolit. Gravettien charakterizuje mnoho silně retušovaných čepelí a čepelových hrotů, osm škrabadel a jen po dvou rydlech a gravettách. V polohách magdalénienu (obr. 56: 12) dominují armatury s otupeným bokem (22–29 %), vrtáky jsou v průměru stejně početné jako rydla a škrabadla, jejichž vzájemný poměr se liší dle sektorů. V epimagdalénienu přibývá armatur se strmou retuší a geometrických mikrolitů, ubývá vrtáčků, rydla ca. dvojnásobně převládají nad škrabadly, převážně krátkými.
- VII. Ve středním paleolitu je neobvykle mnoho rozbitých kostí s řezy a jizvami (obr. 14), též mláty ze sobích parohů. V gravettieny kosti s řezy, masivní klín a dva zlomky atypických hrotů, v magdalénienu kopí s rýhami, jehly, parohová hůl s otvorem apod. (hlavně ze starších výkopů).
- VIII. V gravettieny kostěné plátky s hlubokými paralelními řezy a tečkami a tečkované válečky z mamutoviny, v magdalénienu kosti s nevýraznými skupinami zářezů, v epimagdalénienu provrtaná jelení grandle.
- IX. V micoquienu např. valounek jurského (!) vápence s okrovými skvrnami a břidlicová destička s přímými řezy, v epimagdalénienu tříky, otloukače a retušéry.
- X. Dlouhodobé sídliště nositelů taubachieny, micoquienu, magdalénienu a epimagdalénienu, v mladším gravettieny spíše krátkodobé tábořiště (obr. 115).
- XI. MZM-Ant. Brno.

Obr. 113. Karel Valoch a Petr Neruda diskutují u profilu v jeskyni Kůlně.

Obr. 114. Nástroje micoquienu z jeskyně Kůlny.

Obr. 115. Jeskyně Kůlna zevnitř.

XII. VALOCH 1988; VALOCH et al. 2012; ALLSWORTH-JONES 1986, 49–51, 207–210, 263–264; OLIVA 2000; 2002; 2015a; KOSTRHUN 2005; MONCEL – NERUDA 2000; NERUDA 2011.

Kůlnička (1433, Ř-21, kat. Mokrý – lok. IV, okr. Brno-venkov)

- I. Portálová jeskyňka v levém údolním svahu naproti vývěru Řičky 51 m nad ní v nm. v. 364 m, vchod otevřen k sv. (1156628, 587930).
- II. Prokopával F. Koudelka r. 1880 („Sempervivová jeskyně“), po něm M. Kříž, r. 1938 H. Stika a K. Valoch, 1959 B. Klíma, 1985 J. Svoboda.
- III. Pod holocenním souvrstvím mladowürmská spraš s nálezy magdalénienu v nejsvrchnější části.
- IV. Možnou lovnou faunu magdalénienu uvádí pouze J. Knies, a to soba a antilopu sajgu. Ostatní druhy, hlavně drobných savců, pocházejí z různých vrstev, většinou asi holocenních. V horní části spraše hojná mikrofauna.
- V. Osídlení se soustřeďovalo ve vchodu, zadní partie ovšem neprokopány (obr. 116).

*Obr. 116. Jeskyně Kůlnička,
foto R. Czižeka z 20. let.*

- VI. Dvě čepelky otupeného boku, úzká čepelka a dva zlomky čepelí, ze starších výkopů několik patinovaných úštěpků.
- VII. Tupý lichoběžníkovitý dvojhrot z parohu (nebo symbol vulvy?), řezaná kostěná tyčinka (obé coll. Stika – Valoch), F. Koudelka uvádí popálené a ořezané kosti.
- X. Příležitostně přístřeší z období magdalénienu, hojnější jsou nálezy z neolitu a doby bronzové.
- XI. MZM-Ant. Brno, ARÚ Brno.
- XII. KLÍMA 2002; OLIVA 1989, 18; VALOCH 1994.

Kunovice I, Hluboček (okr. Uh. Hradiště)

- I. Na sz. okraji temene výrazného návrší (kóta 351,4) nad levým břehem Olšavy v nm. v. 350 m (1185719, 536755).
- II. P. Škrdla před r. 2005.
- VI. Z necelých dvou set kusů ŠI je asi 40 % z pazourku, 30 % z radiolaritu a 18 % z prokřeměných pískovců, ojedinele též RTZ a limnosilicít. Jádra jsou různých typů, hranolová i bi-

faciální diskovitá. Pazourkové nástroje zastupuje 5 rydel, drasadlo, zlomky dvou vyšších škrabadel a dvou listovitých hrotů.

X. Jedna ze stanic, jež ve svém regionu naplňují definici míškovického typu (převaha rydel nad škrabadly, mezi nimi aurignacká, listovité hroty).

XI. ARÚ Brno.

XII. ŠKRDLA 2008.

Kupařovice I, Ve vrbách (okr. Brno-venkov)

I. V nivě Jihlavy, mezi silnicí (v místě křížku se stromy) a řekou v nm. v. 190 m (1176441, 609244).

II. Žáci učitele Oldřicha Svobody hlavně v 60. a 70. letech.

III. Sondáže MM (K. Valoch) zachytily část industrie in situ v píscích nad terasou.

VI. Velmi bohatá industrie s rozvinutou místní výrobou štípané industrie, jak svědčí dokonalá 1-podstavová jádra, jejichž těžní plocha je však nezvykle přímá. Mezi nástroji převládají rydla nad škrabadly, ale velmi početná jsou i drasadla. Škrabadla bývají jádrová, rydla jsou často výrazně polyedrická a široká. Možná že jde spíše o čepelková jádra na tlustých úštěpech, stejně jako v případě „kombinací“ rydel s výraznými drasadly. Požíván byl místní jurský rohovec typu Krumlovský les, hlavně jeho zvláštní hnědá varieta s nepravidelnými širokými pásky a velkými petrosilexy, jejichž původ není přesně znám.

X. Lokalita poněkud zvláštního aurignacienu v atypické poloze v nivě řeky.

XI. MZM-Ant. Brno, sbírka A. Otty.

XII. VALOCH – OLIVA et al. 1986; OLIVA 1087, 12–13.

Kupařovice II, Za hřbitovem (okr. Brno-venkov)

I. Na nízké a rozlehlé elevaci Z od hřbitova v nm. v ca 195 m (1176890, 609478)

II. Vysbírali od 60. let žáci učitele Oldřicha Svobody, na něž od 70. let navázal jeden z nich, Antonín Otta.

VI. Početná industrie se značnou převahou výrobního odpadu a jader, hlavně polyedrických a diskovitých, nad nástroji dosti nepravidelných tvarů a poměrně malých rozměrů (drasadla, vruby, zoubky, archaické hroty, hrubé klínkovité tvary, ojediněle škrabadla). Prakticky vše je vyrobeno z RKL.

X. Dlouhodobé sídliště nositelů nějaké archaické středopaleolitické tradice s rozvinutou místní výrobou.

XI. MZM-Ant. Brno, sbírka A. Otty v Dol. Kounicích.

XII. OLIVA 1989, 16; 2000.

Ventrální drasadlo a několik dnes již nezvěstných kusů industrie se mělo najít u konce zámecké zdi J obce (lok. III).

Kvasice I, Lány (okr. Kroměříž)

I. Na temeni kopce Jámy (kóta 299) jižně od městečka, trati Lány a Oříšková (1163689, 535939).

II. Doba objevu je nejasná, snad J. Spáčil za 1. republiky nebo B. Klíma a V. Gebauer na poč. 50. let 20. stol. Poté sběry K. Žebery, J. Bláhy, A. Zemana, K. Valocha s V. Gebauerem, M. Olivy, Z. Fišera, D. Kolbingra, A. Koutného. Novější sběry pracovníků muzea v Kroměříži, studentů archeologie a F. a J. Vokáče nepublikovány (viz dipl. práci PĚLUCHOVÁ-VI-TOŠOVÁ 2009).

VI. Převažují kvalitní severské silicity (SGS, KČJ?), a to výrazněji mezi nástroji než ve skupině jader, poté RTZ (mezi jádry), radiolarit, rohovec typu Boršice, ojediněle jemné křemence, révait a spongolit. Křišťály a vzdálené exoty naopak zcela chybí. Mezi téměř osmi stovkami

klasifikovaných nástrojů převládají škrabadla (IG 27), z nichž přes třetinu je kýlovitých (IGA 10), mírně nad rydly (IB 25), mezi nimiž aurignacké typy naopak téměř chybí. Hranová rydla převládají dvojnásobně nad klínovými. Velmi mnoho je kombinovaných a sdružených nástrojů (14 %, hlavně škrabadla s jiným nástrojem a několikanásobná rydla) i drasadel (IR 8,8), vyskytnou se i čepelky dufour a hroty typu Krems (1,65 %). Početné jsou postranní retuše, např. na čepelích (též aurignacké), které však mohou představovat ulomené suporty jiných nástrojů, a na čepelových hrotech.

- X: Jedna s ústředních stanic aurignacienu škrabadlové facie v dominantní poloze s dalekým rozhledem do nivy Moravy.
- XI. MZM-Ant. Brno, M Kroměříž, soukromé sbírky.
- XII. ŽEBERA 1958; OLIVA 1984; 1987, 66–70; PĚLUCHOVÁ-VITOŠOVÁ 2009.

Kvasice II, Skřatovy (okr. Kroměříž)

- I. Asi 300 m svv. od lok. I, Z od Nového Dvora (in Oliva 1987 mylně V) Na sv. svahu po obou stranách silnice – severně od ní katastrální trať „Jámy“, jižně „Skřatovy“ (1163446, 535447).
- II. Objevil spisovatel Jindřich Spáčil snad počátkem 20. let 20. století, později J. Janásek, K. Valoch a V. Gebauer, A. Přichystal, M. Oliva, D. Kolbinger, A. Koutný; novější sběry pracovníků muzea v Kroměříži, studentů archeologie a F., J. a M. Vokáče nepublikovány (viz dipl. práci PĚLUCHOVÁ-VITOŠOVÁ 2009).
- VI. Převažují kvalitní severské silicity (SGS, KČJ?), a to výrazněji mezi nástroji než ve skupině jader, poté radiolarit, RTZ, rohovce typu Boršice spolu s MJR (mezi jádry), ojediněle jemné křemence, révait a spongolit. Vzdálené exoty naopak chybí, z křišťálu jen úštěpek. Mezi 438 klasifikovanými nástroji mírně převládají rydla (IB 34), přičemž hranová lehce převládají nad klínovými. Kýlovitá rydla však nejsou početná (IBA 1,4), i když polyedrických rydel je 11 %. Existuje řada přechodných tvarů mezi těmito rydly a úzkými jádry na mikročepelky. Ze škrabadel (IG 24) je polovina aurignackých (IGA 11,5), avšak málo vyčnělých (2,7 %). Průměrných podílů dosahují kombinované a sdružené nástroje (8,4 %), hlavně škrabadla s rydlem) i drasadla (IR 6,8), vyskytnou se i čepelky dufour a hroty typu Krems (1,6 %). Početné jsou vrtáky, zobce a postranní retuše, i na čepelích aurignackého typu a na čepelových hrotech. Jako kuriozita se vyskytly tři listovité hroty, z nichž jeden triangulárního typu Streleckaja-Sungir je vyroben ze zvláštního typu matně patinovaného rohovce.
- X: Jedna s ústředních stanic aurignacienu v dominantní poloze s dalekým rozhledem do nivy Moravy. Ještě blíže řece je drobná lok. Kvasice III – Bělovsko (rydlo a úštěp).
- XI. MZM-Ant. Brno, M Kroměříž, M Olomouc, M Zlín, PřF MU (kolekce A. Přichystala) a soukromé sbírky.
- XII. OLIVA 1984; 1987, 66–73; PĚLUCHOVÁ-VITOŠOVÁ 2009.

Kvíc (okr. Kladno)

- I. V mělkém sedle na S svahu terénní vlny mezi Hrdlívským a Šternberským potokem v nm. v 312 až 315, 25–35 m nad potoky (1027903, 766124).
- II. K. Žebera a A. Knor 1946–47.
- III. Hlína těsně pod ornici.
 - V. Plocha 250 m² s údajným lichoběžníkovitým objektem 11 × 3–4 m, v něm na S-J ose tři prohlubně s hojnou industrií a stopy dvou ohnišť.
- VI. Původně téměř 20 tisíc artefaktů, převážně z pazourku, méně z různých českých křemenců, rohovců a porcelanitů. Mezi 738 dochovanými nástroji převládají čepelky otupeného boku, často zoubkované nebo s příčnou retuší, odštěpovače, škrabadla, rydla, krátké vrtáčky, resp. zobce. Vzhledem k vrtáčkům, nadbytku strmě ret. armatur, hojným

obdélníčkům a úpadkové čepelové technologii lze soudit na epimagdalénien, nebo na nějakou zvláštní facii pozdního magdalénienu (kvůli nedostatku nehtovitých škrabadel).

X. Pozdněpaleolitická či magdalénienská stanice trvalejšího charakteru.

XI. Muzeum Slaný, NM Praha.

XII. ŽEBERA 1955; VENCL 1995, 233–234; BENKOVÁ 2003.

Kylešovice – viz Opava II

Lažánky I – viz Rytířská jeskyně

Letky (obec Libčice, okr. Praha-západ)

I. Ve sprašovníku cihelny nad levým břehem Vltavy v nm. v. 205 m (1031652, 745781).

II. Výzkumy J. Petrboha a F. Proška 1942–1961.

III. Superpozice spraší a půd od středního pleistocénu do holocénu (od PK V do PK I).

IV. Interglaciální měkkýši v bazální části PK IV.

V. Možná zbytky ohnišť.

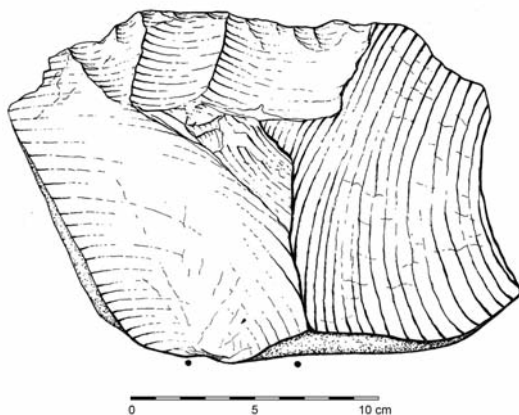
VI. Sekáč upravený na mohutném clactonském úštěpu z křemence našel F. Prošek údajně v PK IV (obr. 117). Další úštěpy, nevýrazná jádra a sekáč stratigrafické údaje postrádají.

X. Stopy přítomnosti člověka v různých obdobích starého (?) a středního paleolitu.

XI. NM Praha.

XII. FRIDRICH 1982.

*Obr. 117. Letky, křemencový sekáč
na clactonském úštěpu
(FRIDRICH 1982).*

Lhánice I, Jezera (okr. Třebíč)

I. U lesa na mírném jv. svahu návrší s kótou 379 m (1167809, 625058).

II. Jako první zde sbíral F. Florián, poté M. Oliva a tým P. Škrdly.

VI. Ve čtyřech stovkách artefaktů převládají RKL, mnohem méně je zastoupen RSS, křemičité zvětraliny, spongolity, radiolarity. Nejvýznamnější jsou vyspělé levalloiské produkty, doprovozené listovitými hroty, škrabadly, drasadly apod.

X. Menší stanice szeleto-bohunicienského technokomplexu.

XI. M Třebíč, MZM-Ant. Brno, ARÚ Brno.

XII. OLIVA 1986; ŠKRDLA – VOKÁČOVÁ et al. 2012.

Lhánice II, V Alpách (okr. Třebíč)

I. Na S okraji elevace V od kóty 379, sv. od dvora Kozének (1167259, 625736).

II. F. Florián, poté M. Oliva a tým P. Škrdly.

- III. Podloží tvoří granuly, ve spraši pod ornici na J straně lokality fosilní kost.
- VI. Rohovec ze Stránské skály je po RKL nejhojnější, takže se tu hojně setkáváme s projevy levalloiské techniky. Listovité hroty chybí, vyskytují se škrabadla, drasadla, zoubky a vruby.
- X. Menší stanice szeleto-bohunicienského technokomplexu, bifaciální plošná retuš však chybí.
- XI. M Třebíč, ARÚ Brno.
- XII. OLIVA 1986; ŠKRDLA – VOKÁČOVÁ et al. 2012.

Lhánice – viz též Mohelno

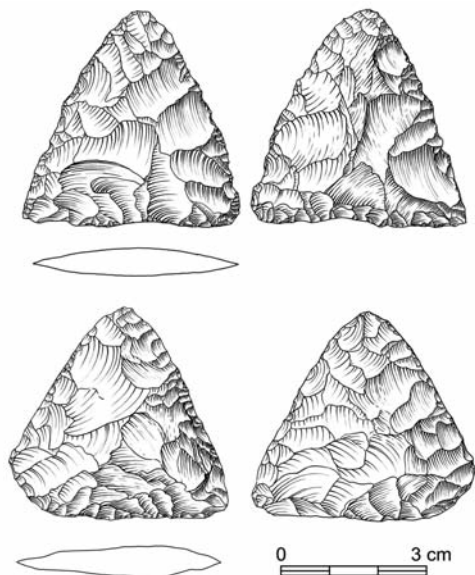
Lhota u Kestřan I (okr. Písek)

- I. V sedlovité depresi na jv. svahu mezi výchozy skalek na temeni Velkého vrchu v nm. v. 393 m na ploše asi 50×30 m, 22–24 m nad Otavou, jejíž niva je vzdálená ca 400 m (1130937, 779825).
 - II. Objevil B. Dubský r. 1949, revizní výzkum S. Vencla 1963, později sběry J. Frölicha a J. Michálka.
 - III. Industrie ležela v tenkém zvětralinovém plášti, resp. v ornici na skalním podkladu.
 - V. Tisícovka drobnotvarých čepelových artefaktů se skládá z kropenatého rohovce typu Flintsbach (43 %), asi 13 % pazourku, 11 % křemičitých zvětralin, ojedinělých radiolaritů, mléčných opálů atd. Mezi nástroji se vyskytuje ca 33 % armatur s otupeným bokem včetně obdélníků, 25 % čepelových i krátkých škradel, 13 % rydel, též ojedinělé hroty s řapem.
 - X. Asi sídliště pozdně paleolitického epimagdalenieniu.
 - XI. NM Praha, M Písek, ARÚ Praha.
 - XII. VENCL 1964; 1970, 9–11; 1995, 234; VENCL – MICHÁLEK – FRÖHLICH 2006, 162–166.
- Na katastru ještě menší lokality II – Velký vrch – jv., III – Velký vrch – východ a IV – pláž Řežabince.

Lhota u Lipníka I, Malé stráně (okr. Přerov)

- I. Na vysokém stupni na mírném ssz. svahu, 110 m vysoko nad levým břehem Bečvy, v nm. v. 335–450 m, s výhledem a jižní část Moravské brány (1134192, 522530).
- II. Objevil r. 1974 J. Fryč a následně tu sbírali členové archeologického kroužku v Příboře a posléze SM pobočky ČAS, zejména J. Diviš, E. Grepl, rovněž R. Jelínková, Z. Schenk, D. Figel' a jiní.
- VI. V kolekci, která již čítá několik tisíc kusů, dominují pazourky s jen malým přídatkem jurských rohovců a radiolaritů. Mezi dominantními rydly (ca 40 %) převládají hranová nad klínovými a chybí mezi nimi typy aurignacieniu, které naopak tvoří třetinu mezi škrabadly (IG asi 10). Rovněž asi desetina je kombinovaných a sdružených nástrojů, necelých 6 % drasadel a 2,6 % listovitých hrotů. Nejnápadnější z nich je několik tenkých triangulárních tvarů, ten nejvyspělejší z radiolaritu (obr. 118). Pobobný nalezen též v trati Kouty (v protějším prostoru kamenolomu). Vyskytly se též čepelky s otupeným bokem, ale nikoli gravetty.
- X. Jedna z ústředních stanic s industriemi Míškovického typu; další menší se nacházejí v blízkém okolí (k svv. Lhota II – Velké stráně, k západu řada bodů u Hlinska).
- XI. MZM-Ant. Brno, M Přerov a soukromé sbírky.
- XII. KLÍMA 1979a; JELÍNKOVÁ 2005; ŠKRDLA – SCHENK 2007; OLIVA 1988; v tisku.

Obr. 118. Lhota u Lipníka, listovité hroty z radiolaritu a pazourku. Triangulární tvar je nejčastější v industriích míškovického typu. Kresby T. Janků.

Lhota u Lipníka V, U Cyrila (okr. Přerov)

- I. Na jz. hřbetu Kelčské pahorkatiny sz. od kóty 372,3 v klínu dvou potoků, 140 m nad levým břehem Bečvy v nm. v. 350 m na jv. svahu (1133896; 521438).
- II. Objevil r. 2003 D. Figel', dále sběry M. Slováčkové a R. Jelínkové.
- IV. Část mamutí stoličky.
- VI. Vyhodnoceno bylo 175 artefaktů (dnes mnohem více), vesměs z pazourku, ojediněle z křemence a rohovce. Mezi osmi jádry jsou i úzké tvary na čepelky, mezi 46 ret. typy je 11 rydel, 5 škrabadel (i ve vzájemné kombinaci), čepel s otupeným bokem, jiné retušované čepele, ústěpy a odštěpovače (5 ks).
- IX. Otloukač z valounu křemene.
- X. Stanice aurignacienu míškovického typu (?), dosud bez bifaciálních nástrojů.
- XI. M Přerov, soukromé sbírky?
- XII. JELÍNKOVÁ 2005; ŠKRDLA – SCHENK 2007.

Lhotka (okr. Kroměříž)

- I. Nachází se asi 700 m J obce na návrší u lesíka V od silnice do Kostelan, nm. v. 330 m. Lokalita se skládá ze dvou zřetelných koncentrací na sz. svahu: první, s větším podílem úzkých vyčnělých škrabadel se nachází na temeni poblíž lesa těsně S u polní cesty do Lubné, druhá na sz. svahu nad telegrafním sloupem (1163658, 542297).
- II. Lokalitu objevil J. Strozer r. 1975, sběry prováděli též Z. Fišer, K. Valoch, V. Gebauer, M. Oliva, M. a J. Vokáčovi a jiní.
- VI. V surovinách převládají mezi nástroji severské silicity, mezi jádry RTZ, doplňkově se vyskytují jurské i křídové rohovce, radiolarity, namanula se křišťálová čepelka. Nezanedbatelnou část severských silexů tvoří proužkované kropenatě patinující silicit typu čokoláda ze Svato-křížských hor. Asi polovinu ze všech 354 podchycených nástrojů tvoří vysoká vyčnělá škrabadla, což je nejvyšší index tohoto typu v aurignacienu vůbec (IG 59, IGA 53). Nejtypičtější je extrémně vyčnělá a protáhlá varieta, zvaná typem Lhotka (obr. 48: 4–8). Hlavičky jsou někdy podseknuté rydlovým úderem a lamelární negativy ukončené stop-vrubem jako v případě kanelovaných rydel. Jsou vyráběna stejně často z čepelí jako z jádrovitéch kousků a často se vyskytují zdvojené nebo v kombinaci s jiným nástrojem. Na ostatních škrabadlech mohou být silné postranní retuše aurignackého typu. Rydla (IB 23) vykazují úpravy i typy

(příčný úder) známé z epiaurignackých industrií na Prostějovsku. Extrémní je podíl kombinovaných a sdružených nástrojů (19 %), podíl drasadel je naproti tomu nejnižší (IR 1,7).

VIII. Řezy na kůře dvou zlomků jader a schránka terciérního plže.

IX. Křemenný otloukač.

X. Extrémní vyčnělá škrabadla, specifická rydla, vyhraněná surovina a drobnotvarost dává souboru pozdní, přеспеzializovaný ráz. Jde o ústřední stanoviště epiaurignacienu v daném regionu.

XI. MZM-Ant. Brno, M Kroměříž, soukromé sbírky.

XII. OLIVA 1979b; 1982b; 1987, 78-82; V; PĚLUCHOVÁ-VITOŠOVÁ 2009 (nové sběry amatérů).

Libčice – viz Letky

Liščí díra (jeskyně č. 1417, Ř-4, kat. Ochoz – lok. VII, okr. Brno-venkov)

I. Skalka před neobyvatelnou plazivkou 12 m nad Hádeckým potokem (obr. 119), exponovaná k sv., 335 m nm. (1156219, 587343).

II M. Kříž koncem 19. stol.; K. Bulla ve 20. letech; B. Klíma r. 1959.

III. Paleolitické nálezy v šedě okrové sprašovité zemině pod holocenními půdami.

IV. Sob, kůň, rozbitá lebka vlka.

V. Sonda 150×350 cm u skalky ve vchodu.

VI. Rydlo z jemnějšího silicitu a 2 dvoupodstavová jádra, 2 úštěpy, 4 čepele a drasadlo z býčískalského rohovce.

VII. Trn obratle s řezy.

X. Malá přechodná stanice, asi magdalénienu.

XI. ARÚ Brno.

XII. KLÍMA 2002.

*Obr. 119. Převís s jeskyňkou
Liščí díra u Ochozu. Foto M. Oliva.*

Lobkovice (okr. Mělník)

I. Bulížnickový hřbet jz. od obce v nm. v. 175 m, 100 m od labské nivy (1026092, 733132).

II. Výzkum M. Mazálka 1951–52.

- III. Industrie ve slínu, vyplňujícím mrazové klíny do jílu, v nadloží různé vrstvy písků.
- IV. Kůň, pratur, jelen a mamut, mezi měkkými *H. banatica*, pyl lísky, příp. vrby.
- VI. Přes 100 artefaktů z místního lyditu, což je činí málo zřetelnými: diskovité a loďkovité jádro, zoubky, nevýrazná drasadla, nůž se ztenčeným hřbetem, vrták, dvě sporná rydla, polotovar plošného nástroje.
- X. Stopa osídlení možná eemského stáří nad inundací Labe v přemístěné poloze.
- XI. NM Praha – geol. odd.?
- XII. MAZÁLEK et al. 1952; FRIDRICH 1982.

Loktuše – viz Babí pec

Loštice I, Koží vrch (okr. Šumperk)

- I. Na jz. svahu táhlého hřebene 50 m nad pravým břehem Třebůvky v nm. v. 315 m, na okraji kamenolomu (1104125, 569198). Blízký Hornomoravský úval není z místa viditelný.
- II. Sběry P. Holiš (objevitel) s K. Faltýnkem od r. 1994, poté M. Šmíd, výzkum P. a Z. Nerudovi 2006–08.
- III. Pod humusem světle okrový sediment se střepy a prvními patinovanými artefakty, ty většinou níže v rezivém sedimentu. Uhlíky datovány do eneolitu.
- V. Na ploše ca 10×4 m dva shluky industrie a spíše plochých kamenů.
- VI. Vedle 3332 ks. štípané industrie se našlo 201 nástrojů, v nichž absolutně převládají armatury s otupeným bokem; za rydly následují škrabadla, kombinace a vrtáky. Vedle pazourků se objevují radiolarity, možná z Pienin, spongolit a jiné dva typy moravských rohovců.
- IX. Retušér a osekaný kus droby.
- X. Magdalénienské tábořiště na místě s rozhledem.
- XI. MZM-Ant. Brno, Muzeum Šumperk.
- XII. NERUDA – NERUDOVÁ 2008; NERUDA – NERUDOVÁ – ČULÍKOVÁ 2009.

Lubná I (okr. Rakovník)

- I. Na plochém úpatí jv. svahu nad Černým potokem v nm. v. 364 m (1036171, 793768).
- II. Jan Kušta r. 1890–91, v roce 1913 J. Renner.
- III. Ve žluté hlíně pod dvěma m spráše s písčítými vložkami. Z kosti mamuta a soba získána data 21,7 a 21,4 tis. let.
- IV. Sobi (kosti z dospělého a juvenilního jedince) zřetelně převažují nad mamuty, vlky, bovidy a koňmi, snad též kosti nosorožce a sajgy.
- V. Asi 4 m dlouhá čočka kulturní vrstvy na prozkoumané ploše 30 m².
- VI. Přes 90 % z 201 artefaktů vyrobeno z eratického pazourku, 5 1-podstavových jader, mezi 52 nástroji převládají retušované čepele a 10 armatur otupeného boku, též s prox. vruby, dále 8 rydel, 5 škradel a 4 kombinace rydla se škradem.
- VII. Několik kamenných destiček, snad podložek.
- X. Mladogravettienská stanice středního rozsahu.
- XI. Muzeum Rakovník, NM Praha.
- XII. ŠNAJDR 1909; OTTE 1981, 230–236; ŠÍDA – MORAVCOVÁ – VOKOUNOVÁ-FRANZEOVÁ 2015; ŠÍDA ed. 2009, 140–147; 2016; VENCL ed. 2007, 72.

Lubná II (okr. Rakovník)

- I. 60 m sv. od Lubné I na plochém úpatí téhož svahu nad potokem, nm. v. 364 m (1036147, 793724).
- II. J. Böhm v roce 1933.
- III. Ve spraši v hloubce 1,5–1,9 m, pod polohou písku s kusy křemence

- IV. Pozůstatky min. šesti sobů převládají nad kostmi koní a menších zvířat. Mamut chybí.
- V. Tříštěné kosti a artefakty ležely na ploše 8×4 m se dvěma ohništi s ploténkami železitých pískovců v nich i okolo (dle F. Proška obdélníkový objekt).
- VI. V téměř tisícovce pazourkových artefaktů dominují nekortikální úštěpy a čepele, jádra pouze čtyři. Mezi 124 typy opět převládají rydla (47 %) nad retušovanými čepelovými suporty, škrabadel se vyskytlo jen sedm. Lépe doloženy armatury s otupeným bokem (26), vesměs čepelky, ale i gravetty a mikrogravetty.
- VII. Dvě šídla.
- VIII. Kapkovitý perforovaný závěsek z mamutoviny.
- IX. Podlouhý kamenný retušér.
 - X. Asi krátkodobé tábořiště lovců mladšího gravettieny, radiokarbonové datování se však nezdařilo.
- XI. NM Praha
- XII. BŮHM 1934; OTTE 1981, 236–242; ŠÍDA 2015, 122–217; 2016; ŠÍDA ed. 2009, 155–194; VENCL ed. 2007, 72–73.

Lubná III (okr. Rakovník)

- I. V pískovně na plochém úpatí V svahu nad Černým potokem v nm. v. 368 m (1036278, 793945).
- II. S. Vencl r. 1961.
- III. V nadloží 80–100 cm spraše, v podloží asi 30 až 60 cm níže rozhraní gelifluované sprašové hlíny a písků.
- IV. Špatně zachované kosti patří sobům a bovidům, uhlíky jehličnanům.
 - V. Neuspořádané kameny s uhlíky a fragmenty kostí.
- VI. Přes 1400 artefaktů z eratických pazourků, převládají rydla a armatury s otupeným bokem (hlavně mikrogravetty a hroty typu la Gravette), hojnější jsou též retušované čepele a kombinace, zcela ojediněle se objevilo škrabadlo a 2 vrtáky (tab. 22 in ŠÍDA ed. 2009 je špatně opsaná z OTTE 1981).
 - X. Pozůstatek menší stanice.
- XI. ARÚ Praha.
- XII. OTTE 1981, 242–247; ŠÍDA 2015; 2016; ŠÍDA ed. 2009, 195–200; VENCL ed. 2007, 74.

Lubná IV (okr. Rakovník)

- I. Na jv. svahu nad Černým potokem v nm. v. 375 m (1036238, 794091).
- II. Narušeno a osbíráno poč. 20. století J. Hakenem, výzkum S. Vencl roku 1961.
- III. Pod 50–150 cm ornice a spraše ležela přemístěná kamenitá vrstva s nálezy.
- IV. Skrovné kosti sobů a asi koní, uhlíky smrku.
 - V. Prozkoumáno 30 m², původní vrstvy přemístěny do erozní rýhy.
- VI. Z 555 artefaktů je 5 jader a 69 formálních typů podobného složení jako Lubná III.
 - X. Přemístěný pozůstatek tábořiště.
- XI. Muzeum Kolín, NM Praha, ARÚ Praha.
- XII. OTTE 1981, 247–251; ŠÍDA 2015, 218–220; 2016; ŠÍDA ed. 2009, 201–207; VENCL ed. 2007, 74.

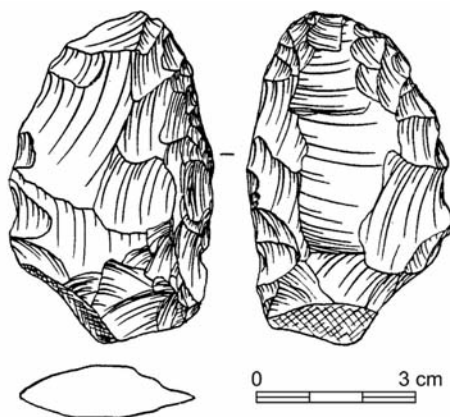
Na katastru je ještě menší stratifikovaná gravettienská lokalita VI, skrovné sběry z lok. VIII a sporné lokality V a VII (ŠÍDA 2016).

Lubná I, Kopaniny (okr. Kroměříž)

- I. Nachází se J obce na ostrožně obtékané dvěma potůčky, u kóty 297 na S a V svahu nad opuštěným lomem (1164641, 540837).

- II. Objevil M. Oliva r. 1977, celý fond pochází asi ze čtyřech jeho sběrů a 1 sběru L. Pěluchové (6 ks).
- VI. Mezi 38 nástroji převládá 17 škrabadel, z toho tři v kombinaci s rydlem na vrubu. Typická jsou silná okrouhlá škrabadla, kýlovitý a vysoký vyčnělý tvar hlavice se vyskytl vždy jen jedenkrát, málo je rydel. Debitáž je méně početná než nástroje a je tu jen sedm jader, resp. jejich reziduí. Čtyři z nich jsou z RTZ, který mezi nástroji chybí. Ty byly vyráběny takřka výhradně z pazourku. Vyšší korozí povrchu se vyznačuje plochý pěstní klínek z jemného bílé patinovaného silicitu (obr. 120), který jakoby kopíroval tvar radiolaritových bifasů z blízkého Karolína.
- X. Podle charakteru nálezů (nástroje s nedostatkem debitáže) lze usuzovat na zvláštní funkci lokality.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. OLIVA 1987, 76–77.

Obr. 120. Lubná (okr. Kroměříž),
plochý pěstní klínek z pazourku.
Kresby T. Janků.

Ludmírov I – viz Průchodice 1 (II – Průchodice 2)

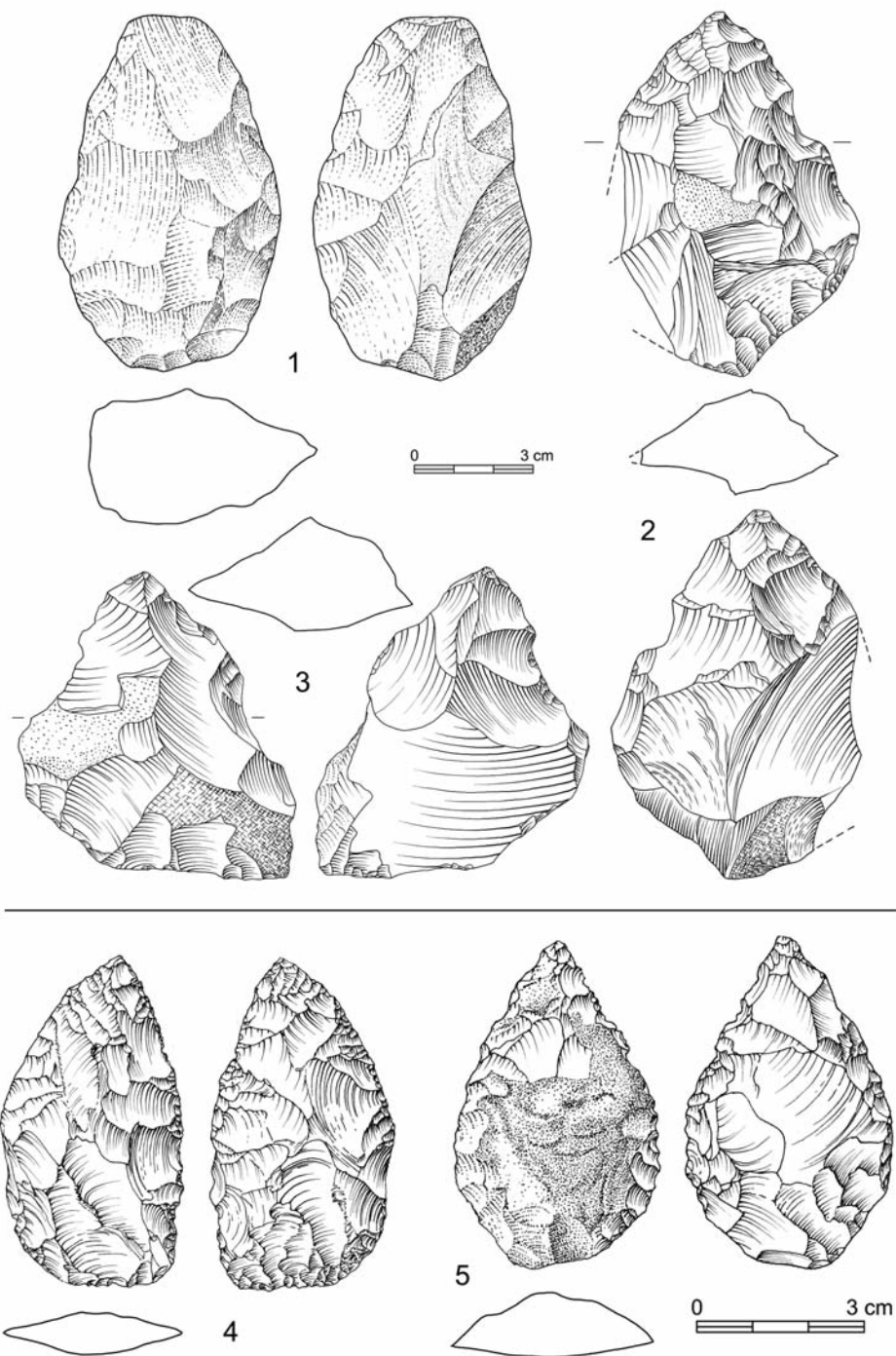
Ludslavice – viz Míškovice II

Lužná (okr. Rakovník)

- I. Jz. od obce na sv. okraji plošiny Skřivánky v nm. v. 400 m, 74 m nad údolím Lišanského potoka (1032138, 789640).
- II. V. a J. Fridrichovi r. 1956.
- III. Jílovitá hlína s uhlíky pod ronovou hlínou a holocénem.
- IV. Uhlíky z borovice.
- V. V nálezové vrstvě se rýsovala prohlubeň s járkem na dně, uvnitř uhlíky, několik artefaktů a bloky křemence.
- VI. K dispozici 9 ks z křemence, buližníku a křemene: dva jednodlicí sekáče, nevýrazná drasadla a zoubky, nože s přirozeným hřbetem.
- X. Krátkodobá stanice středopaleolitického stáří.
- XI. NM Praha.
- XII. FRIDRICH 1982.

Maršovice I, Na Kocourkách (okr. Znojmo)

- I. Pole (dnes vinohrad) na širokém terénním výběžku o mírném jv. sklonu v nm. v. okolo 275 m. Štípaná industrie byla původně sledována v úvozu, mírně stoupajícím k SZ, po délce cca 300 m až do míst, kde začínal prudší svah. Úvoz již přechází na kat. Moravského Krumlova (1175675, 613850).
- II. Objevil V. Effenberger koncem 50. let, později též sběry K. Valocha s V. Gebauerem, M. Olivy a A. Otty. V r. 1961 a 1987 sondáže K. Valocha.

Obr. 121. 1–3 Maršovice I, pěstní klíny z RKL a středoslovenského (?) andezitu (1), 4–5 radiolaritové listovité hroty z Maršovíc VI. Kresby T. Janků.

- III. Dvě šachtice vyhloubené ve stěně úvozu do hloubky 5 m a 7 m narazily v hloubce asi 150 cm na narezivěle hnědou půdu, pod ní mocná poloha spraše. V r. 1987 bylo bagrem vyhloubeno 13 šachtic na okraji pole podél lesa do max. hloubky 250 cm. Téměř ve všech se objevila hnědá fosilní půda, avšak bez artefaktů.
 - VI. Rozsáhlá kolekce hrubotvaré ŠI s úštěpovými jádry, bifasy, drasadly, valounovými sekáči a úštěpy s vruby a zoubky, s příměsí mladší szeletienské industrie. Na některých artefaktech je patrná dvojitá patina, přičemž starší povrch je silně ohlazen a někdy zbarven do žlutavého tónu. Jeden pěstní klín s tenkým hřbetem je z andezitu (obr. 121: 1), jinak RKL a ojediněle spongolit.
 - IX. Několik valounových otloukačů.
 - X. Významná sídlení plocha převážně ze starší fáze středního paleolitu, tzv. krumlovienu, který je asi jedním z výhonků acheuléenu.
 - XI. MZM-Ant. Brno, sbírka A. Otty.
- Lit.: VALOCH 1971; OLIVA 2000; 2005, 19; 2008.

Maršovice II, Lišky (okr. Znojmo)

- I. Pole navazující k V na lok. I, pod výrazným návrším Sobotka, na mírném jižním svahu v nm. v. 260 m (1175901, 613506).
- II. Objevil r. 1984 A. Otta v průkopu, následně výzkum K. Valocha a L. Seitla.
- III. Industrie leží v těsném podloží slabě vyvinuté půdy, která může představovat PK I (ten ale v regionu chybí) nebo reziduum tzv. bohunické půdy. V tom případě by šlo o dosud nejstarší szeletien.
- VI. Početná (tisíce kusů) ale technologicky velmi hrubá industrie z místních rohovců s drasadly a vruby, ojediněle i rydla, škrabadla a listovitý hrot.
- IX. Valounové otloukače.
 - X. Stratifikovaná leč nedatovaná stanice, asi staršího szeletienu.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. VALOCH – SEITL 1988.

Jako lokalitu IIa lze označit pole na severní straně cesty při lese S odtud, kde se nachází ojedinělá patinovaná industrie.

Maršovice IV, Pod Kopci, Pekla (okr. Znojmo)

- I. Na návrší u lesíka Boří okolo kóty 268 a na jejím sv. svahu v nm. v. 255 m (1175720, 613895).
- II. Objevil V. Effenberger počátkem 70. let, poté sběry A. Otty, K. Valocha, V. Gebauera. V roce 2002 sondy P. a Z. Nerudových (MZM).
- III. Pod vrstvou holocenní ornice zachyceny prosprašněné písky (dosažená hloubka přes 50 cm). V koncentraci s několika listovitými hroty a dvěma hrubými bifasy (coll. A. Otta) v místě IVa dále k sz. v nm. v. 238 otevřena sonda, v níž se pod 25 cm mocnou ornici a 20 cm mocným B-horizontem nachází spraš, z jejíž horní polohy pochází paleolitický artefakt. Sonda dosáhla hloubky 80 cm, aniž by zastihla bázi zmíněné spraše.
- VI. Z lok. IV pochází značně alterovaná hrubotvará industrie s úštěpovými nevalloiskými jádry, sekáči, hrubými drasadly a vruby.
 - X. Stanice tzv. krumlovienu (asi starší fáze středního paleolitu) a boční hnízdo IVa s bifaciálními artefakty.
- XI. MZM-Ant. Brno, sbírka A. Otty.
- XII. VALOCH 1976; 1982, obr. 2 (chybná popisiska); NERUDA – NERUDOVÁ – OLIVA 2004; OLIVA 2008.

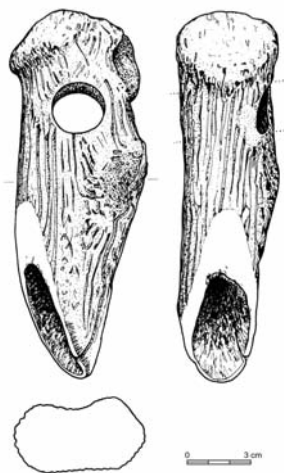
Maršovice VI, Pod kopci (okr. Znojmo)

- I. Pole na sv. úpatí návrší s lokalitou IV, mírný sklon k sv. v nm. v. 230 m (1175615, 612535).
- II. Objevil A. Otta v 80. letech.
- VI. Nevelký soubor artefaktů, v němž zaujmou vyspělé listovité hroty (obr. 121: 4–5). Vedle místního rohovce se ojediněle vyskytuje i radiolarit.
- X. Menší stanice szeletienu.
- XI. sbírka A. Otty v Dol. Kounicích.
- XII. OLIVA 2008.

Stanice s malým počtem nálezů nebo nejasné příslušnosti: Maršovice III (aurignacien?, OLIVA 1987, 12), V, VII – u křížku, VIII – u lesa Boří a IX – vinohrad u lesa. Na jv. úpatí kóty 278 Sobotka našel K. Valoch r. 1975 hrubý bifas či klínovité jádro silně ovětralého povrchu (OLIVA 2008, obr. 2).

Martina (jeskyně č. 1309, kat. Tetín, okr. Beroun)

- I. K sv. otevřený vchod leží v mísovité depresi na povlnném vjv. svahu kóty 376,7 m v nm. v. 364 m v přírodní rezervaci Koda (1055817, 767320).
- II. Nálezy speleologů r. 1975, sondáže S. Vencla 1976, 1978 a 1982.
- III. Několik m mocné souvrství holocénu, parohový mlat spočíval v tmavohnědé časně holocenní půdě v hl. 285 cm.
- V. Předneolitické artefakty se našly ve vchodové partii jeskyně, mlat ležel asi 3 m za portálem.
- VI. Asi dvě desítky kulturně nevýrazných nálezů z pazourku a devonských radiolariových rohovců.
- VII. 175 mm dlouhý sekeromlat z parohu jelena, s jednostranně zkoseným ostrím a otvorem o průměru 24 mm (obr. 122).
- X. Příležitostná skrýš z doby mezolitu, možná i pozdního paleolitu.
- XI. ARŮ Praha.
- XII. HORÁČEK et al. 2002; VENCL 2009.

Obr. 122. Mezolitický parohový mlat z jeskyně Martina (VENCL 2009).

Mělčany I, Veselá hora, u Hájku (okr. Brno-venkov)

- I. Povrchová lokalita na temeni kóty 295 Z obce (1172959, 608691).
- II. Žáci učitele Oldřicha Svobody hlavně v 60. a 70. letech, A. Otta.
- VI. Kromě několika set ks debitáže a odpadu se vyskytují pečlivě opracovaná drasadla, méně listovité hroty, škarabadla a jiné běžné typy, převážně z RKL.
- X. Sídliště szeletienu v typické vyvýšené poloze, s rozvinutou výrobou na velké ploše.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. VALOCH 1974b, 112; OLIVA 1989, 17.

Mělčany II, Sesličky (okr. Brno-venkov)

I. Mezi kótou 267 a lomem „Kamínek“ 0,5 km sz. obce na J svahu (1172110, 608051).

II. Sběry A. Otty.

VI. Několik škrabadel a drasadel s desítkami úštěpů a jader, převládá RKL.

X. Menší stanoviště patrně zleťieniu.

XI. MZM-Ant. Brno, sbírka A. Otty v Dol. Kounicích.

XII. VALOCH 1974, 12; OLIVA 1989, 17.

Na katastru ještě menší lokality III – Seslice, IV – Nad hunmy, V – u kravína, VI – Nivy, VII – Véhony, VIII – u rokla a IX – Žlíbky (OLIVA 1089).

Mikulčice (okr. Hodonín)

I. Na mírně vyvýšených místech („hrudách“) v areálu velkomoravského hradiště a v jeho sv. a jz. okolí (Kostelec-Klášteřisko a Žabník) v nm. v. ca 160 m, nedaleko od Z břehu Moravy (1207719, 567729).

II. Nalézáno od r. 1954 při výzkumech raněstředověkého centra (J. Pouлік, Z. Klanica, L. Poláček s jejich týmy).

III. Sonda v trati Kostelec ukázala zahliněný písek, v němž směrem dolů ubývalo hlinité složky až v hl. 1 m přešel v čistý písek. Artefakty byly zastíženy ve všech úrovních, patrně důsledkem bioturbace.

VI. V půldruhé tisícovce ŠI (ze všech poloh dohromady) převládají RKL (var. I 19 %, II 33 %), následované radiolaritem (16 %), spongolitem (12 %), olomučanským rohovcem (4,5 %) a pazourkem (3,3 %). Sounáležitost dvou limnosilitů, obsidiánu a plattensilexu (po 1 ex.) není jistá, neboť soubor obsahuje i eneolitické intruze. Úštěpy převažují asi sedminásobně nad čepelemi, ovšem mikročepele a odpad jsou vlivem jinak zaměřeného výzkumu výrazně podreprezentovány. Možná i proto jsou jádra (160 ks) početnější než formální nástroje (105). Škrabadla (často nehtovitá) převládají nad rydly (hlavně hranová), mikrolitické armatury tvoří trapézy, vyrobené z pravidelných čepelí, a tardenoisské hrůtky, triangly chybí.

X. Rozptýlené a jen nahodile shromažďované pozůstatky předzemědělského osídlení, hlavně v mladším mezolitu.

XI. ARÚ Brno.

XII. KLÍMA 1970a; ŠKRDLA – MATEICIUCOVÁ – PŘICHYSTAL 1997.

Milovice I, Mikulovsko nad silnicí (okr. Břeclav)

I. Krátký široký hřbet vybíhající k sv. z vyššího masívu ve slepém údolí bez aktuální vodoteče, nm. v. 225–240 m (1200273, 596427).

II. Roku 1949 zachránil B. Klíma při stavbě silnice do Mikulova několik mamutích kostí, v letech 1986–91 záchranný výzkum M. Olivy při těžbě zeminy na hráz Novomlýnské nádrže.

III. V podloží leží písčité-jílovité sedimenty středního až svrchního badenu. Nejstarší kvartérní sediment představuje až 1 m mocná vrstva braunlehmů v podloží jižního sektoru N.

Nástroje aurignacienu se hojně vyskytovaly v tmavohdědých půdních sedimentech, až $\frac{3}{4}$ m mocných, s četnými pruhy rozvlečených uhlíků, datovaných do intervalu 32 až 29 tisíc let BP. Na ně nasedají oglejené plavené spraše, místy značně pozměněné lidskou činností.

V sektoru G jsou poměrně intaktní, ale v nejvýše položeném sektoru R byly nálezy rozptýleny do skloněných vrstviček přímého průběhu o celkové mocnosti až 60 cm. V největší akumulaci kostí v sektoru B (obr. 123) se některé velké kosti nalézaly až půl metru pod nejhustší koncentrací, stále v témže postupně nanášeném sprašovitém sedimentu. Báze přemístěného gravettienského souvrství je v severní části lokality datována na téměř 25 tis. let (ohniště v L), horní část na 22 tis. let, ovšem se značnou odchylkou (ohniště v D). V jižním sektoru G se 20–30 cm nad kulturní vrstvou gravettienu nacházel půdní sediment

hnědavého zabarvení (iniciální pseudoglej), oddělený od hlavní nálezové polohy mezi vrstvou spraše. Hlavní gravettienská vrstva je tu dvěma daty z Groningen datovaná na 25,2 a 25,6 tis. let, tři data z Urbany (ISGS) jsou nižší.

- IV. V základech chýše a na ploše Z od ní se soustřeďovaly kosti mamutů, v prostoru před vchodem na sever od chýše převažovaly pozůstatky menších zvířat. Celkově se v sektoru G dochovaly pozůstatky nejméně 21 mamutů (min. 566 kostí), 8 sobů, 7 šelem (vlk, lev, rosomák, liška), 3 koní a 1 zajíce. Z mamutů tvoří juvenilní exempláře 8, mladší dospělí 6 a dospělí 4 kusy. Nejčastěji jsou zastoupeny mandibuly, stoličky, lopatky, pánve, početně humery, tibie a nepochybně i lebky, které se však nepodařilo vyzvednout. Mezi mnohem početnějšími mamuty ze severních sektorů prakticky chybí dospělí samci, v sektoru A+B a K převažují jedinci středního věku. Zastoupení všech tělních částí je všude pozoruhodně vyrovnané, jakoby kosti byly přinášeny z bezprostřední blízkosti.
- V. Nejbohatší kulturní vrstva se nacházela v sektoru G na vrcholu terénní vlny, v jehož jižní části se nacházel kruhový objekt z mamutích kostí (obr. 124). Na západ od něj se rozprostírala akumulace mamutích kostí, na sever popelovitá zóna se štípanou industrií. Převážná

Obr. 123. Milovice I (okr. Břeclav), akumulace mamutích kostí v sektoru B.

Obr. 124. Milovice I (okr. Břeclav), komise u základů chýše z mamutích kostí v sektoru G.

část popela zřejmě pocházela z mohutného centrálního ohniště při S vchodu do chýše, v jejímž vnitřku bylo kromě mnoha popelových skvrn jen jedno malé ohniště s propálenou spráší. Mezi kostmi použitými v základech je patrný výběr větších kusů jako jsou lopatky (15) a pánve (13), většina dlouhých kostí směřovala radiálně dovnitř struktury. Západní stranu tvořilo hlavně několik mamutích lebek.

Stěžejní část severních sektorů tvoří mohutná akumulace mamutích kostí ve spojeném sektoru A+B, jehož prozkoumaná plocha měří na délku 38 m (po svahu) a 4 až 15 m na šíř. Pod kostmi se táhly popelovité zóny, největší ohniště se nacházelo na jižním okraji skládky, avšak nebylo provázeno žádnými artefakty. Těsně pod nejbohatší polohou kostí jsme v metrech 4/B a 5/A narazili na sloupce obratlů v anatomické souvislosti. Silicitové artefakty se vyskytovaly jen ojediněle, o to více tu však bylo hrubých sekáčů a neopracovaných valounů. Zhruba 20 m jižněji se nacházel sektor K, opět s velkou akumulací mamutích kostí, z části žel odtěženou. Ve vyšší sv. části lokality bylo prozkoumáno několik sektorů (C-F, L a R) s řídkými a i vertikálně rozptýlenějšími nálezy a vesměs mladšími daty z méně zřetelných ohnišť. V podloží gravettienu v sektorech L a R se však vyskytovaly do červena propálené vrstvy, a to kuriózně vždy v přímých superpozicích (obr. 28). Rovněž koncentrace aurignackých artefaktů, ať již v okolí ohnišť nebo jinde, procházely všemi popelovitými vrstvičkami a tvořily jakési trojrozměrné shluky (sektory L, R a M). Spodní hranice těchto náleзовých vrstev je v sektoru L datována na 32 tisíc let, horní hranice v sektorech D a L okolo 29 tisíc let. Je nesnadné vysvětlitelné, jak se po tak dlouhou dobu mohla udržovat ohniště a zóny s nástroji na stále stejných místech (srov. analogickou situaci v Dol. Věstonicích IIa).

VI. V industriích aurignacienu převládají rohovce nad pazourky a radiolarity, a mezi formálními nástroji zřejmě škrabadla nad rydly při hojném výskytu různých archaických tvarů. Co se týče gravettienu, celek z Milovic I/G představuje jeho jedinou větší a uzavřenou kolekci, v níž namísto glaciálních silicitů dominuje radiolarit (55 %, pazourek asi 20 %). O kontaktech východním směrem svědčí i výskyt pěti artefaktů z limnosilicitu a úštěpek obsidiánu (o.c. obr. 3: 10–13), zbytek je z křídových a jurských rohovců. Hojnost radiolaritové debitáže kontrastuje s nedostatkem jader. Rydla sice opět převládají nad škrabadly, ale obě důležité skupiny nástrojů jsou zastoupeny nejskrovněji z celého moravského gravettienu.

Dominují armatury s otupeným bokem (46 %), vesměs drobné hrůtky s ventrálními retuškami (obr. 30: 1–5). Drobné hroty s vrubem jsou dle francouzských specialistů spíše výrobními rezidui.

Ve všech souborech ze severní části lokality převládá pazourek. Nezvykle hojně se tu uplatňují místní nesilicitové horniny a různé moravské rohovce, zčásti z rozrušených jurských vápenců, jaké jsou známy např. u Zaječí. Výraznou komponentu skládek mamutích kostí představují hrubé sekáče. Společným rysem s inventářem plochy G je nedostatek tzv. kostěnkovských nožů a naprostá absence pilek. Hroty s vrubem vzdor mladšímu datování těchto sektorů rovněž chybí, a na armaturách otupeného boku se neobjevují ventrální retušky.

VII. Na velkých mamutích kostech ze všech sektorů se objevují stopy tříštění a odrážení. Sektor B poskytl jemné šídlo z bočního metapodia koně, od ohniště v sektoru R pocházejí dva uměle zploštěné parohy se zaoblenými konci, a zpoza chýše v sektoru G „kopáč“ z mimořádně velkého sobího parohu.

VIII. Povrtných schránek třetihorních měkkýšů se v ploše G vyskytlo 10 a 26 dalších bez otvoru. Dva odlomené vnější pysky druhu *Semicassis* sp. jsou zdobeny řadami krátkých hlubokých zářezů. Řadou krátkých mělkých řezů byl zdoben i jediný větší kel, nalezený v S části sektoru G. V akumulaci mamutích kostí v ploše B byl nalezen okrouhlý kořen zubu, po celém povrchu ohlazený a v horní třetině záměrně (jakoby antropomorfně) přiškracený.

- IX. V ploše A se objevila i malá hrudka importované tuhy. Přítomnost keramiky se zatím nepodařilo prokázat.
- X. Obecná interpretace musí vycházet ze zvláštní polohy milovických stanic v bočním uzavřeném údolí bez přímého výhledu na říční tok, a z absence jevů, jež charakterizují pavloviene ze sídlišť položených bezprostředně nad nivou (rozvinutá KPI, umělecké projevy, pohřby). Jak v uzavřeném celku ze sektoru G, tak v kontaminovaných útržcích inventářů ze severních sektorů se jeví výrazné odlišnosti od štípané industrie z aglomerací u Dolních Věstonic a Pavlova, i když v severních sektorech se to projevuje jen negativně, tj. chyběním určitých typů (pilek, mikrolitů, kostěnkovských nožů). Obě aglomerace však spojuje tendence ke shromažďování pozůstatků mamutů, dokládající eminentní pozici tohoto obřího savce v obživě a bezpochyby i ve sféře sociálních a rituálních interakcí. Odlehlá pozice milovických stanic v jakémsi druhořadém revíru, kde bylo asi nutno aplikovat odlišnou loveckou strategii, mohla souviset s odlišností jejich hmotné kultury a původu jejich obyvatel. Možnost dlouhodobého usazování v privilegovaných místech mezi bohatým biotopem říční nivy a zdaleka patrnou dominantou Pálavy, důležitou z hlediska orientace příchozích skupin i z aspektů symbolických, mohla podléhat určitým omezením. Výrazné prostorové rozčlenění funkčních zón, nesetřené dlouhodobě opakovanými pobyty, nezvyklé a specializované surovinové spektrum, malý počet jader, nedostatek „ženských“ sídlištních nástrojů (škrabadel) a naopak hojnost hrotů s otupeným bokem napovídají, že lokalita v sektoru G představovala krátkodobou loveckou stanicí.
- XI. MZM-Ant. Brno
- XII. OLIVA 2007a; OLIVA et al. 2009.

Milovice IV, u kostela (okr. Břeclav)

- I. Na dně suchého údolí u milovického kostela v nm. v. 175 m (1199353, 595708).
- II. J. Svoboda a M. Novák 2009–10 po propadu silnice. Již od 19. století však byly známy skupiny mamutích kostí pod vesnicí. Výzkum prováděn unikátní metodou zdola do stropu kaverny, vzniklé erozí v opuštěném vinném sklepe.
- III. Pod navázkou a homogenní spraši se nacházelo přes půl metru mocné antropogenní souvrství s uhlíky, ležící na stejnorodé spraši. Čtyři radiokarbonová data v rozmezí 26,5 až 24,2 tis. let BP nerespektují superpozici vrstev.
- IV. Kůstky ropuch a někteří měkkýši indikují vlhké prostředí. V makrofauně převládají mamuti (130 kostí), sobi (96), zajáci (63), koně (31), vlci (62), lišky (18) a jiné šelmy (11) nad ostatními druhy. Celkově se našlo přes 20 000 kostí, vesměs přepálených zlomků, přičemž zbytky mamutů mohou pocházet z pouhých dvou jedinců.
- V. Na okrajích kaverny se nacházely mamutí kosti, např. skupina asi tří paralelních klů. Střed situace se nedochoval. Souvislá vrstva uhlíků ve spodním horizontu se na dvou místech mělce zahlubovala.
- VI. Radiolarit je téměř stejně početný jako pazourek a oba dohromady činí 87 % použitých surovin. Mezi pouhými 25 jádry převládají jednodstavové kusy (15). 116 formálních nástrojů tvoří hlavně rydla (38, vesměs na lomu), škrabadla (17) a armatury s otupeným bokem (22), většinou čepelky. Vyskytly se však i symetrické hroty a kruhové úseče.
- VII. 13 zlomků cylindrických hrotů z mamutoviny.
- VIII. Asi tucet schránek miocenních měkkýšů, některé s provrtem, dva perforované liščí zuby, zlomky mamutoviny s rýhami a asi 6 stovek droboučkových fragmentů a hrudek pálené hlíny.
- X. Zřejmě část opakovaně zakládaného loveckého tábora. Byly na něm ponechávány i kly, obecně považované za cennou surovinu.
- XI. ARÚ Brno.
- XII. SVOBODA – BOCHENSKI et al. 2011.

Jako Milovice II se označuje několik silexů a ohlazený sekáč z valounu křemene z vyššího návrší ssz. od stanice I, lok. Milovice III zahrnuje několik bodů (a, b, d) na Brněnském kopci (kóta 257 Strážný vrch) a nález listovitého hrotu (aj.) na jeho jv. úpatí (IIIc).

Milovice I (okr. Kroměříž)

- I. S od obce na návrší okolo kóty 335 a na V svahu (1200273, 596427).
- II. Objevil J. Strozer nebo A. Zeman r. 1975, poté sběry K. Valocha, V. Gebauera, M. Olivy, v roce 2007 sběr L. Vitošové s přáteli.
- VI. Mezi více než třemi sty nástroji převládá pazourek mnohem výrazněji (79 %) než mezi ca 140 jádry (44 %), namnoze velmi vytěženými. Dále se hojně vyskytuje RTZ, ojedinelé spongolit a radiolarit, patrně i rohovce typu Boršice. Surová debitáž je nejméně čepelová z celého východomoravského aurignacienu. V kolekci jsou nejvýraznější škrabadla s výraznými laterálními retušemi, namnoze kýlovitá (10 %) a vyčnělá včetně extrémně protáhlé variety Lhotka. Rydla jsou nejčastěji na lomu a hojně v kombinacích se škrabadly. Početné jsou i retušované čepele a různé hroty, i archaické, a drasadla, ale bez plošné retuše.
- X. Dlouhodobá stanice poměrně starobylého aurignacienu, vzdor převaze kvalitních pazourků.
- XI. MZM-Ant. Brno, aj.
- XII. OLIVA 1979b; 1987, 78–81; PĚLUCHOVÁ-VITOŠOVÁ 2008a, 238.

Míškovice I, Křemenná (okr. Kroměříž)

- I. Na jižním výběžku kopce Křemenná (kóta 314,9 v lese) až po vrstevnici 300, čili na temeni dlouhém ca 500 m (1159151, 530575).
- II. Od konce 50. let tu sbírali J. Zapletal, J. Kazda a S. Zavadil, v 70.–80. letech F. Košina.
- VI. Industrie čítající přes 10 tisíc artefaktů již byla autorem klasifikována, ale k dispozici jsou jen předběžné údaje o ca 1200 nástrojích: 61 % z nich tvoří pazourky, 21 % radiolarity, 7 % RTZ, 6 % různé rohovce, též typu Boršice. Dle PĚLUCHOVÉ (2009, 23) také hodně chalcodon-opálové zvětraliny neznámého původu (nová det. A. Přichystala). Nejvzdálenější importy představují limnosilicity, obsidiány a maďarské radiolarity typu Sümeg (obr. 29), 1 jertzmanowický hrot je z tečkovaného silicitu ze Svatokřížských hor v Polsku (nejde-li o eneolitickou intruzi). Rydla (IB 41, IBT 15, IBd 7, IBA 1) převládají nad škrabadly (IG 15, IGA 4), hojná jsou též drasadla (8 %), kombinace (8 %) a listovité hroty (2,4 %), ojedinelé se vyskytnou čepelky otupeného boku (1,2 %), nikoli však gravetty.
- X. Centrální a eponymní sídliště tzv. míškovického typu, který slučuje industrie na pomezí aurignacienu a szeletieny s převahou rydel (přičemž aurignacké typy jsou hojnější naopak mezi škrabadly), a s listovitými hroty (někdy výrazně triangulárního tvaru, které však právě zde chybí). Ústřední postavení lokality se odráží i v použitých surovinách, importovaných hlavně ze severu a jihovýchodu.
- XI. MZM-Ant. Brno (sběry F. Košiny), M Zlín (zpracovala pouze Pěluchová 2009), M Holešov, ARÚ Brno.
- XII. OLIVA 1988; 2002; v tisku; ALLSWORTH-JONES 1986; SVOBODA a kol. 2009, 163–164; PĚLUCHOVÁ-VITOŠOVÁ 2009.
Asi 2 km k sv. lokalita II – Na Skále (Kozelce), spíše již na kat. Ludslavic.

Mladeč I-II, Mladečské jeskyně (okr. Olomouc)

- I. Třípatrový jeskynní systém (nm. v. okolo 250) bez aktivního toku pod masivem Třesína s lok. III (1107310, 562780).
- II. Jeskyně (Knížete Jana nebo Bočkova díra) objevena 1828, výzkumy J. Szombathy 1881–82, J. Knies 1903–1911, J. Fürst a J. Smyčka 1922–23, J. Jelínek 1958–1962.

- III. Lebka 1 nalezena v jeskynní hlíně pod sintrovou deskou, níže uhlíky. V podloží středoleistocenní sedimenty s kostrami hadů. Pod mocným sintroem spočívaly rovněž početnější lidské i zvířecí kosti z prostory pod komínem. Nejnížší, patrně kontaminovaná data z lidských kostí jsou z ulny (Mladeč 25c: $26\ 330 \pm 170$ BP) a z horního špičáku (Mladeč 9a, $27\ 370 \pm 230$ BP). Věrohodnější jsou další čtyři data mezi $30\ 680$ a $31\ 500$ BP (laboratoř VERA).
- IV. Hlavně bovidi (nižší RC-data než lidské zbytky), koně (1 vyšší datum), dále sobi a jeskynní medvědi (datum nejbližší lidské lebce), bobří (1 holocenní datum, možná intruze), jelen, mamut, různé šelmy a početné lidské pozůstatky.
- V. Lok. I v Dómu mrtvých (obr. 25–27): u stěny v bodu *a* ženská lebka 1 a femur, více ke středu u skalního pilíře ženská kalva 2 a zbytky dětské lebky, v okolí zuby z náhrdelníku a kostěné hroty. Lok. Ia s mnoha lidskými i zvířecími kostmi je na úpatí suťového kužele pod mohutným komínem, 4 m pod úrovní nálezů z Dómu mrtvých, zčásti v propáستce (kostra soba). Lok. II prozkoumána (resp. zničena) roku 1904 ve svislé puklinovité jeskyňce, asi 45 m Z od vchodu do j. Bočkova díra s lok. I. Dvě mužské lebky (5 a 6) a zbytky dětského krania uloženy v bočním výklenku, spolu s nimi dva větší kostěné artefakty a v celé výplni obrovské množství zvířecích kostí (rozvezených a zničených, pouze lidské lebky zachráněny lesníkem).
- VI. V prostoru za vchodem vysoké vyčnělé škrabadlo a úzké rydlovité jádro, z Dómu mrtvých čepelka a rydlová tříška z jurských rohovců, z kuželu pod komínem dva úštěpky a kónické jádro, z jeskyňky v lomu hrubě oštipané valouny rohovců. V podloží aurignacienu v Dómu Mrtvých možné artefakty ze starého paleolitu (VALOCH 1993b).
- VII. Z Dómu mrtvých celý mladečský hrot z velkého žebra (obr. 24) a zlomky asi dvou dalších, z prostory pod komínem metapodia velkých cervidů s provrty v kloubech (dist. části vždy odlomeny), z neznámého místa z Kniesovy sbírky šest dalších celých hrotů a dvě zdobená šidla. Z lok. II mladečský hrot a snad hladidlo.
- VIII. Uprostřed Dómu mrtvých volně roztroušeny provrtané zuby: 9 řezáků losa, 10 řezáků bobra (obr. 125), špičák vlka a medvěda hnědého.
- IX. Z prostory pod komínem několik otloukačů-drtičů.
- X. Zřejmě dějiště nějakých rituálů s lidskými pozůstatky v „lůně země“.
- XI. MZM-Ant. Brno, NHM Vídeň, M Olomouc. Antropologické nálezy z prostory pod komínem shořely r. 1945 v Mikulově.
- XII. SZOMBATHY 1925; KNIES 1906; SKUTIL 1938; OLIVA 2003; TESCHLER-NICOLA ed. 2006; SVOBODA a kol. 2009, 164–167.

Obr. 125. Mladeč I, provrtané bobří zuby z Dómu mrtvých (NHM Vídeň).

Mladeč III, Plavatisko (okr. Olomouc).

- I. Na jv. konci výběžku kopce Třesína mezi potokem Hradečkou a nivou Moravy, na poli nad Mladečskými jeskyněmi v nm. v. 270–275 m (1107230, 562728).
- II. 1931 vykopávky Litovelského muzea, později H. Freising, F. Čupík a J. Novotný.
- III-V. Dle H. Freisinga se industrie vyskytovala v trhlinách vápence 120 cm pod povrchem pole. Fauna se asi nedochovala, i když Novotný uvádí řadu druhů, včetně holocenních.
- VI. V souboru štípané industrie značně převládají pazourky ze slezských a severomoravských glaciáluálních sedimentů (82 %), dále je zastoupen radiolarit (7 %) a různé moravské rohovce. Kolečka je ochuzena o odpad a úštěpy. Dochovalo se 41 jader, polovinu retušovaných nástrojů tvoří rydla, často polyedrická, armatury s otupeným bokem (2,5 %) jsou zastoupeny jen pěti kusy. Ostatní hroty vynikají silnou (i ventrální) retuší, výrazná jsou i drasadla (3,6 %), hojně se vyskytují kostěnkovské nože (9,5 %) a kombinace (9 %), čímž se soubor blíží industriím z Předmostí I.
- X. Pozůstatky stanice střední velikosti v poloze s výhledem na nivu řeky Moravy.
- XI. MZM-Ant. Brno (z původní sbírky F. Čupíka), M Olomouc.
- XIII. VALOCH 1981a; OLIVA 2007a, 83–87.

Mladeč IV – viz Podkova

Mlazice I, Na Kálcách (okr. Mělník)

- I. Rozsáhlá plocha 80–105 m nad pravým břehem Labe v nm. v. 225–250 m, mezi Mělníkem a Vysokou (1010910, 733337).
- II. Objevil a vysbírával Karel Žebera od r. 1948 do 1965, později tu již nikdo nezjistil ani přirozené valouny.
- IV. Asi tisícovka nálezů, z nichž původně akcentována hrubotvará složka (jádra a hlavně valounové sekáče), teprve později úštěpy a menší nástroje (zoubky, vruby, nevýrazná drasadla) s možnými pseudoartefakty. Používán křemen, méně křemenec. Surovina se musela přinášet, na místě se nevyskytuje.
- X. Rozsáhlá poloha nad velkou řekou, dlouhodobě navštěvovaná v různých obdobích starého (i středního?) paleolitu.
- XI. NM Praha, MZM-Ant. Brno.
- XII. ŽEBERA 1958; 1969; FRIDRICH 1982; SVOBODA 1980b.

Modrava, Javoří Pila 1 (okr. Klatovy)

- I. Na levobřežní terase nad soutokem Javořího a Roklanského potoka v mn. v. 1016 metrů (ca 114926, 82929)
- II. Lokalitu objevili a následně zkoumali K. Čuláková, J. Eigner a M. Řezáč v roce 2011 (výzkumy pokračují).
- III. Pod humusem různobarevné vrstvičky písčitéch jííl s rozptýlenými artefakty.
- VI. Z prostřední sondy 3 pochází 148 artefaktů, vyrobených z kropenatých bavorských rohovců (s výjimkou čtyřech fragmenů a odštěpků z křemičité zvětraliny). Úštěpy a čepelky jsou v rovnováze, z nástrojů jen rovnoramenný trojúhelníček a čepel s vrubem, dvě čepelky jsou místně retušovány.
- IX. Valounový otloukač.
- X. Význam této chudé lokality spočívá v tom, že jde o nejvyšší předneolitickou stanici na území Čech a Moravy.
- XI. M Plzeň.
- XII. ČULÁKOVÁ et al. 2012.

Modřice I, Pod hájkem (okr. Brno-venkov)

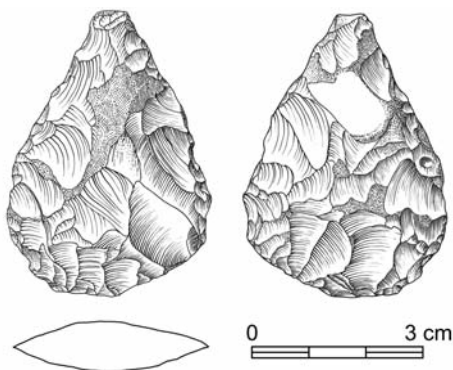
- I. Na východním svahu jižně od opuštěné cihelny v nm. v. 225–290 m, v mnoha neostrých koncentracích na ploše min. 60 ha (1168800/599800 až 1168300/600200).
- II. Od sklonku 30. let H. Freising, J. Simon, J. Lavický, H. Stika, K. Valoch s V. Gebauerem, od 60. let R. Klíma, později M. Oliva (v sadu v nejnižší jv. části a na nejvyšším jv. okraji v nm. v. 300 m, označeno jako Modřice III).
- VI. K dispozici jsou asi tři stovky kusů štípané industrie, mezi nimiž převládá jurský rohovec (typu RKL, ale místního původu) nad RSS, pazourky a spongolitem, ojediněle se objeví radolarit. Prvky levalloiské techniky se mísí s čepelovou technikou prizmatických jader. Nejčastějším typem nástroje jsou listovité hroty (výběrový sběr?), poté drasadla a škrabadla.
- X. MZM-Ant. Brno.
- XI. VALOCH 1956; OLIVA 1989; 2017; ŠKRDLA – RYCHTAŘÍKOVÁ et al. 2011.

Modřice IV, Hájek, *Altberge* (dříve Moravany I, okr. Brno-venkov)

- I. Na plochem S okraji návrší asi 400 m sz. od kóty 307 m „Na kopci“, v místech bohatých zdrojů jurských rohovců v tzv. belvederských štěrcích pliocenního stáří (1167645, 600798).
- II. Koncem 30. let J. Lavický, H. Freising a K. Valoch s V. Gebauerem, od 60. let R. Klíma.
- VI. Z ca 250 kusů je 60 nástrojů. Jádra jsou převážně prizmatická, ale i levalloiská, též levalloiské hroty. Mezi nástroji jsou nejpočetnější drasadla a škrabadla, rydel je víc než na lok. I. Listovitých hrotů se vyskytlo jen sedm a dva hroty jerzmanowické. Použité suroviny jsou podobné jako v Modřicích I.
- X. Opakované osídlení komplexu szeletien-bohunicien na výchozech rohovcových štěrků.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. VALOCH 1956; OLIVA 2017.

Modřice V, cihelna (okr. Brno-venkov)

- I. Rozlehlé hliniště cihelny sz. od obce v nm. v. 215–230 m (1167336, 599625).
- II. První nález učinil J. Pelíšek koncem 40. let, později sledovali profily R. Musil, K. Valoch, R. Klíma, L. Seitl a J. Karásek.
- III. Složitý profil počínající risskou spraší, jež spočívá na říční terase. V jejím nadloží eemská půda a vyvinutý stratotyp starého a středního würmu, překrytý mladowürmskou spraší.
- IV. Nahodilé nálezy kostí nemusí mít k osídlení žádný vztah.
- VI. Nejvýraznějším nálezem je rohovcový sekáč, upravený z půleného jádra, nalezený J. Pelíškem v risské spraši. Ojedinělá ŠI z rohovců, křemenců a křemenu i v mladších polohách.
- X. Nahodilé doklady lidské činnosti v různých vrstvách.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. VALOCH 1977a; 2004a; OLIVA 2017.

Obr. 126. Modřice III,
listovitý hrot z pazourku
Kresba T. Janků.

Na katastru ještě menší nebo nejisté lokality II – Hlíny a III – Na kopci (obr. 126, OLIVA 1989, 18; 2017). Viz též Moravany u Brna III.

Mohelno I, Boleniska (též kat. Senorad a Lhánic, okr. Třebíč)

- I. Na mírné protáhlé elevaci mezi řekami Oslavou a Jihlavou s kótou 374 m, zčásti i na kat. Senorad a Lhánic (1165323, 627341).
- II. Objevil V. Gross r. 1917, později sběry J. Mikuláška, R. Klímy, O. Herzána, od 80. let P. Škrdly a v posledních letech S. Koláčného a P. Knotka.
- III. Pod kvartérními hlínami třetihorní písky s vltavíny.
- VI. V bohatém souboru dominuje RKL, dále se vyskytuje radiolarit, moravský jurský rohovec a rohovec typu Stránská skála, ojediněle křišťál (velké drasadlo), křemičité zvětraliny, křídlový spongolit a pazourek. Nejvýznamnější složkou jsou listovité hroty a silně retušovaná drasadla, v levalloiské komponentě je vyšší podíl RSS než v jiných skupinách. Neobvykle málo je škrabadel.
- X. Dlouhodobá nebo opakovaně osídlovaná stanice szeleto-bohunicenského technokomplexu.
- XI. ARÚ Brno, MZM-Ant. Brno, M Třebíč, soukromé sbírky vltavínářů.
- XII. OLIVA 1986; ŠKRDLA 1999b; NERUDOVÁ et al. 2011; ŠKRDLA – VOKÁČOVÁ et al. 2012.

Mohelno II, Plevovce (okr. Třebíč)

- I. V teatrovitém rozšíření hlubokého údolí řeky Jihlavy na mírném jižním svahu mezi vrstevnicemi 305 a 290. Níže popisované struktury spadají do dolní části lokality (1167137, 632436).
- II. Zkoumáno kolektivem P. Škrdly od r. 2011 vždy při upuštění Dalešické přehrady, jinak zatopeno.
- III. Na povrchu svahových sedimentů, nadloží vesměs oderodováno (obr. 49). Z kamenné struktury A získáno datum POZ-57891: 16 280±80 BP.
- IV-VI. Viz str. 89–90. Zmíněné datum se vztahuje ke starší (epiaurignacienské) fázi osídlení s domnělými vztahy k černomořským stepím. Předpokládaná epigravettienská fáze je zatím nedatovaná. V koncentraci KSB se nacházel i radiolarit typu Szentgál z pohorí Bakony v Maďarsku.
- IX. Amfibolitová podložka z epigravettienského souboru AC2.
- X. Občasná tábořiště s unikátními dlážděnými objekty, jejichž průměr však mohl být větší (zachován je možná jen jejich střed s kameny, které uchránily artefakty před odplavením).
- XI. ARÚ Brno
- XII. ŠKRDLA – BARTÍK – RYCHTAŘIKOVÁ 2015; ŠKRDLA – NEJMAN et al. 2015; ŠKRDLA – RYCHTAŘIKOVÁ et al. 2014.

Mokrá – lom (okr. Brno-venkov)

- I. Nejdůležitější lokality lom I a V leží na vodorovném škrapovém poli v nm. v. 410 m, jen 1 km od Pekárny (ca 115742?, 58740?).
- II. Sběry P. Kosa v 80. letech a výzkumy P. Škrdly v další dekádě.
- III. Na rozhraní sprašové hlíny a hnědočervené půdy (lok. I), v hlinitých sedimentech zapadlých do prohlubní a škvír ve vápencích (lok. V).
- V. Lok. I je v depresi mezi balvany.
- VI. Lok. I: 36 ks ŠI z pazourku, lok. V: 1148 ks z pazourku a hlavně různých rohovců, mezi 72 nástroji zejména čepelky otupeného boku. Vedle sedmi jader je zde 686 šupin, úštěpy v rovnováze s čepelkami a čepelkami.
- IX. Z obou lokalit pískovcové destičky.
- X. Malá tábořiště magdalenienu, související asi s kontrolou jv. okraje Dražanské vrchoviny s výhledem do nížiny.
- XI. ARÚ Brno.
- XII. ŠKRDLA 2002.

Mokrá – viz též lok. I Pekárna, II Hadí, IV Kůlnička

Jako Mokrá III je označena jeskyňka Nad Kůlničkou s nálezem pazourkové vodící čepelky, Mokrá V je abri vysoko ve stráni se dvěma úštěpy, zlomkem čepelky z pazourku a rozbitými kostmi soba (OLIVA 1989, 18).

Moravany u Brna II, Kozí horka (okr. Brno-venkov)

- I. Na sv. svahu 450 m ssv. od kóty 355,7 Kozí horka nad bývalou pískovnou nm. v. 330–340 m (1167204, 601809).
- II. Objevil H. Freising kolem r. 1940, revize tým P. Škrdly.
- VI. Necelé 3 desítky artefaktů z RKL a spongolitu, též 1 RSS, z nichž vyniká velké diskovité jádro, pět drasadel a levalloiský hrot.
- X. Stopy po pobytu lidí z počátku mladého, možná i středního paleolitu.
- XI. ARÚ Brno.
- XII. OLIVA 1989, 18; ŠKRDLA – RYCHTAŘÍKOVÁ et al. 2011, 17.

Moravany u Brna III, U dubu (okr. Brno-venkov)

- I. Na sv. svahu kóty Kozí hora mezi 260–270 m nm (asi 116687?, 60086?).
 - II. Objevil R. Procházka, sběry též P. Škrdla.
 - VI. Menší soubor ŠI z RKL a spongolitu se zlomky dvou listovitých a 1 jerzmanowického hrotu.
 - X. Malá stanice szeletienu.
 - XI. ARÚ Brno.
 - XII. ŠKRDLA – RYCHTAŘÍKOVÁ et al. 2011, 17.
- Na katastru ještě neověřená lokalita I-U studánky, kterou VALOCH (1956) nazývá III. Jeho lokality I a II leží na kat. Modřic a Želešic.

Moravské Bránice I, Ve Starých (okr. Brno-venkov)

- I. Na jv. svahu mezi železnicí a S okrajem obce, v nm. v. ca 230 m (1171532, 612262).
 - II. Nasbírali asi žáci učitele O. Svobody v 60. letech.
 - VI. Asi stovka debitáže, zčásti přepálené, která může být postpaleolitického původu. Z patinovaných kusů se vyskytla škrabadla, rydla, strmě ret. segmenty, odštěpovače a vrtáček. Kromě RKL i radiolarit a křišťál.
 - X. Stopa pozdněpaleolitické stanice?
 - XI. MZM-Ant. Brno.
 - XII. OLIVA 1989, 19.
- Na katastru ještě menší lokality II – u hřbitova a III – Práškův kopec.

Moravský Krumlov I, U lesa za mostem (okr. Znojmo)

- I. Plošina ssv. od nádraží v zavezeném hliništi cihelny v nm. v. 320 m (1174516, 619135).
- II. Objevil geolog J. Dvořák poč. 50. let, dále zkoumal K. Valoch.
- III. Jeden úštěp nalezen ve vyvinuté půdě, patrně středopleistocenního stáří (eem?), ostatní v haldách po bagrování.
- VI. Archaická hrubotvará industrie z místních rohovců se sekáči a diskovitými jádry.
- X. Soubor z přemístěných sedimentů svědčí o existenci středopaleolitického osídlení, patrně z okruhu acheuléenu. Eponymní lokalita tzv. krumlovienu.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. VALOCH 1962.

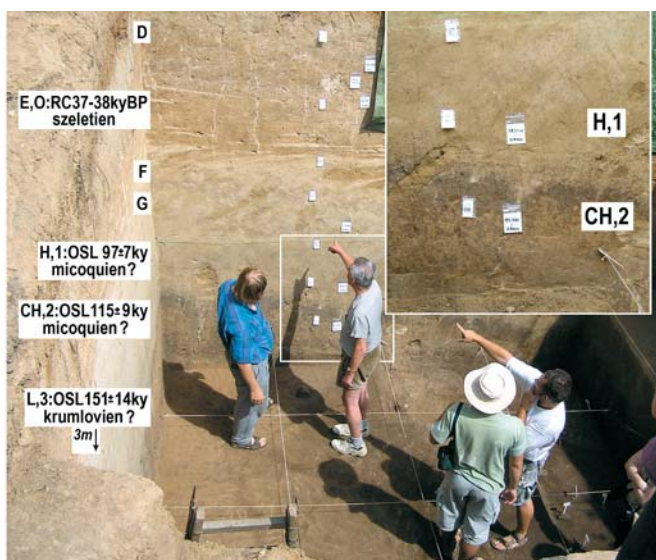
Moravský Krumlov II, Krumlovský les – Vysoká Hora (okr. Znojmo)

- I. Paseka (nyní neorané pole) na plochem návrší sz. od kóty 341 (nm. v. 340 m), s výjimkou jv. části lemované vysokými svahy (1176978, 615755).
- II. Objevil M. Oliva r. 1992, od té doby každoroční sběr během archeol.výzkumu v Krumlovském lese.
- VI. Soubor rohovcové industrie s drasady, škrabadly a listovitými hroty. Ojedinele se objeví i jemné nástroje z pazourku a radiolaritu, patrně pozdější, a naopak hrubé úštěpy se silně korodovaným drsným povrchem, zabarveným do žluta (srov. VALOCH 2006, obr. 12).
- X. Sídliště szeletienu ve výšinné poloze (nejvyšší v expoatační oblasti Krumlovského lesa), pravděpodobně starší i mladší intruze.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. OLIVA 2008.

Moravský Krumlov IV (okr. Znojmo)

- I. K jvv. vybíhající hřbet v těžebním areálu VI, jeho temeno a jižní svah v průměrné nm v. 320 m. Průměr plochy s nálezy činí asi 200 m, nejdůležitější jsou sektory 1, 3 a 4 (1175756, 614267).
- II. R. 1999 objevil M. Oliva v břehu cesty depot dekortikovaných jader, asi z vr. 0, letech 2000–04 výzkum ústavu Anthropos MZM (P. a Z. Nerudovi).
- III. Dvě žebra mladého mamuta nebo nosorožce ve vrstvě 0
- IV. Sled vrstev tvoří 3 komplexy půd a 3 komplexy spraší v nichž byly vyčleněny 4 archeologické vrstvy (obr. 127). Fosilní půdy (pararendziny) s vrstvami 1 a 2 poskytly data OSL 97,2 a 115,3 let BP. Výše na hladině iniciální půdy vr. 0 se dvěma daty OSL (43,6 a 64,6 tis. let BP) a zkrasleným datem ^{14}C : 24,9 tis. BP (kost, málo kolagenu). V podloží v detritické spraši vr. 3 s OSL-datem 151,4.
- V. Nejmladší vrstva 0 byla zachycena v na ploše cca 60 m², v podobě dílny, kde se vyráběly listovité hroty.
- VI. Vrstva 0: szeletien s převládajícími listovitými hroty (33 včetně polotovarů), vedle nich jen 9 drasadel a 2 škrabadla, k tomu 14 vrubů a zoubků (též str. 48). Četné remontáže umožnily rekonstruovat proces výroby hrotů. Ve vr. 1–2 se objevují kombinovaná drasadla, srovnatelná s charentoidními prvky v micoquieniu z jeskyně Kůlny. Dolní poloha 3 v sondě 3

Obr. 127. Moravský Krumlov IV, diskuse u profilu s detailem vrstev při bázi sondy.
Foto P. Neruda.

poskytla několik artefaktů větších rozměrů, připomínajících „krumlovienu“ z povrchových sběrů. V podložní spraši z nižší sondy (bez přímé návaznosti) malé jádro s krátkými subparalelními negativy se silnou korozivní patinou. Spraš spočívala již na terciárním podloží.

- X. Lokalita leží podstatně výš než paleolitické osídlení na jv. svazích Krumlovského lesa, skupina szeletienců se zde věnovala převážně výrobě listovitých hrotů. Do této vrstvy asi patří i depot netěžených jader.

XI. MZM-Ant. Brno

- XII. NERUDA – NERUDOVA – OLIVA 2004; NERUDA – NERUDOVA 2005; NERUDA – NERUDOVA eds. 2009; NEJMAN et al. 2011.

Moravský Krumlov XI, Krumlovský les (okr. Znojmo)

- I. Na jvv. svahu od kóty 346 m v pravěkém těžebním revíru I-východ v nm. v. 327 m (1177434, 615210).

II. Výzkum M. Olivy v letech 2006–07 a 2009.

- III. Podloží tvoří granodiority, na nich miocenní písky a tvrdé písčité detrity s redeponovanými jurskými rohovci. Ty překryty 1,5 až 2 metry rubaniny, nejmocnější na vrcholových partiích hřbítka a vyklínující na svazích, tedy patrně uměle nanesené.

- V. V sondě I-12-1 byla intaktní sloj zastížena v hloubce 1,5 až 2,2 m (obr. 68). V písčném zásypu se v hloubce 2 m ukázala výrazně omezená poloha do červena propáleného písku s hojnými uhlíky borovice a několika přepálenými rohovcovými artefakty. Jde tedy o ohniště, založené v době, kdy se dobývka po ukončení těžby již zasypávala a datum je nepochybně mladší než vlastní těžba. Získané datum GrA-34410: 9410±50 BP klade ohniště s 95 % pravděpodobností mezi roky 8810 a 8560 př. Kr.. Maximální hloubka šachty oproti ponechané hladině sloje činí na jižní straně 1,6 m, na severní straně 1,4 m. Původní hloubka však asi byla větší, protože v době bronzové docházelo k plošnému odtěžování sedimentu s rohovci. Na obou stranách se sloj podkopávala, průměr šachty činil něco přes dva metry. Do mezolitu je datován rovněž ojedinělý uhlík z výplně šachty s podkopávkou v sondě I-13-1 (OxA-18595: 6612±32 BP). Další mladomezolitické datum KL 36 (OxA-22462: 6970±35 PB) pochází z uhlíku z prostředku výrazné kaverny podkopávající sloj v sondě I-13-2 v metrech 5-8/Z. Tato oblá podkopávka vypadá jako pozůstatek jednorázové akce, a přesto z ní pocházejí čtyři různá data, sahající od konce mezolitu (KL 36) přes starší a pozdní LnK (KL 35 a 46) až po mladší neolit (KL 45).

- VI. Štípaná industrie z okolí datovaného ohniště je vyrobena takřka výhradně z RKL I. V souboru početně převládá drobný odpad a zlomky, což dokládá blízkost místa, kde se štípalo. Pomineme-li odpad, tvoří více než polovinu industrie jádrovitě kusy. Jejich malé rozměry nejsou způsobeny vytěžeností, ale malými valounky těžené suroviny, jež jen vzácně překračovala 7 cm. To je i příčinou, proč je zde tolik jader oproti úštěpům. Z 55 jádrovitých kusů je však jen 19 jader ve fázi redukce, zbytek tvoří púlené valouny, tzv. počátková jádra a zlomky. Diskovitá jádra (resp. s plošší těžní plochou) jsou téměř stejně početná jako jádra úštěpová, mezi nimiž je 5 jednopodstavových, 2 klínová (na principu dvouklíčového sekáče) a 3 nepravidelná. Mezi úštěpy jsou nejpočetnější korové, nástroje se nevyskytly.

- X. Zcela ojedinělé doklady těžby silicitu v nejstarším a nejmladším mezolitu.

XI. MZM-Ant. Brno.

- XII. OLIVA 2015b.

Moravský Krumlov XII, Krumlovský les, U jezeřanských vrat (okr. Znojmo)

- I. Na jvv. svahu v pravěkém těžebním revíru II, 250 m S od lok. XI v nm. v. 323–330 m (1177217, 615120).

II. Výzkum M. Olivy v letech 2007 a 2014–16.

III. Podloží tvoří granodiority, na nich miocenní písky a tvrdé písčité detrity s redeponovanými jurskými rohovci.

IV. Jelení paroh.

V. Nejstarší z pěti rámcově mladomezolitických dat (KL 30: GrA-38110: 6775±40 BP) bylo získáno ze souvislé vrstvy uhlíků, avšak bez propáleného sedimentu, na něž se narazilo v sondě II-19-1. V hloubce 120 cm se pod silně kamenitým prachovitým pískem s kvanty artefaktů ze starší doby bronzové a valounků RKL objevil rezivý hlinitý písek, velmi tvrdý, v němž se v hl. 130 cm rozprostírala poloha datovaných uhlíků. Rezivé polohy s poměrně početnou štípanou industrií s iniciálními formami hranolových jader pokračují až na písčité-detritické podloží v hloubce 3 m. Ve všech úrovních se početně vyskytují uhlíky, jejichž nejnižší poloha ca 20 cm nad rovným dnem poskytla datum OxA-31485: 6839±33 BP (5792 až 5657 calBC 95,4 %). Popsaná poloha se táhne v mocnosti 1 až 2 m po celé prosondované ploše o šířce 26 m (po vrstevnici) a výšce 22 m (po svahu). Nejvyšší sonda odhalila několik ohnišť s propáleným pískem (obr. 69). Ohniště v hloubce 155 cm poskytlo datum OxA-33128: 7160±40 BP. Asi 0,5 m k sv. jsme zastihli mírně podkopávanou stěnu, ale nikoli dno těžby (dosaženo hloubky 3,2 m).

VI. Štípaná industrie je velmi hojná a sestává pouze z odpadu, úštěpů (vesměs kortikálních), a nezdařených, nepravidelných, prizmatických a diskovitých jader, vše z RKL.

VII. Zlomek jeleního parohu s oble rovnými konci, asi zbytek kopáče (bez dochované funkční části).

X. Doklad široce založené těžby na svahu, nemající v paleolitu a mezolitu období.

XI. MZM-Ant. Brno.

XII. OLIVA 2015b; 2015d.

Stanice s malým počtem nálezů nebo nejasné příslušnosti: Moravský Krumlov III – U Jezeřanských vrat, V – u Floriánka, VII (szeletien), VIII, IX, X. S výjimkou lok. V (u kostela nad městem) jsou všechny v Krumlovském lese (OLIVA 2008). Viz též Polánka, Maršovice I a Vedrovice IIIa a VIII (ty na kat. Mor. Krumlova-Rakšic).

Mutějovice (okr. Rakovník)

I. Na zvlněné rovině sz. od hřbitova v nm. v. 411 m (1023383, 791843).

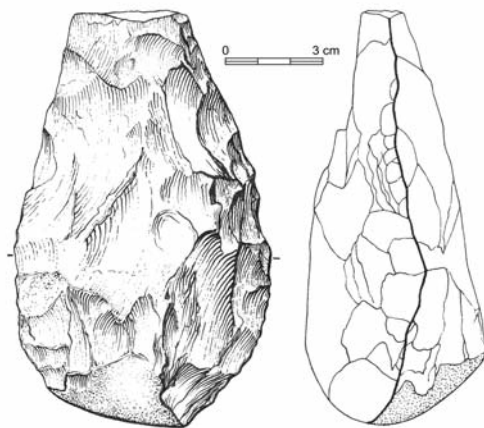
II. Bifas našel r. 1965 F. Sedláček.

VI. Pěstní klín s ulomenou špičkou a ponechaným valounovým spodkem (obr. 128), sekáč a 2 úštěpy, vše z křemenců.

X. Izolovaná stopa staro- nebo středopaleolitického acheuléenu.

XI. NM Praha.

XII. FRIDRICH 1982.

Obr. 128. Pěstní klín s ulomenou špičkou z Mutějovic (Fridrich 1982).

Mysločovice, Háj (okr. Zlín)

- I. Na kopci s lomem a kótou 281,6 m půl km jz. od obce (1161554, 528677).
- II. Objevil a sledoval P. Škrdla od r. 2005.
- VI. Z 92 nalezených artefaktů je po 42 ks z pazourku, 12 z RTZ, 8 z radiolaritu, dále RKL a rohovec typu Boršice. Čepele a čepelky výrazně převládají nad úštěpy, z pěti jader jsou 3 prizmatická a 2 zbytky. Z nástrojů 2 vyšší škrabadla, 3 rydla, zlomek čepelky dufour a ret. úštěpy.
- X. Menší stanice patrně aurignacienu v typické výšinné poloze.
- XI. ARÚ Brno.
- XII. PĚLUCHOVÁ-VITOŠOVÁ 2008b.

Na Průchodě (jeskyně, kat. Svatý Jan pod Skalou, okr. Beroun)

- I. K S otevřená jeskyně 40 m nad potokem Kačákem (obr. 129), 265 m nm (1053485, 765358).
- II. J. Petrбок 1929 a 1940–41, F. Prošek 1945.
- III. Ve žluté sprašovitě vrstvě i jinde, nejasné údaje. Z kosti datum GrA-37002: 16 770± 80.
- IV. 5 kostí (nosorožec, liška, vlk, kozorožec?)
- VI. Z 41 pazourkových artefaktů je 11 typů, např. 4 škrabadla, 3 rydla, 2 strmé ret. čepelky, vrtáček a dlátko.
- VII. Dva zlomky kopí a vlčí ulna se zasazenou (?) čepelkou.
- VIII. Závěsek z liščího zubu.
- X. Přechodné tábořiště magdalénienců, získané datum tomu však neodpovídá.
- XI. NM Praha.
- XII. VENCL 1971, 636–664; 1995, 237–238; FRIDRICH – SKLENÁŘ 1976, 48–51; VERPOORTE – ŠÍDA 2009.

Obr. 129. Jeskyně Na Průchodě v Českém krasu.

Nad Kačákem (jeskyně, kat. Hostim – lok. III, okr. Beroun).

- I. K sz. otevřený vchod leží v ostrém západním svahu 40 m nad Kačákem (Loděnickým potokem) asi 246 m nm. (1055119, 765331).
- II. J. Petrбок r. 1930, L. Zotz (s asistencí M. Šolleho) 1942.
- III. Spodní pal. vrstva v červenavé hlíně s bloky vápence, horní ve sprašovitě hlíně pod holočénem. Radiometrické datum z kosti GrA-37014: 39 950±100/750.
- IV. Ve spodní Petrбокově vrstvě nosorožec, medvěd jeskynní a hnědý, hyena, lev, vlk, pratur apod., v horní vrstvě mamut, nosorožec, liška, sob, jelen, srnec, kůň, kozorožec, medvěd hnědý, pratur.

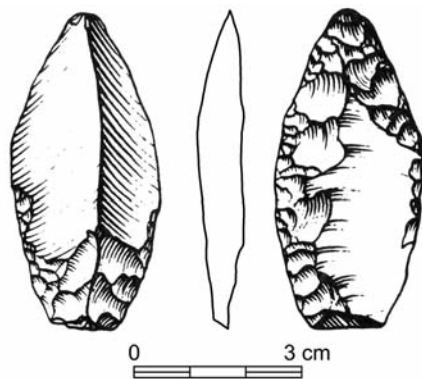
VI. ŠI vyrobena z černého rohovce typu Český kras, méně z pazourku. Z toho je např. jediný kulturně signifikantní typ – jerzmanowický hrot z počátku mladého paleolitu (obr. 130). Projevy levalloiské techniky s několika nevýraznými drasadly připouštějí přítomnost středního nebo počátku mladého paleolitu, čemuž by nasvědčovalo absolutní datování. Mnohé patky čepelí však připomínají technologii magdalénienu. Levalloiská jádra chybí, dvě diskovitá jádra souvisí s pseudolevalloiskými úštěpy, kromě nich též úštěpy (nože) s přirozeným bokem.

X. Špatně prozkoumaná stanice z několika období.

XI. NM Praha.

XII. FRIDRICH 1982; FRIDRICH – SKLENÁŘ 1976, 51–63.

Obr. 130. Jerzmanowický hrot z jeskyně Nad Kačákem (FRIDRICH 1982).

Napajedla I, Šardica (okr. Zlín)

I. Výrazná terénní výspa, vyběhající z masívu Chřibů k V nad řeku Moravu ssz. od Napajedel v nm. v 270–295 (1168870, 533944).

II. Od r. 1978 Alois Koutný a M. Oliva, později tým P. Škrdly.

VI. Na nálezové ploše, která pokrývá osu hřbítu v délce min. 250 m lze rozeznat dvě části, oddělené nikoli sterilními plochami, ale spíše skladbou surovin: a) nálezy na plošině severně (ojedinele i jižně) od „Kučerova sadu“, pod kterým se zřejmě nachází střed koncentrace; b) východní svah pod kótou 275 se značnou koncentrací nálezů a s vyšším zastoupením radiolaritu. Zvláště registrujeme ještě nálezy sz. od zmíněné kóty.

VII. Od dominantních glaciáluálních silicítů (pazourek, původní údaj 66 %) bude třeba odečíst 7 až 10 % silicítů z krakovské jury, mimořádně hojně se objevuje i radiolarit (25 %), zpracovávány hlavně v dílnách na východním úbočí kóty. Z rohovců je nejhojněji zastoupen typ Troubky-Zdislavice. Nejvzdálenější import představují čtyři drobné artefakty z obsidiánu.

U pazourku převládají produkty těžby nad produkty preparace daleko výrazněji než u radiolaritu, takže radiolaritová jádra nebyla po preparaci těžena do té míry jako pazourková. Výraznými tvary se prezentují jádra na tlustých úštěpech, určená k odbíjení silných čepelí. Debitáž je přitom dosti hrubá, bez vyspělých čepelí. Škrabadla (11 %) zaostávají za rydly (53%), mezi nimiž jsou rovnoměrně zastoupeny exempláře klínové, hranové a na lomu. Nástrojů s otupeným bokem je poskrovnu (2,6 %), vyskytly se však dvě pilky. Svěbytný rys představují hojně kombinace (10 %, s několikanásobnými nástroji 21 %).

X. Zřejmě ústřední sídliště v této části Pomoraví, v místě se skvělým výhledem na nivu Moravy, jež se právě tu zužuje do Napajedelské brány. Sídliště u Napajedel leží ze všech velkých gravettských lokalit nejbliže ke zdrojům karpatského radiolaritu. Od Vlárského průsmyku je dělí pouze 40 km, což je vzdálenost denního pochodu. Dostupnost radiolaritu ovlivnila hospodaření se zmíněnou surovinou. Vzdálené kontakty dokládají ojedinelé artefakty z obsidiánu, blízké zdroje rohovců se opomíjely.

XI. MZM-Ant. Brno, ARÚ Brno, M Zlín (I sběr).

XII. OLIVA 2007a, 105–112; ŠKRDLA – NÝVLTOVÁ FIŠÁKOVÁ – NÝVLT 2008, 67.

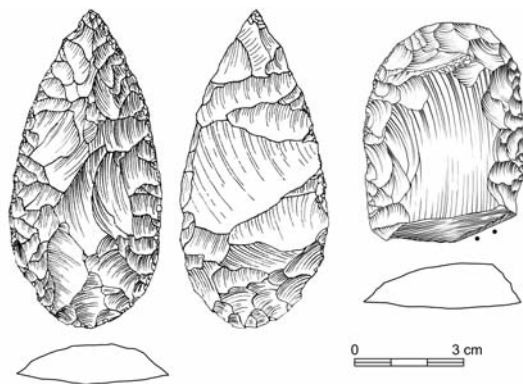
Napajedla IIIa, cihelna (okr. Zlín)

- I. Severní okraj hliniště (mn. v. 210 m) opuštěné cihelny na úpatí svahu, jižně od silnice do Halenkovic (1169504, 533726).
- II. V letech 2004 až 2006 zkoumal P. Škrdla.
- III. Nálezová vrstva leží v 50 cm mocné glejové vrstvě s příměsí terciéru, patrně přemístěná z vyšší části svahu. Z Laboratoří v Groningen a Oxfordu získáno šest dat mezi 29,8 a 32,5 tis. lety BP.
- VI. Industrie, vyrobená z pazourku, méně z radiolaritu obsahuje hlavně drobné úštěpky, přičemž několik vysokých škrabadel, čepelí se silnou aurignackou retuší a čepelek dufour řadí nálezy k aurignacienu.
- X. Pozůstatek menší stanice.
- XI. ARÚ Brno
- XII. ŠKRDLA 2005, 117–118; 2007; 2009, 111–115.

Napajedla – viz též Spytihněv II a Žlutava.

Neslovice I (okr. Brno-venkov)

- I. Rozsáhlá povrchová lokalita na temeni masívu s několika nerozlišovanými koncentracemi v tratích Kalště, Brněnky a Šéblík v nadmořské výšce 415–445 (1166241, 613466).
- II. Objevil Vilém Gross r. 1921, poté sběry J. Mikuláška, H. Schwabedissena, K. Valocha s V. Gebauerem, kteří tu r. 1957 vyhloubili i řadu sond v Z části lokality jz. a j. od boží muky při silnici na Hlínu.
- III–IV. Tři koncentrace výrobního odpadu, asi in situ, byly zastíženy v sondě 17 a v průkopu D na parcele 446, vždy v horní části čokoládově hnědého horizontu (patrně polygenetického), který od ornice nedělila žádná poloha spraše. Jižnější sondy odkryly profil sprašemi a půdami, ale bez nálezů.
- VI. Mineralogická analýza chybí, ale nepochybně vysoce převládá RKL, méně je spongolitu, pazourku, radiolaritu, patrně i RSS. Naprostým unikátem je větší drasadlo z obsidiánu s korodovaným povrchem (obr. 131). Mezi tisícovkou retušovaných nástrojů činí drasadla 27 %, škrabadla 22 %, rydla pouhých 7 %, nejcharakterističtější jsou však listovité hroty dokonalých tvarů (14 %). Levalloiské techniky je poskrovnu (IL 2,5, Ily 1).
- X. Centrální tábořiště szejtenu, které leží kupodivu v nejvyšší poloze ze všech szejtenských stanišť na Moravě (s vyloučením ojedinělých nálezů).
- XI. MZM-Ant. Brno, NM Praha, M Ivančice.
- XII. VALOCH 1958; 1973; ALLSWORTH-JONES 1986; OLIVA 1989, 19; NERUDOVA – NERUDA – SÁDOVSKÝ 2011.

Obr. 131. Listovitý hrot a obsidiánové drasadlo z Neslovic.
Kresby T. Janků.

Neslovce II, Hranice, Horní Kobelín (okr. Brno-venkov)

- I. Ploché návrší jz. od vsi V od lesa Konvív, nm. v. 385 m (1165537, 615106).
- II. Objevil patrně V. Gross, sběry J. Mikulášek, K. Valoch, V. Gebauer, M. Oliva a jiní.
- VI. Daleko chudší industrie podobného rázu jako z lok. I. Na místě výskyt RKL.
- X. Boční stanoviště k centrální szeletienské stanici I.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. OLIVA 1989, 19.

Nová Dědina I, Horákovsko, Boháčice (okr. Kroměříž)

- I. Nachází se přibližně 500 m V obce na hřbetu exponovaném k jvv., v nadm. výšce 290 m (1165517, 535767).
- II. Nejstarší kolekce pochází z roku 1954 od M. Mazálka, sběry dále prováděli F. Valentík, M. Bartušek, F. a P. Šenovský, L. Kadlčík, B. Klíma, J. Bláha, D. Kolbinger, Z. Fišer, K. Valoch s V. Gebauerem, M. Oliva, Z. Smrž, A. Koutný; novější sběry pracovníků muzea v Kroměříži, studentů archeologie, M. a J. Vokáče a M. Poláka nepublikovány (viz dipl. práci PĚLUCHOVÁ-VITOŠOVÁ 2009).
- VI. Jde o jednu z nejbohatších středoevropských lokalit aurignacienu. K výrobě industrie se používalo mnoho různých surovin, někdy vzdáleného původu. Převažují kvalitní severské silicity (SGS, KČJ), ovšem mnohem výrazněji mezi nástroji než ve skupině jader, poté MJR s boršickým rohovcem a RTZ (hlavně mezi jádry), radiolarit, ojediněle spongolit. Velmi mnoho je křišťálů a záhněd z pegmatitů Českomoravské vrchoviny, lze najít i perfektní křišťálová škrabadla kýlovitých tvarů. Ojediněle se objevují obsidiány, ryolity, maďarské radiolarity typu Szentgál a Sümeg, limnosilicity a andezity. Mezi 12 stovkami klasifikovaných nástrojů (obr. 22, 1–8, 11) převládají škrabadla (IG 35), z nichž většina je kýlovitých (IGA 22), nad rydly (IB 18), mezi nimiž aurignacké typy naopak chybí. Hranová rydla převládají dvojnásobně nad klínovými. Hodně je kombinovaných a sdružených nástrojů (12 %, zejména škrabadlo-rydlo), málo drasadel (IR 5,4), vyskytnou se i čepelky dufour a hroty typu Krems (1,4 %). Velmi hojné jsou postranní retuše, např. na čepelích, i zúžených aurignackých, a na čepelových hrotech. Jediný listovitý hrot je z radiolaritu. Nechybějí hrubotvaré sekáče a drasadla z místních hornin (viz též str. 62).
- IX. Na kůře pazourkových artefaktů pozorovány intencionální rýžky, vyskytl se kousek spekularity (železné slidy) pocházející z oblasti Slovenského Rudohoří, který mohl sloužit k výrobě okrového barviva.
- X. Centrální stanice vyvinutého aurignacienu, jejíž obyvatelé kladli značný důraz na udržování dalekých meziskupinových kontaktů, jak svědčí suroviny přinášené ze všech světových stran. Odhlédneme-li od mineralogického spektra a od menších rozměrů nástrojů, typologie vykazuje blízké analogie se středoněmeckou stanicí Breitenbach, datovanou na 26 tis. let před dneškem.
- XI. MZM-Ant. Brno, M Kroměříž, M. Zlín (část křišťálů), ARÚ Brno, soukromé sbírky.
- XII. KLÍMA 1977b; OLIVA 1982b; 1984; 1987, 48–59; PĚLUCHOVÁ-VITOŠOVÁ 2009.

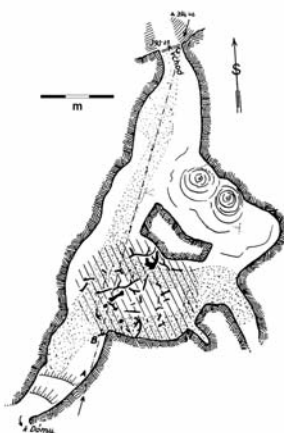
Nová Dědina II, Kostelíky (okr. Kroměříž).

- I. Nachází se mezi V okrajem obce a osadou Podkoryta na stejném hřbetu jako předchozí lokalita v nm. v. asi 310 m (1165261, 536156). Naleziště přiléhalo ze sz. na skalku, při jejíž těžbě prozkoumal I. L. Červinka r. 1922 mladohradištní pohřebiště.
- II. Lokalitu objevil roku 1909 I. L. Červinka, poté zde sbírali J. Spáčil, J. Štanglica, B. Vlček, V. Hrubý, M. Mazálek, J. Bláha, D. Kolbinger, Z. Fišer, K. Valoch s V. Gebauerem, M. Oliva, Z. Smrž, A. Koutný.

- VI. Původně se jednalo o velmi bohatou lokalitu, podle svědectví místních pamětníků se kdysi pole po orbě „běhalo pazourky“, jejichž sběr byl součástí dětských her, takže velká část nálezů je ztracena. Industrie je technologicky vyspělá, větších rozměrů než na sousední lokalitě I. Převažují kvalitní severské silicity (SGS, KČJ?), opět mnohem výrazněji mezi nástroji než ve skupině jader, poté MJR s boršickým rohovcem a RTZ (hlavně mezi jádry), radiolarit, ojediněle spongolit. Křišťály a vzdálené exoty naopak zcela chybí. Mezi téměř šesti stovkami klasifikovaných nástrojů převládají škrabadla (IG 35), z nichž polovina je kýlovitých (IGA 16), nad rydly (IB 19), mezi nimiž aurignacké typy naopak chybí. Hranová rydla převládají lehce nad klínovými. Průměrně je kombinovaných a sdružených nástrojů (8 %) a drasadel (IR 6,7), vyskytnou se i čepelky dufour a hroty typu Krems (2,5 %). Kuriozitou je dokonalý tenký klínový nůž s plošnou retuší. Velmi hojné jsou postranní retuše, např. na čepelích, které však mohou představovat ulomené suporty jiných nástrojů, a na čepelových hrotech.
- X. Centrální stanice vyvinutého aurignacienu, původně srovnatelně bohatá jako sousední lok. I. Vzájemné srovnání vede k poznatku, že přes daleko menší pestrost surovin na ND II je typologické spektrum obou lokalit velmi blízké. Suroviny v tomto případě tedy nijak neovlivňovaly typologii, a to ani prostřednictvím možných cizorodých vlivů, jež by mohly vyvérat z kontaktů s jinými skupinami
- XI. MZM-Ant. Brno, M Kroměříž, soukromé sbírky.
- XII. OLIVA 1984; 1987, 51–52, 60–61; PĚLUCHOVÁ-VITOŠOVÁ 2009.
Z katastru známy ještě méně důležité stanice III Záhumení, IV V Trubě, V Zápověď, VI Za humny a VII u domku, všechny aurignackého charakteru s převahou škrabadel nad rydly a s dominantními severskými silicity (OLIVA 1987).

Nová Drátenická (jeskyně, č. 1119, Burkhardt 3a, kat. Březina – lok. II, okr. Brno-venkov)

- I. Skrytá sluj s malým vchodem 12 m nad levým břehem Křtinského potoka, nm. v. 393 m (1151038. 588355).
- II. B. Klíma 1947–48 (obr. 132).
- III. Nálezy ve spraši s šedavým horizontem, pod sintrovou deskou. Z oxfordské laboratoře tři data od 13,9 do 11,5 tis. let BP.
- IV. Převládá sob, dále kozorožec (lebka s rohem připomínající kahan), vlk, liška.
- V. Nálezy v malé vnitřní prostora, zvané Krápníkový kout.
- VI. Hrotité čepelky otupeného boku a obdélníkové čepelky (pazourek)

Obr. 132. Nová Drátenická – plánek jeskyně a preparátor V. Gebauer při práci.

VII. Souprava tří unikátních kopí člunkovitého tvaru s rýhami, v nichž možná původně vězely nalezené pazourkové armatury (obr. 58: 3).

X. Lovecká skrýš, vzdor rozptylu dat asi jednorázová.

XI. MZM-Ant. Brno.

XII. KLÍMA 1949; VALOCH 1980.

Novosedly, Kamenný vrch (okr. Břeclav)

I. Na terénní vlně jižně od obce v nm. v. 210 m (koncentrace 3) a na jejím mírném S a J svahu (konc. 2 a 1) (1209019, 591552).

II. Objevil a přesvědčivé nálezy získal A. Otta, poté sběry P. Melema.

VI. Hrubá drasadla, vruby, valounové sekáče (obr. 133), jádra a úštěpy. Vesměs z křemene z místních předkvartérních šterků (pont?).

X. Dlouhodobě navštěvované stanoviště okruhu valounových industrií, možná starší acheuléen.

XI. Sbírká A. Otty, MZM-Ant. Brno.

XII. Nepublikováno.

Obr. 133. Novosedly – velký křemenný sekáč ve vinohradu. Foto P. Melem.

Obora I, Pod Chlumem (okr. Blansko)

I. Z od obce na výběžku z jv. úpatí Malého Chlumu, mezi kótou 406 a Hutí Sv. Antonie (1132552, 596218).

II. Objevil A. Štrof r. 1974, sběry M. a A. Štrofovi a A. Hlušík.

VI. Z 15 jader je 1 subdiskovitě, 1 levalloiské, 6 nepravidelných, 2 prizmatická, úštěpů a odpadu poměrně málo, z nástrojů listovitý klínek, 9 drasadel (též s quina-retuší, dvojité, hrotité a ventrální), vyčnělé škrabadlo, 3 jiná škrabadla, 3 rydla, 2 příčné retuše, 4 vruby a 3 zoubkované úštěpy.

X. Drobná lokalita se směsí středo- a mladopaleolitických prvků.

XI. MZM-Ant. Brno.

XII. VALOCH 1977, 13; OLIVA – ŠTROF 1985, 13; OLIVA 2006, 37–39;

Obora II, Vosekovice (okr. Blansko)

I. Na J svahu výrazného návrší (429 m), 0,5 km sz. od obce (1131385, 595939).

II. Objevil A. Štrof v květnu 1980, sběry A. a M. Štrofovi, J. Svoboda.

VI. Z 26 jader je 14 zbytků, jinak též subdiskovitá, nepravidelná, prizmatická a připravená. Z menší kolekce nástrojů: 6 drasadel (též ventrální na levalloiském úštěpu), 2 levalloiské úštěpy, 1 čepelové a 2 nevýrazná škrabadla, vysoký zobec, ret. čepel, vruby a zoubky.

X. Drobná lokalita se směsí středo- a mladopaleolitických prvků.

XI. MZM-Ant. Brno.

XII. OLIVA – ŠTROF 1985, 13–14; OLIVA 2006, 39.

Obora III, Na Kujích (okr. Blansko)

I. výrazná skalní ostrožna nad údolím Svitavy, 500 m východně od vsi. Nm. v. 396 m, převýšení nad řekou 96 m (1132071, 594107).

II. Objevil A. Štrof 1980, sběry M. a A. Štrofovi.

- VI. Jádra jen 3: 1-podstavové, 2-podstavové a drobné levalloiské s odbitým preferenčním úštěpem, dále levalloiský úštěp, 4 drasadla (listovitě, vkleslé, ventrální, atypické), 2 zobce, 4 úštěpy s vruby, početnější úštěpová debitáž.
- X. Drobná lokalita s převahou středopaleolitických prvků (levalloiská technika).
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. OLIVA – ŠTROF1985, 14; OLIVA 2006, 39; 2014a, 22–23.
- Na katastru ještě menší lokalita Na Habří, další nálezy S obce.

Ochoz – viz lok. I Švédův stůl, (II Malčina), III Ochozská, IV Křížova, V Adlerova, (VI Jezevčí), VII Liščí díra, (VIII Pod vyhlídkou, Archeologů, Klímová, IX Rozcestí pod Ochozským žlábkem, X nad Horním mlýnem, XI Pastýřky, XII j. Netopýrka).

Ochozská jeskyně (kat. Ochoz – lok. III, okr. Brno-venkov)

- I. Plošina oddělená od vchodu do Ochozské jeskyně povodňovým vodním korytem, 8 m nad Hádeckým potokem v nm. v. 327 m (1156420, 587270).
- II. Hugo Walloch (objevitel), K. Valoch a V. Gebauer r. 1938-39; H. Machová 1953 pod dohledem B. Klímy, který ještě nechal r. 1960 proplavit haldy (obr. 134).
- III. Nálezy v lesní půdě (asi druhotně) a v rezivé rendzině pod ní, níže spraš.
- IV. Proti 120 zubům a malým kostem koní jen 6 kostí soba, 2 jelena a jedna kost zajíce.
 - V. Nálezy sledovaly okraj vodní rýhy na ploše max. 100 m², se dvěma výraznějšími koncentracemi. B. Klíma z jejich distribuce usuzoval na protáhlý zahloubený objekt.
- VI. Zhruba 2400 artefaktů, z toho ca 300 nástrojů. Dominuje pazourek, následují radiolarity (některé z Maďarska, obr. 56: 6–8), různé polské silicity, moravské rohovce a křišťál. Čepelky s otupeným bokem převládají nad vrtáky, rydly a škrabadly. V čepelích s vruby a řapy (4,7 %) spatřuje K. Valoch vztahy k severu.
- VII. Čtyři zlomky řezaných parohů, možná z kopí.
- VIII. Dentálie, provrtaný kotouček z gagatu, kost se zářezy, drobové oblázky s vyrytou mřížkou a zářezy.
- IX. Kousek limonitu činkovitého tvaru, fragment gagatu, křemenný otloukač, pískovcový brousek.

Obr. 134. Výzkum H. Machové z ARŮ v Brně před jeskyní Ochozskou (1953).

- X. Chráněné magdalénienské tábořiště u skály na dně údolí, jímž možná procházela zvěř.
- XI. MZM-Ant. Brno
- XII. KLÍMA 1970b; VALOCH 2002.

Okrouhlík (kat. Kamenická stráň, okr. Děčín)

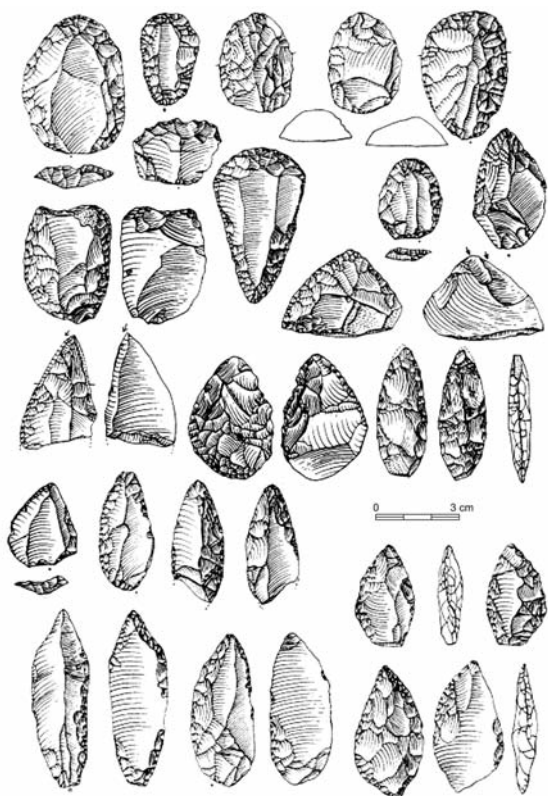
- I. Rozsáhlý převis 211 m nm. v J stěně pískovcového skaliska, relativní výška 9 m (958582, 736260).
- II. Tým J. Svobody v červenci r. 2001.
- III. Celkově tenký sled písčitých a hlinito-písčitých poloh. Data: GrA-19158: 7300±60, GrA-19161: 7940±70, GrA-19162: 8680±70, GrA-19163: 9170±70.
- IV. V kostěné drti pozůstatky jelena, srnce a straky, uhlíky určeny jako borovice, líska (oříšky), javor, dub, jilm, vrba a topol.
- V. Zahloubené ohniště a mísovitá jáma s kameny, v lok. II ohniště s čedičovými kameny.
- VI. Z lok. I téměř tisíc artefaktů, převážně z pazourku (64 %), dále bečovský křemeneč (4 %), porcelanit (2 %). zbytek neurčen či přepálen. Výrazný podíl mikrolitů s převahou protáhlých trianglů nad rovnoramennými, též čepelky a hroty s otupeným bokem, 4 škrabadla, 3 hranová rydla, retušované čepele a vruby.
- X. Stanice staršího mezolitu.
- XI. ARÚ Brno.
- XII. SVOBODA ed. 2003, 241–250.

Ondratice I, Velká Začaková, Holcase (též kat. Želeč, okr. Prostějov)

- I. Na rovince jv. obce, spadající mírně k severovýchodu, sz. od kóty 321,26, v nm. v. 320–336 mm (1146829, 563367).
- II. Objevil patrně poštovní Hynek Hostinec r. 1903, dle K. Absolona však rolník Jakub Možný už r. 1898, následoval výzkum I. L. Červinky r. 1907. J. Možný sbíral pro MZM i později, koncem 20. let se připojil učitel z Brodku J. Kopecký. Jejich sběry jsou však smíchané z různých poloh. Odděleně se dochovaly poválečné sběry Jana Ječmínka, kováře z Ondratice, jež jsou i nejbohatší, a jeho synovce R. Millera z Brodku. Sondáže s kontraverzními nebo zanedbatelnými výsledky podnikli K. Absolon (1928), J. Kopecký (1929), H. Schwabedissen (1942), K. Valoch (1965) a J. Svoboda (1977). Úspěšnější řezy O. Mlejníka a P. Škrdly ležely sz. od vlastní lokality (viz Želeč).
- III. V řezech z r. 1977 ležela ornice na holocenní parahnědozemi až 80 cm mocné, pod ní spráše s roztroušenými uhlíky, ležící na terciérních jílech a miocenních píscích, těžných v blízké pískovně. Stěžejní otázkou stratigrafie je otázka, zda se křemencová industrie původně vyskytovala v oddělené spodní vrstvě či společně se silicity v jediné poloze. Podle I. L. Červinky byl celý paleolit spolu s neolitem v jedné vrstvě na písku pod ornici, podobně i v sondě K. Absolona, ač ten sám původně tvrdil opak. Podle H. Schwabedissena tomu tak bylo i v jeho sondě, ač účastníci výzkumu E. Dania a J. Ječmínek vzpomínali, že křemence a patinované silicity byly jasně oddělené. Desítky pozdějších drobných sond už intaktní nálezkové vrstvy nezastihly. Dnes již spor pozbyl smysl, protože tak početná industrie se nutně musela nacházet v řadě různých poloh, vedle sebe i nad sebou, s místně odlišnou stratografií.
- V. Červinka měl dle vlastních údajů prozkoumat 4000 m² se dvěma prohlubněmi, z nichž prvá obsahovala 2 velké kameny, uhlíky, popel a několik křemencových nástrojů, druhá křemencové bloky obklopené popelem a uhlíky. U jednoho bloku ležely stovky křemencových úštěpků i hotové nástroje. J. Kopecký v jednom ze svých četných průkopů z r. 1929 (s nálezy pouze v ornici) narazil na „*jakési depôt paleolitického člověka o váze 22,70 kg a více jak 300 nástroji z hrubého šedého křemence...*“).

VI. Těžší, ale méně početná křemencová složka, čítající nicméně tisíce kusů, skýtá obraz industrie z přechodu středního mladého paleolitu. Mezi těžšími jádry (vedle nichž se vyskytuje neobvykle mnoho jader připravených a ještě netěžených) tvoří mladopaleolitické čepelové exempláře pouhých 7 %. Tomu do jisté míry odpovídá i typologie, kde dominují drasadla (36 %) a moustérienské hroty (9 %) nad škrabadly (27 %) a rydly (8 %). Listovité hroty se vyskytují jen ojediněle. To však neznamená, že bychom celou křemencovou složku mohli šmahem oddělit od szeletienu, protože není myslitelné, že by si szeletienci místních dobře štípatelných hornin nevšíмали. Pro obě komponenty jsou typické např. moustérienské hroty, levalloiské hroty a některé specifické formy jader. Samotná silicitová složka čítá desítky tisíc kusů, z toho jen v poválečné kolekci přes tři tisíce retušovaných nástrojů. Nejpodrobnější klasifikace M. Olivy nebyla dosud sumarizovaná, k dispozici jsou charakteristiky kolekce z MZM od Z. Nerudové a nejnovějších sběrů od O. Mlejnků. Ten uvádí surovinovou analýzu ca 1400 artefaktů, včetně křemenců, jež převládají (28 %), následované MJR (22 %), SGS (15 %), RSS (8,4 %), RKL (8 %), RTZ (7 %), spongolity (6,7 %) a radiolarity (2 %). Ve velkém souboru z MZM je však i řada exotických materiálů, např. kyselý tuf, maďarské radiolarity a ryolity. Škrabadla, též aurignacká, převládají nad rydly, asi polovinu jejich podílu vykazují velmi rozmanitá a pečlivě retušovaná drasadla. Poněkud méně je listovitých hrotů, mezi nimiž patrně převládají jerszmanowické nad oboustranně opracovanými (obr. 135), v souvislosti s přinášením rohovce ze Stránské skály nechybějí hroty levalloiské. Pro lokalitu typické jsou drobné hrůtky podobné moustérienským a kombinace škrabadla s hrotem. Vzácně se objevují i čepele a čepelky s otupeným bokem, nikoli však pravé gravetty a mikrolity.

IX. Různé otloukače a retušéry.

Obr. 135. Ondratice I – ukázky typických nástrojů mladšího szeletienu.
Kresba L. Najmrová.

- X. Místo dlouhodobě využívané jako centrální stanoviště se sítí společenských kontaktů, patrně několika kulturami. Stěžejní část souboru náleží asi vyvinutému szeletieniu.
- XI. MZM-Ant. Brno, M Prostějov, M Olomouc, M Vyškov, NHM ve Vídni, LM f. Vorg. Halle, Ethnologisches Museum Berlin, IPH v Paříži, sbírka R. Millera v Brodce, a jinde.
- XII. SVOBODA 1980a; OLIVA 2002; MLEJNEK et al. 2012; MLEJNEK 2015, 79–87; NERUDOVÁ 2015.

Ondratice Ia, Malá Začaková (okr. Prostějov)

- I. Na sv. svahu od lok. I na tomtéž návrší v nm. v. 295–310 m, dnes odtěženo pískovnou (1146470, 562570).
- II. Sběry J. Ječmínka v 50 a 60. letech, předtím neoddělováno.
- VI. Křemenců je tu i procentuálně podstatně méně než na předchozí lokalitě. Pokud je vyloučíme, dominuje mezi jádry spongolit, poté MJR a RKL, ojedinele radiolarit, SGS a RTZ. Pazourky (s možnou dílčí záměnou s jemnými jurskými rohovci) naopak převládají mezi nástroji, následované RKL a MJR, zastoupen i spongolit, RSS a radiolarit. Škrabadla (35 ks) vysoce převládají nad rydly (9 ks). Mezi kombinacemi chybí škrabadla s hrotem, častější jsou vícenásobné nástroje (škrabadla, rydla). Listovité hroty se vyskytly jen ve zlomcích, v celých tvarech se dochovaly pouze hrubší bifasy, polotovary listovitých hrotů a klínky. Nad oboustranně celoplošně retušovanými hroty převládají částečně plošně retušované hroty, z nichž některé je možné označit za jerzmanowické. Plošně retušované hroty jsou vyrobeny ze spongolitu, radiolaritu, RKL a RTZ, tři levalloiské hroty jsou oproti tomu z RSS. Mezi dominantními drasady (36 ks), většinou ze spongolitu, převládají vyklenuté retušované exempláře, vyskytují se ale také drasadla přímá, příčná, dvojitá, úhlová, oboustranná, se ztenčeným hřbetem i s plošnou retuší. Obvyklá součást mladopaleolitických souborů, odštěpovače, se hlásí patnácti kusy. Pro mladopaleolitické typy nástrojů a pro nástroje na čepelích byl přednostně používán SGS a radiolarit, i když na jerzmanowické hroty, které jsou vyrobené z čepelových polotovarů, byly použity spíše hrubší materiály bližšího původu.
- X. Obvyklé stanoviště szeletieniu, časově i kulturně nepochybně stejnorodější než obří lokalita na temeni návrší.
- XI. MZM-Ant. Brno, sbírka R. Millera v Brodce u Prostějova.
- XII. ALLSWORTH-JONES 1986; OLIVA 2004; MLEJNEK 2015, 87–88.

Ondratice II, Zadní hony (okr. Prostějov)

- I. Na mírném vycnělém ssv. svahu Z od předchozích lokalit v nm. v. 320–360 m (1146230, 563700).
- II. Mezi válkami zde sbírali J. Možný a J. Kopecký, ale teprve Ječmínkovy pozdější sběry oddělovány. Později naleziště navštěvoval R. Miller, F. Šenkeřík, M. Vadoc a další. Revizi nálezové plochy pomocí GPS provedl O. Mlejnek a P. Škrdla 2011–13, přičemž ještě našli 607 kusů.
- VI. V nové kolekci značně převládají pazourky (snad až 62 %), za nimiž zaostávají MJR a místní sluňáky, ještě méně je RTZ, spongolitu, RKL a radiolaritu. Ve staré kolekci vyniká vysoké škrabadlo z křišťálu. Rydla dosahují v aurignacienu extrémní hodnoty 60 % (větší kolekce v MZM). Velmi mnoho z nich má polyedrickou či zvláště utvářenou hranu (typy Tvarožná a Raysse), charakteristická jsou příčná rydla na retuši. Aurignacká škrabadla přicházejí jen ojedinele a vycnělá téměř chybí, početně vystupují kombinace a několikanásobná rydla. Chybí čepelky dufour, jsou tu však 4 čepelky otupeného boku. Tucet listovitých hrotů nemusí být pouhou intruzí.
- X. Po Golštýně u Určic (Alojzov) jde o druhou největší známou sídlištní aglomeraci epiaurignacienu.
- XI. MZM-Ant. Brno, M Prostějov, sbírka R. Millera v Brodce.
- XII. VALOCH 1975b; OLIVA 1987, 32; MLEJNEK 2015, 88–90.

Ondratice IV, Syrovátky (okr. Prostějov)

- I. Jz. obce na sv. výběžku z vrchu Vojenská v nm. v. 334–352 m, 40 m nad Ondratickým potokem, tekoucím S od lokality (1146295, 564343).
- II. Mezi válkami zde asi sbírali J. Možný a J. Kopecký, ale teprve Ječmínkovy pozdější sběry oddělovány. Naleziště navštívoval i J. Štefek Revize distribuce nálezů pomocí GPS (O. Mlejnek a P. Škrdla 2011–12) ukázala hustou koncentraci nálezů, ale naopak zpochybnila lokalizaci (či samostatnost?) sousední lokality Ondratice III – Smetanice, z níž je v MZM 188 artefaktů, z toho 35 nástrojů běžného spektra „ondratického typu“.
- VI. Mezi 342 artefakty je 27 % SGS, 14 % křemence, 11 % MJR, zbytek je z ostatních běžných surovin. 37 % nástrojů v souboru svědčí o výběrovém dochování. Převládají drasadla, hlavně z křemence, škrabadla (i aurignacká) mírně převládají nad rydly, vyskytují se listovité i levalloiské hroty.
- X. Typicky indiferentní soubor „ondratického typu“, svědčící o častějších návštěvách lokality jednou nebo několika skupinami paleolitických kořistníků.
- XI. MZM-Ant. Brno, M Prostějov (křemence coll. Štefek).
- XII. VALOCH 1967; 1983; NERUDOVÁ 2000a; MLEJNEK 2015, 91–93.

Ondratice VIII, Kopaniny (okr. Prostějov)

- I. Na hřbitku o sv. sklonu Z obce po obou stranách vozovky v nm. v. 307–321 m (1145700, 564080).
 - II. Objevil a vysbíral Jan Ječmínek v 70. letech minulého století.
 - VI. Soubor štípané industrie čítá 1365 artefaktů a zřejmě představuje vyvážený vzorek inventáře. Mezi surovinami výrazně převládají SGS (69 %), poté zastoupeny MJR (7 %), RTZ (6 %), radiolarity (4 %), křemence typu sluňák (4 %), spongolit (4 %) a rohovec typu Krumlovský les (1 %), vzácně i křemen, RSS, ROL, červenohnědá vrstevnatá zvětralina a chalcedonová zvětralina. Úštěpy (59 %) převažují mírně nad čepelemi (41 %). Jader je v souboru 51 (4 %), z nichž jen 16 je z dominantního SGS a jde o vytěžené kusy. Mezi nástroji výrazně dominují rydla (přes 50 %), vesměs hranová, aurignackých kýlovitých rydel je 9 ks a dvě rydla příčná. Ač je většina rydel polyedrických, rydlové údery neprobíhají obloukovitě. Škradel je necelých 10 %, typické kýlovité ovšem jen jedno, za to tři plochá škrabadla vyčnělá. Plošně retušované hroty chybí, ale zajímavá je přítomnost dvou levalloiských hrůtek, dvou čepelí a tří úštěpů (intruze z počátku mladého paleolitu?). Dva z levalloiských produktů jsou vyrobeny z jinak zde ojedinělého rohovce typu Stránská skála. Drasadel je v souboru jen 6 %.
 - X. Trvalejší stanice typického epiaurignacienu, podobná jiným z tohoto regionu.
 - XI. MZM-Ant. Brno.
 - XII. OLIVA 1987, 34; MLEJNEK, 93–97.
- Na katastru ještě menší lokality V – Hladišovský a X – Díly. Jiné přeřazeny na kat. Drysic, Brodku a Želče.

Opatovice I, Lány (okr. Vyškov)

- I. Na jv. výběžku Drahanské vrchoviny J obce v nm. v. 330–340 m (1152510, 572266).
- II. Sběry Miroslava Daňka v letech 1988–2006, který lokalitu též objevil.
- VI. Ca 500 nashromážděných artefaktů, v nichž drahanský křemenec a MJR tvoří vždy asi třetinu, pětinou je zastoupen spongolit, asi 15 % pazourek a jen 1 % radiolarit. Čepele se objevují jen výjimečně, mezi jádry jsou nepravidelná, diskovitá i hranolová. V debitáži převládají křemence, mezi nástroji silicity. Škrabadla převládají nad rydly, mezi oběma skupinami se objeví i aurignacké typy, dokonce i vyčnělé škrabadlo typu Lhotka. Téměř třetinu nástrojů ovšem představují drasadla (též hrotitá, výrazná příčná a bifaciální), k nimž se druží

vruby, čepelové a archaické hroty (moustérienský, levalloiský a dvojhrot). Starobyloou složku doplňují listovité hroty (6 ks) a hrubší bifaciální nástroje či polotovary.

- X. Stanice szeletienou dosti archaického habitu, z něhož se poněkud vymykají prvky aurignacienou a importy pazourku. Ještě starobylejší ráz jeví lokalita II – Fršlůch 1 km k sz. nad údolím Malé Hané (350–360 m nm.), což může souviset s větší bízostí zdrojů křemenců a s jejich intenzivnějším využíváním.

XI. M Vyškov.

XII. SVOBODA 1994; 1999a; SVOBODA a kol. 2009, 150; MLEJNEK 2005; 2015.

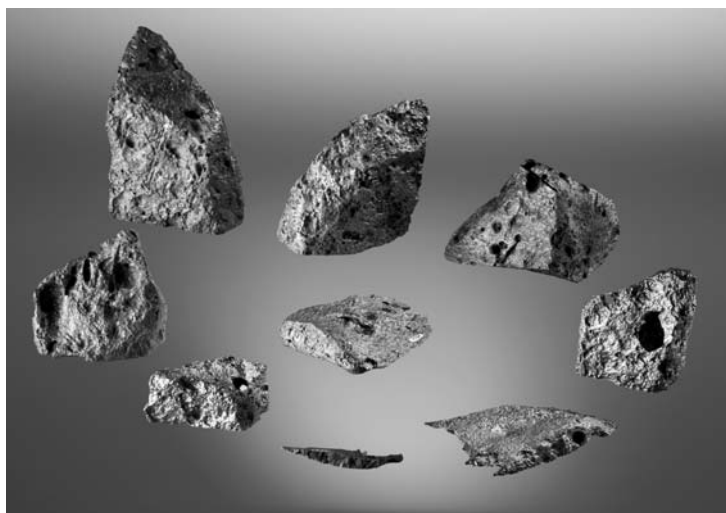
Opava I, Lundwallova cihelna (okr. Opava)

- I. Mezi Opavou a předměstím Kylešovice na nízké terénní elevaci v klínu řek Opavy a Moravice, nm. v. 260–270 m (1089082, 494237).
- II. Znal již v letech 1892–96 A. Valenta, v letech 1924–33 zde prováděl sběry G. Stumpf, který rovněž uskutečnil menší výkop koncentrace mamutích kostí. Z let 1932 a 1939 pocházejí nálezy H. Lindnera, další připojil r. 1949 F. Brenner; později lokalitu navštěvoval B. Klíma a L. Jisl.
- III. Silexy leží v dolní části spraše bezprostředně nad polohou písku a glaciáluviálních šterků s útržky starších sprašových sedimentů.
- IV. Mamut, zaznamenán i nález kostry koně, která ležela 3 m hluboko ve spraši (BAYER – STUMPF 1929, 120).
- V. Většina ŠI byla získána povrchovými sběry při těžbě spraše. Ze stratifikované polohy pochází jen ojedinělé pazourky, zejména však nahromaděnina mamutích kostí, jíž při bázi spraše procházel železitý proužek, nasvědčující vlhkému prostředí. Skládka, odkrytá na západním okraji nálezové plochy na ploše zhruba 10 m², obsahovala několik mamutích klů a jejich zlomků, roztrštěné mamutí kosti, 3 zuby koně a ojedinělé pazourkové úštěpy. Opo-dál ležely ještě 3 mamutí stoličky.
- VI. Soubor štípané industrie pochází z nesystematických akvizic z různých míst hlinišť a není proto způsobil k bližšímu rozboru. Zaznamenána i aurignakoidní škrabadla, jež lze jen stěží odlišit od drobných prizmatických jader. Škrabadla jsou buď přelomená čepelová nebo krátká úštěpová, rydla vesměs na lomech čepelí, avšak i příčná polyedrická. Složka strmě retušovaných nástrojů prakticky chybí, jistý gravettienský rys představuje rydlovité jádro na úštěpu.
- VIII. Jako ozdoby mohly sloužit konchylie třetihorních měkkýšů, zejména dentálií.
- IX. F. BRENNER (1949) zde našel zlomek meteoritu, jehož souvislost s artefakty je však sporná.
- X. Těžbou rozrušené pozůstatky zřejmě několika menších stanic z různých období mladého paleolitu.
- XII. SZM Opava.
- XII. BAYER – STUMPF 1929; BRENNER 1949; JISL 1971; OLIVA – NERUDA 1999; OLIVA 2007, 139; SVOBODA 1999b.

Opava II, Kylešovice, pískovna u výtopny

- I. Na mírném ssv. svahu Kylešovického kopce jižně od nádraží Opava-východ, nad řekou Opavou v nm. v. 265 (1089215, 496529).
- II. Sběry G. Stumpha a F. Schmelzera (silexy) a E. Pokorného (meteority) v letech 1924–28.
- III. Nálezy ležely na rozhraní spraše a podložního písku, jeden meteorit již v horní části písčité vrstvy, naproti tomu jedna čepel a mamutí stolička ve spraši 25–30 cm nad hladinou písku.
- IV. Několik mamutích stoliček bez jasné souvislosti s artefakty.
- V. Jde o roztroušené nálezy sebrané při těžbě písku. Meteority se údajně vyskytovaly na omezené ploše o průměru 20 cm na jižním okraji pískovny. Nesou stopy žáru, které mají nasvědčovat existenci ohnišť.

- VI. Uváděny jen dva ústěpy, větší neretušovaná čepel a čepel s mělkým vrubem vlevo při bázi. Kromě toho se dochovala řada pseudoartefaktů, původně považovaných za středopaleolitické nástroje.
- IX. Do souvislosti s paleolitickým osídlením bývá uváděn nález sedmi meteoritů (obr. 136), z nichž největší vážil 7,39 kg. Jeví stopy rozsáhlé rekrystalizace, snad žářem v ohništi (KAŠPAR – POSPÍŠIL 1952, 58–59).
- XI. Stopy mladopaleolitické, vzhledem k výskytu mamutích stoliček nejspíše gravettienské stanice menšího rozsahu, jejímž nejzajímavějším rysem je možný výskyt meteoritů.
- XI. SZM Opava.
- XII. BAYER – STUMPF 1929; KAŠPAR – POSPÍŠIL 1952; JISL 1971, 4.; OLIVA – NERUDA 1999; OLIVA 2007, 139. SVOBODA 1999b.

Obr. 136. Meteority z paleolitického sídliště na Kylešovickém kopci u Opavy (M Opava, foto z Wikipedie).

Ořechov I, PISOŇKY (okr. Brno-venkov)

- I. Na mírném jz. svahu v širokém okolí kóty 347,1 (na starší mapě 342) sv. od obce (1168403, 604572). Asi půl km východněji u lesa ještě boční koncentrace Ia (322–330 m nm.).
- II. Objevil asi Hans Freising v polovině 20. let, poté sběry J. Lavického, K. Valocha, V. Gebauera, R. Klímy, M. Olivy, v poslední době zevrubná revize lokalizace nálezů týmem P. Škrdly.
- VI. Ve velmi bohaté kolekci z lok. I rohovec ze Stránské skály lehce převažuje nad RKL, na Ia je tomu naopak, vždy následovány spongolitem a ojedinělými ukázkami jiných surovin. V souladu s původem suroviny je značně rozvinutá levalloiská technika, (ILty 16 %) dominují ovšem škrabadla (22 %), nechybí řada listovitých hrotů.
- X. Opakovaně a intenzívně osazované stanoviště nerozborného komplexu szeletien/bohuni-cien.
- XI. MZM-Ant. Brno, ARÚ Brno.
- XII. VALOCH 1956; 1973 (seznam typů); NERUDOVÁ 1999; ŠKRDLA – RYCHTAŘÍKOVÁ *et al.* 2011.

Ořechov II, RANDLÍK (okr. Brno-venkov)

- I. V širokém okolí kóty 302, 1 (na jiné mapě 301) na plochem návrší i na jeho mírných sv. a j. svazích. (1169931, 604065; lok. IIa in OLIVA 1989, 21 je již na kat. Hajan).

- II. Známé asi již mezi válkami (Lavický), poté sběry J. Mikuláška, R. Klímy, v poslední době zevrubná revize lokalizace nálezů týmem P. Škrdly.
- VI. Materiál od Krumlovského lesa převažuje téměř trojnásobně nad rohovcem ze Stránské skály, podíl levalloiské techniky je nízký, objevují se velké listovité hroty, typická drasadla, převažují ovšem škrabadla.
- X. Opakovaně nebo intenzivně osazované stanoviště szeletienu.
- XI. MZM-Ant. Brno, ARÚ Brno.
- XII. VALOCH 1962b; 1973 (seznam typů); NERUDOVA 1999; ŠKRDLA – RYCHTAŘÍKOVÁ et al. 2011.

Ořechov IV, Kabáty (okr. Brno-venkov)

- I. Na plošině při vyústění strže od pravostranného přítoku Bobravy sz. od kóty 333,7 (cf. ŠKRDLA – RYCHTAŘÍKOVÁ et al. 2011, 22) nebo 332 na starší mapě 24–342 (1167635, 605999).
 - II. Jako první zde mezi válkami sbíral J. Lavický, v letech 2010–12 sběry a sondy kolektivu P. Škrdly.
 - III. Pod ornici relikty vápnatého detritického sedimentu, nasedající na granodioritové podloží. Z uhlíků získána dvě data: 37 600 ± 1000 BP (Poz-45556) a 38 600 ± 900 BP (Poz-51618).
 - V. Na bázi detritického sedimentu metr od sebe dvě ohniště s propálenou vrstvičkou, bez nálezů. Silexy lze sbírat na povrchu na ploše 65×200 m.
 - VI. Z 880 artefaktů je 81 % z rohovce ze Stránské skály, zbytek z RKL a spongolitů. V souladu s tím je industrie silně levalloidní, s převahou hrotů a čepelí s upravenou patkou, jiné typy jen ojedinělé.
 - IX. Zlomky okru z železné rudy.
 - X. Trvalejší stanice bohunicieny bez plošných retuší či vysokých škrabadel.
 - XI. ARÚ Brno; Lavického kolekce stovky ŠI se nedochovala, snad je v kolekci z MZM-Ant. Brno zahrnuta do lok. I.
 - XII. OLIVA 1989, 21; ŠKRDLA – RYCHTAŘÍKOVÁ et al. 2011.
- Na katastru ještě menší lokality III – Líchy ssz. obce na výspě nad Bobravou, a V – jižně od obce (OLIVA 1989, 21; ŠKRDLA – RYCHTAŘÍKOVÁ et al. 2011; 2016).

Oslavany I, elektrárna (okr. Brno-venkov)

- I. Východně města na J svahu nebo již v nivě na levém břehu Oslavy v nm. v. asi 220 m (1166834, 618230).
 - II. Zachránil Vilém Gross r. 1930 při stavbě elektrárny.
 - III. Nálezy spočívaly ve spraši 4–6 m hluboko.
 - IV. Lebka nosorožce, tibie mamuta a tříšť kostí koní a jelenů (?).
 - VI. Sedm pazourkových artefaktů: 2 rydla, místně ret. čepel, 2 rydlové odštěpy a 2 úštěpy.
 - X. Útržek gravettienské stanice?
 - XI. MZM-Ant. Brno.
 - XII. OLIVA 1989, 21.
- Na katastru ještě menší lokality II – Koblih, III – Luže, IV – Zarážené, V – Stará hora, VI – za hřbitovem, VII – Kukla a VIII – U dubu.

Ostrava – viz Petřkovice

Ostroměř I (okr. Jičín)

- I. Na okraji temene nízkého návrší Boráku o mírném sv. sklonu v relativním převýšení ca 5 m nad Javorkou, nm. v. 265 m (1022506, 660523).

- II. Sběry V. Jóna před r. 1963, téhož roku sondy V. Vokolka a následujícího roku výzkum S. Vencla.
- III. Ve sprašové hlíně těsně pod ornici.
 - V. Hlavní koncentrace na ploše 4,5×7 m.
- VI. Mezi 180 kusy ŠI převládá pazourek, dále kropenaté a permské rohovce. Mezi 26 nástroji je 19 krátkých škrabadel, dvě další v kombinacích, též hrubotvará industrie.
- IX. Zrna červeného barviva a přinesené kameny.
 - X. Přechodné tábořiště pozdněpaleolitického „tišnovienu“ (původně ostroměřská supina, blízká tarnowieniu).
- XI. M Hradec Králové.
- XII. VENCL 1970, 23–25; VENCL ed. 2007, 110.

Ostrov – viz Balcarka

Osvětmany I, Hrušková (též kat. Žeravice, dříve Hostějov, okr. Uh. Hradště a Hodonín)

- I. Na širokém temeni a mírném V svahu návrší Hrušková (382,6) těsně Z od Hostějova, 130 m nad potokem Hruškovcív, tekoucím 1,2 km východněji (1183382, 553748).
- II. K. Valoch, V. Gebauer a M. Oliva 1978, celkem asi jen 3 sběry.
- VI. Kolekce necelých dvou set kusů je vyrobena z pazourků a MJR, doplňkově též radiolarit, RTZ a spongolit. Šest jader (malá čepelková a dvě upravená netěžená) a 27 nástrojů, mezi nimiž jsou rydla stejně početná jako škrabadla (1 vyčnělé typu Lhotka, několik drasadla a ret. čepelí, ale hlavně 3 listovité hroty (z toho 1 celý dvouhrotý) a báze jermanowického hrotu.
- X. Jedno ze sídlišť blízkých szeletieniu, které je však možno přiřadit i k míškovickému typu, typickému pro region.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. VALOCH 1985; ŠKRDLA 2005, 122–125.

Otaslavice (Dolní a Horní, okr. Prostějov)

Ač jde o klasickou lokalitu s několika nalezišti stovek artefaktů, hlavní (již předválečné) kolekce jsou zřejmě neúplné, zčásti pomíchané a vykazují vesměs polykulturní osídlení (srov. MLEJNEK 2015 s důkladnou revizí). Proto je z přehledu vypouštíme. V krátkém přehledu jde o lokality Horní Otaslavice I – Homole (převážně aurignacien), II – U dubu (epiaurignacien – pozdní paleolit?), Dolní Otaslavice I – Kopaniny (epi?-aurignacien), II – Horka (převážně aurignacien?). Poloha Štěrky je na kat. Vincencova (lok. II).

Pardubice I, U hřbitova (okr. Pardubice)

- I. Při východním okraji protáhlé nízké duny asi 200 m od levého břehu Chrudimky, 2,7 km jižně od ústí do Labe, necelé 2 m nad jeho nivou, v nm. v. 222 m (1062951, 647136). Dnes zastavěno.
- II. Objevil r. 1952 K. Žebera, poté sledovali V. Vokolek, J. Tomský, L. Skružný, S. Vencl a zřejmě i další.
- VI. Přes tisíc artefaktů sestává z 85 % debitáže, 6 % jader a 2 % retušovaných kusů. Nejčastější surovinou byl porcelanit (27 %, zřejmě z temene Kunětické hory, vzdálené 7 km), 17 % pazourek, 13 % chalcedon pravděpodobně hydrotermálního původu, 18 % spongolit, 7 % valouny křemene, 6 % křišťál, 5 % znělec, objevují se i české křemence a rohovec z Francké Alby. Mezi nástroji se objevují krátká škrabadla, rydla, čepelky s otupeným bokem a trojúhelníčky.
- X. Soubor pochází z rozsáhlého prostoru, může obsahovat pozůstatky osídlení v pozdním paleolitu a hlavně mezolitu.
- XI. M Pardubice, ARÚ Praha.
- XII. VENCL 1965.

Pavlov I (okr. Břeclav)

- I. Těsně severně od obce na svv. svahu kopce s hradem Děvičky, klesajícím k řece Dyji, mezi vrstevnicemi 190–210 m (1196620, 597115). Střed lokality vybagrován pro zbudování rozsáhlého podzemního bunkru s minimalisticky pojatým Archeoparkem Pavlov.
- II. B. Klíma (ARÚ Brno) v letech 1952–54, 1956–58 (obr. 137), 1960–65 a 1969–72, poté v letech 2013–14 J. Svoboda s M. Novákem před budováním památníku.

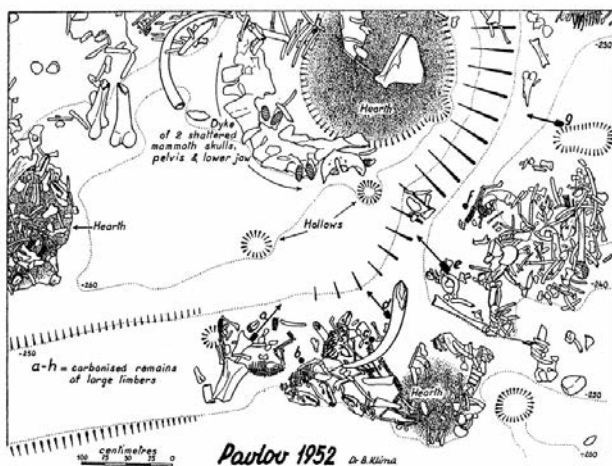
Obr. 137. Pavlov I, výzkumná sezóna 1957 (foto K. O. Hrubý).

- III. Poslední výzkum v jv. části (proti svahu) ukázal, že předchozí údaje o stratigrafii byly značně zjednodušené. Na přemístěné třetihorní tégly místy nasedají zbytky půdy, v níž se na na dvou místech vyskytuje i sporá industrie, patrně aurignacienu s datem 32,5 tis. let BP. Ve spraši nad ní se v mocnosti 50–70 cm táhne několik uhlíkatých horizontů staršího gravettienu, datovaných na 28,6 až 27,1 tisíc let, překrytých až několika metry sterilní mladowürmské spraše. Severozápadní část lokality narušovala erozní rýha, k jejímuž zaplňování, a to i útržky kulturní vrstvy, docházelo zřejmě opakovaně po delší dobu. Hlavní nálezořvá vrstva ji potom místy překrývá. Minimálně dvě nálezořvé vrstvy se jevily i mimo oblast rýhy. Ve výkopech z r. 1961 a 1962 zabíhaly rozvlečené nálezořvé vrstvy sz. části až 40 cm pod horizont nálezů jv. úseku lokality, obě polohy dělila vložka spraše. Starší data z jv. i sz. části (25–26 tis. let) byla mladší než ta nově získaná a nejevila výraznější místní rozdíly.
- IV. Faunu z let 1952–53 klasifikoval R. MUSIL (1994) takto: mezi hojně zastoupené druhy patří zajíc (18,5 %), liška lední, vlk, liška obecná a sob (10 %), středně jsou zastoupeni ptáci, mamut (7,5 %), kůň a rosomák, ojediněle medvěd hnědý, medvěd jeskynní (? , 0, 2 %), lev, kočka divoká, bovidi (0,2 %), jelen a rys. Nižší zastoupení mamutů vyplývá z absence skládky velkých kostí. V nově získaném materiálu z jihovýchodní části sídliště snad převažují mamuti nad soby, vlky, koňmi, různými šelmami a zajíci. Zajímavá a doposud nevysvětlená je značná převaha proximálních částí dlouhých kostí zajíců a ledních lišek nad distálními částmi (MUSIL 1997, 444, 446). V erozní rýze se nacházel větší počet kostí jednoho exempláře srstnatého nosorožce, mezi ptáky převládají havrani. Určení uhlíků se výrazně liší dle sektorů a autorů analýz (borovice, smrk, jedle).
- V. Podle výchozí zidealizované představy se lokalita dělí na starší sz. a mladší jv. část, což je nyní nutno poopravit. Příslušnost jednotlivých objektů (dle J. Svobody spíše sídelních jednotek) k jednotlivým fázím osídlení není známá. Např. objekt 13 ve výkopu 1957A na záp.

břehu rýhy v sz. části tvořilo výrazné ohniště, překryté mamutí lopatkou. Ze západu jej vymezovala skupina velkých plochých kostí mamuta a z opačné strany několik klů. Severněji ležící ohniště (objekt 12) připomínalo jakýsi pecovitý útvar, z jehož okolí pochází přes tisíc kousků pálené hlíny. Na sv. straně vně „objektu“ spočíval hrob dospělého muže, poněkud rozvlečený svahovými pohyby. Zhruba uprostřed naleziště byla odkryta nevelká okrouhlá jáma, zahloubená 40 cm pod původní povrch (KLÍMA 1977a, zde obr. 35). Malé rozměry i množství velkých kostí v její výplni vylučují, že by mohlo jít o sídelní objekt. Z celkového množství 550 kusů štípané industrie bylo vyděleno 198 retušovaných nástrojů, což je neobvykle mnoho. Spolu s kostmi a hroty z mamutoviny zřejmě tvořily jakési depozitum. Nejvýraznější z tzv. objektů v jv. části je bezpochyby struktura č.1 (obr. 138, KLÍMA 1955a). Střed objektu zaujímaly pánve, mandibuly a mocné ohniště, z jižní a severní strany obklopené oblou zástěnou z mamutích lebek. Ve východní části zahloubeného vnitřku kolem ohniště se objevily tři jamky o průměru a hloubce přibližně čtvrt metru. Zahloubenou sz. čtvrtinu objektu vymezovaly čtyři zuhelnatělé kůly o průměru 5–7 cm a uvnitř byly opět jamky a několik úrovní popelovitých podlah. Na strukturu navazovala kulturní vrstva ve třech oddělených úrovních. Jz. a zvláště jv. okolí objektu zaujímaly dvě depozice zvířecích kostí, soustředěné kolem ohnišť, přeplněných spálenými zlomky kostí. Šlo hlavně o pozůstatky vlků, často ještě v anatomické pozici (nohy, páteře se žebry, skoro celá kostra bez hlavy nebo s jakoby svázanými nohama, opálené aj.). Čtyři zuhelnatělé zbytky kůlů na obvodu východní zahloubené části struktury směřovaly nad její střed. V okolí i uvnitř se povalovaly velké mamutí kosti, přímo na ohništi ležela celá lopatka. Některé jamky v jiných domnělých objektech jihozápadně odtud obsahovaly celé soupravy kamenných a kostěných nástrojů, části skeletů drobných zvířat a zejména ozdobné předměty. Sídelní jednotku 6 představuje okolí ohniště, v jehož východním sousedství se narazilo na popeliště s půldruhatisícem zlomků keramiky. Na sz. okraji struktury č. 11 ležela kostra lva. Vzájemná souvislost všech těchto sídelních jednotek je zcela nejasná a nálezy z nich smíchané (VERPOORTE 2000).

VI. Stanice poskytla téměř 1 milion nálezů ŠI. V surovinách převládá v jv. části pazourek (výzkum 1952: 96 %), následován radiolaritem (3 %), vápencem, moravskými rohovci a křemenem. V sz. části bylo radiolaritu více, místy tam i převládá. Výskyt silicitů z krakovské jury nepřesahuje 10 %. Významnou složku představují hrubotvaré nástroje z místních hornin.

Obr. 138. Pavlov I, chýše č. 1 s valem z mamutích kostí kolem ohniště a skrumáží vlčích koster (dole a vpravo). Dle B. Klímy.

Díky plavení kulturní vrstvy se podařilo zachytit množství mikrolitů (13 %) a nástrojů s otupeným bokem (27 %), jež tak v souboru z let 1952–53 převládají (PŘICHYSTAL et al. 1994, 55). Na řadě čepelek a hrotů se objevují doplňkové ventrobazální a ventroterminální retušky. Zvláštností jsou geometrické mikrolity bez strmé retuše ve tvaru trojúhelníka až kruhové úseče. Podíly nástrojů se v různých sektorech liší, důležitá je však skutečnost, že nejvýraznější typy pavlovského inventáře – hroty a čepele s částečnou ventrální retuší a geometrické mikrolity – se objevují ve všech sektorech, takže jednotlivé části lokality se bez ohledu na rozdíly v použité surovině vzájemně podobají více než např. jakémukoliv dílčímu celku z Dolních Věstonic I a II. Jestliže šlo o různé fáze osídlení, pak všechny reprezentovaly stejnou typologickou tradici.

- VII. Z kostí jsou vyrobena obvyklá šídla, z kostí i mamutoviny hladidla, ze štěpin dlouhých kostí lopatky, z mamutích žeber tzv. rypadla, konstrukční články ze silných kostí nosorožce. Výrobky z parohu (obr. 44: 2–7) tvoří tzv. kopáče, palice, pouzdra a rukojeti na kamenné nástroje, bodce (KLÍMA 1987, obr. 39–42), pohrabáče z lopatovitých výsad, drtiče a tři hole s otvory (obr. 44). Zajímavé jsou drobné „kopáče“, zdobené četnými příčnými zářezy. Typickou zbraní z mamutoviny jsou hroty okrouhlého průřezu. Tzv. lžičky lze interpretovat jako tupé hroty na lov kožešinové zvěře.
- VII. Mimo běžných schránek fosilních měkkýšů a provrtaných špičáků různých šelem se objevují vyspělé práce v mamutovině, např. jemné prstence, dvojdílné perličky a zoomorfní závěsky. Pro lokalitu typické jsou čelenky se složitým geometrickým ornamentem. Zdobený kel vyvolává představu krajiny pod Pálavou. Pro lokalitu charakteristické jsou boční siluety lva a mamuta, a čelní obrysy lidí a sov, vyřezané z plátků mamutoviny. Z mamutího klu bylo vytvořeno i torzo venuše. Z hlíny se modelovaly sošky zvířat i lidí, dochované většinou jako torza nebo odlomené hlavičky hřibovitého tvaru.
- VIII. Mezi zvláštnosti patří paralelně řezané destičky z vápnitých břidlic, retušéry z vyhlazených oblázků jílovců a pestrých vápenců. Praktickou funkci ovšem nelze přisoudit dvěma mezikružím z vápnitého slínovce. Překvapivou novinkou z poslední doby jsou otisky pletenin rostlinných vláken v hlíně. Jde jednak o textilie (snad z kopřiv), jednak o provazy s uzly, jež mají indikovat lov drobné zvěře do sítí.
- IX. Lokalita Pavlov I poskytla jedinečné pozůstatky dlouhodobého osídlení v několika fázích, v nichž většinou plnila funkci centrálního sídliště. Pojí je společný výskyt jevů, jež Pavlov I jako celek odlišují od ostatních lokalit pavlovienu (OLIVA 2015a, obr. 27). Stanoviště museli opakovaně osazovat nositelé téže specifické tradice, odlišné od sousedních sídlišť u Dolních Věstonic.
- X. ARÚ Brno (artefakty), MZM – Anthropos (fauna).
- XI. KLÍMA 1955a; 1977a; 1987; 1989; OLIVA 2001b; 2007a; SVOBODA 2016a; SVOBODA et al. 2009, 194–199; 2015; 2016; SVOBODA ed. 1994; ed. 1997; ed. 2005; VERPOORTE 2000.

Pavlov II (okr. Břeclav)

- I. Na sv. svahu mezi vrstevnicemi 205 a 220 m, na sever od staré úvozové cesty (rovněž s nálezy) (1196742, 597007).
- II. Sběry H. Freisinga v letech 1934–41, zachraňovací výkop E. Danií v úvozu r. 1932, v letech 1960 a 1966–68 výzkum B. Klímy, průkopy J. Svobody 2007 a 2009–11.
- III. Kulturní vrstva leží v horizontu hnědé půdy (PK I) na bázi nejmladší spraše. Pod ní se nachází kamenitá, geliflukčně přemístěná spraš a hnědá interstadiální půda, zřetelná zejména v přílehlém úvozu. Z ohnišť v průkopech sz. od Klímova výzkumu pocházejí 2 data lehce přes 27 tis. let BP.
- IV. V makrofauně nejhojněji zastoupen mamut a kůň, méně vlk a sob, ojediněle rosomák, lev, zajíc a liška.

- V. Kulturní vrstva se zachovala jen nesouvisle, především v jižním úseku zkoumané plochy. Všech pět zde prozkoumaných ohnišť postrádalo zahloubení a dvě z nich lemovalo jen několik opálených kamenů. Přes ohniště v jižním rohu ležela dvě celá mamutí žebra a vedle celý skelet lví tlapy. Tři metry sv. odtud spočívaly dvě vzájemně překřížené koňské lebky. Sondy z roku 2009 S a Z od Klímovy plochy odhalily několik ohnišť s chudými nálezy.
- VI. Lokalita se vyznačuje výrazným využíváním silicitu z Krakovsko-čenstochovské jury, i když celkově převládá eratický silicit. Nápadně nízké je zastoupení jader (1,8 %) a málo (12 %) je i retušovaných nástrojů. Nejmenší využitost na výrobu nástrojů vykazují paradoxně nejvzdálenější importy krakovského silicitu (8,7 %), kterého je nejvíc mezi dekortikačními úštěpy, největší naproti tomu radiolarity, kterých se však také nejvíc dochovalo v podobě jader. Škrabadla jsou zastoupena jen průměrně, rydla na lomu převažují nad hranovými a klínovými. Drobné nástroje s otupeným bokem (12 %) jsou podprezentovány, protože se neplavilo. Nejzajímavějším rysem souboru je paradox, že nejvzdálenější a přitom druhá nejhojnější surovina byla využívána nejméně hospodárně.
- VII. Zlomky hrotů z mamutoviny a dokonale šídlo.
- VIII. Dentálie a jiné třetihorní konchylie s otvorem i bez otvoru, 3 provrtané zvířecí špičáky a pozoruhodná řada 33 jemně perforovaných závěsků z plochých oblázků kulmské břidlice.
 - X. Jedno z krátkodobých sídlišť gravettien/pavlovienu.
 - XI. MZM-Ant. Brno, nové výzkumy ARÚ Brno.
 - XII. KLÍMA 1976; OTTE 1981, 354–371; OLIVA 2001b; 2007a; SVOBODA 2016a; SVOBODA ed. 2011.

Pavlov VI (okr. Břeclav)

- I. Na sv. svahu V od obce v nm. v. 205 m (1197112, 596871).
- II. J. Svoboda a M. Novák 2007 při hloubení kanálu.
- III. Kulturní vrstva s proužky vápenného siltu, max. 35 cm mocná, pod necelým metrem spraše. Tři nejspolehlivější radiometrická data se pohybují okolo 26 tis. let BP, další tři jsou nižší (až do 20 tisíc).
- IV. Kostí z dospělé samice a z mláďete mamuta, po třech jedincích zastoupen kuň a vlk, přítomen, sob, liška, rosomák, lev a zajíc.
- V. Plocha 3×5 m měla odhalit izolovanou sídelní jednotku, sestávající ze zahloubeného ohniště s kameny uvnitř a jamkami okolo. Ohniště bylo překryté mamutím humerem a ze severu lemované kostmi (např. kel a křídlo pánve).
- VI. Surovina nebyla vzhledem k silné patinaci z větší části určena, ale lze předpokládat převahu eratického silicitu. Objevuje se však i silex z krakovské jury (převážně kortikální úštěpy) a moravské jurské rohovce, hlavně typ Krumlovský les. Mezi 137 retušovanými nástroji převládají rydla nad škrabadly, 13 je čepelek a hrotů otupeného boku.
- VII. Tři kostěné spatuly, patrně stěrky na kůže.
- VIII. Čtyři oblázky fylitové břidlice s otvory, perforovaný zub lišky, z pálené hlíny hlavička šelmy, stylizovaná sova (?) a trup zvířete.
- IX. Kamenný drtič a okr.
 - X. Jednorázové tábořiště skupiny lidí okolo ohniště, o čemž svědčí i četné remontáže ŠI.
 - XI. ARÚ Brno
 - XII. SVOBODA 2016a; SVOBODA ed. 2011.

Jako Pavlov III se označuje hliník jv. obce, jako Pavlov IV ojedinělé nálezy z deprese 1 km J obce a Pavlov V je několik patinovaných silexů ze strmého S svahu pod hradem Děvičky (obr. 34).

Pavlovice u Přerova (okr. Přerov)

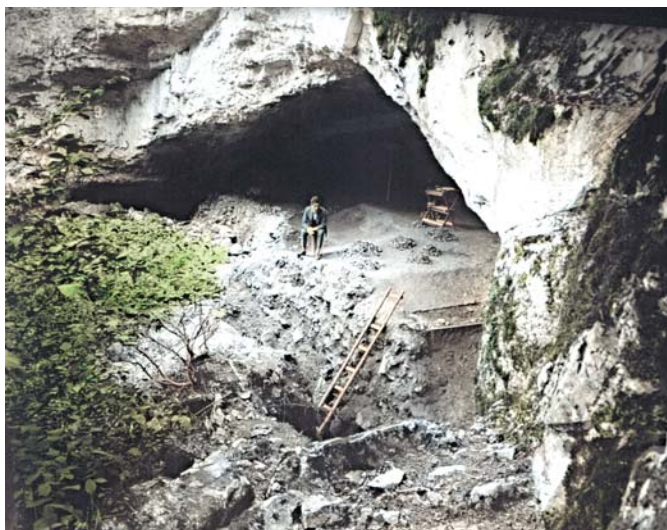
- I. Sv. obce na terénním výběžku s kótou 333,3, hlavně sz. od ní a na jejím jv. svahu (1135970, 52700).

- II. Objevil J. Homolka poč. 60. let, nezávisle poté i D. Kolbinger r. 1977, dále sběry A. Přichystala, D. Figel'a a Z. Schenka.
- VI. Značně převažují křemeny a místní křemence – sluňáky, ale i z nich dobrá prizmatická jádra, z křemene unifaciální drasadlo. Ze silicitů s převahou pazourku (též MJR-RKL a radiolarit) vyráběna běžná mladopaleolitická industrie s převahou rydel, hlavně hranových, též polyedrických, nad škrabadly, bez výrazných aurignackých typů. Chybí listovité hroty a čepelky otupeného boku.
- IX. Křemenné otloukače.
- X. Stanice obecně mladopaleolitického typu s nezvykle intenzivním využíváním místních hornin.
- XI. MZM-Ant. Brno, M Přerov, soukromé sbírky.
- XII. KLÍMA 1980; NERUDOVÁ – HOMOLKA 2004; ŠKRDLA – SCHENK 2007, 44.

Pekárna (jeskyně 1428, Ř-15, kat. Mokrá – lok. I, okr. Brno-venkov)

- I. Široký, k S orientovaný portál (obr. 139) se otevírá nad strmým svahem 40 m nad Hádec-kým potokem (Říčkou) v nm. v. 360 m (1156662, 587601).

Obr. 139. Pekárna – portál od severozápadu během výzkumů K. Absolona.

- II. Florián Koudelka (zřejmě objevitel), Jan Knies, František Fiala, Fridolin A. Krasser, Heinrich Stieniczka, Jindřich Wankel, Josef Szombathy, Alexander Makowsky roku 1880; poté 1884–1885 a 1898 Martin Kříž, 1922–1924 Franz Čupík. Hlavní výzkumy prováděli v letech 1925–1930 Karel Absolon s Rudolfem Czižekem (uvnitř jeskyně) a 1954, 1961–1965 Bohuslav Klíma (plošina před vchodem).
- III. Vespod žlutý písek s kulmskými drobkami, nad tím würmská spraš s microquienem a magdalénienem (*i*), půdy a hlíny pozdního glaciálu (*h*, *g* s magdalénienem), poloha sintru *f* a holocenní hlíny a sutě (*e-a*). Směrem dozadu se vrstvy spojovaly a ležely mělčeji. Tři data z magdalénské vrstvy poblíž vchodu: 12,5, 12,7 a 12,9 tis. let BP.
- IV. Ve spodní vrstvě *i* a v magdalénských vrstvách *g* a *h* před jeskyní dominují koně, v magdalénienu uvnitř jeskyně sobi, vždy doplnění širokým spektrem jiné fauny (bovidi, šelmy, zajáci). Někteří vlci se anatomicky blíží psům.
- V. Až na nepatrné zbytky v zadních partiích jeskyně, jejichž poloha z dokumentace nevyplývá, je celá prostora prokopaná. Rozmístění největších ohnišť a hlavních nálezů srov.

na obr. 10 in OLIVA 2015a. Ojedinelou štípanou industrií lze najít i na plošině nad jeskyní.

- VI. Asi 82 % surovin tvoří eratický pazourek, následuje radiolarit (5,65 %), spongolit (5,2 %), krakovský sílex (4,2 %), olomučanský a býčiskalský rohovec, a tzv. čokoládový sílicit ze Svatokřížských hor z Polska (1 %). Mezi jádry je však pazourek zastoupen mnohem méně (47 %) a spongolit více (15 %). Se všemi zmíněnými horninami se setkáváme i ve spodní vrstvě *i*, ale v odlišných proporcích (např. pazourek 66,5 %, spongolit 10,6). Část spongolitu tam jistě patří *micoquienu*, pro nějž je typický. Elementy zmíněné kultury zastupují ojedinělé listovité hroty, listovitý klínek z křišťálu a drasadla. Mezi asi 30 tisíci kusy *ŠI magdalénieniu* tvoří formální nástroje asi desetinu, hlavně čepelky otupěného boku (30 %), rydla, škrabadla, vrtáky a ret. čepele (13 až 16 %). Typické jsou dlouhé krčkovité vrtáky a uvnitř jeskyně i protáhlá hranová rydla typu *Lacan*.
- VII. Celé spektrum běžné kostěné a hlavně parohové industrie *magdalénieniu* (obr. 58: 1–2, 4–6), kromě jehel dosud nezpracováno.
- VIII. Ozdoby: provrtané zoubky šelem, schránky třetihorních měkkýšů a kostěná kolečka s otvorem. Co se týče umění, jde o nejbohatší stanici středovýchodní Evropy: zdobené parohové hole, spatuly z koňských mandibul s rytinami zvířat (obr. 61), dvě koňská žebra s vyrytými scénami (obr. 62), ženská soška z mautoviny, zdobené břidlicové obložky apod.
- IX. Hrudky jantaru, okr, množství otloukačů, retušerů, podložek atd.
- X. Centrální stanice *magdalénieniu* v Moravském krasu. Vnitřek osídlen patrně spíše v zimě, vnější plató v létě.
- XI. MZM-Ant. Brno, ARÚ Brno (žebro s rytinou koní a drobnosti z nových sondáží).
- XII. KRÍŽ 1891; ABSOLON – CZIŽEK 1926; 1927–28; 1932; ABSOLON 1943; KLÍMA 1974; SVOBODA ed. 2002 (Czižkovy deníky aj.); VOLÁKOVÁ 2005; OLIVA 2015a (umění).

Petřkovice I, Landek (Ostrava-město)

- I. Na temeni kopce Landek nad řekou Odrou v nm. v. přibližně 245 m, na rovince v okolí sev. části fotbalového hřiště (1097964, 471958).
- II. Jan Folprecht v letech 1925, 1927, 1929, 1933 a 1937, nejdůležitější materiály však pocházejí z výzkumů ARÚB (1952–53 B. Klíma, 1994–95 L. Jarošová s J. Svobodou, od r. 2007 J. Svoboda s M. Novákem).
- III. Nejúplnější je profil v sondě B poblíž sz. rohu hřiště: pod recentními navážkami následuje světle hnědošedý sprašovitý sediment, postižený v holocénu půdotvorným procesem, zejména v horní části. Ten zasahuje sítí puklin do 0,5 m mocné odvápněné a velmi kompaktní spraše. Na její bázi se nachází gelifluovaná kulturní vrstva. Data z části la: GrN 19540: 20 790 ± 270 BP (uhlíky z výzkumů 1952-53) a GrA 891: 23 370 ± 160 BP (uhlík z výzkumu 1994, sonda B) se dosti liší, ale obě spadají do mladšího gravettieniu. Později z různých úrovní lok. Ia (70, 90 a 105 cm) vr. 4 odebrány 3 vzorky, které daly hodnoty 21,8, 22,0 a 22,3 let BP.
- IV. V odvápněné spraši se dochovaly jen rozpadlé mamutí stoličky, z výzkumů B. Klímy uváděn i kůň a sob. Uhlíky smrku a borovice indikují studené klima.
- V. Po nových výzkumech 1994–95 bylo naleziště hypoteticky rozděleno do tří samostatných a zřejmě ne zcela současných koncentrací Ia, Ib a Ic (od Z k V). J. Folprecht však získal početné nálezy i na jiných místech. V seskupeních ohnišť, situovaných v nezřetelných depresích nejzápadnějšího sektoru Ia, rozeznával B. Klíma půdorysy tří sídelních objektů. Ze západního okraje zahloubeného ohniště v hypotetickém 3. objektu pochází nález známé ženské plastiky, přímo v ohništi byl nalezen zlomek další sošky, dále k Z od něj odkryly nové výzkumy mělkou prohlubeň s koncentrací okru, uhlíky a zbytky spálených kostí, v jehož středu ležela rozbitá mamutí stolička.

- VI. Téměř vše je vyrobeno z eratického pazourku, který však většinou asi nepochází z řečiště Odry pod lokalitou. Ve všech zónách převažují rydla nad škrabadly, armatur otupeného boku je poskrovnu, typické jsou silně retušované ústěpové a čepelové hroty (obr. 45). Ve staré Folprechtově kolekci se vyskytly i ojedinělé listovité hroty. Čepele a hroty s náznakem proximálního vrubu se nacházely jen v zóně Ic. Jediný typický kostěnkovský hrot je paradoxně z radiolaritu (viz též str. 83–84).
- VIII. Známá hlazená plastika „Petřkovická venuše“ z krevele (obr. 140) a fragment nehlazené ženské plastiky z podobné horniny (OLIVA 2015a, 137).

*Obr. 140. Petřkovická Venuše z krevele, výška 45 mm
(kresba L. Píchová).*

- IX. Známou specialitou lokality je nález drobných zlomků kamenného uhlí v ohništi v části Ia, a jako manuporty z řeky Odry se vyskytly retušéry a otloukače z břidlicových oblázků. Poslední výzkumy rozmnožily doklady okrového barviva.
- X. Dlouhodobé ústřední sídliště mladogravettienského lidu s početnými doklady zpracování kvalitnějších variant glaciáluálních silicítů, situované na návrší s dalekým rozhledem (obr. 46).
- XI. ARÚ Brno (vlastní výzkumy), SZM v Opavě (inventář z r. 1952), MZM-Ant. Brno (vykopávky J. Folprechta).
- XIII. KLÍMA 1955b; OTTE 1981; OLIVA – NERUDA 1999; JAROŠOVÁ et al. 1996; SVOBODA ed. 2008.

Petřkovice II (Ostrava-město)

- I. Na spočinu svahu na výběžku Ludgerovického lesa (vrchol 303 m), směřujícím k jihu bezprostředně nad nivou Odry. Severovýchodně od hlavní lokality II/1 (225 m) leží vedlejší koncentrace II/2 a přibližně 300 m k ssz. koncentrace II/3; nálezy z těchto poloh jsou sloučeny (1097932, 472594).
- II. Na sběry J. Homolky v letech 1964–68 navazovaly v říjnu 1968 sondáže B. Klímy na poloze II/1. Pět sond o celkové ploše 33 m² poskytlo 216 kusů štípané industrie.
- III. Nálezy v sondě 5 většinou ležely ve spodní části sprašového sedimentu se sítí puklin, jež spočívala na zbytcích fosilní půdy černozemního typu. Nálezová vrstva jeví znaky druhotného svahového posunu. Na východním svahu hřbítku přecházejí podložní písky a šterkopisky přímo do ornice.
- VI. Z 486 kusů industrie, vesměs pazourkové, je 15 jader, z toho 4 čepelové. Mezi surovou debitází lehce převládají produkty preparace (120 ks) nad těžbou (100 ks); kromě toho se vyskytlo 133 kusů odpadu a 20 reparačních odštěpů. Mezi nástroji (31 ks tj. 6,4 % z celku) je 6 škradel s doplňkovou postranní retuší, kombinace škrabadla s rydlem, 4 klínová, 2 lomová a 2 hranová rydla, 2 velké čepelové hroty s výraznou retuší, příčně retušovaný ústěp, 7 retušovaných cílových čepelí, 3 čepelky s otupeným bokem, zoubkovaná čepel, nevýrazný kostěnkovský nůž (bez distálních odštěpů dorsálně) a drasadlo. Přítomností bohatých la-

terálních retuší a charakteristických čepelových hrotů se soubor blíží inventáři z nedalekých Petřkovic I.

X. Jde zřejmě o skupinu menších loveckých stanic, odvozených od ústředního sídliště na Lan-deku.

XI. MZM-Ant. Brno.

XII. KLÍMA 1969b; OLIVA – NERUDA 1999; OLIVA 2007, 137–138.

Pístovice II, U hřbitova (okr. Vyškov)

I. Na poli o mírném V sklonu nad údolím Rakovce v nm. v. 350 m, ale bez výhledu do blízké Vyškovské brány (1154983, 576903).

II. Objevil a vysbírával M. Daněk v letech 1986 až 2003.

VI. V souboru 85 artefaktů převládá pazourek (47 %) nad křemencem (27 %), dále spongolit a MJR (po 12 %), křemen a radiolarit. Výrazná jsou úzká klínová jádra na (mikro-)čepelky. Mezi 17 nástroji rydla (6 ks, též 2 příčná polyedrická) převažují nad škrabadly (2), dále mj. zobec, vrták a čepelka s otupeným bokem.

X. Malá stanice epigravettienu v typické „zapadlé“ poloze nad potokem, v okolí další.

XI. M Vyškov.

XII. SVOBODA 1994; SVOBODA a kol. 2009, 218; MLEJNEK 2015.

Na katastru leží ještě méně výrazné lokality I (v depresi mezi údolními Drnovky a Rakovce) a III (v údolí Rakovce).

Plzeň I, Roudná

I. V sedle ostrožny vybíhající jižně z návrší Mikulka (378 m) nad soutok Radbuzy a Mže, 30 m nad její hladinou, nm v. 332 m (1068157, 821901).

II. První nálezy A. Macháčka roku 1972, v letech 1976–77 sběry D. Soukupové a O. Jíši, dalšího roku výzkum S. Vencla.

III. Štípaná industrie ležela v písčité zvětralině pod ornici.

IV. Jen fragmenty kostí.

V. Nálezy nerovnoměrně rozptýleny na ploše asi 135×80 m; tři nápadné kumulace lze možná považovat za indicie objektů. V koncentracích B a C vysoká frekvence přepálených artefaktů.

VI. V početné industrii vysoce převládají pazourky, zbytek tvořen českými křemenci a rohovci typu Flintsbach. Dominují krátká škrabadla (44 %), hodně je však i armatur s otupeným bokem (24 %) včetně malých hrotů, k tomu 10 % rydel.

X. Pozdněpaleolitická stanice trvalejšího charakteru s výhledem do plzeňské pánve.

XI. M Plzeň, expozitura ARÚ v Plzni.

XII. VENCL 1988; VENCL ed. 2007, 111–113.

Plzeň II, Senec (okr. Plzeň-sever)

I. V mělkém sedle na levém břehu Berounky, 14–16 m nad tokem, 326 m n. m. (1065774, 819206).

II. Ohlásil p. Pavlíček r. 1998, výzkum M. Metlička 2003.

III. V zahliněném písku nad šterkovou terasou.

VI. 75 % surovin tvoří různé místní suroviny (rohovce, buližníky, křemen, břidlice), zbytek importy, hlavně pazourek, bavorský rohovec a křemence. Mezi ret. nástroji krátká škrabadla, malá rydla, čepele, 3 hroty typu Komornica, mikrolit s obloukovým hřbetem a nerovnoramenný triangl.

X. Mezolitická stanice většího rozsahu.

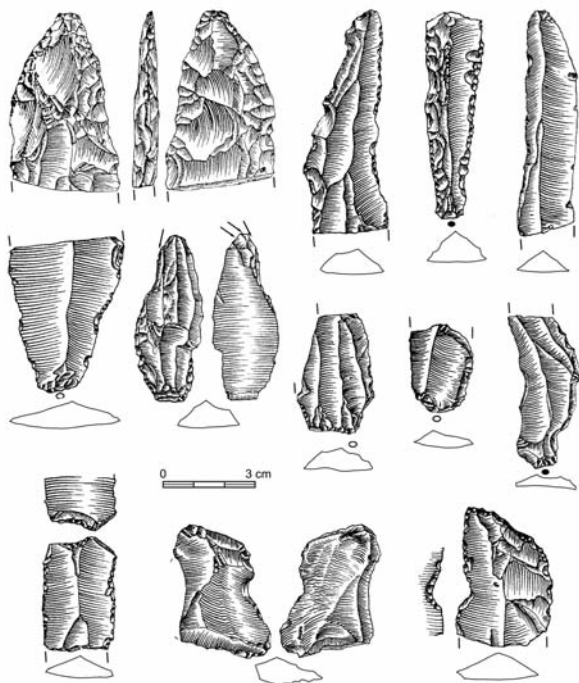
XI. M Plzeň.

XII. FRIDRICH–FRIDRICHOVÁ–SÝKOROVÁ – METLIČKA 2009.

Pod hradem (jeskyně č. 290, kat. Suchdol, obec Vavřinec – lok. I, okr. Blansko)

- I. Jeskyně naproti Punkevním jeskyním s nevelkým vchodem obráceným k severu, 58 m nad dnem Pustého žlebu, nm. v. 419 m (1142108, 587771).
- II. V 90. letech 19. století J. Knies, 1897 R. Trampler, paleolitické nálezy zjistil až spolupracovník J. Simona r. 1937, další pozůstatky osídlení odhalil výzkum ústavu Anthropos (R. Musil a K. Valoch 1956–58) a L. Nejmana r. 2011 a 2016 pod záštitou ARÚ v Brně.
- III. Nálezy ŠI spočívaly na bázi šedohnědé jeskynní hlíny (vrstva 6) v hloubce 70–80 cm pod povrchem, jež ležela na kávově hnědých interpleniglaciálních sedimentech, značně promíchaných (data 33 300±1100, 33 100±530). Ohniště poskytlo dvě nesouměřitelná data GrN 1734: 21.500±100 BP a GrN 1918: 26.830±300 BP, aurignacienu by mohlo odpovídat datum 29, 4 tis. BP, vše z humusu (GrN). Nová data OxA z kostí se pohybují mezi 29 a 42 tis. lety, jsou však inverzní vůči sledu vrstev a je obtížné vztáhnout je k artefaktům.
- IV. Dominuje jeskynní medvěd var. *Ursus ingressus*, který v jeskyni vyváděl mláďata, jinak zastoupena široká škála savců i ptáků. Ve vrstvě 6 se vyskytoval ještě vlk, hyena, lední liška, kuň, sob, kamzík a kur rousný, většinou se ovšem nejedná o pozůstatky úlovku.
- V. V místě rozšíření hlavní chodby cca 10 m za vchodem se přes celou šířku výkopu (který zaujímal jv. polovinu chodby) rozprostíralo ohniště s 5 cm mocnou sazovitou vrstvou a spálenými kostmi medvěda.
- VI. Nejstarší (szeletienské) osídlení indikuje několik listovitých hrotů. Po typologické stránce nelze žádný artefakt přisoudit jakékoli jiné kultuře, např. z okolí datovaného ohniště pochází jen úštěp z tvrdé variety vápence a z nepatinovaného hnědošedého rohovce, 5 m blíže ke vchodu se našel zlomek radiolaritové čepele. V několika různých vrstvách se vyskytují čepele, úštěpy, listovitý hrot a rydlo z porcelanitu (celkem 12 ks), který na území Moravského krasu jinak zcela chybí (s výjimkou Kůlny vr. 11), takže je pravděpodobné, že ve skutečnosti pochází z jediné fáze osídlení (obr. 141). Vrstvy jsou asi značně pomíchané, jak svědčí nesouslednosti v RC-datech.

Obr. 141. Unikátní porcelanitová industrie z různých vrstev jeskyně Pod hradem (NERUDOVI *et al.* 2012).

- X. Krátkodobý úkryt lovců nebo přímo loviště jeskynních medvědů, a to opakovaně v několika mladopaleolitických kulturách (szeletien, aurignacien? gravettien?).
- XI. MZM-Ant. Brno, ARÚ Brno.
- XII. VALOCH 1965c; ALLSWORTH-JONES 1986; OLIVA 2007a, 80–81; NEJMAN 2012; NERUDOVÁ – PŘICHYSTAL – NERUDA 2012.

Pod zubem (převis, kat. a okr. Česká Lípa)

- I. K ssz. otevřený převis (obr. 142) pod pískovcovým skaliskem v údolí zvaném Peklo, v nm. v. 260 m, 1 m nad potokem (980400, 727930).

*Obr. 142. Převis Pod Zubem
byl osídlen již mezolitickými lovci.
Foto M. Oliva.*

- II. Tým J. Svobody r. 1997.
- III. 1,5 m mocná stratigrafie písčitých vrstviček, v horní polovině od mladšího pravěku do současnosti, v dolní části mezolit s daty od 8110 do 6580 BP, avšak v přeházeném sledu.
- IV. Mezi 23 druhů savců prasata, jeleni, pratuři, bobři, losi a hodně kožešinových šelem.
- V. Zahloubená i dlážděná ohniště s varnými jamkami (obr. 71).
- VI. V početné ŠI převládají pazourky, ostatní suroviny zastoupeny jen skrovně (různé křemence, porcelanity). Převládají armatury otupeného boku, kromě šikmo retušovaných hrůtků též trojúhelníčky a segmenty, málo škrabadel a rydel.
- VII. Čtyři kostěná šídla a dlátko s otvorem z jeleního metakarpu.
- IX. Varné kameny, dva kousky barviva, lidský zub (první levá horní stolička).
- X. Často navštěvované kryté stanoviště v údolí láká i dnešní trampy. V mezolitu asi stanoviště lovců, kteří tu vyráběli a opravovali složené nástroje a šípy. Podobný ráz mají téměř všechna stanoviště ze severočeských pískovců, zde se však jejich typické jevy soustřeďují nejvíce.
- XI. ARÚ Brno.
- XII. SVOBODA ed. 2003, 201–219.

Podkova (jeskyně, kat. Mladeč – lok. IV, okr. Olomouc)

- I. Chodbovitá jeskyně v nm. v. 244 m na severním úpatí Třesína, vchod otevřen k S, 5 m nad potokem na okraji moravní nivy (1106590, 563110).
- II. J. Wankel v 19. stol., J. Novotný 1927, následně Litovelské muzeum, roku 1935 za vedení J. Skutila.
- III. Pal. nálezy (např. čepelové škrabadlo) v jižním (spíše východním?) vchodu v černé vrstvě, „pazourky“ a tříštěné kosti však měly být i v jiných vrstvách, údaje jsou zmatené (SKUTIL 1938, 51–52).
- IV. Medvěd jeskynní a hnědý, kůň, sob, jezevec.
- V. Ve vchodu údajně ohniště na plochých kamenech s 40 pazourky a 35 sobími parůžky. Osídleny měly být oba vchody, jižní více (vnitřní spojení chodeb je umělé).
- VI. Měly se najít desítky „pazourků“, které však nelze dohledat; zachována jen kombinace škrabadla s vrtákem a dvě úzká čepelková jádra.
- VIII. „Panenku“ ze zvířecí kosti označil Skutil za nemotorné falsum.
- X. Zničená stanice neznámého rozsahu a kulturní příslušnosti
- XI. M Olomouc.
- XII. SKUTIL 1938, 49–52; OLIVA 2003, 22.

Polánka I, Špilberk (Mor. Krumlov, okr. Znojmo)

- I. Na terénní vlně Z obce, V od kóty 358 nad pramenem potoka v nm. v. 355 m (1172315, 621419).
- II. Objevil a sledoval M. Oliva v 80. a 90. letech.
- VI. Několik desítek kusů štípané industrie s převahou RKL, s drasady, škrabadly a ojedinělými listovitými hroty a levalloidními prvky.
- X. Jedna z menších stanic szeletieny, typických pro lokality na plošinách nad kaňonem řeky Jihlavy.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. Nepublikováno.

Polánka II (Mor. Krumlov, okr. Znojmo)

- I. Na plochem ter. výběžku sz. od kóty 361 (Špilberk), S od silnice a V od lok. I, nad tímtéž pramenem (1171813, 622527).
- II. Asi 2 sběry M. Olivy v 90. letech.
- III. Jen několik úštěpů a jader.
- IX. Nevýrazné, surovinou a mírnou alterací artefaktů podobné lok. I.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. nepublikováno.

Polánka III, Na Pindurce (Mor. Krumlov, okr. Znojmo)

- I. Jv. obce za hřištěm v úhlu silnic v nm. v 310 m na šterkové terase (1172315, 621419).
- II. Objevil asi P. Dočkal r. 1991, poté sběry Škrdlovy družiny.
- VI. Mezi 66 artefakty převládají RKL, hlavně var. I., ojediněle (po 2–3 ks) spongolity, pazourky a radiolarity. Úštěpy výrazně převládají nad čepelemi, skupinu 13 nástrojů tvoří 4 drasadla, 3 škrabadla, 3 zlomky a polotovary listovitých hrotů a 3 zlomky ret. čepelí.
- X. Menší stanice szeletieny.
- XI. ARÚ Brno, soukr. sbírka?
- XII. ŠKRDLA 2012, 31–32.

Ponědrážka VII (okr. Jindřichův Hradec)

- I. Na plochem V okraji rybníka Švarcenberk (jehož břeh zde totožný s břehem bývalého jezera) v nm. v. ca 413 m, na nepatrné elevaci nad inundací (1149834, 736468).

- II. Výzkum P. Šídy s kolektivem (viz autory sub XII) r. 2005–06 navázal na paleoekologické výzkumy a sběry I. Pavlů a S. Vencla.
- III. Nález spočívá v písčité-jílovité vrstvě v hl. asi 1,5 m pod několika polohami slatin a písků. Z vršku nálezu vrstvy datum Crl-6093: 9639±112 BP z opálené borové větve a Poz-16752: 9500±50 BP z broušené tyčinky dřeva (poněkud nižší datum též z lískového oříšku), z nadložní rákosové slatiny Crl-6090: 6102±99 BP z borové kůry.
- IV. Kostí se nedochovaly, bohaté jsou naproti tomu poznatky paleobotaniky: lískové oříšky, semena maliníku a vodní oříšek kotvice souvisejí patrně s lidskou činností, kromě toho zjištěny pyly rostlin preferujících otevřená travnatá stanoviště a také stanoviště vlhká a dusíkatá (kopřiva), což může souviset se zvýšením přísunu živin do jezera. Přítomny i rostliny z ruderálních stanovišť (pelyněk a merlík). Mezi dřevinami borovice značně převládá nad břízou, lískou, osikou, vrbou a smrkem. Dochovány i zbytky ryb, vodních korýšů a rozsviek.
- V. Řada mělkých nepravidelných prohlubní, jež jsou na mezolitických stanovištích obvyklým zdrojem obtížných interpretací. Ve starém písečniku naříznut mísovitý objekt o průměru asi 1 m. Několik větví s opáleným koncem pochází možná z ohniště.
- VI. Ze sondy 1 s objektem pochází 45 artefaktů (též 2 jádra, trapéz a dvojité škrabadlo) z různých surovin s převahou jaspisu a opálu. Početnější kolekci (195 ks) včetně čtyř trojúhelníčků, tří škradel a dvou rydel) poskytla sonda 2.
- IX. Unikátně jsou dochované dřevěné předměty: tyčinky různých průřezů s vruby (též protilehlými) i podélnými drážkami, často zahrocené, různé štěpiny a odřezky, vše ze dřeva borovice lesní.
- X. Asi nevelké sídliště na břehu jezera, jehož stěžejní význam však spočívá v dochování dřeva a v kvalitě paleoekologických údajů.
- XI. M České Budějovice.
- XII. ŠIDA – POKORNÝ – KUNEŠ 2007; POKORNÝ et al. 2010; POKORNÝ – ŠIDA – KUNEŠ – CHVOJKA 2008. Na katastru se nachází ještě min. osm menších mezolitických lokalit.

Popovice u Rajhradu I (okr. Brno-venkov)

- I. Na V úpatí kóty 270 J od Želešic u bývalých písečníků v nm. v. ca 220 m, pozměněno výstavbou motelu Bobrava (1170321, 600032).
- II. Meziválečné sběry J. Simona.
- VI. Dva hroty s otup. bokem, 7 čepelek s otupující retuší, 15 škradel, 2 zlomky listovitých hrotů, 2 drasidla a asi 60 ks debitáže. Mezi nástroji otupeného boku převládá pazourek.
- X. Patrně směs pozůstatků osídlení szeletieny a pozdního paleolitu.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. VALOCH 1956, 22; OLIVA 1989, 22.

Popovice u Rajhradu II (okr. Brno-venkov)

- I. Zaniklé hliniště u mostu přes dálnici jz. obce v nm. v. 200–210 m (1170321, 600032).
- II. K. Valoch kolem r. 1960.
- III. V cihelně ležela pod würmskou spraší eemská půda a horní část risské spraše. Z ní by měly pocházet dva artefakty, nalezené na bázi hliniště.
- IV. Dva jednodílní sekáče z křemene, jeden s více údery, druhý upraven jen na okraji.
- X. Stopa valounové industrie středního paleolitu.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. VALOCH 1962a, 174.

Prace, Pratecký kopec (okr. Brno-venkov)

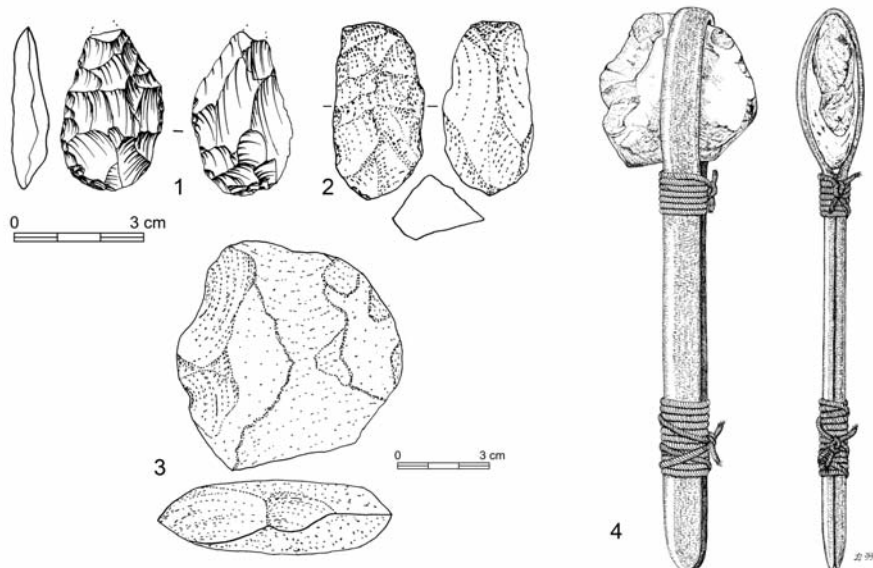
- I. Severní okraj plochého návrší Prateckého kopce, ca 400 m V od Mohyly míru v nm. v. asi 305–310 m (1169272, 587091).
- II. Roku 1984 tu M. Oliva našel dvoupodstavové jádro, nezávisle na tom zde poč. 90. let sbíral M. Simandl.
- VI. Mezi 74 kusy převládají spongolity, méně je RKL, SGS (?) a 1 radiolarit. Čepele mírně převažují nad úštěpy, také jádra vykazují vyspělou čepelovou redukci, jedno jádro je klínové na čepelky. Mezi nepočtenými a spíše drobnými nástroji je několik škrabadel (1 lehce vyčnělé) a rydel (1 polyedrické), bez signifikantních typů.
- X. Stopa osídlení aurignacienu (?), je však možno uvažovat i o postgravettienské industrii, které jsou v tomto kraji poměrně časté.
- XI. Sbírká M. Simandla, MZM-Ant. Brno.
- XII. OLIVA 1987c; SIMANDL – ŠKRDLA 2001.

Praha-Dejvice, Jenerálka

- I. Na jv. svahu ostrožny nad soutokem Šáreckého a Nebušického potoka v nm. v. 240–250 m (1040241, 747362).
- II. Nález první (křemencové) čepele, ohlášený Ant. Fričem r. 1867, byl u nás prvním průkazným artefaktem paleolitického stáří; vykopávky J. N. Woldřicha 1895–96, později náhodné nálezy z cihelny.
- III. Nálezová vrstva o mocnosti 30–50 cm, patrně vícefázová, ležela pod 1,5 metry spraše a půdním sedimentem. Dvě data z kosti činí přibližně 22 tis. let BP.
- IV. Koně dvojnásobně převládají nad mamuty a soby, asi desetina kostí patří nosorožci, přimíseny kosti klimaticky náročnějších druhů (pratur, zubr, jelen).
- V. Využíván byl takřka výhradně severský pazourek, mezi 414 artefakty 21 jader, 94 čepelí a 71 nástrojů se stejným zastoupením rydel a armatur otupeného boku, kde nechybějí gravetty s ventrální retuškou. Mezi 15 škrabadly je třetina vysokých, jež možná patří aurignacienské intruzi. Velké čepele kontrastují s vytěžeností jader.
- VI. Zlomek hrotu z klu, lopatkovitě oštípaná kost a několik kostí s řezy.
- X. Pozůstatky tábořišť z mladšího gravettienu a patrně i aurignacienu.
- XI. NM Praha.
- XII. WOLDŘICH 1900; FRIDRICH 1973; OTTE 1981, 254–257; SKLENÁŘ 2005, 149–152; VENCL ed. 2007, 74–77; ŠÍDA ed. 2009.

Praha 8-Ďáblice II, Ládví

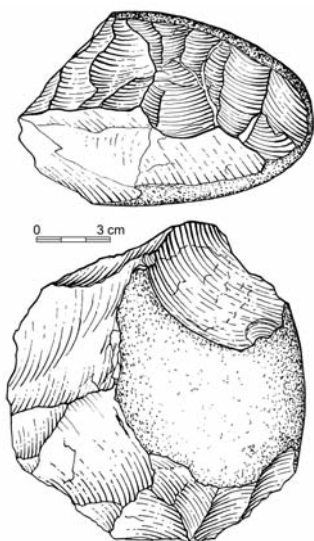
- I. Na temeni protáhlého lyditového návrší Ládví v severní části pražské kotliny, dnes na hraně kamenolomu, 3 km S od Vltavy a ca 170 m nad ní v nm. v. 359 m (1069016, 791543).
- II. Sběry K. Žebery od r. 1954, v roce 1973 výzkum S. Vencla.
- III. Středopaleolitické artefakty leží v přemístěných interglaciálních půdách, z báze würmské spraše pocházejí doklady aurignacienu.
- VI. Středopaleolitická industrie je vyrobena z různých variet křemene, výjimečně z křemence, rohovce, bulžníku a porcelanitu. Dominují drasadla a vruby-zoubky, přes pětinu nástrojů však tvoří mladopaleolitické typy. Zvláštností je křemencový listovitý hrot a sekáček, který má vyřukané zúžení, možná pro upevnění v pozici sekerky (obr. 143). Další industrie patří aurignacienu, magdalénienu, pozdnímu paleolitu a staršímu mezolitu s geometrickými trojúhelníčky.
- X. Opakované osazované místo, v taubachienu asi trvalejší sídliště.
- XI. ARŮ Praha, MZM-Ant. Brno (coll. K. Žebery).
- XII. VENCL – VALOCH 2001.

Obr. 143. Praha-Ďáblice, Ládvi. Listovitý a quinsonský hrot, možná sekerka a její rekonstrukce (VENCL – VALOCH 2001).

Praha 6 - Sedlec

- I. Na hraně terasy nad pravým břehem Vltavy v nm. v. 198–230 m (1038865, 744506).
- II. F. Prošek, K. Žebera, V. Stárka, J. Fridrich 1944–65.
- III. Půdy od PK V do holocénu, dělené sprašemi.
- IV. V PK IV plody břestovce a interglaciální šneci, např. *Helix pomatia*.
- V. V PK III stopy ohnišť.
- VI. Sedlec I: jednodílné diskovité jádro z křemene, asi eem; Sedlec II: 3 jednodílné sekáče, zoubky, úštěpy z křemene, asi z předposledního glaciálu; Sedlec III: série výrazných sekáčů až jader (obr. 144), asi starší riss pod PK IV; kromě toho i jiné ojedinělé nálezy.

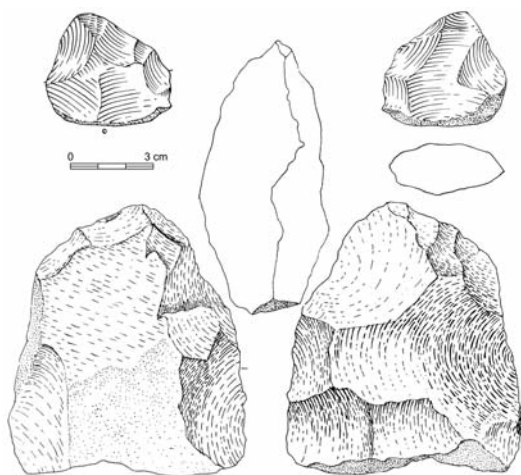
Obr. 144. Praha-Sedlec III, mohutný sekáč nebo jádro (FRIDRICH 1982).

- X. Nahodile nalézané stopy práce z konce starého a počátku středního paleolitu.
- XI. NM Praha, M-Ant. Brno.
- XII. ŽEBERA 1969; FRIDRICH 1982; SKLENÁŘ 2005, 153–154.

Pravlov I, Pravlovská hora (okr. Brno-venkov)

- I. Na jz. svahu kóty 258 sv. obce ve vinohradu (1175061, 608031).
- II. Průběžně vysbírává Ant. Otta.
- VI. Několik desítek otlučených křemenů a místních rohovců (RKL) od sporných až po přesvědčivé artefakty: dva hrubé bifasy (obr. 145), valounové sekáče, diskovitá a polyedrická jádra, ojedinělé úštěpy.
- X. Stopa návštěv lidí ve starém a patrně středním paleolitu na místě s dobrým výhledem nad řekou Jihlavou.
- XI. Sbirka A. Otty v Dol. Kounicích, MZM-Ant. Brno.
- XII. OLIVA 1989, 22; VALOCH 1992a.

Obr. 145. Hrubý křemenný bifas a bifaciální sekáček z Pravlovské hory (VALOCH 1992a).

Pravlov IVd, Wasserberg (okr. Brno-venkov)

- I. Na spočinu ostrého jz. svahu v lese nad zemědělskými objekty v nm. v. ca 215 m (1174657, 608690).
- II. Povrchová lokalita szeletieny IV známa již H. Freisingovi kolem r. 1940, výzkum na svahu provedli P. a Z. Nerudovi r. 2005.
- III. V téměř 5 m vysokém profilu od shora dolů: pod sprašovitými polohami s detritem (asi přemístěnými) v hl. 2,2–3,9 m čistá spraš, na bázi tmavší, pod ní slabá písčité půda s ojedinělými artefakty v hl. 410 až 460 cm (arch. vrstva 1). Na její bázi hákovaný jílovitý Ca-horizont, zabíhající do podložního sprašovitého jílovitě-písčitého sedimentu s artefakty při bázi (vrstva 2). Níže opět deritické hlíny a jíly.
- IV. Z polohy mezi vr. 1 a 2 zlomky kostí soba a koně.
- VI. Z vrstvy 1 jen rydlo na lomu, báze levalloiského hrotu a malé jádro. V drobotvaré industrii z vrstvy 2 jsou úštěpy z boků jader, levalloidní úštěpy s upravenou patkou, vesměs 1-podstavová úštěpová jádra, vkleslé drasadlo, drobné škrabadlo a několik neretušovaných čepelek. Skládanky potvrdily místní práci s jen několika málo jádry, užívána byla nezvykle jemná varieta RKL.
- X. Přemístěný pozůstatek drobotvaré středopaleolitické industrie s náznaky levalloiské techniky bez výroby bifaciálních nástrojů.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. NERUDA – NERUDOVÁ 2006.

Pravlov IX, Wasserberg (okr. Brno-venkov)

- I. Nad strží na jz. svahu v nm. v. 220 m (1174471, 608666).
 - II. Kostí ve strži zachránil A. Otta s L. Seitlem 1991, sondy P. a Z. Nerudových v r. 2005.
 - III. Pod až 3 m naváček chaotický paket provlhlčených sprašovin se střepy až do hl. 6,2 m, kde tyčí zjištěna rezivá půda. Paleolitické nálezy in situ v této ani v okolních sondách nezachyceny.
 - IV. Níže v erozní rýze a kaverně skupina mamutích kostí.
 - VI. S kostmi tři rohovcové patinované úštěpy. Podle Výroční zprávy Muzejního spolku v Brně za r. 1893–94 se někde na rozhraní s pozemky Kounickými – což by mohlo být právě zde – našly mamutí kosti a unikátní harpuna z kořene amutí stoličky (OLIVA 1991a). Předmět se dochoval, nejspíš jde o úpravu k zavěšení stoličky jakožto závaží (obr. 98).
 - X. Přemístěné zbytky nějaké paleolitické stanice.
 - XI. MZM-Ant. Brno.
 - XII. NERUDA – NERUDOVÁ 2006.
- Na katastru ještě menší lokality II – Stráně (vysoká škrabadla), III – Hraniční, IVa-c Wasserberg, V – Řepná, VI – Nová hora, VII – Záhumení a VIII – vinice Z obce (OLIVA 1989, 22–23).

Průchodice I (kat. Ludmírov, okr. Prostějov)

- I. Východní ze tří rovnoběžných chodeb ve skále na vrcholu návrší s nm. v. 520 m, vchod obrácen k sv. (1113490, 573200).
- II. Objevil a sondoval J. Knies r. 1904, revizní výkop J. Svoboda a V. Ložek r. 1989.
- III. Pod holocenními hlínami s pravěkými střepy tmavší prosintrovaná hlína (vrstva 6) a žlutohnědá spraš se sutí.
- IV. Ze spraše získány ojedinělé kosti soba, zajíce a lišky, r. 1989 i pozdněglaciální malakofauna. Z neznámých poloh též kosti koně, pratura, soba a divokého prasete, kromě toho četné zbytky mikrofauny (asi ptačí vývržky) a ptáků.
- V. Ve vchodu se ve spraši projevovala popelovitá poloha (výzkum J. Kniese).
- VI. Ve spraši v popelovité vrstvě našel J. Knies tupý hrot ze zelenkavého silicitu, z vrstvy 6 pochází trojúhelníček, hrot s obloukovitou retuší a několik čepelek a úštěpků z pazourku, olomučanského rohovce a spongolitu. Skrovná ŠI přimíšena (?) i do nadložní vrstvy 5 se střepy.
- IX. Stopa pobytu člověka v pozdním paleolitu či mezolitu.
- X. ARÚ Brno.
- XII. KNIES 1905; HORÁČEK et al. 2002.

Předmostí I (Přerov-město, okr. Přerov)

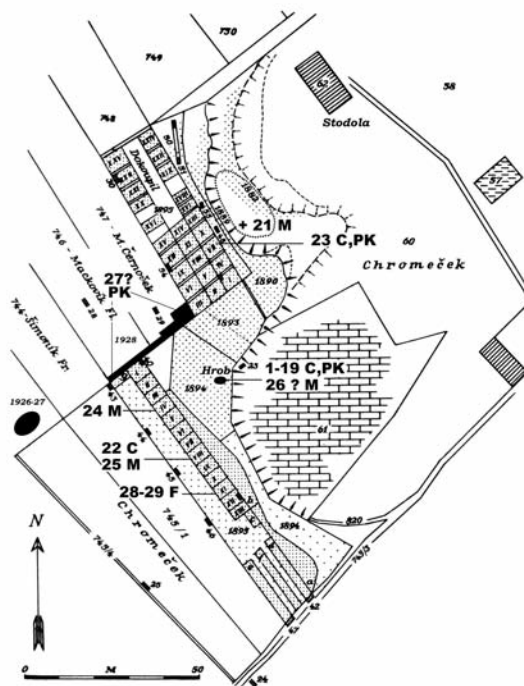
- I. Na mírném jižním svahu nízkého návrší Chlum, zasahujícím do nivy Bečvy. Klasické tábořiště se rozkládalo na S a Z od Skalky, vytěžené již v 19. století (obr. 146), a jižně od vyššího vápencového masívu, zvaného Hradisko, nm. v. 223–230 m (1136831, 535094).
- II. J. Wankela (1880–82, 1884 a 1886) následoval s rozsáhlými vykopávkami K. J. Maška (1882–84, 1886, 1889–90, 1893–94) a M. Kříž (1894–96). Tím byly hlavní nálezové koncentrace zbytku klasické stanice vytěženy (obr. 147). Výzkumy J. Kniese a A. Teličky z 1. poloviny 20. let se vesměs odehrávaly v okolí hřbitova a v Příkrylově cihelně, ze záchranných akcí K. Absolona (hlavně 1925–28, 1930–31) se klasické stanice týkal objev pozdněpaleolitického hrobu sz. od zón vykopávek K. J. Mašky. U sv. rohu hřbitova situoval H. Schwabedissen r. 1943 stratigrafickou sondu a v letech 1971–73 zde B. Klíma odkryl menší plochu s mamutími kostmi a artefakty ve dvou vrstvách. V souvislosti s budováním památníku zde na tyto práce r. 2006 navázal J. Svoboda odkryvem jižněji položeného úseku s mnoha kostmi.
- III. V profilu pod hřbitovem ležela na rudohnědé půdě tenká vrstva spraše a geliflukční poloha, jejíž střední část jevila stopy popela a červeného okru. Podle čtyř radiometrických

dat mezi 26–27 tis. lety před dneškem jde asi o hlavní kulturní vrstvu gravettienou, zatímco v její spodní části se vyskytovaly nálezy aurignacienu. V nadložní spraši se v profilu z roku 2006 objevila ještě horní popelovitá vrstva s datem GrA-32641: 24 340±240 BP. V oblasti klasické stanice Z od Skalky pozorovali shodně K. J. Maška a M. Kříž dvě, místy až 3 i 4 náleзовé vrstvy, z nichž druhá shora měla dosahovat mocnosti až 30 cm, místy se však zcela vytrácela. Z ní pocházela většina nálezů, mj. i známý „hromadný hrob“ (obr. 38). Horní poloha, ležící o 30 cm výše a tvořená spíše jen nesouvislými ččkami, poskytovala vesměs jen zvětralé kosti, někde však i celé nahromaděny kostí mamutů, jinde spíše koní a sobů. Směrem k severněji položenému Hradisku nabýval na mocnosti hnědočervený půdní horizont, pod nímž se nalézaly uhlikaté vrstvy a ojediněle i pěstní klíny. Na-

Obr. 146. Předmostí I, starý snímek Chromečkovy zahrady se sprašovou stěnou. Muž stojí na kameni zvaném Žába, nad nímž r. 1894 byla nalezena hromadná depozice lidských ostatků.

Obr. 147. Předmostí I, pláněk vykopávek J. Wankla (1882), K. J. Mašky (1889–1894), M. Kříže (pole s římskými čísly a průkopy s písmeny) a K. Absolona (černě). Dle B. Klímy, doplněno čísly antropologických nálezů (C lebka, M mandibula, F femur, PK postkraníál – více kostí).

opak nejmladším dokladem paleolitického osídlení je hrob Př 27 z roku 1928, datovaný na 10 675±45 let BP.

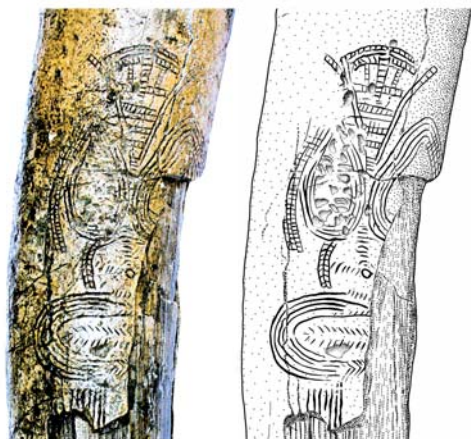
IV. Osteologický materiál z Předmostí je i při výběrovém zachování tak bohatý, že dosud vzdoruje odbornému zpracování. V sektoru u hřbitova jsou po mamutech nejčastější vlci, sobi, lišky, zajáci a medvědi. Ve staré sbírce po mamutovi následuje vlk (4143 kostí), liška lední i obecná (2250), sob (890), zajíc běláček (860), rosomák (581), medvěd hnědý (233), kůň (194), medvěd jeskynní (? 82), zajíc polní (52), tur nebo zubr (34), krtek (25), jezevec (23), lumík norský (12) a páskovaný (16), los a jelen velkorohý (oba 13), atd. Překvapivě nízké je zastoupení nosorožce (5 pozůstatků) a lva (1), jen čtyřmi kostmi se prezentuje hyena, bobr, tur pižmový, jen dvěma srnec a kozorožec, přičemž jelen zcela chybí. Václav Čapek určil z Maškovy sbírky 13 druhů ptáků, např. havrana, sněžného kura, sněžnou sovu, labuť atd. Přehled savčí fauny mnohdy nesouhlasí s vlastními údaji výzkumců, protože jen předávací protokol Maškovy sbírky uvádí např. 80 kostí lvů. Tradiční odhad o počtu mamutů hovoří o tisícovce jedinců; výsledkem součtu údajů u M. Kříže, K. J. Mašky a J. Kniese je 41 celých lebek, mnohem více jejich zlomků (např. horních čelistí 46), 31 spodních čelistí se zuby, 1859 izolovaných stoliček, 74 klů (bez Maškovy sbírky), 137 lopatek, 101 pánví, atd. K tomu by bylo nutno přičíst desítky vozů kostí, odvezených z Chromečkovy zahrady před r. 1880, hromady kostí zmiňovaných Wankelem, nevyzdvižený materiál K. J. Mašky a porůznu zachraňované nálezy z dob K. Absolona. V uvedeném výčtu nepřekvapí ani tak množství pozůstatků, jako přítomnost těžkých a řeznický nepříliš užitečných kostí, či tisíce izolovaných stoliček.

V. Je zřejmé, že jde o konglomerát sídlišť, o jejichž rozsahu nic nevíme. V nejbohatších vrstvách u Skalky rozlišuje MAŠKA (1894) několik typových zón. Nejvýznačnější a nejnápadnější jsou ohniště o průměru 1, 5–2 m, zahloubená 20–30 cm, okrouhlého a podlouhlého tvaru. Jejich výplň obsahuje jen spálené kůstky, v sousedství však nastává pravá žeň tříštěných kostí, kamenných nástrojů i výrobků ze slonoviny. Podobná jsou ještě rozsáhlejší popeliště, „u nichž nebo přímo na nichž obyčejně ležely větší části koster mamutích, nezřídka celých částic, jako jsou lopatky, lebky, pospolu. Přechetné uhlíčky z kostí byly tu namnoze promíchány s hlušinou, úlomky kostí a slonoviny, pazourky a zejména hojnými zbytky menších zvířat jako vlka, lišky polární, zajíce běláka a různých ptáků. Také kusů vápenců a valounů říčních doneseno sem hojně“... Na takových místech nalezeny nejkrásnější výrobky kamenné a nejzácnější zbytky zvířecí“. Maška odkryl čtyři mamutí lebky stojící vedle sebe, obklopené mj. okrem a kusy vlčích skeletů, a opodál několik skupin klů. Mimořádně zajímavé byly depozice částí vlčích těl, jež se často vylučovaly s výskytem štípané industrie. Jako třetí typ struktur popsal Maška odpadkové hromady: „Naházeny tam bez ladu a skladu spousty nejruznějších kostí, mnohdy i souvislé části těchto zvířete, jako např. nohy mamutí, část páteře koňské, části kostry vlčí, liščí neb rosomáčí“.

Na západní hranici výkopů K. J. Mašky navázal roku 1895 M. Kříž. Ve čtverci VII zaznamenal superpozici tří, resp. čtyř nálezových vrstev: horní tvořily jen popelovité šmouhy, dolní ohniště s rozbitými kostmi koně, soba a štípanou industrií. V jejím podloží o 30 cm níže se v čisté spraši našlo několik kostí mladšího člověka. Spodní vrstvě v okolních čtvercích se nejvíce podobal prostřední horizont. Okolo 0,6 m vysoké hromady vesměs celých mamutích kostí ležely poškozené mamutí lebky. V průkopu h-h za jv. hranici parcely Kříž objevil téměř úplné pozůstatky mladého mamuta (s výjimkou několika obratlů a roztahavých žeber), rozdělené na dvě kupy okolo ohniště. Jižně od těchto akumulací mamutích kostí kopal v letech 1893–94 K. J. Maška a objevil tu pověstný „hromadný hrob“ (MAŠKA 1895). Z jeho deníku se zdá, že pozůstatky byly roztroušeny na daleko větší ploše než na uváděných 3×4 m a mísily se s pozůstatky lišek, medvěda a mamuta, s velkými oblázky, mohutnými polohami popela a podmáčenými vrstvami. V okolí hrobu se mimořádně hojně vyskytovaly části vlčích těl, objevovaly se mamutí lebky, drtiče z mamutích klů a min.

jeden (kompletní) exemplář velkého kamenného mezikruží. Jižním směrem pokračovala popeliště a skládky mamutích kostí v obou vrstvách a na jednom místě poněkud západněji leželo u skupiny šesti rozbitých mamutích lebek a jiných kostí na popelišti lidské žebro – ta ve vlastním „hrobu“ naopak zcela chyběla. Na západnějším Chromečkově poli odkryl Kříž obrovskou, 1,5 m vysokou hromada mamutích kostí poblíž zahloubeného ohniště s lidskou mandibulou. V těsném podloží kulturní vrstvy s výraznými ohništi byla uložena lidská lebka a 30 cm pod vrstvou ještě další mandibula. Pár metrů severněji od hromadné depozice lidských kostí odkryl K. Absolon v roce 1928 lidskou kostru, nově datovanou do pozdního paleolitu. O velké koncentraci mamutích pozůstatků, zachráněné r. 1927 severně od hřbitova, referoval Jan Knies. Opodál se nacházela dílna s výrobou radiolaritové industrie. V té době se vynořila i keramická plastika rosomáka, jejíž původ zůstal nejasný. Existenci keramiky však potvrdil zjišťovací výzkum B. Klímy pod sv. hřbitovní zdí v roce 1971 (lok. Ib). Plochu s několika kly a kostmi různých zvířat, již těsně jižně odtud odkryl J. Svoboda, je možno shlédnout v památníku.

- VI. Ze štípané industrie se po požáru mikulovského zámku zachovalo jen malé torzo. V surovinách převládají pazourky, na některých místech přecházející radiolarity. Zvláštním rysem industrií z ústředních sektorů u Skalky je hojný výskyt tzv. kostěnkovských nožů (obr. 30: 6–8), silně retušovaných hrotů, mnoha kombinovaných nástrojů a ojedinělých listovitých hrotů a kostěnkovských hrotů s vrubem. Ty však mohou patřit nějaké mladší fázi osídlení. Ve spodní poloze z výzkumu 2006 u hřbitova se druží kostěnkovské nože s geometrickými mikrolity, které jsou v kolekcích ze starších výzkumů asi výrazně podprezentovány.
- VII. Z kostí se vyráběla šídla, stěrky, dýky, lžicovité a lopatkovité předměty a kyje ze štěpin mamutích femurů. Pánve a lopatky s důlky, v neprohlédnutém kosterním materiálu jistě mnohem četnější, lze považovat za podložky tyčí v rozbahněném terénu. Provrtané krátké kosti z mamutích tlap naproti tomu snad mohly sloužit jako mlaty či závaží. Kuriózní jsou různé špičaté nebo zaoblené předměty ze spongiosy velkých mamutích kostí (VALOCH 1982b). Poměrně málo rozvinuté zůstávají výrobky z parohu. Z řady hotových výrobků z mamutích klů jsou nejtypičtější krátké válcovité předměty, ohlazené po obvodu i na koncích, a jiné válečkovité předměty s úchytkou. Z klů je vyřezána také velká lžice, řada cylindrických hrotů a zcela jedinečný rozvětvený artefakt, připomínající rybářskou udici.
- VIII. Kromě schránek třetihorních měkkýšů se ve funkci ozdob vyskytly provrtané zvířecí špičáky, terčíky z břidlice, řada dvoučlenných perliček a trojčlenná spona. Stopy po použití v podobě otukání horní rovné seříznuté části mají dva neobvyklé jehly z mamutoviny, zdobené krátkými zářezy. Jedinečnou kombinaci abstraktních motivů, sestavených do podoby ženské postavy, představuje slavná rytina na mamutím klu (obr. 148), jejíž kvality nedosahuje další gynekomorfní rytina. S výjimkou ploché řezby mamuta z mamutoviny kupodivu chybí zobrazení zvířat, výjimkou je pouze keramická soška rosomáka z nejistých náleзовých okolností.
- IX. Sem patří zejména početné říční valouny a těžké plotny břidlice se zaoblenými hranami. Tři kusy z vápnatého pískovce mají sekerovitě přibroušené pracovní ostří, kuriózní je zcela pravidelná koule z jurského vápence, zhotovená piketáží celého povrchu, a dvě mezikruží z vápnatého jílovce. Ploché pískovcové obláčky, přinesené z Bečvy, interpretoval J. MATIEGKA (1934, 87) jako prostředky podporující vylučování slin, nošené v ústech.
- X. Na předmosteckém Chlumu se nepochybně nacházela jedna z nejmohutnějších sídelních aglomerací evropského paleolitu a ústřední sídliště pavlovienských lovců mamutů.
- XI. MZM-Ant. Brno, M Olomouc, M Přerov, M Holešov, NHM Vídeň, ARÚ Brno aj.
- XII. KŘÍŽ 1903; MAŠKA 1894; 1895; ABSOLON – KLÍMA 1977; VALOCH 1960c; 1975d; 1982b; OLIVA 2001a; 2007a; 2015a; SVOBODA et al. 2013. Viz též str. 73.

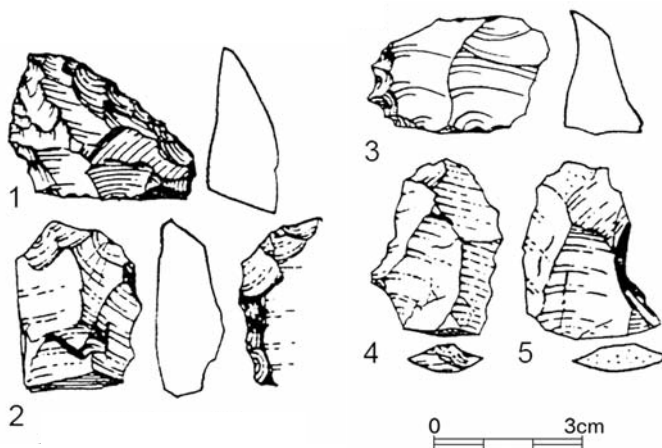

0 5 cm

Obr. 148. Nejproslulejší umělecký předmět z Předmostí – geometrizovaná rytina ženy na klu s naznačenými stopami úderů na pravém prsu a na hlavě. Překresba T. Janků.

Předmostí II, Hradisko (Přerov-město, okr. Přerov)

- I. Ve zbytcích sedimentů na V úbočí bývalého skaliska Hradisko v nm. v. 245 m (1136529, 535095).
- II. K. Žebera při čištění profilu 1952–54, výzkum J. Svoboda 1989–92.
- III. Na risské spraši eemská půda s nálezy středopaleolitické ŠI, ty i v nadložních útrzcích černozemě (TL-datování ca 100 tis. let). Výše nad narezlým půdním sedimentem vrstva gravettienu (RC 25–27 tis. let).
- IV. Kosti se nedochovaly, interglaciální flóra a malakofauna.
- VI. V drobnotvaré industrii z křemene (50 %), křemence (15 %) a různých rohovců (35 %) převládají drasadla, zoubky a vruby (obr. 149), objevil se i zlomek listovitého hrotu. Vedle diskovitých, paralelních a nepravidelných jader se ukazují i drobná jádra levalloiská. Nástroje tvoří asi 18 % z 6 tisíc nálezů.
- IX. Drobové oblázky, přinesené z Bečvy spolu se surovinami ŠI.

Obr. 149. Předmostí II, drobnotvará industrie taubachienu (dle J. Svobody).

- X. Trvalejší nebo opakovaně navštěvované sídliště eemských neandertálců s industrií taubachienu.
- XI. MZM-Ant. Brno; ARÚ Brno.
- XII. MONCEL – SVOBODA 1998.

Přerov, Horní náměstí

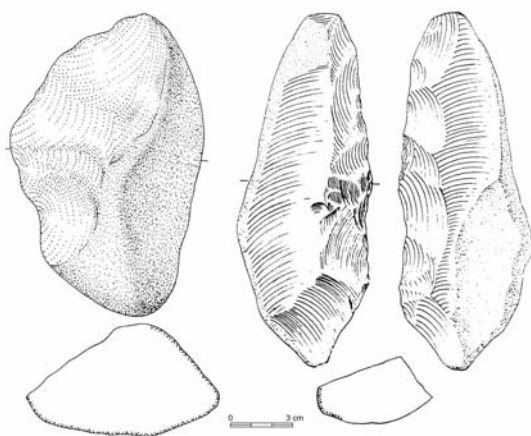
- I. Na návrší 10–12 m nad levým břehem Bečvy v nm. v. 216–220 m nm (1138152, 534248).
- II. Při výzkumech J. Kohoutka v letech 1998 až 2006 ve sklepě domu č. 26.
- III. Spraše, písky a přemístěné sedimenty v kapsách travertinové kupy.
- VI. Z 45 převážně pazourkových artefaktů (též 1 radiolarit) je 26 čepelí, 11 úštěpů, 3 jádra (se změněnou orientací s přiloženými čepelkami, připravené s bifaciální úpravou a zbytek), z nástrojů klínové rydlo, krátký vrtáček a čepelka s otupeným bokem a příčnou retuškou.
- X. Stopa sídliště magdalénieniu při jižním konci Moravské brány (poloha důležitá z hlediska komunikace).
- XI. M Přerov.
- XII. ŠKRDLA – SCHENK – ZAPLETAL 2008.

Přerov – viz též Předmostí

Přibice I (okr. Břeclav)

- I. Na plošině terasy jv. od vsi pod Slaniskovým kopcem na mírném J svahu v nm. v. 200–205 m, 30 m nad nivou Svratky a Jihlavy (1187740, 602590).
- II. Václav Effenberger v 70. a 80. letech.
- III. Terasa 30 m nad současným tokem Jihlavy je kryta pískem, na němž místy vyvinuta staro-pleistocenní ferreto-půda. Pod ní nalezen patrně opracovaný valoun.
- VI. Z odkrytého povrchu terasy nasbírána omletá jádra, valounové sekáče, hrubá drasidla, vruby, hrubé pěstní klíny a jen málo úštěpů, vesměs z křemene.
- X. Přemístěné pozůstatky pobytu lidí ve starším acheuléenu.
- XI. MZM-Ant. Brno, M Mikulov.
- XII. VALOCH – SMOLÍKOVÁ – ZEMAN 1978; VALOCH 2000a.

*Obr. 150. Přibice II sekáč
a jednostranný bifas
(VALOCH 2000a).*

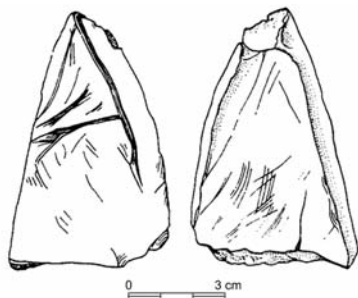

Přibice II (okr. Břeclav)

- I. Na šterkové terase sz. od vsi v trati Vinohrady mezi 200–205 m nm (118452, 604110).
- II. V. Effenberger v 70. a 80. letech.
- VI. Podobná industrie jako z Přibic I, méně početná, nejzajímavější je unilaterální bifas ze šedozeleného metabazitu, původem asi z brněnského batolitu (obr. 150).
- X. Přemístěné pozůstatky pobytu lidí ve starším acheuléenu.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. VALOCH 2000a.

Přibice III (okr. Břeclav)

- I. Asi 2 km ssz. od Přibic v trati Za hájkem a Vinohrady v nm. v. 207 m na terase 30 m nad tokem Jihlavy, jejíž strmý starý břeh omezuje lokalitu ze záp. strany (1183776, 603802).
- II. Sběry V. Effenbergra od poloviny 50. do 70. let.
- III. Nálezy leží na duně vátých písků (zčásti možná i v ní) na ploše 100×200 m.
- VI. V industrii převládá rohovec od Krumlovského lesa, dále spongolit z říčních náplavů, z přinesených surovin radiolarit (též zadunajského typu Szentgál), porcelanit, chalcedon a křišťál. Dvěma kusy je zastoupen obsidián a jedním metabazit ze železnobrodského krystalinika a karneol. Debitáž i jádra jsou drobných tvarů, vedle krátkých škrabadel (IG 35 %) a malých rydel (12 %) se objevují mikrolitické hroty a trojúhelníčky (obr. 67: 6–15).
- VIII. Zlomek břidlice s rytinou (vulvy?, obr. 151).
- IX. Oštípaný plochý valounek jemného pískovce.
- X. Spolu s nedalekým Smolínem jedno z největších sídlišť mezolitu na Moravě.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. VALOCH 1975c; 1992b; MATEICIUCOVÁ 2008; ŠÍDA 2007.

Obr. 151. Přibice III, destička břidlice s rytinou vulvy (?), povrchový náález z mezolitické stanice (VALOCH 1975c).

Příbor I, Statek (okr. Nový Jičín)

- I. Jz. od města na sv. svahu kóty 316 nad říčkou Lubinou na poli kolem malé vyvýšeniny s kótou 294 (ca 112235?, 48298?).
- II. Vysbírává Jan Diviš od r. 1975.
- VI. Několik set ks drobotvaré industrie z pazourku, ojediněle též radiolarit, křišťál, opál aj. Přebírají drobná škrabadla, důležitější však jsou retušované mikročepelky, geometrické mikrolity (trapézy, trojúhelníky a pravouhelníky). Třetí nejhojnější skupinou nástrojů jsou rydla, mnohdy mikrolitických tvarů, poté i drobné hroty a mikrohroty.
- X. Trvalejší stanice mezolitických lidí.
- XI. Soukromá sbírka.
- XII. DIVIŠ 2012.

Přestavky I, Opalky (okr. Přerov)

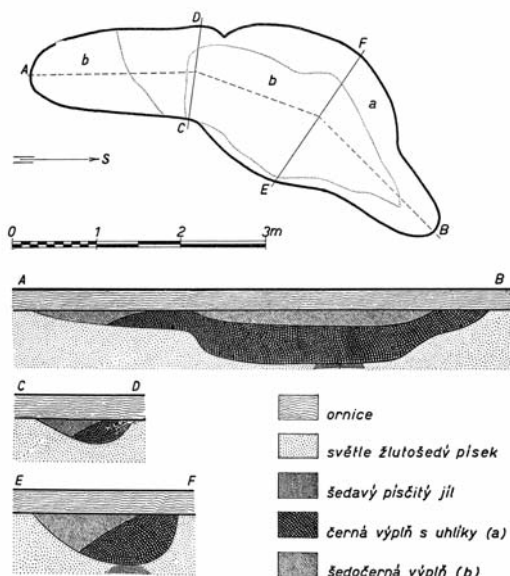
- I. S obce u lesa na Z svahu návrší s kótou 317 v nm. v. ca 305 m (1145187, 532626).
- II. Objevil D. Kolbinger r. 1973, dále lokalitu sledoval J. Diviš, F. Čajan a Z. Schenk.

- VI. V necelých pěti stovkách artefaktů převládá pazourek, asi 8% je radiolaritu, místní křemenece jsou jen ojedinělé. Mezi jádry se vyskytly i úzké tvary na (mikro-)čepelky. Rydla, častěji hranová, mírně převládají nad škrabadly, též vysokými a s bohatými postranními retušemi. Nechybějí výrazná drasdla a archaické hroty, nejzajímavější jsou však listovité hroty s oblou a zúženou bází.
- X. Pro region typická szeleto-aurignacká industrie, příčlenitelná k mískovickému typu.
- XI. MZM-Ant. Brno, M Přerov.
- XII. KLÍMA 1978; DRESLER et al. 2002; DIVIŠ – KOLBINGER 2002.

Putim I (okr. Písek; dříve jako Ražice)

- I. V depresi na J úpatí návrší Pikarna 375 m nm. nad rybníkem Řežabinec; na různých místech v okolí ještě mezolitické nálezy (1131088, 778735).
- II. Objevil r. 1936 B. Dubský, r. 1951–52 výzkum M. Mazálka, nověji sběry J. Frölicha a J. Michálka.
- III. Přemístěné vrstvy pod povrchem a v ornici, zčásti též na povrchu (mezolit).
- IV. Z uhlíku borového dřeva získáno datum GrA-36010: 13 010±60 BP.
- V. 17 prohlubní a jamek je (zčásti?) pozdějšího původu, i když v jamce 4 byly uhlíky borovice a rozpukané varné kameny. M. Mazálek zde hledal půdorys velkého obdélníkového objektu, F. Prošek spíše oválného (kriticky VENCL 2004).
- VI. Asi 4 tisíce ŠI s převahou pazourku, vyskytuje se však i silicit z krakovsko-čenstochovské jury, představující doklad nejvzdálenějších kontaktů v našem mezolitu. Hojné čepelky s otupeným bokem, obdélníčky, různé vrtáky a krátká škrabadla kladou industrii nejspíše do epimagdalénienu a mezolitu, datum však spadá do staršího magdalénienu.
- VIII. Kousek okru z nunčických vrstev.
- IX. Dvě destičky fylitické břidlice s nejasnými figurálními rytinami.
- X. Větší magdalénienská či pozdněpaleolitická stanice, nálezy žel z části pomíchané s místním mezolitem.
- XI. NM Praha; M Písek
- XII. MAZÁLEK 1953, 202–205; VENCL 1964; 1995, 235–236; 2004; VENCL a kol. 2006, 225–228; VENCL ed. 2007, 139; VERPOORTE – ŠÍDA 2009.

Obr. 152. Putim – Vylitův písečník, zahloubený mezolitický objekt (Mazálek 1952b).

Jako lok. Ia lze označit jamky s aplitovými hranci a dílnu s mezolitickou štípanou industrií na jz. svahu Pikarny (v sondě C též bazální část pěstního klínu; MAZÁLEK 1952a). Asi 0,5 km k jyv. ve Vylitově písečníku u V břehu Řežabince odkryl M. Mazálek r. 1950 podlouhlou jámu 5,5×1,8 m (obr. 152) a opodál část druhé, a označil je jako Putim I a II; jako Putim II označil téhož roku i okrouhlou mísovitou jámu z lok. Ia (tato čísla I a II tedy nezaměňovat se stejně označenými lokalitami!). Zmíněné jámy, obsahující mezolitickou industrii, byly interpretovány jako půdorysy chýší (MAZÁLEK 1952b; 1955).

Putim II (dříve lok. III, okr. Písek)

- I. 300 m jv. od soutoku Blanice s Otavou na J svahu ca 80 m od břehů Blanice a 13–30 m nad její hladinou v nm. v. 385 m (1129441, 776995).
- II. Nasbíral J. Fröhlich v letech 1964–69.
- III. V podloží rula, překrytá hlinitě-šterkopísčitým zvětralinovým pláštěm.
- VI. V souboru 527 nepatinované drobnotvaré ŠI dominuje kropenatý rohovec typu Flintsbach a SGS, dále *plattensilex* typu Arnhofen, mléčný opál, atd. Jádra jsou hranolová či plochá diskovitá, většinou se změněnou orientací. Mezi nástroji převládá 22 krátkých škrabadel, dále 3 nevýrazná rydla, 3 zlomky čepelí otupeného boku, 2 odštěpovače, vrták na úštěpu, diagnostický je ovšem zlomek trojúhelníčku, příčná šipka a zlomek mikrolitu.
- VIII. Fragment valounku šedé břidlice s nejasnou rytinou.
 - X. Meolitické stanoviště paradoxně slučující rozvinutou výrobu ŠI s nedostatkem surovin.
 - XI. M Písek.
 - XII. VENCL – FRÖHLICH 2001.

Putim VI (původně lok. I, okr. Písek)

- I. Na nízké terase nad nivou asi 30–70 m od pravého břehu Blanice, 1 až 6 m nad ní, blízko soutoku Blanice s Otavou. v nm. v. ca 370 m. (1130081, 777406).
- II. Nasbírali J. Fröhlich a J. Michálek v letech 1961–70.
- III. V téměř tisícovce kusů ŠI včetně šupin převažuje rohovec typu Flintsbach (přinášený neupravený), *plattensilex* typu Arnhofen, pazourek, polský čokoládový silicit, opál, objevují se i křišťály, české křemence, radiolarity apod. Většina surovin je zastoupena mezi 65 jádry, nichž je 8 se změněnou orientací a po sedmi je jednopodstavových a dvoupodstavových. Převažují na nich negativy po úštěpech. Mezi formálními typy dominují škrabadla (51 kusů, IG 51,5), převážně krátká, následovaná 13 příčnými a šikmo retušovanými čepelími a rydly (6 klínových, 4 hranová, 1 ploché a 1 kombinované). Mezi 11 mikrolity se vyskytl úzký trapéz, kruhová ušec, trojúhelníček, hrůtek s lomeným otupeným týlem, mikroburin, 2 strmě jemně retušované hroty na čepelích atd.
- X. Opakovaně či dlouhodobě osazované místo, o čemž svědčí i vysoký podíl přepálené industrie (téměř 17 %). Možné intruze pozdního paleolitu a magdalénienu (několik artefaktů z patinovaných pazourků).
- XI. M Písek
- XII. VENCL 1964; FRÖHLICH – MICHÁLEK 1989.

Račíněves (okr. Litoměřice)

- I. V rozsáhlé šterkovně pod Řípem v nm. v. 224 m (1009860, 751741).
- II. Zjištěno r. 1997 O. Fejfarem, zachraňovací výzkum J. Fridricha a I. Sýkorové 1999.
- III. V souvrství povodňových písků ve svrchní části Straškovské terasy Paleovltavy, datované do staršího holsteinu okolo interglaciálu Reinsdorf (asi PK VI).
- IV. Nejpočetnější jsou lesní jeleni a bovidi, tvořící dohromady téměř 70 % makrofauny, dále srnec, mamut trogontherii, kůň a nosorožec. Zastoupeny hlavně přední končetiny a lopatky.

Tuto lesní zvěř doplňují vodomilné druhy jako hryzec *Arvicola mosbachensis* a plž *Lithoglyphus pyramidatus*.

- V. Ve vrstvě mocné 2 m se nacházela četná ohniště, některé v mělkých důlcích (obr. 153).
- VI. Z asi 200 možných artefaktů je většina úštěpů (i s upravenými patkami), mezi nástroji hlavně zoubky, vruby, hrubší drasadla, nože (i s neúplnou plošnou retuší) a sekáčky. Z 96 % byla industrie ražena z křemene.
- VII. Dlátko z dlouhé kosti, na jiných kostech různoběžné rovné řezy.
- X. Asi opakovaně osazované místo, dle J. Fridricha loviště s ohništi na konzervaci masa.
- XI. NM Praha – geol. odd.?
- XII. FRIDRICH 2002.

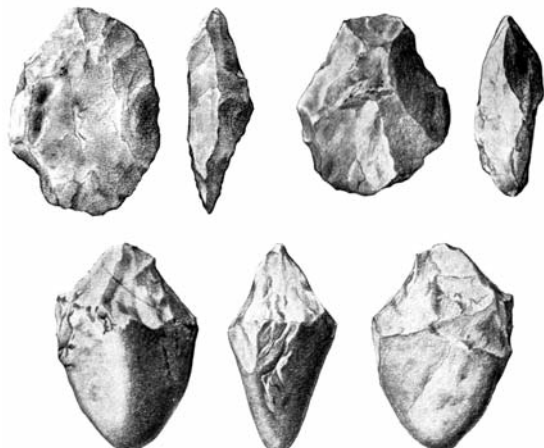
Obr. 153. Račiněves, mírně zahlobené ohniště ze starého paleolitu (FRIDRICH 2002).

Radim u Kolína (okr. Kolín)

- I. Pole Z a S od kóty 258,5 na S okraji temene hřbetu, na ploše asi 300×120 m, 200 m od potoka Výrovky a 55 m nad ním. Z koncentrace artefaktů u lomu Holekova skála se uvažuje o původní vazbě osídlení na vyčnívající skalky (1050614, 701869).
- II. Sběry K. Žebery od 50. let, 1964–89 S. Vencl, od r. 2003 sběry P. Kláska.
- III. Ze sintru na artefaktech lze usuzovat na původní uložení industrie ve spraši pod ornici.
- VI. Spíše drobnotvará industrie z křemenných valounů obsahuje diskovitá a nepravidelná jádra, z nástrojů hlavně zoubky, vruby, drasadla, sekáčky apod. (obr. 154). Méně početná je mladopaleolitická industrie z pazourků a rohovců.
- X. Vícekrát osazované místo v výtečným rozhledem poblíž Labe. Dlouhodobé středopaleolitické sídliště možno přiřčenit k moustérienu či taubachienu.
- XI. ARÚ Praha, MZM-Ant. Brno.
- XII. ŽEBERA 1958.

Obr. 154. Radim u Kolína, výběr křemenné industrie (ŽEBERA 1958).

Radslavice, Zelená hora (okr. Vyškov)

- I. Na výrazné ostrožně s kótou 240, vybíhající ze sv. od kóty 376 nad Pustiměřský potok, v místech staroslovanského hradiska. Kolekce pochází z jv. části hradiska (1149362, 567635).
- II. Soubor získán během výzkumu Č. Stani.
- III. Nálezy ležely v různých úrovních, od ornice až do hloubky 130 cm. Ráz sedimentů neudán.

VI. Dle B. Klímy je převážná většina artefaktů vyrobena ze světlého okrově šedého silexu, snad nikoli moravského původu, 9 kusů je z pazourku, něco z jurských rohovců a 1 ze spongolitu. V debitáži vysocí převládají útlé čepele nad úštěpy, nechybí ovšem ani výrobní odpad. Ze čtyř škrabadel jsou 3 čepelová a 1 vyspělé kýlovité, ze stejného počtu rydel je 1 klínové, 2 na lomu čepele a 1 hrotité hranové. Diagnosticky nejhodnotnější složku představuje 5 čepelek s otupeným bokem, soubor doplňují 2 odštěpovače a 2 čepele z příčnou retuší.

X. Pozůstatek menší stanice gravettienu či epigravettienu.

XI. ARÚ Brno.

XII. KLÍMA 1983b; OLIVA 2007, 81.

Radvanec – viz Údolí Samoty

Rájec-Jestřebí IV (okr. Blansko)

I. J od návrší Strážka a od silnice do Petrovic v okolí kóty 417 a v severnějším sedle (1136891, 591846).

II. Objevili A. a M. Štrofovi v dubnu 1983, 1 sběr též M. Oliva

VI. 11 jader (1 jednosměrné levalloiské jádro s preferenčním úštěpem, 4 nepravidelná plochá, 2 jednodstavová, 3 načatá a 1 zbytek), 2 drasadla, vysoký zobec, 7 úštěpů (1 s místní retuší), 3 čepele, 3 fragmenty a odštěpky.

XI. Uloženo: MZM-Ant. Brno.

XII. OLIVA – ŠTROF 1985, 14; OLIVA 2006, 41; 2014a, 23–24.

Rájec-Jestřebí V, Strážka (okr. Blansko)

I. Na výrazném kopci Strážka v sedle sv.od kóty 422 (1136360, 592026).

II. Objevili A. Štrof a M. Oliva 17. 3. 1983.

VI. Malé diskovité jádro, čepele, úštěpy, lomené drasadlo, vyčnělé škrabadlo, ret. úštěp s dvojí patinou.

X. Stopa příležitostného osídlení ve více obdobích.

XI. MZM-Ant. Brno.

XII. OLIVA – ŠTROF 1985, 14.

Kromě vyjmenovaných povrchových nalezišť jsou na kat. Rájce-Jestřebí ještě další lokality s menším počtem nálezů: I – Horní Skříby, II – Poloudělí, III – Lokýtek, VI – J od kóty 384, VII – Za Dubí a ojedinělé nálezy od kóty 355 (OLIVA – ŠTROF 1985, 14).

Ráječko I, Zlamaný (okr. Blansko)

I. Na místě s výtečným výhledem 130 m vysoko nad levým břehem Svitavy na Z svahu nad hájovnou Horničky v nm. v. 420–430 m (1139486, 591714).

II. Objevil A. Štrof na jaře 1984, ke sběrům se připojil i K. Valoch a M. Oliva.

VI. Bohatá industrie zvláštního složení s neúměrně vysokým podílem jader (101 ks) oproti úštěpům (81), čepelím (9), odpadu (16) a retušovaným nástrojům (47). Z těch téměř polovinu tvoří bifaciální kusy, vesměs klínky a nože s pouhým jedním zlomkem tlustého listovitého hrotu. Také mezi drasadly (10 ks) jsou nejčastější oboustranně plošně opracované kusy (3). Zbytek tvoří zoubky, vruby, zobec, odštěpovač a dvě sporná rydla (na bifaciálním kusu a nevýrazné klínové). S výjimkou čepele z RKL je vše vyrobeno ze spongolitu, valounové povrchy svědčí o sběru v řečišti nebo v terasách.

X. Pozůstatky častých návštěv nositelů micoquienu na rozlehlé ploše. Lokalita II (3 úštěpy a sporné jádro) leží 600 m západněji, eolizovaný jádrovitý kus pochází z trati Nad Hlinkami.

XI. MZM-Ant. Brno.

XII. OLIVA 1991a; 2014a, 35.

Ražice – viz Putim

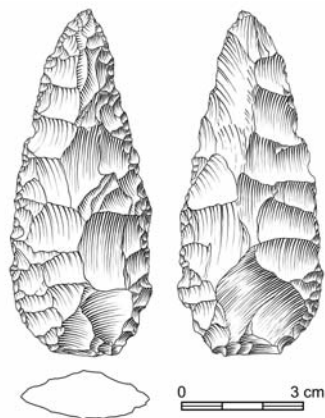
Rozdrojovice I, V Mrtvinách (okr. Brno-venkov)

- I. Na ostrožně nad Mniším potokem 2 km jv. obce v nm. v. 265 m (1154985, 603127).
 - II. Objevil J. Jandek, výzkum K. Valocha r. 1954, poté sběry A. Přichystala a dalších.
 - III. Nálezy v B-horizontu holocenní půdy a v hnědé sprašovině pod ním, níže gelifluovaná spraš s útržky černozemě. Ta byla původně ztotožněna se středním würmem, takže hnědá sprašovina by mohla patřit dalšímu interstadiálu (PK I?). Později K. VALOCH (2012, 180) od této interpretace upustil a nálezovou vrstvu kladl do středního würmu.
 - IV. Měly být vyorány zlomky mamutích kostí (VALOCH 2012, 180).
 - V. V sondě 5b koncentrace rozštípaných křemenů se silicitovou čepelkou.
 - VI. Mezi surovinami převažují poměrně dobře štípatelné křemeny, dále spongolit, SGS a typický silicit z krakovské jury, z něhož největší nevytěžená čepelová jádra. Rydla jsou stejně početná jako škrabadla (též 1 kýlovité), drasadla jsou většinou z křemene, tři listovité hroty jen z patinovaných silicitů, stejně jako čepelka s otupeným bokem (viz též str. 49).
 - X. Stanice asi pozdního szeletienu, která by si zasloužila dalšího výzkumu.
 - XI. MZM-Ant. Brno, kolekce A. Přichystala na PřF MU.
 - XII. VALOCH 1955b; ALLSWORTH-JONES 1986, 160–162; 269–270; OLIVA 2001, 84–85 a obr. 21.
- Drobné nálezy z plošiny V od silnice na Knínice označeny jako lok. II a úštěp z hrany jádra z J okraje obce jako III.

Rytířská jeskyně (č. 700, kat. Lažánky – lok. I, okr. Blansko)

- I. Jeskyně s největším, k sv. exponovaným vchodem 46 m vysoko v Suchém žlebu, nm. v. 386 m (1143383, 588650).
- II. Pal. osídlení zjistil asi r. 1912 Hugo Sáňka, J. Simon našel r. 1938 listovitý hrot, největší výzkum vykonal K.B. Absolon (jun.) 1939; poté revize B. Klímy a F. Proška čištěním starších profilů r. 1946, J. Skutil 1960–1962.
- III. Stratigrafie je značně nepřehledná. Ve vchodu nálezy ve spraši a v suti, uvnitř v jeskynních hlínách na rudických vrstvách.
- IV. Uváděn medvěd jeskynní a lopatka mamuta, bez stratigrafické souvislosti.
- V. Nálezy magdalénienu učiněny ve vchodu (Skutil) i v zadní polovině, tamtéž listovitý hrot.
- VI. Rydla včetně typu Lacan, různá škrabadla, vrtáčky, retušované čepele a odstěpovač. Ve starší poloze dva listovité hroty (obr. 155).
- VII. Zkosená tyčinka z mamutoviny a zlomky hrotů – jeden se seříznutou bází s krevní rýhou, druhý s ozdobnými rýhami.
- VIII. Tenký závěsek v podobě ženy se svislými prsy.

Obr. 155. Listovitý hrot z jeskyně Rytířské v Suchém žlebu (kresba T. Janků).

- X. Asi jen zřídka navštěvovaná lokalita vysoko ve strmém svahu a daleko od vody.
- XI. MZM-Ant. Brno, ARÚ Brno.
- XII. K. B. ABSOLON 1949; SKUTIL 1947; VALOCH 1960a; 1966c; JAROŠOVÁ 2002; SVOBODA a kol. 2009, 233.

Řevnice (okr. Praha –západ)

- I. Na mírném sv. svahu asi 10 m nad Beroučkou a 100 m od jejího pravého břehu, 215 m nm (1059922, 759504).
- II. Menší sektory okolo nynějšího rodinného domu postupně odkrývali J. Neustupný (1941), J. Skutil s B. Svobodou (1951) a S. Vencl (1961). Prostor samotného domu, postaveného v 80. letech, zůstal neprozkoumán.
- III. Nálezová vrstva ležela v hloubce 50–90 cm pod orníci a blíže nepopsanou hlínou.
- IV. Jen neurčitelné zlomky kostí.
- V. V černě zbarvené kulturní vrstvě jedno větší a několik menších seskupení deskovitých kamenů a kamenných artefaktů.
- VI. Téměř tři a půl tisíce štípaných artefaktů je z 95 % vyrobeno z eratického pazourku a zbývající horniny jsou výhradně ze severní poloviny Čech. Čepel s čepelkami převládají nad úštěpy, jader se vyskytlo jen 18. Mezi 311 nástroji jsou nejpočetnější opět rydla (28 %), škrabadel je však více než na jiných českých lokalitách (8 %). Určující jsou mikrolity a hroty s otupeným bokem, hlavně mikrogravetty (dohromady 28 %).
- VII. Mezi nedochovanými kamennými ploténkami se patrně ukrývala i hrubá industrie, podložky apod.
 - X. Stanice trvalejšího rázu, patrně z mladšího gravettienu.
 - XI. NM Praha.
 - XII. OTTE 1981, 251–254; ŠÍDA ed. 2009, 89–120; 2010; VENCL ed. 2007, 77–78.

Sebranice I, Podsedky (okr. Blansko)

- I. Výrazné návrší S od vsi (422 m), nad vtokem Svitavy do Boskovické brázd (1126264, 596631).
- II. Objevil M. Oliva r. 1976, poté jen 1 sběr s A. Štrofem.
- VI. Debitáž prakticky chybí a mezi šesti jádry chybí prizmatická. I mezi nástroji je převaha středopaleolitických typů: klínek, čtyři drasadla různých typů, polyedrické rydlo, ret. čepel, úštěpy se zoubky a vruby.
- X. Stopa možná větší stanice s těžištem osídlení ve středním paleolitu.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. OLIVA – ŠTROF 1985, 15.

Sebranice IIIa, Zadní pole (okr. Blansko)

- I. Na ploché elevaci v nm. v. 350 m mezi lok. II a silnicí (1127874, 596456)
 - II. Jediný sběr A. Štrofa r. 1984.
 - VI. Dvě kýlovitá škrabadla, vysoký zobec, dva úštěpy a jádra: 1-podstavové, nepravidelné a dva zbytky.
 - IX. Otloukač z valounu křemene.
 - X. Blíže nesledovaná stopa stanice aurignacienů?
 - XI. MZM-Ant. Brno.
 - XII. OLIVA – ŠTROF 1985, 15.
- Na kat. Sebranic ještě chudší naleziště II – Zadní Podchlumí a III – Zadní pole.

Sedlec u Mšena I (Hradsko, okr. Mělník)

- I. Na plochém temeni skalního bloku s raně středověkým hradiskem u osady Hradsko v nm. v. 333 m. Převýšení nad nivou Pšovky v kaňonu Kokořínského dolu činí ca 100 m (1006744, 726064).
- II. Prvé artefakty našel r 1967 J. Špaček, v letech 1971–73 prozkoumal S. Vencl 24 sondami plochu ca 60 m² s paleolitickými situacemi.
- III. Kvůli erozi kvartérního pokryvu z exponované polohy se ŠI zachovala jen druhotně v erozních rýhách a terciárně v ornici.
- VI. Soubor patinované ŠI (1888 kusů) je největší ze starší fáze mladého paleolitu v Čechách. Tvoří jej 62 % baltického pazourku, 28 % tefritického čediče (ten se kvůli korozi v povrchových nálezech nedochoval), 6 % valounů křemence, ca 4 % různých materiálů (též porcelanitu, bečovských a skršínských křemenců). Mezi nástroji (4 % všech nálezů) převládají škrabadla (IG 42,5) s aurignackými typy (IGA 15); asi 25 % je drasadel. Jádra jsou zastoupena 4 %, úštěpy (11 %) lehce převládají nad čepelemi (9 %). Výrazně se uplatňuje levalloiská technika, představující možná starší epizodu osídlení (viz též str. 46 a 62).
- X. Nejdůležitější stanoviště ze starší fáze mladého paleolitu v Čechách, s osídlením aurignacienu a snad i „bohunicienů“.
- XI. ARÚ Praha, NM Praha, M Mělník.
- XII. VENCL 1977; VENCL ed. 2007, 64–69; NERUDA – NERUDOVÁ 2000; ŠKRDLA – ADAMOVIČ – RYCHTAŘIKOVÁ 2013.

Sedlec – viz Praha

Sedmnáctka (jeskyně č. 142, kat. Suchdol, obec Vavřinec – lok. II, okr. Blansko).

- I. Těžce přístupná krápníková jeskyně 16 m vysoko v levém (V) prudkém svahu Pustého žlebu v nm. v. 421 m, vchod obrácen k jz. (Kříž č. IX, Absolon č. 17, 1140923, 589238). Dříve mylně lokalizováno do míst tzv. Koňského spádu, který leží jižněji.
 - II. Sondoval Richard Trampler r. 1896.
 - IV. Kosti soba.
 - V. Ohniště se sobími kostmi, hlavně žebry.
 - VI. Dvojitě škrabadlo, čepel s příčnou retuší (obě silně patinované), 2 vrtáčky, 2 čepele, 2 čepelky a úštěp, vše z pazourku, a obsidiánový úštěp.
 - IX. Velký protáhlý oblázek droby (retušér?).
 - X. Úkryt magdalénských lovců s nebezpečným lezeckým přístupem.
 - XI. MZM-A Brno.
 - XII. TRAMPLER 1897, 7; VALOCH 1952; SKUTIL 1936.
- Ve vedlejší portálové jeskyni č. 143 „Osmnáctce“ (Suchdol III) našel Trampler opotřebovaný nĕkolikanásobný vrták na široké čepeli a 2 přelomené čepele, vše z pazourku. V obou jeskyních jsou i nálezy z mladšího pravěku (FREISING 1941). Suchdol IV je jeskyně č. 184 s několika hrubými rohovcovými úštěpy a nevýrazným rydlem (SVOBODA ed. 2002, 47, 50).

Seloutky I, Vinohrady, Bouzovce (okr. Prostějov)

- I. Na Z svahu kopce Chlum (412 m) v nm. v. 300-310 m, 50 m nad Seloutským potokem (1136305, 563131).
- II. Objevil Jan Šrot r. 1937, sbírali zde i J. Janásek, Z. Čižmář, O. Mlejnek a místní chatari.
- VI. Mezi surovinami značně převažují SGS, které jsem dříve mylně pokládal za sílexy z krakovské jury. S pazourky se nakládalo velmi ekonomicky, jak svědčí nedostatek jader a jejich vytěženost. Mezi nástroji převládají rydla, vesměs s polyedrickou hranou, většinou hranová, též typu Raysse a příčná. Postranních retuší je obecně nedostatek, ale objevila se drasadla.

X. Jedna ze středně intenzivních instalací epiaurignacienu, nálezy jsou žel roztroušené po různých sběratelích.

XI. M Prostějov, MZM-Ant. Brno, soukromé sbírky.

XII. OLIVA 1987, 34; MLEJNEK 2015, 104–105.

Na katastru ještě menší lokalita II – Chlum, s dnes nevěstnou industrií, snad epiaurignackého typu.

Senorady – viz Mohelno I

Silůvky I, Jalovčiny, Velhauzy (okr. Brno-venkov)

I. Nálezy ve dvou koncentracích okolo kóty 334 m na plochem návrší, zvaném též Tikovický vrch (1170722, 608452).

II. Objevil asi J. Lavický koncem 30. let, později sběry P. Ondráčka, Ant. Otty a revize pomocí GPS kolektivem P. Škrdly.

VI. Z nových sběrů na Z koncentraci pochází asi 150 artefaktů, ze 74 % z RKL a z čtvrtiny z RSS, škrabadlo s plošnou retuší je však z radiolaritiu a fragment listovitěho hrotu ze spongolitu. Východnější koncentrace se liší vyšším zastoupením spongolitu (13 %) na úkor RSS, který je jen ojedinělý, stejně jako RTZ, SGS a plazma. Objevují se drasadla, škrabadla včetně vysokých, listovité hroty, zoubky a vruby. Ve starších sběrech se koncentrace nerozlišovaly, na místě též mnoho neolitické debitáže.

X. Asi opakovaně navštěvovaná lokalita s rozhledem, a to asi nositeli szeletieniu a aurignacienu.

XI. ARÚ Brno, sbírka A. Otty, MZM-Ant. Brno.

XII. OLIVA 1989, 23; ŠKRDLA – RYCHTAŘIKOVÁ et al. 2011.

Na katastru ještě menší lokality II – Široké, III – Široké za dráhou, IV – Slíny.

Skalka u Prostějova I, Na Skalkách (okr. Prostějov)

I. Na temeni a V úbočí kopce Skalka (274 m), 60 m nad potokem Okenná (1142632, 554911).

II. Objevil r. 2008 M. Kejzlar, poté sběry J. Molčíkové, P. Fojtíka, O. Mlejnk a P. Škrdly.

VI. Mezi necelými třemi sty artefakty převládají pazourky (50 %) následované moravskými jurskými rohovci (19 %), rohovcem typu Troubky-Zdislavice (9,3 %), spongolitem (7,5 %) a rohovcem typu Stránská skála (5 %). Vzácněji se objeví radiolarit (2,9 %), rohovec typu Krumlovský les (2,5 %), křemenec typu sluňák (0,7 %) a křemen (0,7 %). Jader je jen 6 a jde o rezidua prizmatických tvarů. V debitáži převažují úštěpy (115) nad čepelimi (68), poměrně hojně jsou i čepelky (13). Ve skupině 43 nástrojů je počet škrabadel a rydel (10 a 11 ks) téměř vyrovnaný, mezi škrabadly je 1 vycnělé a 2 kýlovitá, aurignacká rydla chybí. Retušované čepelky nejsou příliš početné (3 ks), 5 je odštěpovačů; ze souboru se vymyká distální zlomek listovitěho hrotu a obloukovitý nožík (*Federmesser*) z lehce patinovaného pazourku. Mezi osmi drasadly (8 ks) je i plošně ret. kus se ztenčeným hřbetem ze spongolitu, který je v této skupině nástrojů nejčastější.

X. Nápadné místo nad skalkou bylo možná osídleno vícekrát (aurignacien, szeletien, pozdní paleolit).

XI. ARÚ Brno.

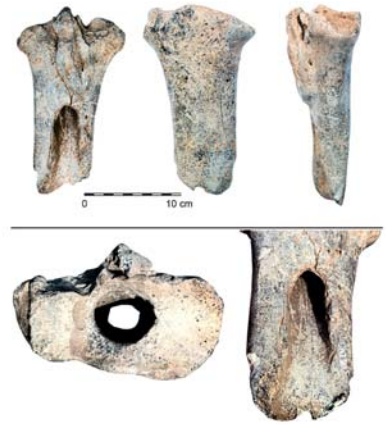
XII. MLEJNEK – ŠKRDLA 2014; MLEJNEK 2015, 106–109.

Sklep (jeskyně V-5, kat. Vratíkov-lok. I, okr. Blansko)

I. K S otevřená jeskyňka (s dodatečně objeveným spodním patrem) na svahu návrší v nm. v. 467 m (1128125, 586810).

II. Jan Knies 1893 a patrně jeskyňářské práce v 50. letech.

- III. Podle Kniese „bylo dno zaneseno neomletým štěrkem, spojeným žlutou hlínou, nad nímž nalézala se 0,8 m mocná vrstva syké tmavé hlíny...“
- IV. Uvádí se vlk, medvěd jeskynní, zajíc bělák, liška polární a kuň, tyto kosti jsou však nezávěstné. Z pozdějších jeskynňářských prací mohou ze Sklepa pocházet velké kosti a zuby srstnatého nosorožce, medvěda jeskynního, koně robustní rasy, pratura, jezevce, drobné čelisti lumíků a zlomky neopracovaných sobích parohů. Kostí soba jsou hlavně z dolních částí končetin, z koně se dochovaly kosti nohou a čelní část lebky. Patří dospělým kusům a mohou teoreticky pocházet vždy z jen jednoho jedince
- V. Přítomnost člověka měly dle Kniese dokládat i „četné kusy uhlí“.
- VI. Na bázi zúžená čepel z jurského rohovce, několik dalších čepelí a úštěpů, většinou z pazourku.
- VII. Sobí paroh, asi úmyslně přeražený, a 20 cm dlouhá proximální část vřetenní kosti dospělého pratura, která má výrazně ohlazen a přioštrěn okraj diafýzy. Středem epifýzy prochází uměle vyvrtaný otvor o průměru 32×27 mm (typologicky tzv. *biseau*, obr. 156).

Obr. 156. Sklep u Vratíkova, vchod (foto I. Balák) a tzv. *biseau* z vřetenní kosti pratura (M Boskovice).

- VIII. Kostěný závěsek s provrtem u tenčího konce.
 - IX. Provrtané oblázky kulmské droby a vulkanického křemene, stejně jako předchozí bez náleзовých okolností.
 - X. Stopa krátkodobého osídlení, nejspíše magdalénien. Ve spodním patře spolu s kostmi starobylé formy koně (*Equus cf. mosbachensis*) nalezen čepelový úštěp z cizorodého rohovce ze Stránské skály (starý paleolit?).
 - XI. MZM-Ant. Brno, M Boskovice.
 - XII. OLIVA 2014a.
- Jako Vratíkov II lze označit jeskyni V-4, kde se spolu s eemskou faunou našel drobný sekáček z valounu křemene (VALOCH 1977a).

Slaný (okr. Slaný)

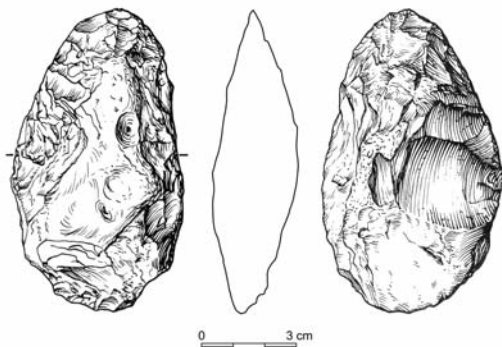
- I. Na S úpatí Slánské hory (kóta 330,1) v nm. v. ca 250 m (1021404, 763680).
- II. Profil, z něž pochází většina nálezů, začistil K. Žebera r 1942, výzkum o 10 let později.
- III. Artefakty roztroušeny ve dvou polohách spraše a ve sprašové hlíně pod nimi, se spoustou uhlíků. Ty i v šedé humózní hlíně směrem dolů; v nadloží spraše humus s únětickými střepy.
- IV. Nalezené zlomky kostí se nedochovaly.

VI. Mezi šesti desítkami artefaktů převládá křemen, hodně je i xylolitu a limnosilicitu, méně porcelanitu, křemenců atd. Nejvýraznějším nástrojem je plošně retušované drasadlo (obr. 157), strmé drasadlo s distálními negativy, řada úštěpů, vesměs z valounů, bez levalloiské techniky.

X. Pozůstatek stanice, možná z okruhu starowürmského micoquienu.

XI. NM Praha.

XII. ŽEBERA 1954; FRIDRICH 1982.

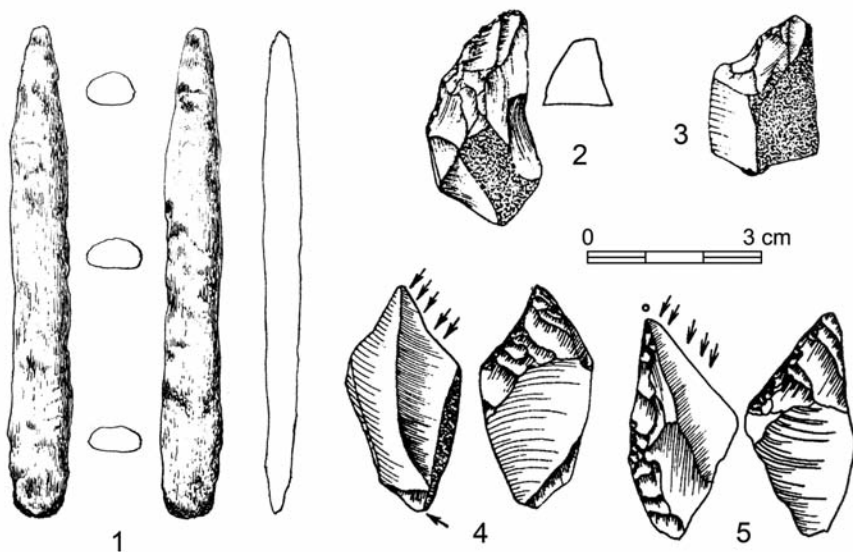
Obr. 157. Bifaciální drasadlo ze Slaného (FRIDRICH 1982).

Slatinice I, Příhon (okr. Olomouc)

I. Jv. obce, V od kóty 316 na plochem temeni návrší Malý Kosíř v nm. v. ca 350 m. Dříve byla lokalita chráněna skalkou, později odtěženou (1124530, 558947).

II. J. Janásek po II. světové válce, později sběry A. Přichystala

VI. V rozsáhlé kolekci tvoří okolo 85% severské silicity, hlavně asi z krakovské jury, dále MJR-RKL a RTZ, ojediněle radiolarit a spongolit. Mezi 351 nástroji převládají rydla (IB 55), mezi aurignackými (IBA 16) se objevuje zvláštní varieta Slatinice (podobná des Vachons, ale bez příčné hrany: obr. 158). Škrabadla čítají jen 20 %, z toho aurignacká 13 % (kýlovitá mívají jednostranně zkosenou hlavici, vyčníělá chybí). Kombinované a sdružené nástroje činí rovněž 13 %. Odštěpovače bývají na bocích omezené strmými ploškami. Drasadel je

Obr. 158. Slatinice I, zvláštní vysoká škrabadla, rydla a kostěný hrot.

málo, listovité hroty a levalloiský hrot jeví silnější ohlaz. Industrie je drobnotvará a působí úpadkovým dojmem, jádrová rezidua převažují 2,5× nad jádry v procesu těžby.

VII. V od kóty 316 u Malé Řehulkovy skalky vyzvedl při bagrování r. 1980 A. Přichystal skrovnou ŠI a malý kostěný hrot s plochou bází (obr. 158). Postpaleolitické nálezy se na místě nevyskytovaly.

X. Dlouhodobé stanoviště typického epiaurignacienu se vzdálenými kontakty k severu.

XI. M Olomouc, PŘF MU v Brně (kolekce A. Přichystala).

XII. OLIVA 1982b; 1984; 1987, 29, 45; MLEJNEK 2008, 62–63; PŘICHYSTAL, M. 2009 (zde vyjmenovány i drobnější lokality ze Slatinic a Slatinek).

Jako lok. II – Kobyly hlava je označována poloha 1 km k S, odkud pochází 2 škrabadla, 6 rydel, ret, čepel a hrot s malým množstvím debitáže a jader (OLIVA 1987b, 46).

Slatinky I (okr. Prostějov)

I. Asi 700 m jz. obce u lesa Boří, na V svahu Velkého Kosíře, nm. v. ca 350 m (1125818, 559383).

II. Objevil J. Janásek, později sběry A. Přichystala.

VI. Celkem 34 nástrojů: 4 škrabadla (1 kýlovité), 15 rydel (4 aurignacká), 2 kombinace, 5 ret, čepelí, vrták, nevýrazná drasadla a levalloidní čepel, k tomu 7 jader a skrovná debitáž.

X. Jedna z menších stanic vyvinutého aurignacienu či epiaurignacienu.

XI. M Olomouc, PŘF MU v Brně (kolekce A. Přichystala).

XII. OLIVA 1987, 45; PŘICHYSTAL, M. 2009.

Sloup I – viz Kůlna (II – j. Poustevna)

Smolín (okr. Břeclav)

I. Na jižním svahu v nm. v. ca 200 m, na Z okraji sráz k nivě Jihlavy (1181777, 604905).

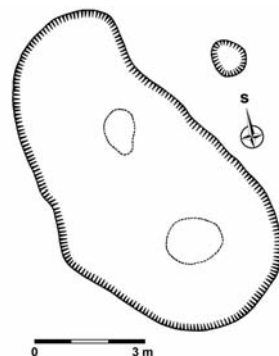
II. Objevil V. Effenberger kolem r. 1955, výzkum K. Valocha z MZM 1959–60, poté zalesněno.

III. Nálezy v písku, nad ním písčitá hlína s halštatskými střepy a ornice. Ze spálených kostí datum GrN-7622R: 8 315±55 BP, z nespálených 11 450±60 BP, obě ze sektoru C. Dvě data z humusu z laboratoře v Heidelbergu jsou nepravděpodobně nízká.

IV. V lovené fauně převládají koně (dochovaly se hlavně zuby), hojněji zastoupeni též bovidi, bobr a los, ojediněle prase, liška a jelen. Případné kosti ryb a ptáků se žel nedochovaly.

V. Dvě ploché zahlobeniny oválného tvaru, 10×5 m (B, obr. 159) a 9×12 m (A). Na třech místech uvnitř první struktury zjištěny koncentrace říčních kamenů, rozpukaných žárem. Na sz. od ní jamka o průměru necelého metru a hl. 20 cm, s kónickými stěnami a uhlíky na dně. Větší plochy C a D nebyly směrem k V dokopány, ač poskytovaly dosti bohaté nálezy z nezahlobené vrstvy.

Obr. 159. Smolín, půdorys mezolitického objektu B (VALOCH 1977b).

- VI. Získáno asi 34 tisíc ks ŠI, v nichž 83 % tvoří rohovec od Krumlovského lesa, dále spongolity, radiararity (včetně zadunajského typu Szentgál), porcelanity, xyloolity, křemence, pazourky a různé hrubé horniny, ojediněle křišťál a obsidián. Vedle prizmatických jader, hlavně 1-podstavových, se vyskytují i jádra diskovitá a nepravidelná. Mezi téměř tisícovkou retušovaných nástrojů převládají škrabadla, vesměs krátká, nad mikrolity a rydly. Škrabadla a rydla jsou relativně častější na nezahlobených sektorech C a D, mikrolity naopak v zahlobených strukturách A a B. Z mikrolitů jsou nejhojnější komornické hroty (31 až 47 % mezi mikrolity dle sektorů), poté tardenoisenské hroty (obr. 67: 1–5), 3 až 11 % je trianglů a jen 2 až 6 % trapézů. Bokem naší tradiční štípané industrie stojí ne zcela typická jádrovitá sekerka – *Kernbeil* z hrubšího rohovce (obr. 72).
- IX. Pískovcový brousek na šípy, drtiče a závaží z různých hrubých hornin (obr. 72).
- X. Bezpochyby dlouhodobé sídliště mezolitu, největší v českých zemích, s doklady vzdálených kontaktů.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. VALOCH 1977b; 1978a; 1992b; MATEICIUCOVÁ 2008.

Sopotnice (okr. Ústí nad Orlicí)

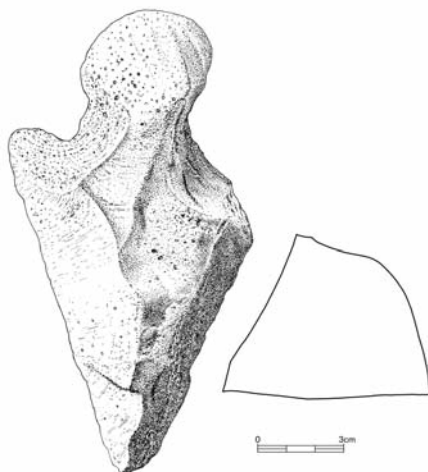
- I. Nálezy roztroušeny na široké ostrožně 25 m nad soutokem Rybné (vzdálené ca 100 m a o 10 m níže) a Divoké Orlice, vzdálené 250 m, na S svahu v nm. v. 355 m (asi 106207?, 60687?).
- II. Vysbírával od r.1977 J. Šotola, další soubor nasbíral F. Šafář.
- V. Nálezy soustředěny na malé ploše ca 15×20 m.
- VI. Z 245 kusů štípané industrie je 58 % z rohovce typu Ústí nad Orlicí, asi 11 % činí pazourky, ojedinělými kusy se připomínají křemence typu Bečov a Skršín, asi 11 % je přepálených. Kromě mikrolitů (trojúhelníčky, hrot) je mezi typy 5 škrabadel a 3 rydla mladopaleolitického typu.
- X. Menší mezolitická stanice ve výrazné poloze.
- XI. M Hradec Králové, ARÚ Praha.
- XII. VENCL 1992b.

Spytihněv I, Němeča (okr. Zlín)

- I. Severně obce při silnici do Napajedel, mezi východním úpatím Chřibů a starým meandrem Moravy v okolí kóty 188 (1171474, 533706).
- II. Zachránil V. Hrubý při stavbě silnice r. 1938.
- III. Nálezová vrstva spočívala na slínovitém podloží pod 3,5 metry náplav, interstratifikovaných s kulturními vrstvami neolitu a kultury lužické. Podle P. ŠKRDLY (2005, 135) je celá situace asi přemístěná z vyšší části svahu.
- IV. Mamut (osteologické nálezy špatně dochované).
- V. Kruhové popeliště o průměru zhruba 17 m a mocnosti 10–15 cm bylo promíšeno uhlíky, třískami mamutích kostí a nepatinovanou štípanou industrií.
- VI. Jednoperstové jádro s plochou preparací boků, několik preparačních úštěpů (i z krakovského silexu), opotřebené čepele, 3 škrabadla, 2 rydla (obr. 30: 9–10), velká retušovaná čepel s vruby, čepel s šikmo retušovaným lomem, 3 kombinované nástroje a několik dalších drobností, vesměs z pazourku.
- VIII. Úlomek hrubozrného hnědého pískovce 155 mm dlouhý, klínovitého tvaru s vysekaným kulovitým odsazením (úchytkou? hlavičkou?) a stopami otlučení na klínovitém ostří (obr. 160). Je nesnadné rozhodnout, zda jde o nějaký nástroj či hrubou antropomorfní sošku (VALOCH 1979, tab. II).

- X. Zřejmě krátkodobý lovecký tábor bezprostředně v říční nivě. Zajímavá je přítomnost několika skládanek a několika kusů ze stejných barevných variet surovin, kde přímé kontaktní plochy žel chybí.
- XI. Slovácké muzeum v Uh. Hradišti, MZM-Ant. Brno (hrotitý předmět).
- XII. HRUBÝ 1951, 84–88; VALOCH 1979, 30, 33; 1993, 55; ŠKRDLA 2005, 134–135; OLIVA 2007a, 114–115.

Obr. 160. Antropomorfně upravený kámen ze Spytihněvi (kresba T. Janků).

Spytihněv II, Podvinohradí (dle nové lokalizace kat. Napajedla, okr. Zlín)

- I. Asi 1 km severně od lokality I na V úpatí Makové u starého toku Moravy, pod domkem u silnice, nm. v. okolo 190 m (1171856, 533611).
- II. Zachraňovací akce V. Hrubého a Bachmánka r. 1938 při stavbě vozovky do Napajedel.
- III. Pod 260 cm náplav ve slínovitém podloží.
- IV. Zachráněna byla jen malá část osteologického materiálu: zlomky klů, 4 stoličky a fragment humeru mamuta a zlomky femuru nosorožce (HRUBÝ 1951, 69–70). V napajedelském muzeu se měly nacházet ještě nejméně 4 kly, mandibula, lopatka a 2 tibie.
- V. Kruhovitá jáma o průměru cca 15 m, vyhloubená do slínovitého podloží a obsahující kosti mamuta a nosorožce. Zmínka, že jáma byla prosondována jen do hloubky 2 m, naznačuje, že sahala ještě hlouběji. Nebyla pozorována žádná štipaná industrie ani popelovité polohy. Kosti ležely jak v jámě, zasuté v horní části šterkem, tak v bezprostředním okolí.
- X. Asi pozůstatek úlovku přímo v lovišti, může však rovněž jít o přemístěnou část skládky kostí z vyšší části svahu, kde se nachází lokalita Spytihněv-Duchonce (ŠKRDLA 2005, 119). Tomu by nasvědčoval vertikální rozptyl kostí, protože existence vyhloubené jámy je nepravděpodobná.
- XI. M Uh. Hradiště a snad i M Zlín (kosti předané z muzea v Napajedlech).
- XII. HRUBÝ 1951, 88; ŠKRDLA 2005, 119; OLIVA 2007a, 114.

Spytihněv III, Duchonce (okr. Zlín)

- I. Na východním svahu kóty Maková v nm. v. 245–248 m, na jižním okraji napajedelské brány, 65 m nad aktuální nivou Moravy (1171534, 533259).
- II. Stanice byla objevena r. 2002 a ve dvou následujících letech zkoumána P. Škrdlou.
- III. Nálezová vrstva leží na bázi nejmladší spraše, postižené periglaciálními jevy a svahovými pohyby v izolovaném sprašovém ostrůvku. V podloží hnědavé sedimenty. Otázku chronologie komplikují čtyři data od 20 (mamutí stolička) do 34 tisíc let BP (uhlík) z objektu I. Čtyři data z objektu 2 jsou realističtější a kladou osídlení mezi 25,7 a 26,7 let BP.
- IV. Kosti z mamutů, koní, sobů, rosomáka a lišky.

- V. Objekt 1: koncentrace ŠI a kostí o průměru 2 m, s většími a opálenými kostmi spíše na obvodu, a 3 menší uskupení v okolí. Opodál jiná koncentrace industrie a kostí, zvaná objekt 2.
- VI. Štípaná industrie z objektu 1 a jeho okolí čítá 618 artefaktů, mezi nimiž dominuje pazourek a jen 3,5 % je z radiolaritu. 563 ks tvoří drobné fragmenty a uštěpky. Z nástrojů se vyskytla 2 rydla, jediným diagnostickým typem je zlomek mikropilky s otupeným bokem. Pozoruhodný je vysoký index složitelnosti artefaktů (26 %). Mezi 290 ks ŠI z koncentrace 2 dominuje radiolarit (202), poté zaznamenáno 49 SGS a 26 MJR. Nástrojů je tu 64, převládají mikrolity (23 ks, též pilka) a rydla (20).
- IX. Z koncentrace 1 dvě hrudky vypálené hlíny a dva kousky okru.
- X. Nedostatek přepálených silicítů v objektu 1 (jen 9 ks) ale naopak hojnost spálených kostí svědčí o existenci ohnišť, živených kostmi, kolem nichž však nebyly opravovány nástroje a zbraně (žádný hrot). Armatury se strmou retuší jsou však hojné v koncentraci 2. Zřejmě šlo o krátkodobou, vcelku dobře dochovanou stanici.
- XI. ARÚ Brno.
- XII. ŠKRDLA 2005, 130–134, ŠKRDLA – NÝVLTOVÁ FIŠÁKOVÁ – NÝVL 2008.

Stadice (okr. Ústí nad Labem)

- I. Na velmi mírném jv. svahu pod kopcem Rovný (kóta 376), 200 m od řeky Bíliny a 20 m nad ní, nm. v. 173 m (979479, 765003).
- II. Zachraňovací výzkum Slavomila Vencla roku 1987.
- III. Kulturní vrstva ležela na mocné sprašové návěži a její svrchní část byla postižena mírnou laminární geliflukcí a opět překryta spraší. Kostí z ohniště datovány na $14\,280 \pm 120$ BP (GrN-15862).
- IV. Dominují kosti mamutů (99 %) z nejméně osmi jedinců, dále zastoupen sob, nosorožec, vlk, liška, patrně i kůň, zajíc a rosomák.
- V. Několik depozic kostí (obr. 161) a depotů štípané industrie v důlcích (obr. 52), v jednom případě společně, jindy u kostí velká hrouda okru nebo přidán sobí paroh, ohniště živené kostmi a dílny s výrobním odpadem (viz též str. 91–92).
- VI. 97 % z téměř 10 tisíc kusů štípané industrie tvoří eratický silicit, přinášený patrně labskou průrvou z Německa. Zbytek představují prokřemenělé slinovce, spongolity, limnosilicity,

Obr. 161. Stadice, vpředu mírně zahloubený objekt, za ním depoty kostí (foto K. Valoch, výzkum S. Vencla 1987).

jejich varieta zvaná křemičitý gejzirit, chalcedonové hmoty a xylolity, čili zkamenělé dřevo. Radiolarit je zastoupen malým hranolovým jádrem a silicifikovaná břidlice („*Kieselschiefer*“) jediným hrotem typu la Gravette. Z Českého středohoří patrně pocházejí ojedinělé exempláře vyvřelin, tj. tufu a čediče. Více než trojnásobná převaha drobného odpadu a šupin nad ostatními artefakty svědčí o intenzivní výrobě a reparacích nástrojů. Jádra ve stadiu redukce (102 ks) silně převažují nad ostatními, mezi nimiž je překvapivě více jader počátkových (11) než vytěžených (8). Přes to, že surovina pochází z poměrně vzdálených zdrojů, zůstaly některé kusy suroviny nevyužité. Mezi hranolovými jádry (38 ks) je poměrně málo kusů dvoupodstavových (3) oproti jádrům se změněnou orientací (14). Po typologické stránce je tu nápadně mnoho rydel (59 %), vysoký podíl sdrúžených a několika násobných nástrojů (18 %), nízká frekvence postranních retuší (4 %) a hrotů otupeného boku (7 %), a extrémně nízké zastoupení škrabadel (0,2 %). Celá industrie jeví stopy jistého technologického úpadku i stylové nedbalosti.

VII. Ulomená špička hrotu z mamutoviny a roubík, snad prostředník z téhož materiálu.

X. Tábořiště lovců mamutů ze sklonku epigravettieny, na němž se intenzivně vyráběly, resp. opravovaly nástroje, zřejmě i kostěné (množství rydel), ale nezpracovávaly kůže (absence škrabadel). Všechny užitečné nástroje a zbraně však byly odneseny. Místní skupina výrazně respektovala různé rituální zvyklosti, neboť zbytek z výroby ŠI i s rydly byly uloženy do depotů, stejně jako zbytky mamutů (patrně po nějakém úspěšném lovu na tento největší a tehdy již zanikající druh zvěře).

XI. ARÚ Praha.

XII. VENCL ed. 2007, 78–80, obr. 39–43 a příl. 7–9.

Strakonice VIb (okr. Strakonice)

I. Na mírném severním svahu terasy 2–6 m nad pravým břehem Otavy, vzdálené jen 100 m, v nm. v. 388–390 m (1129261, 790110).

II. Sbírali v letech 1987–97, 1999 a 2001 J. Michálek a J. Boušek, v letech 1988–89 položena řada sond.

III. Pod ornici a hnědou písčitohlinitou vrstvou o mocnosti 12 až 25 cm, obsahující pravěké střepy i štípanou industrii, leží jemný písek terasy s valouny.

V. V písku se hustě rýsovaly obrysy zahloubenin z mladšího pravěku a depresí s červenavě hnědou hlinitopísčitou výplní s nepočtenou štípanou industrii a vzácně i uhličíky. Největší (1/88) má protáhlý tvar 4,5×1,4 m.

VI. Polovina industrie z tohoto objektu byla vyrobena z tušimického křemence, dále z opálů a bavorských rohovců typu Flintsbach. V jiných objektech je sled surovin co do četnosti opačný. Reušovaných typů je velmi málo: krátká škrabadla, malá rydla, trapézy.

IX. Otloukače, varné kameny, obroušený fragment valounu.

X. Stanice asi mladšího mezolitu (trapézy) s náznaky objektů.

XI. M Strakonice.

XII. VENCL – MICHÁLEK – FRÖHLICH 2006, 255–267.

Na katastru ještě menší lokality I – Velká skála, II – hrad, III a IV – Kalný vrch, V – u Otavy, VIa, VII (s oválnou jamkou) a VIII – v nové cihelně.

Stříbrnice I, Hořistky (okr. Uh. Hradiště)

I. Na V úbočí nad sedlem s drobnou vodotečí, za níž se terén zdvíhá ke kótě 331 Povinná (viz Buchlovice) v nm. v. 315–325 m (1179899, 548469).

II. Objevil r. 1952 B. Vyskočil

VI. V kolekci 147 artefaktů, vesměs z pazourku, se jen ojediněle vyskytl radiolarit, rohovec typu Boršice a silicifikovaný pískovec. Nástroje vynikají bohatými retušemi, což se projevuje

na škrabadlech, ojedinělých drasadlech a hlavně na starobylych hrotech. Typologické spektrum doplňují rydla na lomu, zoubkovitě retušované čepele a kombinace hrotu s rydlem. Listovité hroty i nástroje a hroty otupeného boku chybí. Mezi škrabadly i strmě retušovaná a výrazná vyčnělá, jedno se blíží typu Lhotka.

X. Nedostatečný počet nástrojů brání rozhodnout, zda jde o stanici aurignacienu nebo spíše míškovického typu.

XI. MZM-Ant. Brno.

XII. KLÍMA 1972; ŠKRDLA 2005.

Stříbro (okr. Stříbro)

I. S od středu města na velmi mírném J svahu plochého temene Doubravy (464 m), 432–446 m nm. a 48 až 68 m nad hladinou Mže, vzdálené půldruhého kilometru (1063690, 849344). Podobné industrie i na dalších místech v okolí.

II. Sběry Pavla Břicháčka od r. 2008.

VI. Surovinou je vesměs kvalitní křemene (metakvarcit) žlutavých a místy červenavých tónů z místních terciérních reliktnů, méně je křemene. Skladba souboru ovlivněna výběrem nástrojů a jader při sběrech. Technika je spíš diskovitá než levalloiská, vyskytují se drasadla, zoubky, vruby, sekáče, náběhy k pěstním klínům, postrádáme typické moustérienské hroty.

X. Několik stanovišť s opakovaným osídlením ve středním paleolitu.

XI. M Stříbro.

XII. BŘICHÁČEK – ŠÍDA 2014.

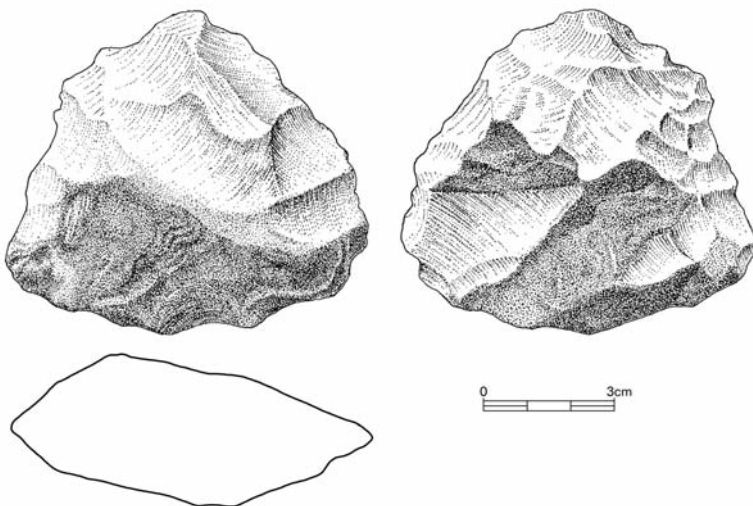
Stvolínky I (okr. Česká Lípa)

I. Na temeni plochého návrší v nm. v. kolem 280 m, v trati zvané německými sběrateli „*Sillexhügel*“ S od Bobřího potoka (983635, 732786).

II. K. Sellwag a L. Franz ve 20.–30. letech, o 50 let později J. Svoboda.

VI. Mezi více než 500 artefakty z nových sběrů dominuje pazourek (59 %), zbytek z českých křemenců. Hodně výrobního odpadu, málo nástrojů (mikrolitický hrot, krátká škrabadla, rydlo, vruby).

Střednímu (nebo ještě starému) paleolitu patří soubor 270 artefaktů z křemence, se stopami levalloiské techniky a krátkým triangulárním pěstním klínem (obr. 162).

Obr. 162. Křemencový pěstní klín ze Stvolínek (kresba T. Janků).

X. Mezolitický ateliér na výchozu surovin a tábořiště středopaleolitického acheulénu.

XI. M Česká Lípa, MZM-Ant. Brno (pěstní klín).

XII. SVOBODA 1979; 1980b; SVOBODA ed. 2003, 286–294.

Na katastru ještě 2 menší lokality (II, III).

Suchdol I – viz j. Pod hradem, **II** – viz j. Sedmnáctka (III – j. Osmnáctka, IV – j. 184, V – j. Kateřinská, VI – j. Koňská jáma).

Svatý Jan pod Skalou – viz Na Průchodě

Svobodné Dvory u Hradce Králové

I. V hliništi cihelny, jež se nacházela na plochem V úpatí přímského návrší v nm. v. 243 m, 3 km od Labe (1040325, 644074).

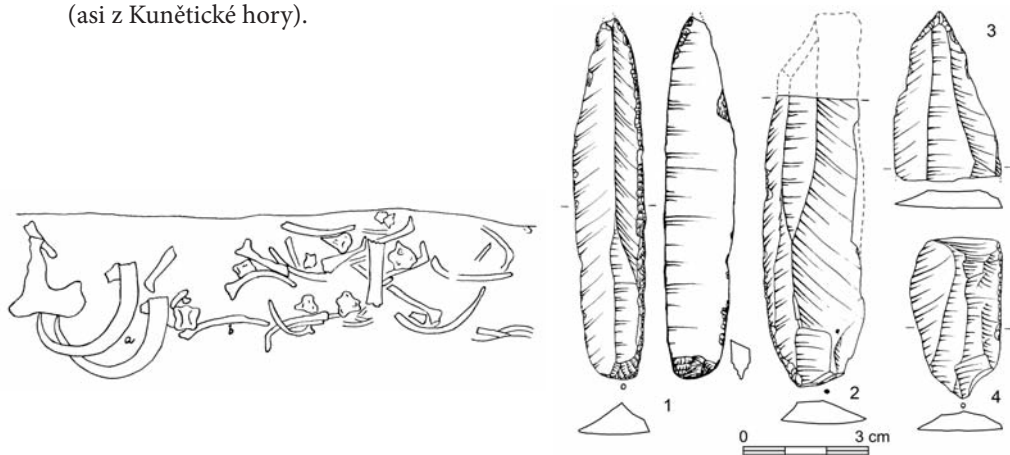
II. Odkryl Ludvík Domečka na jaře 1899.

III. Pod spraší v max. hloubce asi 3,4 m. Z klu získána dvě data 17,3 a 17,4 tis. let BP.

IV. Zbytky kostry mladého mamuta s oběma kly, částí mandibuly, pravou lopatkou, pravým křídlem pánve, oběma femury, krčnými obratli a několika žebry (obr. 51 a 163).

V. Plocha asi 5×1,5 m byla z jedné strany narušena a situace tedy není kompletní. Zatímco kly paralelně ležely vedle sebe, ostatní kosti již anatomický pořádek nerespektovaly – např. pánev ležela přímo u klů, krční obratle roztroušeně uprostřed.

VI. Mezi kostmi roztroušeny 2 čepele, úštěp, fragment, 2 čepelové hroty a retušované čepele (obr. 163), tedy osm kusů, zhotovených rovným dílem z eratického pazourku a porcelanitu (asi z Kunětické hory).

Obr. 163. Svobodné Dvory, plánek náleзовé situace a výběr sílexových hrotů a čepelí (VENCL 1977b).

X. Unikátně dochované místo úlovku s ponechanými hroty a nástroji, kly záměrně uloženy do paralelní polohy. Starší epigravettien.

XI. M Hradec Králové.

XII. VENCL 1977b; ŠÍDA ed. 2009, 220–229.

Šakvice, Na Toufarce, Bílé břehy (okr. Břeclav)

I. Na nepatrné vyvýšenině na V břehu dolní zdrže Novomlýnské přehrady v nm. v. 190 m (1196978, 593362).

II. B. Klíma ve 40–50. letech, r. 1999 revize týmem J. Svobody

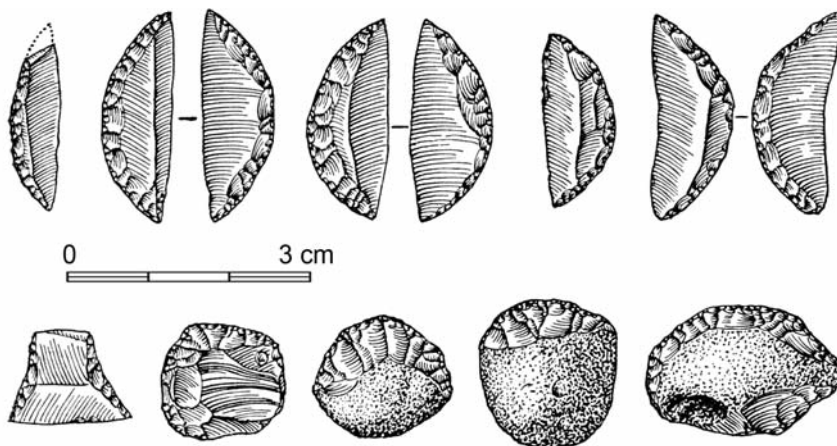
III. Leží na terasovém stupni silně písčitých štěrků.

VI. Jen 35 artefaktů z RKL, spongolitu a pazourku, jejichž originalita spočívá ve čtyřech segmentech s bifaciální vyklenutou retuší (obr. 164), které mají analogii v natufienu, v Egyptě (typ Helwan) a v jižní Francii (typ Beta). Jsou vyrobeny z neobvykle zbarvených radiolaritů neznámého původu a jejich skutečný výskyt by bylo záhodno potvrdit novými nálezy. Kromě nich se vyskytla drobná škrabadla, krátký trapéz, čepel s postranním výčnělkem a čepelky s šikmou a obloukovitou retuší.

X. Menší stanice mezolitu se zvláštními armaturami cizorodého původu.

XI. ARÚ Brno.

XII. KLÍMA 1953b; 1986; SVOBODA 2002; MATEICIUCOVÁ 2008, 58.

Obr. 164. Radiolaritové segmenty helwanského typu, trapéz a škrabadla ze Šakvic (KLÍMA 1953b).

Šídelník (kat Heřmánky, okr. Česká Lípa)

I. Tři skalní převisy otevřené k sv. a sz. v nm. v. 361 m (989323, 730859).

II. Tým J. Svobody v červenci r. 1998.

III. Bohatý sled hlinitých, písčitých a hlinito-písčitých poloh. Data: GrA-11456: 7120±80 (převís 1 vr. 4), GrN-4213: 7830±170 (převís 1 vr. 5), GrN 24213: 7830±170, GrN-24214: 8300±150 BP.

IV. Srnec, zajíc, jelen a hrabošík podzemní, uhlíky borovice a dubu. Malakofauna je typická pro přechod od lesů s otevřenými plochami k zapojeným lesům.

V. Zahloubená ohniště a jamky, pod převisem III ohniště vyložené pískovci.

VI. V nejbohatších vrstvách 4–5 převisu 1 převládá v 137 kusech ŠI pazourek (61 %), dále české křemence a porcelanity. Čepelky dvojnásobně převládají nad úštěpy, jádra jsou jen 4 (1-podstavová rezidua) a nástrojů jen 5 (retušované čepelky, miniaturní drasadlo).

IX. Dvě lidské stoličky z různých jedinců (muž, žena?).

X. Mezolitická stanice.

XI. ARÚ Brno.

XII. SVOBODA ed. 2003, SVOBODA a kol. 2000

Šipka (jeskyně, kat. Štramberk – lok. I, okr. Nový Jičín)

I. Nedlouhá jeskyně s portálem k severu na sev. svahu Kotouče v nm. v. 440 m (1128010, 484730).

II. K. J. Maška 1879–1883; F. Prošek 1950; E. Grepl 1966–67.

III. Odspodu písčité a jílovité polohy, souvrství jeskynních hlín (3 a 4, moustérien) sprašová poloha se sutí (2, pozdní paleolit, možná gravettien), holocén (1).

- IV. Asi 80 % tvoří zbytky jeskynních medvědů, vesměs mladých, kolem ohnišť též kosti nosorožců, sobů, mamutů, lvů, vlků, koní a jelenů. V podstatě tytéž druhy uváděny i z pozdně-glaciální vrstvy.
- V. Osídlen vchod i vnitřek jeskyně (obr. 165). Za portálem prostora s propadlým stropem, z níž vychází Jezevčí chodba a více vpravo Krápníková chodba. Na počátku Jezevčí chodby ohniště s čelistí juvenilního neandertálce (obr. 166), za ním množství zčásti opálených kostí, ale již málo nástrojů. Ve čtvrtině délky sousední Krápníkové chodby další ohniště s kulatými kameny, ale téměř bez nálezů. Ohniště obložené kameny s opálenými kostmi nalezeno u pilíře ve vchodu. Dvě ohniště měla být i v pozdněpaleolitické vrstvě.
- VI. V moustérienu převažují suroviny z bašských vrstev, i když daleko skrovněji zastoupený pazourek bylo možno získat již ze vzdálenosti pouhých 5 km. Ač jádra těžena objemovou metodou, vyskytlo se několik levalloiských úštěpů (obr. 16). Mezi 90 nástroji převládají drasadla (38 %), vyskytl se však i klínový nůž z neurčeného rohovce a úštěpy z plošných fasonáží. Klasifikace kolísá mezi moustériem (typickým či zoubkovaným) a mico-

Obr. 165. Vchod do jeskyně Šipky, pod propadlým stropem vchod do Krápníkové chodby (foto K. Absolon).

Obr. 166. Štípaná industrie a neandertálská čelist z jeskyně Šipky.

quienem, většina zoubků však vznikla kryoretušení. Pozdněpaleolitická industrie je vyrobena převážně z pazourků, ale i radiolaritů, křišťálů a rohovců. Převládají čepelky s otupeným bokem a někdy s retušovanými konci, vyskytly se hroty typu federmesser, rydla a škrabadlo kombinované s polyedrickým rydlem. Kupodivu chybí krátká škrabadla.

VII. ABSOLONEM (1932) publikovaná kostěná industrie je přírodního původu.

X. Trvalejší sídliště neandertálců a asi přechodné nebo opakované tábořiště z pozdního paleolitu (viz též str. 36).

XI. MZM-Ant. Brno

XII. MAŠKA 1886; ABSOLON 1932; VALOCH 1957; 1965a; VLČEK 1969, 51–62, 77–86; GREPL 1972–73; SVOBODA a kol. 2009, 117–119, 233; NERUDA 2006; 2011.

Šošůvská jeskyně (č. 25/V, kat. Šošůvka, okr. Blansko)

I. Původní vchod leží asi vlevo od současného proraženého v nm. v. 472 m, 6 m nade dnem (zde již suchého) údolí (1138426, 586253).

II. J. Knies a K. J. Maška 1889–90.

III. V poloze travertinu, v jehož podloží i nadloží hlína s balvany.

IV. Osídlení je v hlavní chodbě 35 m od vchodu, tam i ohniště 4×2 m.

V. Pratur, sob, los, jelen, srnec, medvěd, kuň, zajíc, prase, vlk, liška, jezevec, bělokur atd, patrně pomíchané.

VI. Pazourková čepel.

VII. Tři zlomky řezaných sobích parohů a ostré šídlo.

VIII. Zlomek žebra většího savce s rýžkami

X. Možná lovecký úkryt v době nepohody.

XI. MZM-Ant. Brno.

XII. KNIES 1891; MAŠKA 1891; VALOCH 1960a.

Štěpánovice – viz Hlavatá skála u Štěpánovic

Štramberk I – viz Šipka, II – viz Čertova díra.

Švédův převis (kat. Doubice, okr. Děčín)

I. Nízký a široký, k J otevřený převis v nm. v. 396 m, 3 m nad dnem údolí (956027, 728245).

II. Tým J. Svobody v červenci r. 1999.

III. Sled půd a různě zbarvených písků, datum: GrN-25170: 8180±110 BP.

IV. V uhlících mezolitické vrstvy 8 dub, provázený borovicí.

V. Zprohýbaná vrstva s ohništěm.

VI. Hlavní mezolitický horizont 8 vydal 187 artefaktů, v nichž podíl pazourku obnáší 67 %, jinak různé české křemence a přepálené sílexy (29 %). Podíl čepelí a úštěpů je vyrovnaný, jádra jen 4 (prizmatická, jen z pazourku), z nástrojů 4 úštěpová škrabadla, vrub, dva protáhlé triangly a hrot s otupeným bokem.

IX. Zlomek broušeného nástroje (ploché sekerky?) z metabazitu železnobrodského krystalinika a dva fragmenty téže suroviny z mezolitické vrstvy 8.

X. Mezolitická stanice, pozoruhodná výskytem broušené industrie ze zelených břidlic.

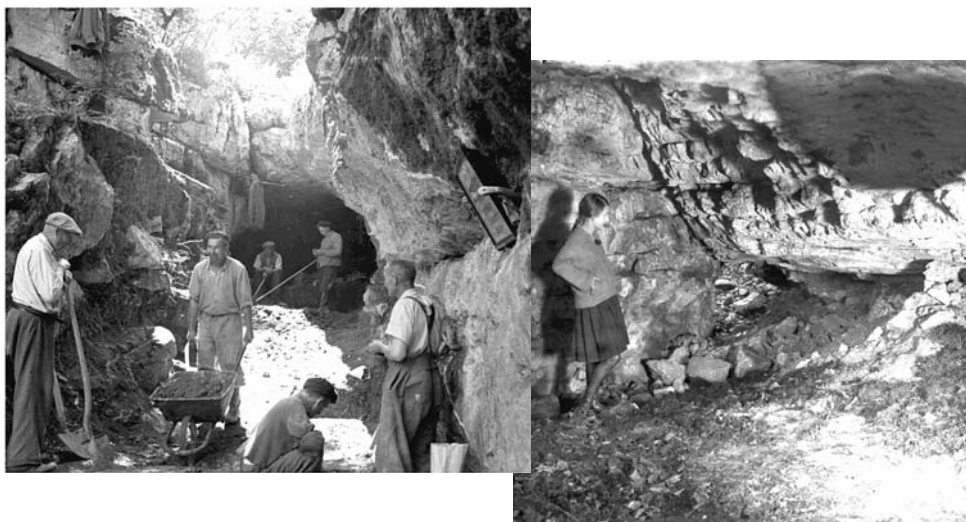
XI. ARÚ Brno.

XII. SVOBODA ed. 2003, 278–285.

Švédův stůl (jeskyně č. 1419, Ř-6, kat. Ochoz – lok. I, okr. Brno-venkov)

I. Portálová sluj 11 m nad pravým břehem Hádeckého potoka, 334 m. nm., vchod orientován k sv. (1156320, 587446).

- II. M. Kříž 1886–87, 1908; K. Kubasek 1905; K. Schirmeisen 1928, B. Klíma 1953–55, J. Vaňura 1962, 1964, M. Oliva 1965 a jiní.
- III. Střední paleolit ve svrchní části hnědých půd (pod nimi tmavohnědá půda s faunou), magdalénien při hladině nadložní spraše.
- IV. V magdalénienu převládá sob a kůň, velmi bohatá makrofauna ze středopaleolitické vrstvy většinou přivlečena hyenami (medvědi, bovidi, hyeny, lvi, jeleni, losi, prasata, nosorožci atd.). Nejdůležitějším nálezem je mandibula a stolička neandertálce. Lebeční zlomky z konce zadní chodbičky nejsou průkazné.
- V. Lidská mandibula (obr. 15) nalezena Kubaskem r. 1905 pod propadlým stropem v zadní sínce (obr. 167), stolička Zd. Vaňurovou na haldě před jeskyní, kde se dosud skrývá i většina štípané industrie.
- VI. Artefakty z tmavohnědé (eemské?) půdy jsou sporné, z moustérienu či micoquienu několik drasadel (i s plošnou retuší), vesměs z jurských rohovců, a diskovitě jádro, v magdalénienu převažují škrabadla nad rydly, nechybějí vrtáčky.
- X. Sídliště neandertálců a menší stanice magdalénců (viz též str. 35).
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. KŘÍŽ 1903; KLÍMA 1962; VAŇURA 1983; VLČEK 1969, 53–74, 87–102; SVOBODA a kol. 2009, 118–121, 226.

Obr. 167. Jeskyně Švédův stůl, portál během výzkumu B. Klímy (foto J. Škvařil 1954) a nízký vstup do zadní sínky s nálezem lidské čelisti (foto R. Czižek ca 1920).

Tašovice I (okr. Karlovy Vary)

- I. Na strmém žulovém ostrohu 35 m nad Ohří, v nm. v 412 m (1012463, 854825).
- II. H. Zimmermann r. 1940 prokopal plochu asi 10 m², 1948–50 na ni k jv. navázal F. Prošek plochou 90 m².
- III. Nálezy od povrchu do hl. 50 cm.
- V. Lichoběžníkovitá zahloubenina s chodbičkovitým vchodem, pokládána za půdorysy dvou chat, mezi nimi snad zbytky dvou ohnišť s uhlíky a propálenou zeminou, východněji část kameny vydlážděného ohniště.

- VI. Z objektu pochází pouhých 90 ks ŠI, další 3 tisíce z mělkých jamek východně od zahloubení. Objevují se trojúhelníčky, hrůtky, mikroburiny a malá rydla, škrabadla, armatury otupeného boku atd., surovinově pestrého složení (pazourek, rohovce, křemence, jaspisy).
- X. Menší stanice s mikrolity z loveckých zbraní na místě s dobrým výhledem, snad tedy lovecká stanice staršího (?) mezolitu.
- XI. M Teplice, M Loket, ARÚ Praha, M Karlovy Vary, M Cheb, MZM-Ant. Brno.
- XII. PROŠEK 1951; VENCL ed. 2007, 139–141.

Tašovice II (okr. Karlovy Vary)

- I. Jv. obce na mírném J svahu na levém břehu Ohře v nm. v. 377 m (1012373, 854005).
- II. Objevil r. 1950 F. Prošek, později sběry L. Hájka, J. Frölicha, S. Vencla, v letech 2015–16 výzkum J. Eignera a kolektivu (NPÚ).
- III. Nálezy v rezivém sedimentu s většími kameny mezi terasou Ohře a orníci. Data ze skořápek lískových oříšků: 8000±30 BP (7055–6815 cal. BC) a 8880±30 BP (8220–7950 cal. BC).
- VI. Z výzkumu 2015–16 pochází na deset tisíc artefaktů z českých křemenců, limnosilitů, ojedinele z porcelanitů, pazourků, bavorských rohovců aj. Prozatím chybí rydla, vrtáčky a odštěpovače, vyskytují se malá škrabadla, hojné mikrolitické hrůtky a mikroburiny.
- X. Slibná mezolitická lokalita, asi trvalejší tábořiště u řeky.
- XI. ARÚ Praha.
- XII. Prošek 1958a; Eigner a kol. 2015: PP-prezentace.

Tatenice I (okr. Ústí nad Orlicí)

- I. Na výrazném temeni opukové ostrožny s kruhovým rozhledem, s mírným sklonem k jz., ca 300 m Z od soutoku Hraničního potoka s Moravskou Sázavou a 35 m nad ním, v nm. v. 364 m (1087955, 583639).
- II. Většinu industrie nasbíral r. 1992 V. Dubinský a poté S. Vencl.
- VI. Soubor štípané industrie čítá 241 kusů, 26 % surovin tvoří rohovce typu Olomučany, 14 % RKL, 14 % spongolitů. Vedle 28 jader je tu 41 retušovaných kusů, z toho 16 krátkých ústěpových škradel, 3 nástroje otupeného boku, 2 nevýrazná rydla, 2 atypická rydla a bilaterálně retušovaný hrůtek.
- X. Jedno z pozdněpaleolitických stanovišť střední velikosti na místě s dobrým rozhledem.
- XI. ARÚ Praha.
- XII. VENCL 1996.

Tetín – viz Martina (jeskyně)

Tišnov-Předklášteří (okr. Brno-venkov)

- I. Na terasovité plošině na J úpatí Dřínové mezi Svratkou a potokem Besénkem 12 m nad nimi v nm. v. 270 m, dnes odtěženo (1140915, 610912).
- II. Objevil a vysbírával J. Lavický v letech 1935–36, po válce B. Klíma. Zachraňovací výzkum (1966–67) vedl Oldřich Kos.
- V. V podložní vápencové suti se rýsovaly čtyři plochá zahloubení max. do 60 cm pod povrchem, největší o rozměrech 10×4,5 m. Stopy vnitřního členění a ohně chyběly.
- VI. Štípaná industrie, z našeho pozdního paleolitu asi nejpočetnější (2638 ks, z toho 147 jader a 314 nástrojů), je vyrobena přibližně rovným dílem z pazourku a různých moravských rohovců, méně z radiolaritu, objevuje se i křišťál a obsidián. Jádra jsou drobná hranolová, mezi nástroji tvoří škrabadla (vesměs nehtovitá) asi polovinu, necelou pětinu rydla a desetinu čepelky otupeného boku. Vyskytly se i jemné vrtáčky. Hroty s otupeným bokem aziloidního typu provázejí hroty s lomeným bokem a dva trapězy.

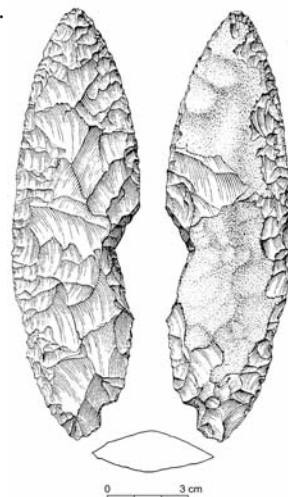
X. Ústřední stanice pozdního paleolitu v místě s dobrým výhledem na řeku, eponymní pro skupinu zvanou tišnovien (v podstatě synonymum ostroměřské skupiny či tarnowienu).

XI. MZM-Ant. Brno.

XII. KLÍMA 1963b; KOS 1971; VENCL 1970, 26; SVOBODA a kol. 2009, 243.

Na katastru Tišnova ještě menší lokality I – cihelna pod Klucaninou (velký listovitý hrot, obr. 168; VALOCH 1969b, 155) a II – sz. výběžek Klucaniny (2 úštěpy).

Obr. 168. Ztracený listovitý hrot z cihelny pod Klucaninou u Tišnova, délka 16,5 cm (BÖHM 1963).

Tmaň I (okr. Beroun)

- I. Na plošině ostrožny 35 m nad Suchomastským potokem, v nm. asi 335 m v trati Za kostelem. (1059573, 772854).
- II. Objeveno v pol. 80. let P. Břicháčkem a V. Matouškem, výzkum I. Sýkorové r. 1994 a 1996.
- VI. Téměř všechny artefakty jsou z křemene (jen 4 % z křemence), což je činí málo zřetelnými. Nejtypičtější jádra jsou diskovitá, převládají drasadla a nože, zřídka s bifaciální plošnou retuší, dále zoubky, vruby a hroty.
- X. Trvalejší nebo opakovaně osazované sídliště z konce starého (?) nebo středního paleolitu, jak zněla původní klasifikace (taubachien-micoquien?).
- X. NM Praha (geol. odd.?).
- XII. MATOUŠEK et al. 1996; SÝKOROVÁ 2003.

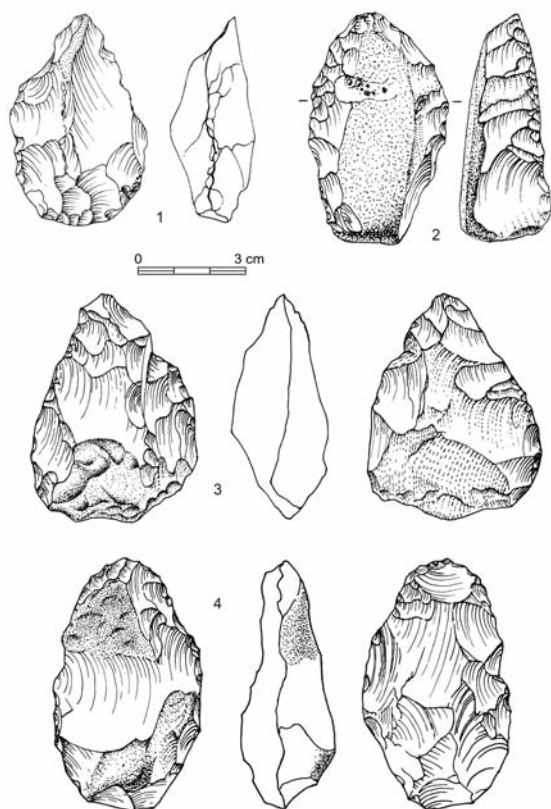
Tmaň II – viz Děravá, III – Ve Vratech, IV – Jeskyně tří volů.

Trboušany I, Nad Novou Horou (okr. Brno-venkov)

- I. Na jv. svahu okolo polní cesty sz. obce v nm. v. 235 až 248 m (611098, 1174875).
- II. K objevu došlo zásluhou iniciativy učitele Oldřicha Svobody z Dolních Kounic a jeho žáků okolo roku 1960, později sběry K. Valocha, M. Olivy a hlavně A. Otty.
- VI. Bohatá industrie, v níž asi 95 % tvoří RKL, dále spongolit (2,7 %), radiolarit, RTZ a ojedinele pazourek. Z 330 jader je nejvíc těžených úštěpových kusů, systémem těžby potom jádra se změněnou orientací (patrně nepravidelná, 34 %) mají převládat nad diskovitými (32 %) a prizmatickými (28 %). Drobný odpad je podreprezentován, což sice může souviset se způsobem sběru, ale i s přírodními procesy, protože industrie je vykazuje jistý ohlaz. Mezi ca 350 nástroji dominují drasadla (40 %) a listovité hroty (14 %), vesměs s oblou bází a oválné, dále jsou hojná škrabadla (12 %), v tom i aurignacká (IGA 2,8). Rydla jsou vzácná (IB 5,6).
- XI. MZM-Ant. Brno, sbírka A. Otty.
- XII. SKUTIL 1963a; OLIVA 1989, 24; HLADÍKOVÁ 2002.

Trboušany IIb, Štesle (okr. Brno-venkov)

- I. Mírný sv. svah mezi lesíkem a Z okrajem obce, 225–230 m nm. (1175649, 610933).
- II. Žáci učitele O. Svobody kolem r. 1960, na něž navázal A. Otta. V roce 2010 zde K. Valoch nechal vyhloubit 11 sond.
- III. Pod ornici tenká poloha spraše na starých půdách, miocenním písku a granodioritovém podloží; to někdy vystupuje až do podloží holocenní půdy. Nálezy jen v této půdě a na povrchu.
- VI. Mezi osmi stovkami artefaktů je 91 % RKL I, 4 % RKL II, zbytek tvoří spongolit (1,7 %), křemen a po 1 ks křemence, rohovcové brekcie a možná i pazourku a radiolaritu. Odpadu je překvapivě málo, úštěpy převládají trojnásobně nad čepelemi. Mezi 193 jádry (37 % z celku) je třetina 1-podstavových, 5 % 2-podstavových, 17 % nepravidelných, 6 % diskovitých, zbytek jsou načaté kusy (12 %), rezidua a zlomky. Typologickému spektru vládnou drasadla (IR 34,5), následovaná klínky (obr. 169), klínovými noži, příp. bifaciálními polotovary (28,4), k nimž se druží skutečné listovité hroty (7,4 %). Škrabadla nejsou příliš hojná ani typická (17 %), rydla jsou jen dvě, stejně jako moustérienské hroty. Hojně se neobjevují ani úštěpy s vruby a zoubky (3,3 %), naopak početná skupina valounových sekáčů (12 %) byla patrně nadsazena zahrnutím počátkových jader.
- IX. Otloukače ze tří rohovcových a dvou křemenných valounů.
- X. Stanice středopaleolitického micoquienu a patrně szeletienu.
- XI. Sběrka A. Otty, MZM-Ant. Brno.
- XII. VALOCH 1974b, 12; 2011b.

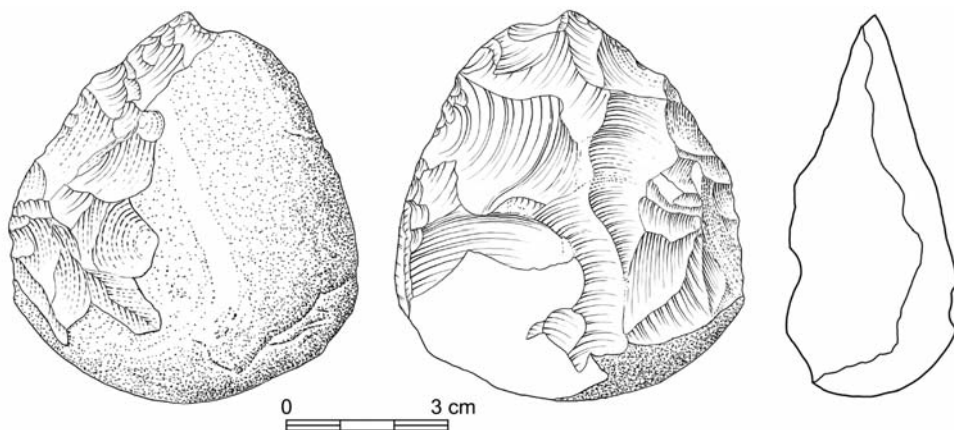

Obr. 169. Trboušany IIb,
klínky a drasadlo
(VALOCH 2011b).

Trboušany VIII, Široký (okr. Brno-venkov).

- I. Na sv. úpatí Holého kopce 2 km z od obce, 400 m V od kóty 270, v nm. v. 250 m (117470, 61270).
- II. Nález učitele O. Svobody ze 60. let 20. století, později sběr A. Otty.
- VI. Srdčitý pěstní klín alterovaného povrchu se zbytkem kůry (obr. 170) a zlomek jiného bifaciálního artefaktu.
- X. Jeden z ojedinělých izolovaných nálezů pěstních klínů, patrně střední paleolit.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. OLIVA 1989, 24; 2008, 22.

Menší soubory patinované ŠI pocházejí i z lokalit Trboušany II – Písky (nad lok. IIb, patrně s ní totožná), IIa, III (kóta 251 Z obce), IV – Nádavky, V – u cihelny, VI – Nivy (kýlovité škrabadlo a debitáž), VII (u křížku při silnici na Dolní Kounice, zlomek listu a 13 úštěpů) a X (jz. svah Holého kopce). Na katastru obce se z větší části nachází lokalita publikovaná jako Nové Bránice IV – V Končinách (OLIVA 1989, 24).

Obr. 170. Okrouhlý pěstní klín z Trboušan VIII. Kresba T. Janků.

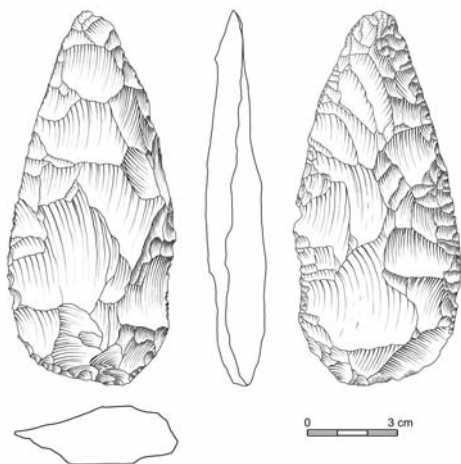
Troubky I (okr. Kroměříž)

- I. Z od obce na nápadném platů v nm. výšce 380–390 m (1161496, 551347).
- II. K. Valoch s V. Gebauerem 17. 11. 1982, poté ještě dvě pochůzky; novější sběry L. Vitošové nepublikovány (viz dipl. práci PĚLUCHOVÁ-VITOŠOVÁ 2009).
- VI. Ze 180 kusů je 80 % z místního RTZ, který se tu vyorává až v kusech 20 cm velikých, dále MJR-RKL (11 %), pazourek (7 %), spongolit a zelený radiolarit (po 1 kuse). Všech 10 klasifikovatelných jader je hranolových, mezi nimi i 2-podstavová a 1 klínové. Mezi 32 nástroji převládají škrabadla, i kýlovitá. Takové tvary jsou i mezi rydly, pokud nešlo o drobná jádra na mikročepelky. Bifaciální artefakty se tu na rozdíl od sousedních Zdislavic nevyskytují, namanou se však pěkná drasadla.
- X. Stanoviště s rozvinutou výrobou na zdroji suroviny, avšak i s dobrým rozhledem; zřejmě aurignacien.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. VALOCH 1986; PĚLUCHOVÁ-VITOŠOVÁ 2009.

Troubsko (okr. Brno-město)

- I. Sv. od obce na velmi mírném V svahu od kóty 303, v místě křížení trasy dálnice Vídeň-Vratislav se silnicí z Brna do Jihlavy v nm. v. 290 m (ca 1162262, 604932).

- II. Učitel Jaroslav Mikulášek dostal artefakt od dělníků na „Říšské dálnici“ počátkem 40. let.
- III. K. Valoch zaznamenal na místě profil sprašemi se dvěma zřetelnými půdami, což ovšem k datování artefaktu nepřispívá.
- VI. Dokonale opracovaný klínový nůž až listovitý klínek o délce 127 mm z modravě šedobíle patinovaného silexu (obr. 171).
- X. Asi ojedinělá stopa osídlení ve středním paleolitu – micoquienu, překvapuje ovšem importovaná surovina.
- XI. NM Praha.
- XII. VALOCH 1969b, 151–155.

Obr. 171. Dokonalý klínový nůž z Troubska. (NM Praha, kresba T. Janků).

Tvarožná I, Nad Rokatnicí, Nová pole (okr. Brno-venkov).

- I. Nachází se zhruba 2 km ssz. obce, 250 m od kóty 352 na mírném Z svahu v klínu lesa, cca 290 m nm. a 20 m nad potokem Rokatnicí (1160468, 586796).
- II. Objevil snad už velatický rolník Tomáš Ondráček poč. 30. let 20. století, poté sběry jeho synů Přemysla a Rostislava, J. Lavického, F. Proroka, M. Drmoly, S. Bajera, P. Kosa, O. Mlejníka a dalších.
- V. Většina nálezů pochází z nevelkého prostoru nevysychající mokřiny v horní třetině svahu, tedy snad od nějakého starého pramene.
- VI. Přestože jde o snad nejbohatší aurignacké naleziště v českých zemích, je převážná většina industrie sbíjena z importovaného radiolaritu. Ten dominuje jak mezi jádry, tak mezi nástroji (83 %), tam nejvýrazněji ve skupině rydel, hlavně aurignackých (89 %), nejméně mezi aurig. škrabadly (43 %). Ty se vyskytují prakticky jen v kombinacích s aurignackými rydly, jež tvoří téměř pětinu typologického spektra. Jejich ostří vykazují rozmanité úpravy, z nichž zaujme hrana tvořená krátkými šikmými negativy na ventroterminální stranu (typ Kohoutovice) a údery vedené na široký vrub (typ Tvarožná). Rydla celkově tvoří přes 50 %, škrabadla 16 %. Hojně jsou retušované čepele, i zúžené aurignacienské, a kombinace, vzácnější jsou drasadla, ovšem výrazných tvarů a většinou rovněž z radiolaritu. Z toho je i několik perfektních listovitých hrotů s oblou bází. Vyskytují se i pazourky (nejvíc mezi aurig. škrabadly – 46 %) a moravské jurské rohovce, a kupodivu jen zcela ojediněle spongolity, křemence a rohovce ze Stránské skály, která je z lokality takřka na dohled.
- VIII. Jedna schránka dentálie.
- IX. Kosočtverečný kousek okru s nejasnými rýhami a přirozeně perforovaný valoun MJR.

- X. Jedna z největších a nejpodivuhodnějších lokalit aurignacienu leží na zcela nevýrazném místě, navíc v mokřině, 4/5 surovin byly přineseny až z Bílých Karpat (min. 120 km), přičemž místní suroviny, ač v aurignacienu brněnské kotliny převažující, prakticky chybí.
- XI. MZM-Ant. Brno a soukromé sbírky.
- XII. VALOCH 1976 (starší kolekce J. Lavického a R. Ondráčka), OLIVA 1982b; 1984; 1987, 25–27 (novější sběry R. Ondráčka a kol. S. Bajera), MLEJNEK 2010 (kol. S. Bajera, P. Kosa a výběrová kol. P. Ondráčka).

Tvarožná X, Za školou (okr. Brno-venkov)

- I. Na ploše rozsáhlého návrší o mírném S sklonu J od obce v nm. v. 265–270 m (ca 116265?, 58618?).
 - II. Objevil P. Kos r. 1990, výzkumy kolektivu P. Škrdly 2006–08 a 2015.
 - III. Pod ornici spraš max. 25 cm, pod ní půdní sediment přes metr mocný, s mrazovými klíny, nálezy v jeho horní části.
 - VI. Štípaná industrie je vyrobena z rohovců ze Stránské skály a typu Krumlovský les, dále spongolity, radiolarity a pazourky. Charakteristická je levalloidní technika, plošná retuš chybí, převládají levalloiské hroty, ojedinělá škrabadla.
 - IX. Hrudky červeného barviva.
 - X. Stanice s industrií zařaditelnou k bohunicienskému pólu variability časně mladopaleolitických industrií.
 - XI. ARÚ Brno.
 - XII. ŠKRDLA – TOSTEVIN – NÝVL et al. 2009.
- Na katastru ještě menší lokality II – Na krátkých, III – Velatické vrchy, IV – Čermáčkova zmola, V – pod Santonem, VI – u Studýnek, VII – Tvaroženska, VIII – sv. kóty 317 a IX – 450 m ssv. od kaple na Santonu (OLIVA 1989, 25).

Údolí Samoty (kat. Radvanec, lok. I, okr. Česká Lípa)

- I. Převis ve výčnělku pískovcové skály nad zúžením potoka 11 m nad ním, otevřený k jihu, nm. v. 357 m (968935, 719960).
- II. Tým J. Svobody v r. 1999 a od r. 2003
- III. Souvrství různobarevných písků a hlín, mezolit ve dvou horizontech. V nejhlubší vrstvě datum OxA-25772: 11 750±50 BP, výše tři data z Poznaně mezi 9,3 a 7,9 tis. BP, seřazené dle hloubek.
- IV. V mezolitu jelen a prase (materiál příliš zlomkovitý), v pozdním paleolitu jen rozbité neurčitelné kosti. Mezi uhlíky ve všech vrstvách převládá borovice a líska (ta ojediněle i v pozdním paleolitu).
- VI. Ve vrstvě z pozdního paleolitu 160 artefaktů, vesměs z pazourku, jen z pětiny z porcelanitu. 1-podstavové jádérko, čepelky a jen 2 armatury: oboustranně strmě ret. čepelka a čepelka s vrubem. V řádově početnějších industriích z mezolitu (jednotky 3 až 6) rovněž převažuje SGS, avšak též české křemence, radiolarit a xylolit. Z armatur převládají trojúhelníčky, hlavně rovnoramenné, ojediněle se objeví krátká škrabadla, mikroburiny a drobná jádra.
- X. Trvalejší tábořiště staršího mezolitu, předtím asi přechodná stanice pozdního paleolitu.
- XI. ARÚ Brno.
- XII. SVOBODA – NOVÁK et al. 2013.

Uherské Hradiště-Sady (okr. Uh. Hradiště)

- I. Na mírném Z svahu v trati Padělky v nm. v. 205 m, asi 30 m nad říčkou Olšavou (1182245, 537166).

- II. Získáváno průběžně při výzkumu V. Hrubého na „metropolitní výšíně“ s velkomoravským kostelem.
- VI. Převládající karpatské radiolarity doplňuje několik pazourků a rohovců. V nepříliš početné industrii (celkem 175 ks, z toho 58 nástrojů) jsou smérodátným prvkem nehtovitá škrabadla, dvě atypické kruhové úseče a drobná jádra. K úzkým jádrům patří asi i některá z popisovaných rydel.
- X. Stanice pozdněpaleolitického tišnovienu-tarnowieniu na místě s dobrým rozhledem na nivu Moravy.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. VALOCH 1973–74. K menším východomoravským lokalitám viz. ŠKRDLA – JEŽEK 2009.

Určice I, Golštýn (správně kat. Alojzov, okr. Prostějov)

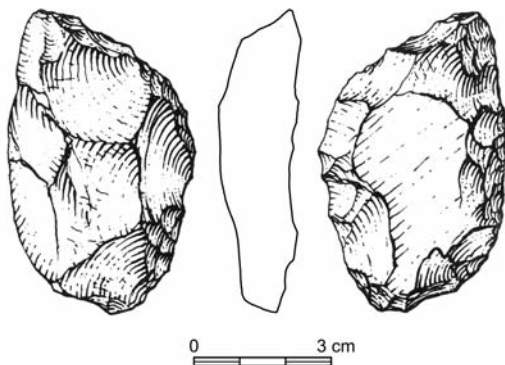
- I. Na nízkém plochém návrší Golštýn (v trati Charbovec) na mírném V svahu v nm. v. 323–341 m, 54 m nad Určickým potokem (1138214, 562964)
 - II. Objevil a od r. 1924 vysbírával A. Gottwald, v 30. letech se připojil J. Kopecký. Hlavní kolekci v MZM shromáždil po válce Jan Ječmínek a Jan Šrot. Po nich zde sbíral např. R. Miller a Z. Čižmář, s pomocí GPS revidoval O. Mlejnek.
 - VI. Soubor je zhotoven převážně z SGS, a to ve skupině nástrojů mnohem výrazněji (87 %) než mezi jádry (56 %). U těch je na dalších místech spongolit a rohovec typu Troubky-Zdislavice (RTZ), zastoupen je ale také RKL, RSS, MJR a radiolarit, nechybí ani sluňáky a chalcedonová zvětralina. Industrie čítající hodně přes 10 tisíc kusů je zpracovaná jen z části, ale i tak jde o největší (epi-)aurignackou kolekci z ČR, z níž byly klasifikovány téměř dva tisíce formálních typů s extrémní nevyvážeností mezi podílem rydel (IB 57 %, IBA 4,3) a škrabadel (IG 7,5, IGA 1,8). Mezi rydly jsou hranová (hlavně na vkleslé retuši) výrazně početnější klínových, velmi mnoho rydel má polyedrické ostří, nechybějí složitá rydla typu Bassaler-Raysse. Retušovaných čepelí málo, vedle dvou hrotů s otupeným bokem se vyskytlo několik malých listovitých hrotů (obr. 48: 9–11).
 - X. Ústřední sídelní aglomerace epiaurignacienu na vcelku nenápadném širokém návrší. V okolí řada menších koncentrací s nástroji podobného habitu (Určice – Kumberky a Dlouhé Kluče: MLEJNEK 2015, 110–111).
 - XI. MZM-Ant. Brno, M Prostějov, M Olomouc, sbírka R. Millera z Brodku.
 - XII. OLIVA 1982b; 1987; ALLSWORTH-JONES 1986, 167–170; MLEJNEK 2015, 32–36.
- Na katastru Určic se nacházejí lokality Ia – Dlouhé Kluče a II – Kumberky (apendixy epiaurignacké lok. I), poněkud sporná je poloha nálezu pěstního klímu v trati Klementky (III), údajně doprovázeného starobylou debitáží z křemence.

Vavřinec – viz Pod hradem a Sedmnáctka.

Ve Vratech (jeskyně, též Axamitova brána, kat. Tmaň – lok. III, okr. Beroun)

- I. K severu otevřený skalní most s propastovitými chodbami pod S okrajem Z výběžku Kotýzu v nm. v. 370 m, 70 m nad Suchomastským potokem (1057964, 772321).
- II. V 19. století B. Jelínek, mezi válkami K. Žebera a J. Petrbok, 1944 a 1952 F. Prošek, 1951 opět Petrbok, 1984–85 V. Matoušek.
- III. Zlomek medvědího zubu a fragment ptačí kosti.
- VI. ŠÍ z buližníku, místních rohovců a křemene obsahuje tvary příznačné pro micoquien (2 klínové nože: obr. 172, plošně retušovaná drasadla). V hrubé surovině jsou však retuše dosti nezřetelné.
- X. Občasná středopaleolitická stanice, z větší části zničená.
- XI. NM Praha.
- XII. FRIDRICH 1982; FRIDRICH – SKLENÁŘ 1976, 79–83.

Obr. 172. Klínový nůž z jeskyně Ve Vratech
(FRIDRICH 1982).

Vedrovice I, Vanecka (okr. Znojmo)

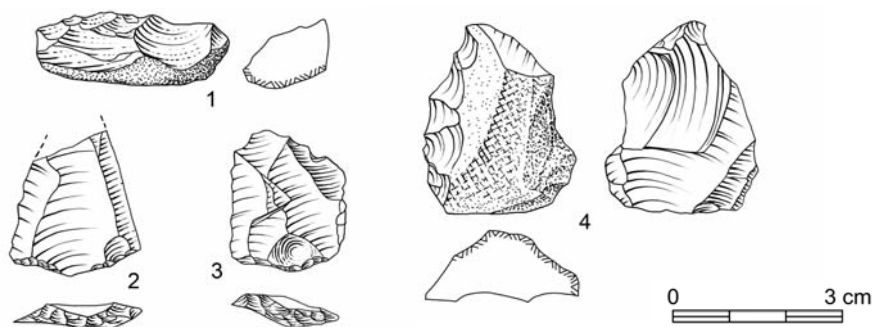
- I. Na vyvýšené plošině jižně od kóty 285 na poli (obr. 173), přiléhajícím k lesu na ploše ca 200×80 m v nm. v. 285 m (1177460, 616610).
- II. Objevil a vysbírával V. Effenberger od konce 50. let, r. 1971 sondáže K. Valocha, následně sběry M. Olivy, 1992–94 vrty P. a Z. Nerudových.
- III. Pod ornici a B-horizontem již miocenní písek, ve Valochových sondách nad ním místy vrstvička spraše. Artefakty ojediněle jen v B-horizontu, jinak na povrchu.
- VI. Velmi bohatá industrie, vyráběná takřka výhradně z RKL I, importy zcela chybí. Mezi sedmi stovkami jader (asi nejvíc v aurignacienu středovýchodní Evropy, fragmenty přitom nesbírány) převažují nevytěžená prizmatická, téměř výhradně 1-podstavová s čepelovými negativy. Rovněž pravidelné tenké čepelové svědčí o pokročilé laminární technice. Mezi retušovanými typy převládají škrabadla (IG 46), často kýlovitá (16 %) s vyspělou čepelkovou retuší, ale i vyčnělá (14 %), dále se vyskytují netypizovaná drasadla (IR 13) a vruby. Málo je retušovaných čepelí, rydla (nevýrazná, IB 2,6) a kombinované a sdružené nástroje (1,6 %) vykazují dokonce nejnižší hodnoty v celém našem aurignacienu. Čepelky dufour a hroty typu Krems chybí. Ojediněle se vyskytnou čepelové a tayacké hroty.
- IX. Valounové otloukače.
- X. Jde o naši největší „dílnskou“ stanici aurignacienu, jejíž masové čepelové výrobě však chybí distribuce. Současně nejtypičtější stanice aurignacienu facie s převládajícími (aurignacienskými) škrabadly.
- XI. MZM-Ant. Brno, sbírka A. Otty.
- XII. OLIVA 1987, 8–9, 112; 2008; NERUDA – NERUDOVÁ – OLIVA 2004.

Obr. 173. Pohled na aurignacienská
sídlíště Vedrovice I a Ia od východu.
Foto M. Oliva.

Vedrovice Ia, Vanecka (okr. Znojmo)

- I. Ca 200 m V od předchozí lokality na jv. okraji téže plošiny v nm. v. 280 m (1177618, 616410).
- II. Objevil V. Effenberger koncem 50. let, výzkumy M. Olivy v letech 1991–94.
- III. Hlavní nálezová vrstva aurignacienu leží v hladině středowürmské půdy bohunického typu, menší koncentrace se nacházejí i v její horní části a v nadložní spraši. V detritické spraši pod rozvlečeným podložím uvedené půdy se vyskytují ojedinělé artefakty středního paleolitu. Hlavní aurignacká vrstva byla z uhlíků datována GrA-34275: 25170±130 BP, datum je však nutno verifikovat. Z koňského zubu získáno metodou ESR datum 36±2 tisíce let BP. Rozdíl mezi oběma daty je však je skutečnosti menší, protože hodnota radiokarbonového data by se po kalibraci zvýšila o cca 4 tisíce let.
- IV. Dochovaly se jen zuby koně.
- VI. Bohatá aurignacká industrie dílenského typu, podobná sousední hlavní lokalitě I. Četná čepelová jádra a debitáž umožňují vytvoření remontáží. Ve spodní vrstvě chudá středopaleolitická industrie s drasady, zoubky, vruby a levalloiskými polotovary. V ní se – na rozdíl od aurignacienu – objevují i křídové spongolity (obr. 174).
- IX. Valounové otloukače.
- X. Satelitní, ale stratifikovaná a vícevrstevná aurignacká stanice s bohatou místní výrobou jako lok. I. V dolní, asi starowürmské vrstvě vzácné doklady moustérienu s levalloiskou technikou.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. OLIVA 1987, 8; 1993; HAVLÍČEK et al. 1997; NERUDA – NERUDOVÁ – OLIVA 2004; NERUDA – NERUDOVÁ 2005; NEJMAN et al. 2011.

Obr. 174. Levalloidní moustérienská industrie ze spodní vrstvy Vedrovic Ia. Kresba T. Janků.

Vedrovice II, u hřiště (okr. Znojmo)

- I. Pole na plošině na J úpatí návrší s předchozími stanicemi v nm. v. 250 m (1150212, 608413).
- II. Objevil a sledoval V. Effenberger od konce 50. let, v 70. letech sběry M. Olivy, 1976 mělké sondy K. Valocha a 1993 hloubková sonda M. Olivy a manželů Nerudových.
- III. Artefakty leží hnízdovitě ve středowürmské půdě bohunického typu pod ornici a tenkou polohou spraše, většina ovšem pochází z povrchu. V podloží komplex starých půd.
- VI. Bohatá industrie s rozvinutou dílenskou výrobou ŠI. Často se objevují narůžovělé variety rohovce, které se dosavadnímu petrologickému dělení RKL vymykají (srov. OLIVA 2015c, obr. 2: 4–6). Importované suroviny chybí. Na rozdíl od blízkých lokalit I a Ia zde rydla

(IB 25) převládají nad škrabadly (IG 10), mezi oběma skupinami též hojně typy aurignacienu (IGA 3,3, IBA 5,5). Hodně je drasadel (IR 24,4), avšak málo typizovaných.

IX. Valounové otloukače.

X. Základní stanice aurignacienu facie s převládajícími rydly, s méně rozvinutou výrobou než na stanicích I a Ia.

XI. MZM-Ant. Brno.

XII. VALOCH – OLIVA et al. 1985; OLIVA 1980; 1984; 1987, 10–11; NERUDA – NERUDOVÁ – OLIVA 2004.

Vedrovice III, Nad Starou Horou (okr. Znojmo)

I. Pole na okraji plató V od kóty 296 (na skalce u vodojemu) v nm. v. 295 (1178263, 616033).

II. Objevil a vysbírával V. Effenberger od r. 1960, poté sběry M. Olivy, 1999 a 2002 drobné sondáže P. a Z. Nerudových (v jižnější části, označené jako 3b).

III. V sondě 3b-1 zachyceny 2 artefakty na hladině spraše pod orníci, sporné artefakty v detritické půdě s vysráženinami manganu (asi PK III) pod další spraší (obě sprašové polohy dělí tenká iniciální půda), níže Ca-horizont, jílovitý sediment, další půda se zrny granodioritu a manganu, z jejíž pestře zbarvené báze v hl. 310–330 cm pochází kortikální úštěp s hladkou patkou a šupina. Podle L. Smolíkové má půda odpovídat PK IV. V sondě 3b-3 spočívalo několik úštěpků (z výroby bifaciálních artefaktů?) v tzv. bounické půdě pod spraší a orníci.

VI. Industrie z povrchu vykazuje mnoho dílenských prvků a slučuje nástroje aurignacienu (vysoká škrabadla) i szeletieny, které ve starších sběrech však mohou pocházet i z dodatečně vyčleněné polohy IIIb.

X. Asi polykulturní lokalita.

XI. MZM-Ant. Brno.

XII. OLIVA 1980; 1987a, 10; 2008, 25 (IIIa i IIIb); NERUDA – NERUDOVÁ – OLIVA 2004 (IIIb).

Vedrovice IIIa, u boroviček (okr. Znojmo; správně kat. Mor. Krumlov-Rakšice)

I. Na poli o velmi mírném jv. svahu mezi stanicí III a VIII u lesa, po úpravách nyní na kat. Mor. Krumlova, v nm. v. 297 (1178101, 615959). Dříve mylně kladeno k lesnímu výběžku 300 m východněji (VALOCH 1965).

II. Objevil a vysbírával V. Effenberger, později sběry M. Olivy, v r. 2002 drobné sondáže P. a Z. Nerudových.

III. Zlomek drasadla ležel v šedohnědé písčité půdě mezi podložími písky a holocénem.

VI. Několik desítek kusů silně patinované a lehce ohlazené ŠI včetně listovitých hrotů, drasadel a škrabadel, vše z rohovce typu Krumlovský les.

X. Menší lokalita szeletieny.

XI. MZM-Ant. Brno.

XII. VALOCH 1965b; NERUDA – NERUDOVÁ – OLIVA 2004, 17–18; OLIVA 2008, 25.

Vedrovice IV, u větrolamu (okr. Znojmo)

I. Pole na temeni a sv. svahu mírného návrší při vých. hranici katastru v průměrné nm. v. 265 m (1179200, 614400).

II. Objevil V. Effenberger koncem 50. let, poté sběry M. Olivy, A. Otty, v r. 2000 zde P. a Z. Nerudovi situovali 2 sondy.

III. V sondě u cesty se artefakty nacházely v B-horizontu holocenní půdy.

IV. Rozsáhlá kolekce jader (často intenzivně preparovaných pro čepelovou těžbu) a debitáže včetně čepelí, málo retušovaných typů (hlavně škrabadla), ojediněle listovité hroty a jejich polotovary. Zajímavý je nový nález jerzmanowického hrotu z rohovce ze Stránské skály, tím spíše že jiné suroviny než místní RKL se objevují jen ojediněle. Čeká na zpracování.

- IX. Valounové otloukače.
- X. Patrně stabilní sídliště s rozvinutou výrobou polotovarů.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. VALOCH 1965b; NERUDA – NERUDOVÁ – OLIVA 2004; OLIVA 2008, 26.

Vedrovice V, Široká u lesa (okr. Znojmo)

- I. Pole u lesa Z od obce, mírný JV svah v průměrné nm. v. 270 m (1178268, 617875).
- II. Objevil a vysbírával V. Effenberger koncem 50. let, 1982–83 a 1989 výzkum K. Valocha.
- III. Kulturní vrstva leží ve spodní (tmavší) části půdy bohunického typu. Radiometrická data:
 - GrN-12375: 39 500±1 100 BP
 - GrN-12374: 37 650±550 BP
 - GrN-15514: 37 600±800 BP
 - GrN-15513: 35 150±650 BP
 - GrN-17261: 30 170±300 BP (poněkud vyvýšené ohniště)
 - GrN-19105: min. 39 500 BP
 - GrN-19196: 47 250+3 700-2 500 BP (uhlíky v podloží).
 - Data OSL: 45, 60 a 102 tisíc BP.
- IV. Kostí se nedochovaly, jen zuby koně.
- V. V kulturní vrstvě patrná neupravená ohniště a místy značné koncentrace výrobního odpadu (obr. 175).
- VI. Velmi početná industrie, vedle dominantního rohovce typu Krumlovský les se vzácně objevil radiolarit a pazourek. Převládají jednoduchá jádra s paralelní nečepelovou těžbou tvrdým otloukačem, mezi ret. nástroji dominují drasadla (20 %) a listovité hroty (obr. 20, s polotovary 15 %), jež převládají nad škrabadly (8 %) a rydly (3 %). Ojedinele se vyskytne moustérienský hrot či hrubý vrták, hojně jsou zoubky a vruby. Místní koncentrace jader a debitáže dovolují rekonstrukci výrobního procesu pomocí skládanek (viz též str. 47).
- IX. Zvláštností jsou kousky tuhy, srdčité valounky s okrovými skvrnami a malé zlomky rohovců s krystalky křišťálu.
- X. Základní sídliště staršího szeletieny s několika ohništi a rozvinutou výrobou ŠI.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. VALOCH 1965b; 1993a; ALLSWORTH-JONES 1986; NERUDOVÁ 2000b; NERUDA – NERUDOVÁ 2004; 2005; NERUDOVÁ et al. 2011; NEJMAN et al. 2011; NIGST 2012, 82–86, 171–188.

Obr. 175. Vypreparovaná nálezová plocha szeletienské lokality Vedrovice V (foto K. Valoch).

Vedrovice VI, u Chrástí (okr. Znojmo)

- I. Pole jižně od dvora Chrástí na záp. okraji plošiny v nm. v. 278 m, k Z ukončeno strmým zalesněným břehem (1178670, 615713).
- II. Objevil a vysbírával V. Effenberger v 70. letech, dále sběry A. Otty. R. 1974 situoval K. Valoch na záp. okraji lokality sondy, v níž se v nedatovatelné pozici obehlo starobylé jádro.
- III. Diskovité jádro spočívalo na bázi hrubých písků pod ornici, v nadloží jemného písku. V dalších sondách jen halda po rekultivaci.
- VI. Množství starobylých jader a debitáže, roztroušené na značné ploše. Retušované nástroje jsou vzácné (drasadla, zoubky, vruby, ventrální hrubé retuše). Artefakty (výhradně z rohvců typu Krumlovský les a z hrubých brekcií) vykazují značnou korozi povrchu. Směrem k sv. v nálezech patrně přibývá méně korodované složky.
- X. Asi směs rozvlečených artefaktů z různých dob.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. NERUDA – NERUDOVÁ – OLIVA 2004; VALOCH 2006.

Vedrovice VII, Stará Hora (okr. Znojmo)

- I. Ve vinohradu na jz. svahu, pod skalkami s vodojemem jv. od obce v nm. v. 290 m (1175700, 613670).
 - II. Objevil V. Effenberger v 70. letech, později sběry A. Otty. Roku 1999 a 2002 drobné sondáže P. a Z. Nerudových.
 - III. V sondách byly pod ornici buď štěrkopísky nebo půdy, patrně pleistocenní, ale bez nálezů.
 - VI. Hrubá rohovcová industrie s intenzivně alterovaným povrchem, sekáče, hrubá jádra a úštěpy. Ojedinelý listovitý hrot svěžího povrchu je nepochybně pozdější příměsí.
 - X. Nálezy potvrzují pobyt lidí ve středním paleolitu („krumlovien“) a v szeletieniu (nebo jen ojedinelý nález?).
 - XI. Sbírká A. Otty, MZM-Ant. Brno.
- Lit.: VALOCH 1976c; 2006; NERUDA - NERUDOVÁ - OLIVA 2004; NERUDA – NERUDOVÁ 2002; OLIVA 2008.

Vedrovice VIII, u staré studny (okr. Znojmo; správně kat. Mor. Krumlov-Rakšice)

- I. Na poli u jz. konce lesního výběžku Z od cesty ke dvoru Chrástí v nm. v. 295 m, velmi mírný jižní sklon (1178027, 615580). K. VALOCH (1965, mapa) klade do těchto míst mylně lok. IIIa. Po úpravách hranic se lokalita ocitla na kat. Mor. Krumlova.
- II. Objevil V. Effenberger, sběry týž, K. Valoch, M. Oliva. V r. 2000 tři sondy P. a Z. Nerudových.
- III. Pod holocenním souvrstvím spraš, v horní části hrudkovitá, mocná 90 cm, pod ní světle hnědá jílovitá půda, bez nálezů.
- IV. Soubor relativně velkotvaré ŠI s plochými i hranolovými čepelovými jádry, jež připomínají jádra z aurignacké lokality Vedrovice I a Ia. Několik úštěpů a drasadel jeví vyšší stupeň koroze povrchu. Soubor zřejmě není homogenní jak svědčí opodál nalezený pěstní klínek s korodovaným povrchem a větší ohlazený úštěpový bifasoid z rohovcové brekcie.
- X. Stopy paleolitických sídlišť z různých období.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. OLIVA 1987, 12; NERUDA – NERUDOVÁ – OLIVA 2004, 26–27.

Vedrovice IX, Chrástí (okr. Znojmo)

- I. Na rovině u bloků rohovcové brekcie na poli S od dvora Chrástí v nm. v. 281 m (1178350, 615730).
- II. Objevil a vysbírával V. Effenberger, v roce 1999 zde P. a Z. Nerudovi situovali 3 sondy.

- III. Pod 30 cm mocnou ornici se nacházel sprašový sediment s valouny rohovců, rohovcové brekcie a neprůkaznými kusy štípané industrie (?). V hloubce 50 cm se objevila vrstva proprašněných písků s rohovcovými valouny. Báze této vrstvy obsahovala hrubší frakci valounů. Není zcela jasné, zda se jedná o intaktní sediment. Podloží tvoří neporušené terciérní písky.
- VI. Menší soubor debitáže a jader, z nichž některé připomínají tzv. krumlovienu, jiné odpovídají spíše mladopaleolitické technologii.
 - X. Stopy pobytu lidí ve středním paleolitu a patrně i ve starší fázi mladého paleolitu.
 - XI. MZM-Ant. Brno.
 - XII. NERUDA – NERUDOVÁ – OLIVA 2004; OLIVA 2008.

Vedrovice X, nové domky (okr. Znojmo)

- I. Plochý hřbítek o mírném jv. sklonu, v sadu (později zastavěném) sv. od silnice, jv. od obce v nm. v. 245 m (1178422, 616358).
- II. Objevil a sledoval V. Effenberger v 80. letech.
- VI. Soubor relativně velkotvaré ŠI s plochými i hranolovými čepelovými jádry, jež připomínají jádra z aurignacké lokality Vedrovice I a Ia. Několik úštěpů a drasadel jeví vyšší stupeň koroze povrchu.
 - X. Patrně menší stanice středního paleolitu a aurignacienu.
 - XI. MZM-Ant. Brno.
 - XII. OLIVA 2007b.

Vedrovice XI, Chrásť (okr. Znojmo)

- I. Na poli na rovině Z od cesty od lesního výběžku v nm. v. 285 m (viz Vedrovice VIII) ke dvoru Chrástí (1178277, 615513).
- II. Objevil V. Effenberger, později sběry M. Olivy, J. Homolky aj.
- VI. Soubor nevýrazné ŠI (starobylá jádra korodovaného povrchu, úštěpová debitáž) z místního rohovce typu Krumlovský les.
 - X. Stopy osídlení ze středního a patrně i starší fáze mladého paleolitu (?).
 - XI. MZM-Ant. Brno.
 - XII. OLIVA 2008, 28.

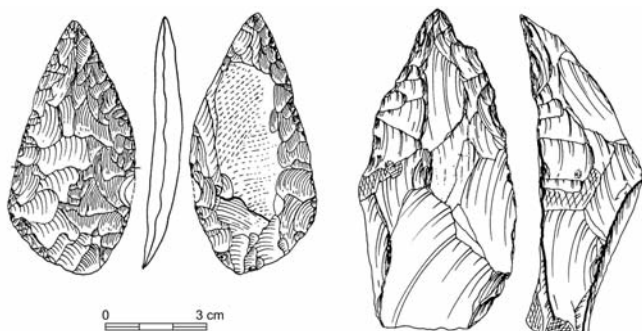
Vedrovice XII, Na Krumlovské (okr. Znojmo)

- I. Na sz. konci pole na rovině v údolí s periodickou vodotečí, těsně sv. u cesty od kostela do lesní obory, v nm. v. 257 m (1177769, 617227).
- II. Objevil a nasbíral Jaroslav Homolka roku 1998.
- VI. Drobnotvará industrie z bílé patinovaného pazourku a místního rohovce, bez výraznějších typů. Jedna drobná čepel s bokem jádra je z křišťálu. Soupis artefaktů: drobné jádro se změněnou orientací, 4 zlomky jader, čepelka s jemnou ventrální retuší, čepelka s jemnou dorsální retuší, odštěpovač na zlomku čepelky, 2 místně retušované úštěpy, 5 zlomků čepelí, 2 čepelky, 3 mikročepelky, 10 úštěpů, 28 ks drobného odpadu a zlomků.
 - X. V oblasti ojedinělá stanice epigravettienou nebo pozdního paleolitu.
 - XI. MZM-Ant. Brno.
 - XII. OLIVA 2008, 29.

Na katastru Vedrovic se vyskytuje ještě řada bodů, na nichž se našel nějaký patinovaný artefakt nebo několik nevýrazných úštěpů či zlomků, které zde neregistrujeme. Z těch významnějších zasluhují zmínky alespoň dva: na temeni terénní vlny ve výběžku pole do lesa 400 m Z od lok. XII vyzdvihl r. 1998 J. Homolka kýlovitý hrot na velké čepeli z rohovce KL I (obr. 176). Velmi jemný listovitý hrot z kvalitního, sněhobíle patinovaného silicitu našel V. Ondruš v trati Za Sád-

kem na jv. terénním výběžku nad rybníkem, asi 400 m k sv. od lok. V. Ze soupisu lokalit je naproti tomu třeba vyloučit úštěpový pěstní klínek z bývalé Vinklerovy cihelny jižně obce (KLÍMA 1957). Artefakt byl zřejmě svému (údajnému?) nálezci J. Kaufmanovi potvrzen, neboť vykazuje znaky (surovina, technologie, ohlaz) nápadně podobné nálezům ze severofrancouzských říčních teras. V okolí se však vyskytují ojedinělé patinované úštěpy.

Obr. 176. Pazourkový listovitý hrot z trati Za Sádkem a hrubý hrot z hřbítku za kostelem u lesa.

Velké Pavlovice I, Pavlovická Stará hora (okr. Břeclav)

- I. Na V svahu výrazné kóty 234 v nm. v. 185 m (1193925, 586621).
 - II. Zachránil O. Jeřábek asi r. 1988.
 - III. Ze šedohnědého horizontu ve spraši získán úlomek koňské kosti, datovný na 14460±230 BP (GrN-16139), a měkkýší společenstvo columellového typu. Hlouběji složitý sled půdních sedimentů.
 - IV. Tibie a jiné kosti koní, bez stratigrafických údajů zub norožce a fragment klu.
 - VI. Hrubý artefakt ze slínovce a radiolaritový úštěp, mimo stratigrafii.
 - X. Stopa tábořiště epigravettienu.
 - XI. ARÚ Brno.
 - XII. SVOBODA – FIŠÁKOVÁ 1999.
- Na katastru ještě drobné nálezy na svazích S městečka.

Veruňčina díra (jeskyně č. 619, kat. Vilémovice – lok. I, okr. Blansko)

- I. Skrytá portálová sluj v zapadlé poloze 7 m nad dnem Suchého žlebu, vchod v nm. v. 422 m obrácen k jz. (1142557, 586876).
- II. M. Zapletal a J. Knies 1912; J. Skutil 1960.
- III. Nálezy magdalénieniu asi ve sprašovitě hlíně pod holocénem, níže velké bloky vápenců a snad spraš.
- IV. Sob, kůň, bělokur.
- V. Osídlení hlavně v zadní části jeskyně 7–10 m od vchodu.
- VI. Čepele s otupeným bokem i s ventrální retuší převládají nad škrabadly, rydly a vrtáky. Celkem 54 nástrojů a přes stovku debitáže.
- VII. Kusy řezaných parohů a zlomek jehly.
- VIII. Schránka dentálie.
- X. Krátkodobá nebo občasná stanice.
- XI. MZM-Ant. Brno (Knies), ARÚ Brno (Skutil).
- XI. VALOCH 1960a; JAROŠOVÁ 2002.

Věžky I, Nad Úlehlou, Červenec (okr. Kroměříž)

- I. Sv. obce na temeni a J svahu mezi lesem Doubrava a S cípem starého sadu v nm. v. 316–336 m (1154529, 547786).

- II. Objevil L. Ledvina r. 1910 nebo 1911, později zde sbíral I. L. Červinka, v 70. letech sběry Z. Fišera a poč. 21. století M. Sedláčkové a Z. Schenka.
 - VI. Více než polovinu inventáře tvoří RTZ, asi 20 % SGS, poté radiolarit, RKL, MJR, opalová zvětralina, rohovec typu Boršice, zajímavá je přítomnost silicity z krakovské jury. Blízký původ většiny materiálů propůjčuje souboru dílenský charakter s početnou debitáží. Rydla výrazně převládají nad škrabadly, v nichž nechybějí vysoká a vyčnělá. Hranová rydla jsou početnější klínových a jsou mezi nimi i typy Raysse-Bassaler, známe i rydla příčná a plochá. Často mívají polyedrická ostří, i když kýlovitá rydla jsou spíše ojedinělá. Hodně je postranních retuší na čepelích i na úštěpech (drasadla), velmi mnoho je i kombinovaných nástrojů (vzdor místnímu původu většiny surovin). Čepelky dufour chybí.
 - X. Jedno z větších sídlišť aurignacienu – a to v regionu vzácnější facie s převládajícími rydly.
 - XI. MZM-Ant. Brno, M Kroměříž, M Přerov?
 - XII. SKUTIL 1937; OLIVA 1984; 1987, 76, 79; PĚLUCHOVÁ-VITOŠOVÁ et al. 2008.
- Na katastru ještě menší lokality II – Bajajka a III – Dolní Obecník.

Vícemilice I, Břestky (okr. Vyškov)

- I. Kopulovitě vyklenutý J svah k Litavě, V za obcí v nm. v. 245 m, 20 m nad říčkou (1170188, 568172).
 - II. M. Mazálek od r. 1937 asi do počátku 50. let.
 - VI. V nevelké kolekci převládají nehtovitá a přelomená čepelová škrabadla, dále retušované čepele, mikrolity chybí.
 - X. Menší pozdněpaleolitická stanice nad širokým údolím Litavy.
 - XI. MZM-Ant. Brno.
 - XII. MAZÁLEK 1960; VALOCH 1966a.
- S odtud výše ve svahu leží menší podobná stanice II v trati Roviny.

Vilémovice I – Viz Verunčina (II – j. Smrtní, III – j. Srnčí)

Vinařice – viz Bacín.

Vincencov I – Kamenice (okr. Prostějov)

- I. Na temeni návrší Kamenice na povlovném jv. svahu v nm v. 370–385 m (1140837, 563337).
 - II. Objevil a navštěvoval J. Kopecký (1930–36), a jeho žáci J. Ječmínek a J. Štefek, též J. Šrot a koncem 20. století Z. Čižmář. Dnes je lokalita asi zcela vysbírána.
 - VI. Suroviny určil A. Přichystal následovně: mezi silicity převažují SGS (22 %), spongolity (16%) a MJR-RKL (dohromady 21 %). Radiolarity (4 %), RTZ (4 %) a RSS (1 %) přicházejí jen epizodicky, rovněž křemence jsou zastoupeny méně než je v kraji zvykem. Vzhledem ke quasi-absenci rohovce ze Stránské skály chybí levalloiská technika. Úštěpy převládají nad čepelemi (218:117), kterých je ale přesto 35 %. Mezi 163 nástroji převažují rydla (28 ks) nad škrabadly (21 ks), což je v szeletieniu neobvyklé. Hroty zastupuje 21 hlavně listovitých exemplářů, 1 je jezmanowického typu. Nejpočetnější skupinu tvoří drasadla (41 ks), i se ztenčeným hřbetem. Nezvyklé jsou kombinace listovitých hrotů se škrabadlem, rydlem a vrubem.
 - IX. Vyskytly se křemencové otloukače
 - X. Patrně stanoviště vyspělého szeletieniu, možná s intruzemi místního epiaurignacienu.
 - XI. SVOBODA – PŘICHYSTAL 1987; SVOBODA a kol. 2009, 149–150; MLEJNEK 2015, 113–114.
- Na katastru ještě lok. II – Štěrky, dříve řazená k Otaslavicím.

Vinckova (jeskyně č. 1105, kat. Habrůvka)

- I. Jeskyňka 15 m nad pravým břehem Křtinského potoka, vchod v nm. v. 396 m obrácen k jv. (1150887, 588545).
- II. K. Valoch, E. Furthner a V. Gebauer r. 1940, poté r. 1948 jeskyňáři.
- III. Sprašovitá hlína se sutí (1,5 m) pod tenkou šedou polohou a humusem.
- IV. Rozbitá čelist mladého nosorožce a koně, zlomky čelistí hyeny a kuny, koňské zuby a mnoho zlomků kostí (též soba, bovida, srnec, zajíce a hraboše, det. Z. Hokr).
- V. Sonda ve vchodu 2,7×2 m, u levé stěny nahromaděny zlomky čelisti nosorožce.
- VI. Tři čepele, čepelový úštěp, zlomek škrabadla a asi vrtáčku, plus 7 odštěpků, většinou z pazourku, též z rohovce a křemence.
- VII. Kostěná tyčinka se zaobleným koncem.
- IX. Zlomek větší duté kosti se stopami červeného barviva.
 - X. Vzhledem k rozměrům dutiny asi úkryt magdalénského lovce.
- XI. MZM-A Brno.
- XII. VALOCH 1950.

Vítovice I – Záhumení (okr. Vyškov)

- I. Na hřbítku o jv. sklonu v okolí kóty 301 jižně obce, 17 m nad Vítovickým potokem v nm. v. 294–308 m (1160226, 580755).
- II. Objevil asi J. Lavický r. 1952, sběry O. Mlejnek s přáteli od r. 2011.
- VI. Nejčastěji se používaly eratické pazourky (32 %) a rohovec typu Krumlovský les (31 %), dále MJR (13 %) a spongolity (11 %). Mezi 11 jádry je 6 vytěžených a 5 jednodstavových, z nich jedno tužkovité. V debitáži sice výrazně převažují úštěpy třikrát nad čepelemi, které ale byly převládajícími suporty nástrojů.

Nástrojů je v souboru celkem 55. Výrazně převažují odštěpovače (17 ks), které mohly sloužit také jako nouzová jádra za nedostatku kvalitní suroviny. Škrabadla (9 ks) převažují nad rydly (3 ks). Objevují se mezi nimi nízká škrabadla na čepeli (3 ks) i na úštěpu (4 ks), ale i škrabadla vysoká (2 ks). Časté jsou postranní retuše. Do souboru nezapadají 2 oboustranně plošně retušované klínky z křemene a nějakého metamorfitu, jež spolu s drasady (5 ks, i se ztenčeným hřbetem), představují starobylou složku industrie.
- X. Pokud je drobnotvarost způsobena nedostatkem materiálu, mohlo by jít o stanici aurignacienu s možnou starší intruzí.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. MLEJNEK 2012; 2015, 115–118.

Vladislav I (okr. Třebíč)

- I. Na výrazné ostrožně mezi potoky Beňůvkou and Řezancem 38 m nad řekou Jihlavou, v nadmořské výšce 425 m. nm (1154226, 642089).
- II. Původní kolekci ŠI, řazenou do neolitu, rozhojnil a správně zařadil M. Vokáč
- VI. Nashromážděných 531 kusů industrie je vesměs málo patinovaných, a to i na rozdíl od blízkých a zhruba soudobých stanic Třebíč I a II. Přinášela se již dekortikovaná jádra, a to hlavně z 35 km vzdáleného Krumlovského lesa, méně artefaktů je z pazourku, křemičitých zvětralín hadců a 4,3 % radiolaritů. V typologické náplni zaujme množství drobných škrabadel, čepelky s otupeným bokem, nevýrazné vrtáčky a rydla, avšak pouze dva nevýrazné hrůtky a ojedinělé geometrické mikrolity a mikroburiny.
- X. Spolu s blízkými menšími stanicemi Třebíč I a II doklad pronikání pozdněpaleolitických lovců do nitra Českomoravské vrchoviny, a to zejména podle řek (zde Jihlavy).
- XI. M Třebíč
- XII. MONÍK 2012.

Vlachovice, Ďulův kopec (okr. Zlín)

- I. V okolí pískovny 800 m severně od vsi na Z svahu Ďulova kopce (kóta 395), asi 15–20 m nad tokem Vlárky v nm. v. ca 365 m (1177004, 502503).
- II. Objevil asi Alois Richter koncem 30. let, poté sledoval Jiří Pavelčík.
- III. Industrie se nacházela většinou při odkrývání lužických hrobů v písku pod drnem.
 - V. Roku 1953 se tu prozkoumala jáma 144×106 cm s plochým dnem, vyplněná popelovitým šedým záspem, která poskytla 74 drobných artefaktů (do 1 cm), z toho 32 z radiolaritu, 33 z pazourku a 9 z křemenců (PAVELČÍK 1961, 16).
- VI. V materiálech ze sběrů je oproti 41 radiolaritům 17 eratických silicitů a 6 křemenců. Část radiolaritových artefaktů však může patřit nějaké holocenní kultuře, neboť J. Skutil (1963b, 140) odtud uvádí i srpové čepelky. Vyskytlo se několik rydel a škrabadel bez kulturně signifikantních prvků, vruby, retušované čepelky a hrot s bifaciální okrajovou retuší na špičce, k tomu drobná čepelová i úštěpová debitaž.
 - X. Stopa osídlení mimo obvyklé sídelní oblasti, poblíž zdrojů radiolaritu v Bílých Karpatech. Možná (epi-)gravettien nebo pozdní paleolit.
- XI. M Zlín-Malenovice, Uherský Brod a Valašské Klobouky (?).
- XII. SKUTIL 1941, 163; PAVELČÍK 1961; OLIVA 2012b.

Vojkovice (okr. Brno-venkov)

- I. Asi 2 km Z obce na J okraji plošiny nad potokem v nm. v. 220–230 m (1176041, 601480).
- II. Objevil P. Gebauer r. 1972 a následně vybíral se svou dcerou Evou.
- VI. Mezi nehojnými nástroji dominují kýlovitá škrabadla, často s lomenými hlavicemi, rydla jsou nevýrazná. Přes značné množství dokladů místní výroby ŠI chybí hrubotvaré nástroje. Nad retušovanými typy nepoměrně převládá několik set ks odpadu a debitaže včetně velkých úštěpů. Tomu odpovídají hojná a málo vytěžená jádra. Jen dvě jádra jsou z křídového rohovce. Mezi nástroji jsou ze spongolitu 3 kusy, stejně jako pazourku, z radiolaritu jen neretušovaná čepel a zbytek jádra.
 - X. Soubor ve velmi nenápadné poloze má ráz dílny, zpracovávající RKL, možná že z nějakého bližšího zdroje než z Krumlovského lesa (10 km).
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. VALOCH 1977; OLIVA 1987, 18.

Voletiny (okr. Trutnov)

- I. Temeno ostrožny mezi potoky, 25 m nad údolím Úpy v nm. v. 418 m (1002387, 628077).
- II. Sběry V. Wolfa r. 1975, sondy S. Vencla 1976.
- III. Pod ornici místy deluvio-eolická výplň v prohlubních permských pískovců.
- VI. Dvě tisícovky kusů štípané industrie převážně z eratických pazourků (95 %), objevil se i tzv. čokoládový silicit ze Svatokřížských hor (ca 375 km), křišťál, porcelanit, jaspis a hojněji artefakty z místních hrubých hornin. Nejčetnější mezi nástroji jsou převážně krátká škrabadla (40 %), poté rydla (15,5 %), hroty typu Federmesser (10 %), čepelky s otupeným bokem, ojedinělé jsou mikrolity, nejdůležitější je výskyt řapových hrotů (obr. 65).
- X. Pozdněpaleolitická stanice, asi z mladšího dryasu, naznačující vliv ahrensburgienu ze severoevropské roviny do místního kulturního prostředí.
- XI. ARÚ Praha.
- XII. VENCL 1978; VENCL ed. 2007.

Vratíkov – viz Sklep

Vysoká Lípa – viz Dolský mlýn

Záblatí (obec Bohumín, okr. Karviná)

- I. Na J svahu táhlého hřbetu nad bezejmenným potokem (1096487, 463448).
- II. Objevil a vysbírával P. Wodecki poč. 70. let, výzkum 1976–77 a 1979.
- III. Nález ŠI v ronově přemístěné hlíně pod ornici, pod ní soliflukční poloha na nejmladší spraši.
- VI. Nepatinovaná pazourková industrie s několika rydly (převážně na lomu), třemi čepkami s otupeným bokem, dvěma drobnými vrtáčky a retušovanými čepelemi (jedna s řapem), zatím bez škradel.
- X. Útržek přemístěného inventáře, patrně epimagdalénienu.
- XI. M Český Těšín.
- XII. SVOBODA – WODECKI 1981; SVOBODA a kol. 2009, 234–235.

Zdislavice I, Vinohradčák (okr. Kroměříž)

- I. Na V výběžku Orlovické vrchoviny Z od Zdislavic na plošině o nm. v. 410 m (1162298, 551585).
- II. Objevil A. Zeman při geologickém mapování v 70. letech, následně sběry K. Valocha a V. Gebauera; novější sběry L. Pěluchové nepublikovány (viz dipl. práci PĚLUCHOVÁ-VITOŠOVÁ 2009).
- VI. V industrii dominuje velké množství debitáže z místního rohovce typu Troubky-Zdislavice (původně mylně nazývaného menilitickou břidlicí). Vedle škradel, rydel, zoubků, vrubů a drasadel se vyskytly tři bifaciální artefakty: polovina listovitého hrotu, oválný list či drasadlo a plochý srdčitý klínek.
- X. Hlavně dílenské stanoviště, možná několika industriálních tradic.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. VALOCH 1979; 1986.

Zdounky II, Kopaniny, Mezižlebí (okr. Kroměříž)

- I. Na severním výběžku vrchu Světlá (kóta 400,1) v nm. v. 320–350 m (1163450, 545465)
 - II. Objevila L. Pěluchová při terénní prospekci na jaře 2007.
 - VI. Mezi 129 artefakty je 89 z eratického silicitu, dva ze SKČJ, dále radiolarit, RTZ a RKL II. Všechna čtyři jádra jsou na hranici ke kýlovitým škradlům, tedy čepková. Dále několik škradel včetně vysokých, klínové rydlo, několik čepek a mikročepek prohnutého profilu s místními retuškami.
 - X. Menší stanice aurignacienu.
 - XI. M Kroměříž.
 - XII. PĚLUCHOVÁ – VITOŠOVÁ 2009, 101–103.
- Na katastru ještě menší lokalita I – kóta 333 (OLIVA 1987b, 76) a III – Roviny. Lok. II a III jsou z části na kat. Cvrčovic.

Zelená hora – viz Radslavice

Zlín-Louky, nad Dřevnicí I, Kamenné dílce (okr. Zlín)

- I. Na výběžku S svahu k potoku Dřevnici v nm. v. 220–240 m (1166028, 523932).
- II. Objevil J. Otčenášek v roce 1950, následně provedl B. Klíma záchranný výzkum.
- III. Zbytek náleзовé vrstvy ležel v depresi na svahu, v nadloží splachy a dvě tenké polohy spraše, dělené geliflukční vegetační šmouhou. Uhlíky určil E. Opravil jako borovici a jalovec.
- V. V depresi spatřoval B. Klíma mělce zahloubený sídelní objekt.
- VI. Asi 50 artefaktů s převahou pazourku (též rohovec, radiolarit, křemenec) s úzkými rydlovitými jádry, škradly (i vysokými a vyčnělými) a rydly. Nástroje vynikají bohatými retušemi, což se projevuje na škradlech, drasadlech a starobyklých hrotech. Kromě úzkého hrotu s otupeným bokem se vyskytla oblá báze listovitého hrotu.

X. Pro region typická směs aurignackých škrabadel, listovitého hrotu a mikrogravetty, příznačná pro industrie míškovického typu.

XI. M Zlín.

XII. KLÍMA 1956; ALLSWORTH-JONES 1986, 266–267; SVOBODA a kol. 2009, 218.

Znojmo-Sedlešovice (okr. Znojmo)

I. V hliníku zaniklé cihelny na jv. svahu Kraví hory v nm. v. 240 m (1195592, 643015).

II. Z profilu vyjmul R. Mortier (Brusel) při geologické exkurzi r. 1979.

III. Nalezeno in situ v PK VI intermindelského či holsteinského stáří.

VI. Jednostranně dostředně osekáný křemenný valoun, tedy jádro nebo tzv. *épannelé*.

X. Ojedinelý doklad lidské činnosti ve starém paleolitu.

XI. MZM-Ant. Brno.

XII. VALOCH 1981b.

Žďár u Protivína I (okr. Písek)

I. Na jz. úpatí návrší Rabyně (503 m), asi 6 m nad hladinou Blanice v nm. v. 383 m (1136972, 769698).

II. V letech 1980–89 sbíral J. Michálek, který zde v roce 1988 položil síť sond.

III. Pod ornici mezi skalkami zbytky okrových písčitých zvětralin mocnosti až 30 cm.

V. V sondách několik různotvarých nepravidelných depresí, jež mohou být přirozené stejně jako větší kameny (obr. 177). Ty se sem mohly dostat svahovými pohyby, ale k jejich koncentraci mohli přispět i pravěcí lidé. Eluviální výplň depresí obsahuje štípanou industrii, případně uhlíky nebo kosti.

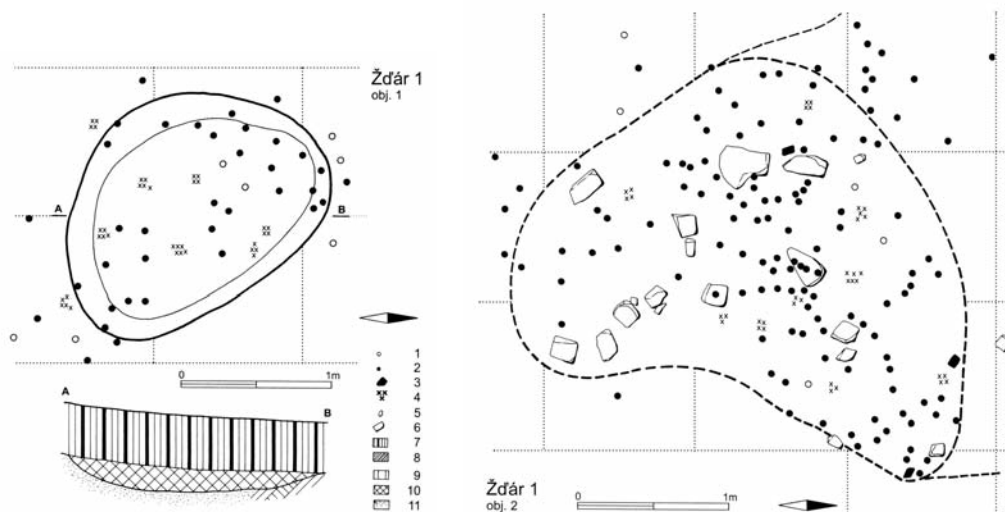
VI. Štípaná industrie je z pestrých surovin a obsahuje prvky magdalénienu, pozdního paleolitu i mezolitu. Nechybí ani hrubé nástroje.

X. Směs pozůstatků po opakovaném osazování lokality.

XI. M Strakonice.

XII. VENCL – MICHÁLEK – FRÖHLICH 2006, 305–317.

Na katastru ještě menší lokality II a III – u Apoleňáka, IV – Za Podnívky a V – ppč. 125.

Obr. 177. Žďár u Protivína, zahloubeniny se štípanou industrií a uhlíky (VENCL – MICHÁLEK – FRÖHLICH 2006).

Želeč na Hané I, Holcase za státní (okr. Vyškov)

- I. Mírný sv. svah od kóty 321,26 na J hraně štěrkovny v nm. v. 313–318 m. Jde o plochu drůve zahrnovanou do rámce lok. Ondratice I, zanesení novějších nálezů do mapy však ukázalo jejich markantní koncentraci na szz. od uvedené kóty, takže obě lokality od sebe dělí min. 300 m. Lok. Želeč I leží tedy zhruba uprostřed mezi nalezišti Ondratice I a Ia – Malá Začaková (1146811, 562974).
- II. Sondáže pod vedením O. Mlejnka, P. Škrdly a G. Tostevina (ARÚ Brno a Univ. Minnesota) v letech 2009–12 (obr. 178).
- III. Pod ornici (A) 30–50 cm spraše (B), pod ní hnědý půdní sediment (C, 10–20 cm), níže okrový půdní sediment (D, místy chybí, max. 20 cm) nasedající na miocenní písek až štěrkopísek (E). Data viz sub V.
- IV. Jen zlomečky kostí z ohnišť na rozhraní vrstev D a E, uhlíky určeny jako modřín (*Larix* sp.) – 47 %, modřín nebo smrk (22,5 %), borovice lesní (22,8 %), borovice limba (2,8 %) a jalovec (2,1 %). Tyto konifery bez jediného listnáče indikují chladné a suché klima poslední doby ledové (det. J. Novák). Tytéž dřeviny se vyskytují i mezi vzorky z mladších ohnišť ve vrstvě D, doprovázeny ještě vrbou.
- V. Od hrany pískovny vyhloubeny čtyři různoběžné, až 30 m dlouhé sondy, a porůznu ještě osm šachet. Od sondy Zel-4a otevřena plocha 8×3 m se třemi ohništi, od ohniště 2 se skupinou kamenů získána data 39 200±1000 BP a 40 800±1200 BP (Poz-51815 a 51808), z uhlíku z vrstvy D ještě Poz-51809: 31 800±400 a 29 500±400 BP). Ze sondy Zel-12a pocházejí data 30 200±400 BP a 30 300±400 BP, a z 12b 32 400±500 a 31 700±400 BP. Z haldy z bagrem poničené části ohniště v sondě Zel-12b ještě získáno datum 31 800±500 BP, vše z laboratoře v Poznani.
- VI. Z rozhraní vrstev D a E v sondě 4a pochází 69 artefaktů větších než 2 cm, mj. pět úštěpů (patrně odpad z plošných retuší), nevýrazný moustérienský hrot a čepelka. Spongolity (34 ks) následují radiolarity (20 ks), MJR (11 ks), RKL (2 ks) a 1 úštěp křemence. Z haldy u této sondy vyzvednut ještě spongolitový listovitý hrot a dva levalloidní úštěpy, které by dle stop sedimentu měly pocházet z téže vrstvy. Uhlíky a zbytky ohnišť s mladšími daty z vrstvy D neprovázela žádná průkazná industrie.

Obr. 178. Želeč I – poloha sond a Ondratice I – distribuce artefaktů dle GPS (MLEJNEK 2015).

X. Význam těchto sond v „území nikoho“ mezi dvěma povrchovými nalezišti spočívá v tom, že přinesly první data pro vytvoření představy o časovém rozpětí paleolitického osídlení na hlavní lokalitě Ondratice I. Datum ze spodní vrstvy dobře zapadá do období szeleto-bohunicenské bipolarity, mladší data se mohou týkat jak aurignacienu, tak nějaké mladší fáze szeletienu, kterou bychom na základě vyvinuté typologie a pestré palety importovaných surovin mohli na této ústřední lokalitě předpokládat s ještě větší pravděpodobností. Výsledky samozřejmě staví do pozadí diskusi o existenci spodní vrstvy s kvarcity a horní se silicity.

XI. ARÚ v Brně.

XII. MLEJNEK 2015, 121–134; et al. 2016.

Želešice I, Waldäcker (okr. Brno-venkov)

I. Na výšině u lesa jv. obce na temeni s kótou 270 a na jz. svahu až po vrstevnici 260 m (1170404, 600784).

II. J. Simon, H. Freising, J. Lavický a K. Valoch s V. Gebauerem od r. 1936, revidoval tým P. Škrdly r. 2010–11.

III. Ojedinelé arefakty zastížený pod ornici na rozhraní sprašovitého a půdního sedimentu.

VI. V nových nálezech lehce převažuje RKL nad RSS, dále spongolity, ojedinelé radiolarit, pazourky (mezi dosti početnými rydly) atd. V typologii se vedle škrabadel (též vysokých) a rydel objevují zlomky listovitých a jerzmanovických hrotů, levalloiských prvků je poměrně málo.

X. Výšina s dobrým rozhledem, často osazovaná, možná několika kulturami. Klasifikováno jako vyvinutý szeletien.

XI. MZM-Ant. Brno, ARÚ Brno.

XII. VALOCH 1956; 1973 (seznam typů); ALLSWORTH-JONES 1986; ŠKRDLA – RYCHTAŘÍKOVÁ et al. 2011.

Želešice II, Sádky, Obenaus (okr. Brno-venkov)

I. Ve V části vsi S od silnice na mírném J svahu v nm. v. 220 m, 27 m od spodního okraje domu 183, dnes zastavěno (asi 1169123, 600422).

II. Objevil zahradník R. Grimm, poté sběry H. Freisinga, J. Lavického, H. Stiky, K. Valocha s V. Gebauerem.

III. Industrie byla vyorávána ze spraše, jak svědčí její pokrytí sintrem.

IV. V industrii se objevil listovitý hrot (nedochovaný), škrabadlo, 2 rydla a tři desítky průvodní industrie, v níž je vysoký podíl rohovce SS a levalloiské techniky (hroty, čepele).

X. Skrovná, leč typická industrie z bipolarity szeletien – bohunicien.

XI. MZM-Ant. Brno.

XII. SCHIRMEISEN 1943b; VALOCH 1956; OLIVA 1989, 26.

Želešice III, Hoynerhügel (okr. Brno-venkov)

I. Na ploché ostrožně nad Hajanským potokem, na mírném sv. svahu okolo vrstevnice 270 m (1169879, 602252).

II. Sběry J. Lavického z 30. let ztraceny, od r. 1936 K. Valoch s V. Gebauerem, sběry (2009) a výzkum (2010–13) Škrdlovy družiny.

III. Artefakty roztroušeny v hnědavé půdní vrstvě, ale i v písčitéch sprašovinách pod- i nad ní. Nad nimi tenká poloha spraše a ornice, v podloží miocenní písky. Z uhlíků získána tři data 37,8, 42,5 a 31,3 tis. let BP, všechna ze spodku nálezové polohy.

V. Stopy ohniště.

VI. Ve stratifikovaném souboru (413 ks) převládá RKL (42 %) vysoce nad RSS (5 %), mezi nimiž je početně ještě radiolarit a olomučanský rohovec, méně je plazmy, rohovce typu

Troubky, spongolitu, pazourku a křemene. Výrazných typů není mnoho, ale zastupují prvky všech kultur té doby: jerzmanowické hroty, vyšší škrabadla, upravené patky, aniž by bylo možno pozorovat rozdíly v jejich vertikální distribuci. Ve sběrech i výraznější drasadla a listovité hroty z RKL.

X. Přemístěné zbytky pozůstatků nějakého osídlení z počátku mladého paleolitu, obsahující prvky několika industriálních tradic.

XI. MZM-Ant. Brno (staré sběry), ARÚ Brno.

XII. VALOCH 1956; OLIVA 1989, 26; ŠKRDLA – NEJMAN et al. 2014.

Želešice V, Zwieäcker (okr. Brno-venkov)

I. Jižní svah ssz. obce jz. od boží muky v nm. v. 320 m (1167903, 601231).

II. Nálezy i údaje Radomíra Klímy.

VI. Převládá RKL a radiolarit. Je zvláštní, že v malé kolekci dominují listovité hroty až klínky, škrabadla a drasadla jsou v rovnováze a rydla chybí, stejně jako výrobní odpad a jádra. I když revize týmu P. Škrdly v těchto nově pooraných místech zůstala bezvýsledná, našel tu r. 2011 J. Krása 62 artefaktů, z nichž vynikají dva triangulární listovité hroty z pazourku nebo RKL II.

X. Lokalita szeletieniu s vysokým podílem ret. nástrojů, zejména hrotů.

XI. MZM-Ant. Brno.

XII. OLIVA 1989, 26; ŠKRDLA – RYCHTAŘÍKOVÁ et al. 2011; KRÁSA 2012.

Želešice VI, Kozí hora (okr. Brno-venkov)

I. Na široké ploše v. a jv. od kóty 355,7 až k vrstevnici 330 m (1167616, 602080).

II. R. Klíma od 60. let, revizní průzkum P. Škrdly a kol.

VI. Ve sběrech převládá RKL (z místních výchozů), ojedinele i RSS, spongolit, pazourek a radiolarit. Převládají archaická drasadla a bifaciální nástroje, méně škradel, do souboru nezapadá klínové jádro na mikročepelky.

X. Starobylá szeletoidní industrie s pozdějšími intruzemi; nápadný vrchol s rozhledem jistě navštěvován opakovaně.

XI. MZM-Ant. Brno, ARÚ Brno.

XII. OLIVA 1989; ŠKRDLA – RYCHTAŘÍKOVÁ et al. 2011.

Na katastru ještě menší lokality IV – U Peregrina ssz. obce, VII – Na Pískách sz. obce u staré dálnice a VIII na jv. svahu s lok. I (OLIVA 1989, 26). Viz též Moravy u Brna III.

Žeravice – viz Osvětimany

Žitného jeskyně (1109, Burkhardt 1, kat. Březina – lok. I, okr. Brno-venkov)

I. Portálová jeskyňka (obr. 179) 32 m nad levým břehem Křtinského potoka, vchod v nm. v. 414 m obrácen k sv. (1151159, 588193).

II. J. Szombathy 1883; F. Čupík 1922–1924; H. Walloch, K. Valoch a V. Gebauer 1937; K. Valoch a J. Dvořák 1955.

III. Nálezy magdalénieniu v šedohnědé hlíně s ostrohrannou sutí, v nadloží již členitý holocén. Pochází odtud jedno z nejvyšších dat pro moravský magdalénien (13220±90 BP), avšak z kosti srstnatého nosorožce i datum ze sklonku pleistocénu (11425 cal. BP).

IV. Polovinu fauny tvoří sob (min. 9 hlavně mladších kusů), čtvrtinu kůň, dále zajíc, jelen, liška, pratur a nosorožec.

V. Nálezy na denním světle v jeskyni a před ní, druhotně též v šikmé trhlině při V okraji vchodu.

VI. Převládá pazourek, asi čtvrtina je vyrobena z křišťálu (ovšem s minimem nástrojů). Rydla, hlavně hranová, převládají nad škrabadly a vrtáčky. Mezi hojnými armaturami se objevily

i ventrální retušky, obdélníky, trapéz a nůž typu Kent, z nichž K. Valoch usuzoval na severské vlivy.

VII. Nejzajímavější je 13 cm dl. jehla s ouškem (sběr manž. Palátových na haldě), několik zlomků parohových hrotů, pořezané kosti a parohy.

X. Malá dutina s intenzivním nebo často opakovaným osídlením.

XI. MZM-Ant. Brno, NHM Videň, M Znojmo.

XII. DVOŘÁK et al. 1957; VALOCH 1960a.

Obr. 179. Vchod do Žitného jeskyně u Křtin.

Žlutava I, Díly u Dubníku (okr. Zlín)

I. Sv. obce na návrší při kótě 325 v okolí několik deítek m dl. skalky, vylámané již v 19. století (1166385, 533909).

II. B. Klíma uvádí jako objevitele J. Peškaře r. 1951, místním ale naleziště známo již dříve. Dále sběry B. Klímy, V. Gebauera, K. Žebery, H. Kryla a hlavně A. Koutného.

VI. Surovinové spektrum je dosti jednotvárné s převahou SGS (79 % mezi nástroji, 63 % mezi jádry), poté radiolarit (10 a 15 %), RTZ (5 a 12 %) a jiné rohovce. Mezi 217 nástroji převládají škrabadla (IG 35), z nichž většina je kýlovitých (IGA 25), nad rydly (IB 16), mezi nimiž aurignacké typy naopak chybí. Hranová a klínová rydla jsou v rovnováze, aurignacká téměř chybí stejně jako vyčnělá škrabadla. Průměrně je kombinovaných a sdružených nástrojů (8 %) a drasadel (IR 7), nejčastěji v našem aurignacienu se však vyskytují čepelky dufour a hroty typu Krems (15 %). S tím souvisí výskyt malých 1-podstavových jader na čepelky a mikročepelky, které lze zaměňovat s vysokými škrabadly (obr. 22: 12–13). Nechybějí však ani úzká klínová jádra s dokonalou lamelární redukcí. Zajímavé jsou tři mikrogravetty a mikočepelka s otupeným bokem a ventrobazální retuška na inverzně ret. čepelce.

X. Naše nejbohatší lokalita aurignacienu facie krems-dufour, tj. s kýlovitými jádérky a mnoha jemně ret. čepelkami, která byla J. Fridrichem vyčleňována dokonce jako samostatná skupina kremsien.

XI. MZM-Ant. Brno, M Zlín.

XII. KLÍMA 1952; OLIVA 1982b; 1984; 1987, 62–65.

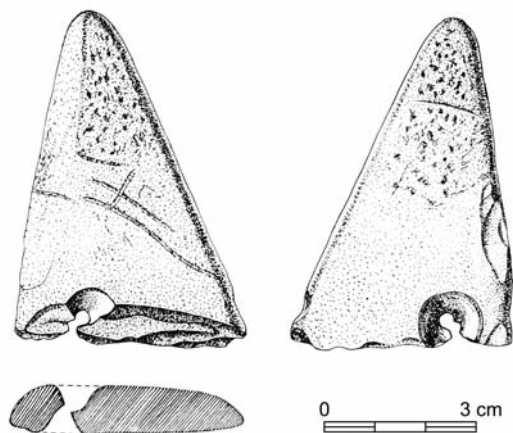
Žlutava IV, Machovica (okr. Zlín)

I. Na jv. a jz. svahu návrší Machovica (kde dříve také skalky) v nm. v. 305 m (1166324, 533683).

II. Objevil S. Burýšek, další sběry též L. Křístek, B. Klíma a A. Koutný.

- VI. V surovinovém spektru převažuje SGS, 56 nástrojů má velmi podobný charakter jako lok. I, jen čepelky dufour zatím chybí.
- IX. Spolu s uvedeným souborem našel Alois Koutný bikónicky provrtaný plochý retušér, přeražený v místě otvoru (obr. 180).
- X. Satelitní stanice k nedaleké lok. I.
- XI. MZM-Ant. Brno.
- XII. OLIVA 1982b; 1987, 64.

Obr. 180. Žlutava IV,
provrtaný kamenný retušér.
Kresba T. Janků.

Žlutava VIII, Dubová (okr. Zlín)

- I. Hřbet exponovaný k jv. v trati „Dubová“ (není totožná se stejnojmenným kopcem) jz. obce, nm. v. 290–300 m (1167101, 534206).
 - II. Místním obyvatelům známo už před r. 1950, dále B. Klíma, K. Žebera a hlavně A. Koutný.
 - VI. V surovinovém spektru převažuje SGS, kromě toho po dvou nástrojích z radiolaritu a rohovce. Mezi 141 nástroji převládají škrabadla (IG 25), z nichž polovina je kýlovitých (IGA 12), nad rydly (IB 13), mezi nimiž aurignacké typy naopak schází. Hranová rydla převládají nad klínovými, nejvíc je však rydel na lomu, aurignacká téměř chybí stejně jako vyčnělá škrabadla. Kombinovaných a sdružených nástrojů není mnoho (3 %), drasadel více (IR 9), což souvisí s vysokou frekvencí postranních retuší, stejně jako hojně retušované čepelové suporty. Čepelka dufour je jen jedna a chybí i odpovídající jádra (těch celkově jen 12).
 - IX. Kůra na dvou úštěpech nese nepravidelné řezy.
 - X. Větší sídliště zcela odlišného charakteru než lok. I, ač s podobným surovinovým spektrem.
 - XI. MZM-Ant. Brno.
 - XII. OLIVA 1982b; 1984; 1987, 64.
- Na katastru se nacházejí ještě menší aurignacké lokality Žlutava II – Nivy, III – nad myslivnou, V – Úpatí Vrchů, Va – Vrchy, VI – Kopaniny, IX – Paseky, X – Záповědě a další neočíslované ojedinělé nálezy (OLIVA 1987, 63, 66). Pod kopcem Dubová v jv. části katastru byly v zářezu polní cesty odkryty mamutí kosti, kryté dvěma polohami spráše, spolu se dvěma pískovcovými deskami u mamutí mandibuly a úštěpem rohovce (KLÍMA 1952). Žlutava VII – Kotáry byla špatně lokalizovaná, je na na kat. Napajedel (lok. VIII) a má spíše gravettienský charakter.

Poznámka: texty k některým mladopaleolitickým a mezolitickým lokalitám z Čech vycházejí z neověřejněné databáze tzv. „Kompéndia“ (2005). Jejich autorem byl převážně S. Vencl.

XVI. LITERATURA

(K titulům vročeným 2016 již nebylo možno plně přihlédnout).

- ABSOLON, K. 1929: New finds of fossil human skeletons in Moravia. *Anthropologie* (Praha) 7, 79–89.
- 1933: O pravé podstatě paleolithických industrií ze Šipky a Čertovy díry na Moravě. *Anthropologie* 10, 253–269.
- 1938a: *Die Erforschung der diluvialen Mammutjäger-Station von Unter-Wisternitz in Mähren. Arbeitsbericht über das zweite Jahr 1925.* Selbsverlag, Brünn.
- 1938b: *Die Erforschung der diluvialen Mammutjäger-Station von Unter-Wisternitz in Mähren. Arbeitsbericht über das zweite Jahr 1925.* Selbsverlag, Brünn.
- 1943: Výzkum jeskyně Pekárny na Moravě. *Pestrý týden* 18/31, 4–9, 18/32, 4–9.
- 1945a: Výzkum diluviální stanice lovců mamutů v Dolních Věstonicích na Pavlovských kopcích na Moravě. *Pracovní zpráva za třetí rok 1926.* Vlastním nákladem, Brno.
- 1945b: *Praehistorický výzkum jeskyně Býčí skála na Moravě na srovnávacím základě.* Vlastním nákladem, Brno.
- ABSOLON, K. – CZIŽEK, R. 1926: Palaeolitický výzkum jeskyně Pekárny na Moravě. První zpráva. *Časopis Moravského zemského musea* 24, 1–59.
- 1927: Palaeolitický výzkum jeskyně Pekárny na Moravě. Druhá zpráva za rok 1926. *Časopis Moravského zemského musea* 25, 112–200.
- 1932: Palaeolitický výzkum jeskyně Pekárny na Moravě. Třetí předběžná zpráva za rok 1927. *Časopis Moravského zemského musea* 26–27, 479–598.
- ABSOLON, K. – KLÍMA, B. 1977: *Předmostí, ein Mammutjägerplatz in Mähren.* Academia, Praha.
- ABSOLON, K. B. 1949: Nová diluviální stanice v jeskyni Rytířské v Moravském krasu. *Vesmír* 18/9, 231–233.
- ADOVASIO, J. M. – SOFFER, O. – KLÍMA, B. 1996: Upper Palaeolithic fibre technology: interlaced woven finds from Pavlov I, Czech Republic, c.26,000 years ago. *Antiquity* 70, 526–534.
- ALLSWORTH-JONES, Ph. 1986: *The Szeletian and the Transition from Middle to Upper Paleolithic in Central Europe.* Clarendon Press, Oxford.
- AMBROSE, S. 1998: Late Pleistocene human population bottlenecks, volcanic winter, and differentiation of modern humans. *Journal of Human evolution* 34, 623–651.
- ANDREFSKY, W. jr. 1998: *Lithics. Macroscopic approaches to analysis.* CUP, Cambridge.
- ANTL-WEISER, W. 2006: Szombathy's excavations in the Mladeč Cave and the first presentation of the results. In: M. Teschler-Nicola (ed.), 1–16.
- AURENCHÉ, J. – CAUVIN, J. – CAUVIN, M.-C. – COPELAND, M. – HOURS, F. – SANLAVILLE, P. 1981: Chronologie et organisation de l'espace dans le Proche Orient de 12 000 à 5 600 av. J.C. (14 000 à 7 600 BP). In: J. Cauvin et P. Sanlaville edd.: *Préhistoire du Levant*, 571–578. Maison de l'Orient méditerranéen, CNRS, Lyon.
- BÄCHLER, E. 1940: *Das alpine Paläolithikum der Schweiz.* Birkhäuser & cie., Basel.
- BAILEY, G. 2008: Mesolithic Europe: Overview and New Problems, In: G. Bailey and P. Spikins eds., 357–371.
- BAILEY, G. – SPIKINS, P. eds. 2008: *Mesolithic Europe.* CUP, Cambridge.
- BALATKA, B. – SLÁDEK, J. 1962: *Říční terasy v českých zemích.* ČSAV, Praha.
- BALBÍN, R. – GONZÁLES-SAINZ, C. – DE LAS HERAS, C. – LASHERAS, D. A. – MONTES, R. – ZILHAO, J. 2012: U-Series Dating of Palaeolithic art in 11 caves in Spain. *Science* 336, 1409–1413.
- BÁNESZ, J. 1960: Die Problematik der paläolithischen Besiedlung in Tibava. *Slovenská archeológia* VIII, 7–58.
- 1976: Prírodné prostredie, hospodárska základňa a materiálna kultúra aurignacienu strednej Európy. *Slovenská archeológia* 24, 5–82.

- BÁRTA, M. – KOVÁŘ, M. a kol. 2011: *Kolaps a regenerace. Cesty civilizací a kultur*. Academia, Praha.
- BARTELHEIM, M. 2009: Die Nutzung mineralischen Ressourcen in der Bronzezeit Mittel- und Südosteuropas. In: M. Bartelheim – H. Stäuble edd.: *Die wirtschaftlichen Grundlagen der Bronzezeit Europas*, 177–188. Verlag Marie Leidorf GmbH, Rahden.
- BAYER J. – STUMPF G. 1929: Die eiszeitlichen Stationen auf dem Gilschwitzer Berg in Tropa. *Eiszeit und Urgeschichte* 6, 109–137.
- BENEŠ, J. 1994: *Člověk*. Mladá fronta, Praha.
- BENKOVÁ, I. 2003: Epimagdalenická stanice v Kvici u Slaného. *Archeologie ve středních Čechách* 7, 33–72.
- BINFORD, L. R. 1969: Stone tools and human behavior. *Scientific American* 220/1, 70–84.
- 1973: Interassemblage variability – The Mousterian and the „functional“ argument. In: C. Renfrew ed.: *The Explanation of Culture Change. Models in Prehistory*, 227–254. Duckworth, Gloucester.
- 1979: Organisation and formation processes. Looking at curated technologies. *Journal of Anthropological Research* 35, 255–273.
- 1981: *Bones: ancient men and modern myths*. Academic press, New York.
- BINSTEINER, A. – PŘICHYŠTAL, A. – WESSELY, G. – ANTL-WEISER, W. – KERN, A. 2008: Neue Untersuchungen zum Kalkoolith der Venus von Willendorf. *Mitteilungen der Anthropologischen Ges. in Wien* 138, 23–35.
- BOĚDA, E. – GENESTE, J.-M. – GRIGGO, C. 1999: A levallois point embedded in the vertebra of wild ass (*Equus africanus*): hafting, projectiles and Mousterian hunting weapons. *Antiquity* 73, 394–402.
- BÖHM, J. 1934: Diluviální stanice v Lubné u Rakovníka. *Věstník musejního spolku... rakovnického* 23 (1933), 32–51.
- 1963: Prvobytné pospolná společnost. *Československá vlastivěda* II, dějiny sv. 1, 15–105. Orbis, Praha.
- BOCHERENS, H. – DRUCKER, D. G. – GERMONPRÉ, M. – LÁZNIČKOVÁ-GALETOVÁ, M. – NAITO, Y. – WISSING, CH. – BRŮŽEK, J. – OLIVA, M. 2015: Reconstruction of the Gravettian food-web at Předmostí I using multi-isotopic tracking (¹³C, ¹⁵N, ³⁴S) of bone collagen. *Quaternary International* vol. 359–360, 211–228.
- BOLUS, M. 2010: Continuity or Hiatus? The Swabian Aurignacian and the Transition to the Gravettian. In: Ch. Neugebauer Maresch – L. R. Owen eds., 139–150
- BON, F. – TEYSSANDIER, N. – BORDES, J.-G. 2010: La signification culturelle des équipements lithiques. In: M. Otte ed., 49–72.
- BOUZEK, J. – KOUTECKÝ, D. – SIMON, K. 1989: Tin and prehistoric mining in the Erzgebirge: some new evidence. *Oxford Journal of Archaeology* 8, 203–212.
- BOWIE, F. 2008: *Antropologie náboženství. Rituál, mytologie, šamanismus, poutnictví*. Portál, Praha (*Anthropology of Religion*, 1979).
- BRANDTNER, F. 1996: Zur geostratigraphischen und kulturellen Zuordnung der Paläolithstation Grubgraben bei Kammern, NÖ. In: J. Svoboda (ed.), 121–145.
- BRENNER, J. 1949: Několik nálezů ve zbytku býv. Lundwallovy cihelny u Opavy. *Přírodovědecký sborník Ostravského kraje* 10, 76–77.
- BŘICHÁČEK, P. – ŠÍDA, P. 2015: Upper Acheulean occupation of Western Bohemia. In: S. Sázelová et al. eds., 33–52.
- BOSINSKI, G. 2009: The hafting of Backed Bladelets in the Late Magdalenian. In: J. M. Burdukiewicz, K. Cyrek, P. Dyczek & K. Szymczak (eds.): *Understanding the Past. Papers offered to Stefan K. Kozłowski*, 56–58. University of Warsaw.
- CARBONELL I ROURA, E. 2012: Les comportements religieux au Paléolithique inférieur. *Religions et histoire*, 26–29.
- CAUVIN, J. 1997: *Naissance des divinités, Naissance de l'agriculture*. CNRS, Paris.
- CLARK, J. G. D. 1952: *Prehistoric Europe. The economic Basis*. Methuen, London.

- CLOTTES, J. 2001: *La Grotte Chauvet: l'art des origines*. Seuil, Paris.
- CLOTTES, J. – LEWIS WILLIAMS, D. 1996: *Les chamanes de la préhistoire*. Seuil, Paris.
- CONARD, N. J. 2009: A female figurine from the basal Aurignacian of Hohle Fels Cave in southwestern Germany. *Nature* vol. 459, 248–252.
- COPPENS, Y. – SENUT, B. – GRIMAUD-HERVÉ, D. – SÉMAH, F. 2015: Les premiers hommes. *Dossiers d'Archéologie*, hors-série 29, 22–29.
- ČUZEK, T. 2005: *Vývoj reliéfu krajiny České republiky v kvartéru*. MZM, Brno.
- ČERVINKA, I. L. 1927: *Pravěk zemí českých*. Nákladem Pravěku, Brno.
- ČUBUK, J. 1944: Nová stanice sprašového aurignacienu v Komíně u Brna. *Příroda* 36, 295–300.
- ČULÁKOVÁ, K. – EIGNER, J. – METLIČKA, M. – PŘICHYSTAL, A. – ŘEZAČ, M. 2012: Horské mezolitické osídlení u Javoří Pily, obec Modrava, okr. Klatovy. *Archeologie ve středních Čechách* 16, 19–28.
- DEFLEUR, A. 1993: *Les sépultures moustériennes*, CNRS, Paris.
- DELPORTE, H. 1993: *L'image de la femme dans l'art préhistorique*. Picard, Paris.
- DIBBLE, H. L. et al. 2015: A critical look at evidence from La Chapelle-aux-Saints supporting an intentional Neanderthal burial. *Journal of Arch. science* 53, 649–657.
- DIVIŠ, J. 2012: Mezolitické osídlení Příbora. *Přehled výzkumů* 53–1, 33–39.
- DIVIŠ, J. – KOLBINGER, D. 2002: Aurignacká stanice u Přestavlk, okr. Přerov. *Archeologie Moravy a Slezska* 2, 38–43.
- D'ERRICO, F. – SORESSI, M. 2010: Un artiste débutant de talent. *Historia* no. 760, 34–38.
- D'ERRICO, F. – ZILHÃO, M. – JULIEN, M. – BAFFIER, D. – PELEGRIN, J. 1998: Neanderthal acculturation in western Europe? A critical review of the evidence and its interpretation. *Current Anthropology* 39, 1–44.
- DRESLER, A. – SVOBODA, J. A. – SCHENK, Z. 2002: Přestavlk, okr. Přerov. *Přehled výzkumů* 43 (2001), 141–143.
- DVOŘÁK, J. – PELÍŠEK, J. – MUSIL, R. – VALOCH, K. 1957: Komplexní výzkum Žitného jeskyně v Moravském krasu. *Práce Brněnské základny ČSAV* 29/12. Brno.
- EIGNER, J. – BARTÍK, J. 2015: Spätpaläolithikum und Mesolithikum zwischen Südwestmähren und Niederösterreich. In: T. Richter et al.: Bericht zum 23. Treffen der AG Mesolithikum 2014 in Landshut 472–473. *Archäologische Informationen* 38, 471–480.
- EIGNER, J. – BARTÍK, J. – PETR, L. 2015: Předneolitické osídlení horního Pojihlaví. K nálezovému potenciálu česko-moravské periferie. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 100/1, 33–95.
- ESCUTENAIRE, C. – KOZŁOWSKI, J. K. – SITLIVY, V. – SOBCZYK, K. 1999: *Les chasseurs de mammoths da la vallée da la Vistule*. Bruxelles.
- FAJER, M. – FOLTYN, E. M. – KOZŁOWSKI, J. K. – PAWEŁCZYK, W. – WAGA, J. M. 2005: The multilayer Palaeolithic site at Dzierzysław I (Upper Silesia, Poland) and its environmental context. *Přehled výzkumů* 46, 13–33.
- FEUSTEL, R. 1971: Sexuologische Reflexionen über jungpaläolithische Objekte. *Alt-Thüringen* 11, 7–46.
- FIGEL, D. – SCHENK, Z. – ŠKRDLA, P. 2009: Hlinsko, okr. Přerov). *Přehled výzkumů* 50, 226–229.
- FILIP, J. 1947: *Dějiny počátky Českého ráje*. SAÚ, Praha.
- FISCHER, A.-L. – GEHLEN, B. – RICHTER, T. 2009: Zum Stand der Neolithisierungsforschung im östlichen Bayern: Fragestellungen, Fundstellen, Perspektiven. *Fines Transire* 18, 45–78.
- FLEGR, J. 2006: *Zamrzlá evoluce*. Academia, Praha.
- FREISING, H. 1932: Altsteinzeitliche Einzelfunde aus dem südlichen Mähren. *ZdDVfGMSchl.* 34, 127–128.
- 1941: Mährische Funde und Forschungen im Jahre 1937. *Mitt. Anthropol. Ges. Wien* 71, 323–337.
- FRIDRICH, J. 1973: Počátky mladopaleolitického osídlení Čech. *Archeologické rozhledy* 25, 392–442.

- 1976: Příspěvek k problematice počátků estetického citění u paleantropů. *Památky archeologické* 67, 5–27.
- 1982: *Středopaleolitické osídlení Čech*. ARÚ, Praha.
- 1991: The oldest Palaeolithic stone industry from the Beroun highway complex. *Anthropozoikum* 20, 111–118.
- 1997: *Staropaleolitické osídlení Čech*. ARÚ, Praha.
- 2002: Nové doklady staropaleolitického osídlení v inundaci středopleistocénní Vltavy u Račiněvsí, okr. Litoměřice. *Archeologie ve středních Čechách* 6, 9–79.
- FRIDRICH, J. – FRIDRICHOVÁ-SÝKOROVÁ, I. – METLIČKA, M. 2009: Plzeň - Senec. Hodnocení kamenné štípané industrie. *Přehled výzkumů* 50, 35–59.
- FRIDRICH, J. – SKLENAŘ, K. 1976: *Die paläolithische und mesolithische Höhlenbesiedlung des Böhmisches Karstes*. FAP 16, NM Praha.
- FRIDRICH, J. – SÝKOROVÁ, I. 2005: *Bečov IV – sídelní areál středopaleolitického člověka v severozápadních Čechách*. ARÚ, Praha.
- FRISCH, R. E. 1988: Fatness and Fertility. *Scientific American*, March 1988, 88–95.
- FRÖHLICH, J. – MICHÁLEK, J. 1989: Archeologický průzkum dolního toku Blanice. *Archeol. výzkumy v jižních Čechách* 6, 7–41.
- GAILLARD, C. 2004: Mugharet el Emireh. In: D. Vialou ed., 966.
- GALETA, P. – SLÁDEK, V. – SOSNA, D. – BRŮŽEK, J. 2011: Modeling Neolithic Dispersal in Central Europe: Demographic Implications. *American Journal of Physical Anthropology* 146, 104–115.
- GERMONPRÉ, M. – LÁZNIČKOVÁ-GALETOVÁ, M. – SABLIN, M. 2012: Palaeolithic dog skulls at the Gravettian Předmostí site, the Czech Republic. *Journal of Archaeological Science* 39, 184–202.
- GEUPEL, V. 1977: Das Rötelgrab von Bad Dürrenberg, Kr. Merseburg. In: J. Herrmann ed.: *Archäologie als Gesellschaftswissenschaft*, 101–110. Schriften zur Ur- und Frühgeschichte 30, Berlin.
- GOREN, N. 1981: The Lower Palaeolithic in Israel and adjacent countries. In: *Préhistoire du Levant*, 193–205. CNRS, Paris.
- GREEN, R. E. et al. 2010: A Draft sequence of the Neanderthal genom. *Science* vol. 328, 710–722.
- GREPL, E. 1972–73: Die archäologische Forschung der Höhle Šipka in den Jahren 1966 und 1967. *Acta Arch. Carpathica* 13, 161–172.
- GRONENBORN, D. 2010: Climat, crises, and the „Neolithisation“ of Central Europe between IRD-events 6 and 4. In: D. Gronenborn – J. Petrasch (Hrsg.), 61–80.
- GRONENBORN, D. – PETRASCH, J. Hrsg. 2010: *Die Neolithisierung mitteleuropas*. Int. Tagung, Mainz 24. bis 26. Juni 2005. RGZM – Tagungen Band 4,1. Mainz.
- HAESAERTS, P. – BORZIAK, I. – CHIRICA, V. – DAMBLON, F. – KOULAKOVSKA, L. 2004: Cadre stratigraphique et chronologique. In: J. A. Svoboda – L. Sedláčková eds., 33–56.
- HAHN, J. 1977: *Aurignacien, das ältere Jungpaläolithikum in Mittel- und Osteuropa*. Fundamenta A/9, Köln.
- HARDY, B. L. – MONCEL, M.-H. 2011: Neanderthal Use of Fish, Mammals, Birds, Starchy Plants and Wood 125–250,000 Years Ago. *PloS ONE*, August 2011, Issue 8, e23768/www.plosone.org.
- HARMAND, S. – LEWIS, J. E. – FEIBEL, C. S. et al. 2015: 3.3-million-year-old stone tools from Lomekwi 3, West Turkana, Kenya. *Nature* 521, 310–315.
- HAVLÍČEK, P. – NERUDA, P. – OLIVA, M. – SMOLÍKOVÁ, L. 1997: Geologický a paleopedologický výzkum na archeologické lokalitě Vedrovice Ia. *Zprávy o geologických výzkumech v r. 1996*, Praha, 109–111.
- HAWKS, J. D. – WOLPOFF, M. H. 2001: The Four Faces of Eve: Hypothesis Compatibility and Human Origins. *Quaternary International*, roč. 75, 41–50.
- HAYDEN, B. 2008: *L'homme et l'inégalité. L'invention de la hiérarchie durant la Préhistoire*. CNRS éditions, Paris.

- HENSHILWOOD, Ch. – D'ERRICO, E. eds. 2011: *Homo symbolicus: the dawn of language, imagination and spirituality*. Benjamins, Amsterdam.
- HIGHAM, T. – DOUKA, C. – WOOD, R. et al. 2014: The timing and spatiotemporal patterning of Neanderthal disappearance. *Nature* vol. 512, 21 August, 306–309.
- HLADÍKOVÁ, L. 2002: Szeletienská štípaná industrie z lokality Trboušany I. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 87, 57–80.
- HLOŽEK, M. 2012: *Multidisciplinární technologická analýza neolitické keramiky*. Disertační práce (Ph.D.), FF MU, Brno.
- HORÁČEK, I. 2003: Obratlovčí fauna z pískovcových převisů severních Čech. In: J. Svoboda ed., 48–57.
- HORÁČEK, I. – LOŽEK, V. – SVOBODA, J. – ŠAJNEROVÁ, A. 2002: II.7. Přírodní prostředí a osídlení krasu v pozdním paleolitu a mezolitu. In: J. Svoboda ed., 313–343.
- HORÁČEK, I. – POKORNÝ, P. 2006: Přírodní kontext nejstaršího osídlení jižních Čech. In: S. Vencl (ed.) a kol., 325–344.
- HOVERS, E. 2004: Neanderthals and Modern Humans in the Middle Paleolithic of the Levant: What Kind of Interaction? In N. J. Conard ed.: *When Neanderthals and Modern Humans Met*, 65–86. Kerns Verlag, Tübingen.
- HROMADA, J. 2000: *Moravany nad Váhom. Táboriská lovcov mamutov na Považí*. ARÚ SAV, Nitra.
- HRUBÝ, V. 1951: Paleolitické nálezy z Uh.-Hradištska. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 36, 65–101.
- HUBLIN, J.-J. 2010: Les restes humains. In: M. Otte ed., 95–112.
- 2011: *Quand d'autres hommes peuplaient la Terre. Nouveaux regards sur nos origines*. Flammarion, Paris.
- HUMPOLOVÁ, A. – JELÍNKOVÁ, D. 2017: Archeologické lokality na katastrech obcí Damnice, Dolenice a Jiřice u Miroslavi, okr. Znojmo. *Jižní Morava* 53, v tisku.
- CHUBUR, A. 2014: Discussion concerning the exploitation of natural „Mammoth cemeteries“ in the Paleolithic of the Eastern Europe. In: S. Sázelová et al. eds., 19–24.
- JAKAB, J. 2005: Šaľa II: Documentation and description of a Homo sapiens neanderthalensis find from Slovakia. *Anthropologie* 43, 325–330.
- JAROŠOVÁ, L. 2002: Výzkumy Josefa Skutila v severní části Moravského krasu. In: J. Svoboda ed., 255–305.
- JAROŠOVÁ, L. – ČÍLEK, V. – OCHES, E. – SNIĘZSKO, Z. 1996: Petřkovice, excavations 1994–1995. In: J. Svoboda ed., 191–208.
- JAUBERT, J. – FOURMENT, N. – DEPAEPE, P. edd. 2013: *Ruptures, transitions et continuité en Préhistoire*. SPF, Paris.
- JAUBERT, J. et al. 2016: Early Neandertal constructions deep in Bruniquel Cave in southwestern France. *Nature* <http://dx.doi.org/10.1038/nature1891>.
- JELÍNEK, J. 1998: New realities. Preadaptations and communication biocultural evolution. *Anthropologie* 26/2, 97–98.
- JELÍNEK, J. – PELÍŠEK, J. – VALOCH, K. 1959: *Der fossile Mensch Brno II*. Anthropos, N.S.1. MM, Brno.
- JELÍNKOVÁ, R. 2005: Lhota (k. ú. Lhota u Lipníku nad Bečvou, okr. Přerov). *Přehled výzkumů* 46, 189–197.
- JISL, L. 1971: Poznámky k poznání paleolitu ve Slezsku. *Časopis Slezského muzea* B/20, 1–9.
- JÖRIS, O. – NEUGEBAUER-MARESCH, CH. – WENINGER, B. – STREET, M. 2010: The Radiocarbon Chronology of the Aurignacian to mid-Upper Palaeolithic Transition along the Upper- and Middle Danube. In: Ch. Neugebauer Maresch – L. R. Owen eds., 101–138.
- KAMINSKÁ, L. 2014: *Staré Slovensko 2. Paleolit a mezolit* (s příspěvky M. Moravcové a A. Šefčákové). ARÚ SAV, Nitra.
- KAŇÁKOVÁ HLADÍKOVÁ, L. 2013: *Postneolitická štípaná industrie na Moravě*. DABP 15, Masarykova univerzita, Brno.

- KANDERT, J. 2010: *Náboženské systémy. Člověk náboženský a jak mu porozumět*. Grada Publ., Praha.
- KAŠPAR, J. – POSPÍŠIL, R. 1952: Opavská meteorická železa. *Časopis Slezského muzea* II, serie A, 54–60.
- KLÍMA, B. 1949: Výzkum jeskyně Nová Drátenická u Křtin. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 34, 123–137.
- 1951a: Nové nálezy na paleolitické stanici u Hranic. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 26, 3–19.
- 1951b: Křížova jeskyně v Moravském krasu. *Archeologické rozhledy* 3, 109–112, 123.
- 1952: Zjišťovací výzkum výšinných stanic u Napajedel. *Archeologické rozhledy* 4, 385–388.
- 1953a: Archeologický výzkum jeskyně Adlerovy. *Československý kras* 6, 94–102.
- 1953b: Nové nálezy mesolitu na jižní Moravě. *Archeologické rozhledy* 5, 397–302.
- 1955a: Přínos nové paleolitické stanice v Pavlově k problematice nejstarších zemědělských nástrojů. *Památky archeologické* 46, 7–29.
- 1955b: Výsledky archeologického výzkumu na tábořišti lovců mamutů v Petřkovicích, okr. Ostrava v roce 1952 a 1953. *Časopis Slezského muzea* 4, 1–35.
- 1956: Nová paleolitická stanice v Gottwaldově-Loukách. *Anthropozoikum* V (1955), 425–438.
- 1957: Úštěpový pěstní klín ze Zábrdovic a nová paleolitická stanice v Rybníkách u Moravského Krumlova. *Anthropozoikum* VI (1956), 331–340.
- 1959a: Objev paleolitického pohřbu v Pavlově. *Archeologické rozhledy* 11, 305–316, 337–344.
- 1959b: Křepice, nová stanice Aurignacienu na Moravě. *Anthropozoikum* VIII (1958), 139–157.
- 1961: Archeologický výzkum jeskyně Hadí (Mokrá u Brna). *Anthropozoikum* IX (1959), 277–289.
- 1962: *Die archäologische Erforschung der Höhle „Švédův stůl“ in Mähren*. *Anthropos* N.S. 5, 7–96.
- 1963a: *Dolní Věstonice. Výzkum tábořiště lovců mamutů v letech 1947–1952*. Nakl. ČSAV, Praha.
- 1963b: Epipaleolitická kamenná industrie z Tišnova. *Anthropozoikum* 1, 127–164
- 1965: Výzkum na paleolitické stanici v Boršicích v r. 1963. *Archeologické rozhledy* 17, 469–482.
- 1968–69: Nové nálezy na paleolitické stanici u Křepic. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 53–54, 31–50.
- 1969a: Die grosse Anhäufung von Mammutknochen in Dolní Věstonice. *Přírodovědné práce ústavů ČSAV v Brně*, N.S.III/6. Academia, Praha.
- 1969b: Petřkovice II – nová paleolitická stanice v Ostravě. *Archeologické rozhledy* 21, 583–595.
- 1970a: Štípaná industrie z Mikulčic. *Památky archeologické* 61, 216–224.
- 1970b: Eine jungpaläolithische Behausung im Mährischen Karst. *Anthropologie* 8, 31–34.
- 1971: Paleolitické výzkumy pod Pavlovskými kopci. *Přehled výzkumů 1970*, 6–8 a tab. 1–3.
- 1972: Nová paleolitická stanice u Stříbrnic. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 57, 17–25.
- 1974: *Archeologický výzkum plošiny před jeskyní Pekárnou*. Studie AÚ ČSAV v Brně II/1. Academia, Praha.
- 1976: *Die paläolithische Station Pavlov II*. Přírodovědné práce ústavů ČSAV v Brně, N. S. X/4. Academia, Praha.
- 1977a: Malaja poluzemljanka na paleolitičeskoj stojanke Pavlov v Českoslovakii. In: *Problemy paleolita vostočnoj i centralnoj Jevropy*, 144–148. Nauka, Leningrad.
- 1977b: Křišťalová paleolitická industrie z Nové Dědiny. *Anthropozoikum* 11, 113–133.
- 1978: Paleolitická stanice u Přestavlk, okr. Přerov. *Archeologické rozhledy* 30, 1978, 5–13.
- 1979: Nová stanice aurignacienu v Moravské bráně. *Archeologické rozhledy* 31, 361–369.
- 1980: Nová paleolitická stanice s křemencovou industrií od Pavlovic u Přerova. *Anthropozoikum* 13, 149–170.
- 1986: *Nejstarší osídlení Břeclavska*. Regionální muzeum v Mikulově.
- 1987: Paleolitická parohová industrie z Pavlova. *Památky archeologické* 78, 289–380.
- 1983a: *Dolní Věstonice. Tábořiště lovců mamutů*. Academia, Praha.

- 1983b: Mladopaleolitická kamenná industrie ze Zelené hory. *Archeologické rozhledy* 25, 601–605.
- 1989: Figürliche Plastiken aus der paläolithischen Siedlung von Pavlov. In: *Religion und Kultur in ur- und frühgeschichtlicher Zeit*, 81–90. Akademie Verlag, Berlin.
- 1990: *Lovci mamutů z Předmostí*. Academia, Praha.
- 1995: *Dolní Věstonice II. Ein Mammutjägerplatz und seine Bestattungen*. Dolnověstonické studie 3 – ERAUL 73. Liège.
- 2002: II.2. Jeskyně v údolí Říčky. Kůlnička, Liščí a Klímova. In: J. Svoboda ed., 158–172.
- KNIES, J. 1891: Právěké nálezy z jeskyně Šošůvecké na Moravě. *Časopis vlast. spolku mus. v Olomouci* 8, 141–148.
- 1901: Právěké nálezy jeskynní Balcarovy skály u Ostrova na vysočině Drahanské. *Věstník klubu přírod. v Prostějově* za rok 1900, roč. III, 31–81 a 4 tab.
- 1905: Stopy diluviálního člověka a fossilní zvířena jeskyň Ludmírovských. *Časopis Moravského zemského muzea* 5/2, 213–254.
- 1906: Nový nález diluviálního člověka u Mladče na Moravě. *Věstník klubu přírodovědeckého v Prostějově* 8 (1905), 3–19.
- KOS, O. 1971: Grabung auf der spätpaläolithischen Station Tišnov in den Jahren 1966 und 1967. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 56, 9–52.
- KOSTRHUN, P. 2005: Štípaná industrie magdalénieny z jeskyně Kůlny. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 90, 79–128.
- KOSTRHUN, P. – NERUDA, P. 2002: Černotín okr. Přerov. *Přehled výzkumů* 43, 125–130.
- KOVANDA, J. 1971: Kvartérní vápence Československa. *Anthropozoikum* 7, 7–236 a 20 tab.
- KOZŁOWSKI, S. K. – SACHSE-KOZŁOWSKA, E. 1995: Magdalenian family from the Maszycka Cave. In: Maszycka Cave: a Magdalenian site in Southern Poland. *Jahrbuch der RGZM* 40/1, 115–204.
- KRÁLÍK, M. – NOVOTNÝ, V. – OLIVA, M. 2002: Fingerprint on the Venus of Dolní Věstonice. *Anthropologie* 40/2, 107–113.
- KRÁSA, J. 2012: Želešice (okr. Brno-venkov) „U boží muky“, „Zwieäcker“, Želešice V. Počátek mladého paleolitu. Sídliště. Povrchový průzkum. *Přehled výzkumů* 53-1, 123.
- KŘÍŽ, M. 1891: *Kůlna a Kostelík*. Musejní spolek, Brno.
- 1903: *Beiträge zur Kenntnis der Quartärzeit in Mähren*. Selbstverlag, Steinitz.
- KUKLA, J. 2000: The last Interglacial. *Science* 287, 987–988.
- KVĚTINA, P. – ŘÍDKÝ, J. – KONČELOVÁ, M. – BURGERT, P. – ŠUMBEROVÁ, R. – PAVLŮ, I. – BRZOBOHATÁ, H. – TROJÁNKOVÁ, O. – VAVREČKA, P. – UNGER, J.: *Minulost, kterou nikdo nezapsal*. Pavel Mervart – ARŮ, Praha.
- LÁZNIČKOVÁ-GONYŠEVOVÁ, M. 2002: Art mobilier magdalénien en matières dures animales de Moravie (République tchèque). Aspects technologiques et stylistiques. *L'Anthropologie* 106, 525–564.
- LÁZNIČKOVÁ-GALETOVÁ, M. 2010: Non-utilitarian Transformation of Horse Mandibles. Magdalenian Examples from Pekárna (Moravia, Czech Republic) and La Vache (Ariège, France). In: Legrand-Pineau, A., Sidéra, I., Buc N., David, E., Scheinsohn V. eds.: *Ancient and Modern Bone Artefacts from America to Russia. Cultural, technological and functional signature*, 107–114. BAR S2136, Oxford.
- LÉVI-STRAUSS, C. 1971: *Myslení přírodních národů*. Československý spisovatel, Praha (*La pensée sauvage*, Paris 1966).
- LÉVY-BRUHL, L. 1999: *Myslení člověka primitivního*. Argo, Praha (*La mentalité primitive*, Paris 1923).
- LEWIS-WILLIAMS, D. 2007: *Mysl v jeskyni*. Academia, Praha (*Mind in the Cave*, London 2002).
- LOŽEK, V. 1973: *Příroda ve čtvrtohorách*. Academia, Praha.
- de LUMLEY, H. 2010: *La Grande Histoire des premiers hommes européens*. Odile Jacob, Paris.
- de LUMLEY, H. et M.-A. 2014: *Mémoires de préhistoriens. L'extraordinaire aventure de la préhistoire*. Odile Jacob, Paris.

- MACOUN, J. – ŠIBRAVA, J. – TYRÁČEK, J. – KNEBLOVÁ VODIČKOVÁ, V. 1965: *Kvartér Ostravska a Moravské brány*. NČSAV, Praha.
- MAKOWSKY, A. 1892: Der diluviale Mensch im Löss von Brünn. *Mitt. Anthropol. Gesell. Wien* 22, 73–84, 3 tab.
- 1899: Der Mensch der Diluvialzeit Mährens. *Festschrift der k.k. Technischen Hochschule in Brünn*, 341–392, 9 tab.
- MANIA, D. 1990: *Auf den Spuren des Urmenschen. Die Funde von Bilzingsleben*. Theiss, Stuttgart.
- MAŠKA, K. J. 1886: *Der diluviale Mensch in Mähren*. Landes-Oberrealschule, Neutitschein (Nový Jičín).
- 1891: Die diluviale Fauna und Spuren des Menschen in der Schoschuwker Höhle in Mähren. *Jahrbuch d. Geol. Reichsanstalt* 41, 415–422.
- 1894: Výzkumy na tábořišti lovců mamutích v Předmostí r. 1893. *Rozpravy České akademie* III, třída II, č. 9, sep. 1–7.
- 1895: Diluviální člověk v Předmostí. *Časopis Vlast. mus. spolku olom.* 12, 4–7.
- MARQUET, J.-C. – LORBLANCHET, M. 2014: Les productions à caractère symbolique du site moustérien à La Roche-Cotard à Langeais (Indre-et-Loire, France) dans leur contexte géologique. *Paléo* 25, 169–194.
- MATEICIUCOVÁ, I. 2008: *Talking Stones: The Chipped Stone Industry in Lower Austria and Moravia and the Beginnings of the Neolithic in Central Europe (LBK), 5700–4900 BC*. DABP 4, Masarykova univerzita, Brno.
- MATIEGKA, J. 1934: *Homo předmostensis. Fossilní člověk z Předmostí na Moravě. I. Lebky*. Česká akademie věd a umění, Praha.
- MATOUŠEK, V. 2002: II.9. Bacín. Místo pravěkého pohřebního kultu v Českém krasu. In: J. Svoboda ed., 355–375.
- 2005: *Bacín – brána do podzemí*. Krigl, Praha.
- MATOUŠEK, V. – SÝKOROVÁ, I. – ŠTAUD, K. – WALLISOVÁ, M. 1996: Tmaň, okres Beroun. Metoda výzkumu a její výsledky. *Archeologické rozhledy* 48, 384–403.
- MAUREILLE, B. 2004: *Les origines de la culture: les premières sépultures*. Pommier, Paris.
- 2010: Des rituels pour honorer les morts. *Historia* 760, 39–44.
- MAZÁLEK, M. 1952a: Druhý rok výzkumu na sídlištích lovců mamutů u Ražic. *Archeologické rozhledy* 4, 198–206, 228–232.
- 1952b: Mesolitická chata z písečnicku u Ražic. *Anthropozoikum* II, 161–172.
- 1953: Výzkum ražické mesolitické oblasti v r. 1950. *Archeologické rozhledy* 3, 6–11, 19–20.
- 1955: Na okraj československého mezolitu. *Anthropozoikum* IV, 1954, 373–424.
- 1960: Paleolitický výzkum Bučovska na Moravě. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 45, 27–68.
- MAZÁLEK, M. – ŽEBERA, K. – ZÁZVORKA, V. – LOŽEK, V. 1952: Mousterské sídliště s bulžnickovou a křemennou industrií na bulžnickém hřbetu u Lobkovic (Brandýs nad Labem). *Anthropozoikum* II, 1952, 187–204.
- MCBREARTY, S. – BROOKS, A. S. 2000: The Revolution that wasn't: a new interpretation of the origin of modern human behavior. *Journal of Human Evolution* 39, 453–563.
- MERCADER, J. – BARTON, H. – GILLESPIE, J. – HARRIS, J. – KUHN, S. – TYLER, R. – BOESCH, CH. 2007: 4,300-Year-old chimpanzee sites and the origins of percussive stone technology. *Proceedings of the National Acad. of Sci. of the USA* 104, 3043–3048.
- MERCADER, J. – PANGER, M. – BOESCH, CH. 2002: Excavation of a Chimpanzee Stone Tool Site in the African Rainforest. *Science* 296, 1452, 1452–1455.
- MLEJNEK, O. 2005: Opatovice (okr. Vyškov). *Přehled výzkumů* 46, 201–203.
- 2008: Nové sběry paleolitické industrie ze střední Moravy. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 93, 51–68.

- 2010: Tvarožná I, stanice vyvinutého aurignacienu na Moravě. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 95/1, 17–50.
- 2012: Mladopaleolitické sídliště v Rousínově-Vitovicích. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 97/1, 45–56.
- 2015: *Paleolit východních svahů Dražanské vrchoviny*. DABP 18, MU, Brno.
- MLEJNEK, O. – ŠKRDLA, P. 2014: Paleolitická lokalita Skalka u Prostějova I – Na Skalkách. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 99/2, 159–167.
- MLEJNEK, O. – ŠKRDLA, P. – PŘICHYSTAL, A. 2012: Ondratice I/Želeč – an Early Upper Palaeolithic Site in Central Moravia. *Archäologisches Korrespondenzblatt* 42, 295–314.
- MLEJNEK, O. – ŠKRDLA, P. – TOSTEVIN, G. B. – LISA, L. – NOVÁK, J. 2016: Želeč I (okr. Prostějov/CZ) – The Early Upper Palaeolithic stratified site: The question of the integrity of the Ondratice I/Želeč surface collection. *Archäologisches Korrespondenzblatt* 46/1, 1–14.
- MONCEL, M.-H. – NERUDA, P. 2000: The Külna Level 11: some observations on the debitage rules and aims. *Anthropologie* 38/3, 219–247.
- MONCEL, M.-H. – SVOBODA, J. 1998: L'industrie lithique des niveaux eemiens de Předmostí II (Přerov, Rép. Tchèque). Fouilles de 1989–1992. *Préhistoire européenne* 12, 11–48.
- MONÍK, M. 2012: Hunter-gatherer site at Vladislav (Třebíč district). *Archeologické rozhledy* 64, 508–524.
- 2014: *Pozdní paleolit v Čechách a na Moravě*. Doktorská disertační práce (Ph.D.) na FF UK, Praha.
- MONÍK, M. – VÍCH, D. 2014: Pozdně paleolitická stanice z Bohuňovic na Litomyšlsku. *Archeologické rozhledy* 66, 67–93.
- MOOREHEAD, A. 1966: *Australskou divočinou*. Orbis, Praha (1. vyd.: *Cooper's Creek*, London 1963).
- MUSIL, R. 1978: Die endpaläolithische (mesolithische) Faunagemeinschaft aus Smolín. In: K. Valoch 1978, 90–100.
- 1994: Hunting game from the culture layer at Pavlov. In: J.Svoboda ed., 183–209.
- 1997: Hunting Game Analysis. In: J. Svoboda ed., 443–468.
- MUSIL, R. – VALOCH, K. 1968: Stránská skála: its meaning for Pleistocene Studies. *Current Anthropology* 9/5, Part II, 534–539.
- MUSSINI, C. – MAUREILLE, B. 2013: La gestion des morts au Paléolithique moyen: Réflexions sur les comportements des Néanderthaliens. In: J. Jaubert et al edd., 133–141.
- NEJMAN, L. 2012: Vavřinec (k. ú. Suchdol v Moravském krasu, okr. Blansko). Jeskyně Pod hradem. Paleolit. Jeskyně. Systematický výzkum. *Přehled výzkumů* 53-1, 115–117.
- NEJMAN, L. – RHODES, E. – ŠKRDLA, P. – TOSTEVIN, P. – NERUDA, P. – NERUDOVÁ, Z. – VALOCH, K. – OLIVA, M. – KAMINSKÁ, L. – SVOBODA, J. A. – GRÜN, R. 2011: New chronological evidence for the Middle to Upper Palaeolithic Transition in the Czech Republic and Slovakia: New optically stimulated luminescence dating results. *Archaeometry* 53/5, 2011, 1044–1066.
- NEMERGUT, A. 2010: Paleolitické osídlenie v Moravanoch nad Váhom-Dlhej. *Slovenská archeológia* 58, 183–206.
- NERUDA, P. 1997: Paleolitická stanice na „Dubečku“ v Ostravě-Hošťálkovicích. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 82, 87–116.
- 2006: *Neandertálci na Kotouči u Štramberka*. Arch. pam. střední Moravy 12, Arch. centrum, Olomouc.
- 2010: Chronologická pozice paleolitického osídlení jeskyně Balcarka ve středoevropském kontextu. In: Z. Nerudová ed.: *Jeskyně Balcarka v Moravském krasu*, 83–95. Anthropos Studies 31, MZM, Brno.
- 2011: *Střední paleolit v moravských jeskyních*. Disertationes archaeologicae brunenses/pragensesque 8, Brno-Praha.
- 2016: *Čas neandertálců*. MZM, Brno.
- NERUDA, P. – KOSTRHUN, P. 2002: Hranice-Velká Kobylanka. Mladopaleolitická stanice v Moravské bráně. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 87, 105–156.

- NERUDA, P. – LÁZNIČKOVÁ-GALETOVÁ, M. – DRESLEROVÁ, G. 2011: *Retušéry a kosti s rýhami z jeskyně Kůlna v Moravském krasu*. *Anthropos-Studies* 33 (N.S. 25), MZM, Brno.
- NERUDA, P. – NERUDOVÁ, Z. 2000a: The Upper Palaeolithic levallois industry from Hradsko (Mělník District, Czech Republic). *Anthropologie* 38/3, 271–181.
- 2000b: Archeologická sondáž na lokalitě Hošťálkovice II – Hladový vrch (o. Ostrava). *Acta hist. et museol. Univ. Siles. Opav.* 5, 116–122.
- 2002: Vedrovice (okr. Znojmo). *Přehled výzkumů* 43 (2001), 149.
- 2004: Les remontages des gisements szélétiens en Moravie, république Tchèque. *Anthropologie* 42, 298–309.
- 2005: The development of the production of lithic industry in the Early Upper Palaeolithic of Moravia. *Archeologické rozhledy* 57, 263–292.
- 2006: Výzkumy stratifikovaných paleolitických stanic u Dolních Kounic a Pravlova v roce 2005. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 91, 51–64.
- 2008: Loštice I – výzkum nové magdalénienské stanice na střední Moravě. *Archeologické rozhledy* 60, 509–528.
- 2014: New radiocarbon data from Micoquian layers of the Kůlna Cave (Czech Republic). *Quaternary International* 326–327, 157–167.
- NERUDA, P. – NERUDOVÁ, Z. – ČULÍKOVÁ, V. 2009: Loštice I – Kozí vrch. Magdalénienská stanice v horním Pomoraví. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 94, 39–64.
- NERUDA, P. – NERUDOVÁ, Z. – OLIVA, M. 2004: Stratigrafie paleolitických lokalit v oblasti Krumlovského lesa (okr. Znojmo). *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 89, 3–58.
- NERUDA, P. – NERUDOVÁ, Z. eds. 2009: *Moravský Krumlov IV – vícevrstevná lokalita ze středního a počátku mladého paleolitu na Moravě. Moravský Krumlov IV – A Multilayer Middle and Early Upper Palaeolithic site in Moravia*. *Anthropos Studies in Anthropology, Palaeoethnology, Palaeontology and Quaternary Geology*, Vol. 29 /N.S. 21/, MZM, Brno.
- NERUDOVÁ, Z. 1996: Szeletienská kolekce z Jezeřan I a její vztah k micoquienu. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 81, 13–36.
- 1999: Ořechov I a II. K problému existence levalloiského konceptu v szeletieniu. *Pravěk* NŘ 9, 19–40.
- 2000a: Ondratický szeletien: poloha Drysice III, V a Ondratice IV. *Pravěk* N. Ř. 10, 1–25.
- 2000b: Vedrovice V. Szeletská technologie štípané industrie. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 85, 13–28
- 2006: Časně mladopaleolitické industrie z Bílé hory (Brno-Židenice) a Podstránské (Brno-Slatina). *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 91, 65–88.
- 2008: Sídelní strategie v oblasti Krumlovského lesa ve starší době kamenné. *Památky archeologické* 99, 5–34.
- 2010: Revize paleolitických nálezů z ulice Kamenné (Brno-Štýřice). *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 95/2, 3–11.
- 2012: Paleolitické osídlení okresu Šumperk. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 92/2, 192–207.
- 2014: Paleolitická industrie z lokality Dolní Kounice XVIII – „U židovského hřbitova“. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 99/2, 141–157.
- 2015: Technologický rozbor silicitové industrie z Ondratice I. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 100/1, 3–32.
- 2016: *Lovci posledních mamutů na Moravě*. MZM, Brno.
- NERUDOVÁ, Z. – HOMOLKA, J. 2004: Pavlovice u Přerova (okr. Přerov). *Přehled výzkumů* 45, 109–111.
- NERUDOVÁ, Z. – NERUDA, P. 2014a: Chronology of the Upper Palaeolithic Sequence in the Kůlna Cave. *Archäologisches Korrespondenzblatt* 44, 307–324.
- 2014b: Štýřice III (Koněvova St. or Videňská St.) – an Epigravettian Site in Brno (Czech Republic). *IANSA* 5/1, 7–18.

- NERUDOVÁ, Z. – NERUDA, P. – LISÁ, L. – ROBLÍČKOVÁ, M. 2012: Záchraný výzkum mladopaleolitických lokalit v Brně-Štýřicích v kontextu osídlení Brněnska. *Archeologické rozhledy* 64, 591–627.
- NERUDOVÁ, Z. – NERUDA, P. – SADOVSKÝ, P. 2011: Srovnávací analýza paleolitických bifaciálních artefaktů. *Památky archeologické* 102, 21–58.
- NERUDOVÁ, Z. – PŘICHYSTAL, A. 2001: Nálezy ojedinělých listovitých hrotů z Moravy a Čech. *Archeologické rozhledy* 53, 343–347.
- NERUDOVÁ, Z. – PŘICHYSTAL, A. – NERUDA, P. 2012: Revize nálezů z jeskyně Pod hradem v Moravském krasu. *Archeologické rozhledy* 64, 136–152.
- NERUDOVÁ, Z. ed. 2010: *Jeskyně Balcarka v Moravském krasu*. Anthropos Studies vol. 31 (N. S. 23). MZM, Brno.
- NEUGEBAUER-MARESCH, Ch. – BACHNER, M. – TUZAR, J. M. 2008: Kammern-Grubgraben. *Wiss. Mitt. Niederöst. Landesmus.* 19, 109–118.
- NEUGEBAUER MARESCH, Ch. – OWEN, L. R. eds. 2010: *New Aspects of the Central and Eastern European Upper Palaeolithic – methods, chronology, technology and subsistence*. ÖAW, Wien.
- NEUSTUPNÝ, J. 1949: Vítězství a pád pravěkého naturalismu. *BLOK o pravěkém umění*, 222–250. Blok, časopis pro umění. Praha.
- NIGST, Ph. R. 2012: *The Early Upper Palaeolithic of the Middle Danube Region*. Studies in Human Evolution. Leiden University Press, Leiden.
- NÝVLTOVÁ - FIŠÁKOVÁ, M. 2009: Mammals as the Prey of the Gravettian Hunters, In: P. Šída ed., 38–43. –2012: Radiouhlíkové datování. *Přehled výzkumů* 53–1, 69–99.
- OLIVA, M. 1979a: Die Herkunft des Szeletien im Lichte neuer Funde von Jezeřany. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 64, 45–78.
- 1979b: Nové paleolitické lokality Milovice a Lhotka, okr. Kroměříž. *Studie Muzea Kroměřížska* '79, 36–42.
- 1980: Dvě drobné lokality aurignacienu u Vedrovic, okr. Znojmo. *Sborník prací Fil. fak. brn. univ.* E 25, 276–281.
- 1981a: The Acheulian Finds from Karolín (Moravia). *Anthropologie* 19, 27–32.
- 1981b: Die Bohunicien-Station bei Podolí (Bez.: Brno – Land) und ihre Stellung im beginnenden Jungpaläolithikum. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 66, 7–45.
- 1982a: Variabilita paleolitických industrií a lidské chování. *Archeologické rozhledy* 34, 622–647.
- 1982b: Estetické projevy a typologické zvláštnosti štípané industrie moravského aurignacienu. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 67, 17–30.
- 1983: Paleolitická stanice u Bělova (okr. Kroměříž). Příspěvek k otázce homogenity celků moravského aurignacienu. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 68, 21–41.
- 1984: Aurignacká stanice u Divák (okr. Břeclav). Příspěvek k problematice stability osídlení v paleolitu. *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity* E 29, 7–26.
- 1985: Příspěvek k lokalizaci paleolitických nálezů v okolí Brna-Líšně (okr. Brno-město, Brno-venkov). *Přehled výzkumů* 1983, 19–21.
- 1986: Starší doba kamenná (Paleolit). In P. Koštuřík ed. *Pravěk Třebíčska*, 31–56. Brno – Třebíč.
- 1987a: Vyvinutý micoquien z návrší Horky u Bořitova – první výsledky. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 72, 21–44.
- 1987b: *Aurignacien na Moravě*. Studie Muzea Kroměřížska '87. Kroměříž.
- 1987c: Revize paleolitických lokalit z východního okolí Brna. *Přehled výzkumů* 1984, 14–18.
- 1987d: Drobné lokality micoquienu v okolí Brna. Příspěvek ke geografii středopaleolitického osídlení na Moravě. *Sborník prací Fil. fak. Brn. univ.* E 32, 7–18.
- 1988: Role levalloiské techniky a listovitých hrotů ve starší fázi mladého paleolitu na Moravě. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 73, 3–13.
- 1989: Paleolit. In: L. Belcredi ed. *Archeologické lokality a nálezy okresu Brno-venkov*, 8–32. Okr. muzeum Brno-venkov, Brno.

- 1991a: The Micoquian Open-air site of Ráječko I. The Land Use in the Moravian Middle Paleolithic. *Anthropologie* 29, 45–61.
- 1991b: Ojedinelý typ paleolitické harpuny z Dolních Kounic. *Archeologické rozhledy* 43, 145–146.
- 1991c: Mladopaleolitická stanice s radiolaritovou industrií v Brně-Jundrově. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 76, 19–29.
- 1992: The Szeletian occupation of Moravia, Bohemia and Slovakia. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 77, 1992, 35–58.
- 1993: Zahájení výzkumu paleolitické stanice Vedrovice Ia. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 77, 11–22.
- 1996a: Mladopaleolitický hrob Brno II jako příspěvek k počátkům šamanismu. *Archeologické rozhledy* 48, 353–383, 537–542.
- 1996b: Epiaurignacien en Moravie: le changement économique pendant le deuxième interpleniglaciaire wurmien. In: *XIII Int. Congress of prehist. and protohist. sciences, Colloquia, 6 – the Upper Palaeolithic*, 69–81. Forli.
- 1998: Geografie moravského gravettienu. *Památky archeologické* 89, 39–63.
- 2000: Le Paléolithique moyen en Moravie: les industries lithiques et leurs matières premières. In: A. Ronen and M. Weinstein-Evron (eds.): *Toward Modern Humans, Yabrudian and Micoquian*, 61–76. BAR int. ser. 850, Oxford.
- 2001a: Mýtus masového hrobu z Předmostí u Přerova. K pohřebním zvyklostem moravského gravettienu. *Archeologické rozhledy* 53, 3–29.
- 2001b: Gravettienská sídliště u Pavlova. K otázce využívání silicítů krakovské jury. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea sc. soc.* 86, 45–99.
- 2002: Využívání krajiny a zdrojů kamenných surovin v mladém paleolitu českých zemí. *Archeologické rozhledy* 54, 555–581.
- 2003: *Pohřebiště kromaňonců v Mladečských jeskyních*. Arch. pam. střední Moravy 6, Archeologické centrum, Olomouc.
- 2004: Vyvinutý szeletien z lokality Ondratice Ia – Malá Začaková. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea sc. soc.* 89, 59–81.
- 2006: Levalloiská technika ve středním paleolitu Moravy. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea sc. soc.* 91, 29–49.
- 2007a: *Gravettien na Moravě*. Dissertationes archaeologicae brunenses/pragensesque 1, Brno-Praha.
- 2007b: Paleolitická stanice Vedrovice X v exploatační oblasti Krumlovského lesa (okr. Znojmo). *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 92, 3–8.
- 2008: Paleolitické osídlení litické exploatační oblasti Krumlovský les. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea sc. soc.* 93, 3–38.
- 2010: *Pravěké hornictví v Krumlovském lese. Vznik a vývoj industriálně-sakrální krajiny na jižní Moravě. Prehistoric mining in the « Krumlovský les » (Southern Moravia). Origin and development of an industrial-sacred landscape*. Anthropos 32 /N.S. 24/, MZM, Brno.
- 2012a: Středopaleolitická industrie z litické exploatační oblasti u Jevišovic (okr. Znojmo). *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea sc. soc.* 97/1, 3–13.
- 2012b: K otázkám radiolaritových industrií moravské strany Bílých Karpat. *Archeologické rozhledy* 64, 3–25.
- 2013: Industrie staropaleolitického typu z Brna-Líšně. K otázkám reprezentativnosti souborů starého paleolitu. *Archeologické rozhledy* 65, 2013, 163–174.
- 2014a: Starší doba kamenná – paleolit. In: Z. Jarůšková – A Štrof (edd.): *Pravěk Boskovicka*, 15–49, Vlastivěda Boskovicka 3. Muzeum Boskovicka, Boskovice.
- 2014b: *Dolní Věstonice I (1922–1942)*. Hans Freising – Karel Absolon – Assien Bohmers. Anthropos – Studies in Anthropology, Palaeoethnology, Palaeontology and Quaternary Geology, Vol. 37 /N.S. 29/. MZM, Brno.

- 2015a: *Umění moravského paleolitu. Atlas sbírky Ústavu Anthropos MZM. Palaeolithic art of Moravia. The Anthropos Collection of the Moravian Museum.* Anthropos – Studies in Anthropology, Palaeoethnology, Palaeontology and Quaternary Geology, Vol. 38 /N.S. 30/. MZM, Brno.
- 2015b: Mezolitická těžba rohovce v Krumlovském lese v kontextu neolitizace střední Evropy. *Památky archeologické* 106, 5–42.
- 2015c: Sídliště ze starší doby kamenné. In: M. Oliva et al.: *Býčí skála ve svých dějích a pradějích*, 82–114. Anthropos – Studies in Anthropology, Palaeoethnology, Palaeontology and Quaternary Geology, Vol. 39 /N.S. 31/. MZM, Brno.
- 2015d: Letošní objevy v Krumlovském lese mění obraz posledních lovců a sběračů. *M revue, Časopis Moravského zemského muzea* 2, 24–25.
- 2015e: K otázce redistribučních center štípané industrie kultury s lineární keramikou. Litický inventář stupně IIb z Pustějova v Oderské bráně. *Archeologické rozhledy* 67, 23–44.
- 2017: Okolí Modřic ve starší době kamenné. In: J. Mitáček – R. Procházka edd.: *Modřice – dějiny obce*. V tisku. MVS, Brno – OÚ, Modřice.
- v tisku: Les pointes foliacées triangulaires et le type de Míškovice. Sborník z kolokvia 8. komise UISPP: The Sungirian and Streleckian v Petrohradě 2016, ERAUL, Liège.
- OLIVA, M. – NERUDA, P. 1999: Gravettien severní Moravy a českého Slezska. K otázce horizontu s vrubovými hroty. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea sc. soc.* 84, 43–115.
- OLIVA, M. – NERUDA, P. – PŘICHYSTAL, A. 2009: Paradoxy těžby a distribuce rohovce z Krumlovského lesa. *Památky archeologické* 90, 229–318.
- OLIVA, M. – ŠTROF, A. 1985: Přehled paleolitického osídlení Lysické sníženiny a blízkého okolí. *Přehled výzkumů* 1983, 10–17 a 10 tab.
- OLIVA, M. (ed.) et al. 2009: *Sídliště mamutího lidu u Milovic pod Pálavou. Otázka struktur s mamutími kostmi. Milovice. Site of a Mammoth People below the Pavlov Hills. The question of Mammoth bone structures.* Anthropos – Studies in Anthropology, Palaeoethnology, Palaeontology and Quaternary Geology, Vol. 27 /N.S. 19/. MZM, Brno.
- OTTE, M. 1981: *Le Gravettien en Europe Centrale I, II.* De Tempel, Brugge.
- OTTE, M. ed. 2010: *Les Aurignaciens.* Errance, Paris.
- PÄÄBO, S. 2014: *Neanderthal Man. In Search of Lost genomes.* Oxbow, Oxford.
- PACHER, M. 2004: Taphonomic Analyses of Cave Bear Remains from Potočka zijalka (Slovenia). In: M. Pacher, V. Pohar and G. Rabeder eds.: *Potočka zijalka – paleontological and archaeological results of the Campaigns 1997–2000*, 97–114. ÖAW, Wien
- 2006: Large mammal remains from the Mladeč Cave and their contribution to site formation processes. In: M. Teschler-Nicola ed., 99–148.
- PATOU-MATHIS, M. 2015: La redécouverte des hommes de Néanderthal. *Dossiers d'Archéologie*, hors-série 29, 42–49.
- PAUTREAU, J.-P. – JOUSSAUME, R. 2004: Le Néolithique de l'Europe. In: D. Vialou (ed.): *La Préhistoire: Histoire et dictionnaire*, 137–160. Robert Laffont, Paris.
- PAVELČÍK, JIŘÍ 1961: Aurignacko-gravettská stanice u Vlachovic. *Zpráva za 1. čtvrtletí 1961 Muzea J. A. Komenského*, Uh. Brod, 16–20.
- PAVLŮ, I. 2005: Neolitizace střední Evropy. *Archeologické rozhledy* 57, 393–302.
- PĚLUCHOVÁ-VITOŠOVÁ, L. 2007: Hostišovská (okr. Zlín) „Na pískách“. Aurignacien. Sídliště. Povrchový průzkum. *Přehled výzkumů* 48, 313–315.
- 2008a: Milovice (okr. Kroměříž). *Přehled výzkumů* 49, 238.
- 2008b: Mysločovice (okr. Zlín). *Přehled výzkumů* 49, 239–242.
- 2009: *Mladopaleolitické sídelní strategie Kroměřížska, Holešovska a Zlínska.* Diplomová práce na FF MU v Brně.
- PĚLUCHOVÁ-VITOŠOVÁ, L. – SEDLÁČKOVÁ, M. – SCHENK, Z. 2008: Věžky (okr. Kroměříž). *Přehled výzkumů* 49, 262–265.

- PĚLUCHOVÁ-VITOŠOVÁ, L. – SCHENK, Z. 2008: Karolín (okr. Kroměříž). *Přehled výzkumů* 49, 228–230.
- PENCK, A. – BRÜCKNER, E. 1909: *Die Alpen im Eiszeitalter I–III*. Tauchnitz, Leipzig.
- PIKE, A. W. G. – HOFFMANN, G. L. – GARCÍA-DIEZ, M. – PETTIT, P. – ALCOLEA, J. – DE BALBÍN, R. – GONZÁLEZ SAINZ, C. – DE LAS HERAS, C. – LASHERAS, J. A. – MONTEZ, R. – ZILHAO, J. 2012: U-Series dating of Paleolithic art in 11 caves in Spain. *Science* 336, 1409–1414.
- POKORNÝ, A. 1982: The significance of Newguinean ethnographic parallel of the Předmost Venus for the elucidation of the paleolithic stylized art-roots. *IInd Anthropological congress of Aleš Hrdlička*, 369–372. UK, Praha.
- POKORNÝ, P. 2009: Vegetation in the Gravettian Period – an Overview In: P. Šída ed., 30–37.
- POKORNÝ, P. – ŠÍDA, P. – CHVOJKA, O. – ŽÁČKOVÁ, P. – KUNEŠ, P. – SVĚTLÍK, I. – VESELÝ, J. 2010: Palaeo-environmental research of the Schwarzenberg Lake, southern Bohemia, and exploratory excavations of this key Mesolithic archaeological area. *Památky archeologické* 101, 5–38.
- POKORNÝ, P. – ŠÍDA, P. – KUNEŠ, P. – CHVOJKA, O. 2008: Výzkum mezolitického osídlení v okolí bývalého jezera Švarcenberk v jižních Čechách v kontextu vývoje přírodního prostředí. In: J. Beneš a P. Pokorný (edd.): *Bioarcheologie*, 145–176. JČU, České Budějovice – ARÚ, Praha.
- POLANSKÁ, M. 2011: L'industrie lithique de Pavlov VI. In: J. A. Svoboda ed., 131–154.
- POLANSKÁ, M. – HROMADOVÁ, B. 2015: Réflexion autour des industries gravettiennes „post-Pavloviens“ de Slovaquie occidentale et de Moravie. (25,500/24,500-22,000 BP non calibré). In: S. Sázellová et al. eds., 132–154.
- POLANSKÁ, M. – NOVÁK, M. 2014: Dolní Věstonice II: a complex of sites with different chrono-cultural occupations. Preliminary results of the study of lithic assemblages. In: *Mikulov anthropology meeting*, 85–88. DVS 20, ARÚ, Brno.
- PROCHÁZKA, R. 1983: Záchraný výzkum paleolitické stanice v Uherském Hradišti-Jarošově, okr. Uherském Hradiště. *Archeologické rozhledy* 35, 552–554.
- PROSTŘEDNÍK, J. – ŠÍDA, P. 2006: Mezolitické osídlení pseudokrasových skalních dutin v Českém ráji. Sborník z konference 50 let Českého ráje, 83–106. *Z Českého ráje a Podkrkonoší – Supplementum* 11. –2010: *Nejstarší dějiny Českého ráje a horního Pojizeří*. Muzeum Českého ráje, Turnov.
- PROSEK, F. 1950: Mesolitická drobnovarářská industrie v Čechách. *Filipův sborník*, 1–18 (cyklostyl). Praha.
- 1951: Mesolitická chata v Tašovicích. *Archeologické rozhledy* 3, 12–15, 21.
- 1953: Szeletien na Slovensku. *Slovenská archeológia* 1, 133–194.
- 1958a: Horní Poohří v pravěku II. Osídlení starší a střední doby kamenné. *Karlovarsko, vlastivědný sborník*, 13–22. Karlovy Vary.
- 1958b: Die Erforschung der Drei-Ochsen-Höhle am Kotýz-Berg bei Koněprusy. *Anthropozoikum* VII (1957), 47–78.
- PŘICHYSTAL, A. 2006: Kamenné suroviny předneolitického osídlení v jižních Čechách. In: S. Venc (ed.) a kol., 345–344.
- 2002: Výzkum surovin štípaných artefaktů magdalénského osídlení z Ochozské jeskyně. In: J. Svoboda ed., 226–228.
- 2009: *Kamenné suroviny v pravěku*. MU, Brno.
- PŘICHYSTAL, A. – ŠKRDLA, P. – SVOBODA, J. – TOMÁŠKOVÁ, S. 1994: The lithics. In: J. Svoboda ed., 25–93.
- PŘICHYSTAL, M. 2009: Pravěké a raně středověké osídlení Velkého Kosíře. *Přírodovědné studie Muzea Prostějovska* 10–11, 137–169.
- RADOVČIČ, D. et al. 2015: Evidence for Neanderthal Jewelry: Modified White-Tailed Eagle Claws at Krapina. *PLOS One* 10.
- RAMBA, J. 1988: Asymetry of the female facial skeleton (Dolní Věstonice 3 and Brno 3) in the light of recent studies. *Anthropologie* 26, 197–206.
- RAMIREZ ROZZI, F. V. – D'ERRICO, F. – VANHAEREN, M. – GROOTES, P. M. – KERAUTRET, B. – DUJARDIN, V. 2009: Cutmarked human remains bearing Neanderthal features and Modern human remains associated with the Aurignacian at Les Rois. *Journal of Anthropological Science* 87, 153–185.

- RENFREW, C. 1969: Trade and culture process in European Prehistory. *Current Anthropology* 10/2–3, 151–169.
- ROBLÍČKOVÁ, M. – NERUDOVA, Z. – NÝVLTOVÁ-FIŠÁKOVÁ, M. 2015: Aplyza zvířecích kostí z epigravetienských lokalit Brno-Štýřice III, výzkumné sezóny 2012–2014. *Archeologické rozhledy* 67, 627–653.
- ROSAS, A. – ESTALRRICH, A. – GARCÍA-TABERNEO, A. et al. 2012: Les Néanderthaliens d'El Sidrón (Asturies, Espagne). Actualisation d'un nouvel échantillon. *L'Anthropologie* 116, 57–76.
- ROUGIER, H. 2012: Homo sapiens en Europe. *Dossier d'archéologie* no. 351, 10–15.
- ROUGIER, H. – CREVECOEUR, I. – BEAUVAL, C. et al. 2016: *Neandertal cannibalism and Neandertal bones used as tools in Northern Europe*. Scientific Reports, 2016, 6; 29005 DOI: 10. 1038/srep29005.
- SAHLINS, M. 1974: *Stone Age Economics*. Tavistock, London.
- SÁZELOVÁ, S. – HUPKOVÁ, A. – MOŘKOVSKÝ, T. eds. 2014: *Mikulov Anthropology meeting*. Dolnověstonické studie 20, ARÚ, Brno – MU, Brno.
- SÁZELOVÁ, S. – NOVÁK, M. – MIZEROVÁ, A. eds. 2015: *Forgotten Times and Spaces*. ARÚ, Brno – MU, Brno.
- SEITL, L. – SVOBODA, J. – LOŽEK, V. – PŘICHYSTAL, A. – SVOBODOVÁ, H. 1986: Das Spätglazial in der Barová-Höhle im Mährischen Karst. *Archäologisches Korrespondenzblatt* 16, 393–398.
- SEITL, L. – VALOCH, K. 1998: Stanice gravetienských lovců mamutů v Jarošově (Uherské Hradiště – Jarošov, okr. Uh. Hradiště). *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea sci. soc.* 83, 67–81.
- SEMAL, P. – FALGUÈRES, Ch. 2012: Après les Néanderthaliens, Homo sapiens? Dater la transition. *Dossier d'archéologie* no. 351, 38–43.
- SHCHELINSKY, V. E. – GUROVA, M. – TESAKOV, A. S. – TITOV, V. V. – FROLOV, P. D. – SIMAKOVA, A. N. 2016: The Early Pleistocene site of Kermek in western Ciscaucasia (southern Russia): Stratigraphy, biotic record and lithic industry (preliminary results). *Quaternary International* 393, 51–69.
- SCHIRMEISEN, K. 1943a: 15 Jahre Vorgeschichtsforschung im Mähr.-Neustadter Gebiet. *Zeitschrift des Mähr. Landesmuseums*, Neue Folge III, 90–152.
- 1943b: Aus der Vorzeit von Schöllschitz. In: *Dorfbuch Schöllschitz*, 10–23. Schöllschitz (Želešice).
- SCHMIDT, K. 2012: Od prvních vesnic k raně městským strukturám. In: A. Jockenhövel ed.: *Dějiny světa 1*, 137–152. Vyšehrad, Praha.
- SCHULTZ, M. 2006: Der Neandertaler aus der Kleinen Feldhofer Grotte – Versuch einer Rekonstruktion seines Gesundheitsstatus. In: G. Uelsberg ed.: *Roots. Wurzeln der Menschheit*, 123–132. Katalog der Ausstellung, Rheinisches Landesmuseum, Bonn.
- SIMANDL, M. – ŠKRDLA, P. 2001: Prace (okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů* 43, 138–140.
- SIRAKOV, N. – GUADELLI, J.-L. – IVANOVA, S. – SIRAKOVA, S. – BOUDADI-MALIGNE, M. – DIMITROVA, L. – FERNANDEZ, PH. – FERRIER, C. – GUADELLI, A. – IORDANOVA, D. – IORDANOVA, N. – KOVATCHEVA, M. – KRUMOV, I. – LEBLANC, J.-CL. – MITEVA, V. – POPOV, V. – SPASSOV, R. – TANEVA, S. – TSANOVA, T. 2010: An ancient continuous presence in the Balkans and the beginnings of human settlement in western Eurasia: A Lower Pleistocene example of the Lower Palaeolithic levels in Kozarnika cave (North-western Bulgaria). *Quaternary International* 223–224, 94–106.
- SKLENÁŘ, K. 1980: *Hořín III. Mesolithische und hallstattzeitliche Siedlung*. Fontes Arch. Prag. 24, NM, Praha.
- 2005: Paleolit a mezolit – starší a střední doba kamenná. In: M. Lutovský – L. Smejtek a kol.: *Praha pravěká*, 113–156. Libri, Praha.
- 2008: Dějiny výzkumu starší a střední doby kamenné (paleolitu a mezolitu) v českých zemích. *Sborník Národního muzea v Praze* 62, řada A, 1–109.
- SKUTIL, J. 1932a: Zpráva o paleolitické stanici v Brně, objevené roku 1929. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea* 26–27, 1929–1930, 436–440.
- 1932b: Hradčany, Nuzířov a Čebín, paleolitické stanice na Tišnovsku. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea* 28, 1931–1932, 584–590.

- 1936: Übersicht der mährischen paläolithischen Funde. *Swiätowit* 16, 47–78.
- 1938: *Pravěké nálezy v Mladči u Litovle*. Krajinská mus. spol. v Litovli.
- 1939: *Pravěké nálezy na Kloboucku*. Městské muzeum, Klobouky u Brna.
- 1941: Neue paläolithische Funde aus Mähren. *Quartär* 3, 161–168.
- 1947: Moravské prehistorické výkopy a nálezy oddělení moravského pravěku Zemského musea 1937–1945. *Časopis Zemského musea v Brně* 33/1 (1946), 45–134.
- 1952: *Přehled českého paleolitika a mesolitika*. Sborník Národního musea v Praze, Sv. VI-A hist. č. 1. Praha.
- 1954: Prvé paleolitické nálezy z Dubicka na Zábřežsku. *Sborník SLUKO*, odd. B1, 1951–53, 13–19.
- 1963a: Další paleolitické nálezy z Kounicka na Jihlavě. *Přehled výzkumů* 1962, 9–10.
- 1963b: *Bělokarpatské radiolaritové paleolitikum Pováří*. Strojopis kandidátské disertace, Brno.
- SLOSCHKEK, E. 1937: *Geschichte der Stadt Mährisch-Kromau*. Eigenverlag, Mährisch-Kromau – Znaim.
- SMITH, F. H. 1994: Samples, species and speculations in the study of modern human origins. In: M. H. Nitecki – D. V. Nitecki eds.: *Origins of anatomically modern humans*, 227–249. Plenum, New York.
- SMITH, F. H. – LACY, K. M. – CALDWELL, S. J. 2015: Morphological evidence for Modern Human influences in late Central European Neanderthals. *Anthropologie* 53/1–2, 61–76.
- SMOLÍKOVÁ, L. – KOVANDA, J. 1983: Die Bedeutung der pleistozänen Sedimente des Fundortes Růženin dvůr (Brno-Židenice II) für die Stratigraphie des Brno-Beckens. *Anthropozoikum* 15, 9–38.
- SMYČKA, J. 1925: Kdy přišel první člověk do litovelského kraje. *Vlastivědný sborník střední a severní Moravy* 3, příloha Olomoucko a Litovelsko, 5–7.
- SNÁŠIL, R. – PROCHÁZKA, R. 1981: Výzkum paleolitické vrstvy u Jarošova (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* (1979), 8–9.
- SOFFER, O. 1985: *The Upper Paleolithic of the Central Russian Plain*. Academic press, Orlando etc.
- 1993: Upper Paleolithic Adaptations in Central and Eastern Europe and Man – Mammoth interactions. In: O.Soffer, N.D.Praslov, eds.: *From Kostenki to Clovis*, 31–49. Plenum press, New York – London.
- SORESSI, M. 2016: Neanderthals built underground. *Nature* <http://dx.doi.org/10.1038/nature18440>.
- SOUKUP, V. 2015: *Prehistorie rodu Homo*. Karolinum, UK, Praha.
- STRAUSS, L. G. – MORALES, M. R. GONZÁLEZ – CARRETERO, J. M. 2011: Lower Magdalenian secondary human burial in El Mirón Cave, Cantabria, Spain. *Antiquity* 85, 1151–1164.
- STREET, M. 1989: *Jäger und Schamanen. Bedburg-Königshoven, ein Wohnplatz am Niederrhein vor 10000 Jahren*. RGZM, Mainz.
- SVOBODA, J. 1979: Paleolitická industrie ze Stvolínek, okr. Česká Lípa. *Archeologické rozhledy* 31, 75–82.
- 1980a: *Křemencová industrie z Ondratíc*. Studie archeol. ústavu ČSAV v Brně IX/1. Academia, Praha.
- 1980b: Quelques industries du Paléolithique inférieur en Bohême du Nord. *Anthropologie* 18/2-3, 269–286.
- 1987: *Stránská skála. Bohunický typ v brněnské kotlině*. Studie Archeologického ústavu ČSAV v Brně XIV/1. Academia, Praha.
- 1990: Sídlní celek LP/1-4 v Dolních Věstonicích II. In: *Pravěké a slovanské osídlení Moravy*, 15–25. MVS – ARÚ, Brno.
- 1991: Stránská skála. Výsledky výzkumu v letech 1985–1987. *Památky archeologické* 82, 5–47.
- 1994: The Upper Palaeolithic settlement of the Vyškov Gate: Regional survey, 1988–1992. *Památky archeologické* 85, 18–34.
- 1999a: Opatovice (okr. Vyškov). *Přehled výzkumů* 39 (1995–1996), 261–266.
- 1999b: Opava (okr. Opava). *Přehled výzkumů* 39 (1995–1996), 168–174.
- 2001: K analýze velkých loveckých sídlišť: prostorová struktura a chronologie lokality Dolní Věstonice II-IIa. *Památky archeologické* 92, 74–97.

- 2002: Lovci a sběrači – paleolit a mezolit. In: S. Stuchlík ed.: *Oblast vodního díla Nové Mlýny od praveku do středověku*. Spisy ARÚ AV ČR Brno 20, 31–56. ARÚ, Brno.
- 2011: *Počátky umění*. Academia, Praha.
- 2014: *Předkové. Evoluce člověka*. Academia, Praha.
- 2016a: *Dolní Věstonice – Pavlov*. Academia, Praha.
- 2016b: Dolní Věstonice – Pavlov. *Bulletin Akademie věd České republiky* 2016/7-8, 3–7.
- SVOBODA, J. – BOCHENSKI, Z. M. – ČULÍKOVÁ, V. et al. 2011: Paleolithic Hunting in a Southern Moravian Landscape: The Case of Milovice IV, Czech Republic. *Geoarchaeology* 26/6, 838–866.
- SVOBODA, J. – FIŠÁKOVÁ, M. 1999: Velké Pavlovice (okr. Břeclav). *Přehled výzkumů* 40, 184–185.
- SVOBODA, J. – HAVLÍČEK, P. 1987: Paleolitické nálezy a stratigrafická pozorování v Divákách. *Přehled výzkumů* 1985, 15.
- SVOBODA, J. – HAVLÍČEK, P. – LOŽEK, V. – MACOUN, J. – MUSIL, R. – PŘICHYSTAL, A. – SVOBODOVÁ, H. – VLČEK, E. 2009: *Paleolit Moravy a Slezska*. (3., aktualizované vydání). Dolnověstonické studie 16, ARÚ Brno.
- SVOBODA, J. – HLADILOVÁ, Š. 2015: Dolní Věstonice IIa: Gravettian microstratigraphy, environment, and the origin of baked clay production in Moravia. *Quaternary International* 359–360, 195–210.
- SVOBODA, J. – MIKULÍK, J. – NOVÁK, M. – POLANSKÁ, M. – SCHENK, Z. – WILCZYŃSKI, J. – WOJTAL, P. 2013: *Předmostí. Building an authentic museum*. Dolnověstonické studie 19, ARÚ Brno.
- SVOBODA, J. – NOVÁK, J. – NOVÁK, M. – SÁZELOVÁ, S. – DEMEK, J. – HLADILOVÁ, Š. – PEŠA, V. 2013: Palaeolithic/Mesolithic stratigraphic sequences at Údolí Samoty and Janova zátoka rock shelters (Northern Bohemia). *Archäologisches Korrespondenzblatt* 43, 469–488.
- SVOBODA, J. – NOVÁK, M. – SÁZELOVÁ, S. 2015: Early Gravettian occupations at Dolní Věstonice – Pavlov. Comments on the Gravettian origins. S. Sázelová – A. Hupková – T. Mořkovský (eds.), 73–78.
- SVOBODA, J. – NOVÁK, M. – SÁZELOVÁ, S. 2016: Pavlov I. Předběžné výsledky výzkumu v letech 2013–2015. *Přehled výzkumů* 57-1, 33–57
- SVOBODA, J. – PŘICHYSTAL, A. 1987: Szeletská industrie z Vincencova (Otaslavice, okr. Prostějov). *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 72, 5–19.
- 1990: Aurignacká industrie z Přediny u Dobrochova (okr. Prostějov). *Archeologické rozhledy* 42, 475–491.
- SVOBODA, J. – PŘICHYSTAL, A. – LOŽEK, V. – SVOBODOVÁ, H. – TOUL, J. 1995: Kolibky, a Magdalenian site in the Moravian Karst. *Quartär* 45–46, 135–159.
- SVOBODA, J. – SIMÁN, K. 1989: The Middle-Upper Paleolithic Transition in Southeastern Central Europe (Czechoslovakia, Hungary). *Journal of World Prehistory* 3/3, 283–322.
- SVOBODA, J. – VAN DER PLICHT, J. – KUŽELKA, V. 2002: Upper Palaeolithic and Mesolithic human fossils from Moravia and Bohemia (Czech Republic): Some new (14)C dates. *Antiquity* 76, 294, 957–962.
- SVOBODA, J. A. – VAN DER PLICHT, J. – VLČEK, E. – KUŽELKA, V. 2004: New radiocarbon datings of human fossils from caves and rockshelters in Bohemia (Czech Republic). *Anthropologie* 42, 161–166.
- SVOBODA, J. – VALOCH, K. – CÍLEK, V. – OCHES, E. – MCCOY, W. 1998: Červený kopec (Red Hill): Evidence for Lower Paleolithic occupation. *Památky archeologické* 89, 197–204.
- SVOBODA, J. – VLČEK, E. 1991: La nouvelle sépulture de Dolní Věstonice (DV XVI), Tchécoslovaquie. *L'Anthropologie* 95, 323–328.
- SVOBODA, J. – WODECKI, P. 1981: Paleolitická stanice v Záblatí, okr. Karviná. *Archeologické rozhledy* 33, 676–679.
- SVOBODA, J., ed. 1991: *Dolní Věstonice II – western slope*. ERAUL, 54, Liège.
- ed. 1994: *Pavlov I. Excavations 1952 – 1953*. ERAUL 66, Liège.
- ed. 1996: *Paleolithic in the Middle Danube region*. ARÚ, Brno.

- ed. 1997: *The Pavlov I – Northwest. The Upper Paleolithic burial and its settlement context*. Dolnověstonické studie 4, ARÚ, Brno.
- ed. 2002: *Prehistorické jeskyně. Katalogy, dokumenty, studie*. Dolnověstonické studie 7, ARÚ, Brno.
- ed. 2003: *Mezolit severních Čech*. Dolnověstonické studie 9, ARÚ, Brno.
- ed. 2005: *Pavlov I – Southeast. A window into the Gravettian lifestyles*. Dolnověstonické studie 14, ARÚ, Brno.
- ed. 2008: *Petřkovice. On Shouldered Points and Female Figurines*. Dolnověstonické studie 15, ARÚ, Brno.
- ed. 2011: *Pavlov Excavations 2007–2011*. Dolnověstonické studie 18, ARÚ, Brno.
- ed. 2016: *Dolní Věstonice II. Chronostratigraphy, Paleoethnology, Paleoanthropology*. Dolnověstonické studie 21, ARÚ Brno.
- SVOBODA, J. – BAR-YOSEF, O. eds. 2003: *Stránská skála. Origins of the Upper Paleolithic in the Brno Basin, Czech Republic*. Harvard University press, Cambridge.
- SVOBODA, J. A. – SEDLÁČKOVÁ, L. eds. 2004: *The Gravettian along the Danube*. Dolnověstonické studie 11, ARÚ Brno.
- ŠÝKOROVÁ, I. 2003: *Tmaň u Koněprus. Staropaleolitické naleziště*. ÚAPSČ, Praha.
- ŠÝKOROVÁ, I. – FRIDRICH, J. 2005: Předběžná zpráva o výzkumu mezolitického sídliště v Chrzíně, okr. Kladno. *Archeologie ve středních Čechách* 9, 67–75.
- SZOMBATHY, J. 1882: Über die Ausgrabungen in den Mährischen Höhlen im Jahre 1881. *Sitzungsberichte der k.k. Akad der Wiss. I. Abth.* Febr. Heft, LXXXV Band, 90–107.
- 1925: Die diluvialen Menschenreste aus der Fürst-Johanns-Höhle bei Lautsch in Mähren. *Die Eiszeit* II, 1-34, 73–95.
- ŠEFCÁKOVÁ, A. 2014: Pleistocénne antropologické nálezy z územia Slovenska. In: L. Kaminská 2014, 30–38.
- ŠÍDA, P. 2005: Středopaleolitické nálezy z pískovcového abri Jislova jeskyně u Turnova. *Památky archeologické* 96, 5–30.
- 2007: Artefakt z metabazitu typu Pojizeří v mezolitické kolekci z Přibic. *Archeologie ve středních Čechách* 11, 19–20.
- 2010: *Gravettské sídliště v Řevnicích*. ZUČ, Plzeň.
- 2012: Mezolit pod Hlavatou skálou. Několik poznámek k metodě výzkumu. *Živá archeologie – REA* 14, 46–49.
- 2015: *Gravettské osídlení v Lubné. Nálezy do roku 1960*. FAP 42, Národní muzeum, Praha.
- 2016: Gravettian lithics assemblages from Lubná (Bohemia). *Quaternary International* 406, Part A, 120–128.
- ŠÍDA, P. – EIGNER, J. – FRÖLICH, J. – MORAVCOVÁ, M. – FRANZEOVÁ, D. 2010: *Doba kamenná v povodí Otavy*. Archeologické výzkumy v jižních Čechách, Suppl. 7. JČM, České Budějovice – ZUČ, Plzeň.
- ŠÍDA, P. – MORAVCOVÁ, M. – VOKOUNOVÁ-FRANZEOVÁ, D. – PROSTŘEDNÍK, J. 2014: The Phenomenon of Mesolithic Settlement within the Bohemian Paradise Area, Czech Republic. In: F.W.F. Foulds et al. eds.: *Wild Thing. Recent Advances in Palaeolithic and Mesolithic Research*. Oxbow Books, Oxford and Philadelphia.
- ŠÍDA, P. – MORAVCOVÁ, M. – VOKOUNOVÁ-FRANZEOVÁ, D. 2015: Lubná I. In: P. Šída 2015, 77–121.
- ŠÍDA, P. – POKORNÝ, P. – KUNEŠ, P. 2007: Dřevěné artefakty raně holocenního stáří z litorálu zaniklého jezera Švarcenberk. *Přehled výzkumů* 48, 55–64.
- ŠÍDA, P. – PROSTŘEDNÍK, P. 2006: Mezolit pod Hlavatou skálou v Českém ráji (k.ú. Hrubá skála), okr. Semily. *Vita archaeologica, sborník Víta Vokolka*, 321–341. MVČ, Hradec Králové – VČM, Pardubice.
- ŠÍDA, P. – PROSTŘEDNÍK, J. 2007: Mezolit a pozdní paleolit Českého ráje: perspektivy poznání regionu. *Archeologické rozhledy* 59, 443–460.

- ŠIDA, P. – SÁZELOVÁ, S. – HAVLÍČEK, P. – SMOLÍKOVÁ, L. – HLAVÁČ, J. 2015: Lower and Middle Pleistocene sediment sequence with archaeological finds in Horky nad Jizerou (okr. Mladá Boleslav/CZ). *Archäologisches Korrespondenzblatt* 45, 283–302.
- ŠIDA, P. ed. 2009: *The Gravettian in Bohemia*. Dolnověstonické studie 17, ARÚ, Brno.
- ŠKRDLA, P. 1999a: Jaroslavice (okr. Znojmo). *Přehled výzkumů* 40 (1997–1998), 156–157.
- 1999b: Mohelno – stanice z období přechodu od středního k mladému paleolitu na Moravě. *Přehled výzkumů* 40, 35–50.
- 2000: Brno (k. ú. Líšeň, okr. Brno-město). Líšeň-Čtvrť. *Přehled výzkumů* 41, 71–76.
- 2002: Magdalénská sídelní struktura v jižní části Moravského krasu. Problematika otevřených sídlišť. In: J. Svoboda ed., 229–254.
- 2005: *The Upper Paleolithic on the Middle Course of the Morava River*. Dolnověstonické studie 13, ARÚ, Brno.
- 2007: Napajedla (okr. Zlín). *Přehled výzkumů* 48, 317–321.
- 2008: Kunovice (okr. Uh. Hradiště). *Přehled výzkumů* 49, 231–236.
- 2009: Aurignacien Dolnomoravského úvalu. 1. díl. *Slovácko* 51, 111–138.
- 2010: Aurignacien Dolnomoravského úvalu. 2. díl. *Slovácko* 52, 135–152.
- 2012: Paleolitické osídlení středního Pohlaví. Mikroregionální studie. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 97/1, 15–44.
- 2014: Moravian Bohunician. In: M. Otte ed.: *Néanderthal/Cro-Magnon. La rencontre*, 123–148. Errance, Paris.
- 2015: Lovecké komunity starší doby kamenné. In: R. Procházka ed.: *Dějiny Brna 1. Od pravěku k ranému středověku*, 95–136. Archív města Brna, Brno.
- ŠKRDLA, P. – ADAMOVIČ, J. – RYCHTAŘÍKOVÁ, T. 2013: Hradsko u Mšena – nejzápadněji položená lokalita bohunicienů. *Archeologické rozhledy* 65, 895–905.
- ŠKRDLA, P. – BARTÍK, J. – RYCHTAŘÍKOVÁ, T. 2015: Dvě koncentrace epigravettienských artefaktů v Mohelně-Plevovcích. *Přehled výzkumů* 56-1, 9–29.
- ŠKRDLA, P. – ČILEK, V. – PŘICHYSTAL, A. 1996: Dolní Věstonice III, excavations 1993–1995. In: J. Svoboda ed., 173–190.
- ŠKRDLA, P. – HAVLÍČEK, F. – RYCHTAŘÍKOVÁ, T. 2010: Křepice (okr. Břeclav). *Přehled výzkumů* 51, 282–283.
- ŠKRDLA, P. – JEŽEK, L. 2009: Pozdněpaleolitické osídlení na středním toku potoka Okluky. *Slovácko* 50 (2008), 131–140.
- ŠKRDLA, P. – KOS, P. 1999: Mokrý – Horákov. *Přehled výzkumů* 40, 160–165.
- ŠKRDLA, P. – MATEJČUKOVÁ, I. – PŘICHYSTAL, A. 1997: Mesolithikum (gespaltene Industrie). In: L. Poláček ed.: *Studien zum Burgwall von Mikulčice*, Band II, 45–91. ARÚ, Brno.
- ŠKRDLA, P. – MATĚJEC, P. – NIKOLAJEV, P. 2013: Brno (k. ú. Slatina, okr. Brno-město) „Podstránská“. Počátek mladého paleolitu. Sídliště. Povrchový průzkum a zjišťovací sondáž. *Přehled výzkumů* 54-1, 113–114.
- ŠKRDLA, P. – MATĚJEC, P. – TOSTEVIN, G. – RYCHTAŘÍKOVÁ, T. – HLADILOVÁ, Š. 2011: Brno (k. ú. Líšeň, okr. Brno-město) „Hrubé podsedy“ a „Nad Výhonem“. Bohunicien a aurignacien. Sídliště. Zjišťovací a záchranný výzkum. *Přehled výzkumů* 52, 140–143.
- ŠKRDLA, P. – NEJMAN, L. – BARTÍK, J. – RYCHTAŘÍKOVÁ, T. – NIKOLAJEV, P. – EIGNER, J. – NÝVLTOVÁ-FIŠÁKOVÁ, M. – NOVÁK, J. – POLANSKÁ, M. 2015: Mohelno – a terminal Last Glacial Maximum industry with microlithic tools made on carenoidal blanks. *Quaternary International* 406, 184–194.
- ŠKRDLA, P. – NEJMAN, L. – RYCHTAŘÍKOVÁ, T. – NIKOLAJEV, P. – LISÁ, L. 2014: New observations concerning the Szeletian in Moravia. *Quartär* 61, 87–101.
- ŠKRDLA, P. – NIKOLAJEV, P. 2013: Bratčice (okr. Brno-venkov) „U kříže“, Bratčice I. Szeletien. Sídliště. Povrchový průzkum a zjišťovací sondáž. *Přehled výzkumů* 54-1, 113–114.
- ŠKRDLA, P. – NÝVLTOVÁ-FIŠÁKOVÁ, M. – NÝVL, D. 2006: Sídelní cluster Jarošov II. Výsledky výzkumu v roce 2005. *Archeologické rozhledy* 58, 207–236.

- ŠKRDLA, P. – NÝVLTOVÁ FIŠÁKOVÁ, M. – NÝVLT, D. 2008: Gravettské osídlení Napajedelské brány. *Přehled výzkumů* 49, 47–82.
- ŠKRDLA, P. – NÝVLTOVÁ FIŠÁKOVÁ, M. – NOVÁK, M. – NÝVLT, D. 2007: Boršice (Boršice u Buchlovic, okr. Uherské Hradiště) „Chrástka“. Pavloviem. Sídliště. Systematický výzkum. *Přehled výzkumů* 48, 303–309.
- ŠKRDLA, P. – PŘICHYSTAL, A. 2003: Boršice u Buchlovic. *Přehled výzkumů* 44, 47–82.
- ŠKRDLA, P. – RYCHTAŘÍKOVÁ, T. 2012: Levallois Point or Blade – Which blank was the Target Artifact of the Bohunician Technology? In: A. Pastoors – M. Peresani eds.: *Flakes not blades. The Role of Flake Production at the Onset of the Upper Palaeolithic in Europe*. Wiss. Schr. Neand. Mus. 5, 199–214. Neanderthal Museum, Mettmann.
- ŠKRDLA, P. – RYCHTAŘÍKOVÁ, T. – EIGNER, J. – BARTÍK, J. – NIKOLAJEV, P. – VOKÁČ, M. – NÝVLTOVÁ FIŠÁKOVÁ, M. – ČEREVKOVÁ, A. – KNOTKOVÁ, J. 2014: Mohelno-Plevovce: lokalita osídlená v průběhu posledního glaciálního maxima a pozdního glaciálu. *Archeologické rozhledy* 66, 243–270.
- ŠKRDLA, P. – RYCHTAŘÍKOVÁ, T. – NEJMAN, L. – BARTÍK, J. – HRUŠKOVÁ, A. – KRÁSA, J. 2016: Ořechov IV: Nová lokalita bohunicenu nad údolím Bobravy. *Přehled výzkumů* 57-1, 11–31.
- ŠKRDLA, P. – RYCHTAŘÍKOVÁ, T. – NEJMAN, L. – KUČA, M. 2011: Revize paleolitického osídlení na dolním toku Bobravy. *Přehled výzkumů* 52-1, 9–36.
- ŠKRDLA, P. – SCHENK, Z. 2007: Paleolitické osídlení Hlinska a okolí. In: L. Šebela a kol.: *Hlinsko. Výšinná osada badenské kultury*, 31–47. ARÚ, Brno.
- ŠKRDLA, P. – SCHENK, Z. – ZAPLETAL, R. 2008: Přerov (k. ú. Přerov-město, okr. Přerov). *Přehled výzkumů* 49, 254–257.
- ŠKRDLA, P. – TOSTEVIN, G. 2005: Brno-Bohunice, analýza materiálu z výzkumu v roce 2002. *Přehled výzkumů* 46, 35–61.
- ŠKRDLA, P. – TOSTEVIN, G. – MATĚJEC, P. – NÝVLT, D. – HLADILOVÁ, Š. – KOVANDA, J. – MLEJNEK, O. – NEJMAN, L. 2011: Brno (k. ú. Líšeň, okr. Brno-město) „Čtvrť“. Aurignacien. Sídliště. Systematický výzkum. *Přehled výzkumů* 51, 269–274.
- ŠKRDLA, P. – TOSTEVIN, G. – NÝVLT, D. – LISÁ, L. – MLEJNEK, O. – PŘICHYSTAL, A. – RICHTER, D. 2009: Tvarožná-Za školou. The results of 2008 excavation season. *Přehled výzkumů* 50, 13–26.
- ŠKRDLA, P. – VOKÁČOVÁ, J. – KNOTEK, P. – RYCHTAŘÍKOVÁ, T. 2012: Mohelenský mikroregion na počátku mladého paleolitu. *Přehled výzkumů* 53-1, 9–32.
- ŠMAHEL, Z. 2005: *Příběh lidského rodu*. MZM, Brno.
- ŠNAJDR, L. 1909: Památky nejdávnější činnosti lidské v českém Polabí. *Pravěk* 5, 59–64, 96–113, 164–185.
- TESCHLER-NICOLA, M. ed. 2006: *Early Modern Humans at the Moravian Gate. The Mladeč Caves and their Remains*. Springer Verlag, Wien – New York.
- THIEME, H. 1999: Altpaläolithische Holzgeräte aus Schöningen, Lkr. Helmstedt. *Germania* 77, 451–487.
- TORO MOYANO, I. – DE LUMLEY, H. – BARRIER, P. – BARSKY, D. – CAUCHE, D. – CELIBERTI, V. – GRÉGOIRE, S. – LEBÈQUE, F. – MESTOUR, B. ET MONCEL, M.-H. avec la collaboration de CLÉRÉ, D. – DIAMAT, D. – FAUMQUEMBERGUE, É. – FERNANDEZ, E. – FRÉGIER, CH. – HILDISHEY, F. – LICHT, M.-H. – MAGNALDI, B. – MONTESINOS, M. – MONZO, F. – REY, M. 2010: *Les industries lithiques archaïques de Barranco León et de Fuente Nueva 3, Orce, bassin de Quadix-Baza, Andalusie*. CNRS, Paris.
- TOSTEVIN, G. – ŠKRDLA, P. 2006: New excavation at Bohunice and the Question of the uniqueness of the type-site for the Bohunician industrial type. *Anthropologie* 44, 31–48.
- TRINKAUS, E. 1983: *The Shanidar Neanderthals*. Academic Press, New York.
- 2005: The Adiposity Paradox in the Middle Danubian Gravettian. *Anthropologie* 43/2–3, 263–271.
- 2015: The pathological people of Dolní Věstonice and Pleistocene Human abnormalities. In: S. Sázelová et al. eds., 123–131.

- TRINKAUS, E. – MILOTA, S. – RODRIGO, R. – MIRCEA, G. – MOLDOVAN, O. 2003: Early Modern human cranial remains from the Peștera cu Oase, Romania. *Journal of Human Evolution* 45, 245–253.
- TRINKAUS, E. – SVOBODA, J. eds. 2005: *Early Modern Human Evolution in Central Europe: The People of Dolní Věstonice and Pavlov*. Oxford Univ. Press, Oxford – New York.
- TRŇÁČKOVÁ Z. 1967: *Paleolitické nálezy z Droždína u Olomouce*. Práce odboru spol. věd VÚO 16, Olomouc.
- TURNER, E. – NERUDA, P. 2014: Patterns of Neanderthal subsistence and landuse in a warm phase: results of a new zooarchaeological analysis of the fauna from Kůlna Cave (Level 11). In: *Hugo Obermaier Gesellschaft, 56. Jahrestagung in Braunschweig und Schöningen*, 51.
- VALOCH, K. 1946: Nová paleolitická stanice v Kohoutovicích u Brna. *Příroda* 38/3–4, 1–4 a 2 tab.
- 1950: Nové stopy diluviálního člověka v Mor. krasu. *Československý kras* 3, 123–128.
- 1952: Příspěvek k lokalizaci diluviálních nálezů R. Tramplera v Moravském krasu. *Československý kras* 5, 108–109.
- 1954: Paleolitická stanice na Stránské skále u Brna. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 39, 5–30.
- 1955a: Spodní aurignacien v Maloměřicích u Brna. *Práce Brněnské základny ČSAV* 27/6, 321–340.
- 1955b: Výzkum paleolitického naleziště v Rozdrojovicích u Brna. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 40, 5–32.
- 1956: Paleolitické stanice s listovitými hroty nad údolím Bobravy. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 41, 5–44.
- 1957: Jeskyně Šipka a Čertova díra u Štramberku. I. Mladší paleolit. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 42, 5–24. Brno.
- 1958: Výzkum na paleolitickém nalezišti v Neslovicích, okr. Rosice. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 43, 5–28.
- 1960a: *Magdalénien na Moravě*. *Anthropos* 12, N.S. 4. MM, Brno.
- 1960b: K otázkám předmagdalénského osídlení jeskyní Adlerovy a Křížovy na Říčkách u Brna. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 45, 5–20.
- 1960c: Bemerkenswerte jungpaläolithische Steingeräte aus Předmostí in Mähren. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 45, 21–26.
- 1961: Benützte und gravierte Schiefergerölle im Magdalénien Mährens. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 46, 5–18.
- 1962a: Altpaläolithische Steingeräte aus der Umgebung von Brno. *Anthropozoikum* XI (1961), 163–184.
- 1962b: Die Blattspitzenindustrie von Ořechov II bei Brno. *Anthropozoikum* X (1960), 35–47.
- 1963: Borky I, eine Freilandstation des Magdalénien in Brno-Maloměřice. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 48, 5–30.
- 1964: Borky II, eine Freilandsiedlung des Aurignacien in Brno-Maloměřice. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 49, 5–48.
- 1965a: *Jeskyně Šipka a Čertova díra u Štramberku*. *Anthropos* N.S. 9. MM, Brno.
- 1965b: Industrien des Szeletien im Raume des Kromauer Waldes in Südmähren. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 50, 5–20.
- 1965c: Die altsteinzeitlichen Begehungen der Höhle Pod hradem. In: *Die Erforschung der Höhle Pod hradem 1956–1958*. *Anthropos* 18, N.S. 10, 93–106. MM, Brno.
- 1966a: Spätpaläolithische Stationen in Raum von Bučovice in Mähren. *Sborník prací Fil. fak. Brn. univ.* E 11, 5–14.
- 1966b: Die Quarzitindustrie aus der Býčí skála-Höhle in Mähren. *Quartär* 17, 51–89.
- 1966c: Paleolitické nálezy z Rytířské jeskyně v Moravském krasu. *Anthropozoikum* A 3, 141–155.
- 1967: Die altsteinzeitlichen Stationen im Raum von Ondratice in Mähren. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 52, 5–46.

- 1968: Eine jungpaläolithische Station in Brno-Kohoutovice. *Sborník prací Fil. fak. Brn. univ.* E 13, 67–80.
- 1969a: Das Paläolithikum in der Tschechoslowakei. *Quaternary in Czechoslovakia*, 69–149. Academia, Praha.
- 1969b: Einige isolierte Blattspitzenfunde aus Mähren (ČSSR). *Jahresschrift für Mitteldeutsche Vorgeschichte* 53, 149–156.
- 1971: Eine mittelpaläolithische Industrie von Maršovice in Südmähren. *Anthropologie* 9/1, 29–47.
- 1973: Neslovice, eine bedeutende Oberflächenfundstelle des Szeletien in Mähren. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 58, 5–76.
- 1973–74: Eine spätpaläolithische Industrie aus Sady bei Uherské Hradiště in Mähren. *Sborník prací Fil. fak. Brn. univ.* E 18–19, 112–124.
- 1974a: Podstránská, eine Oberflächenstation des Aurignacien in Brno-Židenice. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 59, 5–42.
- 1974b: Nové kolekce ve sbírkách ústavu Anthropos Moravského muzea. *Přehled výzkumů 1973*, 9–14.
- 1975a: Paleolitická stanice v Koněvově ul. v Brně. *Archeologické rozhledy* 27, 3–17.
- 1975b: Ein spätes Aurignacien in Mähren. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 60, 23–44. Brno.
- 1975c: Eine endpaläolithische Industrie von Přibice in Südmähren. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 60, 45–78.
- 1975d: Ornamentale Gravierungen und Ziergegenstände von Předmostí bei Přerov in Mähren. *Anthropologie* 13/1–2, 81–91.
- 1976a: *Die altsteinzeitliche Fundstelle in Brno-Bohunice*. Studie Archeologického ústavu ČSAV v Brně IV/1. Academia, Praha.
- 1976b: Das entwickelte Aurignacien von Tvarožná bei Brno. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 61, 7–30.
- 1976c: Neue mittelpaläolithische Industrien in Südmähren. *Anthropologie* 14/1–2, 55–64.
- 1977a: Neue alt- und mittelpaläolithische Funde aus der Umgebung von Brno. *Anthropozoikum* A 11, 93–113.
- 1977b: Felsteinartefakte aus dem Endpaläolithikum von Smolín (Mähren). *Anthropologie* 15/2–3, 107–109.
- 1978a: *Die endpaläolithische Siedlung in Smolín*. (Mit Beiträgen von W. G. Mook, R. Musil, J. Pelíšek). Studie Arch. ústavu ČSAV Brno, VI/3. Academia, Praha.
- 1978b: Die paläolithische Fundstelle Bořitov I (Bez. Blansko) in Mähren. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 63, 7–24.
- 1979: Paleolit středního Pomoraví. *Studie muzea Kroměřížska '79*, 22–35.
- 1980: La fin des temps glaciaires en Moravie (Tchécoslovaquie). *L'Anthropologie* 84/3, 380–390, *Bibliographie* 84/4, 673–674.
- 1981a: Beitrag zur Kenntnis des Pavlovien. *Archeologické rozhledy* 33, 279–298.
- 1981b: Stratifikovaný valounový nástroj ze Sedlešovic u Znojma. *Archeologické rozhledy* 33, 92–94.
- 1982a: Neue paläolithische Funde von Brno-Bohunice. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 67, 31–48.
- 1982b: Die Beingeräte von Předmostí in Mähren (Tschechoslowakei). *Anthropologie* 20/1, 57–69.
- 1983: Příspěvek k paleolitickému osídlení Prostějovska. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 68, 5–19.
- 1985: Paleolitická stanice v Hostějově (o. Uh. Hradiště). *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 70, 5–16.
- 1986: Příspěvek k poznání surovin v mladém paleolitu na Moravě. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 71, 5–18.

- 1987a: The Early Palaeolithic site Stránská skála I near Brno (Czechoslovakia). *Anthropologie* 25/2, 125–142.
- 1987b: Eine neue jungpaläolithische Fundstelle in Brno-Židenice. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 72, 45–51.
- 1988: *Die Erforschung der Kůlna-Höhle 1961–1976*. Mit Beiträgen von J. Jelínek, W. G. Mook, R. Musil, E. Opravil, L. Seitl, L. Smolíková, H. Svobodová, Z. Weber. *Anthropos* 24 (N. S.) 16, MM, Brno.
- 1990: Mittelpaläolithische Fundstellen in der Umgebung von Dolní Kounice in Südmähren. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 75, 3–15.
- 1991: Altpaläolithische Geröllgeräte aus der Umgebung von Dolní Kounice in Südmähren. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 76, 3–17.
- 1992a: Die altpaläolithische Fundstelle Pravlov I in Südmähren. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 77, 19–34.
- 1992b: Příspěvek k otázkám mezolitu na Moravě. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.*, 77, 67–74.
- 1993a: Vedrovice V, eine Siedlung des Szeletien in Südmähren. Mit Beiträgen von A. Kočí, W. G. Mook, E. Opravil, J. van der Plicht, L. Smolíková, Z. Weber. *Quartär* 43/44, 7–93.
- 1993b: Starý paleolit v Mladečských jeskyních. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 78, 3–9.
- 1993c: V září ohňů nejstarších lovců. In: *Pravěké dějiny Moravy*, 11–68. MVS, Brno
- 1994: Neznámé paleolitické nálezy z Moravského krasu. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 79, 31–35.
- 1999: Epizody paleolitického osídlení jeskyně Pekárny. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.*, 84, 9–26. Brno.
- 2000a: Geröllgeräte des Altacheuléen in Mähren. *Anthropologie* 38, 121–147 (v angličtině in *Anthropologie* 51/1).
- 2000b: Paläolithische Freilandfundstellen im nördlichen Teil des Mährischen Karstes. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 85, 109–120.
- 2001: Das Magdalénien in Mähren. 130 Jahre Forschung. *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz* 48, 103–159.
- 2002: Die Magdalénien-Fundstelle an der Ochoser-Höhle im Mährischen Karst. In: J. Svoboda (ed.), 183–225.
- 2003: Výzkum staropaleolitické lokality Stránská skála I v Brně-Slatině. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 88, 3–65. Brno.
- 2004a: Pleistocenní sedimenty a paleolitické artefakty z cihelny v Modřicích. *Archeologické rozhledy* 56, 619–626.
- 2004b: Příspěvek k otázce bifasů v paleolitu východní Moravy. *Archeologické rozhledy* 56, 343–347.
- 2006: Středopaleolitické industrie v oblasti Krumlovského lesa na jižní Moravě. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 91, 3–28.
- 2009: *Mušov I (okr. Břeclav) – geologická a archeologická lokalita na jižní Moravě*. *Anthropos: studies in anthropology, palaeoethnology, palaeontology and quaternary geology*, 30 (N. S. 22). MZM, Brno.
- 2010: Europäische Zusammenhänge des mährischen Magdalénien. In: M. Poltowicz-Bobak – D. Bobak eds.: *The Magdalenian in Central Europe*, 9–21. Mitel, Rzeszów.
- 2011a: Industrie nejstaršího paleolitu v Evropě. *Archeologické rozhledy* 63, 3–22.
- 2011b: Trboušany IIb: Eine mittelpaläolithische Oberflächenfundstelle im Raume des Kromauer Waldes in Südmähren (Tschechien). *Anthropologie* 44/1, 21–57.
- 2012: Szeletien na Moravě a na západním Slovensku. Das Szeletien in Mähren und in der Westslo- wakei. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 97/2, 167–198.

- VALOCH, K. – NERUDOVÁ, Z. – NERUDA, P. 2000: Stránská skála III: Ateliers des Bohuniciens. *Památky archeologické* 91, 5–113.
- VALOCH, K. – OLIVA, M. – HAVLÍČEK, P. – KARÁSEK, J. – PELÍŠEK J. – SMOLÍKOVÁ L. 1985: Das Frühaurignacien von Vedrovice II und Kupařovice I in Südmähren. *Anthropozoikum* 16, 107–203. Praha.
- VALOCH, K. – SEITL, L. 1994: Staropaleolitická lokalita „Švédské šance“ v Brně-Slatině. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 79, 3–14.
- VALOCH, K. – SLEZÁK, L. – ZAJÍČEK, P. – BŘEČKA, J. – NERUDA, P. – PODBORSKÝ, V. 2012: *Kůlna. Historie a význam jeskyně*. Správa jeskyní ČR, Praha.
- Van PEER, Ph. – VERMEERSCH, P. M. – PAULISSEN, E. 2010: *Chert Quarrying, Lithic Technology, and a Modern Human Burial in the Palaeolithic Site of Taramsa I, Upper Egypt*. Leuven University Press, Leuven.
- VANČATA, V. 2003: *Paleoanthropologie. Přehled fylogeneze člověka a jeho předků*. Nauma, Brno.
- VAŇURA, J. 1983: Ke stratigrafii jeskyně Švédův stůl v Moravském krasu. *Časopis pro mineralogii a geologii* 28, 187–196.
- VENCL, S. 1962: Příspěvek k poznání magdalénského osídlení Čech. *Archeologické rozhledy* 14, 498, 517–541.
- 1964: Pokus o klasifikaci pozdněglaciálních a staroholocenních osídlení okolí Řežabince. *Památky archeologické* 55, 233–245.
- 1965: Mezolitická stanice v Pardubicích. *Anthropozoikum* 3, 157–169.
- 1970: Das Spätpaläolithikum in Böhmen. *Anthropologie* 8, 3–68.
- 1971: Několik paleolitických lokalit z Čech. *Archeologické rozhledy* 23, 649–668.
- 1977a: Aurignacké osídlení v Hradsku, okr. Mělník. *Archeologické rozhledy* 29, 3–44, 115–117.
- 1977b: Nejstarší osídlení Hradce Králové. *Archeologické rozhledy* 29, 303–309.
- 1978: Voletiny – nová pozdně paleolitická industrie z Čech. *Památky archeologické* 69, 1–44.
- 1982: K otázce zániku lovecko-sběračských kultur. Problematika vztahů mesolitu vůči neolitu a postmesolitických kořistníků vůči mladším pravěkým kulturám. *Archeologické rozhledy* 34, 648–694.
- 1988: Pozdněpaleolitické osídlení v Plzni. *Archeologické rozhledy* 40, 3–43.
- 1989: Mezolitické osídlení na Šumavě. *Archeologické rozhledy* 41, 481–505, 593.
- 1991: Mesolitické tábořiště v Hříbojedech, okr. Trutnov. *Archeologické rozhledy* 43, 3–21.
- 1992a: Magdalenian finds from Keblice, district of Litoměřice. *Archeologické rozhledy* 44, 294–297.
- 1992b: Mesolithic settlement at cadastral territory of Sopotnice, distr. Ústí nad Orlicí. *Památky archeologické* 83, 7–39.
- 1995: *Hostim – Magdalenian in Bohemia*. ARÚ, Praha.
- 1996: Předneolitické osídlení okolí Tatenic, okres Ústí nad Orlicí. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 81, 79–95.
- 2004: K interpretacím magdalénských nálezů z Putimi 1951–1952. *Archeologie v jižních Čechách* 17, 9–23.
- 2007: Pozdní palolit. In: S. VENCL (ed.) – J. FRIDRICH 2007, 104–123.
- 2009: Pravěké osídlení jeskyně Martina, k. ú. Tetín, okr. Beroun. *Památky archeologické* 100, 5–48.
- VENCL, S. (ed.) a kol. 2006: *Nejstarší osídlení jižních Čech. Paleolit a mesolit*. ARÚ, Praha.
- VENCL, S. (ed.) – FRIDRICH, J. 2007: *Archeologie pravěkých Čech 2. Paleolit a mezolit*. ARÚ, Praha.
- VENCL, S. – FRÖHLICH, J. 2001: Prvý doklad mezolitické výtvarné aktivity z Čech? *Archeologické rozhledy* 53, 675–681.
- VENCL, S – MICHÁLEK, J. – FRÖHLICH, J. 2006: Soupis pramenů předneolitického osídlení jižních Čech. In: Vencl, S. (ed.) a kol., *Nejstarší osídlení jižních Čech. Paleolit a mesolit*, 17–324.
- VENCL, S. – VALOCH, K. 2001: Die paläolithische und mesolithische Besiedlung des Hügels Ládvi in Prag 8 – Dáblice. *Památky archeologické* 92, 5–73. Praha.

- VELEMÍNSKÁ, J. – BRŮŽEK, J. eds. 2008: *Early Modern Humans from Předmostí*. Academia, Praha.
- VERCOUTÈRE, C. 2015: La parrure, une clé d'accès aux sociétés paléolithiques. *Dossiers d'archéologie*, Hors-série 29, 56–59.
- VERMEERSCH, P. M. 2005: Middle Palaeolithic flint extraction structures in Egypt. *Praehistoria* 6, 57–69.
- VERMEERSCH, P. M. ed. 2002: *Palaeolithic Quarrying Sites in Upper and Middle Egypt*. Universitaire pers Leuven.
- VERNA, C. – D'ERRICO, F. 2011: The earliest evidence for the use of human bone as a tool. *Journal of Human Evolution* 60, 145–157.
- VERPOORTE, A. 2000: Pavlov reflexes and the Pompei premise: a spatial analysis of stone artefacts from Pavlov I (Moravia, Czech Republic). *Archeologické rozhledy* 52, 577–594.
- 2003: Absolute dates for the Bohemian Middle Upper Palaeolithic. *Archeologické rozhledy* 55, 3–9.
- VERPOORTE, A. – ŠÍDA, P. 2009. The Magdalenian colonisation of Bohemia (Czech Republic). *Archäologisches Korrespondenzblatt* 39, 325–332.
- VIALOU, D. ed., 2004: *La Préhistoire. Histoire et dictionnaire*. Robert Laffont, Paris.
- VLČEK, E. 1957: Pleistocénní člověk z jeskyně na Zlatém koni u Koněprus. *Anthropozoikum* VI (1956), 283–311.
- 1969: *Neanderthaler der Tschechoslowakei*. Academia, Praha.
- VOKÁČ, M. – VOKÁČ, J. 1999: Nové archeologické nálezy z okolí Kroměříže. *Informační zpravodaj ČAS, pobočka pro severní Moravu a Slezsko*, 3–13.
- VOKÁČ, M. – ZIMOLA, D. 2009. Kostelec u Jihlavy (okr. Jihlava). Kostel sv. Kunhuty. Mezolit. Sídliště. Záchranný výzkum. *Přehled výzkumů* 50, 231–232.
- VOLÁKOVÁ, S. 2005: Štípaná industrie z jeskyně Pekárny (Mokrá) v Moravském krasu. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 90, 129–160.
- WALKER, M. J. – LÓPEZ-MARTINEZ, M. V. et al. 2012: The excavation of the burried articulated Neanderthal skeletons at Sima de las Palomas (Murcia, SE Spain). *Quaternary international* 259, 7–21.
- WEST, D. 2001: Analysis of the fauna recovered from the 1986/1987 excavations at Dolní Věstonice II, western slope. *Památky archeologické* 93, 98–123.
- WOLDŘICH, J. N. 1900: Beiträge zur Urgeschichte Böhmens 4. *Mitt. Anthropol. Ges. Wien* XIX, sep. 1–36.
- WERTZ, K – WILCZYŃSKI, J. – TOMEK, T. – ROBLÍČKOVÁ, M. – OLIVA, M. 2016: Bird remains from Dolní Věstonice I and Předmostí I (Pavlovian, the Czech Republic). *Quaternary International* 421, 190–200.
- WHITE, R. 1985: *Upper Paleolithic land use in the Périgord. A topographic approach to subsistence and settlement*. BAR int. ser. 253, Oxford.
- WILCZYŃSKI, J. 2015: *The Gravettian and Epigravettian settlement in Poland*. In: S. Sázellová et al. eds., 191–213.
- WILD, E. M. – TESCHLER-NICOLA, M. – KUTSCHERA, W. – STEIER, P. – WANEK, W. 2006: ¹⁴C dating of early Upper Palaeolithic human and faunal remanins from Mladeč. In: M. Teschler-Nicola (ed.), 149–158.
- WIŚNIEWSKI, A. – FRIDRICH, J. 2010: Early Middle Palaeolithic activity exemplified by the industry from Bečov I, A-III-6 and other sites of Central Europe. In: J. M. Burdukiewicz – A. Wiśniowski eds.: *Middle Palaeolithic Human Activity and Palaeoecology: New Discoveries and Ideas*. Acta Univ. Wratislaviensis 3207, Studia archeologiczne XLI, 217–243.
- WOJTAL, P. – SOBCZYK, K. – WIŚNIEWSKI, A. 2015: A new look at an old site. *Studies of Kraków Spadzista*. In: S. Sázellová et al. eds., 169–190.
- WOLDŘICH, J. 1916: První nálezy Machaerodů v jeskynním diluviu moravském a dolnorakouském. *Rozpr. čs. akad. cis. Fr. Josefa pro vědy, slovesnost a umění*, tř. II., t. 25, H. 12, 1–8. Praha.
- WOLPOFF, M. 2011: Y avait-il une espèce néandertalienne? *Dossier d'archéologie* 345, 32–39.

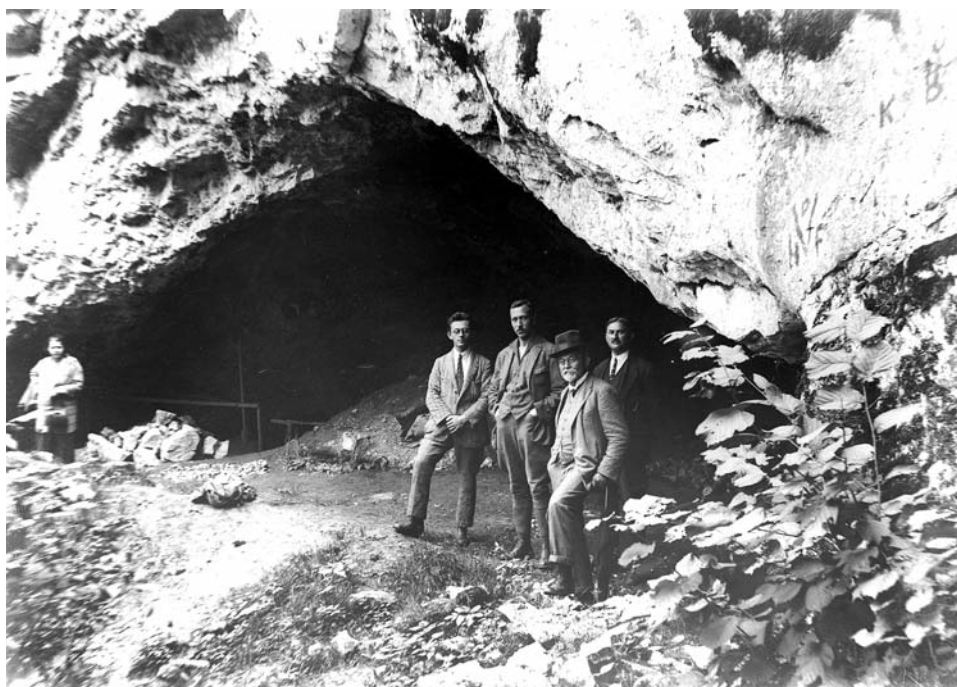
- WOLPOFF, M. – FRAYER, D. W. – TRINKAUS, E. – TESCHLER-NICOLA, M. 2006: Inventory and photo-documentation of the Mladeč Hominid Remains. In: M. Teschler-Nicola ed., 159–184.
- ZELINKOVÁ, M. 2007: Industrie z tvrdých živočišných materiálů ze sídliště Dolní Věstonice I. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, sci. soc.* 92, 9–51.
- ZILHAO, J. 2001: *Anatomically archaic, behaviorally modern: The last Neanderthals and their destiny.* Universitet Amsterdam.
- ZILHAO, J. – TRINKAUS, E. 2002: *Portrait of a Artist as a Child. The Gravettian Human Skeleton from Abrigo do Lagar Velho and its Archeological Context.* Instituto Portuges de Arqueologia, Lisabon.
- ZIMMERMANN, A. 2012: Neolitizace a rané sociální struktury. In: A. Jockenhövel ed.: *Dějiny světa 1*, 107–136. Vyšehrad, Praha.
- ZVELEBIL, M. 2004: The many origins if the LBK. In: A. Lukes – M. Zvelebil. eds.: *LBK dialogues.* BAR int. series 1404, 183–205.
- ZVELEBIL, M. 2008: Innovating Hunter-Gatherers. The Mesolithic in the Baltic. In: G. Bailey and P. Spikins eds., 18–59.
- ZWYNS, N. – FLAS, D. 2010: Qu'en est-il à l'est? In: M. Otte ed., 271–295.
- ŽEBERA, K. 1954: Výsledky výzkumu kvartéru pod Slánskou horou v poloze „U lochu“ za rok 1952. *Anthropozoikum III* (1953), 171–190.
- 1955: Magdalénienské sídliště s obytnými jámami pod širým nebem a s bohatou silexovou industrií v Kvici u Slaného. *Anthropozoikum IV* (1954), 285–290.
- 1958: *Československo ve starší době kamenné.* Nakl. ČSAV, Praha.
- 1969: *Die ältesten Zeugen der menschlichen Arbeit in Böhmen (II. Band – Bohémien).* ÚÚG, Praha.

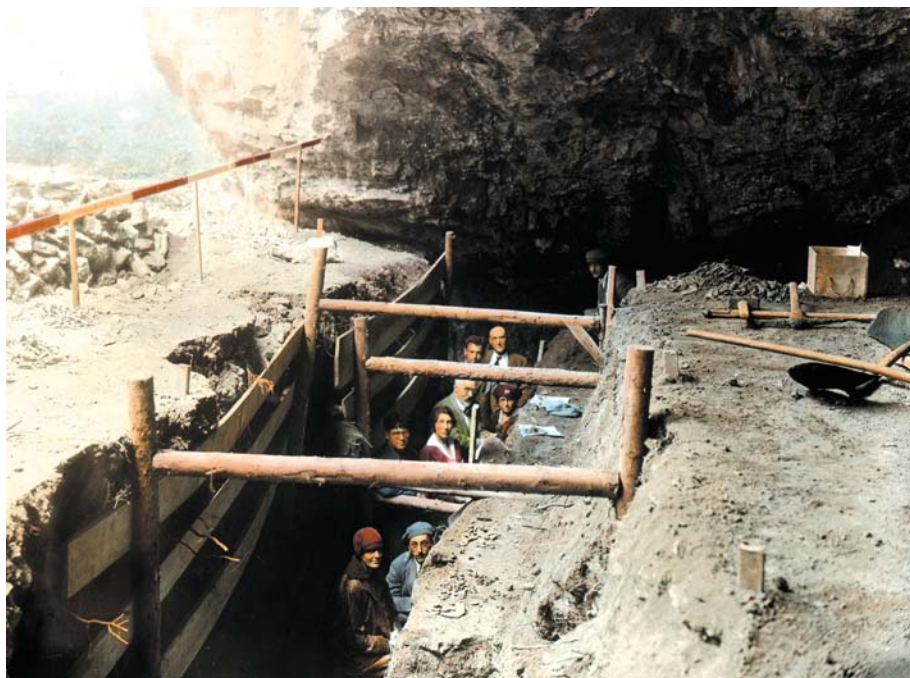
Paul Jamin: Únos v době kamenné (1888).

Karel J. Maška (vlevo) dohlíží na své vykopávky.

Josef Skutil, Franz Čupík, Jan Knies a Rudolf Zapomněl v portálu jeskyně Pekárny r. 1924.

George Grant MacCurdy a American School of Prehistoric research u „klasického“ profilu v Pekárně.

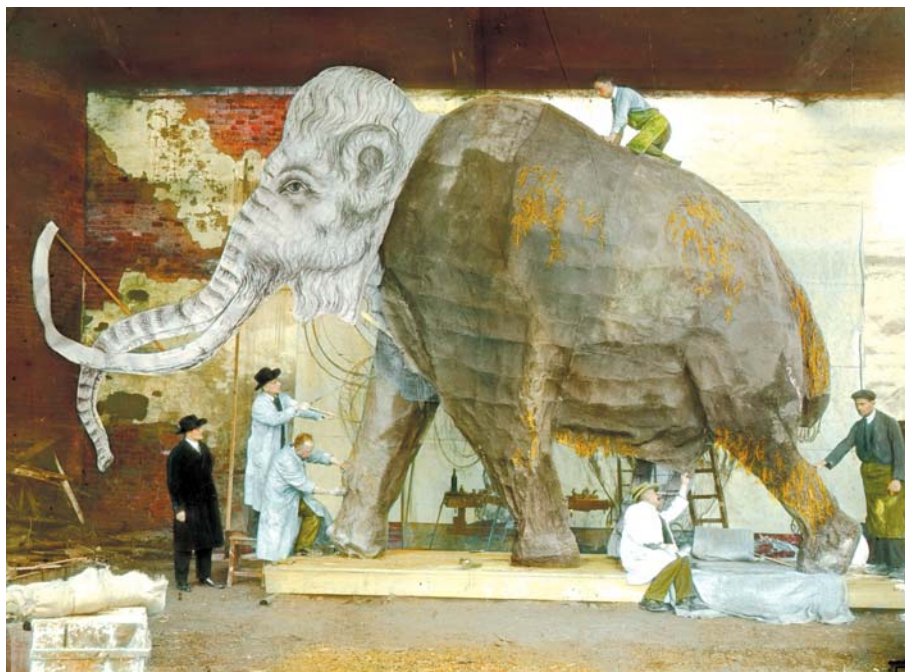
Kongresisté na exkurzi do Dolních Věstonic roku 1924 (v době vinobraní).

Dolní Věstonice 1928: Jindřich Mrázek preparuje 6. akumulaci mamutích kostí, spočívající na mocných vrstvách kostního popela.

Výzkum jeskyně Kůlny roku 1965.

Stavba modelu mamuta firmou Dania okolo r. 1930 na Bauerově rampě u brněnského výstaviště.

Nová instalace Pavilonu Anthropos byla otevřena roku 2006

MARTIN OLIVA

ENCYKLOPEDIIE PALEOLITU A MEZOLITU ČESKÝCH ZEMÍ

Návrh obálky: Šárka Fidrichová

Příprava tiskových podkladů: Silvie Straková

Tisk: Didot, spol. s r. o., Brno

Vydalo Moravské zemské muzeum, Zelný trh 6, 659 37 Brno

Vydání 1.

Brno 2016

ISBN 978-80-7028-470-4

9 788070 284704

Moravské zemské muzeum 2016

